

LEXICOGRAFIA CATALANA SISCENTISTA:
EL *GAZOPHYLACIUM CATALANO-LATINUM*, DE
JOAN LACAVALLERIA I DULAC

Pere Montalat Buscató

Per citar o enllaçar aquest document:
Para citar o enlazar este documento:
Use this url to cite or link to this publication:
<http://hdl.handle.net/10803/673089>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Universitat de Girona

TESI DOCTORAL

Lexicografia catalana siscentista:
el *Gazophylacium Catalano-Latinum*,
de Joan Lacavalleria i Dulac

Pere Montalat Buscató

2020

TESI DOCTORAL

Lexicografia catalana siscentista:
el *Gazophylacium Catalano-Latinum*,
de Joan Lacavalleria i Dulac

Pere Montalat Buscató

2020

Programa de Doctorat en Ciències Humanes,
del Patrimoni i de la Cultura (2019-20)

Dirigida per Francesc Feliu

Memòria presentada per optar al títol de doctor per la Universitat de Girona

A la memòria del meu pare, Isidre

In libris liberi libertatem petimus.

(Lema atribuït a Gregori Maians)

La grande couleuvre peu farouche qui se déroule sur la pierre et disparaît dans les rosiers, noire cerclée de blanc, vénérable, lente comme un centenaire ou vif-argent comme un diable, mange les souris. Les souris mangent nos biscuits et nos grains empoisonnées, qui coagulent leur sang dans leurs terriers. Le hérisson dont nous avons touché les aiguilles du bout des doigts sans nous piquer, alors qu'il tremblotait de peur tout recroquevillé dans le buisson sans laisser voir son museau, mange des mulots. Le crapaud mange des mouches et des petits insectes qu'il lape rapidement pour les mâcher ensuite pendant des heures dans la poche de son goitre. Le faucon pioche le crapaud. L'homme mange des animaux, des agneaux, des cochons de lait, des entrailles, des cervelles, des reins et des rognons blancs, des coeurs, des poulpes, des batraciens frits, des organismes palpitants, des huîtres crues. Le sida, microscopique et virulent, mange l'homme, ce géant.

(Hervé GUIBERT, *Le protocole compassionnel*, pàg. 158 - 159)

[*He acabat aquest treball el juny de 2020, durant el confinament per la covid-19, quan encara no s'ha esvait l'eco de la penúltima pandèmia.*]

Llista de publicacions derivades de la tesi

1. Pere MONTALAT, «La font francesa del *Gazophylacium catalano-latinum* de Joan Lacavalleria», a: *Llengua & Literatura*, 25 (2015), pàg. 7-27, URL: <https://www.raco.cat/index.php/LlenguaLiteratura/article/view/298798/388047>.
2. Pere MONTALAT, «Contribució a l'estudi del lèxic del *Gazophylacium catalano-latinum* de Joan Lacavalleria», a: *Estudis Romànics*, 37 (2015), pàg. 373-84, URL: <https://www.raco.cat/index.php/Estudis/article/view/313147/403260>.
3. Pere MONTALAT, «L'aportació del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria, a la terminologia catalana», a: *Magnificat. Cultura i literatura medievals*, 4 (2017), pàg. 93-105, URL: <https://ojs.uv.es/index.php/MCLM/article/view/10063/10291>.
4. Pere MONTALAT, «Els gal·licismes del *Gazophylacium Catalano-Latinum* de Joan Lacavalleria», a: *Comunitat lingüística i norma: Actes del IV Col·loqui Internacional "La lingüística de Pompeu Fabra" (Tarragona, 18, 19, i 20 de novembre de 2013)*, ed. de Miquel Àngel PRADILLA CARDONA, Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, 2018, (Biblioteca Filològica, 83), pàg. 339-349, URL: <https://tinyurl.com/y5yr76j4>.
5. Pere MONTALAT, «L'aportació del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria, a la terminologia catalana», a: *La ciència en català: des*

Z

del segle XIII fins avui. Ed. de Miquel-Àngel Sánchez FÈRRIZ i Rosa MATEU, IEC, 2018, (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia, 6), pàg. 87-90, URL: <https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000261/00000034.pdf>, [comunicació resumida a partir del contingut de l'article 3].

Agraïments

Com és sabut, escriure una tesi doctoral és un exercici escolar solitari: el doctorand ha de demostrar la seva competència com a investigador d'un tema, del qual en acabat esdevé expert. Jo no he estat pas una excepció i, doncs, també m'he sotmès a aquesta disciplina intel·lectual. Amb tot, em plau poder dir que sempre que he ensopegat amb dificultats, he tingut a prop meu persones més sàvies que jo i generoses amb els seus coneixements, que m'han donat el cop de mà que calia en el moment precís. Enllestida la tasca, ha arribat el moment de manifestar-los públicament la meva gratitud i reconeixement.

Dono les gràcies a Francesc Feliu per creure que jo podria treure el trellat de l'obra major de Joan Lacavalleria i Dulac, el *Gazophylacium Catalano-Latinum*, i brindar-me la possibilitat d'endegar aquest treball, i als membres de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes (ILCC), de la Universitat de Girona, per donar-me l'oportunitat de presentar els resultats primerencs de la recerca que avui culmino a la sessió dels seminaris de l'ILCC un ja llunyà 23 de novembre de 2012. Les orientacions metodològiques rebudes en aquella sessió van ser l'impuls definitiu que necessitava per a dedicar-me a l'estudi d'una de les peces cabdals de la lexicografia catalana del segle del Barroc.

Tinc un deute de gratitud amb els meus col·legues de les Oficines Lexicogràfiques: Anna Chamizo, Antònia Ferrer, Marta Folia, Imma Fradera, Lúdia Lluís, Daniel Luján, Àngels Martínez, Jaume Salvanyà i Carolina Santamaria; amb Xavier Rofes, coordinador de l'Oficina de Gramàtica de l'IEC, amb qui comparteixo l'interès per la lexicografia siscentista; amb Laia Castanyer, cap del Servei d'Assessorament Lingüístic de l'IEC, i amb els companys de l'Oficina d'Onomàstica, Mar Batlle i Joan Anton Rabella, per haver seguit els progressos de la meua recerca amb interès, amabilitat i dosis abundants de paciència, i per l'impagable

lectura crítica que han fet de parts del meu treball. Els seus comentaris i suggeriments m'han ajudat a millorar-ne la versió final.

He d'agrair també a Jordi Manuel Antolí, investigador de la Universitat d'Alacant, que em facilités les ocurrences d'una colla de mots del *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern* (CIGCMod), que encara no és de domini públic; a Eduard Campos, administrador de sistemes de l'IEC, que m'ajudés en la instal·lació del programari per treballar amb $\text{\LaTeX}$; a l'historiador Xevi Camprubí que em fornís de moltes i bones dades sobre els Lacavalleria; a Sylvain Chevauché, arxiver paleògraf i historiador, per haver-me tramès la seva transcripció d'una memòria i d'una carta autògrafes de Pere Lacavalleria, que reproduïxo en el meu treball; a Jaume Juan, professor de llatí a la Universitat de Barcelona, exprofessor meu i bon amic, que em donés clarícies d'alguns passatges llatins que jo no acabava d'entendre; a Josep M. Mestres, cap del Servei de Correcció Lingüística de l'IEC, que m'orientés en diversos aspectes tècnics de la presentació de la bibliografia, i a Joan Ramon Veny-Mesquida, filòleg i historiador de la literatura, l'interès demostrat en la meua edició del *Gazophylacium* i les orientacions tècniques que em va donar per a la redacció de l'aparat crític.

Per acabar, i ja en el terreny personal, he d'agrair a Gonzalo Fabián Rinaldi, el meu company de vida, que no permetés que el *Gazophylacium* m'engolís del tot.

Resum

Aquesta tesi està dedicada a l'estudi i a l'edició parcial del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria i Dulac, un tresor lexicogràfic català-llatí publicat l'any 1696 a Barcelona que constitueix l'aplec de lèxic català més extens i exhaustiu de la dissetena centúria.

Per bé que hi ha un consens força generalitzat a considerar el *Gazophylacium* una peça cabdal de la lexicografia catalana, l'estudi que aquesta obra mereix resta encara per fer. Aquesta tesi vol ser un primer pas per omplir aquest buit. Per tant, m'he proposat donar compte de les circumstàncies familiars i personals de l'autor i de la composició i estructura de l'obra amb l'objectiu que el treball resultant sigui un punt de partida fiable per a recerques ulteriors. Així, aquest treball s'enceta amb una recerca històrica a l'entorn dels membres de la família Lacavalleria i de la seva època a fi de poder emmarcar millor l'ambient i el context social en què es va produir l'obra. En segon lloc, s'identifiquen les fonts emprades per Lacavalleria i s'estudia fins a quin punt les va seguir en l'elaboració del *Gazophylacium*; en tercer lloc, s'analitzen els elements que configuren l'estructura del diccionari i la naturalesa del lèxic que conté; en quart lloc, es tracta de la recepció de l'obra i de la seva influència sobre la lexicografia i la lingüística catalana posterior; en cinquè lloc, es reporten els criteris adoptats amb vista a l'establiment dels textos d'aquest diccionari que edito críticament i, a l'últim, s'ofereixen els textos editats segons els criteris ecdòtics preestablerts.

Resumen

Esta tesis está dedicada al estudio y a la edición parcial del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria Dulac, un tesoro lexicográfico catalán-latino publicado en Barcelona en 1696 que constituye el acervo léxico catalán más extenso y exhaustivo del siglo XVII.

Aunque existe un consenso bastante generalizado en considerar el *Gazophylacium* una pieza fundamental de la lexicografía catalana, el estudio que esta obra merece está aún por hacer. Esta tesis pretende ser un primer paso para colmar este vacío. Por lo tanto, me propongo dar cuenta tanto de las circunstancias familiares y personales del autor como de la composición y estructura de la obra con el objetivo de que el trabajo resultante sea un punto de partida fiable para ulteriores investigaciones. Así, mi trabajo se inicia con una investigación histórica en torno a los miembros de la familia Lacavalleria y de su época para poder enmarcar mejor el ambiente y el contexto social en que se produjo la obra. En segundo lugar, se identifican las fuentes empleadas por Lacavalleria y se estudia el alcance de su seguimiento en la elaboración del *Gazophylacium*. En tercer lugar, se analizan los elementos que configuran la estructura del diccionario y la naturaleza del léxico que contiene. En cuarto lugar, se da cuenta de la recepción de la obra y de su influencia sobre la lexicografía y la lingüística catalana posterior. En quinto lugar, se reportan los criterios ecdóticos adoptados para el establecimiento de los textos de dicho diccionario que edito críticamente y, por último, ofrezco los textos editados según dichos criterios.

Abstract

This dissertation is devoted to the study and partial edition of the *Gazophylacium Catalano-Latinum* by Joan Lacavalleria Dulac, a Catalan-Latin lexicographic thesaurus published in Barcelona in 1696 that constitutes the most extensive and exhaustive collection of Catalan lexicon of the seventeenth century.

Although there is widespread consensus that the *Gazophylacium* is a key part of Catalan lexicography, the study that this work deserves remains to be done. This thesis aims to be a first step to fill this void. Therefore, I propose to account for

the family and personal circumstances of the author and for the composition and structure of this thesaurus in order to make the resulting work a reliable starting point for further research. Thus, my work begins with a historical search around the members of Lacavalleria family and their time, in order to better frame the atmosphere and the social context in which the work took place. Secondly, the sources used by Lacavalleria are identified and the extent of their follow-up is studied in the elaboration of the *Gazophylacium*. Thirdly, the elements that make up the structure of the thesaurus and the nature of the vocabulary it contains are analyzed. Fourth, an account on the reception of the thesaurus and its subsequent influence over Catalan lexicography and linguistics is given. Fifth, the adopted criteria for the critical edition of the selected texts reported. Finally, I offer the texts edited according to the ecdotical criteria aforementioned.

Abreviacions

1a doc.	primera documentació
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
<i>Ad.</i>	TERENTIUS, <i>Adelphoe</i> .
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AMAE	Archives du Ministère des Affaires Étrangères
<i>An.</i>	TERENTIUS, <i>Andria</i> .
APSPMP	Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi
<i>Att.</i>	CICERO, <i>Epistulae ad Atticum</i> .
<i>Aul.</i>	PLAUTUS, <i>Aulularia</i> .
BC	Biblioteca de Catalunya
<i>BGall.</i>	CAESAR, <i>De bello Gallico</i> .
BUB	Biblioteca de la Universitat de Barcelona
<i>Cat.</i>	CICERO, <i>In Catilinam</i> .
cat.	català
CIGCMod	<i>Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern</i>
CTILC	<i>Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana</i>
<i>Curt.</i>	Quintus CURTIUS RUFUS, <i>Historiae Alexandri Magni</i> .
<i>DCVB</i>	Antoni M. ALCOVER i Francesc de Borja MOLL, <i>Diccionari català-valencià-balear</i> , 10 vol., Editorial Moll, 1930 - 1962.
<i>De arch.</i>	VITRUVIUS, <i>De architectura</i> .
<i>De imp. Cn. Pomp.</i>	CICERO, <i>De imperio Cnei Pompei</i> .
<i>DECat</i>	Joan COROMINES, <i>Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana</i> , amb la col·laboració de Josep GULSOY i Max CAHNER, 10 vol., Barcelona: Curial, 1980 - 2001.

<i>DGLC</i>	<i>Diccionari general de la llengua catalana.</i>
<i>DIEC2</i>	<i>Diccionari de la llengua catalana.</i> 2a ed., 2007.
<i>Div.</i>	CICERO, <i>De divinatione.</i>
<i>Eun.</i>	TERENTIUS, <i>Eunuchus.</i>
<i>Fam.</i>	CICERO, <i>Epistulae ad familiares.</i>
<i>Fin.</i>	CICERO, <i>De finibus bonorum et malorum.</i>
ƒ	foli
<i>Fon</i>	Antoni Font, <i>Fons verborum et phrasium ad iuventutem latinitate imbuendam ex thesauris variis derivatus</i> , 1637
fr.	francès
<i>HN.</i>	Gaius PLINIUS SECUNDUS, <i>Historia naturalis.</i>
ILCC	Institut de Llengua i Cultura Catalanes
l.	llatí
<i>Lac</i>	Joan Lacavalleria i Dulac, <i>Gazophylacium Catalano-Latinum</i> , 1696
<i>Liv.</i>	Titus LIVIUS, <i>Ab urbe condita.</i>
<i>N. D.</i>	CICERO, <i>De natura deorum.</i>
<i>Phil.</i>	CICERO, <i>Orationes Philippicae.</i>
<i>Pom</i>	François-Antoine Pomey, <i>Le dictionnaire royal augmenté</i> , 1680 (1671)
<i>QFr.</i>	CICERO, <i>Epistulae ad Quintum fratrem.</i>
r	recto
<i>s. v.</i>	<i>sub voce</i>
<i>Tor</i>	Pere Torra, <i>Dictionarium seu Thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium</i> , 1683 (1640)
<i>Tusc.</i>	CICERO, <i>Tusculanae disputationes.</i>
v	verso
<i>Verr.</i>	CICERO, <i>In Verrem.</i>

Índex

I	Estudi introductori	1
1.	Introducció	3
1.1.	Objectius de la tesi	5
1.2.	Metodologia	6
2.	Els Lacavalleria i el seu temps	9
2.1.	Fonts historiogràfiques	9
2.2.	La impremta a Catalunya al segle XVII	14
2.3.	Antecedents familiars	19
2.3.1.	Pere Lacavalleria	19
2.3.2.	Isabel Dulac	36
2.3.3.	Antoni Lacavalleria	37
2.4.	Joan Lacavalleria i Dulac (1640-1709), vida i obra	42
2.4.1.	Filòleg	44
2.4.2.	Epigramatista	45
2.4.3.	Polemista	47
2.4.4.	Lexicògraf	48
2.4.5.	Impressor	52
2.5.	Els descendents	53
2.6.	Recapitulació	54
3.	Les fonts del <i>Gazophylacium</i> i el seu aprofitament	55
3.1.	Lexicografia catalano-llatina en el segle XVII	55
3.2.	Pomey i <i>Le dictionaire royal augmenté</i>	59
3.3.	Descripció de l'exemplar de <i>Le dictionaire</i> que és a la BUB	67

3.4.	La influència de la font francesa	70
3.4.1.	Selecció i disposició dels materials lèxics	78
3.4.2.	L'activitat traductora de Lacavalleria	86
3.4.3.	L'edició del text llatí	93
3.5.	La influència de les fonts catalanes	104
3.5.1.	L'ortografia del <i>Gazophylacium</i>	105
3.5.2.	Els castellanismes importats	111
3.6.	Recapitulació	114
4.	Descripció de l'obra, de l'estructura lexicogràfica i del lèxic	117
4.1.	Descripció bibliogràfica	117
4.2.	Anàlisi dels exemplars consultats	118
4.2.1.	Exemplars de la Biblioteca de Catalunya	119
4.2.2.	Exemplars de l'Institut d'Estudis Catalans	121
4.2.3.	Exemplar de Francesc Feliu	122
4.2.4.	Conclusió de l'anàlisi dels exemplars	123
4.3.	Estructura general del diccionari	124
4.3.1.	El títol	124
4.3.2.	Els textos preliminars	127
4.3.3.	Els textos complementaris	129
4.4.	La macroestructura	131
4.4.1.	Estructura de l'article lexicogràfic	131
4.4.2.	La selecció de la nomenclatura	135
4.4.3.	Tipologia i representació de les entrades	141
4.5.	La microestructura	153
4.5.1.	Polisèmia <i>versus</i> homonímia	153
4.5.2.	La nomenclatura secundària	155
4.5.3.	Nivells d'anotació	167
4.5.4.	Definicions	179
4.5.5.	Exemples	183
4.5.6.	Les equivalències llatines	189
4.6.	L'estructura referencial	190
4.6.1.	Referències internes	191

4.6.2.	Referències externes	192
4.7.	El lèxic del <i>Gazophylacium</i>	193
4.7.1.	Neologismes lèxics	193
4.7.2.	Neologismes semàntics	205
4.7.3.	Fraseologia	209
4.7.4.	Girs i expressions franceses	210
4.7.5.	El lèxic marcat de la font francesa	211
4.7.6.	Escriptors i traductors francesos al <i>Gazophylacium</i>	226
4.7.7.	Els castellanismes lèxics	236
4.8.	Recapitulació	251
5.	La recepció del <i>Gazophylacium</i>	253
5.1.	Ús escolar	253
5.1.1.	Aprenentatge del llatí	253
5.1.2.	Aprenentatge del català	254
5.2.	Vulgarització i difusió de neologismes	256
5.2.1.	La valoració lingüística d'Antoni de Bastero	256
5.2.2.	Les reimpressions tardanes del diccionari Torra	259
5.3.	Una font per als lexicògrafs de la Renaixença	262
5.4.	Altres usos del <i>Gazophylacium</i>	266
5.4.1.	Com a suport per a la traducció del català al francès	266
5.4.2.	Com a autoritat lingüística	266
5.5.	La lingüística contemporània	267
5.5.1.	Una font per a documentar el lèxic català modern	267
5.5.2.	Objecte d'estudi del català modern	269
5.6.	Aprofitament del <i>Gazophylacium</i> en altres camps d'estudi	272
5.7.	Recapitulació	273
6.	Criteris de l'edició	275
6.1.	Justificació	275
6.2.	Establiment del text	278
6.3.	Presentació gràfica	279
6.3.1.	Edició dels textos catalans	279

6.3.2. Edició dels textos llatins	282
6.4. Disposició del text	289
6.4.1. Textos preliminars	289
6.4.2. El cos del diccionari	290
6.4.3. Textos complementaris	291
6.5. Criteris lexicogràfics d'edició	291
6.6. Anotació del text	293
6.6.1. Aparat crític	294
6.7. Recapitulació	301
7. Conclusions	303
II Textos editats	309
8. Textos preliminars	311
8.1. Censura Hyacinthi Torras	313
8.2. Censura Magini Cases	317
8.3. Lo marquès de Gastañaga	320
8.4. Al lector	322
8.5. Ad laudem amici	324
8.6. Errors emendats	325
9. Lletra A	333
9.1. Gazophylacium Catalano-Latinum	335
10. Textos complementaris	597
10.1. Irregularium verborum elenchus	599
10.2. Irregularium verborum impersonalium elenchus	655
Bibliografia	657
Documents manuscrits	672
Textos documentats en el diccionari	672

Índex de taules

3.1. Acarament dels articles ABRIL-ABSOLUTAMENT	74
3.2. Acarament dels articles AVRIL-ABSOLUMENT	77
3.3. Distribució d'informació en diversos articles	79
3.4. Fusió d'informació procedent de diversos articles	80
3.5. Increment de l'anotació morfosintàctica	84
3.6. Canvi d'ordre dels constituents llatins	84
3.7. Desdoblament de la informació	85
3.8. Grafia del fonema [s] en posició intervocàlica	106
3.9. Grafia del fonema [z] davant de consonant	107
3.10. Grafia del fonema [z] en posició intervocàlica	107
3.11. Tractament de les consonants dobles	107
3.12. Tractament dels grups cultes <i>ph</i> , <i>th</i> i <i>ch</i>	108
3.13. El dígraf <i>ch</i> a final de mot	108
3.14. Hac medial per a indicar els hiats	109
3.15. Grafia de la conjunció copulativa	109
3.16. Grafia de la vocal subjuntiva	109
3.17. Grafia del so [ɲ]	110
3.18. Grafia del so [ʃ] després de consonant	110
3.19. Erra final als infinitius	111
3.20. Castellanismes heretats	114
4.1. Paradigmes nominals de la 2a declinació	171
4.2. Paradigmes nominals de la 3a declinació <i>imparisíl·laba</i>	171
6.1. Mots llatins amb grafia normalitzada	286

Part I

Estudi introductori

1. Introducció

La lexicografia catalana del segle XVII, representada principalment pels diccionaris catalanollatins d'Antoni Font, Pere Torra i Joan Lacavalleria és un terreny poc fressat.¹ Manquen treballs monogràfics dedicats a cadascun d'aquests autors i també treballs de conjunt que donin compte de les fites assolides en el camp del lèxic durant el segle del Barroc.

En el cas concret de Joan Lacavalleria i el seu *Gazophylacium Catalano-Latinum*, que és l'obra objecte d'estudi del present treball, he de dir que els pocs lingüistes que se n'han ocupat, generalment en fan una valoració ambivalent. Així, si bé, d'una banda, reconeixen a Lacavalleria el mèrit d'haver aplegat un gran fons lèxic, d'una altra, li retreuen la seva descurança lingüística a causa de la inclusió indiscriminada de castellanismes. El retret, que es repeteix ara i adés, conté, no cal dir-ho, un alt grau de prejudici que en condiciona notablement la comprensió i anàlisi.

Com és sabut, la normativa fabriana s'emmirallava en la llengua dels escriptors medievals tinguda per genuïna i, en canvi, sovint va negligir les aportacions dels autors dels segles posteriors considerats castellanitzants i decadents —la noció de decaïment lingüístic anava lligada indefectiblement amb la del propi país. Un efecte indirecte i, de ben segur, no volgut d'aquesta predilecció per la llengua medieval fou l'arraconament dels autors catalans d'època moderna, fins i tot d'aquells que, com Pere Torra i el mateix Lacavalleria, havien estat referents d'autoritat indiscutits per als homes de la prerenaiença i la Renaixença.

El deseiximent envers els autors siscentistes i setcentistes va fer que àmplies

---

1. A la nòmina anterior podria haver-hi afegit el diccionari trilingüe castellà-francès-català, de Pere Lacavalleria. Amb tot, aquesta obra no fa parangó amb aquelles ni per la seva temàtica ni pels destinataris als quals s'adreçava i, doncs, prefereixo mantenir-la al marge.

franges del lèxic, la gramàtica i la literatura d'època moderna quedessin inexplorades.

Afortunadament, des de fa ja una bona colla d'anys hi ha força projectes impulsats pels centres de recerca del país que estan revertint amb èxit la situació de negligència envers la llengua i la cultura catalanes d'època moderna: una de les principals línies de recerca de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes des de la seva fundació l'any 1986 ha estat la història de la llengua. Entre els principals assoliments del Grup d'Història de la Llengua destaca l'organització periòdica dels col·loquis internacionals *Problemes i mètodes de la història de la llengua* (Girona, 1991-2001, i repesos el 2011); els projectes de recerca orientats a la compleció de la *Història de la llengua catalana*, de la qual han vist la llum els dos primers volums; i les nombroses tesis doctorals i de màster dutes a terme, a les quals se suma ara la meua.

Un dels grans projectes actuals a l'entorn del català d'època moderna és, sens dubte, el projecte de constitució del *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern* impulsat per l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA (ISIC-IVITRA) de la Universitat d'Alacant i amb finançament de l'Institut d'Estudis Catalans i del Ministeri de Cultura, que té com a objectiu primer furnir dades lingüístiques amb vista a la redacció d'una *Gramàtica del Català Modern*.² Tot i que empro el mot *projecte* en referir-me al corpus textual del català d'època moderna, em plau poder dir que ja és una realitat perquè, malgrat que encara no estigui a disposició de la comunitat investigadora, en aquest treball me n'he pogut beneficiar gràcies a l'amabilitat i diligència del doctor Antolí, que em va furnir les dades que necessitava relatives a alguns castellanismes presents en el leuari del *Gazophylacium*.

Pel que fa a l'àmbit específic de la lexicografia, s'ha de reconèixer que els estudiosos que s'han acostat als diccionaris sicientistes n'han obtingut resultats molt fructífers, com ho proven, per exemple, alguns treballs de Veny dedicats a resseguir la influència de l'obra d'Antoni Font sobre la de Torra o la de Torra

---

2. Jordi M. ANTOLÍ MARTÍNEZ, «El procés de constitució del Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern (CIGCMod). Objectius, criteris i avaluació», a: *Notandum*, 48 (2018), pàg. 3 - 20, DOI: [10.4025/notandum.48.1](https://doi.org/10.4025/notandum.48.1), URL: <http://hdl.handle.net/10045/74708> (cons. 03-07-2020).

sobre el diccionari de Lacavalleria.³ o bé a estudiar els dialectalismes presents en els diccionaris siscentistes,⁴ els excel·lents resultats dels quals han estat un esperó per mi a l'hora d'endegar el meu treball sobre el diccionari de Lacavalleria.

1.1. Objectius de la tesi

Aquesta tesi, que està dedicada a l'estudi del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria i Dulac, es proposa un objectiu general i d'altres d'específics. Sense perdre de vista el tema central del meu treball, m'he proposat com a objectiu general produir un treball que sigui un punt de partida fiable per a recerques posteriors relacionades amb el lèxic o, en general, amb la llengua del segle del Barroc. I, a continuació, indico els objectius específics de la meva recerca.

1. Donar notícia de la persona i de l'obra de Joan Lacavalleria i Dulac i del seu entorn familiar i social a fi d'entendre millor el context en què fou concebut i escrit el tresor lexicogràfic més rellevant del Sis-cents català.
2. Identificar fins allà on sigui possible les fonts textuais o lexicogràfiques que van influir en la redacció del *Gazophylacium* i determinar-ne el grau d'aprofitament.
3. Donar compte de l'organització general del diccionari i de les seves estructures lexicogràfiques, posant-ho en relació amb la pràctica lexicogràfica de l'època.

---

3. Joan VENY, «Influència del diccionari català-llatí de Font sobre el de Torra (s. XVII)», a: *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 33), pàg. 11 - 22; Joan VENY, «Lexicografia comparativa del segle XVII: els diccionaris de Font, Torra i Lacavalleria», a: *Miscel·lània d'homenatge a Joan Martí i Castell*, ed. de Miquel Àngel PRADILLA, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, vol. 1, Tarragona, 2016, pàg. 177 - 189.

4. Joan VENY, «Lexicografia i dialectalismes: a propòsit del Diccionari català-llatí d'Antoni Font (segle XVII): Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes», a: *Dialectologia filològica*, Barcelona: Curial edicions catalanes i PAM, 1993, (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 33), pàg. 227 - 250; Joan VENY, «Elements diatòpics en la lexicografia catalana», a: *Noves aproximacions a la lexicografia dialectal*, ed. de M. Pilar PEREA i Àngels MASSIP-BONET, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 2018, (Lingüística catalana, 17), pàg. 149 - 176.

4. Caracteritzar el lèxic del *Gazophylacium* i determinar-ne les influències en la mesura que sigui possible.
5. Donar compte de la recepció del *Gazophylacium* i de la influència que ha exercit al llarg del temps i reivindicar, en última instància, la tasca lexicogràfica duta a terme per Lacavalleria.
6. Explicar la metodologia seguida per a l'edició textual del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, és a dir, detallar com he dut a terme l'establiment dels textos editats, tant catalans com llatins, i quin ha estat el marcatge lexicogràfic que com a editor he aplicat als articles del diccionari i els nivells d' anotació dels textos.
7. Editar críticament els sis textos que precedeixen el diccionari, els articles començats per *a*, que són els compresos entre les pàgines 1 i 74 del *Gazophylacium*, i les dues llistes de morfologia verbal llatina que es troben al final de l'obra.

1.2. Metodologia

En aquesta tesi em proposo donar compte de l'autor Joan Lacavalleria i del *Gazophylacium Catalano-Latinum* de la manera més inclusiva possible, i aquest propòsit m'ha portat a eixamplar el compàs de la meva recerca combinant eines metodològiques de diverses disciplines, concretament de l'àmbit de la recerca històrica i de la filologia.

Per a la redacció del capítol 2, que és una aproximació a la figura de Joan Lacavalleria, a la seva obra cabdal, el *Gazophylacium*, i al context històric i social en què fou escrita, i la redacció del capítol 5, consagrat a la recepció i influència d'aquesta obra, he dut a terme una recerca historiogràfica als arxius i biblioteques especialitzades, sobretot a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi (APSMP), a la Reial Acadèmia de Bones Lletres (RABL) i a la Biblioteca de Catalunya. També he tret profit de la recerca històrica que alguns investigadors, sobretot Sylvain Chevauché, Xevi Camprubí, Manuel Llanas i Miquel González i Sugrañes, han dut a terme i que té a veure

amb el nostre autor, algun membre de la seva família o bé amb la història de la impremta a Catalunya al segle XVII.

En el capítol 3, dedicat a l'anàlisi de les fonts del *Gazophylacium*, i en el capítol 4, que tracta de l'estructura del diccionari i del lèxic que conté, s'apliquen els mètodes clàssics d'anàlisi filològica i lingüística, i en el cas de l'edició dels textos del *Gazophylacium* que he seleccionat compto amb el suport de la crítica textual o ecdòtica, ciència auxiliar de la filologia mitjançant la qual es reconstrueix i es fixa un text en la forma més acostada possible a l'original.

Pel que fa a l'edició crítica dels textos del *Gazophylacium*, n'he identificat les fonts i les he col·locat amb els textos esmentats. Posteriorment, he dut a terme la *constitutio textus*, operació que consta de dues fases: la *emendatio*, els resultats de la qual queden reflectits a l'aparat crític, i la *dispositio textus*.

En relació amb la *dispositio textus*, faig avinent que el *Gazophylacium* és un diccionari bilingüe català-llatí i, doncs, cada article lexicogràfic consta de dos textos: el text català, que és essencialment la traducció de la part francesa del diccionari de Pomey duta a terme per Joan Lacavalleria, i el text llatí, que també prové de la font francesa, tot i que unes vegades n'és còpia directa i altres vegades l'autor hi introdueix additaments i variacions. D'acord amb això, la transcripció dels articles lexicogràfics del *Gazophylacium* que ofereixo parteix de models editorials diferents segons que editi un text català o un de llatí, però comparteixen un objectiu comú: l'adequació de l'edició al perfil dels seus eventuals destinataris, que són sobretot filòlegs, lingüistes i historiadors.

En el cas dels textos catalans, he optat per seguir els criteris d'edició de textos crítics de la col·lecció «Els nostres clàssics», per tal com són ben coneguts en l'àmbit acadèmic, però en el cas dels textos llatins calia aplicar un altre mètode editorial, no sols perquè es tracta d'una llengua diferent, sinó també perquè el llatí del *Gazophylacium* no és el d'època clàssica, sinó que segueix les pautes d'escriptura pròpies del llatí modern o neollatí. Tot i que encara no disposem d'un sistema estàndard homologat per a l'edició de textos neollatins, hi ha tanmateix unes pràctiques que compten amb l'acord tàcit de la comunitat dels neollatinistes. Em refereixo a la pràctica de normalitzar l'ortografia llatina emprada pels escriptors dels segles XVI, XVII i XVIII d'acord amb els usos del llatí clàssic. En això segueixo sobretot els criteris dels neollatinistes Jozef Ijsewijn i Edwin Rabbie.

Aquests autors argumenten que els destinataris de les edicions d'obres escrites en llatí modern acostumen a tenir coneixements de llatí clàssic i que, per tant, és aconsellable que la fesomia dels mots llatins de les obres d'època moderna s'adeqüin gràficament a aquells usos per facilitar l'accés als textos.

Cloc el capítol 4 amb l'anàlisi d'un grup de castellanismes presents en el leinari del *Gazophylacium* que també figuren en els lemaris dels diccionaris d'Antoni Font i Pere Torra i que, al seu torn, tenen una font comuna, el diccionari castellà-llatí de Bartolomé Bravo. Aquesta anàlisi ha consistit sobretot a resseguir la presència dels castellanismes dits en els textos catalans per esbrinar el seu grau d'implantació. Per dur a terme aquesta tasca m'he valgut de les tècniques d'anàlisi de corpus lingüístics aplicades a l'exploració de dos corpus textuais —el CIGCMod⁵ i el CTILC⁶—, que són complementaris, ja que l'ún aplega textos del català d'època moderna i l'altre, del català contemporani.

---

5. Josep MARTINES i Vicent MARTINES, ed., *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern*, ISIC, IVITRA i Universitat d'Alacant.

6. Joaquim RAFEL, ed., *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*, Institut d'Estudis Catalans, URL: <https://ctilc.iec.cat/scripts/> (cons. 17-05-2020).

2. Els Lacavalleria i el seu temps

¿Quina claror —pensava— pot revelar-nos el rostre autèntic dels morts que no hem conegut? Només l'opacitat una mica translúcida dels objectes i dels papers que en servem, el vidre entelat dels mots d'aquells que els recorden. I així ens cal endevinar el seu gest, com el pas d'un ocell pel moviment de les fosques fulles de l'heura.

(M. Àngels ANGLADA, *Les Closes*, pàg. 11)

2.1. Fonts historiogràfiques

En aquest capítol em proposo de donar notícies de la vida de Joan Lacavalleria i Dulac, però atès que no dispo de gaire dades biogràfiques de Joan, el personatge més discret de la nissaga familiar, he cregut que una bona manera d'aproximar-m'hi era fer-ho d'una manera indirecta, a través dels seus pares, Pere i Isabel (o Elisabet), i del seu oncle patern, Antoni, dels quals sí que tenim força dades. Salvant totes les distàncies possibles, es tracta de contextualitzar el nostre autor seguint la metodologia emprada per Marguerite Yourcenar en les seves memòries,¹ que consisteix en bona mesura a explicar-se a ella mateixa i la seva circumstància personal a través dels seus predecessors. Rere d'aquest procediment hi ha la creença, que comparteixo, que allò que som ve determinat en bona mesura per allò que van ser els qui ens varen precedir.

Així, doncs, ressegueixo les biografies de Pere Lacavalleria i Isabel Dulac, pares del nostre autor, i del seu oncle patern, Antoni, abans de referir-me a Joan i a la seva descendència.

---

1. Marguerite YOURCENAR, *Le labyrinthe du monde, I: Souvenirs pieux*, París: Gallimard, 1974, (Folio, 1165).

"2. Els Lacavalleria i el seu temps

Un tret que vincula tots els membres de la nissaga Lacavalleria esmentats fins ara és el fet que en un moment o altre de la seva vida van ser al capdavant de la impremta familiar: Pere i Antoni durant llargs anys, ja que entre l'un i l'altre cobreixen el període que va del segon quart del segle XVII fins al tombant de la divuitena centúria. Després de la mort de Pere, la seva vídua, Isabel, se'n va fer càrrec entre la segona meitat de l'any 1645 i començaments de 1646, moment en què va vendre l'obrador familiar al seu cunyat Antoni. Joan Lacavalleria el va heretar del seu oncle l'any 1701 i en fou el titular fins a la seva mort esdevinguda l'any 1709. Finalment, els hereus de Joan van vendre els materials de la impremta entre el 1714 i el 1715 liquidant així el negoci definitivament.

Per bé que, com faré veure, l'activitat com a impressors no va ser l'única ni, potser, la de més importància per als membres de la família Lacavalleria, és, tanmateix, la que té un relleu social i cultural de més pes. Per això i perquè no puc desvincular els fets biogràfics d'aquesta activitat, abans de presentar la nissaga dels Lacavalleria exposaré succintament l'estat de la qüestió relativa a la impremta a Catalunya al segle XVII, però abans explicaré les fonts historiogràfiques de què m'he servit per a resseguir les biografies dels Lacavalleria.

Fins fa ben poc, les dades relatives als membres de la família Lacavalleria eren escasses, molt parcials i sovint inexactes. Una ullada als treballs que se n'han ocupat ho confirma: segons Millà,² Pascual,³ Sarrià,⁴ Amelang,⁵ Ettinghausen,⁶ Expósito⁷ i Montalat,⁸ Pere i Antoni Lacavalleria serien pare i fill, respectivament

2. Francesc MILLÀ, *L'art de la impremta a Catalunya. Assaig històric amb notes tècniques*, Millà, 1949, (L'ocell de paper, 1), pàg. 44.

3. Jaime PASCUAL, «Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII (el caso de Antonio Lacavalleria)», a: *El crotalón. Anuario de filología española*, 2 (1985), pàg. 611.

4. Amalia SARRIÀ RUEDA, «La imprenta en el siglo XVII», a: *Historia ilustrada del libro español. De los incunables al siglo XVII*, dir. Hipólito ESCOLAR, 3 vol., Madrid: Pirámide, 1994, (Biblioteca del libro, 60), pàg. 172.

5. James S. AMELANG, *The flight of Icarus. Artisan autobiography in early modern Europe*, Stanford: Stanford University Press, 1998.

6. Henry ETTINGHAUSEN, «Barcelona, un centro mediático a principios del siglo XVII», a: *Cervantes, el «Quijote» i Barcelona*, ed. de Carme RIERA i Guillermo SERÉS, 2005, pàg. 149 - 167.

7. Ricard EXPÓSITO AMAGAT, *Informació i persuasió: en els orígens de la premsa catalana (c. 1500-1720)*, Girona: Universitat de Girona. Departament d'Història i Història de l'Art, 2014, URL: <http://hdl.handle.net/10803/403989>, [tesi doctoral].

8. Pere MONTALAT, «La font francesa del *Gazophylacium Catalano-Latinum* de Joan Lacavalleria», a: *Llengua & Literatura*, 25 (2015), pàg. 7-27, URL: <https://www.raco.cat/index.php/LlenguaLiteratura/article/view/298798/388047>.

—de fet, eren germans—, i segons Delgado Casado⁹ i Llanas,¹⁰ Antoni i Joan Lacavalleria serien germans —en realitat, eren oncle i nebot, respectivament.

Torres Amat¹¹ atribueix la impressió de l'obra *Bibliotheca Musarum*, de Joan Lacavalleria, al seu pare, Pere, dada que és manifestament inexacta, ja que Pere mor l'any 1645 i la publicació de l'obra dita és de 1681.

En la descripció de les edicions del diccionari trilingüe de Pere Lacavalleria, Palau¹² i Sarriá,¹³ probablement seguint Palau, donen com a data de la primera edició d'aquesta obra l'any 1641 —és de 1642. A més, Palau n'atribueix la publicació a Antoni Lacavalleria —dada que tampoc pot ser certa, perquè, com veurem més endavant, Antoni es va fer càrrec de la impremta familiar l'any 1646, després de morir el seu germà. Per acabar, aquest bibliògraf atribueix la publicació de la segona i última edició del diccionari trilingüe, aparegut l'any 1647, a Pere, que, com hem apuntat, havia mort l'any 1645.

Imprecisions com les que acabo de referir s'han anat arrossegant d'unes publicacions a unes altres fins ara. Afortunadament, en anys recents s'han publicat importants treballs historiogràfics centrats en diversos aspectes de la història i de la cultura catalanes del Sis-cents i del Set-cents que compten amb suport documental i situen més precisament els membres de la família Lacavalleria.

Per tant, trec profit de la recerca ja feta i incorpore en aquest treball bona part de les dades relatives als membres de la família Lacavalleria que figuren a les obres que ressenyo a continuació.

Força dades relatives a Pere Lacavalleria i a Isabel Dulac, pares del nostre autor, provenen d'una obra de Sylvain Chevauché, que és la tesi que va escriure per a l'obtenció del diploma d'arxivista paleògraf.¹⁴

---

9. Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles. (Siglos XV-XVII)*, 2 vol., Madrid: Arco libros, 1996.

10. Manuel LLANAS I PONT, *L'edició a Catalunya: segles xv a xvii*, Barcelona: Gremi d'editors de Catalunya, 2002, pàg. 307.

11. Fèlix TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona: Imprenta de Verdaguer, 1836, pàg. 345.

12. Antonio PALAU I DULCET, *Manual del librero hispanoamericano. Bibliografía general española e hispanoamericana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos con el valor comercial de los impresos descritos, por Antonio Palau i Dulcet*, Barcelona: Librería Palau, 1954.

13. Amalia SARRIÁ RUEDA, *op. cit.*, pàg. 172.

14. Sylvain CHEVAUCHÉ, *Confiscations en Catalogne française (1642-1652). La faveur royale loin du roi*, París: École Nationale des Chartes, 2015.

Chevauché dedica la seva recerca a les confiscacions dutes a terme a Catalunya per les autoritats franceses entre 1642, amb l'arribada del mariscal de Brezé, primer virrei francès, i 1652, quan, perduda la guerra, el comte d'Harcourt, darrer virrei francès, abandona el Principat. Durant aquest període es fa efectiva la dominació francesa del Principat sotmès a l'obediència de Lluís XIII des de 1641. La recerca de Chevauché demostra que, en general, la redistribució dels béns confiscats als partidaris del rei d'Espanya no va ser un mitjà de recompensa i de fidelització del partit profrancès, sinó una font de conflictes agreujats per la llunyania de la cort i la minoria d'edat de Lluís XIV, circumstàncies que afavoriren tota mena d'abusos. Isabel Dulac n'és una clamorosa excepció, com faré veure més endavant, ja que va saber treure profit de la feblesa de virreis i mariscals de França a còpia de reclamacions.

El treball de Chevauché es basa en el despullament i la interpretació d'una quantitat ingent de fonts manuscrites i impreses. La informació més rellevant per al meu treball és, naturalment, la que es refereix als Lacavalleria, gran part de la qual es conserva en fonts manuscrites de dos dipòsits arxivístics que destaquen tant per la quantitat com per la qualitat de la documentació que contenen i també per la seva complexitat. Un d'aquests dipòsits és el dels Archives du Ministère des Affaires Étrangères (AMAE) de París-La Courneuve i l'altre, l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA).

En el dipòsit francès, Chevauché ha consultat principalment els arxius antics dels secretaris d'estat d'affers exteriors de l'època moderna i que consten de diverses sèries de documents classificats per països. Els documents relatius a Catalunya, explica Chevauché,¹⁵ són de naturalesa diversa: estan formats, d'una banda, per súpliques, cartes i memòries trameses al cardenal Mazarin, als reis o als diversos ministres per particulars o per les institucions catalanes, i de l'altra, per minuts de cartes adreçades a Catalunya, els remitents de les quals són el cardenal Mazarin, Lluís XIV i Michel Le Tellier, secretari d'estat de la guerra, entre d'altres.

A l'ACA,¹⁶ Chevauché ha explorat la sèrie «Intrusos», concretament els registres del govern francès de Catalunya, que formen part integrant dels registres de la Reial Cancelleria, una documentació poc aprofitada pels historiadors fins ara i

---

15. *Ib.*, pàg. 65.

16. *Ib.*, pàg. 92 - 94.

que permet de presentar alguns episodis de la Guerra de Separació amb una nova llum.

Una altra font aprofitada per Chevauché i, de retruc, per mi són les dades inèdites que l'historiador Philippe Lazerme ha aplegat sobre els Lacavalleria a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).

La documentació estudiada per Chevauché aporta dades summament interessants relatives a l'activisme polític de Pere Lacavalleria en suport de les noves autoritats franceses, de qui era partidari incondicional. També ens assabenta a través d'una nodrida col·lecció de lletres missives, lletres patents i memorials de les dificultats d'aquest agent del rei de França perquè li fossin reembossades les quantitats de diners que havia avançat durant la guerra.

Mereix una menció especial l'epígraf que Chevauché dedica a Isabel Dulac, esposa de Pere Lacavalleria, especialment un cop mort aquest, moment en què pren la iniciativa per a reclamar a les autoritats franceses compensacions pels serveis prestats pel seu marit i dona així inici a un ràpid procés d'enriquiment i, més important, d'ennobliment que hauria de marcar el destí dels seus descendents, entre ells el nostre autor, Joan Lacavalleria. Chevauché no es pot estar de manifestar la seva perplexitat davant la intensa activitat desplegada per la vídua Lacavalleria, d'extracció humil, davant les màximes autoritats franceses a Catalunya, gestions que, curiosament, sempre va coronar amb èxit, tant durant la guerra com després, quan, proscribida de Barcelona i havent perdut tot el patrimoni que havia acumulat, s'exilià a Perpinyà, on, de nou, començà a refer el patrimoni perdut a cop de reclamacions.

Les dades biogràfiques d'Antoni Lacavalleria provenen sobretot de la tesi doctoral de Xevi Camprubí.¹⁷ L'objectiu de la recerca de Camprubí és donar compte del funcionament de l'estructura informativa a Catalunya a la segona meitat del segle XVII i al primer quart del segle XVIII prenent com a fil conductor la figura de Rafael Figueró (1642-1726), que fou l'impressor que produí més fulls de notícies del seu temps. No obstant això, dona notícies molt detallades dels impressors barcelonins coetanis, entre ells Antoni Lacavalleria, del qual s'ocupa a bastament no només amb relació a la seva activitat com a impressor, que va desenvolupar des

---

17. Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, Barcelona: Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, 2013, [tesi doctoral].

de les primeries de 1664 fins a la seva mort, l'any 1701, sinó també pel que fa a la seva vessant com a comerciant en diversos camps.

La recerca de Camprubí se sustenta sobretot en la consulta de l'AHPB, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), l'ACA, la Biblioteca de Catalunya (BC) i la Sala de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB).¹⁸

Vull subratllar que, mitjançant l'explotació de les fonts notariales, Camprubí presenta dades valuosíssimes tocant a les relacions familiars, socials i comercials dels impressors. Com diu l'autor, aquesta orientació metodològica segueix l'estela dels impulsors de l'anomenada història “des de baix”, que té en l'historiador Albert Garcia Espuche un precedent destacat.¹⁹

En relació amb els Lacavalleria, els dos treballs que acabo de ressenyar es complementen, ja que, d'una banda, Chevauché fa evident la implicació de Pere i Isabel Lacavalleria i, en menor mesura, d'Antoni amb l'autoritat francesa —la història “des de dalt”, per entendre'ns— i, d'una altra, Camprubí ens forneix de moltes i bones dades de la petita història familiar —“des de baix”— a través d'actes de venda, contractes, testaments, inventaris de béns, capítols matrimonials, plets i concòrdies, entre d'altres.

D'una manera més específica, les obres de Manuel Llanas i Pont²⁰ i de González Sugrañes²¹ m'han estat molt útils a l'hora d'oferir un panorama general de la impremta a Catalunya en el segle XVII i també per a aclarir força aspectes de l'activitat impressora de Pere i Antoni Lacavalleria. Per acabar, hi ha encara un article de Jaime Pascual²² dedicat a la producció de plec solts d'Antoni Lacavalleria que també aprofita.

2.2. La impremta a Catalunya al segle XVII

En general, els autors que s'han ocupat de la impremta a Catalunya durant el segle del Barroc coincideixen a qualificar-la de ‘decadent’. En efecte, al segle XVII

---

18. *Ib.*, pàg. 19.

19. *Ib.*, pàg. 16.

20. Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*

21. Miquel GONZÁLEZ I SUGRAÑES, *Contribució a la història dels antichs gremis dels arts y oficis de la ciutat de Barcelona: II Llibreters estampers*, Barcelona: Henrich i Companyia, 1918.

22. Jaime PASCUAL, *art. cit.*

s'accentua el procés de decaïment en la producció de llibres iniciat a la segona meitat del segle anterior.

Tot i no ser definitives, ara comptem amb dades quantitatives tocant a la producció i a la tipologia de les obres produïdes, i també qualitatives, que ens permeten fer un retrat força aproximat de la situació d'aquell moment.

Basant-se en el *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, de Marià Aguiló i Fuster, Ernest Lluch²³ compta el nombre d'obres escrites en català i demostra, a partir de l'anàlisi de la corba general que deriva d'aquella quantificació, que l'evolució de la producció de llibres en català durant el període 1474-1860 és, en general, molt baixa: «només pocs i curts períodes mostren grans puges». El primer d'aquests períodes es correspon amb els anys 1641-1643, moment en què la producció augmenta exponencialment amb motiu de la Guerra de Separació. «Hi influí —diu Lluch— el fet que, des de l'altre cantó, l'infant Felip actuà per primera vegada amb la lletra escrita com a arma». Però aquesta puja, atesa la brevetat del període, no és prou significativa en termes quantitius.

La tònica general del segle fou de crisi econòmica que, al seu torn, era conseqüència de la crisi política en què estava immersa Espanya en general i Catalunya en particular, enclosa en la guerra entre França i Espanya per l'hegemonia d'Europa.²⁴

L'estat espanyol, empobrit a causa de les guerres, grava per primer cop els impressors amb impostos sobre la importació de paper. A aquesta dificultat cal afegir-n'hi d'altres, no pas menors, com ara l'obligació d'obtenir els privilegis d'impressió per a cada títol, a més del *nihil obstat* dels censors en una època en què la Inquisició manifesta una gran difidència envers la paraula escrita. Aquest estat de coses va fer que, com diu Pascual²⁵ seguint Cruickshank, els impressors s'anessin descapitalitzant progressivament, la qual cosa els obligava a produir materials de bon vendre, a mantenir obradors cada cop més petits i que fossin més nombrosos.

---

23. Ernest LLUCH, «La producció de llibres en la “morta viva”: 1476-1860», a: *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona: Edicions 62, 1996, pàg. 37.

24. Jordi TORRA, «La impremta als països de parla catalana del Renaixement al Barroc», a: *Item. Revista de Biblioteconomia i Documentació*, 5 (juliol-desembre 1989), pàg. 90.

25. Jaime PASCUAL, *art. cit.*, pàg. 622.

La conseqüència més immediata d'aquest estat de coses fou que les obres produïdes fossin d'una qualitat molt mediocre, com recorda Llanas:²⁶

Es devaluen el paper (bast i poc consistent), els tipus (gastats i adotzenats) i la tinta (de mala qualitat i, per torna, corrosiva). De més a més, la composició de la pàgina resulta atapeïda i mal justificada, el tintatge, irregular, els marges, esquifits, i els gravats, tirant a escassos.

I així s'arriba a una situació paradoxal en una època d'esplendor literària, almenys de la literatura escrita en llengua castellana, i és que tipogràficament no està a l'alçada.²⁷

Examinant la producció impresa al llarg del segle XVII per tipologies,²⁸ destaca el predomini de llibres de l'àmbit religiós, que representen un 40% de la producció, seguida de la literatura i d'obres de filosofia política. Però hi ha altres gèneres literaris que adquireixen un relleu particular al llarg del segle XVII. Ens referim, d'una banda, a la literatura de canya i cordill i, d'una altra, a les primeres manifestacions de fulls de notícies i a la publicació d'al·legacions jurídiques.

Pel que fa a la literatura popular, dita de canya i cordill, Torra²⁹ assenyala que «es tractava de fulls solts, de fascicles, de volums petits i, per regla general, poc acurats. Anaven dirigits a un públic nombrós, marginat de la cultura amb majúscula, que, per tant, ignorava o no acabava d'entendre bé el castellà». La tipologia d'aquests textos era molt variada —catecismes, goigs, cobles, quaresmes, vides de sants; manuals escolars com els antonis, els isopets, els franselms, la *Doctrina del temps* i el *Thesaurus puerilis*, d'Onofre Pou; els relats cavallerescos *Pierres de Provença* i el *Partinobles*. Un tret que agermana aquests tipus de publicacions i que Pascual³⁰ ha destacat és que majoritàriament estan escrits en català.

Analitzant la producció impresa d'Antoni Lacavalleria, un dels impressors barcelonins més rellevants del segle XVII pel volum d'obres publicades, per la seva qualitat i pel llarg temps que va ser al capdavant del seu obrador, Pascual³¹ destaca que la literatura de caràcter popular sortida d'aquell taller d'impremta era

26. Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*, pàg. 232.

27. Jordi TORRA, *art. cit.*, pàg. 90.

28. Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*, pàg. 232 et seq.

29. Jordi TORRA, *art. cit.*, pàg. 89-90.

30. Jaime PASCUAL, *art. cit.*, pàg. 613.

31. *Ib.*, pàg. 625.

escrita sobretot en català mentre que publicava la literatura culta majoritàriament en castellà.

I en aquest punt m'he de referir forçosament a la reculada general en el volum de publicació de llibres en català, llevat, com ja he dit, en l'àmbit de la literatura popular, aspecte en el qual coincideixen tots els autors consultats. Llanas³² és ben explícit a propòsit d'això:

Posats ja en el terreny lingüístic, cal començar dient que la creixent castellanització de la producció impresa culta continua imparable. El català queda cada cop més relegat als gèneres de consum o utilitaris, els de venda segura i probablement majoritària ja descrits: catecismes, devocionaris i butlles, goigs, beceroles, franselms i isopets, almanacs i quaderns de comptes, avisos gremials i oficials i, a partir d'aquest segle, una part dels fulls de notícies.

D'aquest estat de coses, Llanas³³ conclou que el llibre imprès fou l'element vehicular a través del qual es va difondre el castellà entre les classes socials amb un cert grau d'instrucció, i addueix com a exemple d'això el testimoni de Pere Lacavalleria, que figura en la dedicatòria que precedeix el seu diccionari trilingüe, on diu: «Vint y tres anys ha, Senyor, que habito en Barcelona, en ella aprenguí castellà y català essent mon mestre la estampa».³⁴

Un altre gènere literari que va néixer al segle XVII i va rebre una gran embranzida amb l'esclat de la Guerra de Separació són els fulls de notícies, publicats amb noms diversos —relacions, noves, gasetes o cartes. Llanas fa avinent que el nombre d'aquestes publicacions fou tan gran que va fer que la producció impresa del segle XVII duplicués la del segle anterior. De fet, Ettinghausen³⁵ ha calculat que els dos anys de més notícies publicades a Catalunya són el 1641, amb més de 70 relacions, i l'any 1642, amb més de 60. Amb tot, aquesta allau de notícies de fets de guerra minva dràsticament en el moment en què l'exèrcit castellà comença a oferir resistència i s'estronca gairebé del tot quan el resultat de la guerra sembla irreversible. I és que, com diu Ettinghausen, només són notícia les bones noves.³⁶

32. Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*, pàg. 236.

33. *Ib.*, pàg. 238.

34. Pere LACAVALLERIA, *Diccionario castellano – Dictionarie françois – Dictionari catala*, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1642, f° ã5v.

35. Henry ETTINGHAUSEN, ed., *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, pàg. 16.

36. *Ib.*, vol. I, pàg. 14.

L'esclat de relacions de fets de guerra fou precedit els anys immediatament anteriors a l'inici de la guerra per la difusió de llibres amb un alt contingut ideològic i propagandístic. Per exemple, Pizarro³⁷ destaca que per encàrrec del Consell de Cent, entre setembre i novembre de 1640 es publicaren tres edicions de la *Proclamación Católica* de Gaspar Sala, una a càrrec de Pere Lacavalleria i les altres dues a càrrec de la impremta dels Matevat. Aquesta obra, escrita en castellà abans de l'esclat de la guerra pretenia posar remei al conflicte entre Catalunya i Espanya per via de la negociació i de la diplomàcia.

La publicació de les relacions de fets de guerra va comportar que els impressors prenguessin partit a favor d'un dels dos bàndols. Es tracta d'una «guerra de papers i d'idees», per dir-ho amb paraules de Serra,³⁸ que compta al capdavant amb una «impremta militant». Així, Reula³⁹ diu:

De las imprentas barcelonesas de Gabriel Nogués o de los Matevat salieron los papeles que justificaban que España estaba luchando para garantizar la paz europea y por evitar los progresos de quienes, por acción u omisión, favorecían el auge de la herejía a costa del catolicismo. En ellas vieron la luz pública las relaciones que narraron las victorias de las campañas de 1635–1636 [...] u ocultaron que, ya por este último año, la balanza de la guerra empezaba a inclinarse del lado de Francia.

I Pizarro⁴⁰ parla d'una «'impremta militante' que apoyó a la revolución desde el terreno de la polémica y la propaganda; al frente de esta batalla mediático-ideológica estuvieron Sebastián y Jaime Matevat, Gabriel Nogués, Jaume Romeu y, en menor proporción, Pere y Antoni Lacavalleria y Pere Joan Dexen».

Atès que les noves publicades tenen l'origen en la confrontació entre Catalunya i Espanya, gairebé totes les que es publiquen a Barcelona entre 1640 i 1652 són en català. A propòsit d'aquest fet, Lluch,⁴¹ referint-se a la “bombolla” 1641–1643

37. Carlos PIZARRO CARRASCO, «Imprenta y gobierno municipal en Barcelona. Sebastián y Jaime Matevat al servicio del Consell de Cent (1631-1644)», a: *Hispania*, 63.213 (2003), pàg. 153 - 154.

38. Eva SERRA I PUIG, ed., *Escritos políticos del siglo XVII. Tom II. Secretos públicos de Gaspar Sala i altres textos*, Vic: Eumo editorial. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, 1995, (Jaume Caresmar, 8), pàg. 16.

39. Jaime REULA BIESCAS, «Guerra y propaganda en la Cataluña de 1635-1659», a: *Historia y Comunicación Social*, 1 (1996), pàg. 90.

40. Carlos PIZARRO CARRASCO, *art. cit.*, pàg. 151.

41. Ernest LLUCH, *op. cit.*, pàg. 45.

constata que és «l'únic període d'autèntica normalització del català, si entenem per normalització que igual que majoritàriament es parla en català també majoritàriament es publiqui en català.

Com a contrapartida, entre 1630 i 1670 quedaren desatesos altres àmbits editorials, com ara l'estampació dels clàssics llatins.⁴²

2.3. Antecedents familiars

2.3.1. Pere Lacavalleria

Pere Lacavalleria era natural de Carnac e Rofiac, poble pertanyent al bisbat de Cahors, al departament d'Òlt i a la regió d'Occitània —ell s'hi refereix amb la denominació de 'Aquitània'⁴³. Era fill de Giralt i Jerònima, pagesos.

En el cens de francesos establerts a Barcelona dut a terme per ordre del batlle l'any 1637, Pere hi figura com a impressor, de trenta anys. També s'hi diu que en feia vint que era a Catalunya, que vivia en una casa llogada a la zona propera al carrer de la Llibreteria amb la seva dona, una filla i un germà, Antoni, potser.⁴⁴

Encara disposem d'una altra font documental per a situar Pere cronològicament. És a la dedicatòria al marquès de Brézé, virrei de Catalunya, que el mateix Pere escriu precedint el seu diccionari trilingüe, publicat l'any 1642, en què hi diu: «Vint y tres anys ha, Senyor, que habito en Barcelona».⁴⁵

A partir dels dos textos suara esmentats, es dedueix que Pere Lacavalleria va néixer pels volts de 1607, i que es va establir a Barcelona l'any 1617 —segons el cens de francesos residents a Barcelona— o bé l'any 1619 —segons la dedicatòria que precedeix el diccionari trilingüe—, a l'edat de deu anys o de dotze, seguint la primera o la segona de les dites fonts.

42. Alejandro COROLEU, «Notes sobre la difusió dels textos clàssics a la Catalunya del Sis-cents», a: *Els clàssics i la llengua literària*, ed. de Montserrat JUFRESA, Societat Catalana d'Estudis Clàssics. Institut d'Estudis Catalans, 2017, (Els Peus d'Ícar, 3), pàg. 74.

43. Camprubí (Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, op. cit., pàg. 618) fa avinent que s'emprava el corònim 'Aquitània' per a referir-se a gairebé tot el sud de França.

44. *Ib.*, pàg. 618.

45. Pere LACAVALLERIA, *Dictionario castellano – Dictionarie françois – Dictionari catala*, op. cit., fº 5v.

Un cop a Barcelona, sembla que va estar al servei dels ducs de Cardona o en fou un protegit, dada que infereixo a partir de la dedicatòria que precedeix l'obra *Coloquio espiritual*, a la qual em referiré a l'epígraf següent. Després, devia aprendre l'ofici d'impressor⁴⁶ fins que es va establir per compte propi el 1627, any del primer registre de Pere Lacavalleria com a impressor.

L'any 1631 Pere Lacavalleria es va casar amb Eulàlia Pasqual, filla de Josep Pasqual, escudeller. Va enviudar poc després i es va tornar a casar l'any 1632 amb Isabel Dulac, filla de Pere Pau Dulac, «tintorer de draps de llana».⁴⁷ D'aquest segon matrimoni van néixer Maria i Joan Lacavalleria i Dulac, l'autor del *Gazophylacium Catalano-Latinum*.

Si bé la faceta més coneguda de Pere Lacavalleria és la d'impressor, la seva activitat professional no es va limitar a la producció de llibres, sinó que es va estendre a d'altres negocis, com ara la venda i la importació de llibres.

De 1630 en endavant, va esdevenir un ferm partidari del partit profrancès i, com veurem tot seguit, va adquirir un compromís incondicional amb les autoritats franceses que, de 1641 a 1652 van governar *de facto* a Catalunya. Aquesta orientació profrancesa influí tant en la seva activitat editorial com en els altres negocis que va emprendre. I es pot dir sense temor d'exagerar que fou un agent del rei de França, ja que es convertí en el factòtum de les noves autoritats.

Desplaçat al front de guerra de les terres lleidatanes durant la campanya de 1645, potser per a proveir l'exèrcit franco-català de diners o d'armament, morí «en lo monestir de Sant Francesch de la vila de Bellpuig».⁴⁸

Les dates extremes de la seva mort es poden situar entre el 14 d'agost de 1645, data de publicació de la darrera *relació* en què figura el seu nom al peu d'impremta, i el 2 de setembre d'aquell mateix any, data en què es fa l'inventari de béns de Pere Lacavalleria i on es fa saber que Pere ja era mort.⁴⁹

46. Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, op. cit., pàg. 619.

47. Joan LACAVALLERIA I DULAC i Ramon PAR I DULAC, *Allegacions en dret per Joan Lacavalleria, y Dulach, Doctor en Drets, ciutadà de Barcelona contra Ioseph Iaumar, Doctor en Medicina, tambe ciutadà de Barcelona*, s.l., s.a.

48. Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, op. cit., 620, nota 252.

49. AHPB, Miquel Mora, Plec d'inventaris solts i encants, 1629-1650, s. n. (2-IX-1645).

L'activitat com a impressor

La primera notícia de què dispo que vincula Pere Lacavalleria amb la impremta figura en el títol de l'obra *Coloquio espiritual compuesto por Melchor de la Serna. Con otros tratados espirituales de diversos autores recopilados por Pedro Lacavalleria*, impresa l'any 1626 a l'obrador de Llorenç Déu.⁵⁰ La tasca de 'recopilador' que figura a l'epígraf indicaria que en aquell moment encara era aprenent. El fet que es dedicés a una tasca subalterna en seria un indicatiu, com es desprèn del «Prólogo al lector», també de Pere Lacavalleria, on diu:

[...] llegó a mis manos este *Coloquio Espiritual* y leyéndole me dio tanto gusto [...] que me movió a poner mano a la obra y hazer el molde para poder imprimir el coloquio. Pero pareciéndome ser cosa poca, me determiné a recopilar otros tratados y coloquios que tiene la alma christiana con Dios (aunque de diferentes autores).

L'obra està dedicada a la duquessa de Cardona, i entre d'altres coses, hi diu: «Mucho tiempo ha que desseava dar a conocer (como criado de su casa) la voluntad y afición particular que tengo a V. Excelencia [...]», dada que indicaria que Pere Lacavalleria hauria servit els ducs de Cardona abans d'establir-se pel seu compte com a impressor.

L'any 1627 trobem Pere establert en un obrador al carrer d'Arlet fent cantonada amb l'actual carrer de la Llibreteria. D'aquest any es conserven, almenys, set obres, els peus d'impremta de les quals indiquen que han sortit «ex praelo Petri Lacavalleria», és a dir, 'de la premsa de Pere Lacavalleria'.

L'any 1628 es desplaçà a Perpinyà, on va publicar la primera obra de relleu de la seva producció. Ens referim al *Summari, index o epítome dels admirables i nobilíssims títols de honor dels comtats de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya*, del jurista rossellonès Andreu Bosch, considerada «una de les obres històriques més notables del regnat de Felip IV» i de la qual se'n van imprimir 1.250 exemplars.⁵¹ Com ja han deixat clar Llanas⁵² i Camprubí,⁵³ Pere Lacavalleria no va tenir mai

50. Ricard EXPÓSITO AMAGAT, *op. cit.*, pàg. 321, nota.

51. Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*, pàg. 307.

52. *Ib.*, pàg. 307.

53. Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, *op. cit.*, pàg. 619, nota 229.

taller d'impremta a Perpinyà, sinó que es va traslladar temporalment a aquella ciutat en compliment d'un contracte signat per Bosch i el nostre impressor, segons el qual Bosch, a més de les despeses d'impressió, assumia el trasllat dels materials d'impremta a Perpinyà i l'estada i manutenció dels impressors durant el temps que durés la tasca d'impressió. I, pel que sembla, aquest trasllat a Perpinyà havia de facilitar a l'autor la supervisió del procés d'edició de l'obra.

El mateix any 1628 el tornem a trobar establert de nou al carrer d'Arlet de Barcelona. Des d'aquell moment i fins a 1639, segons Llanas,⁵⁴ «la seva producció per dir-ho benèvolament, tira a anodina i adotzenada». Resseguint els catàlegs de les biblioteques, s'observa que en aquest període sortiren de l'obrador de Pere Lacavalleria nombroses al·legacions jurídiques, sermons i altres obres de pietat, tractats espirituals, vides de sants i romanços. També publicà almenys dues edicions del diccionari de Bartolomé Bravo, *Thesaurus verborum ac phrasium*.

De 1639 en endavant és quan Pere Lacavalleria va publicar les obres de més entitat. D'una banda, publicà literatura, «exclusivament espanyola», ens recorda Llanas,⁵⁵ «on sobresurt *La pícara Justina* (1640) de Francisco López de Úbeda i, en especial, una edició, amb el text depurat, de les *Delicias del Parnaso* (1640), una antologia poètica de Luis de Góngora». D'una altra, amb l'esclat de la Guerra de Separació, de l'obrador de Pere Lacavalleria sortiren força relacions sobre fets d'armes. Resseguint l'aplec de notícies publicades durant la Guerra dels Segadors dut a terme per Ettinghausen,⁵⁶ comptabilitzo una trentena de fulls de notícies produïdes en el taller de Pere, entre relacions de fets de guerra, relacions de gestions diplomàtiques que tenen a veure amb Catalunya, fulls de notícies de l'estranger publicades a Catalunya i gasetes.

Com fa notar Ettinghausen, només fan notícia les bones notícies: les relacions de fets de guerra sempre reporten victòries de l'exèrcit franco-català, però dels revessos no se'n parla. Així, l'any 1641 Lacavalleria es fa ressò de les victòries al Rosselló, que queda en mans dels francesos;⁵⁷ l'any 1642 reporta el viatge de Lluís

54. Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*, pàg. 307.

55. *Ib.*, pàg. 308.

56. Henry ETTINGHAUSEN, *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, *op. cit.*

57. «Relació verdadera de un rencontre [que] tingueren en Rosselló las companyias...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, [esdeveniments del 3 de novembre de 1642], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [2 fols., 1v. en blanc].

XIII al front del Rosselló.⁵⁸ L'any 1643 fa notícia la presa de Roses,⁵⁹ la malaltia i mort de Lluís XIII, esdevinguda el 14 de maig, i la regència d'Anna d'Àustria.⁶⁰ L'any 1644 passa per alt la caiguda de Lleida i la derrota de les tropes franco-catalanes en l'assalt de Tarragona, però, en canvi, publica dues cartes de la reina regent en què relata les accions empreses per França en suport de Catalunya.⁶¹ Les set relacions impreses l'any 1645 donen compte sobretot de la campanya militar al nord de Lleida comandada pel comte d'Harcourt, fet que queda reflectit en algunes portades d'aquelles relacions, on figura l'escut d'armes del nou virrei.

La darrera relació publicada per Pere dona compte dels fets del 14 d'agost de 1645.⁶² A propòsit d'aquesta darrera relació, Chevauché⁶³ suggereix que Pere Lacavalleria podria ser-ne l'autor. I malgrat no tenir-ne proves, hi ha alguns indicis que fan que aquesta atribució de paternitat sigui, si més no, versemblant. En una comunicació personal de 9 de gener de 2018, Chevauché apuntava tres qüestions que abonarien aquesta interpretació: en primer lloc, el 14 d'agost de 1645 Pere era al camp de batalla, a Térmenç; en segon lloc, coneixem el seu gust per l'escriptura de relacions. Prova d'això són una carta adreçada al cardenal Mazarin i una memòria, que reproduïx íntegrament més endavant; i, en tercer lloc, el fet que la publicació de relacions s'estroncà amb la seva mort i només fou represa quan el seu germà Antoni adquirí la impremta a la vídua de Pere.

58. «Còpia de las cartas que Sa Magestat ha escritas a Sa Excelència...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 3, [amb data del 10 d'abril de 1642], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. en blanc].

59. «Còpia de una carta escrita a Sa Excelència per los còsols de Cadaqués...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 2, [amb data del 29 de novembre de 1643], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [2 fols., 1v. en blanc].

60. «Còpia de una lletra del rey nostre senyor escrita a monsenyor lo duc...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 3, [amb data de 23 i 24 d'abril de 1643], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols.].

61. «Relación hecha a los muy ilustres señores deputados del Principado...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 3, [esdeveniments del 26 d'agost de 1644], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. i 4v. en blanc]; «Carta de la major y més santa reyna de la terra...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 3, [amb data de 7 de setembre de 1644], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. en blanc].

62. «Relació de lo que ha passat a l'exèrcit de Sa Magestat, governat per lo sereníssim senyor comte de Harcourt», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 2, [esdeveniments del 14 d'agost de 1645], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 4v. en blanc].

63. Sylvain CHEVAUCHÉ, *op. cit.*, pàg. 337.

Per altra part, convé destacar també que amb l'esclat de la guerra, les institucions es van veure en la necessitat de reforçar la producció d'impresos. Així, el Consell de Cent, per poder donar l'abast, va encarregar treballs a d'altres impremtes de la ciutat, a més dels Matevat, que comptaven amb el privilegi d'imprimir per a la institució, i va encarregar a Pere Lacavalleria la primera de les tres edicions aparegudes l'any 1640 de la *Proclamación católica* de Gaspar Sala, una obra escrita amb l'esperança que es podria evitar la guerra amb Espanya, de la qual se'n van fer 2.000 còpies.⁶⁴

I amb la victòria primerenca sobre l'exèrcit espanyol a Montjuïc, l'any 1641, Pere Lacavalleria va publicar una altra obra de Gaspar Sala, *Epítome de los principios y progressos de las guerras de Cataluña en los años 1640 y 1641 y señalada victoria de Monjuque*, on l'autor ja es posiciona clarament a favor de la causa catalano-francesa.

Amb l'arribada del virrei La Mothe-Houdancourt, Pere Lacavalleria obtingué el privilegi d'impressió dels bans i crides publicats per les noves autoritats: l'any 1642 publicà els *Edictes e crides* fets a Barcelona pel mariscal La Mothe,⁶⁵ i el 1645 els *Edictes e crides* del comte d'Harcourt.⁶⁶ I, com explica Chevauché, es tractava de tirades de molts exemplars. Amb tot, a l'hora d'avaluar qualitativament les publicacions sortides del taller de Pere Lacavalleria, cal admetre que la seva producció fou, en general, més aviat mediocre.⁶⁷

No obstant el que acabo de dir, la impremta dels Lacavalleria, almenys en vida de Pere, va ser un negoci lucratiu com es desprèn de l'exordi de la memòria adreçada al cardenal Mazarin:⁶⁸

64. Carlos PIZARRO CARRASCO, *art. cit.*, pàg. 155.

65. *Edictes e crides fetes, y publicades per manament del Excellentissim senyor Phelip de la Motte Houdancourt Mariscal de França, del Consell de sa Magestat, y son Lloctinent, y Capità General en lo Principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello y Cerdanya. Ab Llicencia dels Superiors*, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1642.

66. *Edictes e crides fetes, y publicades per manament del ... senyor Henrich de Lorena, comte de Harcourt ... lloctinent, y capità general en los Principats de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya*, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1645.

67. Sylvain CHEVAUCHÉ, *op. cit.*, pàg. 334.

68. Pere LACAVALLERIA, [Mémoire de Pere Lacavalleria pour demander des compensations pour les sommes qui lui sont dûes depuis les troubles de Catalogne], París, La Courneuve: AMAE, CP Espagne 21, f° 478, s. d. (1644?).

Pedro Lacavalleria, Ciudadado de Barcelona, mercader de llibres; en las mutaciones de Cataluña ha perdido mas que otro alguno del Principado por tener todo su trato en los Reynos de Castilla, Aragon, Valencia, Mallorca, Cerdeña, Sicilia, y Napoles, y tener la mejor impresion dellos, por la qual atraña a si lo mejor, no solo de dichos Reynos, pero aun de las Indias. La election en favor de Su Mag.d le ha impedido no solo este comercio, pero aun ha sido causa que ha perdido mas de cinco mil escudos que le devian en dichos Reynos.

Altres activitats comercials

Tant Pere com després el seu germà Antoni no es van dedicar en exclusiva a la impremta, sinó que també es van ocupar d'altres negocis, particularment a la importació i compravenda de llibres.

Com ha explicat Griffin,⁶⁹ entre els editors, impressors i llibreters de Lió i els de Barcelona hi havia vincles comercials. Els impressors barcelonins importaven llibres de Lió, hi imprimien algunes edicions i també hi contractaven mà d'obra qualificada.

Els Lacavalleria també van seguir aquesta tradició. Camprubí explica que Pere «entre 1636 i 1644 va comprar fins a 31 partides de llibres a Laurent Anisson, llibreter de Lió, per un valor total de 9.332 lliures franceses».⁷⁰ I dedueixo que els Anisson, al seu torn, també van comprar partides de llibres a Pere,⁷¹ ja que es conserva un catàleg⁷² de la societat comercial de la família Anisson amb Jean Posuel, de 1724, on encara figura una obra impresa per Pere Lacavalleria l'any 1640.⁷³

---

69. Clive GRIFFIN, *Oficiales de imprenta, herejía e Inquisición en la España del siglo XVI*, Madrid: Ollero y Ramos, 2009, pàg. 187.

70. Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps, op. cit.*, pàg. 619.

71. Yolanda CLEMENTE SAN ROMÁN, «Los catálogos de librería de las sociedades Anisson-Posuel y Arnaud-Borde conservados en la Biblioteca Histórica de la Universidad Complutense», a: *Revista General de Información y Documentación*, 20 (2010), pàg. 356.

72. *Bibliographia Anissoniana seu Catalogus Librorum qui prostant in aedibus Sociorum, tam Parisiis quam Lugduni, ad Annum 1724*, Lugduni: Anisson & Posuel, 1724.

73. Miguel GONZÁLEZ VAQUERO, *La mujer fuerte, por otro título La vida de D. Maria Vela, monja de S. Bernardo en el convento de Santa Ana de Avila*, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1640.

La tasca lexicogràfica

Pere Lacavalleria va publicar, l'any 1642, un diccionari trilingüe castellà-francès-català.⁷⁴ Es tracta de l'única obra lingüística del segle XVII que relaciona castellà, francès i català, i és també l'única obra que posa en relació el castellà i el català, com fa avinent Sáez Rivera,⁷⁵ ja que els altres diccionaris publicats aquell segle són els coneguts bilingües català-llatí d'Antoni Font, de Pere Torra i el de Joan Lacavalleria.

L'obra, de 128 fulls, es presenta en format 12au apaisat i consta de les parts que s'indiquen a continuació:

- Portada amb títol trilingüe castellà, francès, català disposat en tres columnes separades per corondells —foli (fº) [ã] recto— amb el contingut següent:

Dictio- | nario cas- | tellano. | Al Excelentissimo | Señor Marques de Brezè, | Mariscal de Francia, &c. | Visorey, y Capitan Ge- | neral por su Magestad Chri | stianiffima en Cataluña, | Rossellon, y Cer- | daña. = Dictio- | naire fran- | çois. | A tres Excellent | Seigneur Marquis de Brezè, | Mareschal de France, &c. | Viceroy, & Capitaine Gene- | ral pour sa Maiesté tres Chre- | stienne en Catalogne, | Rossillon, & Cer- | dagne. = Dictio- | nari ca- | tala. | Al Excellentissim | Senyor Marques de Brezè, | Mariscal de França, &c. | Virrey, y Capità General | per sa Magestat Chististia- | nissima en Catalunya, | Rossello, y Cer- | danya. || Ab llicencia, y privilegi. | En Barcelona: En casa de Pere Lacavalleria, any 1642. | Venense en la mateixa Estampa.

- Escut del marquès de Brezé (fº [ã2r]);
- Dedicatòria trilingüe a Urbain de Maillé, marquès de Brézé, mariscal de França i primer virrei de Lluís XIII a Catalunya, signada pel mateix Pere (fº ã3r-ã6v);

74. Pere LACAVALLERIA, *Diccionario castellano – Dictionarie françois – Dictionari catala*, op. cit.

75. Daniel M. SÁEZ RIVERA, *La lengua de las gramáticas y métodos de español como lengua extranjera en Europa (1640-1726)*, tesi doctoral dir. per José Luis GIRÓN ALCONCHEL, Madrid: Universidad Complutense, 2007, pàg. 207.

- Llicència escrita en català i signada pel mariscal de Brézé el vint-i-sis de febrer de 1642 (f^o ã7r-ã8v);
- Endreça al lector en les tres llengües, castellà, francès i català, (f^o A-A3v);
- Taula de continguts també trilingüe (f^o A3v-A5r), i de dues parts, dites també llibres.

El llibre primer (f^o A5r-K7v) conté set converses —«col·loquis» en diu Pere— sobre situacions quotidianes en les tres llengües ja dites:

- «Un combit de deu personas, es à saber: Hermes, Joan, Maria, David, Pere, Francesch, Roger, Anna, Henric, y Lluc» (f^o A5r-D2v);
- «Lo II. capitol, per aprendre à comprar, y vendre» (f^o D3r-E2r);
- «Lo III. capitol, per demanar un deute» (f^o E2v-E5v);
- «Lo IV. capitol, per demanar lo camí, ab altres proposits comuns» (f^o E6r-Fv);
- «Lo V. capitol, platicas familiars estant en lo hostal» (f^o F2r-Gv);
- «Lo VI. capitol. Platicas al llevarse» (f^o Gv-G5v);
- «Lo VII. capitol. Proposits de la mercaderia» (f^o G6r-Ir). A continuació, venen «Los nombres» (signatura: Ir-I2v) i «Los dies de la semana» (f^o I2r).
- «Lo VIII. capitol. Per aprendre a fer lletras missivas, concerts, obligacions, apocas» (f^o I2v-K7v).

El llibre segon (f^o K8r-O4) conté els apartats següents:

- Un pròleg trilingüe (f^o K8r-Lv), on es fa saber que el diccionari conté «moltes paraulas vulgars posadas per orde del A, B, C»;
- El vocabulari pròpiament dit (f^o Lv-O4r);
- La conjugació dels verbs *haver* i *ésser* en castellà, francès i català (f^o O4v-O8r);

- Un petit tractat titulat «De la pronunciació francesa» (f^o O8v-P3v), on hi ha regles de pronunciació escrites en castellà amb algunes indicacions per a la pronúncia del català;
- Una «Breve instruccion para saber leer Frances» (f^o P3v-P4r);
- L'apartat «Terminaciones, Pronombres y Articulos del genero Masculino Frances» (f^o P4v);
- L'apartat «Modo para formar del adjetivo masculino su femenino» (f^o P5r);
- L'apartat «Terminaciones, Articulos, y Pronombres del género femenino» (f^o P5v-P6v);
- El tractadet «De la pronontiation Castellane» (f^o P6v-P8r) i
- L'apartat «Terminaisons & Articles feminins des dictionns Castellanes» (f^o P8v).

A propòsit del darrer apartat de l'obra, faig avinent que Lacavalleria no diu res de la pronunciació del català i ho justifica en aquests termes: «La langue Catalane se prononce ordinairement comme la Latine, en certains lieux suit la langue Castellane, comme *lla, ya, ja, ça*, & sans faire force du gosier, en autres la Françoisse, desquelles trois langues elle est composée».⁷⁶

L'any de publicació d'aquesta obra, 1642, és el primer de presència efectiva de l'autoritat francesa a Catalunya, que s'estendrà per un període de deu anys.

La dedicatòria al marquès de Brézé, virrei, és hiperbòlica: bo i presentant-se com a súbdit del rei de França per naixement —«nasquí vassall de sa Magestat»⁷⁷—, Pere Lacavalleria legitima la presència dels francesos a Catalunya —de fet, el domini francès sobre Catalunya es fa efectiu l'any 1642 amb l'arribada del virrei, marquès de Brézé— amb arguments molt en voga en aquells anys, que evocuen «el lligam entre les tradicions catalanes i les carolíngies».⁷⁸

76. Pere LACAVALLERIA, *Dictionario castellano – Dictionarie françois – Dictionari catala*, op. cit., f^o P8v.

77. *Ib.*, f^o ã3r et seq.

78. Òscar JANÉ, «L'elit catalana al Rosselló després de 1652: una generació d'adaptació», a: *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, ed. de Pep VALSALOBRE i Gabriel SANSANO, Bellecaire d'Empordà: Vitel·la, 2006, (Philologica: Sèrie Estudis, 1), pàg. 66.

Catalunya palpitava, mal acrisolada estava y en eclipsi, y sas lleys en tenebras. Amenaçava-la lo Castellà de mort y deshonra general, esclavitut y funest pillatge. Al Rey Christianíssim, protector de opressos (timbre verdaderament real), sol entre tots los reys de la terra, li tocava sa defensa de justícia, imitant a sos progenitors, que ab tant sant valor la tragueren del jou cruel y opressió tirana dels moros, li restituïren lo culto diví y honraren ab extensió de privilegis y llibertats de què fins vuy gosa y se honra.

Del mar ixen las ayguas y tornen al mar. Catalunya isqué del jou cruel dels moros per los auxilis de França y vuy torna a França, perquè defense lo que li donà y restituí, tornant-se a ella baix son domini en la ocasió més apretada y perillosa, tenint al enemich poderós, victoriós y ple de despallas a vista de son cor la noble Barcelona [...].

Amb aquesta dedicatòria Pere tal vegada pretenia guanyar-se el favor del nou virrei i, de passada, obtenir el permís per a la publicació d'aquesta obra, en la qual García Bascuñana⁷⁹ i Sáez Rivera⁸⁰ endevinen una voluntat per part de l'autor d'advocar a favor d'una situació de colingüisme:⁸¹ d'una banda, el diccionari esdevenia un «instrument de política lingüística» amb l'objectiu d'«expandir l'ús del francès en els nous territoris o bé de facilitar el coneixement per part dels cortesans francesos de les noves llengües amb les quals entraven en contacte».⁸² Amb tot, Chevauché⁸³ tampoc descarta la possibilitat que Lacavalleria volgués fomentar sincerament l'aprenentatge de llengües mitjançant el diccionari trilingüe. El mateix Pere en seria un exemple:

Entre tant rumor de armas, judiqué necessari traure a llum aquest diccionari, instrument principal per aprendre las llenguas y rehunir los cors; obligació

79. Juan Francisco GARCÍA BASCUÑANA, «En torno al “diccionario trilingüe” (castellano-francés-catalán) de Pere Lacavalleria (Barcelona, 1642): originalidad, imitación, plagio», a: *Linguistique plurielle: Actas del VII congreso de lingüística francesa*, 2 (2008), coord. Júlia Pinilla MARTÍNEZ et al., dir. congrés Brigitte LÉPINETTE i Brisa GÓMEZ ÁNGEL, pàg. 540.

80. Daniel M. SÁEZ RIVERA, «El diccionario castellano-francés-catalán (1642) de Pere Lacavalleria: indicios de una política lingüística en el S. XVII», a: *Revista de Filología Románica*, 22 (2004), pàg. 103.

81. El terme *colingüisme* fou encunyat per Renée Balibar l'any 1985 i definit com l'«association de certaines langues d'État dans un appareil de langues où elles trouvent leur légitimité et leur matière à exercices». (V. Renée BALIBAR, *L'institution du français. Essai sur le colingüisme des Carolingiens à la République*, París: Presse Universitaire de France, 1985, pàg. 14)

82. Daniel M. SÁEZ RIVERA, «El diccionario castellano-francés-catalán (1642) de Pere Lacavalleria: indicios de una política lingüística en el S. XVII», *art. cit.*, pàg. 103.

83. Sylvain CHEVAUCHÉ, *op. cit.*, pàg. 334.

natural, puix nasquí vassall de sa Magestat. Vint y tres anys ha, Senyor, que habito en Barcelona, en ella aprenguí castellà y català, essent mon mestre la estampa, conservant ab algun cuydado la llengua francesa, que aprenguí estudiant en las escolas, essent natural de la Aquitània.

El nom de ‘diccionari’ que dona títol a l’obra de Lacavalleria és enganyós en paraules de Sáez Rivera,⁸⁴ ja que, com ha estat dit, va precedit del manual de conversa trilingüe suara descrit, que és força més extens que no pas el mateix diccionari.

Per altra part, Sáez Rivera fa saber⁸⁵ que el gruix de l’obra no és una producció original de Pere Lacavalleria, sinó que es nodreix del manual de Noël de Berlaimont⁸⁶ titulat, al seu torn, *Vocabulaire*, i d’un petit tractat del professor d’Anvers Gabriel Meurier. Provenen de l’obra de Berlaimont els set diàlegs i els models de cartes del llibre primer, més el pròleg i el diccionari del llibre segon. Charlet-Mesdjian i Charlet⁸⁷ fan saber que les conjugacions i les regles de pronunciació amb les quals es clou l’obra procedeixen de la segona part del tractadet de Meurier.⁸⁸

Així, doncs, per a Sáez Rivera, el gruix de l’obra de Pere Lacavalleria «consiste en la única edició española del manual de la tradición iniciada por Noel de Berlaimont hacia 1530 como un manual flamenco-francés, pero pronto aumentado a un repertorio multilingüe de cuatro, seis, siete o incluso ocho lenguas». Pere Lacavalleria hauria emprat alguna versió del manual de Berlaimont amb sis, set o vuit llengües, ja que aquestes versions són les que contenen els diàlegs descrits

84. Daniel M. SÁEZ RIVERA, *La lengua de las gramáticas y métodos de español como lengua extranjera en Europa (1640-1726)*, op. cit., pàg. 208.

85. *Ib.*, pàg. 210.

86. Noël BERLAIMONT, *Vocabulare van nyeus gheordineert = Vocabulaire de nouveau ordonne pour apprendre legierement a bien lire, escripre et parler françois et flameng*, Anvers: Willem Vorsterman, 1536, 2a ed.

87. Béatrice CHARLET-MESDJIAN i Jean-Louis CHARLET, «Une méthode *Assimil* pour apprendre le latin à l’époque humaniste: les *Colloquia* dérivés du *Vocabulaire* de Noël de Berlaimont», a: *Rursus*, 6 (2011), URL: <http://journals.openedition.org/rursus/495;%20DOI%20:%2010.4000/rursus.495> (cons. 12-09-2019).

88. Gabriel MEURIER, «Breve Instruction contenant la maniere de bien prononcer et lire le François, Italien, Espagnol et Flamen = Korte Instructie inhoudende de maniere om wel te pronocereren ende te lesen Franchois, Italiaensch, Spaensch ende Nederduytsch», a: *Conjugaisons, règles et instructions moult propres et nécessairement requises pour ceux qui désirent apprendre françois, italien, espagnol et flamen*, Anvers: Jan van Waesberghe, 1558.

més amunt, a més del diccionari. La peculiaritat de l'edició espanyola, afegeix Saez Rivera, ve del fet que, d'una banda, el manual de conversa de Berlaimont s'ha reduït a només dues llengües —castellà i francès— i, d'una altra, que s'ha ampliat amb una traducció de totes les seves parts, inclòs el pròleg al lector, al català. Es tracta, doncs, d'un «plagio parcial del manual de origen flamenco, plagio parcial pues la parte catalana sí arranca de forma original de Lacavalleria». Com a darrera dada, Saez Rivera fa avinent que el format apaisat de l'obra de Lacavalleria és comú al «resto de la tradición de manuales de la estirpe de Berlaimont».⁸⁹

Quant al vocabulari trilingüe, es constata en consultar-lo que els mots no estan ordenats per ordre alfabètic malgrat l'anunci fet per Pere Lacavalleria al pròleg, i és que, de fet, a l'obra original de Berlaimont s'ordena alfabèticament la primera columna corresponent a la llengua neerlandesa. En prescindir d'aquesta llengua, es perd també la noció d'ordenació alfabètica.

El diccionari trilingüe de Pere Lacavalleria fou reimprès per segon i darrer cop l'any 1647 pel seu germà Antoni. I a primer cop d'ull, sembla que té els mateixos continguts inclosa la llicència. Varia, això sí, l'escut que precedeix la dedicatòria: a l'edició de 1642 hi figura l'escut del virrei, marquès de Brézé, i a la impressió de 1647, el del virrei La Mothe-Houdancourt. Amb tot, el col·lega i amic Xavier Rofes, que és posseïdor d'un exemplar de cadascuna de les estampacions d'aquesta obra i n'ha fet l'acarament, m'ha fet saber que en el vocabulari de la impressió de 1647 ha documentat alguns canvis respecte de la de 1642. Són els següents: *banyar* passa a *banyat* (L2v20), *contraindre* passa a *constraindre* (L3r4), *nble* passa a *noble* (L6v5), *tres-bon* passa a *tres bon* (L8v21), *distillar* passa a *destillar* (M3r8), *embidiosa* passa a *envejos* (M5r2), *netteyer* passa a *nettoyer* (N2r6), *voy cy* passa a *voy-cy* (N2v20), *redonesa* passa a *circulo* (N6r19) i *venger* passa a *vanger* (O1r19).

Agent del rei de França

Des de l'esclat de la guerra el 1640 i fins a la seva mort ocorreguda a l'estiu de 1645, Pere Lacavalleria fou un bon puntal per a les noves autoritats franceses, ja que va exercir les funcions de conseller i d'interpret per a Roger de Bossòst, baró d'Espanan, i per a Bernard Du Plessis Besançon, enviats pel cardenal Richelieu

89. Daniel M. SÁEZ RIVERA, *La lengua de las gramáticas y métodos de español como lengua extranjera en Europa (1640-1726)*, op. cit., pàg. 210-212.

a negociar el suport del rei de França a la causa catalana, i, més tard, també per a Philippe de La Motte-Houdancourt, mariscal de França i virrei de Catalunya, i per al comte d'Argenson. També va fer de traductor i de prestador a les autoritats franceses, i va municionar l'exèrcit franco-català, com ens assabenta Giralt,⁹⁰ entre d'altres funcions.

En una memòria autògrafa sense data, però que podria ser de 1644, enviada al cardenal Mazarin, Pere explica d'una manera molt eloqüent, i potser un xic exagerada, tots els serveis prestats a la corona francesa des del començament de la guerra. Naturalment, l'objectiu d'aquesta memòria era que li fossin reembossades les quantitats prestades més els interessos.⁹¹ Fa així:

Emin.o Señor

Pedro Lacavalleria, Ciudadado de Barcelona, mercader de libros; en las mutaciones de Cataluña ha perdido mas que otro alguno del Principado por tener todo su trato en los Reynos de Castilla, Aragon, Valencia, Mallorca, Cerdeña, Sicilia, y Napoles, y tener la mejor impresion dellos, por la qual atraña a si lo mejor, no solo de dichos Reynos, pero aun de las Indias. La election en favor de Su Mag.d le ha impedido no solo este comercio, pero aun ha sido causa que ha perdido mas de cinco mil escudos que le devian en dichos Reynos. Sin embargo desto, y echadas a parte todas estas consideraciones dicho Lacavalleria como buen Catalan Frances propone a V. Em.a parte de los servicios hechos a Su Mag.d en persona de sus Ministros agentes en el Principado.

Acudio a los S.res d'Espanan, y Duplessis de Bezançon, y sirvio en todos los pactes, parte por noticioso en los negocios del Principado, y parte por inteligente en las lenguas.

Procuró de su parte, para que el Principado se diesse a Su Mag.d y un consejo que dio a los Diputados Claris, y Tamarit fue causa que el enemigo se retirasse de Barcelona en grande confusion.

Assistio despues a los s.res de La Motte, y d'Argenson, dandoles noticia de las cosas del Principado, y representando a los s.res del, la autoridad que traían de Su Mag.d

Dioles noticia tambien de la flaqueza de España, y de las necessidades que se padecia en ella. Quan mortales le serian las heridas por Cataluña. Que de su conservacion pendia su ruina.

90. Emili GIRALT I RAVENTÓS, «La colonia mercantil francesa de Barcelona a mediados del siglo XVII», a: *Estudios de historia moderna*, 6 ([1959]), pàg. 268.

91. La transcripció d'aquesta memòria així com també de la carta adreçada al cardenal Mazarin és de la mà de Sylvain Chevauché, que ha tingut la gentilesa d'enviar-me-les i d'autoritzar-me a reproduir-les en el meu treball.

Que sin ella no podia conservarse el Rey Catolico, ni sustentar Italia, dandoles razones evidentes de todo. Y que conservandola quedava Su Mag.d no solo arbitrio de Europa, pero que su mayor opuesto avia de pedirla Misericordia.

Que estando el exercito de Su Mag.d en el sitio de Tarragona, y para perderse por falta de dinero para el pan de munition, adelantó quanto tenia, y obligó a lo mismo sus parientes, y amigos, baxo la palabra de los ministros agentes de Su Mag.d

Que en otra necessida apretada por el servicio de Su Mag.d el sr d'Argenson buscó dineros por medio de otros mercaderes, y no hallandoles, dixo à dicho Lacavalleria de buscarselos, el qual lo hizo luego, y firmo las letras de cambio en su membro proprio.

Que faltando artillerias en los principios, y assi mismo municiones de guerra, las procuró, obligandose en proprio.

Que en las ocasiones, que no uvo dineros por los oficiales, y tren de la artilleria ha emprestado el suyo, o salido fiador.

Que todas las traducciones de papeles de importancia han passado por sus manos.

Que su casa ha sido refugio de los Franceses, y ha gastado mucho de lo suyo para acariciarles, y nunca le ha entrado otro provecho, que el apelido de padre.

Que por tantas finezas solo le resta la gloria de aver sido publicado en Madrid por el mayor enemigo del Rey Catolico ; y canas de pesares, por averse arruinado en servicio de Su Mag.d y padecer continuas execuciones en grande descredito suyo, que se han obligado a emprender el viage de Barcelona à Paris, donde diez meses ha padece, por no tener de que sustentarse, y aver vendido parte de su equipage ; y lo que mas le aflige es, que despues de alcançada una ordenança de lo que se le deve, le desesperan con dezir, que no ay dineros para essas deudas antiguas, siendo tan modernas.

Dicho Lacavalleria suplica a V.E.a que ponderados, y examinados los dichos servicios, si ellos, y su justicia lo merecen le mande satisfazer, para que tenga lugar de pagar a sus acreedores ; y quando todo esto no bastasse, mande V.E.a considerar las conveniencias, y daños que pueden proceder de tanta dilacion, en conformidad de lo que informó desto a V.E.a el Regente de Cataluña, que fue à Münster, que sera obligarle a proseguir sus servicios, particularmente con V.E.a. que ama tanto la justicia, y favorecer zelozo los negocios del Principado, que su casa, familia, y hazienda estaran siempre a la disposicion de V.E.a su protector, y amparo, y todos rogaran a Dios por la salud, y prosperidad de V.E.a

Les autoritats franceses eren ben conscients del suport econòmic i de tota mena oferit per Pere. Ho prova la llista escrita amb posterioritat a febrer de 1643 repro-

duïda per Chevauché⁹² i titulada «Nom des personnes qui ont le mieux servy Le Roy en Catalogne et a gratifier de quelques pensions ou autres recompenses», és a dir, ‘Nom de les persones que han servit millor el rei a Catalunya i que cal gratificar amb alguna pensió o altres recompenses’, entre les quals figura lògicament Pere Lacavalleria.

Per altra part, Chevauché,⁹³ aporta documentació, que complementa el que acabo de dir, mitjançant la qual demostra que el deute de la corona francesa envers Pere Lacavalleria al desembre de 1643 pujava a 49.046 lliures torneses. Una enormitat. Després de diverses ordres de pagament que no havien tingut efecte, el juliol de 1644 el virrei La Mothe-Houdancourt va assignar a Pere Lacavalleria el cobrament de 25.000 lliures, a raó de 4.000 lliures anuals els cinc primers anys i de 5.000 lliures el darrer any, provinents de l’arrendament de les rendes del vescomtat d’Évol, a la Cerdanya, i dels béns de Ramon de Sagarriga.

Als arxius de l’AMAE es conserva també una carta de Pere, escrita en castellà, i adreçada al cardenal Mazarin, de 16 de setembre de 1644, on, a part d’ennovar-lo del desenvolupament del setge de Tarragona, gosa donar-li consells amb vista a la derrota de Castella.⁹⁴

Eminentissimo Señor

El amor, el zelo y aficion con que todas las Universidades del Principado de Cataluña acuden al servicio de Su Mag.d son evidentes pruebas de su fidelidad, firmeza, y perseverancia baxo la obediencia y amparo del Rey nuestro señor.

Despues de la derrota de Lerida, quando se temia alguna mudança, animosos los pueblos mas vezinos consolaron, y animaron al Sr Mariscal. Para el socorro de la plaça hizo su esfuerço el Principado, aunque mal logrado ; y despues de perdida, todos, contra la opinion del enemigo, han perseverado constantes.

Porque el sitio de Tarragona llegasse a su deseado fin, se ha hecho un esfuerço mayor que el primero, con el mayor calor, y diligencia que podia desearse. Pero todo en vano, y con daño. Los pueblos, aunque fieles, estan reduzidos a suma miseria por la guerra tan larga y costosa para ellos, y quedan amedrentados por las continuas desgracias, y por quedar quasi sin exercito

92. Sylvain CHEVAUCHÉ, *op. cit.*, pàg. 223.

93. *Íd.*, *op. cit.*, pàg. 336; vegeu també Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, *op. cit.*, pàg. 620.

94. Pere LACAVALLERIA, [Lettre de Pere Lacavalleria à Mazarin], París, La Courneuve: AMAE, CP Espagne 21, f° 364, 16.09.1644.

para defenderse de un enemigo feroz, que junta la maña con la fuerza, y con promesas falsas, y esperansas de efectivos premios procura corromper a los leales y se sirve de particulares enemigos encubiertos para llegar al fin de su dañado intento ; que en semejantes mudanças, no es possible purgarse todo el mal humor de un tan largo dominio. Los Capitanes, y oficiales del exercito obedecen mal al Sr Mariscal, que trabaja quanto puede, que no es de los menores daños ; y dizen los Catalanes que es para perderle, que no teniendo culpa ellos en lastima grande que ayan de participar mas en la pena.

Castilla haze su mayor esfuerço contra Cataluna ; y si algun tiempo fundada en sus fuerças imaginarias dezia que no queria Franceses en Italia, como V.Emin.a lo sabe muy bien, por el estorvo que le podian dar a su imaginaria monarquia universal : que no hara oy por sacarlos del coraçon de sus Reynos, y de la [fº 364v] Provincia mas fuerte, y por la qual las heridas le son mortales. Antes Cataluña la servia de muro para conservallos, quedando oy por la perdida de Cataluña todos abiertos.

Si Francia quiere humillar a su mayor enemigo, por Cataluña se ha de hazer, por donde las heridas son al coraçon, y mortales, y por Flandes, y Italia a los miembros ; y con que Francia saque al enemigo de Cataluña (escala de Italia) y la conserve, de si mesma caera de sus manos, que sin Cataluña no puede conservarla Castilla. V.a Emin.a conoce estas verdades mejor que nadie, y sabra servirse de la ocasion con tan eminente puesto.

Dissimulense, Señor, alguna plaça en Flandes, por conservar una provincia que con su impensada donacion da tanta gloria a nuestro gran Monarca, y que con su conservacion se consumiran todas las fuerças y poder del enemigo, y acarrearà (?) a Su Mag.d no solo a Flandes, y Italia, pero aun al Imperio. Esto necessita de un pronto, y poderoso remedio. V.E.a con su grande experiencia y capacidad sabe como se ha de dar, y con sus desvelos continuos la diligencia que se puede hacer. Perdone V.a Em.a este atrevimiento, que procede del zelo que tengo por los aumentos, y honra de la Monarquia, por la qual si gasté al principio de la guerra quanto tenia de hazienda, y credito (para que quedasse el Principado a Su Mag.d que sin esso no pasaria a Rossillon) quisiera por la misma cosa gastar mi sangre, y sacrificar mi vida, particularmente por V. Emin.a mi señor, y protector, que nuestro señor g.de y conserve con salud y dé muchos años de vida, como se la suplico, y es menester, Bar.a y 7.bre 16 de 1644.

Esclavo de V.a Eminencia, Lacavalleria

Aquest document prova que el nostre home tenia accés a les més altes autoritats franceses del moment, i tant ell com, sobretot, la seva dona Isabel van saber treure partit d'aquestes relacions.

Com a darrera dada, faig avinent que no hauria de passar ni un any perquè

s'acomplís l'averany expressat al final de la missiva, a saber, que Pere Lacavalleria va morir l'estiu de 1645 a Bellpuig servint l'exèrcit franco-català.

2.3.2. Isabel Dulac

Isabel Dulac, filla de Pere Pau Dulac, «tintorer de draps de llana», es va casar l'any 1632 amb Pere Lacavalleria. D'aquest matrimoni van néixer Maria i Joan, el nostre autor.

Isabel va adquirir relleu a partir de la mort del seu marit, Pere, a la segona meitat de l'any 1645. Llavors i durant uns pocs mesos es posà al capdavant de la impremta familiar, com ho testimonien, d'una banda, el peu d'impremta del tractat *De la potestat secular en los eclesiàstichs per la oeconomica, y polytica*, de Narcís Peralta, on es fa saber que l'obra fou impresa «en la estampa de la viuda de Pere Lacavalleria» i, d'altra, en un decret de pagament de 1646 emès per les autoritats franceses a favor d'Isabel per les tasques d'impressió dutes a terme els mesos precedents.⁹⁵ Amb tot, la seva activitat a l'obrador familiar no va tenir continuïtat i el mateix any 1646 va vendre'l al seu cunyat Antoni.

A partir d'aleshores, com diu Chevauché, Isabel es dedicà a vetllar pels seus interessos i els dels seus fills, és a dir, recuperar el dineral que la corona francesa devia al seu marit.⁹⁶ Gairebé a final de 1645 Isabel encara no havia cobrat les rendes del vescomtat d'Évol ni els béns de Ramon de Sagarriga que havien estat assignades al seu marit Pere l'any anterior. Per aquest motiu, va adreçar una súplica al virrei, comte d'Harcourt, fent-li saber que el seu marit havia mort i li havia deixat els deutes contrets per servir el rei de França. Ara havia de fer front als creditors del seu marit, que ja no es conformaven amb les ordres de pagament de la corona francesa, i necessitava diners al comptat, per això demanava que si no li podien pagar les 4.000 lliures anyals de les rendes del vescomtat d'Évol i dels béns de Ramon de Sagarriga que se li devien, li fossin pagades amb qualsevol altre bé confiscat, cosa que va obtenir a final d'aquell any. A partir d'aquell moment, Isabel multiplicà les súpliques i els memorials i va obtenir de les autoritats franceses un reguitzell de concessions en usdefruit, primer, i més tard, de verdaderes donacions

95. Sylvain CHEVAUCHÉ, *op. cit.*, pàg. 337.

96. *Ib.*, pàg. 338 seq.

de propietats, com ara la senyoria de Cubells, inclosa la seva jurisdicció civil i criminal.

Tanmateix, el 31 de març de 1655 es publicà la crida per la qual Isabel fou declarada traïdora al rei d'Espanya,⁹⁷ pena que comportava la pèrdua de totes les propietats i l'exili. Proscrita, s'exilià a Perpinyà juntament amb la seva filla, Maria, que francesitzà el seu nom pel de Marie de La Cavalerie.

Aquell mateix any Isabel es va tornar a casar a la catedral de Perpinyà amb Pierre Talon, alt funcionari al servei del rei de França destinat a la ciutadella de Perpinyà. D'aquest segon matrimoni va tenir una altra filla, Catherine Talon.

Un cop establerta a Perpinyà, Isabel va continuar reclamant concessions en qualitat de reembossament pels béns que li havien estat confiscats a Catalunya: l'any 1654 va obtenir lletres patents de Lluís XIV en què se li feia donació dels béns dels nobles rossellonesos acusats de rebel·lia Joan i Carles de Llupià, entre els quals figurava la superba casa perpinyanesa dita de les Mans de Ferro i avui coneguda també amb el nom de Casa Xanxo, i les terres de Teresa d'Oms. També va obtenir la baronia de Montesquieu, la Clusa i la foneria de Sant Mamet, entre d'altres regalies.

A la fi, totes aquestes propietats que Isabel havia obtingut a través del mecanisme de la confiscació de béns foren restituïdes als anteriors propietaris en virtut del Tractat dels Pirineus, que en preveia la devolució, i Isabel va emprendre un darrer exili, juntament amb el seu marit, a París, on va morir l'any 1676, «après avoir brillamment marié ses deux filles dans des familles françaises», ens recorda Chevauché.

2.3.3. Antoni Lacavalleria

Antoni era el germà petit de Pere, i versemblantment també va néixer a Carnac e Rofiac pels volts de 1620. Ignorem en quin moment es va traslladar a Barcelona, però l'any 1637 el seu germà Pere declarava a la relació de francesos residents a Barcelona que vivia prop del carrer Llibreteria amb la seva dona, una filla i un germà, que bé podria ser Antoni.

---

97. *Ara ojats tothom generalment ... que-us notifican y fan a saber de part del sereníssim senyor don Joan de Àustria ... se hajan denunciat y publicat per traydors, rebeldes e infels a sa magestat*, Barcelona, 1655, [fons Bonsoms, 6559], f° 7.

Chevauché, que ha tingut accés als arxius de Philippe Lazerme, historiador que ha resseguit les biografies dels membres de la família Lacavalleria, reporta⁹⁸ que Antoni es va casar l'any 1648 amb Jerònima Catà i Frasset, filla de Jaume Pau Catà, mercader de Barcelona. Aquest matrimoni no va tenir fills i Jerònima va morir l'any 1671. Antoni es va tornar a casar l'any 1673 amb Maria Deu i Garric, filla d'un advocat de Girona. D'aquest matrimoni va néixer Ramon, que va morir quan tenia pocs mesos, fa saber Camprubí.⁹⁹ Sense descendència dels seus matrimonis, va testar el 10 de juliol de 1696 a favor del seu nebot Joan Lacavalleria i Dulac, el nostre autor. Va morir a Barcelona el 24 d'agost de 1701 i fou enterrat a l'església de Sant Jaume.

Activitat com a negociant

Camprubí destaca que Antoni «va centrar més la seva activitat en els negocis mercantils que en la impremta. De fet, en els capítols matrimonials signats el maig d'aquell any [1648], Antoni Lacavalleria hi figura com a 'negociant'». ¹⁰⁰ I reporta alguns negocis empresos, juntament amb altres socis, en el camp de la metal·lúrgia per a la producció i el comerç de ferro i també com a comerciant de llibres, que venia a l'engròs a diversos llibreters barcelonins i a d'altres clients de Girona i València.

Els negocis d'Antoni Lacavalleria eren florents segons que es desprèn de l'enumeració dels béns de Joan duta a terme per Camprubí. Segons aquest autor,¹⁰¹ el patrimoni d'Antoni estava format per «tres cases situades entre el carrer de la Llibreteria i el dels Cofrers [...] els masos Roure i Company, de Sant Esteve de Palaudàries» adquirits l'any 1654 «al mercader Victorià Clapés» i l'herència de la seva esposa Jerònima «formada principalment per dues cases situades a la parròquia de Fornells i una altra en el terme de Cassà de la Selva», a més del cens anual «d'una casa situada al carrer d'en Fonollar de Barcelona».

98. Sylvain CHEVAUCHÉ, *op. cit.*, 337, nota 1229.

99. Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, *op. cit.*, pàg. 625.

100. *Ib.*, pàg. 621 - 622.

101. *Ib.*, pàg. 624.

Activitat impressora

Antoni traslladà el taller d'impremta al carrer de la Llibreteria i va ser al capdavant d'aquest negoci des dels primers mesos de 1646 fins a la seva mort, l'any 1701, és a dir, cinquanta-cinc anys, durant els quals va portar-lo al seu apogeu, no solament per la quantitat d'obres produïdes sinó també per la qualitat de la impressió. Camprubí resumeix perfectament en què va consistir l'activitat impressora d'Antoni:¹⁰²

L'elevada capacitat econòmica d'Antoni Lacavalleria va permetre que la seva impremta fos una de les més ben equipades de Barcelona, només superada per la de Rafael Figueró. Això, a la pràctica, es va traduir també en una considerable producció editorial. De fet, la impremta Lacavalleria, amb un total de 128 títols publicats entre 1646 i 1701, fou el segon taller més important de Catalunya de la segona meitat del segle XVII pel que fa a l'edició de llibres.

A més dels llibres, al llarg d'aquell període, d'aquesta impremta en van sortir, segons el fons conservat, almenys 79 opuscles i 120 plec solts, cosa que fa un total de 327 títols. Els anys de màxima activitat [...] corresponen a la dècada de 1670.

L'elevada producció del taller dels Lacavalleria està en relació directa amb el nombre de premses que tenien. Com fa avinent Camprubí, les imprentes més grans de Barcelona tenien entre tres i quatre premses. Els Lacavalleria en tenien quatre.¹⁰³

Les dades de què disposem indiquen que, almenys fins a l'esclat de la guerra el 1640, la impremta dels Lacavalleria fou un negoci rendible. Algunes dades de l'època en què Antoni és al capdavant de l'obrador, en canvi, indiquen que aquest negoci fluïxjava, reflex de la greu crisi econòmica en què es trobava immers el país. Pascual,¹⁰⁴ que ha estudiat la producció impresa d'Antoni Lacavalleria de la segona meitat del segle XVII, destaca l'increment significatiu de l'estampació de materials de bon vendre, especialment plec solts de temàtica popular i generalment en llengua catalana —goigs, oracions *relacions*, llibres de cavalleria com el

---

102. *Ib.*, pàg. 622 - 623.

103. *Ib.*, pàg. 80.

104. Jaime PASCUAL, *art. cit.*, pàg. 611 & 625.

Pierres de Provença o el *Partinobles*, les *Faules d'Ysop*, etc.—, i la disminució de la producció de literatura de més qualitat, que és sobretot en llengua castellana—dues edicions de *Silva de varios romances* de 1666 i 1684, almenys dues edicions de *El Criticón* i altres obres de Gracián, i una de les obres de Fray Luís de Granada.

Una darrera dada que reporten González Sugrañes, Pascual i Llanas,¹⁰⁵ també simptomàtica de la crisi que afectava els impressors, té justament Antoni Lacavalleria per protagonista, i és que aquest fou denunciat per la Confraria dels Llibreters de tenir «pública botiga» i vendre tota mena de llibres, fets que contravenien expressament els estatuts de la dita confraria, ja que només era permès als llibreters de vendre llibres enquadrats en un local amb porta al carrer:

[...] Y lo mateix es dels Llibraters, que sols ells poden vendre llibres en públics obradors y botigas que trahuen porta al carrer; pero be pot qualsevol persona tenir magatzem, y botiga privada de llibres, y en ella vendrerlos o comerciarlos; y encara Antoni Cavalleria en lo mateix carrer de la Llibreria sens ser Llibrater, te un modo de Magatzem que no pot dirse botiga privada, sino publica, y en ella ven tota sort de llibres, como V. S. pot veurer, si be per ser aposento tan públich, y descarat, que noy ha botiga mes publica en tot lo carrer se li ha introduhit causa per raho de la dita publicitat.

És més, en els llibres que imprimeix Antoni sol afegir al capdavall de la portada «En venda a la mateixa impremta», nota que, segons Pascual i Llanas, no deixa de ser una provocació envers els llibreters.¹⁰⁶

Antoni Lacavalleria va reprendre la publicació de relacions de fets de guerra, com havia fet el seu germà, potser ja no amb tanta embranzida, però manté la mateixa orientació profrancesa. Així, l'any 1646 va publicar tres relacions que

105. Miquel GONZÁLEZ I SUGRAÑES, *op. cit.*, pàg. 199; Jaime PASCUAL, *art. cit.*, pàg. 624; Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*, pàg. 266.

106. Jaime PASCUAL, *art. cit.*, pàg. 624; Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*, pàg. 310.

donen compte de l'evolució del setge de Lleida¹⁰⁷ i, en el terreny de la diplomàcia, destaca la publicació d'una relació de la batalla de Lens, l'any 1648, i de dues cartes de Lluís XIV al comte de La Motte-Houdancourt,¹⁰⁸ la tardor de 1651, proposant-li el càrrec de virrei de Catalunya.

Com en el cas del seu germà Pere, en pac de la fidelitat a la causa franco-catalana, l'any 1648 li fou confiada la publicació dels *Edictes e crides* del cardenal Mazarin.¹⁰⁹

Per altra part, tenim notícia d'alguna publicació d'Antoni Lacavalleria que podria ser interpretada com a acte de propaganda antiespanyola. A propòsit de la impressió de la *Brevíssima relación de la destrucción de las Indias* del pare Bartolomé de las Casas (o de Casaus), Fité diu que són escadusseres les edicions produïdes a la Península abans del segle xx en comparació amb les que es van produir a fora «I encara és més sospitós el fet que, tret de la primera edició (Sevilla, 1552), la resta es varen produir en dates molt assenyalades. N'hi ha una de Barcelona de l'any 1646, una altra de Cadis de 1820 i una altra de Madrid de 1879. És a dir: Guerra de Separació, Trienni Liberal i primers anys de la Restauració».¹¹⁰

I sí, l'edició de la «Brevíssima» apareguda l'any 1646 a Barcelona surt de l'obra d'Antoni Lacavalleria, en un moment en què el desenllaç de la Guerra de Separació encara no estava decidit. Per tant, com insinua Fité, es tractaria d'una publicació 'oportunist' en el sentit que, més enllà del valor intrínsec de l'obra, la seva publicació al bell mig de la guerra contra Espanya es pot interpretar fàcilment com un acte de propaganda antiespanyola.

107. *Relació per dies de tot lo que ha passat dins la armada de Sa Magestat en Cathalunya ... al camp devant Lleyda*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 2, [esdeveniments fins el 29 de maig de 1646], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. en blanc]; *Relació de la continuació del siti de Lleyda, de 29 de maig ...* Ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, [amb data de 4 de juny de 1646], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 4v. en blanc]; «Relació verdadera de la emboscada [que] féu, y guanyà lo capità ...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 2, [esdeveniments del 22 de juny de 1646], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. i 4v. en blanc].

108. «Cartas de Sa Magestat escrites a l'excel·lentíssim senyor mariscal de la Mote...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, [amb data del 21 i 26 d'octubre de 1651], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [2 fols.]

109. *Edictes e crides fetes y publicades per manament del eminentíssim Miquel Mazarin cardenal de la Sancta Romana Esglesia ... lloctinent y capità general en lo Principat de Cathalunya y Comtats de Rossello y Cerdanya*, Antoni Lacavalleria, 1648, pàg. 44.

110. Marcel FITÉ, «Una bíblia independentista», a: *Llengua nacional*, 90 (2015), pàg. 13.

Pel que fa a la qualitat de la impressió, comptem amb algunes dades que manifesten que, a diferència del seu germà Pere, les obres impreses per Antoni eren de bona qualitat. Per exemple, a propòsit de la impressió de la *Grammatica magna* d'Erasmus de Rotterdam a càrrec d'Antoni Lacavalleria l'any 1659,¹¹¹ Guilleumas¹¹² assegura que és «una de les més correctes tipogràficament de la dissetena centúria» i que la següent impressió d'aquesta obra, l'any 1668, a càrrec de Jacint Andreu en els tallers de Francesc de Comellas, fou duta a terme «no amb tanta correcció com Lacavalleria».

2.4. Joan Lacavalleria i Dulac (1640-1709), vida i obra

Joan és el membre dels Lacavalleria de qui es coneixen menys dades personals, però, curiosament, les que ens han pervingut dibuixen una personalitat que contrasta fortament amb les dels seus pares i del seu oncle Antoni.

Fill de Pere i d'Isabel, va néixer a Barcelona, on fou batejat el dia 2 de desembre de 1640, segons consta en el registre de baptismes de la catedral de Barcelona transcrit per Mas,¹¹³ dada que també reporta el mateix Joan en una al·legació en dret:¹¹⁴

[...] I com lo dit Doctor Joan Lacavalleria y Dulach sia lo net primogenit del dit testador, com consta de la certificatoria de son baptisme, que fonch batejat als 2. del mes de Deembre del any de la Nativitat del Senyor mil siscents quaranta [...]

Era doctor en els dos drets, civil i eclesiàstic, una titulació que permetia accedir al grau més elevat de l'administració civil, i es dedicà professionalment a l'advocacia, dada que coneixem perquè Amelang¹¹⁵ consigna les dades relatives a la seva matrícula com a advocat.

111. Antoni Lacavalleria tornà a imprimir l'obra l'any 1669 i el 1670.

112. Rosalia GUILLEUMAS, «Sobre les edicions gramaticals erasmianes impreses a Barcelona els segles XVI i XVII», a: *Homenatge a Jaume Vicens i Vives*, vol. 2, Barcelona: Núñez, 1967, pàg. 217-218.

113. Joseph MAS, «Notes sobre stampers antics a Catalunya», a: *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 7 (1917), pàg. 37 seq.

114. Joan LACAVALLERIA I DULAC i Ramon PAR I DULAC, *op. cit.*

115. James S. AMELANG, *op. cit.*, 388, nota 96.

Segons consta a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi (APSMP), l'any 1694 es va casar amb Maria Teresa Moix, filla d'un notari reial, a Santa Maria del Pi¹¹⁶ i van tenir una filla, Maria, i un fill, Antoni, que va ser notari reial.

La producció escrita de Joan Lacavalleria és de naturalesa diversa: en la seva vessant de filòleg, epigramatista i lexicògraf s'hi reconeix l'intel·lectual i humanista del Sis-cents compromès amb l'aprenentatge del llatí i el seu ús com a llengua viva, si més no, en els àmbits escolar i científic i en certes professions liberals.

L'anomenada li ve sobretot per haver produït dues obres de caràcter lexicogràfic: el diccionari llatí-castellà de veus poètiques, *Bibliotheca Musarum*, l'any 1681, i el diccionari català-llatí *Gazophylacium Catalano-Latinum*, l'any 1696, totes dues impreses a l'obrador familiar. En els epígrafs que venen tot seguit, però, només analitzaré la primera d'aquestes dues obres, ja que el *Gazophylacium Catalano-Latinum* és objecte de descripció i d'anàlisi específica en els capítols 3 i 4 d'aquest treball.

Com a polemista el coneixem sobretot a través d'algunes al·legacions en dret que ens permeten espigolar alguns detalls de la seva vida privada i del seu estatus.

Joan Lacavalleria va morir l'any 1709,¹¹⁷ segons reporta el seu fill en un memorial de 23 de setembre de 1728 adreçat a la Reial Audiència per optar a l'ofici de síndic de l'Ajuntament de Barcelona, on, entre d'altres informacions, addueix l'any de la mort del seu pare:

Antonio Lacavalleria y de Moix ha también dado memorial a V.Magestad, en que pide la gracia del referido officio con el motivo de que el Dr. Juan Lacavalleria, su padre, se manifestó siempre muy afecto y leal vassallo de V.Magestad, de forma que los vilipendios y persecuciones que padeció en tiempo del gobierno intruso le causaron una grave enfermedad de la qual murió el año de mil sette cientos y nueve. Es cierto que el padre del suplicante fue muy afecto a V.Magestad en las turbaciones passadas, y respecto de que entonces era este de muy corta edad no pudo tener por si merito ni demerito. Por cuyo motivo le considera la Audiencia digno de la gracia que solicita.

116. APSMP, llicència matrimonial 594 de 3 de novembre de 1694.

117. Dec aquesta informació a Xevi Camprubí, que, en una comunicació personal el 9 de juliol de 2020, em va fer saber molt amablement que aquesta dada consta en un memorial conservat a l'ACA, Reial Audiència, Registres, 141. Consultas Real Audiencia, 1728, fº 100. Li'n dono les gràcies.

2.4.1. Filòleg

Joan Lacavalleria va destacar com a editor de les *Introductiones Latinae* d'Elio Antonio de Nebrija, obra publicada l'any 1684 amb el títol de *Grammatica enucleata* a l'obrador familiar.¹¹⁸

Són nombrosíssimes les edicions d'aquesta obreta de Nebrija al llarg del temps, el popular *antoni*. Amb tot, com explica Soberanas, que fou curador de l'exposició Nebrija a Catalunya juntament amb Francisco Rico, els antonis i els erasmes «por culpa de la incesante manipulación de los 'correctores' espontáneos [...] se habían distanciado mucho de la doctrina original».¹¹⁹ Tant és així que l'any 1624 el Consell de Cent, a instàncies de la Confraria dels llibreters, va encarregar a una comissió de quatre professors de la Universitat, entre els quals hi havia el gramàtic i lexicògraf Pere Torra, la tasca de depurar i restituir el text de Nebrija al seu estat original. A l'any següent es va publicar una edició d'aquesta obra amb les correccions proposades per la dita comissió. Però, com recorda Soberanas, la implantació d'un text únic no va durar.

De l'edició de les *Introductiones Latinae* duta a terme per Lacavalleria, Soberanas¹²⁰ en destaca el següent:

Otra refundición catalana importante salió en Barcelona estampada por el tipógrafo Antoni Lacavalleria en 1684. La llevó a cabo el doctor en ambos derechos Joan Lacavalleria i Dulach [...] Lacavalleria sigue fielmente el texto nebrisense prístino «que amplía sólo con algunos ejemplos para facilitar la comprensión de las reglas. Acompañan a dicha obra una lista muy copiosa de los nombres anómalos, así como un elenco completo de las formas verbales agrupadas por conjugaciones, y dentro de cada una de ellas, ordenadas alfabéticamente [...]. En el Libro V, en el que se estudia la Prosodia y la Métrica, incorpora, en forma de verso, algunas de las glosas de Nebrija».

118. Antonio de NEBRIJA, *Elii Antonii Nebrissensis Grammatica enucleata, latinae linguae facillimo negotio perdiscendae cupidis unice necessaria, quinque comprehensa libris*, ed. de Joan LACAVALLERIA I DULAC, Barcelona: Antoni Lacavalleria, 1684.

119. Amadeu J. SOBERANAS, «Las "Introductiones Latinae" de Nebrija en Cataluña. Guía bibliográfica», a: *Nebrija a Catalunya. Exposició commemorativa en el cinquè centenari de les Introductiones Latinae*, ed. de Francisco RICO i Amadeu J. SOBERANAS, Biblioteca de Catalunya, 1981, pàg. 44 - 47.

120. *Ib.*, pàg. 48.

2.4.2. Epigramatista

Queda constància de l'activitat de Joan com a epigramatista en llengua llatina. En els epigrames que ens han pervingut s'hi endevina una destresa remarcable tant en l'ús dels recursos estilístics com en el tractament dels tòpics.

El primer epigrama llatí que he documentat precedeix l'edició de la *Grammatica enucleata*, de Nebrija, duta a terme pel mateix Joan Lacavalleria. En aquesta peça, de finalitats clarament propagandístiques, lloa les virtuts de la breu obra didàctica destinada a l'aprenentatge del llatí. Amb un to decididament hiperbòlic, Lacavalleria assegura que la seva lectura ensenya a compondre tant en prosa com en vers, i ho fa en aquests termes:

*Reginam quicumque flagras perdiscere linguam:
Sat tibi prae reliquis iste libellus erit.
Sermones numeris nexos numerisque solutos
Fingere te mira, si legis, arte docet.
Regula clara datur tibi multa brevisque petenti.
Paucula quam magnum charta volumen habet!*¹²¹

En una edició de 1680 de la *Prosodia* del pare jesuïta Manuel Álvarez, duta a terme per l'amic Josep Peirí i Pastor i publicada a l'obrador dels Lacavalleria, Joan Lacavalleria li dedicà un epigrama laudatori en què tot jugant amb el segon cognom del seu amic, Pastor, aquest és presentat al·legòricament fent de pastor d'un ramat d'ovelles, que són els alumnes:

*Alvare, quippe doces Hispanos condere alumnos
Carmina: quam tenero durus in ore cibus!
Per iuga, Pastor, agis faciles praerupta catervas,
Ac tenero teneras gramine pascis oves.*¹²²

121. «Per a aprendre la llengua reina, | en tindràs prou amb aquest llibret. | Si el llegeixes, t'ensenyarà amb un art admirable | a compondre tant en vers com en prosa. | Quan ho necessitis, et donarà moltes regles clares amb poques paraules. | Malgrat els pocs fulls que té és una gran obra!»

122. «Àlvar, tu ensenyes els alumnes espanyols a compondre | poesia: quina menja més dura per a boques tan tendres! | I tu, Pastor, condueixes aquesta catèrvola obedient per rostos cimals | i nodreixes les tendres ovelles amb userda tendra.»

Als textos preliminars de l'obra *Bibliotheca Musarum* hi ha un epigrama d'agraïment —«Epigramma eucharisticum»— dedicat a l'amic Pau Ferran «In grati animi monumentum perenne», és a dir, 'com a record durador d'un cor agraït'. L'epigrama consta de tres díctics elegíacs de ressonàncies virgilianes, ja que el primer hemistiqui del primer hexàmetre és pres del cant tercer, vers 39, de l'*Eneida*.

En aquesta peça Lacavalleria desenvolupa el tòpic de l'escriptor de ploma esmussada, que és ell mateix, perquè l'ha abandonat la inspiració, i el contraposa a l'amic Pau Ferran que, en canvi, compta amb el favor de les Muses:

*Eloquar an sileam? Sileam: mens immemor absit;
Heu mihi nullus inest, eloquar, ore lepos!
Fonte tumes sacro: languet mea Musa vomitque,
Invalido, Aonias, quas mihi fundis, aquas,
Sordet opus, Ferrane, meum; tua Musa colatur;
Quantula debetur laus mihi, quanta tibi!*¹²³

L'any 1686 Joan Lacavalleria va participar en un concurs de poesia llatina convocat en ocasió de les festivitats per l'extensió del culte a santa Eulàlia a tota Espanya decretat pel papa Innocenci XI. L'epigrama que va compondre per a l'ocasió desenvolupa el lema següent: «Utrum divae Eulalia ante vel post mortem benevolentior Crucis fuerit», és a dir, 'Quin estat és millor, Santa Eulàlia mentre és viva o bé morta al peu de la creu'.¹²⁴

*In Crucis aede iacet, sub sacro Eulalia trunco
Mortua. Fixa Cruci vivit, ovando rogat.
Maius utrum? Obtusae sequitur sententia mentis.
In cruce, dum superest vita, triumphat amor.*¹²⁵

123. «Gosaré parlar o callaré? Val més que calli mentre em manqui la inspiració malagraïda. | Altrament, ai!, si parlo, ho faré sense cap gràcia! | Tu ets ple a vessar de la deu sagrada, en canvi, la meva Musa llangeix i s'asseca, | Feble com soc, m'adolles l'aigua de les Muses; | La meva obra no val res, Ferran, en canvi, a tu, la Musa t'agombola; | Que poca glòria mereixo, i tu quanta!»

124. Joan LACAVALLERIA I DULAC, «In Crucis aede iacet», a: *Festivos y magestuosos cultos que la nobilissima y muy illustre ciudad de Barcelona en 23 y 30 de octubre 1686 dedicò a su inclita hija, patrona, virgen y protomartyr Santa Eulalia ...* Barcelona: En casa Comellas, 1686, [fons Bonsoms, 7659], pàg. 127.

125. «Eulàlia jeu morta sota l'arbre de la Creu. | Clavada a la Creu viu exultant i prega. | Quin estat és més digne de lloança? Un parer s'obre pas a la ment esmussada: | A la Creu, perquè mentre és viva, triomfa l'amor.»

La darrera mostra de l'activitat poètica del nostre autor que he documentat figura en els textos preliminars del *Gazophylacium*, concretament, a la nota «Al lector». Es tracta d'un díptic elegíac que al·ludeix a les riqueses contingudes en aquell diccionari i fa així:

*Hoc tibi fundit opes, lector, gemmasque volumen:
Si fueris pauper, collige, dives eris.*¹²⁶

2.4.3. Polemista

Joan Lacavalleria també va mostrar la seva predilecció per una nova mena d'escrits, generalment en llatí, que sorgeix al segle XVII i que va arrelar amb força entre la noblesa i l'alta burgesia amb aspiracions a esdevenir noble. Em refereixo a les 'al·legacions en dret'. Mitjançant aquests escrits la gent benestant donava a conèixer els seus plets, es defensava i es justificava públicament.¹²⁷ Aquesta literatura apologètica fou molt popular fins gairebé el llindar del segle XX.

Així, doncs, Joan publicà diversos escrits a la dècada de 1680 on 'airejava' la disputa familiar que l'enfrontà amb el seu cosí per part de mare, Josep Jaumar, a causa de l'herència de l'avi matern.¹²⁸

En el cas concret que comento, se'n conserva la sentència, de 9 de juliol de 1688,¹²⁹ per la qual se sap que la justícia va fallar a favor del nostre autor: Joan Lacavalleria fou declarat hereu universal dels béns del seu avi matern Pere Joan Dulac.

---

126. «Lector, aquest volum és ple a vessar de riqueses i de pedres precioses: | si per cas ets pobre, cull-les i seràs ric.»

127. Manuel LLANAS I PONT, *op. cit.*, pàg. 233.

128. Joan LACAVALLERIA I DULAC, *Per lo doctor en drets Ioan Lacavalleria y Dulach, ciutadà de Barcelona, contra Ioseph Iavmar, doctor en medicina, també ciutadà de Barcelona*, s.l., s.a.; Joan LACAVALLERIA I DULAC, *Addicio a les allegacions en fet, y en dret, que se son donades impressas per esta causa en favor del doctor en drets Joan Lacavalleria y Dulach, ciutadà de Barcelona : contra Ioseph Iaumar, doctor en medicina, també ciutadà de Barcelona*, s.l., s.a.

129. «[...] Sua Excellentia [...] sententiat, pronuntiat et declarat universam hereditatem et bona quae fuerunt dicti Petri Ioannis Dulach, cum iurium plenitudine, adjudicanda fore et esse in favorem dicti Doctoris Ioannis Lacavalleria».

2.4.4. Lexicògraf

L'any 1681 Joan Lacavalleria va publicar a l'obrador familiar un diccionari en dos volums titulat *Bibliotheca Musarum*, és a dir, 'Biblioteca de les Muses'. El gros de l'obra consisteix en un diccionari llatí-castellà on cada lema compta amb una definició en llengua castellana. Ultra això, hi ha uns apartats on es fan constar sinònims i epítets del definit, i frases o versos on ocorre el mot en qüestió a fi d'il·lustrar-ne l'ús; en aquest darrer cas, els versos hi figuren amb l'escansió sil·làbica. De vegades, en comptes d'un vers, s'hi inclouen passatges sencers dels poetes llatins.

En el leuari abunden la toponímia, l'antroponímia i la teonímia vinculada amb la mitologia grecollatina.

L'obra consta de les parts que detallo a continuació:

- Portada (f^o § 1recto (r), verso (v) en blanc) amb el contingut següent:

Bibliotheca | musarum, | sive | phrasium poëticarum, | epithetorum, synonimorumque | cum interpretatione hispana | thesaurus, | omnes in se libros ad poësim | necessarios comprehendens. | Duas in partes divisus. | Praeponitur | de frequentioribus usu carminibus, de | Syllabarum finalium, Crementorumque Nominum, | ac Verborum quantitate, necnon de potiori- | bus Latinae Poëseos Figuris tractatus. | Posponitur | Quorundam Vocabulorum Appendix, | cui | subiunguntur Thesaurus Latino-Hispanus. | In lucem prodit. | Studio Ioannis Lacavalleria, et Dulach V. I. D. | Cum lic[entia]. Barcinone, | Prostrat, & Venit. | Apud Antonium Lacavalleria. Anno 1681.

- Dedicatòria «A los humanistas» (f^o § 2r),
- Índex de continguts de l'obra (f^o § 2r-v),
- «Avisos para el uso deste libro» (f^o § 2v),
- Explicacions relatives a la quantitat sil·làbica: «De los versos con que se verifica la cantidad» (f^o § 3r),
- Explicacions relatives a la manera de localitzar sinònims: «De los Synonymos, Epithetos, y Phrases» (f^o § 3r),

- Tres epigrames llatins —l'epígraf diu 'Anagramma' per error— d'elogi a l'autor, Joan Lacavalleria, precedits d'un anagrama a partir de les lletres del seu nom, cognoms i titulació (f^o § 3v),
- Una octava en castellà dedicada a l'autor i signada per Pau Ferran, amic seu (f^o § 4r),
- Un epigrama llatí de Joan Lacavalleria dedicat a Pau Ferran (f^o § 4r),
- «Censura reverendi Antonii Pastor [...]», de 19 d'agost de 1681 (f^o § 4v),
- «Censura rever[en]di Francisci Marès [...]», de 21 d'agost de 1681 (f^o § 5r-v),
- «Tratado de las silabas finales, y de los crementos de los nombres, y verbos; advirtiend[os] que las silabas finales, y crementos que no tuvieren señal, son indiferentes» (f^o § 6r-§§7v),
- «Tratado de los pies, y versos mas usados en los Latinos» (f^o §§8r-§§§4r),
- «Tratado de las reglas principales de la Poesia Latina» (f^o §§§5r-§§§§r-§§§§§[2r-v]),
- *Bibliotheca Musarum, sive phrasium poeticarum, epithetorum, synonymorumque thesaurus*. Pars prior (p. 1-771). [Final del primer tom].
- *Bibliotheca Musarum, sive phrasium poeticarum, epithetorum, synonymorumque thesaurus*. Pars posterior [Segon tom] (p. 3-672),
- Un vocabulari llatí-castellà, «Appendix vocabulorum quae in utraque huius Musarum bibliothecae parte desiderantur, quorumque singulae syllabae (exceptis dubijs, quae notâ carent) suis quantitatis notis illustrantur» (p. 673-718),
- i un «Tesoro, o vocabulario español, y latino» (p. 719-835).

La *Bibliotheca Musarum* no és una obra original de Joan Lacavalleria sinó la versió castellana d'una obra francesa anònima de la qual se'n van fer edicions, versions i arranjaments arreu d'Europa fins a final del segle XIX.

Les dades que ofereixo a continuació provenen sobretot de Barbier i de Sommervogel, els quals han resseguit l'origen i el desenvolupament d'aquesta obra singular.¹³⁰

Cal remuntar-se a 1652, any en què el llibreter Benard publicà a París l'obra titulada *Epithetorum et synonymorum thesaurus*¹³¹ que fou reimpressa de nou l'any 1654. L'obra va tenir èxit i l'any 1659 Benard va publicar-ne una nova edició amb el títol de *Novus synonymorum, epithetorum et phrasium, seu elegantiarum poeticarum thesaurus, sive Gradus ad Parnassum, thesaurum Virgilii, Smetium, etc. complectens opus emendatissimum pariter et politiori elegancia excultissimum, ab uno e soc. Jesu recognitum*. L'any 1662 el *Novus synonymorum* ja anava per la cinquena edició. L'any 1667 aquesta obra es va començar a publicar amb el títol de *Gradus ad Parnassum* i ja comptava amb l'«Appendix brevissima quorundam vocabulorum quae in hoc libro desiderantur & quae suis quantitatis notis illustrantur» que també trobem a *Bibliotheca Musarum*.

A mesura que l'obra s'anava reeditant, canviava de nom i s'enriquia amb materials de procedència diversa. A la dedicatòria «A los humanistas» de *Bibliotheca Musarum*, s'esmenten les fonts següents: l'*Smetio*, és a dir, el vocabulari d'expressions llatines d'Hendrik Smet; l'*Officina Textoris* de Jean Tixier de Ravisi; l'*Scala Parnassi*, obra de preceptiva poètica de Ludovicus (o Louis) Cavalli, coneguda també amb el nom de *Janua Musarum*; l'*Arte poetica*, potser una referència a Horaci i la seva *Epistula ad Pisonem*; el *Tesoro poetico*, que desconec; i les *Elegancias poeticas* —les *Eleganze*— d'Aldo Manuzio. Amb tot i amb això, podria molt ben ser que el coneixement que tenia Lacavalleria d'alguna d'aquestes obres fos indirecte.

La meua hipòtesi és que Joan Lacavalleria va tenir a la seva disposició un exemplar de l'obra de 1667 o posterior titulada *Gradus ad Parnassum*, ja que en les edicions primerenques les definicions figuren exclusivament en llatí, mentre

130. Antoine-Alexandre BARBIER, *Examen critique et complément des dictionnaires historiques les plus répandus depuis le dictionnaire de Moréri jusqu'à la biographie universelle inclusive-ment*. 2 vol., París: Chez Rey et Gravier, libraires, 1820, URL: <https://tinyurl.com/y57kbuayr> (cons. 27-09-2019), s. v. ALER, (PAUL), vol. I; Carlos SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Première partie: Bibliographie*, 10 vol., Brussel·les: Imprimerie Pollensis et Catterick, 1895, s. v. ALER, Paul, vol. I.

131. Alguns autors com Barbier l'han atribuïda al pare jesuïta Chatillon, però Sommervogel conclou que aquesta atribució no és segura.

que en les més tardanes foren substituïdes per la versió francesa corresponent. Per tant, Lacavalleria hauria traduït al castellà les versions franceses del text preliminar «Avisos para el uso deste libro», del «Tratado de las silabas finales y de los crementos de los nombres y verbos [...]», del «Tratado de los pies, y versos mas usados en los Latinos», de les definicions, i de les definicions que figuren a l'«Appendix vocabulorum» amb què acaba el diccionari.

L'erudit valencià Gregori Maians pensava que la *Bibliotheca Musarum* era una obra original de Lacavalleria. I segons explica el seu biògraf, Joannes Christophorus Strodtmann,¹³² era tan difícil obtenir un exemplar d'aquella obra de Lacavalleria que Maians «va polir tant com va poder l'estil castellà de la *Bibliotheca Musarum* i va traduir a l'espanyol la que havia editat un autor anònim francès, va corregir-ne l'ortografia i va posar al capdavant un tractadet de prosòdia breu, però excel·lent, amagant-se sota l'anagrama de Gerónimo Grayas».¹³³

Així, l'any 1742 va aparèixer a Lió la segona versió llatí-castellà de l'obra que ens ocupa sense atribució d'autoria i amb el títol de *Gradus ad Parnassum*.¹³⁴

L'acarament d'aquesta obra amb la *Bibliotheca Musarum* em porta a pensar que Maians, més que no pas traduir la versió francesa de l'obra, va modernitzar l'ortografia, la morfologia i la sintaxi de l'obra de Lacavalleria. Hi va afegir, això sí, algun article de la versió francesa que Lacavalleria havia desestimat, va suprimir el vocabulari llatí-castellà, «Appendix vocabulorum [...]», però va mantenir el «Vocabulario español i latino». Per tot plegat, es pot considerar que l'edició del *Gradus ad Parnassum* duta a terme per Maians, juntament amb totes les edicions i reimpressions posteriors, de fet, podrien ser considerades reedicions corregides i augmentades de la *Bibliotheca Murarum* de Lacavalleria.

132. Joannes Christophorus Strodtmann va escriure la vida de Gregori Maians, originalment en alemany, i posteriorment en llatí «ut in omnium notitiam facilius veniant», és a dir, 'perquè pugui arribar més fàcilment a coneixement de tots'. (Joannes Christophorus STRODTMANN, *Gregorii Maiansii, generosi Valentini, vita*, trad. i intr. d'Antonio MESTRE, Oliva [Wolfenbuttelae]: Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva, 1974 [1756], [Serie Menor, 1]).

133. «[...] *Bibliothecam Musarum* emaculavit maxime in stilo Castellano: et quae anonymus Gallus ediderat, Hispane reddidit, orthographiam emendavit et operi praemisit Prosodiam brevissimam, et luculentam, latens sub hoc anagrammate, Geronimo Grayas [...]».

134. *Gradus ad Parnassum, sive Bibliotheca Musarum, vel, Novus Synonymorum, Epithetorum, Phrasium Poëticarum, et Versuum Thesaurus, cuius emendationem curabat Petrus de Ville*, 2 vol., Lió: apud Fratres de Ville, 1742.

2.4.5. Impressor

Joan va heretar la impremta familiar del seu oncle Antoni en morir aquest l'any 1701. Tanmateix, l'activitat d'aquell obrador va anar llanguint fins al seu tancament. Comet fa saber que el nom de Lacavalleria es troba encara el 1702, any de publicació d'unes *Coblas en llahor de la Passio y mort de Christo Nostre Senyor* «en casa de Lacavalleria en lo carrer de la Llibreteria».¹³⁵ Per la meua part, documento la publicació, l'any 1706, del llibre primer de les *Tristia* d'Ovidi i la reimpressió d'una obra de caràcter escolar de Joan Lluís Vives, *Dialogistica linguae Latinae exercitatio*, que Antoni Lacavalleria ja havia publicat l'any 1670. La darrera obra impresa al taller dels Lacavalleria de què tinc constància és de 1710 i és també una reimpressió de la sintaxi de Torrella editada per Francesc Gavaldà que ja havia estat publicada al taller dels Lacavalleria l'any 1701.

Així, doncs, a partir d'aquestes dades constato que si bé l'activitat de la impremta Lacavalleria a la primera dècada de la divuitena centúria és gairebé nul·la, ocasionalment es reimprimien obres fàcils de vendre, com els diàlegs de Vives i la sintaxi de Torrella ja dits.

Des de la mort del seu oncle Antoni, el peu d'impremta de les poques obres que s'hi publicaren no indiquen mai que la impremta pertanyia a Joan. Unes vegades hi figura únicament el nom familiar, Lacavalleria, altres vegades hi figura el nom d'Antoni, tot i fer anys que era mort. Per bé que qualsevol persona podia regentar una impremta sense importar la seva classe social, les dades que acabo de consignar abonarien la idea del deseiximent de Joan respecte de les activitats comercials del seu pare i el seu oncle.

Entre 1714 i 1715 la vídua del nostre autor i els representants legals dels seus fills van liquidar definitivament el negoci: el 29 de setembre de 1714 Teresa Lacavalleria, vídua de Joan Lacavalleria, 'tipògraf', va vendre dues premses de fusta a Rafael Figueró «cum suis apparatus necessariis pro impressione libraria», és a dir, 'amb els estris necessaris per a la impressió de llibres'.¹³⁶ I el 20 d'octubre de 1715, Crisant Moix, tutor i curador únic dels fills i hereus de Joan Lacavalleria i de Teresa, "cònjuges difunts", juntament amb el reverend doctor Pere Singla, prevere

135. Joachim COMET, «L'imprimerie à Perpignan depuis les origines jusqu'à nos jours», a: *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales*, 49 (1908), pàg. 91.

136. AHPB, Josep Amat i Reixac, Sisè manual, 940/6, f° 55v-56r, 29 de setembre de 1714.

i beneficiari de la parròquia de Santa Maria del Pi, venen les dues premses restants i altres estris del taller d'impremta dels Lacavalleria a Rafael Figueró.¹³⁷

2.5. Els descendents

Després de la mort de Joan, els papers encara ens permeten resseguir poc o molt les biografies dels fills del nostre autor, Maria i Antoni. Maria Lacavalleria es va casar l'any 1718 amb Baltasar Torrent, doctor en dret,¹³⁸ i en aquest punt li perdo la pista, però Antoni apareix en algunes sol·licituds i actes de venda. Per exemple, Camprubí¹³⁹ analitza el comís dels masos Roure i Company, de Sant Esteve de Palaudàries, al terme municipal de Lliçà d'Amunt, i de la torre Dulac, propietats que Joan Lacavalleria havia heretat del seu oncle Antoni i que, al seu torn, van passar al fill del nostre autor. Aquestes propietats foren confiscades l'any 1715 per les noves autoritats borbòniques al·legant que durant el setge de Barcelona Teresa Lacavalleria i Moix i el seu fill havien romàs a la ciutat, fet que era considerat un acte de rebel·lia i era severament castigat amb el decomís dels béns dels infractors.

L'any 1719, el fill del nostre autor, Antoni, sol·licità la devolució de les propietats abans referides adduint que «la madre, por ser viuda y padezer achaques, y lo que és mas, hallarse enferma antes del citio último de esta ciudad y todo el tiempo de su duración, no pudo salir de ella». De fet, Teresa Lacavalleria morí poc després de la caiguda de Barcelona. Quant a ell, declarà que «no tomo armas ni fue capaz de tomarlas por su menor edad y tener solamente catorze años y algunos [?] más», segons reporta Camprubí.¹⁴⁰

L'any 1722 Antoni va recuperar els masos Roure i Company i posteriorment també el mas Dulac, propietat que va vendre l'any 1726 a Segismund Milans. I malgrat els successius canvis de nom del mas Dulac lligats al canvi de propietari —la finca fou coneguda més tard amb els noms de torre Milans i torre Xifré—,

---

137. AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1715, 940/7, fº 80-81, 20 d'octubre de 1715.

138. Sylvain CHEVAUCHÉ, *op. cit.*, 340, nota 1248.

139. Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, *op. cit.*, pàg. 479 et seq.

140. Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, Barcelona: Fundació Noguera, 2018, (Estudis, 75), URL: <https://tinyurl.com/y7qfgewz> (cons. 09-07-2020), pàg. 206.

en el nomenclàtor de carrers de Barcelona hi ha encara el carrer de la Torre Dulac situat prop del parc del Guinardó i que seria el darrer testimoni d'aquella propietat.

L'última dada relativa al fill del nostre autor ens la forneix Garcia Oms quan transcriu la sol·licitud de 1728 al Real y supremo Consejo de Castilla de l'aspirant a notari reial Antoni Lacavalleria, on «afirma ser de llinatge noble tant per part de pare com de mare, a més d'estar graduat en ambdós drets»,¹⁴¹ dada que confirma la ràpida ascensió social de la família Lacavalleria en l'espai de tres generacions.

2.6. Recapitulació

En aquest capítol situo els membres de la família Lacavalleria en el context històric i cultural que els va tocar de viure amb el propòsit de fer més entenedores les circumstàncies en què fou escrit el *Gazophylacium Catalano-Latinum* objecte del meu estudi.

Començo amb una ressenya de les fonts historiogràfiques que he emprat per a desenvolupar el marc històric en què se situa Joan Lacavalleria i la seva obra. A continuació i tenint en compte que tots els membres de la família Lacavalleria van ser al capdavant de la impremta familiar, faig un estat de la qüestió de la impremta a Catalunya al segle XVII i acabo amb una semblança dels pares del nostre autor, Pere i Isabel, de l'oncle, Antoni, i, per últim, del mateix Joan.

Resseguint les vicissituds de la vida dels Lacavalleria, arribo a la conclusió que en un període molt breu aquesta nissaga d'origen pagès i menestral es va enriquir i es va ennoblir. L'origen d'aquesta riquesa i de l'ennobliment subsegüent s'explica per la col·laboració de Pere i Isabel amb les autoritats franceses que governaren *de facto* Catalunya entre 1641 i 1652. Naturalment, aquest canvi d'estatus va afectar el nostre autor, que per formació, professió i gustos es captenia com un burgès benestant.

---

141. Arcadi GARCIA OMS, *El dret notarial català. La implantació a Catalunya del model castellà, 1716-1755*, Universitat de Barcelona, 2010, [tesi doctoral], pàg. 35.

3. Les fonts del *Gazophylacium* i el seu aprofitament

3.1. Lexicografia catalano-llatina en el segle XVII

Durant el segle XVII es publicaren a Barcelona tres diccionaris bilingües català-llatí. El primer, obra del jesuïta i professor de gramàtica Antoni Font, és el *Fons verborum et phrasium*, publicat l'any 1637.¹ El segon, de Pere Torra, és el *Thesaurus verborum ac phrasium*, publicat l'any 1640.² L'últim és el *Gazophylacium catalano-latinum*, que veié la llum l'any 1696.³

Tant el diccionari de Font com el de Torra són adaptacions al català del diccionari castellà-llatí *Thesaurus verborum ac phrasium*, del jesuïta i professor de gramàtica Bartolomé Bravo,⁴ obra que, al seu torn, és deutora del *Vocabulario español-latino* de Elio Antonio de Nebrija.⁵ I tant Font com Torra expliciten la filiació suara esmentada, l'un en la nota al lector i l'altre a la portada de l'edició prínceps, respectivament.

---

1. Antoni FONT, *Fons verborum et phrasium ad iuventutem latinitate imbuendam ex thesauris variis derivatus*, Barcinone: apud Sebastianum et Iacobum Mathevat, civ[itatis] et uni[versitatis] typ[ographos], 1637.

2. Pere TORRA, *Dictionarium seu thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium*, Barcinone: ex praelo et aere Antoni Lacavalleria, 1683 (1640).

3. Joan LACAVALLERIA I DULAC, *Gazophylacium Catalano-Latinum, dictiones phrasibus illustratas comprehendens, cui subicitur irregularium verborum elenchus*, apud Antonium Lacavalleria, in via Libraria, 1696.

4. Bartolomé BRAVO, *Thesaurus verborum, ac phrasium ad orationem ex hispana latinam efficiendam, et locupletandam*, Barcinone: ex typographia Sebastiani à Cormellas, 1635 (1590).

5. Antonia M. MEDINA GUERRA, «Las fuentes del Thesaurus de Bartolomé Bravo», a: *Estudios de lingüística general (III). Trabajos presentados en el II Congreso Nacional de Lingüística General*, ed. de José Andrés de MOLINA REDONDO i Juan de DIOS LUQUE DURÁN, Granada: Método Ediciones, 1997, pàg. 320 - 322.

En efecte, a l'apartat adreçat al lector Font explica les motivacions que l'han dut a compondre el diccionari en aquests termes: «Scripsit R[everendissimus] P[ater] Bartholomaeus Bravo e nostra Societate opus concinne equidem ac eleganter, sed non erat eius usus facilis iuventuti, linguam patriam vix callenti nedum exteram. Ab eius Thesauro illustriora deprompsi huic operi». ⁶ I per part de Torra, el títol de la primera edició del seu diccionari fa així: *Thesaurus verborum ac phrasium ex thesauro Bartholomei Bravi Societatis Iesu sacerdotis et aliorum lucubrationibus erutus*. ⁷

Cinquanta-sis anys més tard de l'aparició del diccionari de Torra, veié la llum el *Gazophylacium Catalano-Latinum*, una obra en l'elaboració de la qual Lacavalleria va esmerçar gairebé vuit anys, segons reporta el privilegi signat pel marquès de Gastañaga que precedeix el diccionari.

En la nota al lector, Lacavalleria explica que el motiu que l'ha instigat a publicar el diccionari és el fet «[...] de no tenir nosaltres vocabulari copiós per a traduir lo català en llatí», perquè

[...] si bé lo Fons verborum y lo Vocabulari de Torra són llibres molt erudits, totavia se troban tant succints que en ells falta un número casi innumerable de vocables, y tant poc exornats que contenen poques frases no solament per a la composició, sinó y també per a variar-la.

Amb tot, i a diferència dels seus predecessors, no declara les fonts que va seguir ni a la portada ni en la nota al lector. Naturalment, el fet d'esmentar els diccionaris de Font i Torra, els seus predecessors immediats, ja és una manera de reconèixer-ne el deute.

Tots tres diccionaris constituïen una eina auxiliar per a l'aprenentatge del llatí i tenien com a llengua de partida el català, que era la parla materna dels alumnes. En el segle XVII, a Barcelona, l'educació era en mans dels jesuïtes: hi havia el col·legi de Betlem, de la Companyia de Jesús, i el col·legi de Cordelles, que a

6. És a dir, «El Reverend Pare Bartolomé Bravo, membre de la nostra Companyia, escrigué una obra harmoniosa i elegant que, tanmateix, no era fàcil d'usar per part d'un jovent que a penes domina la llengua del país i molt menys encara una de forana. Del seu Thesaurus, n'he traslladat a aquesta obra les parts més destacades.»

7. És a dir, «Tresor de mots i expressions extret del recull de Bartolomé Bravo, sacerdot de la Companyia de Jesús, i de treballs d'altres autors.»

partir de 1662 també va quedar sota l'administració del mateix orde religiós. En aquests centres predominava l'estudi de les humanitats, amb el llatí com a matèria principal per a dominar la retòrica. Se seguia el programa pedagògic exposat a la *Ratio studiorum*, de 1599.

Com explica Coroleu,⁸ als sis o set anys els joves estudiants s'iniciaven en l'estudi del llatí començant per la memorització de les declinacions i de les conjugacions. Seguidament, estudiaven les regles de la sintaxi amb l'ajut d'obres com l'*Artis rhetoricae* de Nebrija o d'algun dels manuals de sintaxi del llatí rosellonès Joan Torrella, que també ensenyà llatí al col·legi de Cordelles abans de ser professor de llatinitat a la universitat de València. Em refereixo, sobretot, a l'obra *Brevis ac compendiosa syntaxis partium orationis ex variis scriptoribus collecta*, publicada per primer cop l'any 1546 i reeditada profusament fins a començaments del segle XIX. Precisament, en una actualització d'aquesta obra duta a terme pel jesuïta perpinyanenc Antoni Ignasi Descamps l'any 1678, s'hi referia en aquests termes: «Petit en la quantitat, però gran en la qualitat, y matèria en la brevedat, y claritat en la exposició».

Ultra els rudiments de gramàtica i sintaxi llatines, els estudiants també llegien textos molt senzills, com ara els *Dísticos* del Pseudo-Cató, dels quals se'n coneix una edició d'Antoni Lacavalleria de 1670.

Quan ja tenien una base gramatical suficient, els estudiants s'iniciaven en la composició de textos llatins en prosa —«primer frases curtes i després textos més llargs»—, diu Coroleu.⁹ Els alumnes s'havien d'exercitar en la redacció de diàlegs, seguint sovint els *Col·loquis* de Vives, i cartes, cas en què es prenien les *Epistulae ad familiares* de Ciceró com a model.

Finalment, els estudiants es familiaritzaven amb els autors llatins més importants, especialment amb les comèdies de Terenci i, entre els poetes, amb Virgili i Marcial, autors que calia conèixer en profunditat abans d'endinsar-se en la composició de versos llatins.

És en aquest context d'estudi on cal situar els diccionaris d'Antoni Font i de Pere Torra i les dues obres de Joan Lacavalleria, la *Bibliotheca Musarum* i el *Gazophylacium Catalano-Latinum*. Així les coses, és lícit inferir que els diccionaris

8. Alejandro COROLEU, *op. cit.*, pàg. 75 - 76.

9. *Ib.*, pàg. 76.

de què parlem estaven vinculats directament amb l'ensenyament impartit pels jesuïtes.

Les obres de Font i de Torra varen tenir una sort ben diversa. Mentre el diccionari de Font comptà amb una sola impressió, el de Pere Torra es va reimprimir en nombroses ocasions fins ben entrat el segle XVIII.

Veny i Colón i Soberanas¹⁰ esmenten nou estampacions del diccionari de Torra, prova irrefutable de la seva popularitat: la primera edició, sota el títol *Thesaurus verborum ac phrasium ex Thesauro Bartholomaei Bravi* i les posteriors, sota el títol *Dictionarium seu Thesaurus catalano-latinus verborum ac phrasium*.¹¹

Dues raons explicarien l'èxit de l'obra de Torra. Primera, el diccionari de Font consisteix en un extracte molt parcial del de Bravo, mentre que Torra fa un seguiment molt més inclúsiu del seu model; i, segona, la publicació gairebé simultània de les obres de Font i Torra fou decisiva perquè el diccionari de Font quedés superat definitivament pel de Torra, considerat molt superior.

La proximitat de les dates de publicació de les obres de Font i de Torra i, sobretot, la de les dates de les llicències, totes dues de 1637, han portat Veny a pensar que hi podria haver hagut alguna mena d'influència entre aquests dos autors. I, efectivament, en el mateix treball demostra amb una nodrida bateria de proves que Torra és deutor de l'obra de Font en força aspectes.¹²

És probable que Lacavalleria intentés reemplaçar el diccionari de Torra, tan popular aleshores, pel seu, que comptava amb un leuari molt més extens, amb un recull de frases més ric i amb una profusió d'equivalències llatines inusual. Fins i tot en la tria del títol sembla desprendre's una voluntat de distanciar-se del seu

10. Joan VENY, «Transfusió i adaptació d'ictiònims en el *Dictionarium* de Pere Torra (segle XVII)», a: *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 33), pàg. 23; Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *Panorama de la lexicografia catalana: de les glosses medievals a Pompeu Fabra*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986, (Biblioteca Universitària, 7), pàg. 107.

11. Nogués, 1640; Lacavalleria, 1653, 1670, 1683 i 1690; Figueró, 1696 i 1701; Piferrer, 1726 i Morera, 1757. En aquest treball, totes les referències que faig al diccionari Torra provenen d'un exemplar de 1683 perquè malgrat desconèixer qui en fou l'editor, —Torra devia fer temps que era mort aleshores— pressuposo que Lacavalleria va poder servir-se'n, ja que és la darrera edició apareguda abans que comencés a treballar en el *Gazophylacium* i, a més, es va publicar a l'obrador familiar, circumstàncies que, si més no, donen versemblança a aquesta pressuposició

12. Joan VENY, «Influència del diccionari català-llatí de Font sobre el de Torra (s. XVII)», *op. cit.*, pàg. 16 - 19.

predecessor immediat, ja que el mot *gazophylacium* és un equivalent de *thesaurus*, ‘tresor’, però aquest darrer és el nom amb què es coneixia el diccionari de Pere Torra i, per tant, calia trobar-ne un d’adient, que no fos *thesaurus*, per evitar el risc de confusió. Amb tot, el *Gazophylacium* no es va tornar a imprimir mai més, potser a causa del preu elevat d’una obra tan voluminosa o bé del fet que a partir de la mort d’Antoni Lacavalleria, l’any 1701, va començar la decadència de la impremta familiar fins que pocs anys més tard fou liquidada, i, doncs, la intenció de rellevar el diccionari de Torra no va reeixir.

3.2. Pomey i *Le dictionnaire royal augmenté*

Força lingüistes i lexicògrafs han fet notar abans d’ara la presència de gal·licismes en el *Gazophylacium Catalano-Latinum* de Joan Lacavalleria. Per exemple, Joan Coromines en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana (DECat)* atribueix un origen francès a mots com ara *contracolz*, *comboiar* i *entretemps*, entre molts d’altres; el *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)*, d’Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, indica que són d’extracció francesa mots com *assortir*, *moda* i *paisatge*; i Joan Solà¹³ diu, a propòsit del *Gazophylacium*:

[...] en Lacavalleria [...] hi ha hàpaxs com ara [...] «*fantassi*, *soldat de infanteria*» (que Alcover-Moll accentuen *fantassí* i el fan derivar del francès *fantassin* [...])

[...] Coromines fa referència més d’una vegada a la presència de gal·licismes en l’obra de Lacavalleria. Així serien «formes afrancesades» *perioda*, *período* i *episodo*. El nostre autor conté força termes semblants, com *dosa* ‘dosi’ 343, *apoteosa* 44, *piramida* 856, etc. Encara en el terreny del lèxic, hi trobem *mina* ‘semblant, rostre, pinta’ i altres (com el *fantassi* ja vist). En la fraseologia i la sintaxi és fàcil d’apuntar uns quants exemples que podrien també ser gal·licismes.

13. Joan SOLÀ I CORTASSA, «El català a les gramàtiques i els diccionaris llatins dels segles XVII-XVIII», a: *Episodis d’història de la llengua catalana*, Barcelona: Empúries, 1991 (1989), pàg. 23 & 26.

Com es pot comprovar, doncs, són ja un bon grapat els mots d'origen francès localitzats en el *Gazophylacium*, però la manca de dades relatives a les fonts d'aquesta obra feia de mal explicar la procedència dels gal·licismes damunt dits.

Una primera anàlisi de l'obra m'ha permès observar, d'una banda, que molts dels topònims amb entrada en el *Gazophylacium* no tenien tradició a Catalunya, per exemple, *Algòvia*, *Allesberg*, *Amberga* o *Armacan*, i, d'una altra, que és molt abundant la toponímia francesa, per exemple *Abbevila*, *Ambrun*, *Amiens* o *Angolesma*, la qual cosa porta a pensar que almenys una de les fonts que va emprar Lacavalleria podia ser d'origen francès.

En aquest moment, però, estic en disposició d'afirmar que la toponímia esmentada així com els gal·licismes detectats per Alcover-Moll, Coromines i Solà són herència directa de *Le dictionnaire royal augmenté*, un diccionari francès-llatí del pare jesuïta François-Antoine Pomey.¹⁴

Tenint en compte que els Lacavalleria mantenien contactes comercials amb impressors lionesos com els Anisson, és fàcil imaginar que fou a través d'ells que Joan Lacavalleria va obtenir el diccionari del pare Pomey. Sigui com sigui, a part d'identificar la font francesa del *Gazophylacium*, també he localitzat l'exemplar d'aquesta obra amb el qual versemblantment va treballar Lacavalleria. Es tracta d'una impressió de 1680 que ara es conserva a la sala de reserva de la BUB.

François-Antoine Pomey, nascut a Pèrnas dei Fònts (Valclusa) l'any 1618, va estudiar amb els jesuïtes a Avinyó. Després de cursar un any de retòrica i un de metafísica a Chambéry, va ensenyar en aquesta ciutat, a Arles i a Viena del Del·finat. En acabar els estudis de teologia i un cop superada la tercera provació, va ser professor d'humanitats i de retòrica al col·legi de la Trinité, a Lió, entre 1653 i 1659, i prefecte dels cursos inferiors en el mateix centre de 1659 a 1665, i després a Chambéry de 1665 a 1669. El 1670 va tornar al col·legi de la Trinité, on va romandre fins a la seva mort l'any 1673.

A part de l'activitat docent, el pare Pomey fou també un escriptor fecund. En

---

14. François-Antoine POMEY, *Le dictionnaire royal augmenté. Seconde Édition. enrichie d'un grand nombre d'expressions elegantes; de quantité de mots François nouvellement introduits; des Termes des Arts, & de cinquante Descriptions; comme aussi d'un petit Traité de la Venerie & de la Fauconnerie. Composé par le P. François Pomey, de la compagnie de Jésus*, Lió: Antoine Molin, 1680 (1671).

l'article que Sommervogel¹⁵ dedica a aquest autor a l'obra *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, s'hi ressenyen disset obres de caràcter moral, retòric, gramatical i lexicogràfic.

En l'àmbit de la lexicografia, el pare Pomey fou autor de diversos diccionaris francès-llatí, el cap de sèrie dels quals és *Le dictionnaire royal des langues française et latine*, publicat a Lió l'any 1664. Aquest diccionari fou molt popular i es va publicar en diversos formats: l'any 1667 s'estampà *Le petit dictionnaire royal pour ceux qui commencent à composer en latin*, d'on deriva *Le petit dictionnaire royal français-latin*, de 1710, i l'any 1671 es publicà *Le dictionnaire royal augmenté*, que és la segona edició, molt millorada i notablement augmentada, del diccionari de 1664 ja esmentat.

Le dictionnaire royal augmenté fou una obra de pes dins del sistema educatiu dels jesuïtes. Fruit de les inquietuds pedagògiques de l'autor, aquest diccionari havia d'ajudar els estudiants a assolir un alt nivell de competència en la composició de textos llatins. No obstant això, els alumnes dels col·legis jesuïtes no eren els únics destinataris d'obres com la del pare Pomey. Segons Delesalle i Girardin,¹⁶ a la segona meitat del segle XVII, en aquelles institucions també hi havia professors amb un nivell de llatí no prou bo per a ensenyar-lo. Per això, col·legues més competents que ells produïen manuals i diccionaris per ajudar-los en la seva comesa.

Amb aquests propòsits, Pomey va produir un text que, segons Girardin,¹⁷ és

---

15. Carlos SOMMERVOGEL, *op. cit.*, pàg. 971 - 990.

16. Simone DELESALLE i Chantal GIRARDIN, «Les formes du colinguisme dans les dictionnaires français-latin (1539-1671)», a: *Langage et société*, 83-84 (1998), URL: www.persee.fr/issue/lsoc_0181-4095_1998_num_83_1 (cons. 14-05-2020), pàg. 84.

17. Chantal GIRARDIN, «Une doctrine jésuite de l'exemple. *Le dictionnaire royal augmenté* de François-A. Pomey», a: *Langue française*, 106 (1995), pàg. 25.

hereu de l'obra lexicogràfica de Robert Estienne¹⁸ en molts aspectes de la concepció de l'obra, però pel que fa al contingut, segueix molt de prop l'obra de Philibert Monet,¹⁹ que, a més de lexicògraf, va ser prefecte dels cursos inferiors al mateix col·legi de la Trinité que Pomey. Aquestes influències són fàcils de veure només que s'acarin, per exemple, els articles «Abbreuver» dels tres diccionaris:

Abbreuver les chevaux, Aquari equos, Adaquare.

Abbreuver quelque chose de quelque liqueur pour la premiere fois, Imbuere.

Abbreuver son esprit de quelque art, Ingenium artibusque imbuere.

Tout abbreué, Imbutus. B. ex Livio.

La terre n'est point abbreuee de pluyes, ou mouillee, Terra pluuiis non abluitur.

Ils sont abbreuez de ceste opinion, Imbuit mentem eorum ea opinio.

Ung abbreuoir, Aquarium.

Mener a l'abbreuoir, Appellere ad aquam, Adaquare equos.

(R. Estienne, *Dictionnaire Francoislain*, 1549)

Abbreuver, bailler à boire, faire boire: Aquo, Adaquo, aui, tum, are. *Abbreuver le betail*: Pecus aquare, adaquare, auatione curare, auationi adhibere. *Etre Abbreué*: Aquor, Adaquor, atus, tum, ari.

Abbreuver, amboire d'eau: Aquo, Adaquo, Rigo, Irrigo, avi, tum, are.

Abbreuver les prés: Prata aquare, rigare, adaquare, irrigare, aqua imbuere. Pratis aquam immittere, inducere.

18. Furno (v. Martine FURNO, «Les dictionnaires de Robert Estienne: sens et finalités d'une oeuvre lexicographique», a: *Voces*, 10-11 [1999 - 2000], pàg. 13 - 14) classifica la producció lexicogràfica d'Estienne en dues sèries. La primera comença l'any 1531 amb el *Thesaurus Linguae Latinae*, reeditada l'any 1536 en una versió augmentada i enriquida quant a la part llatina. L'any 1538 veié la llum la primera edició del *Dictionarium latino-gallicum* seguit, l'any 1539, del *Dictionnaire Francoislain*, primer lèxic amb les entrades en francès, que és el resultat de capgirar el contingut dels articles de la versió llatí-francès de 1538. La segona sèrie de diccionaris comença l'any 1543 amb el *Thesaurus Linguae Latinae*, que és una refosa molt enriquida dels primers *thesauri* de 1531 i 1536. Aquesta versió definitiva del *Thesaurus* fou el punt de partida de dos altres diccionaris bilingües: una nova versió augmentada del *Dictionarium latino-gallicum* apareguda el 1546, i una nova edició, també augmentada, del diccionari francès-llatí apareguda el 1549, que deriva del *Dictionarium* de 1546, la qual es considera tradicionalment l'obra fundadora de la lexicografia francesa.

19. Philibert MONET, *Invantaire des deus langues, françoise et latine. Assorti des plus utiles curiositez de l'un et de l'autre idiome*. Lió: chez la veuve de Claude Rigaud et Philippe Borde, 1635, URL: <https://tinyurl.com/rt3dka8> (cons. 19-02-2020).

Abbreuver, arrouser: Rigo, Irrigo, avi, tum, are. Abbreuver les herbes du iardin: Hortenses herbas rigare, aquare, adaquare.

(Ph. Monet, *Invantaire des deus langues, françoise et latine*, 1635)

ABBREUVER, arroser. Voyez Arroser.

Abbreuver le bétail. Pecus aquare, adaquare, aquatione curare, aquationi adhibere.

Les troupes des ennemis estoient si proches, qu'elles abbreuvoient en mesme eau. Erant in proximo hostium copiae sic ut in iisdem prope locis adaquarent. *Nôtre Seigneur fut abbreuvé de vinaigre.* Acetum fuit Christo propinatum vel ministratum pro potu.

Abbreuver une personne de quelque mauvaise opinion. Quempiam vel Alicuius mentem prava opinione imbuere.

Ils sont abbreuvez de cette opinion. Hanc opinionem animo imbiberunt. Hac opinione imbuti sunt.

(F. Pomey, *Le dictionnaire royal augmenté*, 1680)

ARROSER, verser de l'eau sur quelque chose. Aliquid aspergere, aqua aspergere. Alicui rei aquam aspergere, irrigare.

Arroser un jardin. Hortum rigare, irrigare, adaquare. Aquam in hortum irrigare. Horto aquam inducere, immittere.

Le Rhône arrose les murailles de cette ville. Rhodanus muros huius urbis alluit, praeterfluit, praeterlabitur; praeter eius moenia fluit, labitur.

(F. Pomey, *Le dictionnaire royal augmenté*, 1680)

Com es pot apreciar, Pomey incorpora a l'article ABBREUVER l'expressió «*Ils sont abbreuvez de ceste opinion*» extreta del diccionari d'Estienne i l'expressió «*Abbreuver le betail*», juntament amb les equivalències llatines que li fan de parió, procedent de l'article de Monet. I l'expressió «*Arroser le jardin*», juntament amb les equivalències llatines que l'acompanyen, que figura a l'article ARROSER de Pomey és una reelaboració de les expressions «*Abbreuver les prés*» i «*Abbreuver les herbes du jardin*» de l'article de Monet.

Per altra part, les expressions d'Estienne i Monet, juntament amb d'altres que són collita pròpia de Pomey, figuren a l'article **ABEURAR**, o *regar, un hort* del *Gazophylacium*.

El diccionari de Pomey també conté dades procedents d'altres obres seves. Hi ha, per exemple, llargues llistes de noms d'animals, de flors, de pedres, etc., sota les veus ANIMAL, FLEUR, PIERRE, etc., que provenen d'una obra de caràcter enciclopèdic, l'*Indiculus universalis*,²⁰ en què s'agrupen temàticament els noms en francès i llatí, que va ser molt apreciada i se'n van fer nombroses reedicions i traduccions a d'altres llengües.

La segona edició del diccionari de Pomey presenta millores qualitatives respecte de la prínceps, entre les quals destaca especialment l'addició de nombrosos articles i expressions que, presos en conjunt, representa un increment d'un terç del material lèxic total, com es fa saber en la nota al lector.

A diferència de Lacavalleria, que en la nota «Al lector» no dona cap informació pel que fa a l'elaboració del diccionari ni a la selecció de la nomenclatura del *Gazophylacium*, Pomey és molt explícit tocant a aquests aspectes. A l'«Avis au lecteur» hi diu el que segueix:

Ayant durant l'espace de six ou sept ans lû avec soin tous les auteurs français que j'ay rencontré qui passent pour les maîtres de nôtre langue, j'ay tâché de ne passer aucune belle expression que je n'aye recueillie et enchassée dans ce livre et que je n'aye rendue en latin avec toute la netteté que j'ay pû. Or le nombre de ces expressions ou locutions est si considérable qu'elles vont pour le moins à deux ou trois mille, sans mettre en ligne de conte plus de mille mots effectifs que vous ne trouverez ny dans ma première édition ny dans nul autre de ces dictionnaires qui ont paru avant celle-cy.

En el passatge anterior l'autor fa saber que va dedicar sis o set anys a llegir els autors de la seva època considerats mestres de la llengua francesa, i que en el curs d'aquestes lectures va espigolar més de mil mots i de dues a tres mil expressions noves que després va incorporar en la nova edició del seu diccionari amb la traducció llatina corresponent. A quins escriptors es refereix? En els textos preliminars Pomey no ens n'informa, però, en canvi, sí que ho fa en el cos del diccionari. En efecte, Pomey dona la primera documentació d'un mot o d'un ús determinat indicant el nom d'un autor francès a continuació d'un lema, d'una accepció o d'un

20. François-Antoine POMEY, *Indiculus universalis rerum fere omnium, quae in mundo sunt scientiarum item artiumque nomina apte breviterque colligens. L'univers en abrégé où sont contenus en diverses listes presque tous les noms des ouvrages de la nature, de toutes les sciences et de tous les arts avec leurs principaux termes*, Lió: Antoine Molin, 1667.

exemple. Es tracta d'escriptors de la primera meitat del segle XVII, l'època de formació de la llengua clàssica francesa. Els autors més citats són Claude Favre de Vaugelas, Jean-Louis Guez de Balzac, François Eudes de Mézeray, Georges de Scudéry i Nicolas Perrot d'Ablancourt, entre d'altres, membres de l'Académie, molts d'ells, i traductors reputats dels clàssics grecollatins.

Així, doncs, hem de concloure que el gros dels mots i expressions que Pomey incorpora en la segona edició del seu diccionari representa *grosso modo* la llengua francesa de la primera meitat del segle XVII. Alguns d'aquests mots i expressions que Pomey introdueix com a novetats en el seu diccionari foren transferits al *Gazophylacium*, com tindrem ocasió de veure.

Aquesta obra fou apreciada tant a França com a diversos països d'Europa, si hem de jutjar pel nombre d'impressions que se'n van fer. Només a França, Sommervogel n'esmenta vuit estampacions corresponents als anys 1671, 1676, 1680, 1684, 1687, 1701, 1704 i 1708, totes a càrrec de la família d'impressors Molin, i Bray²¹ en reporta encara una altra, de 1716, a cura de l'impressor lionès Louis Servant.

Més enllà de França, cal esmentar la versió trilingüe francès-llatí-alemany d'aquest diccionari, que veié la llum l'any 1681 a Frankfurt,²² i de la qual se'n varen fer, almenys, nou impressions més, i la versió neerlandès-llatí,²³ amb quinze impressions, segons reporta Claes.²⁴ I encara en aquesta llengua, documento, ja ben entrat el segle XIX, un altre diccionari de Pomey.²⁵

21. Laurent BRAY, *César-Pierre Richelet (1626-1698). Biographie et oeuvre lexicographique*, Tübingen: Max Niemeyer, 1986, (Lexicographica: Series Maior, 15), pàg. 20.

22. François-Antoine POMEY, *Le Grand Dictionnaire royal, I. François-latin-alleman. II. Latin-alleman-françois. III. Alleman-françois-latin, ci-devant composé par le R. P. François Pomai*, Frankfurt: Zubrodt, 1681, [Bencard, 1690, 1700, 1709, 1715, 1730; Noethen, 1733, 1740; s. e. 1743; Rieger, 1767].

23. François-Antoine POMEY, *Novum Dictionarium Belgico-Latinum, ex optimis authorum monumentis et praesertim e Dictionario regio R. P. Francisci Pomey concinnatum*, Maastricht: Lambertus Bertus, 1717, [1728; Lekens, 1739, 1753, ca. 1764, 1769, 1776, ca. 1780, 1795; Verdussen, 1741, 1752, 1760, 1769, 1777; Granje, 1762].

24. Frans CLAES, «In het Nederlands bewerkte woordenboeken van twee Franse jezuiteten», a: *Trefwoord*, 13 (1998 - 1999), URL: <http://tinyurl.com/ydbnyfks> (cons. 15-04-2013), pàg. 153.

25. François-Antoine POMEY, *Nieuw Nederduytsch-Latynsch Woorden-boek*, Mechelen: Pierre Joseph Hanicq, 1819.

Finalment, els lexicògrafs Guy Miège²⁶ i Matthias Kramer²⁷ també varen recórrer a l'obra de Pomey per a l'elaboració dels respectius diccionaris bilingües francès-anglès i francès-alemany, però amb graus diversos d'aprofitament.

Amb tot, la crítica va ser severa respecte del diccionari del pare Pomey. El pare Colonia²⁸ considerava que «La plume du père Pomey est plus féconde que correcte». Segons aquest autor, «Le public peu délicat, qui ne cherche que l'abondance des mots, les longues phrases, les descriptions fleuries pourra donner encore aujourd'hui la préférence au dictionnaire du P. Pomey, qui a eu la vogue et dont il s'est fait un fort grand nombre d'éditions». I uns anys després, el pare Goujet²⁹ assegurava que aquella obra «n'a rien de Roial que le titre», atès que «cet auteur entassait ce qu'il trouvoit sans discernement et sans choix». Cal dir, però, que les dues valoracions del diccionari de Pomey no tenien en compte l'objectiu de l'obra, que era l'aprenentatge del llatí, sinó el grau de conformitat amb els postulats del *bon usage*, és a dir, del bon ús de la llengua francesa.

Més enllà de les crítiques adverses dels seus coetanis, s'ha d'admetre que el diccionari del pare Pomey és fill de la seva època. Si ens fixem en la part francesa del diccionari, especialment a la nomenclatura, ens adonarem que aquesta obra porta a compliment un programa lingüístic que va començar a final del segle XIV. Per entendre l'ambient lingüístic en què apareix l'obra de Pomey, paga la pena que reproduïxi l'anàlisi de Hatzfeld i Darmesteter:³⁰

À partir de la fin du XIVe siècle, le latin classique commence à le disputer en influence au latin scolastique. [...] Le lexique de notre langue perd dès lors

26. Guy MIÈGE, *A New Dictionary French and English with another English and French*, London: printed by Thomas Dawks, for Thomas Basset, at the George, near Cliffords-Inn, in Fleets-treet, 1677.

27. Matthias KRAMER, *Le vraiment parfait dictionnaire roial, radical, etimologique, synonymique, phraseologique et syntactique françois-allemand*, 5 vol., Nuremberg: in Verlegung Johann Andreä Endters seel[igem] Sohn und Erben, 1712 - 1715.

28. Dominique de COLONIA, *Histoire littéraire de la ville de Lyon avec une bibliothèque des auteurs lyonnais sacrez et profanes distribuez par siècles*, Lió: François Rigollet, 1730, pàg. 720.

29. Claude-Pierre GOUJET, «Des dictionnaires pour la langue françoise», a: *Bibliothèque françoise ou histoire de la littérature françoise* (1740), pàg. 212.

30. Adolphe HATZFELD i Arsène DARMESTETER, *Traité de la formation de la langue française. Formation savante latine*, a: *Dictionnaire général de la langue française du commencement du XVIIe siècle jusqu'à nos jours*, vol. 1, Paris: Delagrave, 1964 (1895 - 1900), [réimpression intégrale], pàg. 91.

peu à peu ses caractères originaux pour reprendre ceux du lexique latin. Au xve siècle la renaissance latine, représentée par les rhétoriciens, pour qui l'idéal est de parler latin en français, et au xvie siècle les orateurs au style fleuri, à la période cicéronienne, les nombreux écrivains qui préférèrent recourir au latin [...] inondent la langue de termes nouveaux. Avec la révolution opérée par Malherbe dans la poésie, par Balzac dans la prose, la phrase latine devient le type sur lequel se moule la phrase française. En vain Vaugelas interdit la création de mots nouveaux, c'est-à-dire l'emprunt de mots latins, la formation latine continue sans relâche.

Resumint les paraules de Hatzfeld i Darmesteter, al segle xvi la frase francesa segueix el patró de la frase llatina, i els «termes nouveaux» de què ens parlen són els neologismes, molts dels quals entren per primer cop en un diccionari francès de la mà de Pomey i, de retruc, també en un diccionari català, el *Gazophylacium*. Per tant, la incorporació de centenars, si no de milers, de cultismes en català és una conseqüència directa del profund procés de rellatinització de la llengua francesa.

3.3. Descripció de l'exemplar de *Le dictionaire royal augmenté* que és a la BUB

A la sala de reserva de la BUB es conserva un exemplar de *Le dictionaire royal augmenté* de François-Antoine Pomey amb signatura 07-XVII-8572, que és una reimpressió de 1680 de la segona edició d'aquesta obra apareguda l'any 1671.

És un exemplar força malmès. Té una enquadernació en pell que no és l'original, ha estat cisallat (fa 23 cm d'alçada) i té orificis causats per l'acció d'insectes.

Després d'una anàlisi material detallada, sostinc com a hipòtesi de treball que es podria tractar de l'exemplar amb el qual va treballar Lacavalleria, ja que presenta esmenes manuscrites fetes als marges i als espais intercolumnars del cos del diccionari, però el fet més significatiu és que a peu de pàgina de les llistes de verbs llatins irregulars que són al final d'aquest exemplar hi ha propostes manuscrites d'addició de paradigmes verbals que després retrobem exactament al *Gazophylacium*, la qual cosa prova que el nostre autor va preparar l'edició d'aquelles llistes directament sobre aquell exemplar. Per aquest motiu, he cregut convenient fer-ne una descripció bibliogràfica.

La consulta de la font francesa que es conserva a la sala de reserva de la BUB permet fer-se càrrec de la manera com el nostre autor seleccionava la informació que havia de formar part del *Gazophylacium*. En efecte, els articles, accepcions, expressions i exemples que Lacavalleria va seleccionar i traslladar al català van precedits d'un o dos punts escrits a mà. Ocasionalment, el nostre autor també fa una tasca de corrector, ja que ratlla un caràcter, un conjunt de caràcters o bé un mot sencer que estan mal escrits i els reescriu correctament als marges dret i esquerre i a l'espai intercolumnar de força pàgines de l'exemplar. Si aquesta esmena manual figura en un dels articles o expressions seleccionats per Lacavalleria, molt probablement també la trobarem en el *Gazophylacium*.

Descripció de la portada (f^o [ã1r]):

Le | dictionaire | royal, | augmenté de nouveau, | et enrichi | d'un grand nombre d'expressions | elegantes, de quantité de mots François nouvellement introduits, | des termes des arts, et de cinquante descriptions, comme | aussi d'un petit traité de la venerie et de la fauconerie: | composé | par le P. François Pomey, de la Compagnie de Jésus. | Dernière édition.

A continuació, ve la marca de l'impressor Antoine Molin (1612-1691), en què hi ha representat Orfeu amb la lira i les muses amb altres instruments musicals sota l'arbre de la ciència. Al peu de la imatge hi ha un molí, que és l'escut de l'impressor, i, tot voltant, la divisa «Arbor spiritus urget», és a dir, 'L'arbre [de la ciència] esperona els esperits'.³¹

À Lyon, | chez Antoine Molin, marchand libraire, vis à vis | le grand Collège. | M. DC. LXXX. | Avec privilège du roy

A la portada hi ha un exlibris manuscrit d'un antic posseïdor amb la informació següent: «Ex libris et ad usui Caroli-Vincentii Rossell, Artium Magistri et M[edicinae] D[octoris].» Segons informa Calbet,³² Carles Vicenç Rossell fou un

31. La descripció de la marca d'impressor és presa de la base de dades *Marques d'impressors* del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació de la Universitat de Barcelona. La versió catalana de la divisa és meua.

32. Josep M. CALBET I CAMARASA, *Diccionari biogràfic de metges catalans*, vol. 3, Barcelona: Rafael Dalmau, Fundació Salvador Vives Casajuana i Seminari Pere Mata, Universitat de Barcelona, 1981 - 1983, pàg. 57.

metge del segle XVIII nascut a Girona. Es doctorà a Montpeller i el 1747 era metge segon de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona.³³

El verso de la portada és en blanc. A continuació, venen 8 pàgines sense numerar on figuren els apartats següents:

- «Avis au lecteur», (f° 2r-[4r]);
- «Privilège du Roy», (f^o [4r]);
- «Table des descriptions | qui sont à la fin de le dictionaire.» | Descriptions des fleurs (f^o [4r]);
- «Autres descriptions de diverses choses» (f^o [4r]);
- «Traité de la venerie et de la fauconerie» (f^o [4r]).

Després comença el cos del diccionari encapçalat pel títol, «Le dictionaire royal, augmenté de nouveau», i s'inicia la numeració de pàgines, (p. 1-1006).

Completen el diccionari, en plec relligats a part i amb una nova numeració de pàgines, els textos relacionats a l'índex inicial, és a dir:

- «Quelques descriptions, | et les termes | de la vénérie, | et de la fauconerie.» | «Avis», (p. 1-2);
- «Cinquante descriptions. Descriptions des fleurs», (p. 3-16);
- «Descriptions de diverses choses», (p. 16-32);
- «De la vénérie», (p. 33-41);
- «De la fauconerie», (p. 42-48);
- «Liste | des prétérts et des | supins des verbes latins, | rangez par ordre alphabétique.» | «Avis», (p. 49-60);

---

33. A més d'aquest exemplar del diccionari del pare Pomey, a la sala de reserva de la BUB es conserven cinquanta-quatre obres més que havien format part de la biblioteca particular d'aquest metge gironí. La majoria són tractats de medicina, farmàcia i química, però també hi ha un diccionari bilingüe francès-italià de Giovanni Veneroni, i la literatura hi és representada amb una edició de les *Heroides*, d'Ovidi, els *Dicta*, de l'historiador Valeri Màxim, i una edició de la tragèdia *Zaire*, de Voltaire.

- «Liste de quelques verbes impersonels», (p. 60).

A l'«Avis» que precedeix les descripcions, Pomey fa saber que està preparant una nova obra, de caràcter enciclopèdic, que constarà de tres parts, semblantment a l'*Indiculus universalis*, però, a diferència d'aquesta, que és un vocabulari temàtic francès-llatí, la nova pretén «de vous donner les choses signifiées par ces noms, et de vous en dire tout ce que je pourray remarquer de curieux et d'utile». També fa saber que les trenta «Descriptions de fleurs» incloses en aquesta obra són una mostra del que ha de ser la nova obra anunciada. Les altres vint s'ocupen de descriure coses diverses sense relació entre elles: un castell de focs artificials a Versalles, sortidors, una sarabanda dansada, un duel a cavall, un temple, una tempesta, un incendi, etc.³⁴

3.4. La influència de la font francesa

Un cop identificada i localitzada la font francesa que acabo de descriure, vaig proposar-me d'analitzar-ne el grau de seguiment en el *Gazophylacium*.

En una fase força primerenca de la meva recerca vaig acarar una sèrie d'articles del *Gazophylacium* —els compresos entre **ABRIL** i **ABSOLUCIÓ**— amb els articles corresponents dels diccionaris de Font i Torra, d'una banda, i els del diccionari de Pomey, d'una altra. Llavors ja em vaig adonar de les concomitàncies entre el text català de Lacavalleria i el text francès de Pomey i també entre els textos llatins de tots dos diccionaris.

Una anàlisi posterior més detallada m'ha permès conèixer de primera mà i en profunditat:

- Els procediments de Lacavalleria per a la selecció i disposició dels materials lèxics procedents de la font francesa;
- La seva tècnica per a traduir al català el text francès de l'obra de Pomey; i
- La tècnica editorial del text llatí desenvolupada per Lacavalleria en el pas de la font francesa al *Gazophylacium*.

---

34. El pare Pomey va morir abans d'haver enllestit l'obra anunciada, i els materials aplegats van quedar inèdits.

A continuació, desenvolupo detalladament cadascun dels aspectes que acabo d'esmentar.

L'acarament del diccionari de Lacavalleria amb els dels seus predecessors immediats, Antoni Font i Pere Torra, posa en evidència que el gros de la informació del *Gazophylacium* no prové de les obres d'aquests autors.

A la taula 3.1 que presento a continuació confronto els articles del *Gazophylacium* que van de **ABRIL** a **ABSOLUCIÓ** amb els articles corresponents dels diccionaris de Font i de Torra.

Font	Torra	Lacavalleria
Abril , mes. Aprilis, is.	Abril . Aprilis, is. Aprilis mensis.	ABRIL , mes. Hic aprilis, lis. (<i>Ablat[iu]</i>) aprili. ABROGACIÓ . Haec abrogatio, onis.
	Abrogar lley . Legem abrogare, antiquare, rescindere, dissolvere, irritam faceres.	ABROGAR una lley . Legem abrogare, rescindere, tollere, delere, refigere.
	Abrogar lley no publicada . Antiquare legem.	ABRUZZO , província de Itàlia. Hoc samnium, nii. Hi samnites, tum.
Absència . Abscentia, ae, discessus, us.	Absència . Abscentia, ae, discessus, us.	ABSÈNCIA . Haec absentia, ae. Jo no puch sofrir la enyoransa de la tua absència . Ferre non possum desiderium tui.
	Absent estar . Absum, es. Absent . Absens, tis.	ABSENT . Hic, haec, hoc absens, tis. Estar, o ésser, absent , abesse. Estar absent del consell . Abesse concilio. Abesse a concilio. Non adesse conventui. Non interesse coetui. Non interesse in coetu. Quatre mesos ha que jo estich absent . Quatuor iam menses desideror.

(*Continua a la pàgina següent*)

Font	Torra	Lacavalleria
Absentar-se. Absum, es, fui. Discedo, is, cessi. Concedere alio.	Absentar-se. Abeo, is, discedo: alio concedo.	ABSENTAR-SE. Abesse. Absentar-se de algun lloch, anar-se'n de algun lloch. Aliquo loco abire, abscedere, emigrare.
Absoldre. Absolvo, is, vi, utum. A. G. & Ab. Absoldre en confessió. Confessionis sacramento aliquem expiare. Criminibus aliquem absolvere. E contractis sceleribus liberare.	Absòlrer, o absòldrer. Absolvo, is, liberare aliquem, levare vinculis, labore, lege, etc. Absòlrer en confessió. Confessionis sacramento aliquem expiare: criminibus, peccatis, sceleribus aliquem purgare, absolvere, liberare confessionis virtute: e contractis sceleribus liberare. És estat absolt del cas. A bis septem undis. Absòlrer del jurament. Iureiuranda aliquem absolvere, sacramento liberare.	ABSÒLRER, o absòldrer, a algú. Aliquem absolvere. Aliquem reum absolvere. Absolutum dimittere aliquem. Culpa et poena eximere quempiam. Liberare aliquem culpa. Liberare aliquem a culpa. Liberare aliquem culpae. Absòldrer a algú de furt. Aliquem furti absolvere. Aliquem furto absolvere. Aliquem furti crimine absolvere. Aliquem de furto crimine absolvere. Ell fou plenament absolt. Omni noxa, et noxae suspicione absolutus est. Omni culpae suspicione liberatus est. Ell vos absol per son sufragi. Suo te suffragio, culpa poenaque absolvit. ABSOLT. Absolutus, a, um. Ella fou remesa absolta. Absoluta dimissa est. ABSOLTA. V. Absolució.

(Continua a la pàgina següent)

Font	Torra	Lacavalleria
Absolució. Absolutio, onis.	Absolució. Absolutio, onis.	<p>ABSOLUCIÓ. Haec absolutio, onis. <i>Absolució de crim capital.</i> Absolutio capitis. <i>Absolució de crim de lesa magestat.</i> Absolutio maiestatis. <i>Sufragi de absolució.</i> Absolutorium suffragium. Absolutoria sententia. <i>Absolució eclesiàstica, absoluta.</i> Haec absolutio, onis. <i>Dar la absolució.</i> Absolutionem impertiri. <i>Lo sacerdot li ha dada la absolució.</i> Illum a peccatis sacerdos absolvit. <i>Ell ha rebut la absolució dels seus pecats.</i> Rite a peccatis absolutus est ab sacerdote.</p> <p>ABSOLUT, imperiós. Imperiosus, a, um. <i>Príncep absolut o sobirà.</i> Cum summo imperio princeps. Cum summa potestate princeps. Voluntat absoluta. Voluntas absoluta. <i>Los vostres manaments són desmasiadament absoluts.</i> Nimis imperiose regis. <i>Ell és absolut en les sues voluntats.</i> Voluntatis suae tenax est. Nunquam mutat mentem. Nunquam commutat consilium. A proposito nunquam defleat. Certa in sententia constat. In suscepto consilio permanet. Nunquam avertitur a proposito. Nulla re dimoveri potest a suscepta sententia. <i>Ablatiu absolut.</i> Ablativus absolutus.</p>

(Continua a la pàgina següent)

Font	Torra	Lacavalleria
Absolutament. Absolute.	Absolutament. Absolute.	ABSOLUTAMENT, <i>soberanament.</i> Summo cum imperio. Governar absolutament. Supremum exercere imperium. Summo cum imperio praeesse. Plenissimi iuris uti principatu. Absolutament, <i>sens condició o reserva.</i> Absolute. Sine conditione. Absolutament, <i>totalment.</i> Plane. Penitus. Omnino. Prorsus. Jo ho vull absolutament. Plane volo. Absolutament ignorant. Plane rudis. Penitus ignarus. Omnino omnis eruditionis expers. Prorsus indoctus.

Taula 3.1: Acarament dels articles **ABRIL-ABSOLUTAMENT**

Com es pot apreciar a la taula 3.1, les coincidències entre Font, Torra i Lacavalleria en general són escasses. D'un total de tretze articles, n'hi ha set que no tenen entrada a l'obra de Font (**ABROGACIÓ**, **ABROGAR una llei**, **ABRUZZO**, **ABSENT**, **ABSOLT**, **ABSOLTA** i **ABSOLUT**) i n'hi ha cinc que manquen al diccionari de Torra (**ABROGACIÓ**, **ABRUZZO**, **ABSOLT**, **ABSOLTA** i **ABSOLUT**).

Tampoc hi ha paral·lelismes rellevants en la microestructura de les dues obres més enllà de la coincidència d'algunes equivalències llatines. Per exemple, Lacavalleria inclou tres exemples a l'article **ABSÒLRER o absòldrer, a algú** i Torra també, però no tenen res en comú: Torra inclou «Absòlter en confessió», «És estat absolut del cas» i «Absòlter del jurament», i Lacavalleria «**Absòldrer a algú de furt**», «**Ell fou plenament absolut**» i «**Ell vos absol per son sufragi**».

Les tres obres també divergeixen tocant a la presentació de les equivalències llatines: Lacavalleria anteposa el demostratiu llatí «Hic, haec, hoc» als noms i adjectius per a indicar-ne el gènere masculí, femení o neutre, respectivament, innovació que és absent de les obres de Font i Torra. I pel que fa als verbs, Font i Torra donen els equivalents llatins en els temps personals de primera i segona persona del present d'indicatiu, mentre que Lacavalleria els presenta en la forma d'infinitiu.

L'acarament del *Gazophylacium* amb *Le dictionnaire royal augmenté*, en canvi, permet constatar que Lacavalleria segueix el model francès de molt a prop: a més de les equivalències llatines, n'incorpora, traduïts, els lemes, les definicions i els exemples i molts aspectes de la tècnica lexicogràfica desenvolupada per Pomey, com ara l'anteposició del demostratiu «Hic, haec, hoc» a noms i adjectius (v. Taula 3.2).

Pomey	Lacavalleria
AVRIL. Hic aprilis, lis. (<i>Ablat[if]</i>) aprili.	ABRIL , <i>mes</i> . Hic aprilis, lis. (<i>Ablat[iu]</i>) aprili.
ABROGATION. Haec abrogatio, onis.	ABROGACIÓ . Haec abrogatio, onis.
ABROGER, <i>annuler, casser une loi</i> . Abrogare, rescindere, tollere, delere, refigere legem.	ABROGAR una llei . Legem abrogare, rescindere, tollere, delere, refigere.
ABRUZZO, <i>province d'Italie</i> . Hoc samnium, nii. Hi samnites, ium.	ABRUZZO , <i>província de Itàlia</i> . Hoc samnium, nii. Hi samnites, tum.
ABSENCE. Haec absentia, ae. <i>Je ne puis supporter la peine que me cause votre absence</i> . Ferre non possum desiderium tui. <i>Absence d'esprit</i> . Voyez Distracti-on.	ABSÈNCIA . Haec absentia, ae. Jo no puch sofrir la enyoransa de la tua absència . Ferre non possum desiderium tui.
ABSENT. Hic, haec, hoc absens, tis. <i>Estre absent</i> . Abesse (absum, abfui.) <i>Estre absent du conseil</i> . Abesse consilio vel a consilio. Non adesse conventui. Non interesse coetui vel in coetu. <i>Il y a quatre mois que je suis absent</i> . Quatuor iam menses desideror.	ABSENT . Hic, haec, hoc absens, tis. Estar, o ésser, absent , abesse. Estar absent del consell . Abesse concilio. Abesse a concilio. Non adesse conventui. Non interesse coetui. Non interesse in coetu. Quatre mesos ha que jo estich absent . Quatuor iam menses desideror.
ABSENTER, <i>s'absenter, estre absent</i> . Abesse. <i>S'absenter, s'en aller d'un lieu</i> . Abscedere, emigrare, abire aliquo loco.	ABSENTAR-SE . Abesse. Absentar-se de algun lloch, anar-se'n de algun lloch . Aliquo loco abire, abscedere, emigrare.

(Continua a la pàgina següent)

Pomey	Lacavalleria
<p>ABSOUNDRE. Absolvere. Reum absolvere. Absolutum dimittere aliquem. Culpa et poena eximere quempiam. Liberare illum culpa <i>vel</i> a culpa <i>vel</i> culpa. <i>Absoudre quelqu'un de larcin.</i> Aliquem furti <i>vel</i> furto <i>vel</i> furti crimine <i>vel</i> de crimine absolvere. <i>Il fut absous à pur et à plein.</i> Omni noxa et noxae suspicione absolutus. Omni culpa suspicione liberatus est. <i>Il vous absous par son suffrage.</i> Suo te suffragio culpa poenaque absolvit. <i>Elle fut renvoyée absoute.</i> (<i>M. le Maître.</i>) Absoluta dimissa est.</p>	<p>ABSÒLRER, o absòldrer, a algú. Aliquem absolvere. Aliquem reum absolvere. Absolutum dimittere aliquem. Culpa et poena eximere quempiam. Liberare aliquem culpa. Liberare aliquem a culpa. Liberare aliquem culpa. Ab-sòldrer a algú de furt. Aliquem furti absolvere. Aliquem furto absolvere. Aliquem furti crimine absolvere. Aliquem de furto crimine absolvere. Ell fou plenament absolt. Omni noxa, et noxae suspicione absolutus est. Omni culpa suspicione liberatus est. Ell vos absol per son suffragi. Suo te suffragio, culpa poenaque absolvit.</p>
<p>ABSOUS. Absolutus, a, um.</p>	<p>ABSOLT. Absolutus, a, um. Ella fou remesa absolta. Absoluta dimissa est.</p>
<p>ABSOUTE (<i>terme d'Église.</i>) Haec absolutio, nis. <i>Faire l'absoute.</i> Absolutio-nem impertiri.</p>	<p>ABSOLTA. V. Absolució.</p>
<p>ABSOLUTION. Haec absolutio, onis. <i>Absolution d'un crime capital.</i> Absolutio capitis. <i>D'un crime de leze majesté.</i> Absolutio maiestatis. <i>Suffrage d'absolution.</i> Absolutorium suffragium. Absolutoria sententia. <i>Le prêtre luy a donné l'absolution.</i> Illum a peccatis sacerdos absolvit. <i>Il a receu l'absolution de ses pechez.</i> Rite a peccatis absolutus est ab sacerdote.</p>	<p>ABSOLUCIÓ. Haec absolutio, onis. Absolució de crim capital. Absolutio capitis. Absolució de crim de lesa ma-gestat. Absolutio maiestatis. Suffragi de absolució. Absolutorium suffragium. Absolutoria sententia. Absolució eclesiàstica, absolta. Haec absolutio, onis. Dar la absolució. Absolutionem impertiri. Lo sacerdot li ha dada la absolució. Illum a peccatis sacerdos absolvit. Ell ha rebut la absolució dels seus pecats. Rite a peccatis absolutus est ab sacerdote.</p>

(Continua a la pàgina següent)

Pomey	Lacavalleria
<p>ABSOLU, <i>imperieux</i>. Imperiosus, a, um. <i>Un prince absolu, souverain</i>. Cum summo imperio, cum summa potestate princeps. <i>Volonté absolue</i>. Voluntas ultima. <i>Vos commandements sont trop absolus</i>. Nimis imperiose regis. <i>Il est absolu dans ses volontez</i>. Voluntatis suae tenax est. Nunquam mutat mentem, commutat consilium. A proposito nunquam deflectit. Certa in sententia constat. In suscepto consilio permanet. Nunquam avertitur a proposito. Nulla re dimoveri potest a suscepta sententia. <i>Ablatif absolu</i>. Ablativus absolutus.</p> <p>ABSOLUMENT, <i>souverainement</i>. Summo cum imperio. <i>Commander absolument</i>. Supremum exercere imperium. Summo cum imperio praeesse. Plenissimi iuris uti principatu. <i>Absolument, sans condition, sans reserve</i>. Absolute. Sine conditione. <i>Absolument, entièrement, tout à fait</i>. Plane. Penitus. Omnino. Prorsus. <i>Je le veux absolument</i>. Plane volo. <i>Absolument ignorant</i>. Plane rudis. Penitus ignarus. Omnino omnis eruditionis expers. Prorsus indoctus.</p>	<p>ABSOLUT, imperiós. Imperiosus, a, um. <i>Príncep absolut o soberà</i>. Cum summo imperio princeps. Cum summa potestate princeps. Voluntat absoluta. Voluntas absoluta. <i>Los vostres manaments són desmasiadament absoluts</i>. Nimis imperiose regis. <i>Ell és absolut en les sues voluntats</i>. Voluntatis suae tenax est. Nunquam mutat mentem. Nunquam commutat consilium. A proposito nunquam deflectit. Certa in sententia constat. In suscepto consilio permanet. Nunquam avertitur a proposito. Nulla re dimoveri potest a suscepta sententia. <i>Ablatiu absolut</i>. Ablativus absolutus.</p> <p>ABSOLUTAMENT, <i>soberanament</i>. Summo cum imperio. <i>Governar absolutament</i>. Supremum exercere imperium. Summo cum imperio praeesse. Plenissimi iuris uti principatu. <i>Absolutament, sens condició o reserva</i>. Absolute. Sine conditione. <i>Absolutament, totalment</i>. Plane. Penitus. Omnino. Prorsus. <i>Jo ho vull absolutament</i>. Plane volo. <i>Absolutament ignorant</i>. Plane rudis. Penitus ignarus. Omnino omnis eruditionis expers. Prorsus indoctus.</p>

Taula 3.2: Acarament dels articles AVRIL-ABSOLUMENT

Com posa en relleu la taula 3.2, Lacavalleria manifesta una gran dependència respecte del model francès, que és total en molts articles del *Gazophylacium*. Tot i amb això, no va creure necessari declarar-ne la font. De fet, l'única referència a François Pomey documentada fins ara en el *Gazophylacium* és la nota que figura al capdavant de l'article FUTUR, on es tracten *in extenso* els valors d'aquest temps verbal en llatí,³⁵ i que diu així:

35. Dec aquesta informació a l'amic i col·lega Xavier Rofes Moliner.

(Aquestes advertències són del doctíssim y ingeniosíssim Pare Francesch Pomey de la Companyia de Jesús.)

Resumidament, doncs, considero que les dades exposades en aquest epígraf són concloents i permeten afirmar que una de les fonts més rellevant del *Gazophylacium Catalano-Latinum* de Joan Lacavalleria és *Le dictionnaire royal augmenté* de François-Antoine Pomey, publicat l'any 1671, obra que, com ja he dit, és la segona edició molt millorada d'un altre diccionari del mateix autor, *Le dictionnaire royal des langues française et latine*, publicat l'any 1664.

3.4.1. Selecció i disposició dels materials lèxics

S'ha de convenir que el *Gazophylacium* no consisteix en una translació directa de l'original francès sinó que hi ha una tasca notable d'adaptació i de selecció dels materials, i també algunes aportacions originals de Lacavalleria, com mostrarem tot seguit.

La relació d'homomorfisme que hi ha entre un mot francès d'origen savi i la corresponent versió catalana fa que a un article lexicogràfic de la font francesa sovint li correspongui un article en el *Gazophylacium*, per exemple, la informació continguda a l'article **ABSURDITAT** es correspon fil per randa amb la de l'article **ABSURDITÉ** del diccionari de Pomey, però quan Lacavalleria trasllada mots francesos patrimonials que presenten heteromorfisme respecte dels catalans, es veu obligat a reestructurar la informació del model francès, unes vegades distribuint el contingut d'un article de la versió francesa en diversos articles de la versió catalana, com l'article **SAOUL**, el contingut del qual s'ha distribuït entre els articles **FART**, *o sadoll, de alguna cosa*; **SADOLL**, *o fart, de menjar* i **SADOLLAR** (v. Taula 3.3).

Pomey	Lacavalleria
<p>SAOUL [...] <i>Ne ferez-vous jamais saoul de parler?</i> Loquendi numquando te capiet satietas? Loquacitas numquamne tibi erit fastidio? Nullumne facies loquendi finem? [...] <i>Je suis saoul de le voir.</i> Eius affectus mihi fastidium parit. Generatur mihi ex eius conspectu fastidium. Ferre non possum sine taedio illius aspectum. Mihi gravis est illius praesentia.</p> <p>SAOUL, <i>sou, plein de viande.</i> Satur, a, um. Cibo plenus, gravis, differtus, fartus, distentus. Cibo et vino onustus. <i>Il ne croit pas avoir diné s'il n'est saoul à plein fond.</i> Impransum se putat, nisi est perbene satur, cibo differtus; nisi est ei distentus probe aqualiculus; si non ei differta turget alvus; nisi se cibis ingurgitet. [...]</p> <p>SAOUL [...] <i>Il mange moins que son saoul.</i> Vescitur citra satietatem. Cibo utitur non ad saturitatem.</p>	<p>FART, o sadoll, de alguna cosa. Rei aliquis satietate affectus, a, um. No sereu vós may fart de parlar? Loquendi numquando te capiet satietas? Loquacitas nonquamne tibi erit fastidio? Nullumne facies loquendi finem? Jo estich fart de vèurer-lo o jo estich fart de sa presència. Eius aspectus mihi fastidium parit. Generatur mihi ex eius conspectu fastidium. Ferre non possum sine taedio eius aspectum. Mihi gravis est eius praesentia.</p> <p>SADOLL, o fart, de menjar. Satur, rum. Cibo plenus, a, um. Cibo differtus, a, um. Cibo fartus, a, um. Qui està sadoll de menjar y de vi. Cibo et vino onustus, a, um. Ell no pensa aver dinat si no està ben sadoll. Impransum se putat, nisi est perbene satur. Impransum se putat si non ei differta turget alvus. Impransum se putat nisi se cibis ingurgitet.</p> <p>SADOLLAR [...] Ell menja no per a sadollar-se. Vescitur citra satietatem. Cibo utitur non ad saturitatem.</p>

Taula 3.3: Distribució d'informació en diversos articles

Altres vegades, Lacavalleria redacta un article amb informació procedent de dos o més articles del diccionari francès, com l'article **ADMINISTRAR la república**, on fusiona el contingut dels articles **ADMINISTRER** i **MALVERSER** (v. Taula 3.4):

Pomey	Lacavalleria
ADMINISTRER <i>la république</i> . Rempubli- cam administrare, gubernare, modera- re, regere, curare, procurare. <i>Adminis- trer les affaires de ses amis</i> . Amico- rum rationes, negotia procurare. <i>Admi- nistrer les affaires de sa maison</i> . Rem privatam curare. Res domesticas dis- pensare. Rem familiarem administrare.	ADMINISTRAR <i>la república</i> . Rempubli- cam administrare, gubernare, moderari, regere, curare, procurare. <i>Administrar los negocios de los amichs</i> . Amicorum rationes procurare. <i>Administrar los ne- gocios de sa casa</i> . Rem privatam curare. Res domesticas dispensare. Rem fami- liarem administrare. <i>Administrar mal alguna cosa</i> . Aliquid male gerere, ad- ministrare. <i>Administrar mal un ofici</i> . In munere obeundo iniuriose agere. In munere obeundo male agere ac fraudare.
MALVERSER. Male rem gerere, adminis- trare. In munere obeundo iniuriose age- re, male agere ac fraudare.	

Taula 3.4: Fusió d'informació procedent de diversos articles

De la pràctica suara descrita s'infereix que Lacavalleria tenia un domini excel·lent de la llengua francesa i també que mantenia un control estricte de les informacions procedents del text francès.

Per altra part, cal dir que en el *Gazophylacium* no s'assumeix íntegrament el programa lexicogràfic del model francès. Una de les novetats més destacades de l'obra de Pomey, que Lacavalleria no va fer seva, és la concepció parcialment analògica del diccionari. Pomey, que compartia la teoria erasmiana segons la qual les coses s'aprenen per mitjà dels mots, va incorporar en alguns articles del diccionari llistes de mots pertanyents al mateix camp semàntic del lema: «C'est que j'ai réduit en un mesme endroit tous les individus [...] d'une mesme espèce et toutes les parties d'un mesme tout», explica a l'«Avis au lecteur». Així, per exemple, aplega llistes d'herbes, de flors i de pedres precioses sota les veus HERBE, FLEUR i PIERRE, respectivament. La finalitat d'aquest procediment, que prefigura els diccionaris onomasiològics del futur, consistia a dotar els estudiants d'un vocabulari ric per a l'elaboració de composicions llatines.

Un altre element del diccionari francès que Lacavalleria només va aprofitar en

part és la informació de caràcter enciclopèdic, científicotècnic i cultural que Pomey va incloure amb profusió en la seva obra. L'acarament dels articles **ANIMAL** dels dos diccionaris il·lustra clarament el que acabo de comentar.

L'article **ANIMAL** del diccionari francès, que reproduueixo a continuació, consta de tres parts: la primera, que és la pròpiament lexicogràfica, ocupa les tres primeres accepcions de l'article, la segona, que forneix informació enciclopèdica extreta majoritàriament d'obres de Ciceró, consta de la quarta a l'onzena accepció; i la tercera, que és la part analògica, consta de quatre llistes, una d'animals domèstics, una d'animals salvatges, una d'animals ferotges i una de noms de crits d'alguns animals:

ANIMAL. Hoc animal, lis. Animans, tis.
Les animaux. Haec animalia, ium. Hae animantes, brutae animantes. Haec animantia, ium. Bruta animantia.

Appartenant à animal. Hic, haec animalis, hoc le.

Animaux qui rampent, reptilia, ium.

Qui nagent, natatilia, ium.

Qui vivent dans l'eau, aquatilia, ium.

Qu'on nourrit dans les maisons, altilia, ium.

Parmy les animaux il y en a qui succent la viande, des autres qui la brotent, des autres qui l'avalent sans la mascher et des autres qui la maschent.

Animalium alia sugunt, alia carpunt, alia vorant, alia mandunt cibum. Cic.

Il est vray que tout animal d'abord qu'il est né s'applique à se procurer tout le bien qu'il peut. Certum est omne animal, simul atque ortum est, applicatum esse ad se diligendum. Cic.

Plusieurs animaux chassent ceux qui les poursuivent par la puanteur de l'odeur qu'ils exhalent. Animantes multae insectantes odoris intolerabili foeditate depellunt. Cic.

La nature ayant courbé le corps de tous les animaux vers la terre où ils de-

voient trouver leur nourriture, a fait celui de l'homme seul droit et élevé.

Cum caeteras animantes natura abiecisset ad pastum, solum hominem erexit. Cic.

Tous les animaux ont une inclination naturelle de se conserver, d'éviter tout ce qui peut les incommoder et de chercher tout ce qui est nécessaire à la vie. Animantium generi omni a natura tributum est ut se vitam corpusque tueatur declinetque ea quae nocitura videantur omniaque quae sint ad vivendum necessaria acquirat et paret. Cic.

Il y a des animaux qui sont couverts d'une forte peau, des autres revêtus de laine ou de longs poils, des autres hérissés d'épines. Animantium aliae coriis tectae, aliae villis vestitae, aliae spinis hirsutae.

Il y a des animaux apprivoisés et domestiques, il y en a de sauvages, et il y en a de farouches et malfaisants. Brutarum animantium aliae sunt cicures et quasi domesticae, aliae silvestres et immansuetae, aliae feroces et immanes.

Liste des animaux domestiques

Les domestiques, c'est à dire, ceux que les hommes apprivoisent et dont ils se servent, sont ceux-cy. Domesticæ animantes, hoc est, quas cicuramus et quibus abutimur, hae sunt.

Agneau. Agnus, i.
Asne. Asinus, i.
Boeuf. Bos, bovis.
Bidet. Mannus, i.
Brevis. Ovis, is.
Buffle. Bubalus, i.
Chameau. Camelus, i.
Chat. Feles vel felis, is.
Cheval. Equus, i.
Chèvre. Capra, ae.
Chien. Canis, is.
Conil. Lapin. Cuniculus, i.
Jumarre. Pumilus mulus.
Mule. Mula, ae.
Mulet. Mulus, i.
Porc, pourceau. Porcus, i. Sus, is.

Animaux sauvages

Belette. Mustela, ae.
Biche. Cervæ, ae.
Blaireau. Taxus, i.
Cerf. Cervus, i.
Chamois. Rupicapra, ae.
Chevreuil. Caprea, ae.
Civette. Felis odoraria.
Daim. Dama, ae.
Écurieu. Sciurus, i.
Élan. Halce, es.
Éléphant. Elephas, antis vel Elephantus, i.
Foine, marte. Martes, is.
Goupil. Vulpes cunicularia.
Griphon. Griphus, i.
Guenon. Simius, ii.
Hermine. Mus ponticus.
Hérisson. Erinæus, ei.
Lièvre. Lepus, oris.
Loir, gliron, marmotte, rat des Alpes. Glis, iris.

Rangier. Hippelaphus, (hoc est, cervus ex equo et cerva).
Rat, souris. Mus, muris.
Renard. Vulpes, is.
Singe. Simia, ae.
Taupe. Talpa, ae.
Teisson. Taxus, i.

Animaux farouches

Hyène. Hyena, ae.
Léopard. Pardus, i.
Lion. Leo.
Loup. Lupus, i.
Ours. Ursus, i.
Panthère. Panthera, ae.
Rhinocéros. Rhinoceros, otis.
Sanglier. Aper, pri.
Tigre. Tigris, is vel idis.

Le cry de quelques animaux exprimé en latin

L'asne brait. Rudit asinus.
Le boeuf mugle. Mugit bos.
Le bouc. Mutit.
Le brebis béle. Balat ovis.
Le cerf brame. Clamat cervus.
Le chien jappe. Latrat canis.
Le cheval hennit. Hinnit equus.
L'éléphant. Barrit.
Le grillon. Grillat.
La grenouille coasse. Coaxat rana.
Le lion rugit. Rugit leo.
Le loup hurle. Ululat lupus.
Le mouton. Deblaterat.
L'ours. Uncat.
Le pourceau gronde. Grunnit sus.
Le renard glapit. Gannit vulpes.
Le rat. Minstrat.
Le sanglier. FrenDET.
Le serpent siffle. Sibilat anguis.
Le tigre. Rancat.

L'article **ANIMAL** del *Gazophylacium*, que reproduïm íntegrament a continuació, incorpora únicament la informació de la primera accepció i de la tercera a la setena accepció de l'original francès, és a dir, la part lexicogràfica del seu mo-

del i la part inicial de la informació enciclopèdica, i obvia la resta del contingut enciclopèdic i la part analògica de l'article original.

ANIMAL. Hoc animal, lis. Hic, haec, hoc animans, tis. *Cosa pertanyent a l'animal.* Hic, haec animalis, hoc le. *Animals que caminan rossegant-se.* Haec reptilia, ium. *Animals que nadan.* Haec natatilia, ium. *Animals que viuhen dins la aygua.* Haec aquatilia, ium. *Animals criats en les cases.* Haec altilia, ium. *Animal engendrat de diferents espècies.* Hic, haec hibris, idis. Hic, haec híbrida, ae.

Hi ha altres continguts de la font francesa que Lacavalleria tampoc va creure necessari traslladar al *Gazophylacium*: no va aprofitar les cinquanta descripcions en francès amb les versions llatines corresponents que són al final d'aquell diccionari i que constituïen un aspecte rellevant del programa pedagògic de Pomey, perquè il·lustraven la manera de compondre en una prosa llatina opulenta i afectada d'asianisme que li era tan grata. Tampoc no va aprofitar la informació continguda en els dos vocabularis específics de la munteria i de la falconeria que venen a continuació de les descripcions suara esmentades, potser a causa de l'alt grau d'especialitat del seu contingut.

Un dels trets característics del *Gazophylacium* consisteix en l'amplificació a ultrança de l'orientació pedagògica del model francès per mitjà de diversos procediments que comento tot seguit.

1) Increment de l' anotació morfosintàctica

En la versió catalana s'observa un increment notabilíssim de l'anotació morfosintàctica de les equivalències llatines respecte del model francès. Per exemple, l'article **ABJECTAT** conté les mateixes equivalències llatines que l'article **ABJECT** del diccionari francès, però Lacavalleria, a més, incorpora les desinències adjectivals a cadascuna d'elles i el demostratiu «Hic, haec, hoc» precedint els adjectius de dues terminacions (v. Taula 3.5).

Pomey	Lacavalleria
ABJECT, <i>méprisable</i> . Abiectus. Contemptus. Despectus. Vilis. Humilis.	ABJECTAT , o <i>menyspresat</i> . Abiectus, a, um. Contemptus, a, um. Despectus, a, um. Hic, haec vilis, hoc le. Hic, haec humilis, hoc le.
AUGMENTÉ. Auctus, amplificatus, auctus et exaggeratus, a, um.	AUGMENTAT . Auctus, a, um. Amplificatus, a, um. Auctus et exaggeratus, a, um.

Taula 3.5: Increment de l'anotació morfosintàctica

2) Canvi d'ordre dels constituents oracionals llatins

Aprofitant la flexibilitat de l'estructura oracional llatina, Lacavalleria canvia l'ordre dels constituents de les equivalències llatines que figuren a l'original francès per poder-hi afegir més anotacions morfosintàctiques. És el cas de la primera i de la tercera equivalència de l'article **AGONIA de la mort** i de l'única equivalència de **AUDICIÓ de testimonis**, en què trasllada els substantius en cas nominatiu «certamen», «discrimen» i «auditio» al final de les expressions respectives, fet que li permet de donar compte del cas genitiu dels tres mots (v. Taula 3.6).

Pomey	Lacavalleria
AGONIE, <i>abois</i> . Extremum certamen exhalantis animam. Agentis animam postrema lucta. Expirantis discrimen ultimum.	AGONIA de la mort . Animam exhalantis extremum certamen, (inis.) Animum agentis postrema lucta, (ae.) Expirantis ultimum discrimen, (inis.) V. Agonisar. Agonisant.
AUDITION <i>des témoins</i> . Auditio testium.	AUDICIÓ de testimonis . Testium auditio, (onis).

Taula 3.6: Canvi d'ordre dels constituents llatins

3) Preferència per la redundància informativa

Als articles **ABSTINENCE**, **ASPIRER à quelque chose**, **ICY** i **AUTOMNE** Pomey juxtaposa les equivalències llatines sinònimes bo i elidint aquells mots que se sobre-

entenen pel context sintàctic immediat. Lacavalleria, en canvi, prefereix desenvolupar enterament els constituents oracionals de les equivalències llatines amb les reiteracions consegüents, procediment que afeixuga el text considerablement (v. Taula 3.7).

Pomey	Lacavalleria
<p>ABSTINENCE. Haec abstinencia, ae. <i>Abstinence au boire et au manger</i>. Abstinencia, continentia cibi potusque vel a cibo et potu. In victu temperantia. <i>Vivre avec abstinence</i>. Vivere continenter, abstinenter, temperanter, frugaliter. Temperate, parce ac sobrie vivere.</p>	<p>ABSTINÈNCIA. Haec abstinencia, ae. <i>Abstinència en lo bèurer y menjar</i>. Cibi potusque abstinencia. A cibo et potu abstinencia. Cibi potusque continentia, (ae.) A cibo et potu continentia. In victu temperantia, (ae.) <i>Víurer ab abstinència</i>. Vivere continenter. Vivere abstinenter. Vivere temperanter. Vivere frugaliter. Temperate vivere. Parce ac sobrie vivere.</p>
<p>ASPIRER à quelque chose. [...] <i>Vous aspirez à des honneurs où vous n'arriverez jamais</i>. Ad eos honores eniteris; Eos honores ambis, prehensas, quos assequi minime poteris.</p>	<p>ASPIRAR a alguna cosa [...] <i>Vós aspirau a honres a les quals no podreu may arribar</i>. Ad eos honores eniteris quos assequi minime poteris. Eos honores ambis quos assequi minime poteris. Eos honores prehensas quos assequi minime poteris.</p>
<p>ICY [...] <i>D'icy là et de là icy il n'y a que trois pas</i>. Hinc eo et illinc huc vel et inde in hunc locum terni tantum passus intercedunt.</p>	<p>Assí. [...] <i>De assí allà, o de allà fins assí, no hi ha sinó tres passos</i>. Hinc eo terni tantum passus intercedunt. Illinc huc terni tantum passus intercedunt. Inde in hunc locum terni tantum passus intercedunt.</p>
<p>AUTOMNE [...] <i>Au commencement, sur le milieu et à la fin de l'automne</i>. Ineunte, adulto, exeunte autumnno.</p>	<p>AUTUMNO, o tardor [...] <i>Al principi de l'autumno</i>. Ineunte autumnno. <i>Al mitg de l'autumno</i>. Adulto autumnno. <i>A la fi de l'autumno</i>. Exeunte autumnno.</p>

Taula 3.7: Desdoblament de la informació

3.4.2. L'activitat traductora de Lacavalleria

Com ja ha estat dit, la part catalana del *Gazophylacium* és gairebé tota ella fruit de la traducció de la part francesa del diccionari de Pomey. El fet que Lacavalleria es proposés aquesta tasca ingent, com ja havia fet uns anys abans amb la *Bibliotheca Musarum*, que traduí al castellà, implica que tenia un bon coneixement de la llengua francesa, idioma que segurament havia après del seu pare i del seu oncle.

Com a resultat d'aquest procés de translació, he localitzat en el diccionari de Lacavalleria un bon nombre de mots, accepcions, construccions sintàctiques, termes especialitzats, fraseologia i girs francesos manlevats per via de l'adaptació o el calc.

Tot i amb això, Lacavalleria no sempre tradueix del francès, sinó que de vegades ho fa a partir del llatí, l'altra llengua present a la font francesa que el nostre autor coneix amb profunditat. La traducció a partir del llatí es produeix sobretot quan Lacavalleria ensopega amb una dificultat de traducció que planteja el francès.

En aquest apartat dono compte de les estratègies seguides per Lacavalleria a l'hora de traduir, bé del francès o del llatí, el contingut del diccionari de Pomey i del grau de dependència o d'independència respecte d'aquella font.

Segurament, el que crida més l'atenció del lector que s'acosta al *Gazophylacium* és l'abundor de gal·licismes, cultismes i neologismes que han estat transfe- rits de la font francesa al *Gazophylacium*. A continuació, explico els principals mecanismes de traducció d'aquestes unitats lèxiques, i per fer-ho m'he ajudat de l'obra de Montserrat Barri,³⁶ imprescindible per a entendre com ens han pervingut els nombrosos gal·licismes presents en català, i de l'excel·lent article de Xavier Rull, que m'ha aclarit més d'un punt fosc —per a mi— tocant als mecanismes de l'adaptació dels gal·licismes al català.³⁷

a) Transferència de gal·licismes

La transferència de mots duta a terme per Lacavalleria va des de la poca o nul·la intervenció a l'adaptació plena del manlleu, passant per estadis intermedis

36. MONTSERRAT BARRI I MASATS, *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999, (Biblioteca Filològica, 39).

37. XAVIER RULL, «L'adaptació de gal·licismes en català», a: *Revue d'Études Catalanes*, 8-9 (2005 - 2006), pàg. 269 - 304.

de semiadaptació o calc, en què s'aprecia bé que el resultat és una mala traducció del mot francès o bé una traducció descurada:

- **Manlleus directes poc o gens adaptats:** *artiste*, del francès (fr.) *artiste*; *artistament*, del fr. *artistement*; *assortir*, del fr. *assortir*; *comboy*, del fr. *convoy*; *isabelle*, del fr. *isabelle*; *persecutar*, del fr. *persecuter*, i *prealablement*, del fr. *préalablement*.
- **Manlleus semiadaptats o calcs:** *antidata*, del fr. *antidate*; *anticambra*, del fr. *antichambre*; *antirahó*, del fr. *anti-raison*; *apobrimment*, del fr. *appauvrissement*; *apobrir*, del fr. *appauvrir*; *arrahonar*, del fr. *arraisonner*; *depenjar*, del fr. *dépendre*; *descridar*, del fr. *décrier*; *perill eminent*, del fr. *peril éminent*, i *solidarment*, del fr. *solidairement*.
- **Manlleus adaptats gràficament:** *ambreta*, del fr. *ambrette* i *florete*, del fr. *fleurette*, en què el grup consonàntic *-tt-* es redueix a *-t-*, i *vinyeta*, del fr. *vignette*, en què, a més de la reducció del grup consonàntic *-tt-*, el grup *-gn-*, que representa el so nasal palatal, passa al nostre dígraf *-ny-*.
- **Manlleus adaptats fonèticament:** *saló*, del fr. *salon*, en què el grup *-on* passa a *-ó*.
- **Manlleus adaptats a la fonètica francesa:** *corbeta*, del fr. *courbette*, en què el grup *-ou-*, pronunciat [u], passa a *-o-*, pronunciat [u] en els parlars del català central, i *imbecil·lo*, del fr. *imbécille*, en què la *-e* final de *imbécille*, que és caduca, es transcriu mitjançant una *-o*.
- **Manlleus adaptats morfològicament:** *contrabateria*, del fr. *contre-batterie*, i *escarpa*, del fr. *escarpe*, pres, al seu torn, de l'italià *scarpa*, en què la *-e* caduca s'adapta amb *-a*; *equipatge*, del fr. *équipage*, en què el sufix *-age* passa a *-atge*; *ambreta*, del fr. *ambrette*, en què el sufix *-ette* passa a *-eta*, i *intrepiditat*, del fr. *intrepidité*, en què el sufix *-ité* passa a *-itat*.
- **Calc semàntic:** *càrrega*, del fr. *charge*, pres en el sentit militar de 'atac a l'enemic'.

b) Transferència de gal·licismes de base llatina

Una part molt considerable dels mots importats per Lacavalleria són d'origen grecollatí. Lacavalleria es trobava especialment còmode traduint mots francesos d'arrel llatina o grega passada pel llatí, però això no va impedir que en el pas del francès al català s'esmunyissin alguns gal·licismes morfològics, com els del primer grup de mots que venen tot seguit:

- **Manlleus parcialment adaptats (gal·licismes morfològics):** *amnistia*, del fr. *amnistie* i no pas del llatí (l.) *amnestia*, que hauria donat *amnestia*; *acròstich*, del fr. *acrostiche* i no pas del grec ἀκροστίχιον, que en català hauria donat *acrostiqui* o *acrostichi* segons l'ortografia de Lacavalleria; *antípoda*, del fr. *antipode* i no pas del l. *antipodes*, en plural, que en català hauria donat *antípodes*; *apostil·la*, del fr. *apostille* i no pas del l. *postilla*, que hauria donat *postil·la*; i *avilir*, *avilit* i *aviliment*, del fr. *avilir*, *avili* i *avilissement*, respectivament.
- **Manlleus adaptats gràficament:** *amfíbio*, del fr. *amphibie*, en què el grup *-ph-* passa a *-f-*; *arxipèlago*, del fr. *archipelague*, en què el dígraf *-ch-* s'adapta en *-x-*; *virtut atractiva*, del fr. *vertu attractive*, en què el grup *-tt-* es redueix a *-t-*, i *sistema* i *engiscopo*, on la *-y-* grega del francès *systeme* i *engyscope* passa a *-i-* llatina.
- **Manlleus adaptats morfològicament:** *abdicació*, del fr. *abdication* i *adjudicació*, del fr. *adjudication*, en què el sufix *-ation* passa a *-ció*; *auricular*, en què el sufix *-aire* s'adapta regularment en *-ar*; *estructura* (del fr. *structure*) i *sistema* (del fr. *systeme*), en què els mots femenins terminats en *-e* caduca s'adapten amb *-a*; *amfíbio* (del fr. *amphibie*), *meteoro* (del fr. *météore*), *engiscopo* (del fr. *engyscope*) i *microscopo* (del fr. *microscope*), on els mots masculins terminats en *-e* caduca són reforçats amb una *-o* final; *dissecció* (del fr. *dissection*) i *transfusió* (del fr. *transfusion*), en què el sufix *-tion* s'adapta regularment en *-ció* i el sufix *-ion* ho fa en *-ió*, respectivament, i *perpetrar*, del fr. *perpétrer*, en què la terminació *-er* del francès passa a *-ar* en català.

- **Manlleus adaptats fonèticament:** *estructura* (del fr. *structure*), on la *s*-inicial francesa s'adapta a la fonètica catalana mitjançant l'adjunció d'una *e*-de suport; *orbe*, del fr. *orbe*, on la *-e* caduca del francès s'adapta a la fonètica catalana mitjançant la pronúncia [ə] en català oriental, i *laboratori*, del fr. *laboratoire*, i *ambulatori*, del fr. *ambulatorie*, en què el so [wa] s'adapta a la fonètica catalana com a [o].

c) Transferència d'estructures sintàctiques calcades del francès

Un nombre considerable d'estructures sintàctiques presents en el *Gazophylacium* s'expliquen únicament si es té en compte que són fruit d'una traducció massa acostada al francès, és a dir, interferida. En dono una selecció:

- **Explicitació del subjecte oracional:** *Jo me he acarreat lo mal que jo podia evitar*, *sub voce* (s. v.) **ACARREAR**, del fr. *J'ay attiré sur moy le mal que je pouvais éviter*, s. v. **ATTIRER** *quelqu'un par caresses*; *No tinch jo per a tots les atencions que jo tinch per a ell*, s. v. **ATENCIÓ**, del fr. *J'ay des égards pour luy que je n'ay pas pour tous*, s. v. **ÉGARD**.
- **Adjectiu en posició predicativa:** *Petita abella*,³⁸ s. v. **ABELLA**, del fr. *petite abeille*, s. v. **ABEILLE**; *Petit am*, s. v. **AM**, del fr. *Petit hameçon*, s. v. **HAMEÇON**; *Petit ase*,³⁹ s. v. **ASE**, del fr. *Petit asne*, s. v. **ASNE**; *Petita alforja*, s. v. **ALFORJA**, del fr. *Petite besace*, s. v. **BESACE**; *Allunyar-se del dret camí*,⁴⁰ s. v. **ALLUNYAR a algú de algun lloch**, del fr. *S'éloigner du droit chemin*, s. v. **ÉLOIGNER** *quelqu'un de quelque lieu*.
- **<Dar + SN escairit>:** *Dar accés prop de si a algú*, s. v. **ACCÉS**, del fr. *Donner accez à quelqu'un*, s. v. **ACCEZ**; *Dar ajuda a algú*, s. v. **AJUDA**, del fr. *Donner aide*, s. v. **AIDE**; *Dar assistència a algú*, s. v. **ASSISTÈNCIA**, del fr. *Donner assistance à quelqu'un*, s. v. **ASSISTANCE**; *Dar audiència*, s. v. **AUDIÈNCIA**,

38. En canvi, noteu que s. v. **ÀNADA** hi ha l'expressió *Ànada petita*, on l'adjectiu *petita* en posició atributiva és la traducció al català no interferida pel francès.

39. Aquesta solució contrasta amb la d'Antoni Font, «Ase petit».

40. En els diccionaris de Font i Torra hi ha el lema «Camí dret», amb l'adjectiu en posició atributiva.

del fr. *Donner audience à quelqu'un*, s. v. AUDIANCE; **Dar avis a algú**, s. v. AVÍS, del fr. *Donner conseil*, s. v. CONSEIL.

- Ús de l'auxiliar *ser* en comptes de *haver*: **Ell és vingut ben acompanyat**, s. v. ACOMPANYAT, del fr. *Il est venu bien accompagné*, s. v. ACOMPAGNÉ; **Ell és vingut tant aviat com jo**, s. v. AVIAT, del fr. *Il est venu aussi-tost que moy*, s. v. AUSSI-TOST.
- Ús de l'auxiliar *haver* en comptes de *estar*: **Nosaltres avem acostumat de respondrer axí**, s. v. ACOSTUMAR, o **avesar, a un minyó al treball**, del fr. *Nous avons accoutumé de répondre ainsi*, s. v. ACCOUSTUMER.⁴¹
- Ús de l'auxiliar *estar* en comptes de *haver*: **Lo número dels oradors està augmentat**, s. v. AUGMENTAR alguna cosa, del fr. *Le nombre des orateurs est augmenté*, s. v. AUGMENTER.⁴²
- Ús d'una construcció pronominal en comptes d'una intransitiva no pronominal: **Lo vent se augmenta**, s. v. AUGMENTAR alguna cosa, del fr. *Le vent s'augmente*, s. v. AUGMENTER.
- Règims verbals calcats del francès: **Vós deveu acontentar-vos de allò i En assò no puch jo may acontentar-me**, s. v. ACONTENTAR, o **contentar, a l'acrehedor**, del fr. *Vous devez vous contenter de celà i Je ne sçaurais me contenter en celà*, respectivament, s. v. CONTENTER; **Afavoriu-me de vostre consell**, s. v. AFAVORIR, o **favorir, a algú**, del fr. *Favorisez-moy de vòtre conseil*, s. v. FAVORISER; **Apel·lar de una sentència**, del fr. *Appeller d'une sentence*, s. v. APPELLER *quelqu'un pour le faire venir*; **Atentar, o fer atentat, sobre la vida de algú**, del fr. *ATTENTER sur la vie de quelqu'un*; **Ell se**

41. S. v. ACOSTUMAR, o **avesar a un minyó al treball** hi ha l'oració *Jo estich tant acostumat a sufrir* [...] i s. v. ACOSTUMAT, o **avesat, a alguna cosa** hi ha l'oració [...] *ell no estava acostumat* [...], totes dues oracions construïdes amb l'auxiliar *haver*, dada que confirma que el sintagma verbal amb l'auxiliar *haver* és clarament un gal·licisme.

42. S. v. AUGMENTAR alguna cosa hi ha les expressions *Jo he augmentada la segona edició de aquest llibre de moltes coses bones, Ell ha augmentades les sues riqueses, Ab aquesta acció aveu vós augmentades les obligacions que jo vos tinch, Aquella nova ha augmentat lo meu dolor* [...], totes elles construïdes amb l'auxiliar *haver*, dada que prova que l'ús de l'auxiliar *estar* en comptes de *haver* és per influència del francès.

atribula de axò, s. v. **TRIBULAR a algú**, del fr. *Il se trouble de celà*, s. v. **TROUBLER quelqu'un**.

d) Traduccions fetes a partir de l'equivalència llatina

Quan tradueix, Lacavalleria no sempre parteix del francès. De tant en tant, ho fa a partir de l'equivalència llatina que fa de parió a l'expressió francesa. Unes vegades, aquest procediment podia estar motivat per la dificultat de trobar un equivalent català adequat, cosa que es fa patent sobretot en el cas de certs topònims que no tenien cap mena de tradició a casa nostra:

- **AXIMA**, a partir del l. «Axima» i no pas del fr. AIME.
- **ARGENTINA**, a partir del l. «Argentina» i no pas del fr. STRASBOURG.
- **ARPINO**, a partir del l. «Arpinum» i no pas del fr. ARPIN.

Altres vegades, es pot atribuir a la voluntat de fer ben palès el paral·lelisme entre el mot o expressió catalana i l'equivalència llatina corresponent, en comptes de recórrer a versions més lliures com sovint fa Pomey:

- **ÀNGUL**, a partir del l. «angulus» i no pas del fr. ANGLE.
- **AGUAYTAR a algú per a trahir-lo**, a partir del l. «Aliquem ex insidiis observare» i no pas del fr. ÉPIER *l'ennemy*.
- **Alarma, consternació inopinada**, a partir del l. «Ad inopinatum casum trepidatio» i no pas del fr. *Alarme, peur, effroy*.
- **Home de alegre natural**, s. v. **ALEGRE**, a partir del l. «Homo hilari animo» i no pas del fr. *Joyeux, gay*.
- **Alteració, perturbació de l'enteniment**, a partir del l. «Mentis perturbatio» i no pas del fr. *passion, émotion d'esprit*.
- **ANTÍFONA**, a partir del l. «antiphona» i no pas del fr. ANTIENNE.

e) Traduccions adaptades a la realitat catalana

El *Gazophylacium* és una obra adreçada als estudiants catalans que començaven a aprendre llatí, per tant Lacavalleria havia de ponderar quina informació calia donar-los i com l'havia de presentar. Per exemple, el nostre autor va incorporar-hi molts topònims d'origen forà, sobretot de França. Al diccionari de Pomey aquests topònims van acompanyats d'una breu definició en què s'indiquen dades relatives a la divisió territorial del topònim en qüestió. Naturalment, aquesta informació, ben pertinent per a un estudiant francès, hauria estat excessiva i segurament fora de lloc per a un estudiant català. Per això, Lacavalleria va afegir, a continuació d'aquests topònims, una definició que és força inespecífica si es compara amb la informació fornida per la font francesa, però suficient per a un alumne català:

AMBRUN, ciutat en França [...]

AMBRUN, ville du Dauphiné. [...]

Aix, Aquisgrano, ciutat en Alemanya [...]

AIX LA CHAPELLE, ville de la duché de Julliers. [...]

ANGOLESMA, ciutat en França [...]

ANGOULESME, ville capitale de l'Angoumois. [...]

AUSTRÀSIA, país en Alemanya [...]

AUSTRASIE, pays d'Allemagne contenant aussi la Lorraine. [...]

I a l'inversa, quan es tracta de topònims dels Països Catalans o d'algun regne d'Espanya, la definició és més específica al *Gazophylacium*, però menys en l'article corresponent de Pomey:

ALICANT, ciutat en lo Regne de València [...]

ALICAN, ville d'Espagne. [...]

PERPINYÀ, vila gran en Catalunya [...]

PERPIGNAN, ville. [...]

L'afany per adaptar el contingut del diccionari al públic català va fer que Lacavalleria modifiqués lleugerament algun dels exemples manllevats a la font francesa:

Madrid és allunyat de Barcelona cent llegües, s. v. **ALLUNYAT** [...]

Vienne est éloignée de Lyon de cinq lieues, s. v. **ÉLOIGNÉ**. [...]

I de vegades, en comptes de traduir un terme propi de la cultura francesa va substituir-lo pel terme català corresponent:

Advocat fiscal patrimonial. Fiscus advocatus. Regiarum causarum actor. Regiarum causarum patronus. Regius advocatus, s. v. **ADVOCAT**.

Avocat du Roy Fiscus advocatus. Actor *vel* patronus regiarum causarum. Regius advocatus, s. v. **AVOCAT**.

3.4.3. L'edició del text llatí

L'acarament del text del *Gazophylacium* amb el de la font francesa del pare Pomey m'ha permès copsar, entre d'altres qüestions, la tasca de Lacavalleria com a estilista de la llengua llatina. En efecte, quan hom s'ocupa de l'obra d'aquest autor cal tenir present que era per sobre de tot un humanista interessat en l'ensenyament del llatí com a llengua viva. Com les persones cultes de la seva època, dominava aquesta llengua i era capaç d'escriure-la amb molta solvència i estil, com he mirat de fer veure al capítol segon (v. § 2.4.2) amb la transcripció d'uns quants epigrames llatins escrits de la seva mà.

L'examen atent del text llatí del nostre autor i del del pare Pomey evidencia que l'actitud de Lacavalleria envers la seva font no és passiva, ans al contrari, i si bé és cert que incorpora en el *Gazophylacium* passatges sencers del text llatí de la font francesa tal com ve, són moltes les ocasions en què intervé en el text llatí del seu model i hi introdueix canvis.

A parer meu, les motivacions que portaren Lacavalleria a intervenir en el text llatí del pare Pomey són de dues menes:

- les intervencions en el text llatí venen mediatitzades per l'equivalència catalana. En aquests casos, Lacavalleria ajusta el text llatí procedent de la font francesa a fi d'harmonitzar-lo amb el text de l'equivalència catalana;
- les intervencions no estan condicionades per l'expressió catalana, sinó que són de naturalesa estilística.

A continuació, analitzo detalladament les intervencions dutes a terme per Lacavalleria en el text llatí del *Gazophylacium* i n'addueixo alguns exemples extrets del text editat.

a) Harmonització de l'equivalència llatina amb l'expressió catalana corresponent

El text llatí del *Gazophylacium* presenta sovint variants, aparentment de poca entitat, respecte del text llatí de la font francesa. Aquestes variants cal posar-les en relació amb les corresponents expressions catalanes.

Lacavalleria és molt didàctic i intenta mantenir en el diccionari una correlació formal tan estreta com sigui possible entre l'expressió catalana i l'equivalència o equivalències llatines que l'acompanyen. Aquest afany per mantenir el paral·lelisme entre l'expressió catalana i l'equivalència o equivalències llatines té a veure de ben segur amb la intenció pedagògica d'aquell diccionari. Així, la preferència que Lacavalleria manifesta en el text llatí per les formes no personals del verb, el canvi de la persona pronominal o d'un substantiu donat, i fins i tot, per la repetició d'un substantiu en una sèrie d'equivalències llatines, té el seu reflex en l'equivalència catalana corresponent.

Podem concloure, doncs, que davant la llibertat que s'observa a la font francesa en la manera de presentar la informació, en el *Gazophylacium* hi ha un control més estricte entre la forma de l'expressió catalana i la de l'equivalent llatí corresponent, i això amb una finalitat pedagògica.

En el que segueix il·lustro amb alguns exemples extrets del *Gazophylacium* i acarats amb la font francesa en què consisteix exactament l'harmonització entre expressions catalanes i equivalències llatines duta a terme per Lacavalleria.

- Lacavalleria pren un verb llatí del diccionari del pare Pomey, però el reescriu en infinitiu, en comptes de fer-ho en 3a persona del present d'indicatiu com a la font francesa, per tal que hi hagi una correspondència exacta amb l'expressió catalana, que també va en infinitiu:

ACOVARDAR [...] *Acovardar-se*. Animis cadere. Animis concidere. Animis deficere. Despondere. Animum despondere, demittere, abicere.

COURAGE [...] *Il perd courage*. Animo vel animis cadit, concidit, [...] deficit [...] Despondet. Animum despondet, demittit, abicit [...]

- Incorpora un pronom llatí del model francès, però en canvia la persona:

AMOR [...] *Si ell té algun poch de amor per a mi*. Si quid residet in illo amoris erga me.

AMOUR [...] *S'il a quelque peu d'amour pour vous*. Si quid residet in illo amoris erga te.

- Substitueix un substantiu o un adjectiu llatí del model francès per un altre que hi està relacionat morfològicament o semànticament, i ho fa en funció de l'expressió catalana:

ATORGAMENT, o *concessió* [...] *Atorgament de les peticions fetes al rey*. Concessio postulatorum a rege. Concessus facultatis a rege postulatae.

OCTROY [...] *Octroy de demandes faites au roy*. Concessio postulatorum a rege. Concessus facultatis a principe postulatae.

ABISME [...] *Aquelles roques són circuydes de abismes*. [...] Praetenduntur illae petrae praealtis et praeruptis dehiscentis soli voraginibus.

ABÛME [...] *Ces rochers sont environnez d'abymes*. [...] Praetenduntur hae petrae praealtis et praeruptis dehiscentis soli voraginibus.

- Lacavalleria amplia el camp semàntic dels verbs llatins per mantenir el paral·lelisme amb l'expressió catalana, que presenta la mateixa restricció:

ABILITAR a algú o alguna cosa. *Aliquem vel* aliquid probare, approbare, comprobare.

APPROUVER *quelque chose*. Aliquid probare, approbare, comprobare. [...]

En el cas anterior, Lacavalleria considera que el verb *abilitar* es predica tant de persones com de coses, per això afegeix el sintagma «*a algú*» al lema i, alhora, completa l'equivalència llatina amb el pronom «*aliquem*». Pomey, en canvi, només recull l'ús aplicat a coses.

- Repeteix un adjectiu, un nom o una expressió llatina sencera en diverses equivalències llatines sinònimes, mentre que Pomey opta per referir-s'hi amb expressions anafòriques a fi d'evitar la feixuguesa de les reiteracions:

ADMIRAR alguna cosa o admirar-se de alguna cosa. [...] *Jo admiro una tant gran virtut.* Tantam virtutem admiror ac suspicio. Tanta virtus mihi admirationem movet, parit, affert. Tanta virtus me admiratione defigit. Tanta virtus me admiratione afficit. Tanta virtus me admiratione obstupescit. Tantae virtutis admiratione capior. Magna mihi de tanta virtute incidit admiratio. Tantae virtutis me admiratio incessit.

ADMIRER *quelque chose* [...] *J'admire une si rare vertu.* Tantam virtutem admiror ac suspicio. Virtus illa mihi admirationem movet, parit, affert; me admiratione defigit, afficit, obstupescit. Illius virtutis admiratione capior. Magna mihi de illius virtutibus incidit admiratio. Tantae virtutis me admiratio incessit.

ABSTENIR-SE de alguna cosa. [...] *És menester fer abstenir a aquest malalt de beurer vi.* Hic aeger vino abstinendus est. Hunc aegrum vino abstinebimus.

s'ABSTENIR *de quelque chose*. [...] *Il faut faire abstenir ce malade de boire du vin.* Hic aeger vino abstinendus est. Illum recte vino abstinebimus.

ABRASSAR a algú [...] *Tot lo que lo cel de la Lluna abraça és caduch y mortal.* Quidquid lunaris caeli orbis suo amplexu ambit caducum et mortale est. Quidquid lunaris caeli orbis suo amplexu coeret caducum

et mortale est. Quidquid lunaris caeli orbis suo amplexu comprehendit caducum et mortale est. Quidquid lunaris caeli orbis suo amplexu continet caducum et mortale est. Quidquid lunaris caeli orbis complectitur caducum et mortale est.

EMBRASSER *quelqu'un* [...] *Tout ce que le ciel de la Lune embrasse est périssable*. Quidquid Lunaris Coeli orbis suo complexu ambit, coerctet, comprehendit, continet, complectitur, caducum et mortale est.

Tant la font francesa del pare Pomey com el *Gazophylacium* es caracteritzen perquè no s'accontenten d'oferir una sola equivalència llatina a l'expressió francesa o catalana corresponent, sinó que en poden arribar a donar moltes. L'objectiu és clar: fer veure als estudiants que hi ha moltes i diverses maneres de traduir al llatí una expressió francesa o catalana.

Per tant, a una oració francesa o catalana poden correspondre diverses equivalències llatines. Amb tot, en el model francès s'observa que Pomey evita la redundància fent ús d'expressions anafòriques. Lacavalleria, en canvi, prefereix la reiteració de mots probablement per raons de claredat, per bé que aquest sistema pot afeixugar considerablement la lectura. Un bon exemple del que dic —exemple extrem, per cert— és el conjunt de cinc equivalències llatines que acompanyen l'expressió ***Tot lo que lo cel de la Lluna abraça és caduch i mortal***, on l'únic element que varia de l'una a l'altra és el verb de l'oració principal.

- Incorpora un substantiu llatí del model francès, però en modifica el nombre:

ADORMIMENT *causat per la gana de dormir*. [...] ***Adormiment de nirvis***.

Hic torpor, oris. Haec torpedo, inis. Nervorum torpor.

CRAMPE, *engourdissement*. Hic torpor, oris. Haec torpedo, inis. Nervi torpor.

ANTIGALLA. Antiquitatis obsoletum monumentum, (ti).

ANTIQUAILLE. Antiquitatis obsoleta monumenta.

b) Variants estilístiques i redaccionals

Hi ha una segona categoria de variants que no estan mediatitzades per les expressions catalanes que els fan de parió, sinó que tenen a veure amb el gust personal de l'autor i el desig de distanciar-se de la modalitat del llatí emprat pel pare Pomey.

Les intervencions de Lacavalleria són de naturalesa morfològica, sintàctica, lèxica i retòrica, com mostraré tot seguit.

1. Variants morfològiques: Lacavalleria manifesta la seva preferència per la variant morfològica d'un mot llatí diferent de l'escollida per Pomey. En general, la tria feta es pot considerar com una simple qüestió de gust, però de vegades té a veure, segons crec, amb una finalitat pedagògica, especialment quan el nostre autor tria variants de mots llatins que són o bé d'ús més general o bé emprades en èpoques més recents.

- Addició d'un sufix valoratiu a un substantiu de la font francesa:

ALLITAT [...] *Estar allitat per causa de malaltia.* [...] In lectulo decumbere.

s'**ALLITER** [...] *Estre allité de maladie.* [...] In lecto decumbere.

- En el cas d'un mot que té una forma plena i una de contracta, ús de la forma contracta en comptes de la forma plena corresponent:

ANAR, o *caminar*. [...] *No tinch jo de anar lluny per a provar axò.* Non longe mi abeundum, ut id probem.

ALLER [...] *Il ne me faut pas aller loin pour prouver celà.* Non longe mihi abeundum, ut id probem.

ASSOCIAR, o *admètrer, a algú en alguna companyia*. [...] *Associar a algú en lo imperi* Aliquem imperi socium sibi assumere, coaptare. [...] Aliquem in societatem imperii asciscere.

ASSOCIER *quelqu'un, s'associer avec quelqu'un*. [...] *Associer quelqu'un à l'empire.* Assumere, cooptare sibi aliquem imperii socium; [...] in societatem imperii asciscere.

- En el cas d'un mot de doble gènere, ús del gènere femení en comptes del masculí que figura a la font francesa:

AHYR [...] *Disputa de ahyr*. [...] Hesternae diei disputatio. *Abans-de-ahyr*. [...] Ante diem hesternam. [...]

HIER [...] *La dispute d'hier*. [...] Hesterni diei disputatio. *Devant-hier*. Ante diem hesternum. [...]

En llatí «dies, -ei» és de gènere masculí o femení segons els autors. Lacavalleria emprà el mot en femení, dada que coneixem perquè l'adjectiu que l'acompanya té la desinència femenina «hesternae» i «hesternam». Pomey, en canvi, emprà «dies, -ei» en masculí, dada que també es dedueix de les terminacions masculines de l'adjectiu, «hesterni» i «hesternum», respectivament.

- Quan un mot presenta una variant formal en algun cas de la flexió o bé quan un mot compta amb una variant morfològica que afecta tot el paradigma, Lacavalleria selecciona la més general o la més recent en comptes de la més restringida o la més antiga, com fa Pomey:

ÀNCORA. [...] *Llansar la àncora per a assegurar la nau*. [...] Iactis ancoris navem firmare.

ANCHRE *de navire* [...] *Jetter l'anchre*. [...] Iactis ancoris navim firmare [...]

ÀCABAR una obra [...] *Aquell llibre és casi acabat* [...] Liber ille colophonem attingit.

ÀCHEVER *un ouvrage* [...] *Ce livre est presqu'achevé* Liber ille [...] colophonem attigit.

En la primera parella d'articles, Lacavalleria selecciona «navem», que és la variant més general, en comptes de «navim», variant més restringida emprada per Ciceró i recollida per Pomey. En la segona parella, el nostre autor prefereix una forma verbal més recent, «attingit», en comptes de la variant arcaica «attigit» triada per Pomey.

2. Variants sintàctiques: Lacavalleria tria una configuració sintàctica diferent de la que figura a la font francesa. Com en el cas de les variants morfològiques, hi ha tries on sembla que es prefereix una opció més general. I algun cop gosaria dir que la variació sintàctica hi és per evitar o censurar un mot donat. Vegem-ho:

- Fa concordar el possessiu «meae» amb el substantiu «vires», que fa funció de subjecte, Pomey, en canvi, prefereix una construcció amb datiu possessiu:

ABASTAR a alguna cosa per a tocar-la. [...] **Jo no puch abastar a aquest càrrech.** [...] Ad hoc munus vires meae non sufficiunt.

SUFFIRE [...] **Je ne puis suffire à cette charge.** [...] Ad hoc munus vires mihi non sufficiunt.

- Opta per l'indefinit «alicuius» en cas genitiu fent de complement del nom, mentre que Pomey prefereix l'adjectiu «alienus» que concorda amb el substantiu:

ACULLIR a algú [...] **Acullir-se en casa de algú.** Alicuius hospitio uti. [...] Alicuius domum incolere. Alicuius aedibus uti.

LOGER [...] **Loger chez autruy.** [...] Alieno hospitio uti. [...] Alienam domum incolere. Alienis uti aedibus.

- Tria una preposició regida diferent de la del model francès. Lacavalleria hauria optat, en aquest cas, per la preposició més general i habitual:

ALSAR en alt alguna cosa [...] **Alsar la dita de alguna cosa que se ven en encant públich.** Aliquid liceri. Alicui licitari sub hastam. [...]

HAUSSER [...] **Hausser la vente d'une enchère.** Liceri, *vel* licitari ad hastam. [...]

- Reestructura la frase llatina de la font francesa a fi d'evitar o censurar un mot. En aquest cas concret, s'estalvia el mot «voluptatem», 'plaer':

AMENO [...] **Hort ameno.** [...] Hortus ad amoenitatem comparatus.

PLAISANCE [...] **Lieu de plaisance.** Hortus [...] ad amoenitatis voluptatem comparatus.

- Complementa el verb amb un adverbí, en comptes de fer-ho amb un substantiu com el model francès:

AMICH de algú. [...] Cum aliquo familiariter coniunctus, a, um.

AMY de quelqu'un. [...] Cum aliquo familiaritate coniunctus.

3. Variants lèxiques: Lacavalleria completa una sèrie d'equivalències llatines de la font francesa afegint-hi un o més mots o bé opta per elidir-ne un perquè se sobreentén a partir del context sintàctic o semàntic, però sobretot selecciona un mot diferent del que figura a la font francesa i amb el qual manté una relació de sinonímia.

- Afegeix un mot o diversos, o bé una expressió que no figura en el model francès a fi de completar una sèrie d'equivalències llatines que dona Pomey.

AFOLLAMENT de alguna part del cos. Haec debilitatio, onis. Haec infirmitatio, onis.

AFFOLEURE, blessûre. Haec debilitatio, onis.

ASSENYALADAMENT [...] *Assenyaladament, excel·lentment.* Egregie. Peregriegie. Insigniter. Eximie. Optime. Rectissime. Praeclare. Praeclarissime. [...]

BRAVEMENT, excellentment. Egregie. Peregriegie. Insigniter. Eximie.

AJUDADOR, lo qui ajuda. Hic adiutor, oris. Subsidiarius operae comes, ([i]tis). Hic vicarius, rii.

UN AIDE. Hic adiutor, oris. Subsidiarius operae comes.

ACARREAR inquietuts a algú. Alicui negotium facessere. Alicui creare invidiam. Alicui molestiam afferre. [...]

MOLESTER, fâcher quelqu'un. Alicui molestiam afferre, creare, facessere, parere, exhibere, negotium facessere. Aliquem molestia afficere. Quempiam infestare, turbare.

En aquest darrer cas, Lacavalleria només selecciona dues de les nou equivalències llatines fornides per la font francesa i, en canvi, n'inclou una, «Alicui creare invidiam», que és de la seva collita pròpia.

- Omet un mot que figura a la font francesa perquè se sobreentén pel context sintàctic immediat o bé per la semàntica.

ABSTENIR-SE de alguna cosa. [...] *És menester fer abstenir a aquest malalt de bèurer vi.* Hic aeger vino abstinendus est. Hunc aegrum $\emptyset$ vino abstinebimus.

s' **ABSTENIR de quelque chose.** [...] *Il faut faire abstenir ce malade de boire du vin.* Hic aeger vino abstinendus est. Illum recte vino abstinebimus.

ABUNDAR en totes coses [...] In omnium rerum abundantia vivere, sic ut $\emptyset$ adsint omnia.

ABONDER en toutes choses [...] In omnium rerum abundantia vivere, sic ut tibi adsint omnia.

ACULLIR a algú [...] *Qui ama de acullir en sa casa.* Hic, haec hospitalis, hoc le. Hospitalitatis amans et studiosus. $\emptyset$ Hospitalissimus, a, um.

HOSPITALIER [...] Hic, haec hospitalis, hoc le. Hospitalitatis amans et studiosus. Homo hospitalissimus, a, um.

AFFIRMATIU [...] *Si vós teniu la afirmativa, jo defensaré la negativa.* Cum $\emptyset$ stabis ab aientibus, ego ab negantibus fuero. [...]

AFFIRMATIVE [...] *Si vous tenez l'affirmative, je défendray la négative.* Cum tu stabis ab aientibus, ego ab negantibus fuero.

- Selecciona un mot llatí diferent del que figura a la font francesa amb el qual manté una relació de sinonímia.

ABSOLUT [...] *Voluntat absoluta.* Voluntas absoluta.

ABSOLU [...] *Volonté absolue.* Voluntas ultima.

ACLARIR *alguna cosa espessa*. [...] *Aclarir una dificultat*. Difficultatem elucidare, explicare, enodare, enucleare. [...]

ÉCLAIRCIR *la veue* [...] *Éclaircir une difficulté*. Difficultatem dilucidare, explicare, enodare, enucleare. [...]

ALMANACH [...] *Componedor, o autor, de almanachs*. Calendaris tabulae artifex, (icis). [...]

ALMANACH [...] *Faiseur d'almanachs*. Calendaris tabellae artifex.

AMBICIÓS, *qui té ambició*. Ambitiosus, a, um. Honoris cupidus, a, um. [...]

AMBITIEUX. Ambitiosus, a, um. Honoris avidus. [...]

ANTICH [...] *Lley antiga*. Antiqua lex, (gis). Lex prisci usus. Lex veteris instituti. Lex veteris moris. [...]

ANCIEN [...] *Une loy ancienne*. Lex antiqua, prisci usus, veteris instituti, vetusti moris [...]

AVALOT [...] *Apassiguar un avalot o motí*. Tumultum pacare, sedare, comprimere, extinguere, restinguere, compescere, cohibere, reprimere.

SÉDITION [...] *Appaiser une sédition*. Seditionem pacare, sedare, comprimere, extinguere, restinguere, compescere, cohibere, reprimere. [...]

ABLANIR *alguna cosa dura*. Aliquid mollire, emollire. [...]

AMOLLIR. Mollire, emollire, quidpiam. [...]

4. Variants retòriques: De tant en tant, Lacavalleria introdueix variacions en el material llatí procedent del model francès que són purs *jeux d'esprit*, ja que només podia apreciar-los ell i ara, nosaltres gràcies a la col·lació dels textos llatins respectius. A continuació, n'ofereixo dos exemples.

- Inclou una equivalència llatina que és el resultat de fusionar dues equivalències llatines de la font francesa bo i disposant-ne els constituents quiàsticament.

AGULLA de cap [...] *Cuxinet de les agulles de cap*. *Acicularius pulvinulus*, (li). [...]

EGULLIER, *coussinet à tenir eguilles*. *Acuum pulvinulus*, li. *Pulvinus acicularius*. [...]

- Inclou dues equivalències llatines de la font francesa, que són sinònimes, però disposa l'ordre dels constituents quiàsticament.

ALTERCAR, o estar en altercació [...] *Altercar, o disputar, sobre de alguna cosa* [...] *Aliquid adducere in controversiam*. *Quidpiam vocare in disceptationem*. [...]

CONTROVERSER. *In controversiam vocare quidpiam*. *Adducere aliquid in disceptationem*. [...]

3.5. La influència de les fonts catalanes

Després de demostrar que el gros de la informació del *Gazophylacium* prové de la font francesa del pare Pomey, em vaig preguntar també quin paper van jugar —si és que en van jugar cap— les fonts catalanes que va tenir en compte Lacavalleria en l'elaboració del seu diccionari i que són els diccionaris català-llatí d'Antoni Font i Pere Torra.

Analitzant la Taula 3.1 he constatat que entre el contingut dels articles de Font i Torra i els corresponents de Lacavalleria a penes hi ha coincidències. A primer cop d'ull, aquesta dada podria fer pensar que la influència d'aquells autors en el *Gazophylacium* fou escassa. No obstant això, hi ha dos aspectes d'aquelles obres relacionats amb la nomenclatura que Lacavalleria va seguir d'una manera molt regular i, per tant, desmenteixen aquella primera impressió. Són:

1. l'ortografia de la nomenclatura i
2. la importació de castellanismes.

3.5.1. L'ortografia del *Gazophylacium*

Com acabo de dir, bona part de la nomenclatura del *Gazophylacium* està formada per neologismes inèdits en català que provenen de la font francesa. Lacavalleria els hi incorporà traduint-los unes vegades del francès amb diversos graus d'adaptació i altres vegades del llatí.

Ara bé, si el lema o el mot nucli del lema que vol incorporar al seu diccionari figura a les fonts catalanes que pren com a referència, sol adoptar la forma gràfica que figura a les dites fonts. I en cas de divergència gràfica entre els lemes de Font i Torra, Lacavalleria sol seguir les solucions ortogràfiques de Pere Torra.

En aquest apartat em centraré en l'anàlisi d'un grup de divergències gràfiques recurrents que he detectat acarant els diccionaris de Font, Torra i Lacavalleria i que he anotat a la meua edició dels articles lexicogràfics del *Gazophylacium* començats per *a*. En general, el resultat de l'acarament deixa entreveure que les solucions ortogràfiques de Font es contraposen a les de Torra i Lacavalleria, constatació que més endavant em permetrà d'extreure algunes conclusions tocant al model de llengua implícit en l'obra del nostre autor.

Algunes solucions ortogràfiques seguides per Font són castellanitzants perquè aquest autor estava influït pels ortògrafs castellans; en canvi, Torra i Lacavalleria es mantenen fidels a les grafies tradicionals i llatinitzants, d'una banda, i d'una altra, adopten usos ortogràfics modernitzants que no són seguits per Font. Vegem-ho amb més deteniment.

Segarra⁴³ explica que el primer tractat d'ortografia catalana de què es té coneixement aparegué gairebé simultàniament a la part final dels dos diccionaris català-llatí de Font i Torra i duu per títol «De la Ortografia en Romans». Aquesta autora, basant-se en dades de Veny, que ha demostrat amb arguments provadors que Torra va seguir la pauta de Font en més d'una ocasió,⁴⁴ conclou que en el cas del tractadet d'ortografia fou també Torra qui copià Font, i entre d'altres proves, n'addueix una de crucial, i és que Font aplicà algunes de les regles ortogràfiques prescrites en aquell tractat al cos del seu diccionari, en canvi Torra no.

---

43. Míla SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona: Empúries, 1985, (Les Naus d'Empúries. Timó, 1), pàg. 38.

44. Joan VENY, «Influència del diccionari català-llatí de Font sobre el de Torra (s. XVII)», *op. cit.*, pàg. 16 - 19.

Segarra destaca que la majoria de solucions ortogràfiques que figuren en el tractat d'ortografia calquen les que propugnaren alguns ortògrafs castellans durant el segle XVI i bona part del XVII i «deixen veure el desig de l'autor [Font] de fugir de grafies llatinitzants i tradicionals, la qual cosa contrasta amb els usos ortogràfics de Torra, conservadors i autòctons». ⁴⁵ Segons aquesta autora, el biaix castellanitzant de l'ortografia de Font estaria relacionat amb el fet que només degué conèixer tractats ortogràfics relatius al castellà. I el resultat és que «moltes de les qüestions tractades per Font a la seva ortografia responien a problemes que hi havia plantejats en aquell moment en castellà». ⁴⁶

Com veurem tot seguit, els usos ortogràfics de Lacavalleria generalment convergeixen amb els de Pere Torra i, en canvi, s'aparten dels d'Antoni Font justament en els punts en què aquest darrer s'apropa al castellà.

Font adoptà el criteri d'escriure una sola *essa* per a representar el fonema [s] en posició intervocàlica, com en castellà, que ja havia substituït del tot el fonema [z] sonor, malgrat que en català la distinció entre *essa* sorda i sonora era plenament vigent, com fa avinent Segarra. ⁴⁷ Torra, en canvi, no va adoptar aquest criteri i Lacavalleria, seguint Torra, tampoc, com es pot comprovar en el quadre següent:

Font	Torra	Lacavalleria
apasionar-se	apassionar-se	apassionar-se
asaonar	assahonar	assahonar
asajar	assajar-se	assajar
asesor	assessor	assessor
assignar	assignar	assignar

Taula 3.8: Grafia del fonema [s] en posició intervocàlica

Davant de consonant, Font recorre a la grafia *ç* o *c* mentre que Torra i Lacavalleria ⁴⁸ escriuen *s*:

45. Mila SEGARRA, *op. cit.*, pàg. 39.

46. *Ib.*, pàg. 45.

47. *Ib.*, pàg. 45 - 46.

48. De fet, Lacavalleria només escriu *ç* en el topònim *França*.

Font	Torra	Lacavalleria
alcançar	alcansar	alcansar
amenaces	amenasses	amenasses

Taula 3.9: Grafia del fonema [z] davant de consonant

En aquells casos en què Font encara distingeix la essa sonora [z], documento disparitat gràfica respecte de Torra i Lacavalleria: en posició intervocàlica, aquell l'escriu amb *z*, a la manera castellana, i aquests amb *s*:

Font	Torra	Lacavalleria
alzina	alsina	alsina
atemoritzar	atemorisar	atemorisar

Taula 3.10: Grafia del fonema [z] en posició intervocàlica

Font va fer seu el criteri, vigent en el castellà dels segles XVI i XVII, d'adaptar els cultismes a la pronúncia vulgar consistent a reduir els grups de consonants dobles:

Font	Torra	Lacavalleria
anals	anals	annals
afable	affable	affable
afectació	affectació	affectació
afició	affició	affició
afirmació	affirmació	affirmació
aflicció	afflicció	afflicció

Taula 3.11: Tractament de les consonants dobles

Com es desprèn de la taula anterior, Lacavalleria és fidel a les consonants dobles llatines. Ara bé, hi ha casos de manteniment de consonants dobles que no són d'origen llatí, sinó francès, per exemple: «affectuós» < *affectueux* i «afferment» < *affermissement*.

Una altra solució ortogràfica que Font adoptà seguint els ortògrafs castellans fou la reducció dels grups d'origen grecollatí *ph*, *th* i *ch* a *f*, *t* i *c*, respectivament.

En aquesta qüestió, però, Lacavalleria és ambivalent i adés manté el grup culte, adés el redueix:

Font	Torra	Lacavalleria
Cristo	ascensió de Christo	ascensió de Christo
teatro	amphiteatro	amfiteatro

Taula 3.12: Tractament dels grups cultes *ph*, *th* i *ch*

Quan Lacavalleria no compta amb cap model català, unes vegades opta per la reducció dels nexes cultes i escriu: *aforisme*, *alfanet*, *amfibio*, *antifona*, *apòcrifo*, *apoftegma*, *apòstrofa* i *apoteosa*, altres vegades és conservador i manté els nexes cultes seguint els seus models llatí i francès: *Amalthea*, *anathema*, *antipathia*, *antithesa*, *atheisme*, *Athenes* i *athleta*.

Font suprimeix sistemàticament la *-h* del dígraf tradicional, *-ch* mentre que Torra i Lacavalleria l'hi mantenen:

Font	Torra	Lacavalleria
almesc	almesch	almesch
amarc	amarch	amarch
amic	amich	amich
antic	antich	antich
aplec	aplech	aplech
arc	arch	arch

Taula 3.13: El dígraf *ch* a final de mot

Font suprimí la *h* medial emprada per a indicar l'absència de diftong «amb una demostració brillant d'antitradicionalisme», segons Segarra.⁴⁹ En comptes d'aquest símbol emprava l'accent circumflex (*î*). Font i Lacavalleria, en canvi, empraren *h* per a indicar la pronúncia en dues síl·labes, i en algun cas —*ahynada*, *ahyr*— Lacavalleria, seguint Torra, escrigué una doble marca de hiatus, la *h* i la *y*:

49. Mila SEGARRA, *op. cit.*, pàg. 50.

Font	Torra	Lacavalleria
—	ahynada	ahynada
aîr	ahyr	ahyr
moîna	amohino	amohino
asaonar	assahonar	assahonar
veî	avehynar-se	avehinar-se

Taula 3.14: Hac medial per a indicar els hiats

Per influència dels ortògrafs castellans, Font adoptà la *i* per a la grafia de la conjunció copulativa, mentre que Torra i Lacavalleria es mantingueren fidels a la grafia tradicional *y*:

Font	Torra	Lacavalleria
Anà i tornà	Abatiment y menyspreu	Anada y tornada
Ànima i enteniment	Y, conjunció	Y, conjunció

Taula 3.15: Grafia de la conjunció copulativa

Font també escriu *i* en els diftongs en comptes de la grafia tradicional *y* que figura a Torra i Lacavalleria:

Font	Torra	Lacavalleria
afeit	afeyt	afeyt
almoïna	almoyna	almoyna
vui	vuy	vuy
aigua	aygua	aygua
aire	ayre	ayre

Taula 3.16: Grafia de la vocal subjuntiva

Una altra divergència gràfica entre Font, d'una banda, i Torra i Lacavalleria, d'una altra, que també té a veure amb la influència del castellà sobre Font, afecta l'escriptura de l'oclusiva nasal palatal sonora [ɲ]: Font substitueix el dígraf *ny* per *ñ*, dígraf que mantenen tant Torra com Lacavalleria. Segarra també fa notar que

aquest autor aplicà la substitució de *y* per *i* fins i tot al dígraf *ny* a final de mot —«añi», «afañi», «antañi», etc.—, cosa que era innecessària «atès el fet que havia reemplaçat el dígraf tradicional per la grafia castellana *ñ*.»⁵⁰

Font	Torra	Lacavalleria
alluñar-se	allunyar-se	allunyar-se
añi	any	any
—	enyorar	anyorar
araña	aranya	aranya

Taula 3.17: Grafia del so [ɲ]

En el diccionari de Font documento la grafia *-ch-* per a representar el so palatal fricatiu sord, [ʃ], un tret ortogràfic que no figura al tractat d'ortografia que es troba al final d'aquella obra, però que sens dubte fou inspirat pels usos castellans de l'època. Torra i Lacavalleria, en canvi, empraven el signe *-x-*:

Font	Torra	Lacavalleria
antorcha	antorxa	antorxa
anchova	anxova	anxova
archiduc	arxeduch	arxiduch
archiu	arxiu	arxiu

Taula 3.18: Grafia del so [ʃ] després de consonant

Un altre tret ortogràfic recurrent als diccionaris de Torra i Lacavalleria que és absent del de Font és la terminació dels infinitius en *-re* en erra final no etimològica, *-rer*, tret que, com fa avinent Segarra, és característic del «català acadèmic de tradició moderna»⁵¹ i s'aparta de la tradició de l'escriptura catalana medieval:

---

50. *Ib.*, pàg. 49.

51. *Ib.*, pàg. 221.

Font	Torra	Lacavalleria
absoldre	absòldrer	absòldrer
acometre	acomètrer	acomètrer
admetre	admètrer	admètrer
apendre	apèndrer	apèndrer
arremetre	arremètrer	arremètrer
asseure's	assèurer	assèurer-se

Taula 3.19: Erra final als infinitius

Resumint les dades que acabo d'analitzar, es pot dir que els hàbits ortogràfics de Lacavalleria divergeixen dels de Font, que adoptà solucions castellanitzants manlevades als ortògrafs castellans, i convergeixen amb els de Torra, fidels a les grafies tradicionals i llatinitzants —distinció d'essa sorda i sonora, manteniment de consonants dobles en els cultismes, manteniment de *h* després d'oclusiva velar sorda *-ch*, manteniment de la *h* medial antihàtica, manteniment de la conjunció copulativa *y* i de la *y* subjuntiva, etc.,— algunes de les quals foren vigents fins al segle XIX, com recorda Veny.⁵² I és molt probable que la devoció que sentien els homes de la Renaixença envers les obres de Torra i Lacavalleria fos en bona mesura perquè els consideraven hereus i continuadors de la tradició gramatical catalana.

3.5.2. Els castellanismes importats

Fins fa ben poc alguns lingüistes retreien al *Gazophylacium* i, en general a totes les obres lexicogràfiques i gramaticals del Sis-cents, la seva descurança lingüística a causa de la inclusió indiscriminada de castellanismes (v. § 5.5.2). Aquest retret, que conté un alt grau de prejudici, ha condicionat notablement la comprensió i anàlisi d'aquestes obres. Paradoxalment, quan hom para esment en la llista de castellanismes adduïts, sorprèn l'amalgama de fenòmens tan poc destriats que s'hi apleguen. Per aquest motiu, he cregut necessari abordar la qüestió dels castellanismes lèxics del *Gazophylacium* definint aquest concepte per exclusió, és a

52. Joan VENY, «Lexicografia comparativa del segle XVII: els diccionaris de Font, Torra i Lacavalleria», *op. cit.*, pàg. 178.

dir, declarant què no és castellanisme per mi. Per a dur a terme aquesta tasca em baso en l'anàlisi amb voluntat classificatòria duta a terme per Feliu.⁵³

Feliu afirma que «Els castellanismes que puguem trobar recollits al *Gazophylacium* de Lacavalleria seran, amb força garanties, mots incorporats de temps en els textos catalans i sentits, per tant, com a normals —o sigui, “préstecs ja ben integrats”».⁵⁴

Per la meua part, constato que els castellanismes lèxics que figuren a l'obra de Lacavalleria són majoritàriament també als lèxics dels seus predecessors immediats, Font i Torra, els quals, al seu torn, els pouaren del tresor de Bartolomé Bravo, que és la font castellana comuna a aquells autors. Però abans de presentar una mostra dels castellanismes localitzats a les obres esmentades, vull precisar què entenc per 'castellanisme'. Tocant a aquesta qüestió, m'arreglero al costat de Feliu, que comença per delimitar el concepte de 'castellanisme lèxic' bo i assumint que n'hi ha «de categories diferents [...]. Uns que són admissibles i lícits, i uns altres que no ho són tant, perquè manquen del reconeixement previ»,⁵⁵ de la qual cosa es dedueix que hi devia haver un consens quant a la seva acceptabilitat.

Pel que fa al nostre propòsit, Feliu sosté que haurien de quedar exclosos del que es consideren castellanismes els «lexemes coincidents amb els castellans».⁵⁶ En el català literari d'època moderna hi havia la tendència a preferir el lèxic que era comú a les dues llengües. En el cas del *Gazophylacium* em refereixo a mots com ara *adornar*, *abrasar*, *alabansa* i *alabar*, que hi concorren juntament amb els sinònims més genuïns *guarnir*, *incendiar*, *llaor* i *lloar*, respectivament, tots ells presents en el leuari del tresor de Lacavalleria. També n'excloc els mots que Feliu ha anomenat «castellanismes cultes», com ara *aplauso*, *agudesa* o *azanyes*, mots propis dels registres més elevats del lèxic que «tenen en la llengua literària del barroc uns matisos addicionals o un caràcter específic»,⁵⁷ és a dir, mots que haurien experimentat un desenvolupament semàntic en l'àmbit figurat. També he d'excloure com a no

53. Francesc FELIU, «*Mansana, temprana, eriso*, i tots els altres mots “desconeguts”: el problema dels castellanismes en la llengua literària de Fontanella», a: *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, ed. de Pep VALSALOBRE i Gabriel SANSANO, Bellcaire d'Empordà: Vitel·la, 2006, (Philologica: Sèrie Estudis, 1), pàg. 65 - 91.

54. *Ib.*, pàg. 144.

55. *Ib.*, pàg. 130.

56. *Ib.*, pàg. 134 - 135.

57. *Ib.*, pàg. 138.

pertinents els «cultismes estrictes», grup heterogeni en el qual Feliu distingeix, d'una banda, els cultimes que «avui trobem recollits en els diccionaris castellans, però que no són admesos, en canvi, en català»,⁵⁸ com ara *acongoixar*, juntament amb la variant *congoixa*, i, d'una altra, sobretot els cultismes procedents de la segona declinació llatina terminats en *-us* o *-um*, que Lacavalleria, seguint el costum de l'època, adaptà en *-o*. En són exemples, *absurdo*, *adúltero*, *agarico*, *andrògino*, *antídoto*, *aparato*, *apòcrifo*, *apòlogo*, *aqueducto*, *àrduo*, *areòpago*, *àrido*, *astrolabo*, *athea*, *àtomo*, *augusto*, *austero*, *autumno* i *àvido*, la majoria dels quals, per cert, són primeres documentacions en català i, doncs, absents tant de les fonts catalanes —els diccionaris de Font i Torra— com del tresor de Bartolomé Bravo.

Per acabar, he localitzat un grup de mots, petit però significatiu, de gal·licismes revestits formalment de castellanismes. Són traduccions al català de mots francesos dutes a terme per Lacavalleria: *agrado* en el sentit de 'aprovació, del fr. *agrément*; *atacar* i *ataco*, del fr. *attaquer* i *attaque*; *apoyar* i *apoyo*, del fr. *appuyer* i *appuy*; *atontir*, del fr. *élourdir* i *hébéter*; i *azul*, del fr. *azur* que, almenys en el cas concret de Lacavalleria, no poden ser considerats castellanismes.

Així, un cop destriats, entre els castellanismes començats per *a* que esmenta Feliu hi ha *aguardar* i *alcansar*, llista que completo amb *acarrear*, *aliviar*, *angústia*, *apassible*, *apretar*, *ataviar*, *armilla* i *averiguar*, mots que, com ja he dit, figuren tant a les fonts catalanes del *Gazophylacium* com al diccionari de Bravo:

Bravo	Font	Torra	Lacavalleria
acarrear	acarrear	acarrear ⁵⁹	acarrear
aguardar	aguardar	aguardar ⁶⁰	aguardar ⁶¹
alcançar a. c.	alcançar a. c.	alcansar	alcansar
aliviar	aliviar	aliviar ⁶²	aliviar
angústia	angústia	angústia	angústia ⁶³
apazible	apazible	apassible	apassible

(Continua a la pàgina següent)

58. *Ib.*, pàg. 139.

59. Torra remet «acarrear» a «aportar o tragar».

60. Torra remet «aguardar» a «esperar».

61. Lacavalleria remet «aguardar» a «esperansa» i «esperar».

62. Torra remet «alivio» i «aliviar» a «alleujar».

63. Lacavalleria dona «angúnia» com a forma alternativa de «angústia».

Bravo	Font	Torra	Lacavalleria
apretar	apretar	apretar	apretar
ataviar	ataviar	ataviar	ataviar
atinar en algo	atinar en a. c.	atinar a. c.	atinar a a. c.
averiguar	averiguar	averiguar	averiguar

Taula 3.20: Castellanismes heretats

Ara bé, si consulto els mots d'aquesta llista en el *Gazophylacium*, corroboro la remarca feta per Segarra a propòsit dels castellanismes, a saber, que «no van arraconar sempre els mots genuïns». ⁶⁴ Per exemple, el lema «**AGUARDAR**» té per tota informació una remissió a «**ESPERANSA**» i «**ESPERAR**», és a dir, les formes prioritzades són les catalanes; la forma completa del lema on apareix «alcansar» conté l'equivalent genuí «aconseguir»: «**AGUARDAR, aconseguir, o conseguir a algú**, i «angústia» conviu amb «angúnia», mot no recollit abans de Lacavalleria i que podria haver estat creat com a reacció davant el castellanisme «angústia».

En el capítol següent dedicat a l'anàlisi dels elements que configuren l'estructura del diccionari i la naturalesa del lèxic que conté seran objecte d'estudi els castellanismes que acabo de presentar amb l'objectiu principal de verificar, contradir o matisar l'afirmació de Feliu enunciada al començament d'aquest epígraf, a saber, que els castellanismes inclosos en el *Gazophylacium* eren mots incorporats de temps en els textos catalans i, doncs, ja ben integrats al sistema.

3.6. Recapitulació

En aquest capítol m'he ocupat principalment d'identificar les fonts emprades en l'elaboració del *Gazophylacium* i d'analitzar la manera com Lacavalleria en va treure profit.

Les fonts identificades són sobretot lexicogràfiques. A la nota «Al lector» Lacavalleria esmenta les obres dels seus predecessors immediats, Antoni Font i Pere Torra. Amb tot, la font d'on prové el gros del material no es declara en aquell apartat ni en cap altre si no és una tímida menció que roman amagada al final de

64. Mila SEGARRA, *op. cit.*, pàg. 103.

l'article «FUTUR» del *Gazophylacium*, però ara estem en disposició d'afirmar que la font de què parlo és un altre diccionari d'origen francès, *Le dictionnaire royal augmenté* del pare François-Antoine Pomey.

Afortunadament, a la sala de reserva de la BUB es conserva l'exemplar de la font francesa amb el qual versemblantment va treballar Lacavalleria: el marcatge manual dut a terme directament en el dit exemplar i, sobretot, l'edició directa de certs apartats d'aquella obra que després queda reflectit al *Gazophylacium* abonen la meua hipòtesi.

Una bona part del capítol està dedicada a donar compte del seguiment de les fonts lexicogràfiques identificades. En el cas de la font francesa, Lacavalleria va seleccionar-ne els materials, va traduir-ne el text francès i va copiar-ne el text llatí directament o amb diversos graus d'adaptació. Per això, he dedicat sengles apartats a explicar en què va consistir la selecció i disposició dels materials lèxics d'aquella font, la tècnica de traducció desenvolupada per Lacavalleria i el procés d'edició del text llatí. El seguiment de les fonts catalanes va ser més selectiu, però no pas menys rellevant, ja que Lacavalleria es va emmirallar en el leuari d'aquells diccionaris per a establir la forma gràfica dels lemes del seu i, per altra part, també va incorporar a la seva obra nombrosos castellanismes que Font i Torra, al seu torn, havien manllevat de la font castellana comuna.

4. Descripció de l'obra, de l'estructura lexicogràfica i del lèxic

[...] si la «lexicographie» est plus ancienne que la grammaire proprement dite, le dictionnaire moderne n'est pas antérieur à l'imprimerie et au processus de grammatisation des vernaculaires européens.

(Sylvain AUROUX, *La révolution technologique de la grammatisation*, 1994, pàg. 117)

4.1. Descripció bibliogràfica

L'any 1696 es publicà a Barcelona, a la impremta d'Antoni Lacavalleria, el diccionari bilingüe català-llatí *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria. L'obra ens ha arribat en una única edició impresa.

Aquest diccionari, de format infoli (30,5 cm), consta de les parts que s'indiquen a continuació:

- Portada dins d'una orla de ferrets ([1]r, v. en blanc), conté la informació següent:

Gazophylacium | Catalano-Latinum, | dictiones phrasibus | illustratas,
ordine literario | comprehendens, | cui | subiicitur irregularium | verbo-
rum elenchus. | Auctore Ioanne Lacavalleria et | Dulach V. I. D. | Anno
[Marca de l'impressor Lacavalleria] 1696. | Cum licentiâ et privilegio
| Prostat, ac venit | Barcinone, apud Antonium Lacavalleria, | In viâ
Librariâ.

- «Censura Hyacinthi Torras, Presbyteri, ac S[acrae] Theologiae Doctoris, etc.», amb data de 23 de novembre de 1695 ([II]r);
- «Censura Magini Cases, Presbyteri ac S[acrae] Theologiae Doctoris, etc.», amb data de 28 de novembre de 1695 ([II]v);
- La concessió del privilegi d'impressió «Lo Marquès de Gastañaga, Lloctinent y Capitá General, etc.», amb data d'11 de febrer de 1696 ([III]r);
- Nota «Al lector» ([III]v) i, al terç inferior de la pàgina, separat de la nota amb un ferret,
- Epigrama «Ad laudem Amici, huius Gazophylacii Auctoris» de Jaume Gò-nima ([III]v);
- «Errors emendats» ([IV]r-v);
- El cos del diccionari *Gazophylacium Catalano-Latinum, ordine literario concinnatum* (p. 1-1036);
- «Irregularium verborum elenchus» (p. 1037-1046);
- «Irregularium quorundam verborum impersonalium elenchus» (p. 1037 [= 1047]);
- Colofó.

La marca d'impressor dels Lacavalleria consisteix en un escut amb un cavall i dos elms disposats l'un a la part superior dreta de l'escut i l'altre a la part inferior esquerra. L'enquadernació original del diccionari, que s'ha conservat en alguns exemplars, és en pergamí, i al lloc hi figura, abreujat, el títol de l'obra.

4.2. Anàlisi dels exemplars consultats

Del *Gazophylacium*, n'hi ha una edició única, però l'anàlisi dels exemplars que he tingut a disposició evidencia que alguns d'ells han sofert alteracions durant el procés d'impressió i, doncs, presenten estats diferents.

Amb l'objectiu de decidir quin havia de ser l'exemplar de referència d'aquesta obra per a dur a terme la meua edició textual, he analitzat els sis exemplars que es conserven a la sala de reserva de la Biblioteca de Catalunya, els dos exemplars dipositats a l'Institut d'Estudis Catalans i un exemplar que és propietat de Francesc Feliu.

Per a determinar si s'han produït canvis en els exemplars, m'he fixat en els aspectes següents:

- si l'exemplar és complet o incomplet;
- si hi ha errors de paginació;
- si la paginació és correlativa o està alterada;
- si les signatures són correlatives o estan alterades i
- si s'han esmenat en el cos del diccionari els errors d'impremta detectats versemblantment pel mateix Lacavalleria i aplegats a l'apartat «Errors emendats».

4.2.1. Exemplars de la Biblioteca de Catalunya

Signatura topogràfica: 14-V-52

- Exemplar incomplet: falten les pàgines 1033-1036 (f^o Ssss i Ssss2), 1045 i 1046 (f^o Ssss7).
- Errors de paginació: 304 [= 104], 116 [= 516] i 711 [= 709]. Paginació correlativa.
- Signatures: A-Rrrr6, Ssss3-6; les sèries LLL-PPP en capitals; la signatura Pppp3 en caràcters més grans.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «descrtor» per «desertor» i *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici».

Signatura topogràfica: 4-V-27

- Exemplar complet.
- Errors de paginació: 304 [= 104] i 116 [= 516].

- Paginació correlativa.
- Signatures: A-Rrrr6, Ssss8; les sèries LLL-PPP en capitals; les signatures Pppp3 i Ssss2 en caràcters més grans; els folis Ssss2-Ssss6 estan capgirats.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «descrtor» per «desertor», *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici» i *s. v.* **FILOSÒFICAMENT** s'ha esmenat «filosòfigament» per «filosòficament».

Signatura topogràfica: 6-VII-52

- Exemplar complet.
- Errors de paginació: 304 [= 104], 116 [= 516] i 1037 [= 1047].
- Paginació alterada per un plec mal ordenat: 120, 133-144, 121-132, 145.
- Signatures: A-K6, M-M6, L-L6, N-Rrrr6, Ssss8; les sèries LLL-PPP en capitals; les signatures Pppp3 i Ssss2 en caràcters més grans.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «descrtor» per «desertor», *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici» i *s. v.* **FILOSÒFICAMENT** s'ha esmenat «filosòfigament» per «filosòficament».

Signatura topogràfica: R(4)-4-30

- Exemplar complet.
- Errors de paginació: 304 [= 104], 116 [= 516] i 1037 [= 1047].
- Paginació correlativa.
- Signatures: A-Rrrr6, Ssss8; les sèries LLL-PPP en capitals; les signatures Pppp3 i Ssss2 en caràcters més grans.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «descrtor» per «desertor», *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici» i *s. v.* **FILOSÒFICAMENT** s'ha esmenat «filosòfigament» per «filosòficament».

Signatura topogràfica: Tor 231 4º

- Exemplar incomplet: manca el foli 87-88 (fº H2); s'hi ha encartat un bifoli en blanc on hi ha escrites a mà la darrera línia de l'article **BEL·LICÓS**, l'article **BEN** i el començament de l'article **BENA**.
- Errors de paginació: 304 [= 104], 116 [= 516], 711 [= 709] i 1037 [= 1047].
- Paginació correlativa.
- Signatures: A-Rrrr6, Ssss8; les sèries LLL-PPP en capitals; les signatures Pppp3 i Ssss2 en caràcters més grans.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «descrtor» per «desertor» i *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici».

Signatura topogràfica: Tor 162 Fol

- Exemplar complet.
- Errors de paginació: 304 [= 104], 116 [= 516] i 1037 [= 1047].
- Paginació correlativa.
- Signatures: A-Rrrr6, Ssss8; les sèries LLL-PPP en capitals; les signatures Pppp3 i Ssss2 en caràcters més grans.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **AUTÈNTICH** s'ha esmenat «au&oritatis» per «auctoritatis», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «descrtor» per «desertor» i *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici».

4.2.2. Exemplars de l'Institut d'Estudis Catalans

L'arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans compta amb dos exemplars del *Gazophylacium*, un és del llegat de Josep M. de Casacuberta (9A 1 LacavalleriaJ 1), l'altre és del fons Jordi Mir (9H N3):

Signatura topogràfica: 9A 1 LacavalleriaJ 1

- Exemplar complet.

- Errors de paginació: 304 [= 104] i 116 [= 516].
- Paginació correlativa.
- Signatures: A-Rrrr6, Ssss8; les sèries LLL-PPP en capitals; la signatura Ssss2 amb caràcters més grans.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «desctor» per «desertor», *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici» i *s. v.* **FILOSÒFICAMENT** s'ha esmenat «filosòfigament» per «filosòficament».

Signatura topogràfica: 9H N3

- Exemplar incomplet: manquen els bifolis corresponents a les pàgines 469-470 (f^o Rr) i 479-480 (f^o Rr6); 997-998 (f^o Pppp) i 1007-1008 (f^o Pppp6).
- Errors de paginació: 304 [= 104], 116 [= 516] i 1037 [= 1047].
- Paginació alterada: 866, 869, 870, 867, 868, 873, 874, 871, 872, 875.
- Signatures: A-Rr2-5, Ss-Cccc6, Dddd, Dddd3, Dddd2, Dddd5, Dddd4, Dddd6, Eeee-Oooo6, Pppp2-Rrrr6, Ssss8; les sèries LLL-PPP en capitals; les signatures Pppp3 i Ssss2 en caràcters més grans.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «desctor» per «desertor», *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici» i *s. v.* **FILOSÒFICAMENT** s'ha esmenat «filosòfigament» per «filosòficament».

4.2.3. Exemplar de Francesc Feliu

L'exemplar del *Gazophylacium* que és propietat de Francesc Feliu es caracteritza per haver-se conservat en condicions materials òptimes: no ha estat cisallat i conserva l'enquadració original en pergamí amb el títol manuscrit abreujat al llom.

- Exemplar complet.
- Errors de paginació: 304 [= 104], 116 [= 516], 711 [= 709], 1037 [= 1047].

- Paginació correlativa.
- Signatures: A-Rrrr6, Ssss8; les sèries LLL-PPP en capitals, les signatures Pppp3 i Ssss2 amb caràcters més grans.
- Errors d'impremta esmenats: *s. v.* **ACOSTUMAT** s'ha esmenat «stata» per «statae», *s. v.* **ALLARGAR** s'ha esmenat «dist ahere» per «distrahere», *s. v.* **DALLADOR** s'ha esmenat «senifex» per «fenifex», *s. v.* **DESERTOR** s'ha esmenat «descrtor» per «desertor», *s. v.* **DESPIT** s'ha esmenat «defici» per «desfici» i *s. v.* **FILOSÒFICAMENT** s'ha esmenat «filosòfigament» per «filosòficament».

4.2.4. Conclusió de l'anàlisi dels exemplars

Deixant de banda els exemplars incomplets o amb la paginació alterada, que descarto per raons òbvies, constato que l'exemplar de Feliu conté més errades de paginació que el que es conserva a la BC amb la signatura 4-V-27 i el del fons de Josep M. de Casacuberta que es conserva a l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta dada ens permet deduir que l'exemplar de Feliu fou imprès abans que els altres dos exemplars esmentats.

Però el fet que un exemplar contingui més errades de paginació no el fa menys bo que els que en tenen menys, ja que si l'exemplar és complet, el fet d'haver imprès un número de pàgina per altre no té cap incidència sobre la qualitat del text.

L'anàlisi material dels nou exemplars del *Gazophylacium* també m'ha permès constatar que en tots ells s'hi van introduir canvis durant el procés d'impressió consistents en esmenes al text imprès.

L'impressor va aplicar en el cos del diccionari alguna de les esmenes proposades a l'apartat «Errors emendats» que precedeix el diccionari. Generalment, s'esmenaren els errors que eren de bon localitzar, és a dir, els que figuren en articles breus o en llocs destacats de l'article lexicogràfic, com ara el lema. L'esmena aplicada sol ser senzilla per no haver d'alterar la caixa del text: consisteix en l'addició d'una lletra que manca, en la substitució d'una lletra per una altra o en la reordenació d'un caràcter trabucat. No se solen esmenar, en canvi, els errors de més entitat o aquells que són de més mal localitzar.

Amb tot, la localització dels diversos estats en els exemplars descrits no és determinant a l'hora de triar l'exemplar de referència per a dur a terme l'edició crítica. Per això, els criteris que m'han fet decidir per un exemplar concret han estat sobretot que l'exemplar fos complet i amb la paginació i la foliació correlatives.

D'acord amb els criteris exposats, són millors els exemplars de la Biblioteca de Catalunya amb les signatures topogràfiques 4-V-27 i R(4)-4-30, l'exemplar del llegat Casacuberta dipositat a l'IEC i el que pertany a Francesc Feliu, que és l'exemplar que he pres com a referència per a l'edició dels textos.

4.3. Estructura general del diccionari

El *Gazophylacium* està format per sis textos preliminars, el cos del diccionari i un apèndix que consta d'una llista de verbs irregulars i d'una de verbs impersonals irregulars. Als elements suara esmentats, que són el que s'entén ordinàriament per estructura general d'un diccionari,¹ s'hi pot afegir també un element de la portada: el títol de l'obra per tal com aquest element textual conté dades que, d'una banda, mereixen un aclariment i, d'una altra, ens forneix informació rellevant per a entendre l'obra.

A l'epígraf 4.3 tracto del títol de l'obra, dels textos preliminars i de l'apèndix que conté les llistes de verbs irregulars; als epígrafs 4.4, 4.5 i 4.6 tracto de la macroestructura, la microestructura i l'estructura referencial de l'obra, respectivament.

4.3.1. El títol

El títol és l'element textual de la portada que ens forneix informació rellevant amb vista a la descripció i caracterització del diccionari de Lacavalleria. Fa així:

Gazophylacium Catalano-Latinum, dictiones phrasibus illustratas, ordine literario comprehendens, cui subiicitur irregularium verborum elenchus.

---

1. Per a referir-me a les diverses parts del *Gazophylacium* manllevo la terminologia de Rafel (v. Joaquim RAFEL, *Lexicografia*, Barcelona: Editorial UOC, 2005, [Manuals. Filologia, 94], especialment el capítol IV, «Components i estructura del diccionari», pàg. 81 - 106).

En concret, hi ha quatre dades del títol anterior que mereixen de ser comentades. Són les següents:

1. «Gazophylacium»,
2. «dictiones phrasibus illustratas»,
3. «ordine literario comprehendens» i
4. «cui subiicitur irregularium verborum elenchus».

El mot que encapçala el títol de l'obra, *Gazophylacium*, és la llatinització del mot grec γαζοφυλάκιον. Es tracta d'un compost, el primer formant del qual, γαζο-, és un manlleu d'origen persa, γάζα, que significa 'tresor del rei de Pèrsia', i es refereix tant al lloc on està dipositat el tresor com al tresor mateix. El segon formant és el mot grec φύλαξ -ακος, 'guardià'. El mot, doncs, equival a 'cambra on es guarda el tresor' o simplement 'tresor'.

El nom *gazophylacium*, juntament amb *thesaurus*, s'emprà per a denominar obres de caràcter enciclopèdic i lexicogràfic. Com diu Guardiola,² al Renaixement les obres titulades 'tresors' «feien referència a diccionaris monolingües molt extensos [...] com ara el *Tesoro de la llengua castellana o espanyola* (1611) de Sebastián de Covarrubias». Posteriorment, tots dos mots van donar nom a diccionaris bilingües i multilingües que es caracteritzaven pel fet d'incloure un gran nombre de dades. Així, els noms 'tresor' i 'gazofilaci' conjuguen la noció d'abundor i també la de riquesa o bé preuat.

No es pot descartar que Lacavalleria hagués après el mot 'gazophylacium' consultant algun exemplar del *Thesaurus verborum*, de Bartolomé Bravo, on aquest mot figura a l'apartat «Orthographia. Índice de vocablos muy copiosos», però jo m'inclino a pensar que el nostre autor el va aprendre durant l'elaboració de la seva primera obra lexicogràfica, *Bibliotheca Musarum*, publicada l'any 1681. Com ja he dit al capítol 2 (v. § 2.4.4), la font principal de Lacavalleria per a l'elaboració del seu diccionari fou el *Gradus ad Parnassum*, obra que va traduir del francès al

2. M. Isabel GUARDIOLA SAVALL, «Diccionaris de diccionaris o tresors lexicogràfics», a: *Estudis Romànics*, 39 (2017), URL: <http://dx.doi.org/10.2436/20.2500.01.232> (cons. 28-11-2019), pàg. 427.

castellà. I justament a l'«Appendix vocabulorum...» de la *Bibliotheca* localitzem el mot que ens ocupa amb el corresponent equivalent castellà:

gāzōphīlācīūm, ű. n. *el tesoro.*

Per altra part, en el primer volum de la *Bibliotheca Musarum* figura la veu **Gāzā** amb aquest contingut:

Gāzā. *Nobilibus gazis opibusque cubilia surgant. Cl. *Las grandes riquezas. SYN. Divitiae thesauri, opes pecunia. EPITH. Dives, nobilis, pretiosa, peregrina, eoa, Persica, asiatica, Lyda. PHR. opulenta supellex. Lydae pondera gazae, opum cumulus, acerbus, congeries. V. Divitia.*

Com es pot comprovar, l'article comença amb un vers de Claudi Claudià en què figura el mot 'gaza' en un context que traduït ve a dir «Que el llit nupcial es drexi sobre els tresors reials i les riqueses [preses als bàrbars]». A continuació, ve l'equivalència castellana que Lacavalleria tradueix per «*las grandes riquezas*». Després de l'apartat de sinònims ve l'apartat d'epítets, entre els quals n'hi ha quatre que recorden l'origen oriental del mot *gaza*: «[...] eoa, Persica, asiatica, Lyda», és a dir, 'oriental, de Pèrsia, d'Àsia, de Lídia'.

Considero, per tant, que una de les fonts que va tenir en compte Lacavalleria per donar nom al seu diccionari és alguna de les edicions franceses del *Gradus ad Parnassum*.

Mitjançant el sintagma «*dictiones phrasibus illustratas*» Lacavalleria fa saber que els mots —llatins, s'entén— que conté el tresor s'aclareixen o expliquen mitjançant frases. En la nota «Al lector», l'autor es plany justament que els diccionaris d'Antoni Font i de Pere Torra «contenen poques frases», el seu, en canvi, es caracteritza pel fet d'incloure moltes equivalències llatines.

Com veurem més endavant, la tipologia de les frases varia en funció del lema. Així, si el lema és un substantiu, s'acostuma a donar no només l'equivalent més proper lèxicament o funcionalment, sinó també altres sinònims que en ocasions poden ser nombrosos. Si el lema és un verb, s'inclouen sintagmes verbals amb força variants sintàctiques, i si el lema és un adjectiu, l'equivalent llatí ocorre amb els substantius amb els quals es combina habitualment o preferentment.

El sintagma «*ordine literario comprehendens*» significa ‘disposat en ordre alfabètic’. Aquesta dada pot semblar una obvietat, sobretot als nascuts abans de l’era digital, però a l’època de Lacavalleria l’ordenació alfabètica estricta encara era una novetat tècnica digna de ser publicitada. Només cal comparar l’estructura dels articles dels diccionaris d’Antoni Font i de Pere Torra, on l’ordenació alfabètica dels articles és encara força vacil·lant, per adonar-nos de la distància que separa aquestes tres obres.

L’oració de relatiu que clou el títol, «*cui subiicitur irregularium verborum elenchus*», fa saber que ‘s’ha afegit [al final del diccionari] una llista de verbs irregulars’. De fet, de llistes, n’hi ha dues: la primera és pròpiament la llista de verbs irregulars anunciada i la darrera, molt breu, és una llista de verbs impersonals irregulars.

Segurament, aquestes llistes amb informació de la flexió verbal d’uns centenars de verbs llatins irregulars devien ser molt apreciades pels estudiants, ja que eren un bon ajut a l’hora de conjugar algun dels verbs que hi figuren.

4.3.2. Els textos preliminars

El *Gazophylacium* compta amb sis textos preliminars abans del cos del diccionari, que n’és la part nuclear. Són els següents:

- Censura Hyacinthi Torras, presbyteri ac s[acrae] theologiae doctoris, etc.
- Censura Magini Cases, presbyteri ac s[acrae] theologiae doctoris, etc.
- Lo marquès de Gastañaga, lloctinent y capità general, etc.
- Al lector.
- Ad laudem amici huius *Gazophylacii* auctoris. Epigramma.
- Errors emendats.

Llevat de l’epigrama que Jaume Gònima dedica al seu amic, Joan Lacavalleria, els cinc textos restants que precedeixen el diccionari cobreixen diferents funcions pràctiques: les censures eclesiàstiques de Jacint Torres i Magí Cases i la llicència

d'impressió del marquès de Gastañaga eren condició *sine qua non* perquè l'obra veiés la llum; a la nota «Al lector» l'autor dona compte de la finalitat de l'obra i, per últim, la llista «Errors emendats» recull les errates localitzades al cos del diccionari durant el procés d'impressió.

Els textos preliminars comencen amb dues censures eclesiàstiques que són interessants per més d'un motiu. En primer lloc, perquè sense deixar de tenir una finalitat pràctica, són peces de lluïment, en què els autors exhibeixen el seu talent literari i la seva cultura amb un text empedrat de citacions de clàssics llatins, sobretot, i d'autors del Renaixement.

Jacint Torres desenvolupa una al·legoria en què equipara el *Gazophylacium* amb una mina opulenta de la qual alumnes i mestres poden arrabassar «gemmas, lapillos, opes nominum, verborum, phrasium», és a dir, 'les joies, les pedres precioses i les riqueses dels noms, dels verbs i de les frases'.

Magí Cases enceta la seva composició amb una genealogia de les llengües europees. De seguida centra l'atenció en la branca del llatí, de les llengües romàniques i del català, i acaba amb un panegíric de la tradició llatina, de Joan Lacavalleria i de la seva obra.

La llicència del marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya que va contribuir activament a implantar mesures de control sobre la producció de relacions i gasetes,³ fa saber que Lacavalleria havia «empleat cerca de vuyt anys en compòndrer» el *Gazophylacium Catalano-Latinum*.

Tot i la brevetat de la nota «Al lector», el seu contingut és heterogeni. De fet, es pot dir que el primer paràgraf és l'únic que ofereix informació rellevant pel que fa al pla de l'obra. El text restant aporta dades que són molt circumstancials —sobretot els paràgrafs segon i cinquè— i n'hi ha de manllevades a altres autors, com farà veure tot seguit.

En el primer paràgraf Lacavalleria fa saber que el motiu que l'ha menat a compòndre el *Gazophylacium* és la manca d'un «vocabulari copiós per a traduir lo català en llatí», ja que en els diccionaris dels seus antecessors —Font i Torra— «falta un número casi innumerable de vocables» i «contenen poques frases [...] per a la composició [...] y per a variar-la». Naturalment, el diccionari del pare Pomey és la font que li va fornir tant una cosa com l'altra.

3. Ricard EXPÓSITO AMAGAT, *op. cit.*, pàg. 307 & 364.

Els paràgrafs tercer i quart no tracten de l'elaboració del diccionari, i fa l'efecte que s'hi han afegit per allargar una mica la nota. De fet, tot el passatge de la numeració romana prové de les «Reggles de Ortografia», de Pere Torra, que figuren al final del seu diccionari i concretament és una reelaboració del material que es troba a l'epígraf «Compte dels romans».

L'apartat «Errors emendats», el darrer dels textos preliminars, compleix una funció pràctica evident: aplegar les errades que l'impressor o, tal vegada, el mateix autor havia detectat en el cos del diccionari i proposar-ne l'esmena.

4.3.3. Els textos complementaris

En els diccionaris, la informació de caràcter gramatical no figura només a l'interior dels articles lexicogràfics. Hi ha obres que donen informació d'aquesta naturalesa bé en els textos preliminars, bé en els finals. En el *Gazophylacium*, a continuació del diccionari, hi ha un annex amb dues llistes de morfologia verbal llatina. Són les llistes titulades:

- «Irregularium verborum elenchus», i
- «Irregularium quorundam verborum impersonalium elenchus».

És a dir, 'Llista de verbs irregulars' i 'Llista d'alguns verbs impersonals irregulars', respectivament.

Generalment, els articles del *Gazophylacium* inclouen l'equivalent llatí dels verbs en infinitiu. Aquesta reducció morfològica a una forma paradigmàtica podia arribar a ser un bon trencacolls per als joves estudiants, especialment en el cas dels nombrosos verbs irregulars. Amb una clara finalitat pedagògica, les llistes de què parlo devien ser molt apreciades pels alumnes a l'hora d'escriure les composicions llatines que els encarregaven a escola, ja que ofereixen uns centenars de paradigmes verbals irregulars ordenats alfabèticament i classificats per conjugacions.

A més, els paradigmes inclouen variants formals i indicacions sobre el seu ús, unes vegades en català, però majoritàriament en llatí. Per exemple: *s. v.* «Admiscere» s'indica que aquest verb té dues formes de supí, «admixtum» i «admistum», però que aquesta «és millor» que aquella; *s. v.* «Arcere» es fa saber que el supí

«arcitum» és «*vix in usum*», 'a penes s'usa', i *s. v.* «Dimicare», que la forma de perfet és «dimicavi», però «*aliquando*», 'de vegades', també s'empra «dimicui»; *s. v.* «Emicare» una nota morfològica fa avinent que la forma de perfet usual és «emicui», però que «*olim*», 'abans', s'havia emprat la forma «emicavi»; *s. v.* «Expuere» s'hi diu que el supí «exputum» és «*raro*», 'inusitat', i *s. v.* «Mingere», que aquest verb «*non est in usu*», 'és inusitat', i remet a «Meiere».

Quan dos paradigmes són homònims en la forma de l'infinitiu tant Pomey com Lacavalleria els discriminen morfològicament i, de vegades, també semànticament mitjançant l'addició d'una glossa, però Lacavalleria, a més, els presenta en paradigmes independents en comptes de donar-los junts, com fa la font francesa:

Excidere (*a caedo*), excidi, excitum. *Tallar*.

Excidere (*a cado*), excidi. *Càurer*.

Les dues llistes de paradigmes verbals que acabo de presentar són, amb poques diferències, reproducció de les llistes corresponents que es troben al final del diccionari del pare Pomey. És per això que Lacavalleria —versemblantment— va editar-les directament en l'exemplar d'aquesta obra que es conserva a la sala de reserva de la BUB. L'edició que ofereixo d'aquestes llistes dona compte de l'activitat editora del nostre autor, el qual proposa esmenes als errors que detecta a les llistes de la font francesa i sobretot les completa amb paradigmes que són de collita pròpia, que trobem anotats en aquell exemplar i que d'allí van passar al *Gazophylacium*. Són els següents: «Albere, eo, ui», «Desidere, do, edi», «Dispendere, do, di, sum», «Egere, geo, gui», «Iacere, ceo, cui» i «Rudere, do, di».

4.4. La macroestructura

[...] un dictionnaire est un objet technique qui se modifie par *accrétion*, reprise, ajout, etc.; ce n'est pas une théorie qui est susceptible de se modifier d'un coup. Une liste d'entrées est une réalisation technique qui peut être reprise en de multiples occasions: par exemple, une liste d'entrées dans une langue donnée, accompagnées de leurs traductions dans une autre langue, peut être inversée et servir de liste d'entrées pour la langue de traduction, etc.

(Sylvain AUROUX, *La révolution technologique de la grammatisation*, 1994, pàg. 118)

4.4.1. Estructura de l'article lexicogràfic

Per entendre l'estructura dels articles del *Gazophylacium*, m'he hagut de remuntar a la tradició lexicogràfica francesa del Renaixement, i específicament, als diccionaris que va produir Robert Estienne, ja que Lacavalleria, que segueix la font francesa del pare Pomey, s'abeura indirectament en aquella tradició i n'importa molts aspectes de la tècnica lexicogràfica. Concretament, n'hi ha dos que tenen a veure amb l'organització de la informació dins de l'article lexicogràfic i la representació de la nomenclatura del *Gazophylacium*.

Com diu Furno,⁴ la informació continguda als articles lexicogràfics dels diccionaris d'Estienne està organitzada per famílies de paraules: Estienne acostumava a encapçalar els articles lexicogràfics amb el primitiu d'una família de paraules i, a continuació, hi afegia els derivats d'aquell i els compostos, ja que aquest autor considerava que l'ordenació del lèxic d'acord amb l'etimologia era més explicativa des del punt de vista lingüístic que no pas l'alfabètica:

Estienne always showed a particular interest in the rational and etymological order connecting word-families by derivation, considered to be the only method that could really organise the lexicon in a well-constructed conception of language. Alphabetical order was widely used in other dictionaries

4. Martine FURNO, «Editing the *Thesaurus Linguae Latinae*: Robert Estienne's Dream and Nightmare», a: *Buying and Selling: The Business of Books in Early Modern Europe*, ed. de Shanti GRAHELI, Brill, Leiden, 2019, (Library of the Written Word, 72), pàg. 209.

competing with the *Thesaurus*, for obvious reasons of convenience. Estienne did not consider it to be a valid option, as it was not sufficiently explicative, and it did not shed light on the structure of language.

Tocant a l'organització del lèxic en el *Gazophylacium*, Lacavalleria és a mig camí de dos procediments: unes vegades organitza la informació dels articles lexicogràfics per famílies lèxiques i altres vegades desglossa els derivats d'un mot en articles independents.

El primer procediment consistent a encapçalar els articles amb el primitiu d'una família de paraules i a afegir-hi, a continuació, els mots que en deriven és manllevat del diccionari del pare Pomey, el qual, al seu torn, el va heretar de Robert Estienne, com he dit. Per exemple, el fet que un article com **ÀGUILA**, o **àliga** contingui no solament la informació corresponent al substantiu, sinó també les dades referents a l'adjectiu, «**Lo que pertany a àguila**», i al compost nominal, «**Lo qui portava les àguiles romanes**», seria una romanalla de l'organització de la informació lexicogràfica per sèries derivatives d'Estienne. De fet, aquesta estructura s'aprecia millor a partir de les equivalències llatines: el punt de partida és el substantiu *aquila*, a continuació, venen els adjectius *aquilinus* i *aquilus* i, a l'últim, el substantiu *aquilifer*; *eri*, que és un compost de *aquila* i *fero*:

ÀGUILA, o **àliga**, *aucell*. Haec aquila, ae. **Poll de àguila**. Aquilae pullus, (li). **Poll de àguila que no té encara plomes a la cua**. Hic immussulus, li. **Àguila jova**. Aquila iunior. **Lo que pertany a àguila**. Aquilinus, a, um. **Color de àguila**. Aquilus color, (oris). Aquilinus color. Fuscus color. Subniger color. **Lo qui portava les àguiles romanes**. Hic aquilifer, eri.

L'article **AGULLONEJAR**, o **instigar**, a **algú per a fer alguna cosa** té una estructura similar a **ÀGUILA**. Primer venen els infinitius, «**AGULLONEJAR**, o **instigar**», i a continuació, els derivats nominals: els noms d'acció, «**Obra de agullonejar o instigar**», i el nom agentiu, «**Lo qui agulloneja o instiga**», però com en el cas de *àguila*, és més fàcil copsar aquesta organització de la informació a partir de les equivalències llatines que resumidament és com segueix: 1r) *instigare*, *stimulare*; 2n) *instigatio*, *onis*, *stimulatio*, *onis*; 3r) *instinctor*, *oris*, *stimulator*, *oris*:

AGULLONEJAR, *o instigar, a algú per a fer alguna cosa*. Ad aliquid quempiam instigare, stimulare. *Agullonejar un bou, punxar a un bou ab un agulló*. Bovem stimulo incitare, excitare, urgere, premere, admonere, fodere, pun gere. *Obra de agullonejar o instigar*. Haec instigatio, onis. Haec stimulatio, onis. Hic instinctus, us. *Lo qui agulloneja o instiga*. Hic stimulator, oris. Hic concitator, oris. Hic impulsor, oris. Hic instinator, oris.

La vella organització per sèries derivatives persisteix fins i tot quan Lacavalleria desglossa part de la informació d'un article en articles independents. Són exemples del que dic les entrades **ARGILA** i **ARGILÓS**: en un diccionari actual esperariem trobar les equivalències llatines corresponents a **ARGILÓS** sota d'aquest article i no pas *s. v.* **ARGILA**:

ARGILA, *terra blanca*. Haec argilla, ae. Haec creta, ae. *Argila roja*. Signata creta. Lemnia creta. *Cosa de argila*. Argillaceus, a, um. Cretaceus, a, um. *Cosa asenyalada ab argila*. Cretatus, a, um. *Lo que abunda en argila, argilós*. Argillosus, a, um. Cretosus, a, um.

ARGILÓS. V. **Argila**.

Quan Lacavalleria no depèn de les seves fonts lexicogràfiques, tendeix a multiplicar el nombre d'entrades mitjançant la inclusió al leuari de derivats previsibles. Per exemple, dona entrada als participis **AMBICIONAT**, **ASSERENAT**, *o serenat*, **ATEMORISAT**, etc.; als substantius **ADJUDICACIÓ**, **APARIAMENT**, **AQUIETAMENT**, **ATALAYAMENT**, etc.; als verbs denominals **ARCABOTEJAR** i **ADDITIONAR** entre molts d'altres; i totes aquestes entrades tenen la particularitat que no aporten pràcticament cap informació que no sigui ja implícitament o explícita a l'article del primitiu corresponent.

La forma de la nomenclatura del *Gazophylacium* també està influïda per la tradició lexicogràfica francesa. Vegem-ho. És cosa sabuda que del *Thesaurus Linguae Latinae*, d'Estienne, publicat l'any 1536 en deriven el *Dictionarium Latino Gallicum* de 1538 i el *Dictionaire Francoislain* de 1539. El punt de connexió d'aquestes obres amb el *Gazophylacium* és, ja ho hem dit, el *Dictionaire royal*

augmenté, de Pomey, una obra que és hereva, en última instància, del bilingüe francès-llatí d'Estienne publicat l'any 1539.

Hi ha historiadors de la lexicografia francesa, com Furno o Quemada, que afirmen que el *Dictionnaire Francoislain* és fruit del capgirament dels articles de la versió del *Dictionarium Latino Gallicum* de 1538.⁵ Sense negar aquest extrem, però amb una posició més matisada, Kibbee posa de relleu un fet que és fonamental per a entendre els diccionaris de la tradició lexicogràfica francesa, i és que el *Dictionnaire Françoislatin* no fou concebut a partir del francès, sinó a partir del llatí: la preocupació fonamental d'Estienne en elaborar el bilingüe francès-llatí era que hi apareguessin tots els mots i expressions de la llengua llatina que figuraven al bilingüe llatí-francès publicat l'any anterior.⁶ Naturalment, aquesta concepció del diccionari condiona granment la fesomia de la nomenclatura, com farà veure tot seguit.

La prioritització de la llengua de destí —el llatí— per sobre de la llengua de partida —el francès—, va fer que la nomenclatura francesa dels diccionaris d'Estienne tingués una fesomia peculiar, ja que sovint, a manca d'una alternativa francesa a un equivalent llatí, el lexicògraf havia de recórrer a una paràfrasi explicativa de l'equivalent llatí, gairebé una definició, o bé a la juxtaposició d'expressions franceses per a un sol equivalent llatí o a l'adjunció d'especificacions al lema francès ja sigui per limitar-ne l'abast o per classificar-lo. Doncs, bé, aquests procediments de representació lexicogràfica de la nomenclatura també els trobem, mediatitzats pel diccionari de Pomey, al *Gazophylacium* com mostraré més endavant (v. § 4.4.3).

D'acord amb l'anunci que es fa al títol de l'obra, els articles del *Gazophylacium* segueixen l'ordre alfabètic estricte, i tota la informació figura sota un lema —que pot ser univerbal o pluriverbal—, el nucli del qual és un mot escrit distintivament en versaleta.

Aquest arranjamet de la informació contrasta amb la presentació de les dades en els diccionaris dels seus predecessors, Antoni Font i Pere Torra, on l'ordre

5. *Íd.*, «Les dictionnaires de Robert Estienne: sens et finalités d'une oeuvre lexicographique», *art. cit.*, pàg. 13; Bernard QUEMADA, *Les Dictionnaires du français moderne, 1539-1863; étude sur leur histoire, leurs types et leurs méthodes*, París: Didier, 1968, pàg. 534.

6. Douglas A. KIBBEE, «The Humanist Period in Renaissance Bilingual Lexicography», a: *The History of Lexicography. Papers from the Dictionary Research Centre Seminar at Exeter*, ed. de R. R. K. HARTMANN, Benjamins, Amsterdam, 1986, pàg. 141.

alfabètic és més aviat lax i la noció mateixa de lema tampoc no s'acaba de correspondre amb el que entenem avui. De fet, es pot dir que bona part del contingut d'aquells diccionaris està formada per mots frase.

Lacavalleria introdueix encara una altra innovació tècnica en l'estructura de l'article lexicogràfic que consisteix a presentar les diverses unitats textuales que constitueixen l'article a línia seguida, sense solució de continuïtat, diferentment de la font francesa, que presenta cada unitat textual en paràgrafs independents. Aquesta manera de presentar la informació confereix al *Gazophylacium* una fesomia similar a la dels nostres diccionaris actuals. Amb tot, a continuació procuraré mostrar que molt sovint les semblances es limiten a l'aspecte, però no pas al contingut.

En el *Gazophylacium* l'ordre alfabètic és el següent: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y i Z. Una conseqüència que salta a la vista és que Lacavalleria ordena els al·lògrafs *ij* i *u/v/w* sota I i V, respectivament. Així, IAFFA (= *Jaffa*) precedeix IAMBICH (= *iàmbich*) i IESVS (= *Jesús*) precedeix IGLESIA (= *iglésia*); a continuació de V (= el numeral *u*) hi ha VA, adjectiu, i VIVIERS va abans de VIVRER (= *viurer*). Per últim, VVETERAVIA (= *Weteràvia*) precedeix VVLCANO (= *Vulcano*).

4.4.2. La selecció de la nomenclatura

El programa de Lacavalleria per a l'elaboració del *Gazophylacium* consistia principalment a produir un diccionari català-llatí ben extens, ja que, com diu a la nota «Al lector», manca un «vocabulari copiós», perquè «lo *Fons verborum* y lo *Vocabulari* de Torra són llibres molt erudits», però «totavia se troban tant succints, que en ells falta un número casi innumerable de vocables».

El nombre d'entrades del *Gazophylacium* començades per *a* és al voltant dels 1.600. Si s'extrapola aquesta dada al conjunt de l'obra, el diccionari de Lacavalleria pot superar fàcilment els 22.000 articles lexicogràfics. Es tracta, doncs, d'un nombre d'articles molt considerable per l'època i més si es té en compte que molts d'ells tenen una longitud notable (v., per exemple, els articles **ARBRE**, **AURELLA** i **AYRE** que ocupen una columna de text i l'article **AYGUA** que n'ocupa dues senceres).

A qui obri per primera vegada el *Gazophylacium* segurament no el deixarà indiferent la presència tan remarcable de noms propis, cosa que contrasta amb els diccionaris dels seus predecessors, Font i Torra, on gairebé no se'n troben. En efecte, sense moure'm dels articles començats per *a*, documento antropònims (**ALEIX**, **ALEXANDRE**, **AMANT**, **AMBRÒS**, **ANTÒNIA**, **ARCHÍMEDES**, **ARNULFO**, etc.), teònims (**ADONIS**, **APOL·LO**, **ASTREA**, etc.), noms d'herois i heroïnes de la mitologia greco-llatina (**ACHIL·LES**, **AGAMÈNNON**, **ÀIAX**, **ANDRÒMEDA**, **ANTÍGONA**, **ARGONAUTA**, **ARGUS**, etc.), orònims (**ALPES**, **APENNÍ**, **ATHOS**, **ATLAS**, etc.), hidrònims (**AA**, **ADDA**, **ADRIÀTICH**, **ALFERO**, etc.), noms de ciutats (**ÀMSTERDAM**, **ANCONA**, **ANDRI-NÒPOLI**, **ALCALÀ**, etc.) i corònims (**ACARNÀNIA**, **ALSÀCIA**, **ANDALUZIA**, **APRUSO**, etc.). Però el que crida més l'atenció és la presència de toponímia d'origen francès sense cap mena de tradició a casa nostra fins aleshores (**ABBEVILA**, **ANECI**, **ANGIERS**, **AMBRUN**, **ANGOLESMA**, **ARTOÈS**, **AUTUN**, etc.). Els lingüistes que s'han ocupat del *Gazophylacium* en destaquen la influència francesa per la presència d'alguns noms comuns manllevats al francès. Sense voler subestimar aquesta dada, que és certa, jo vaig prendre consciència que Lacavalleria podia haver comptat amb el suport d'alguna font francesa sobretot gràcies a l'abundant toponímia francesa present a l'obra.

Ara bé, l'aspecte més característic de la nomenclatura del *Gazophylacium* és probablement la inclusió d'un gran nombre de neologismes d'arrel culta, molts dels quals formen part, a més, del vocabulari científicotècnic. No m'estendré a donar-ne exemples aquí, sinó que remeto el lector als apartats d'aquest mateix capítol on desenvolupo aquest aspecte (v. sobretot § 4.7.1. *a*) i 4.7.1. *b*)).

El *Gazophylacium* també destaca per haver incorporat nombrosos neologismes creats a partir de radicals catalans i sufixos presos del francès i adaptats al català. Entre els mots creats per aquest procediment destaquen sobretot els noms d'acció en *-ment* com **AMOLLIMENT**, o **ablaniment, de cosa dura**, i d'agent en *-dor* com **AMOTINADOR** (v. § 4.7.1. *c*)). Tampoc vull passar per alt els neologismes que Lacavalleria versemblantment va crear per analogia amb el grup de mots anteriors (**ADHERIMENT** i **AMANYAGADOR**) (v. § 4.7.1. *d*)).

Per últim, no faria justícia a la descripció de la nomenclatura del *Gazophylacium* si no em referís a la presència d'un nombre no pas menor de castellanismes lèxics que també figuren en els diccionaris dels seus antecessors, Font i Torra, els

quals, al seu torn, els van pouar de la font castellana comuna, el diccionari de Bartolomé Bravo ja citat. Em refereixo a unitats com ara **ACARREAR inquietuts a algú**; **AGUARDAR**; **ALCANSAR, aconseguir o conseguir, a algú**; **ALIVIAR als miserables**; **ANGÚSTIA, o angúnia, de l'ànimo**; **APASSIBLE**; **APRETAR alguna cosa**; **ATAVIAR a una dona**; **ATINAR a alguna cosa** i **AVERIGUAR alguna cosa**, que analitzo amb detall més endavant (v. § 4.7.7).

Amb tot, hi ha nomenclatura seleccionada per Lacavalleria que costa d'identificar com a formant part d'alguna de les categories suara esmentades i, per tant, el motiu de la seva selecció no és evident per al lector actual. El fet és, però, que Lacavalleria va incloure, a la seva insabuda, nomenclatura que formava part del programa lingüístic de l'Académie. En donaré tres exemples.

1) Els articles **ACTORA, ACUSADORA, COMPETIDORA i LLIBERTADORA**

En general, Lacavalleria no acostuma a desglossar els substantius de dos gèneres en articles independents, però tanmateix inclou els articles femenins **ACTORA, ACUSADORA, COMPETIDORA i LLIBERTADORA** que, aparentment, no presenten cap particularitat morfològica ni semàntica que justifiqui la seva presència en el *Gazophylacium*.

Els equivalents francesos dels substantius femenins damunt dits són mots terminats en *-trice* — *actrice, accusatrice, competitrice i libératrice*—, sufix emprat per a la formació de substantius femenins que estava subjecta a una normativa estricta. Pomey que n'estava al corrent i potser per fer-ho evident, va incloure al seu diccionari tots els mots en *-trice* admesos per l'Académie. (A propòsit dels femenis en *-trice*, v. § 4.7.1. b)).

2) L'expressió *péril éminent*

Sota la veu **PERILL** del *Gazophylacium* hi ha l'expressió *perill éminent* amb la informació següent:

PERILL *Perill éminent*. Periculum imminens. Periculum praesens.

L'expressió *perill éminent* fa de mal interpretar si no es recorre al context cultural que la va produir, ja que la seva motivació està incardinada en el model

de llengua que els reformadors de la llengua francesa de l'època, amb Vaugelas al capdavant, maldaven per imposar.

A primera vista, quan el consultant llegeix l'expressió anterior no pot evitar de pensar que l'adjectiu *eminent* és una errada tipogràfica per *imminent*, ja que les dues equivalències llatines que segueixen l'expressió no deixen lloc al dubte: *periculum imminens* i *periculum praesens* signifiquen 'perill immediat'. El diccionari de Pomey també recull l'expressió de què tractem, que en francès és *peril éminent*, amb els mateixos equivalents llatins del *Gazophylacium*. Hem de concloure, doncs, que l'expressió **perill eminent** no és una errada tipogràfica, sinó que Lacavalleria incorpora volgudament la dita expressió. Per la seva part, en el diccionari de Pomey tampoc figura cap aclariment suplementari que ajudi el lector d'avui a interpretar l'expressió *péril éminent*.

Per a poder-ne descodificar el sentit, cal recórrer a una remarca lingüística que Vaugelas va dedicar a aquesta expressió i que va sotmetre al parer dels membres de l'Académie,⁷ de la qual ell també formava part. Reprodueixo, tot seguit, la remarca sencera:

Peril eminent

Voyci un exemple de ce que l'Usage fait souvent contre la Raison; car personne ne doute, j'entens de ceux qui sçavent la langue latine, que *péril éminent* ne soit pris du latin qui dit *periculum imminens*, pour signifier la mesme chose et toutefois nous ne disons pas *peril imminent* pour éviter, comme je crois, le mauvais son des trois *i*, mais *éminent*, qui ne veut nullement dire cela, ni mesmes il n'est pas possible de concevoir comme on peut donner cette épithète au peril. Au lieu qu'imminent, voulant dire une chose preste à tomber sur une autre, l'épithète convient fort bien au peril qui est sur le point d'accabler une personne. Pour cette raison, j'ay vu un grand personnage qui n'a jamais voulu dire autrement que *peril imminent*, mais avec le respect qui est deu à sa memoire, il en est repris non seulement comme d'un mot qui n'est pas françois, mais comme d'une erreur, qui n'est pardonnable à qui que ce soit, de vouloir en matière de langues vivantes s'opiniastres pour la Raison contre l'Usage.

Vaugelas comença la remarca apel·lant a la primacia de l'ús per sobre de la

7. Claude Favre de VAUGELAS, *Remarques sur la langue françoise, utiles à ceux qui veulent bien parler et bien écrire*, Paris: chez la veure Jean Camusat et Pierre Le Petit, 1647, URL: <https://tinyurl.com/y9bsfpeq> (cons. 17-06-2020), pàg. 302 - 303.

raó en matèria de llengua. A la primera meitat del segle XVII els reformadors de la llengua francesa pretenien depurar-la amb el concurs dels bons autors i dels bons locutors,⁸ bo i prenent per model la preceptiva gramatical de Quintilià, segons la qual el bon ús s'ha de fonamentar en la precisió, la claredat i el decòrum. Així, doncs, malgrat que l'equivalent francès de l'adjectiu *imminens* és *imminent*, Vaugelas proposà als acadèmics de substituir *imminent* per *éminent* per evitar el so cacofònic de la [i] en tres síl·labes consecutives.

Se sap que el ple de l'Académie no solament va aprovar el contingut íntegre de la remarca anterior, sinó que, a més, va incorporar la dita expressió a la primera edició del diccionari acadèmic francès.

3) La flexió del verb *assentar*

En general, el llatí és la llengua rellevant en els diccionaris de Pomey i Lacavalleria. Amb tot, a vegades, en el diccionari de Pomey s'inverteixen els rols i la llengua francesa adquireix protagonisme, com farà veure tot seguit.

Sota la veu *assentar* del *Gazophylacium* hi ha els sintagmes verbals següents:

ASSENTAR, o *col·locar*, en algun lloch una stàtua, una columna o altra cosa semblant [...] *Assentau-vos*. Sede. *Que ell se assentie*. Sedeat. *Que ells se assentien*. Sedeant. [...]

Són la segona persona de l'imperatiu present, *Assentau-vos*, la tercera persona, singular i plural, del present de subjuntiu, *Que ell se assentie* i *Que ells se assentien*, respectivament.

D'entrada, les tres formes verbals anteriors no presenten cap dificultat particular ni en català ni en llatí, en canvi, sí que plantegen una dificultat important en francès relativa a la seva conjugació. En una llarga nota *s. v.* s'ASSEOIR Pomey reproduceix la conjugació del present i de l'imperfet d'indicatiu d'aquest verb i la conjugació de la segona persona de l'imperatiu present i la tercera persona, singular i plural, del present de subjuntiu d'acord amb les prescripcions de M. de Vaugelas:

8. Harald WEINRICH, «Vaugelas und die Lehre vom guten Sprachgebrauch», a: *Zeitschrift für romanische Philologie*, 76 (1960), pàg. 19 - 20.

s'ASSEOIR [...] *Ce verbe (dit M. de Vaugelas) se conjugue ainsi au présent de l'Indicatif. Je m'assieds, tu t'assieds, il s'assied, nous nous asseions, vous vous asseiez, ils s'assient, et non pas ils s'asseient. Je m'asseiois, etc., ils s'asseoient.*

Asseiez-vous (et non pas Assisez-vous). Sede. Qu'il s'asseie et qu'ils s'asseient. Sedeat. Sedeant. [...]

En aquesta nota, doncs, la llengua rellevant no és la llengua de destí com seria esperable, sinó la llengua de partida, el francès. Lacavalleria hauria pogut passar de llarg d'aquesta nota, ja que es tracta d'una qüestió totalment aliena a la llengua catalana i, en canvi, no ho va fer.

Com es pot comprovar, doncs, la influència de la font francesa en el *Gazophylacium* va més enllà del simple manlleu de mots, expressions i terminologia més o menys adaptada. El diccionari de Pomey també va ser font d'inspiració per a la creació de nous mots en què Lacavalleria combina una arrel catalana amb un sufix manllevat del francès. Per exemple, a partir de la correspondència entre el català **ADQUIRIR** i el francès *acquérir* s'emmiralla en el derivat francès *acquisition* per a crear el derivat català **ADQUISICIÓ** bo i adaptant el sufix francès *-ition*. (Pel que fa a aquest procediment de formació de mots per part de Lacavalleria, v. § 4.7.1.c).

Amb relació a la nomenclatura, Lacavalleria confronta les solucions proposades per Font i Torra amb les de la font francesa i, si no està d'acord amb l'opció dels seus predecessors, es decanta per la solució més acostada a la font francesa. Per exemple, el substantiu **ABRASSADA** té per model el francès *embrassade* i es contraposa a *abràs*, que és la solució acastellanada de Font i Torra; el derivat verbal **ABLANIMENT** fou creat versemblantment per Lacavalleria seguint el patró del francès *amolissement*, mentre que Font i Torra recullen *ablanidura*; i en el cas de *acusadora cosa*, expressió que figura a Font i Torra, el nostre autor opta per **ACUSATÒRIA cosa**, seguint el model francès *accusatoire*. Fins i tot la *a-* protètica d'algunes entrades del *Gazophylacium* tenen origen en el model francès. És el cas del verb **ARRAHONAR**, que en els diccionaris de Font i Torra figura sense aquest metaplasme, amb la forma *rahonar*, i calca la font francesa, on figura *arraisonner*.

4.4.3. Tipologia i representació de les entrades

La nomenclatura principal del *Gazophylacium* està formada pel conjunt d'entrades que encapçalen un article, les quals d'acord amb la seva tipologia poden ser univerbals o pluriverbals.

1) Entrades univerbals

En parlar de la selecció de la nomenclatura (v. § 4.4.2) ja he reportat una llarga nòmina de noms propis univerbals als quals cal afegir-hi els mots de la llengua comuna de totes les categories gramaticals: substantius (**ABARCA**, **ABAT**, **ABECEDARI**, **ÀLGEBRA**, **ALMESQUERA**, **AMETLLER**, **ABISSINS**, **ALEMANY**, **AQUIETAMENT**, **ÀTOMO**, etc.); adjectius (**AGENOLLAT**, **ÀGIL**, **ALIENO**, **ALTIU**, **AMBICIÓS**, **ANSIÓS**, **APRÈS**, **ÀRDUO**, etc.); verbs (**AMARGAR**, **ARCABOTEJAR**, **ARRAPAR**, **ARTICULAR**, etc.); adverbis (**ÀBILMENT**, **ÀGILMENT**, **AHYR**, **AJUNTADAMENT**, **ANTI-GAMENT**, **ARA**, etc.); mots gramaticals com els demostratius **AQUEIX**, **AQUELL**, **AQUEST**, etc.; preposicions com **A** o **AB**, etc.

2) Entrades pluriverbals

Un dels aspectes més característics de la nomenclatura del *Gazophylacium* són les entrades pluriverbals, ja que difereixen força respecte de la nomenclatura dels nostres diccionaris tant pel que fa a la forma com pel que fa al contingut, i ens situen de ple en un punt de la història de la lexicografia equidistant dels diccionaris bilingües renaixentistes i dels diccionaris monolingües.

Les entrades pluriverbals del *Gazophylacium* estan formades per un mot nucli, que és el mot que encapçala l'entrada, i un o més mots que el segueixen i que poden ser:

- Verbs pronominals,
- Locucions,
- Mots nucli seguits d'una o més variants, que poden ser:
  1. gràfiques,
  2. morfològiques,

3. sintàctiques i

4. semàntiques

- Mots nucli seguits de variants acastellanades o equivalents castellans,
- Mots nucli acompanyats d'elements que pertanyen a la seva estructura argumental, i
- Mots nucli acompanyats de complements no argumentals.

A continuació, dono alguns exemples de cadascuna de les tipologies d'entrades pluriverbals especificades:

a) Verbs pronominals

- **ABSENTAR-SE**
- **ACARNISSAR-SE**
- **ANNUVOLAR-SE**
- **APEGAR-SE**
- **ASSÈURER-SE**
- **ASSOLEYAR-SE**
- **ATREVIR-SE**
- **ATRINXERAR-SE**

b) Locucions

- **AGULLA *de cap***
- **A L'ENTORN *de alguna cosa***
- **ANS *bé***
- **A PENES**
- **A PLER**

c) Mots nucli seguits d'una o més variants

Moltes entrades del *Gazophylacium* estan formades pel mot nucli separat per una coma de la conjunció *o* a continuació de la qual hi ha un mot —de vegades, més d'un— que és una variant d'aquell. Les variants poden ser de naturalesa diversa: gràfiques, morfològiques, sintàctiques i semàntiques, com *faré veure* tot seguit.

Generalment, el mot nucli de l'entrada i les variants que l'acompanyen mantenen una relació de subordinació: el mot nucli és la forma prioritzada i les variants, que solen comptar amb entrada pròpia en el diccionari,⁹ són secundàries i acostumen a remetre a la principal.

c1) Variants gràfiques

- **ABAXAT**, *o abaixat*
- **ABSTERGIU**, *o abstersiu*
- **AM**, *o ham, per a pèndrer peix*
- **ÀNADA**, *ànech, o àneda*
- **ANGLANTINA**, *o englantina*
- **ANLLÀ**, *o enllà*
- **APARÈIXER**, *o aparèixer*
- **ARCHEBISBE**, *o arquebisbe*
- **ASCENSAMENT**, *o assensament*
- **ASSER**, *o acer*
- **ATZERENA**, *o etzerena*
- **AVER**, *o haver*

---

9. Documento algun cas de variant del mot nucli que no té entrada pròpia com *abadiat*, s. v. **ABADIA**. Aquest mot, doncs, forma part del que s'anomena 'nomenclatura oculta' perquè manca d'entrada pròpia.

- **AXÍ, o així**
- **AXÒ, o això**

c2) Variants morfològiques

A les entrades començades per *a* del *Gazophylacium* abunden, entre variants morfològiques d'altre tipus, els mots amb *a*-protètica enfront de les seves variants sense aquest metaplasme.

- **AFAVORIDOR, o favoridor**
- **ÀGUILA, o àliga**
- **AGRURA, o agror, de fruytes**
- **ALLÍ, o allà**
- **ALLIBERTADOR, o llibertador**
- **AMARCH, o amargant**
- **AMENASSAR, o menassar, a algú**
- **ANSA, o nansa**
- **APARADOR, o parador**
- **APARENÇA, o parensa**
- **APOTECARI, o potecari**
- **ARRUGAT, o rugat**
- **ASSERENAT, o serenat**
- **ASSOCIACIÓ, o associament**
- **ASTA, o àstil**
- **AURELLA, o orella**

c3) Variants sintàctiques

En uns pocs casos, Lacavalleria inclou dintre de l'entrada verbal dues configuracions sintàctiques diferents, per exemple, una construcció transitiva seguida d'una alternança intransitiva pronominal (*admirar/admirar-se* i *amotinar/amotinar-se*), una alternança de simetria (*ajuntar dues coses/ajuntar una cosa ab altra*) i una construcció transitiva amb complement directe de persona alterna amb una que té un complement directe de cosa (*aplacar a Déu/la indignació de Déu*):

- **ADMIRAR** *alguna cosa, o admirar-se de alguna cosa*
- **AJUNTAR**, *o juntar, dues coses, o una cosa ab altra*
- **AMOTINAR**, *o amotinar-se*
- **APLACAR a Déu**, *o la indignació de Déu*

c4) Variants semàntiques

Moltes entrades del *Gazophylacium*, sobretot verbs i substantius, presenten a continuació del mot nucli, un mot que és sinònim d'aquell, ja que n'és un equivalent semàntic i funcional. Temps a venir, aquest sinònim, ja independent del mot nucli, esdevindrà la definició de l'entrada en els diccionaris monolingües.

c4.1) verbs

- **ACOMÈTRER**, *o arremètrer, a algú*
- **ACOSTUMAR**, *o avesar, a un minyó al treball*
- **ADVERTIR**, *o apercebir, alguna cosa*
- **AFFLAQUIR**, *o debilitar, alguna cosa o a algú*
- **ALCANSAR**, *aconseguir o conseguir, a algú*
- **ANAR**, *o caminar*
- **APETIR**, *o desitjar, alguna cosa*

- **ARREBATAR**, o *extasiar, a algú*
- **ARRUÏNAR**, *espatllar o assolar, un edifici*
- **AVORRIT**, o *odiat, de algú*
- **AXUGAR**, o *secar, alguna cosa al foch*

c4.2) Substantius

- **ACTOR**, o *agent*
- **ADVERSARI**, o *enemich, de algú*
- **ALBARDA**, o *bast*
- **AMONESTADOR**, o *avisador*
- **ATENDÈNCIA**, o *respecte*
- **ATORGAMENT**, o *concessió*
- **AUCELL**, o *moxó*
- **AUTUMNO**, o *tardor*
- **AYGUAT**, o *inundació*

c4.3) Adjectius

- **ABJECTAT**, o *menyspresat*
- **ACCIDENTAL**, o *fortuït*

c4.4) Adverbis

- **A PART**, o *separadament*
- **AUSTERAMENT**, o *severament*

d) Mots nucli seguits de variants acastellanades o equivalents castellans

Tot i que pròpiament no són ‘variants’, incloc en aquest apartat un grup de parelles de mots que, si es té en compte el conjunt de tot el diccionari és força nodrit, en què un d’ells és català i l’altre, una variant acastellanada o directament l’equivalent castellà corresponent. Aquestes parelles de mots demostren que el castellanisme convivia amb el mot genuí, però no l’havia substituït.

- **ABANS**, o *antes*
- **AMONTONAMENT**, o *apilament*
- **ASSAJAR**, o *ensajar, alguna cosa*
- **ASSATG**, o *ensatg, de la virtut de alguna cosa*

e) Mots nucli acompanyats d’elements que pertanyen a la seva estructura argumental

Un dels aspectes de la nomenclatura del *Gazophylacium* sobre el qual paga la pena de deturar-se a analitzar són les entrades en què el mot nucli va acompanyat d’un o més mots que aporten informació contextual. En la pràctica lexicogràfica actual aquesta informació figura en el camp de la definició i rep el nom de ‘elements extrínsecs’. Segons Rafel,¹⁰ els elements extrínsecs «aporten informació relativa a les restriccions de selecció que imposen els mots definits o bé de caràcter sintàctic». Per exemple, l’article **AHYNAR lo cavall** indica que el verb *ahynar*, avui ‘aïnar’, imposa la condició semàntica que el seu subjecte només pot ser un cavall i no cap altre ésser viu. I l’article **TRIBUYR alguna cosa a algú** fa saber que el verb *atribuir* té una estructura argumental diàdica.

En els diccionaris actuals, els elements extrínsecs solen anar marcats tipogràficament per distingir-los de la part intrínseca o conceptual de la definició. En el tresor de Lacavalleria, en canvi, trobem elements extrínsecs formant part de l’entrada, fet que, segons com, pot confondre el lector poc avesat a les idiosincràcies dels diccionaris del Renaixement i el Barroc.

10. Joaquim RAFEL, *Lexicografia, op. cit.*, pàg. 116.

Tot i que la majoria de les entrades del *Gazophylacium* amb elements extrínsecs són verbs, també n'hi ha que són substantius i adjectius. Vegeu-ne una mostra a continuació:

e1) verbs transitius

- **ABJURAR** *la heretgia*
- **ABLANIR** *alguna cosa dura*
- **ACABAR** *una obra*
- **ADOPTAR** *a algú*
- **ADQUIRIR** *riqueses*
- **AFAMAR** *una ciutat*
- **AGRAYR** *un servey*
- **ANUL·LAR** *alguna cosa*
- **AVORRIR** *a algú*

e2) verbs ditransitius

- **ADJUDICAR** *alguna cosa a algú*
- **ATRIBUYR** *alguna cosa a algú*

e3) verbs ditransitius de règim preposicional

- **ABOCAR** *alguna cosa dins de altra*
- **ADAPTAR** *una cosa a una altra*
- **AFARTAR** *a algú de alguna cosa*
- **AFEGIR** *alguna cosa a altra*
- **ALLUNYAR** *a algú de algun lloch*

- **AMONESTAR**, o avisar, a algú de alguna cosa
- **APOSENTAR** en sa casa a algú
- **ARBORAR** lo estandart sobre de les muralles
- **ASSENTAR**, o col·locar, en algun lloch una stàtua, una columna o altra cosa semblant

e4) verbs intransitius

- **AHYNAR** lo cavall

e5) verbs intransitius de règim preposicional

- **ABSTENIR-SE** de alguna cosa
- **ABUNDAR** en totes coses
- **ACUDIR** a algun lloch
- **ADONAR-SE** de alguna cosa
- **APARENTAR-SE** ab algú
- **APOSTATAR** de la fe christiana
- **AVEHINAR-SE** a algun lloch

e6) substantius

- **ABOCAMENT** de una cosa en altra
- **ACURSAMENT** de alguna cosa
- **ADQUISICIÓ** de riqueses
- **AFOLLAMENT** de alguna part del cos
- **ALIENACIÓ** de alguna cosa

- **ALSAMENT** *de alguna cosa*
- **AMANSADOR** *de feres*
- **ASSAHONADOR** *de cuiros*
- **AUDICIÓ** *de testimonis*

e7) adjectius

Al *Gazophylacium* documento un grup d'entrades formades per un adjectiu seguit d'un substantiu. Per la mena de substantiu que l'adjectiu porta associat i l'ordre en què es presenten, aquestes combinacions es poden considerar col·locacions. De fet, Arribas considera que l'anteposició de l'adjectiu és una marca de col·locació.¹¹

- **ACCESSIBLE** *lloch*
- **AFINAT** *or*
- **AGGREGAT** *doctor*
- **AMBLADOR** *cavall*
- **ANTICIPAT** *diner*
- **APÒCRIFO** *llibre*
- **ÀRTICH** *polo*

També localitzo un grup d'entrades formades per un adjectiu acompanyat del substantiu 'cosa', 'home' o 'dona' que, segons Arribas,¹² en comptes d'aportar informació combinatòria i semàntica del lema, com en el cas anterior, semblen indicar, més aviat, la categoria gramatical del mot al qual complementen i si el tret semàntic que li correspon és [+/- humà]:

11. María ARRIBAS JIMÉNEZ, *La lexicografía bilingüe español-francés de los siglos XVI y XVII: estudio y edición del Diccionario español de fr. Pierre Séguin*, tesi doctoral dir. per Manuel ALVAR EZQUERRA, Madrid: Universidad Complutense, 2014, pàg. 596.

12. *Ib.*, pàg. 238 - 239.

- **ACADÈMICA cosa**
- **ACOVARDAT home**
- **ACUSATÒRIA cosa**
- **ADÚLTERO home**
- **ADÚLTERA dona**
- **ADVERSA cosa**
- **AMONESTADORA, o avisadora, cosa**
- **AVISADORA, o amonestadora, cosa**

f) Mots nucli acompanyats de complements no argumentals

Algunes entrades del *Gazophylacium* inclouen un complement a continuació del mot nucli que no té caràcter argumental, sinó que serveix per a discriminar accepcions diferents del mot nucli (v. f1)). Així, en un cas com **AGRURA, o agror, de fruytes**, el sintagma ‘de fruytes’ hi és per distingir-lo d’altres tipus d’agrura aplegats en el mateix article com ara *Agrura de vi*, *Agrura de paraules*, *Agrura de natural*, *Agrura de sabor*, *Agrura de so* i *Agrura de ànimo apesarat*.

Altres vegades, el complement no discrimina accepcions, sinó que reforça la identitat semàntica del mot nucli. Prenem per exemple, l’entrada **AMIT de sacerdot**. Com se sap, l’*amit* forma part exclusivament de les vestidures d’un capellà, per tant, des del punt de vista semàntic el sintagma preposicional ‘de sacerdot’ que complementa el mot nucli de l’entrada és redundant. (v. f2)).

Per acabar, hi ha altres entrades en què el complement respectiu fa referència a la finalitat de l’acció o de l’objecte (v. f3)), la causa de l’acció o de l’estat denotat pel mot nucli de l’entrada (v. f4)) o la manera com es duu a terme l’acció denotada pel mot nucli (v. f5)).

f1) Especificació del mot nucli:

- **ACTORA de comèdia**

- **AGRURA, o agror, de fruytes**
- **ALBA del dia**
- **ANELLA de ferro**
- **APLECH de gent**
- **ARESTA de espiga**
- **ARGOLLA de ferro**
- **ARRUGA, o ruga, de cara**
- **ASPRE al tocar**
- **ASPRESA de camí**

f2) Caracterització del mot nucli:

- **AMIT de sacerdot**
- **AXAM de abelles**
- **AYA de un príncep**
- **AVANTGUARDA de un exèrcit**
- **AHYNADA de cavall**
- **AULA de estudiants**

f3) Finalitat de l'acció o de l'objecte denotat pel mot nucli:

- **ACOMODAMENT de alguna cosa perquè sia de major comoditat**
- **AM, o ham, per a pèndrer peix**
- **ARCH per a tirar fletxes**
- **ARQUILLA ahont se posan les coses més precioses**

f4) Causa de l'acció o de l'estat denotat pel mot nucli:

- **ADORMIMENT** *causat per la gana de dormir*
- **ADORMIT** *per la son*

f5) Manera com es duu a terme l'acció denotada pel mot nucli:

- **ACURSAR** *alguna cosa tallant*
- **AMOXAR** *a algú afalagant-lo*

4.5. La microestructura

4.5.1. Polisèmia *versus* homonímia

Si es comparen els diccionaris de Font i Torra amb el de Lacavalleria, hom s'adona de seguida que l'estructura dels articles del *Gazophylacium* és més compacta que no pas la dels seus predecessors. Generalment, en els diccionaris de Font i Torra les diverses accepcions d'un mot estan disposades en entrades independents i, doncs, es pot considerar que en aquells diccionaris predomina sobretot l'homonímia.

En canvi, en el *Gazophylacium* les diverses accepcions d'un mot polisèmic s'agrupen sota del mateix article. Lacavalleria se serveix de dos procediments per a indicar les diferents accepcions d'un mot: unes vegades ho especifica a l'entrada i altres vegades, a la definició.

En fer la caracterització de la nomenclatura principal del *Gazophylacium* he dit que algunes entrades del diccionari consten del mot nucli seguit d'un complement que serveix per discriminar accepcions diferents:

ARESTA *de espiga*. [...] **ARESTA** *de peixos* [...]

En el cas anterior, el mot *aresta* té dos significats, segons que hom es refereixi a l'apèndix filiforme i rígid que presenta l'espiga de blat o bé a l'espina de peix. En tots dos casos, la diferència semàntica s'incorpora directament a l'entrada: els

sintagmes preposicionals *de espiga* i *de peixos* corresponen, respectivament, als dos significats damunt dits.

Altres vegades, els diferents sentits d'un mot es reflecteixen a la definició, com és acostumat en la pràctica lexicogràfica actual:

ADDICIÓ, obra de addicionar [...] **Addició**, suplement [...] **Addició**, augmentació [...] **Addició**, lo que és ajustat [...]

En aquests casos, Lacacalleria repeteix el mot de l'entrada cada vegada que es produeix un canvi de significat, i la definició és l'encarregada de vehicular-lo.

De vegades, es combinen els dos procediments suara esmentats, com a l'article **ALBA del dia**, en què el sintagma preposicional *de dia* inclòs a l'entrada aporta la distinció semàntica respecte dels altres significats que té el mot, mentre que a la resta d'accepcions la discriminació semàntica es produeix a la definició:

ALBA del dia, punta del dia [...] **Alba**, vestiment sacerdotal [...] **Alba**, poy, arbre [...] **Alba**, nom de diverses ciutats [...]

En algun cas, Lacavalleria subsumeix en un mateix article informacions que avui disposaríem en articles separats. Per exemple, s. v. **ÀNADA, ànech o àneda**,¹³ a més de les diverses accepcions relatives a l'anàtid, hi ha la informació relativa al substantiu deverbals *anada*:

ÀNADA, ànech o àneda, auccell. Haec anas, atis. [...] **Anada**, obra de anar o caminar. Hic itus, us. [...]

Vull fer notar, de passada, que en el diccionari de Torra les dades relatives a *ànada* i *anada* figuren sota entrades independents amb la forma «Anada».

No sembla que Lacavalleria tingués, pel que fa a aquesta qüestió, una idea prefixada. Així, unes vegades segueix les seves fonts. Per exemple, els quatre articles inicials —**A**, *La primera lletra de l'A, B, C...*; **A**, o **hola**, *adverbi de cridar*; **A**,

13. Reproduïxo l'article d'acord amb la meua transcripció, que preveu la regularització dels accents, però faig avinent que a l'entrada original l'accent no hi és.

o *ay*, interjecció i **A**, en les qüestions de lloch...— figuren en articles independents, seguint en això sobretot les fonts catalanes de Font i de Torra, que disposen aquests mots homògrafs en entrades independents. Altres vegades, subsumeix en un sol article les informacions que avui disposaríem en articles separats.

4.5.2. La nomenclatura secundària

En aquest epígraf m'ocuparé de la nomenclatura secundària, és a dir, de la nomenclatura que no encapçala l'article, sinó que és al seu interior. La nomenclatura secundària del *Gazophylacium* està formada per unitats univerbals —el mot de l'entrada principal seguit de definició, repetit tantes vegades com accepcions es donen del mot polisèmic— i unitats pluriverbals. Dintre de la segona categoria distingeixo dos grups: el de les unitats pluriverbals que repliquen aproximadament la classificació vista per a la nomenclatura principal i el que anomeno 'nomenclatura parafràstica', constituïda per parafrasis de l'equivalent llatí que les acompanya i que conté el mot de l'entrada principal sota el qual figuren.

1) Entrades secundàries univerbals

Per a distingir les diverses accepcions d'un mot polisèmic, Lacavalleria, seguint també en aquest aspecte la font francesa, repeteix a l'interior de l'article el mot de l'entrada en cursiva seguit d'una definició que discrimina aquell significat concret d'altres que pugui tenir el mot.

Vegeu, tot seguit, alguns exemples de mots polisèmics pertanyents a una de les quatre categories majors.

ACAPTA, acció de demanar caritat [...]

Acapta, lo que se ha aplegat demanant caritat. [...]

APETIT, fam, gana de menjar [...]

Apetit, desitg [...]

Apetit, fantasia [...]

ATREVIT, *coratjós* [...]

Atrevit, *temerari* [...]

AVALOTAR, *cridar avalotadament* [...]

Avalotar, *causar o mòurer un avalot o motí* [...]

ABSOLUTAMENT, *soberanament* [...]

Absolutament, *sens condició o reserva* [...]

Absolutament, *totalment* [...]

APASSIONADAMENT, *ab desordenada passió* [...]

Apassionadament, *ab ardor* [...]

Apassionadament, *ab gran affició* [...]

2) Entrades secundàries pluriverbals

A l'interior de l'article podem trobar el mot nucli de l'entrada principal formant part d'un sintagma. És a dir, com en el cas de les entrades principals pluriverbals (v. § 4.4.3), en la nomenclatura secundària, a l'interior de l'article, podem trobar la tipologia d'entrades pluriverbals següent:

- Versió pronominal d'un verb que constitueix l'entrada principal,
- Mot nucli formant part d'una locució,
- Mot nucli seguit d'una variant que pot ser:
  1. morfològica o
  2. semàntica
- Mot nucli seguit d'una variant acastellanada,
- Mot nucli acompanyat de l'estructura argumental,
- Mot nucli acompanyat de complements no argumentals, i
- Nomenclatura parafràstica.

Atès que la tipologia que acabo de presentar ve a ser *grosso modo* una rèplica de la de les entrades principals pluriverbals, remeto el lector interessat en la descripció de cada tipus a l'epígraf 4.4.3. A continuació, doncs, il·lustro directament cada tipologia amb alguns exemples.

Sí que m'estendré, en canvi, en tractar de l'última tipologia esmentada, la nomenclatura parafràstica, ja que no ha estat presentada abans i constitueix un element idiosincràtic del *Gazophylacium*.

a) Versió pronominal d'un verb que constitueix l'entrada principal

- *Acórrer-se*, s. v. **ACÓRRER a algú**
- *Acovardar-se*, s. v. **ACOVARDAR a algú**
- *Adormir-se*, s. v. **ADORMIR a algú**
- *Alarmar-se*, s. v. **ALARMAR a algú**
- *Amagrir-se*, s. v. **AMAGRIR a algú**

b) Mot nucli formant part d'una locució

- *Abat titular*, s. v. **ABAT**
- *Judici absolutori*, s. v. **ABSOLUTORI**
- *Accent agut*, s. v. **ACCENT**
- *Per accident*, s. v. **ACCIDENT**
- *Estar molt alegre*, s. v. **ALEGRE**
- *Arch de Sant Martí*, s. v. **ARCH per a tirar fletxes**

c1) Mot nucli seguit d'una variant morfològica

- *Abreviació, o abreviatura, de escriptura*, s. v. **ABREVIACIÓ**
- *Aquietar-se, o quietar-se*, s. v. **AQUIETAR, o quietar, a algú o alguna cosa**

c2) Mot nucli seguit d'una variant semàntica

- *Abrassar, o abarcar, un negoci, s. v. ABRASSAR a algú*
- *Amparar-se, o fer-se amo, de una ciutat, s. v. AMPARAR los béns de algú*
- *Apartament, o allunyament, forsat, s. v. APARTAMENT, o allunyament, voluntari*

d) Mot nucli seguit d'una variant acastellanada

- *Agafar-se, o apegar-se, a alguna cosa, s. v. AGAFAR alguna cosa*

e) Mot nucli acompanyat de l'estructura argumental**e1) verbs transitius**

- *Agullonejar un bou, s. v. AGULLONEJAR, o instigar, a algú per a fer alguna cosa*
- *Abàtrer a algú, s. v. ABÀTRER una casa o altra cosa semblant*

e2) verbs ditransitius

- *Admètrer a algú en lo consell, s. v. ADMÈTRER en sa casa a algú*
- *Ajustar alguna cosa a altra, s. v. AJUSTAR, o concordar, los que estan en dissensió*

e3) verbs intransitius de règim preposicional

- *Acarnissar-se contra de algú, s. v. ACARNISSAR-SE*
- *Affligir-se de alguna cosa, s. v. AFFLIGIR a algú*

e4) Substantius

- *Abeurament de bestiar, s. v. ABEURAMENT*
- *Adormiment del peu, s. v. ADORMIMENT causat per la gana de dormir*

- *Adveniment a la corona*, s. v. **ADVENIMENT**

e5) Col·locacions en què el mot nucli apareix anteposat

- *Abatut mercader*, s. v. **ABATUT**

f) Mot nucli acompanyat de complements no argumentals

f1) Especificació del mot nucli

- *Ahynes de taula*, s. v. **AHYNA**
- *Agrura de paraules*, s. v. **AGRURA**, o *agror, de fruytes*
- *Aspresa de pell*, s. v. **ASPRESA de camí**

f2) Caracterització del mot nucli

- *Andes de llitera*, s. v. **ANDES**

f3) Finalitat de l'acció o de l'objecte denotat pel mot nucli

- *Andes per a portar a un malalt*, s. v. **ANDES**
- *Apoyo per a recolsar-se*, s. v. **APOYO**

f4) Causa de l'acció

- *Abaxar-se per humilitat*, s. v. **ABAXAR**, o *abaixar, alguna cosa*

g) Nomenclatura parafràstica

A més d'aquests casos d'unitats pluriverbals, també podem trobar el mot de l'entrada formant part d'una parafrasi explicativa de l'equivalent llatí que ve a continuació. És el que anomeno 'nomenclatura parafràstica'.

Tot i que en el *Gazophylacium* la nomenclatura parafràstica és fruit de la traducció del francès, el resultat sempre es pot llegir com una parafrasi de l'equivalent llatí que li fa de parió.

Generalment, les equivalències llatines consisteixen en una expressió univèrbal mentre que les expressions catalanes, a manca de l'expressió univèrbal corresponent, són paràfrasis explicatives del mot llatí.

A l'origen d'aquest procediment hi ha la pràctica iniciada per Robert Estienne i la seva prouja per incorporar en el diccionari bilingüe francès-llatí de 1539 tota la nomenclatura llatina continguda en el bilingüe llatí-francès de 1538. El resultat és un diccionari on l'interès principal és la llengua de destí, el llatí, i la nomenclatura de la llengua de partida és, en certa manera, subsidiària, ja que una bona part és nomenclatura parafràstica.

En relació amb la nomenclatura parafràstica, ve a tomb la reflexió del professor Alvar quan apunta quin és el principal problema que han de resoldre els diccionaris bilingües:¹⁴

[...] la principal dificultad de los diccionarios bilingües está causada por el anisomorfismo de las lenguas, que se refleja no en la lista vertical [el lemmari], sino en la otra estructura, de lectura horizontal a partir de la palabra que sirve de entrada, sujeto de la predicación constituida por el artículo del diccionario, en el cual se contiene informaciones de variada índole.

I continua la seva reflexió a l'entorn de les equivalències entre llengües amb una citació de Darbelnet, que també reproduïxo perquè situa exactament la qüestió que tracto:¹⁵

[...] le problème que tout dictionnaire bilingue doit résoudre n'est pas, comme on le sait, un problème de définition, mais d'équivalence entre les mots et les tours des deux langues considérées. Il est bien évident que ce problème n'existerait pas si les mots jugés équivalents justifiaient pleinement ce titre en ayant des aires sémantiques rigoureusement superposables.

Així, doncs, d'acord amb Alvar i Darbelnet, l'anisomorfisme de les llengües posades en relació en un diccionari bilingüe és el responsable que, a vegades, la llengua de partida i la de destí no comptin amb equivalències simètriques.

14. Manuel ALVAR EZQUERRA, «Los diccionarios bilingües: su contenido», a: *Lexicografía descriptiva*, Biblograf, Barcelona, 1993, pàg. 157 - 158.

15. 92 J. DARBELNET, «Dictionnaires bilingues et lexicologie différentielle», a: *Langages*, 19 (1970), pàg. 92 - 102, *Apud* Alvar, 1993, p. 158-159.

A l'època d'Estienne, la tècnica lexicogràfica dels diccionaris en general i dels bilingües en particular tot just començava a desenvolupar-se i, evidentment, no el preocupava gaire que el francès no comptés amb una expressió univèrbal com a correlat d'una expressió llatina univèrbal. Kibbee explica molt bé en què va consistir l'elaboració del diccionari francès-llatí d'aquest autor:¹⁶

The primary written sources for both dictionaries [es refereix als diccionaris bilingües anglès-francès, de Palsgrave, i francès-llatí d'Estienne] are clearly in the target language, and this significantly changes the scope of the dictionary. Both authors try to include all the words of the target language, wherever the effect may be on the head-words, a practice which certainly does not help the consultability of their works.

La nomenclatura parafràstica del *Gazophylacium* reflecteix exactament la concepció etimològica o per família de paraules de l'article lexicogràfic que defensava Estienne, ja que figura sempre sota una entrada el mot nucli de la qual és el primitiu corresponent.

La nomenclatura parafràstica és descriptiva: reproduïx mitjançant una parafrasi les propietats semàntiques de l'equivalent llatí, però, com diu Kibbee en el passatge que he reproduït més amunt, aquest procediment no és de gaire ajut al consultant que no està familiaritzat amb els diccionaris de la tradició renaixentista francesa, perquè el gros de la nomenclatura parafràstica comparteix propietats formals amb les definicions, ja que algunes descripcions coincideixen amb patrons de definició de substantius i adjectius. I no és estrany que el consultant que s'apropa per primer cop al *Gazophylacium* no sàpiga exactament si el que llegeix és una definició o bé un element de la nomenclatura.

Tot seguit, dono compte de les estructures de la nomenclatura parafràstica del *Gazophylacium* que ocorren amb més freqüència. A continuació de cada parafrasi procuro donar, sempre que n'hi ha, almenys un dels equivalents llatins univèrbals per fer evident fins a quin punt la nomenclatura parafràstica està condicionada pel llatí, i, per últim, indico l'entrada sota la qual figura la parafrasi.

---

16. Douglas A. KIBBEE, *op. cit.*, pàg. 141.

1. «Qui + [sintagma verbal]»

Aquesta estructura és la paràfrasi catalana corresponent a un adjectiu o a un substantiu llatí que designa noms d'ofici.

- *Qui cria abelles.* Hic apiarius, rii, s. v. **ABELLA**
- *Qui ama de acullir en sa casa.* Hic, haec hospitalis, hoc le, s. v. **ACULLIR a algú**
- *Qui té affinitat ab algú.* Consanguineus, a, um. Hic, haec affinis, hoc ne, s. v. **AFFINITAT**
- *Qui practica la agricultura [...]* Hic agricola, ae. Hic agricultor, oris. Agrorum cultor, (oris), s. v. **AGRICULTURA**
- *Qui té ales.* Alatus, a, um. Aliger, a, um. Pennatus, a, um. Penniger, a, um. Pinniger, a, um, s. v. **ALA**
- *Qui té lo natural alegre.* Hilarus, a, um. Hic, haec hilaris, hoc re, s. v. **ALEGRE**
- *Qui fa anells.* Hic anularius, rii, s. v. **ANELL**
- *Qui no té ànima, no animat, inanimat.* Inanimus, a, um. Inanimatus, a, um. Hic, haec inanimis, hoc me, s. v. **ÀNIMA**
- *Qui no va armat.* Hic, haec inermis, hoc me, s. v. **ARMAT**
- *Qui té lo cuydado de nudrir los aucells en una casa.* Hic aviarius, rii, s. v. **AUCELL, o moxó**

2. «Lo qui + [sintagma verbal]»

Aquesta estructura és la paràfrasi catalana corresponent sobretot a substantius llatins masculins de sentit agentiu, molts dels quals són noms d'oficis i càrrecs.

- *Lo qui portava les àguiles romanes.* Hic aquilifer, eri, s. v. **ÀGUILA, o àliga**
- *Lo qui fa agulles de cap, aguller, agulleter.* Hic acicularius, rii, s. v. **AGULLA de cap**

- *Lo qui agulloneja o instiga*. Hic stimulator, oris. Hic concitator, oris. Hic impulsor, oris, s. v. **AGULLONEJAR**, o *instigar, a algú per a fer alguna cosa*
- *Lo qui prepara la aluda*. Hic alutarius, rii, s. v. **ALUDA**
- *Lo qui fabrica, o fa, obres de aram*. Hic aerarius, rii. Aerarius faber, (bri), s. v. **ARAM**
- *Lo qui ven arenchs*. Harengorum propola, (ae), s. v. **ARENCH**
- *Lo qui porta armes*. Armifer, a, um. Armiger, a, um, s. v. **ARMA**

3. «La qui + [sintagma verbal]»

Aquesta és la variant femenina de l'estructura parafràstica anterior.

- *La qui fa agulles de cap, agullera, agulletera*. Haec acicularia, ae. s. v. **AGULLA de cap**
- *La qui ven arenchs*. Harengorum propola mulier, s. v. **ARENCH**

4. «Qui és de + [topònim]»

Aquesta estructura és la parafrasi catalana corresponent a un gentilici llatí.

En el cas de *Qui és de Àfrica* i *Qui és de la Amèrica*, vull fer notar que en algun estadi de la tradició lexicogràfica es va afegir, juxtaposant-lo a l'expressió parafràstica, el gentilici univerbal corresponent, *africà* i *amèrich*, respectivament.

Lacavalleria manté les estructures juxtaposades, però, en general, té cura de desglossar el gentilici univerbal en una entrada independent: *amèrich* és una entrada de la nomenclatura principal, en canvi, *africà* no. En aquest segon cas, doncs, es tracta del que s'ha anomenat 'nomenclatura oculta', perquè és una unitat lèxica que, podent tenir una entrada independent, queda amagada a l'interior de l'article.

- *Qui és de Abbevila*. Hic, haec Abbavillensis, hoc se, s. v. **ABBEVILA**
- *Qui és de Àfrica, africà*. Africanus, a, um. Africus, a, um, s. v. **ÀFRICA**

- *Qui és de Aix.* Aquisextianus, a, um. Hic, haec Aquensis, hoc se, s. v. **AIX**
- *Qui és de Alexandria.* Alexandrinus, a, um, s. v. **ALEXANDRIA**
- *Qui és de la Amèrica, amèrich.* Americus, a, um. Americanus, a, um, s. v. **AMÈRICA**
- *Qui és de la Aràbia.* Hic Arabs, abis, s. v. **ARÀBIA**
- *Qui és de Atenes.* Hic, haec Atheniensis, hoc se. Atticus, a, um, s. v. **ATHENES**

5. «Qui és/està + [adjectiu/participi]»

Aquesta estructura és la paràfrasi catalana corresponent a un adjectiu llatí.

- *Qui no és acompanyat.* Incomitatus, a, um. Solus, a, um, s. v. **ACOMPANYAT**
- *Qui és molt perit en la agricultura.* Rei rusticae peritissimus, a, um, s. v. **AGRICULTURA**
- *Qui és més amich.* Hic, haec amicior, hoc ius [...], s. v. **AMICH de algú**
- *Qui està carregat de ànsies.* Qui animo est anxio et sollicito, s. v. **ÀNSIA**
- *Qui és carregat de anys.* Annosus, a, um [...], s. v. **ANY**
- *Qui és affligit de apoplexia.* Apoplecticus, a, um, s. v. **APOPLEXIA**
- *Qui és un poch austero.* Subacerbus, a, um, s. v. **AUSTERO**

6. «Lo que + [sintagma verbal]»

Aquesta estructura és la paràfrasi catalana corresponent sobretot a adjectius llatins.

- *Lo que és mitg acabat.* Semiperfectus, a, um., s. v. **ACABAR una obra**
- *Lo que se pot acceptar.* Admittendus, a, um [...], s. v. **ACCEPTAR alguna cosa**
- *Lo que serveix per acotxar.* Hoc velamentum, ti, s. v. **ACOTXAR a algú**

- *Lo que se pot o deu admètrer* [...] Admittendus, a, um [...] s. v. **ADMÈTRER en sa casa a algú**
- *Lo que no se pot o deu admètrer* [...] Reiciendus, a, um [...], s. v. **ADMÈTRER en sa casa a algú**
- *Lo que adorm o fa dormir.* Soporifer, a, um [...], s. v. **ADORMIR a algú**
- *Lo que causa afflicció.* Molestus, a, um. Acerbus [...], s. v. **AFFLICCIÓ de l'enteniment**

7. «Lo que pertany a + [nom]»

Aquesta estructura és la paràfrasi catalana corresponent a un adjectiu llatí de sentit relacional.

- *Lo que pertany a àguila.* Aquilinus, a, um, s. v. **ÀGUILA, o àliga**
- *Lo que pertany a agulla de cap.* Acicularius, a, um, s. v. **AGULLA de cap**
- *Lo que pertany a l'aliment.* Alimentarius, a, um, s. v. **ALIMENT**
- *Lo que pertany a l'almanach.* Hic, haec calendaris, hoc re, s. v. **ALMANACH**
- *Lo que pertany a aluda.* Alutarius, a, um, s. v. **ALUDA**
- *Lo que pertany a la amatista.* Amethystinus, a, um, s. v. **AMATISTA**
- *Lo que pertany a la ametlla.* Amygdalinus, a, um. Amygdalaceus, a, um, s. v. **AMETLLA**
- *Lo que pertany a l'àngel, angèlich.* Angelicus, a, um, s. v. **ÀNGEL**
- *Lo que pertany als anys.* Hic, haec annalis, hoc le. Annarius, a, um, s. v. **ANY**
- *Lo que pertany a Apol·lo.* Apollineus, a, um. Hic, haec Apollinaris, hoc re, s. v. **APOL·LO**

8. «Cosa de + [nom/topònim]»

Aquesta estructura és la paràfrasi catalana corresponent a un adjectiu llatí de sentit relacional.

- *Cosa de l'achs*. Acernus, a, um, s. v. **ACHS**
- *Cosa de l'agró*. Hic, haec ardeolaris, hoc le, s. v. **AGRÓ**
- *Cosa de alsina*. Querceus, a, um. Quernus, a, um. Querneus, a, um. Quercicus, a, um, s. v. **ALSINA**
- *Cosa de la Aràbia*. Arabicus, a, um, s. v. **ARÀBIA**
- *Cosa de l'àrbitre*. Arbitrarius, a, um, s. v. **ÀRBITRE**
- *Cosa de Arcàdia*. Arcadicus, a, um, s. v. **ARCÀDIA**
- *Cosa de l'archebisbe*, s. v. **ARCHEBISBE**
- *Cosa de arena*. Harenaceus, a, um, s. v. **ARENA**

9. «Obra de + [sintagma verbal]»

Aquesta estructura reproduïx la paràfrasi catalana corresponent a un substantiu deverbal llatí que denota l'acció o, menys sovint, l'efecte de l'acció.

- *Obra de apuntar al blanch*. In scopum intentio, (onis). Oculi ad metam intentus, (us), s. v. **APUNTAR una difficultat**
- *Obra de archite[c]tura*. Architectonicum opus, (eris), s. v. **ARCHITECTURA**
- *Obra de posar lo arnès a un cavall*. Strati inductio, (onis), s. v. **ARNÈS**
- *Obra de caminar arrossegant-se*. [Hic] reptatus, us, s. v. **ARROSSEGAR, o rossegar, a algú**
- *Obra de assentar-se*. Haec sessio, onis. Hic consessus, us, s. v.
- *Obra de estar assentat*. Haec sessio, onis, s. v. **ASSENTAT**
- *Obra de estar assentat juntament ab altre o altres*. Hic consessus, us, s. v. **ASSENTAT**
- *Obra de fer aygua, o de portar aygua, a una nau per a la provisió*. Haec aquatio, onis, s. v. **AYGUA**

- **Obra de fer provisió de aygua.** Haec aquatio, onis, s. v. **AYGUA**

10. «Petit + [substantiu]» o «[substantiu] + petit»

Els articles lexicogràfics organitzats per famílies de paraules inclouen també mots formats amb sufixos aspectius, especialment diminutius del mot nucli de l'entrada. Aquest procediment es va mantenir en la tradició lexicogràfica francesa i Lacavalleria va incorporar-lo en el *Gazophylacium* bo i mantenint gairebé sempre l'estructura sintàctica del francès «Adjectiu + nom».

- **Petita abella.** Haec apicula, ae, s. v. **ABELLA**
- **Petita ala, aleta.** Haec alula, ae. Haec pinnula, ae, s. v. **ALA**
- **Petit am.** Hic hamulus, li, s. v. **AM**, o **ham**, per a **pèndrer peix**
- **Ànada petita.** Haec anaticula, ae, s. v. **ÀNADA**, **ànech** o **àneda**
- **Petita ànima, animeta.** Haec animula, ae. Hic animulus, li, s. v. **ÀNIMA**
- **Petit aprenent, aprenentet.** Hic tirunculus, li, s. v. **APRESENT**
- **Petita aranya, aranyeta.** Hic araneolus, li. Haec araneola, ae, s. v. **ARANYA**

4.5.3. Nivells d' anotació

Als articles del *Gazophylacium* hi ha diversos nivells d' anotació: anotació gramatical, glosses de sentit classificatori i marques d' àrea temàtica.

a) Anotació gramatical

Tant el *Gazophylacium* com el seu model francès són obres orientades a la llengua de destí, que és el llatí. Aquesta perspectiva es reflecteix especialment en la informació de caràcter gramatical, que gairebé sempre es refereix a la llengua llatina i rars vegades hi ha indicacions gramaticals relatives al català.

En el *Gazophylacium* la informació gramatical figura en el cos del diccionari, dins dels articles lexicogràfics, i a les dues llistes de verbs llatins irregulars que són al final del diccionari. Atès que ja he tractat de la informació gramatical continguda

a les dues llistes (v. § 4.3.3), tot seguit només em referiré a la informació gramatical que figura en el cos del diccionari.

En el cos del diccionari, la gran majoria dels articles són de contingut lèxic, però n'hi ha alguns en què s'incideix exclusivament en un aspecte de la gramàtica llatina. Aquests articles acostumen a tenir un desenvolupament notable i, de vegades, —és el cas de l'article **FUTUR**— compten amb una estructura textual específica, diferent de la dels articles de contingut lèxic. Tenen aquesta orientació articles com **AB**, **ABANS**, **FUTUR** o **MÉS**:

AB. Cum. Pariter cum. Simul cum. Una cum. *Ab ell.* Cum illo. Una cum illo. *Lo que se deu entèndrer si lo cas de la preposició ab és una persona o una cosa animada, però si és una cosa inanimada, se suprimirà en llatí la preposició, y si nos servim de aquella algunes vegades, servirem-nos del cum sol y no de una cum, pariter cum, etc. Per exemple: Jo so vingut ab lo meu pare.* Veni cum patre. Veni una cum patre. Veni simul cum patre. Veni pariter cum patre. *Ell fou soterrat ab la sua espasa.* Sepultus est cum gladio, y no una cum gladio. *Diu-se molt bé cum gladio, perquè en aquesta frasa gladius no és un instrument ab lo qual se fassa alguna cosa, però si és un instrument que servesca per a fer alguna cosa, en aquest cas no seria menester preposició. Per exemple: Ell lo matà ab una espasa.* Gladio illum occidit, (al contrari) *Ell fou assolit ab una espasa.* Cum gladio deprehensus est. [...]

Com es pot comprovar, bona part de l'article **AB** està dedicat a explicar els valors comitatiu i instrumental de la preposició llatina *cum*, i la llengua amb què es desenvolupa la teoria gramatical és el català.

Així, es pot dir sense por d'exagerar que l'obra de Lacavalleria compleix dues funcions simultàniament: fa de diccionari i de gramàtica alhora, ja que, com hem vist, la part gramatical es desenvolupa *in extenso* a l'interior de certs articles.

Suara deia que la informació gramatical relativa al català no sovinteja al *Gazophylacium*. Amb tot, hi ha alguns articles començats per *a on*, a continuació de l'entrada, hi ha una etiqueta gramatical que és ambivalent, ja que tant val pel mot o expressió català que encapçala l'article com per l'equivalència llatina que ve després:

1. Etiquetes gramaticals:

- **A**, o *hola*, adverbi de cridar. Heus!

- **A**, o **ay**, interjecció. Ah! Heu! Hei! Vae! [...]
- **AHONT**, (adverbi sens moviment [...]) **AHONT**, (adverbi ab moviment) [...]
- **ARA**, adverbi. Nunc.
- **Ay**, o **a**, interjecció. Heu! [...]

Ultra aquestes etiquetes, he localitzat dos articles on, entre l'expressió catalana i l'equivalència o equivalències llatines, hi ha marques pragmàtiques que també són ambivalents:

2. Marques d'ús:

- **Axí sia**, *Déu vulla que sia axí*. Ita sit. Faxit Deus. **Axí sia**, o **que sia axí**, (atorgant). Esto. Sit ita sane.
- **ANAR**, o **caminar**. [...] **Anau a la forca!** (flastomant). Abi in malam crucem! **Anau en mala hora!** (flastomant). Abi in malam rem malum-que cruciatum!

Tret dels casos anteriors, al *Gazophylacium* la informació de caràcter gramatical sempre figura a la banda de les equivalències llatines, com mostraré tot seguit.

L'orientació escolar del *Gazophylacium* i del seu model francès és patent per l'abundor de notes morfosintàctiques i d'ús que venen a complementar les equivalències llatines, especialment a l'obra de Lacavalleria. A continuació, explico detalladament en què consisteix el marcatge morfosintàctic i d'ús desenvolupat per Lacavalleria.

- Quan l'equivalència llatina consisteix en un sol substantiu, aquest va precedit per una forma del demostratiu, «Hic», «haec» o «hoc», per indicar si el dit substantiu és masculí, femení o neutre, respectivament, o bé per «Hic» *vel* «haec» en el cas de mots amb doble gènere; a continuació ve el substantiu en cas nominatiu singular i, separat per una coma, la desinència del cas genitiu singular:

ACABAMENT. Haec perfectio, onis. Haec absolutio, onis. Haec peractio, onis.

ANCA, *part del cos*. Hic vel haec clunis, nis.

- Quan l'equivalència llatina consisteix en un substantiu de l'anomenada declinació grecollatina, Lacavalleria no s'acontenta d'indicar-ne el genitiu, sinó que també ofereix la declinació dels casos que podrien presentar alguna dificultat als estudiants:

ALABASTRE, *espècie de marbre blanch*. Hic alabastrites, *genitiu* tis, *datiu* ti, *acusatiu* ten.

- Quan l'equivalència llatina és un adjectiu de tres terminacions, s'indica la desinència del femení i del neutre singular a continuació de la forma del cas nominatiu masculí singular, i també s'indica si l'adjectiu en qüestió tant es pot declinar com un adjectius de tres com de dues terminacions:

ABAXAT, o *abaixat*. Depressus, a, um. Deiectus, a, um. Demissus, a, um. Submissus, a, um. Summissus, a, um.

ASTURDIT, *asserit*. Hic alacer, haec cris, hoc cre *vel* hic, haec alacris, hoc cre, *genitiu* cris [...]

- Quan l'equivalència llatina és un adjectiu de dues terminacions, la forma comuna del masculí i del femení va precedida de les formes masculina i femenina del demostratiu «Hic» i «haec». Després, ve la forma neutra del demostratiu, «hoc», seguida de la desinència del cas nominatiu i acusatiu neutre singular:

ABJECTAT, o *menyspresat*. [...] Hic, haec vilis, hoc le. Hic, haec humilis, hoc le.

- Quan l'equivalència llatina és una expressió pluriverbal, Lacavalleria només dona informació morfosintàctica del darrer mot de l'equivalència, que sol ser un substantiu en cas nominatiu i, doncs, a continuació, hi fa constar la desinència del cas genitiu singular entre parèntesis per significar que aquella indicació només afecta l'últim mot:

ABECEDARI, *arreglament de les lletres posades per orde*. Elementorum index, (dicis). Elementorum syllabus, (bi). Elementorum elenchus, (chi). Elementorum syntagma, (atis).

Tanmateix aquest marcatge morfosintàctic tan exhaustiu és poc acurat si es compara amb la manera de representar aquesta informació en un diccionari actual com el llatí-català d'Enciclopèdia Catalana, ja que els paradigmes resultants unes vegades són redundants, especialment en el cas genitiu dels noms de la segona declinació, perquè en la forma del genitiu es reprèn una consonant que forma part del tema del mot i no pas de la desinència:

Gazophylacium	Dic. llatí-català d'EC
subsidium, <u>d</u> ii	subsidium, i
pactum, <u>t</u> i	pactum, i
ligustrum, <u>t</u> ri	ligustrum, i
equus, (<u>q</u> ui)	equus, i

Taula 4.1: Paradigmes nominals de la 2a declinació

Altres vegades, els paradigmes són incomplets, especialment la forma del cas genitiu dels noms imparisíl·labs de la tercera declinació:

Gazophylacium	Dic. llatí-català d'EC
comes, (<u>t</u> is)	comes, itis
compos, (<u>o</u> tis)	compos, potis
coniunctio, (<u>n</u> is)	coniunctio, onis
cubital, <u>l</u> is	cubital, alis
onyx, <u>ch</u> is	onyx, ychis

Taula 4.2: Paradigmes nominals de la 3a declinació imparisíl·laba

A part de l'anotació morfosintàctica que acabo de presentar, Lacavalleria també ofereix força orientacions gràfiques, morfològiques, sintàctiques, semàntiques, d'ús i estilístiques, i en aquest aspecte cal reconèixer que no difereix pas gaire dels nostres diccionaris de llatí actuals. Així, a la part de les equivalències llatines sovintegen les indicacions en el cas de tractar-se d'un mot defectiu o bé per a in-

dicar l'obsolescència d'un determinat mot. A continuació, n'ofereixo uns quants exemples.

- Orientacions tocant a la grafia d'un mot: indica alternatives gràfiques possibles o preferides per a un determinat mot.

ANUNCIAR *alguna cosa a algú*. Rem quampiam alicui nuntiare, annuntiare, significare, declarare. (Nuntiare *se pot escriurer ab t o ab c*).

APRESENT. Hic tiro (*millor que tyro*), onis.

ARCABÚZ, *mosquet*. Haec catapulta, ae. Hic sclopus, *o millor*, stlopus, pi.

- Orientacions morfològiques: indica els mots defectius i especifica les formes que manquen i les que són en ús; indica els mots que tenen alguna forma de la declinació alternativa o bé indica la forma femenina d'un mot.

AJUDA, *auxili*. Hoc auxilium, lii. Hoc adiumentum, ti. Hoc adiutorium, rii. Hoc subsidium, dii. (Haec ops *no està en ús si no és en lo genit[iu] opis, en lo dat[iu] opi, en lo acusat[iu] opem, en lo ablat[iu] ope; sense plural*).

ALA [...] Hoc cornu, *indecl[inable] en lo singul[ar]*.

ALBARDA, *o bast*. Hae clitellae, arum. Vectorii iumentu sella, (ae). (Clitella, ae *en lo singular és poch usitat*). [...]

ABRAHAM [...] Abrahamus, mi (*també té lo genitiu Abrahae*). [...]

AMBIGÜITAT. Haec ambiguitas, atis. Haec amphibolia, ae. (Haec ambages, is, *aquesta dicció no té altre cas del número singular en ús, sinó lo ablatiu*). [...]

ARCABOTEJAR, *fer ofici de arcabot o arcabota*. Lenocinari. Lenocinium facere, exercere. Lenonem agere, *si és home*. Lenam agere, *si és dona* [...]

AUTOR. Hic auctor, oris; (si és dona) haec auctor, oris

- Orientacions sintàctiques:

AVER, o haver. (Advertiu que totes les vegades que vos encontrareu la partícula hi ab lo verb aver, ordinàriament vos servireu del verb sum al lloch de habeo, y lo nom que segueix serà lo nominatiu del dit verb sum). [...]

- Orientacions semàntiques:

AHYNA [...] **Guarniment de ahynes de cuyna.** Culinarii vasarii apparatus, (us). Culinarii vasarii suppellex. Culinarii vasarii instructus. Culinarii vasarii instrumentum. (Se advertirà que los llatins per aquestes diccions vas y vasum no solament entenen en aquest lloch les ahynes de cuyna, com són plats, olles, escudelles, etc., sinó qualsevol ahyna, com són taula, banch, cadira, etc. Ciceró y los demás autors llatins diuhen vasa colligere.

ALTRE [...] Se observarà que comunament se usa de alter quant se parla de dues persones o de dos partits, y de alius quant se parla de molts. [...]

APARÈIXER, o aparèixer, veurer-se [...] Es, ut quidem videris, paulo commotior. (Advertiu que algunes vegades al lloch de videor podeu servir-vos dels verbs puto, credo, arbitror, existimo, etc. **Me apar que ells ploran.** Lacrimari mihi videntur. illos existimo, puto, etc.). [...]

AVIAT [...] **Més aviat** (quant se tracta de elecció y de preferiment)

- Orientacions d'ús: Lacavalleria orienta en l'ús dels mots, especialment dels llatins. N'indica, per exemple, les variants obsoletes —com veurem tot seguit, «apis», «adagio» i «arbo» són variants obsoletes, encara que la manera d'expressar-ho potser no acaba de ser prou explícita; dona indicacions de registre: s. v. **AXAROP**, les expressions «Medicum propoma» i «Medicamentum propoma» són pròpies de l'àmbit mèdic, en canvi, «syrupus» és l'expressió de la llengua comuna, i puntualitza que **ASSESSINO** equival

a *preufeyter*, que devia ser el mot emprat correntment a l'època; fa saber que un mot no forma part del corpus de la llengua llatina —és el cas de «archiduquissa»—, sinó que es tracta d'un mot llatinitzat. Per acabar, també precisa alguns mots llatins que eren portadors d'un significat que no es corresponia amb la cultura del seu temps —el comentari relatiu als verbs «accumbere» i «discumbere» que figuren s. v. **ASSENTAR** n'és un bon exemple.

ABELLA [...] Haec apes, is. Haec apis, is (*lo primer és millor*). [...]

ADAGI, *proverbi, refrany*. Hoc adagium, gii. Hoc proverbium, bii. Haec adagio, onis. Haec paroemia, ae. (*Adagio, per ser molt antich, no és usitat*). [...]

ÀLGEBRA. Numerorum magna scientia, (ae). *Comunament*, haec algebra, ae.

ARXIDUQUESSA Haec archidux, ucis. *Comunament*, haec archiducissa, ae. (*Emperò aqueixes diccions no són llatines*).

ASSENTAR [...] *Assentar-se en taula*. Mensae assidere. Ad mensam considere (accumbere, discumbere y *altres semblants no estan més en ús perquè vuy no se jau en taula*).

ASSESSINO, (*comunament dit preufeyter*)

AXAROP, *beguda medicinal*. Medicum propoma, (atis). Medicamentum propoma. (*Comunament, hic syrupus, pi*).

ARBRE. Haec arbor (*algunes vegades arbos*), oris.

- Orientacions estilístiques:

AHONT [...] *De ahont sou?* Unde es? (Cuias es tu? *no és tant ben dit com Cuiatis es tu? Se dóna la rahó en la dicció PAÍS*).

ALGÚ [...] *Si algú lo ha vist*. Si quis eum vidit (*millor que aliquis*). [...] *Si succeheix alguna vegada que, etc.* Si quando accidit ut, etc., (*millor que si aliquando*). [...]

APARÈIXER, o *aparèxer*, *vèurer-se* [...] *Me apar que vos fan agravi*. Mihi videris iniuriam pati. (Mihi videtur te iniuriam pati *se pot dir, emperò no ab tanta elegància*). [...]

ARAM, *metall*. Hoc aes, aeris. *Lo que és de aram*. Aeneus, a, um. Aereus, a, um. Aheneus, a, um (*de l'últim usan los poetes*).

b) Glosses de sentit classificatori

L'element central d'un diccionari bilingüe després del mot o expressió de partida és l'equivalent en la llengua de destí. Amb tot, en els diccionaris bilingües del Renaixement i del Barroc és habitual que entre l'entrada de l'article lexicogràfic i l'equivalent hi hagi glosses de sentit classificatori i definicions en la mateixa llengua de partida o L1.

Quant a les glosses de sentit classificatori, hi ha autors, com Arribas,¹⁷ que les inclouen dins dels enunciats definidors, és a dir, els tracta com a definicions de sentit genèric. En el cas del *Gazophylacium*, considero que aquestes glosses, pel seu significat tan obert, tenen la funció d'adscriure l'entrada a una categoria conceptual, perquè els elements classificats pertanyen a algunes categories del món natural com animals, plantes, arbres, pedres precioses, etc.

Amb el temps, aquestes glosses van adoptar una nova funció en els diccionaris consistent a discriminar sentits diferents d'un mot homònim. Aquest sistema de desambigüació, per cert, ha estat un recurs en ús fins a èpoques ben recents. En el *DGLC* hi ha definicions sintètiques que remetent a una entrada polisèmica. Per tal d'orientar el lector vers l'accepció que correspon, el mot de la definició sol anar acompanyat, entre parèntesis, d'un mot pertanyent a una categoria natural com 'planta', 'ocell' o 'peix'.

Tot seguit, consigno les disset categories conceptuales que he documentat en els articles començats per *a* del *Gazophylacium*:

17. María ARRIBAS JIMÉNEZ, *La lexicografía bilingüe español-francés de los siglos XVI y XVII: estudio y edición del Diccionario español de fr: Pierre Séguin, op. cit.*, pàg. 261.

1. Herba

- **AGRELLA**, *herba*
- **AGRIMÒNIA**, *herba*
- **ALFÀBAGA**, *herba olorosa*
- **ALFALS**, *herba*
- **ALL**, *herba*
- **ALTIMIRA**, *herba*
- **ÀNET**, *herba olorosa*
- **ANÍS**, *herba y grana*

2. Arbre

- **ACHS**, *arbre*
- **ALSINA**, *arbre*
- **AMETLLER**, *arbre*
- **ARBÓS**, *arbre*
- **AVET**, *arbre*

3. Antropònims:

- **AGAMÈNNON**, *nom de home*
- **AGNÈS**, *nom de dona*
- **ALEIX**, *nom de home*
- **ALEXANDRE**, *nom de home*

4. Fruyta

- **ALBERGE**, *fruyta*
- **ALBERCOCH**, *fruyta*
- **AMETLLA**, *fruyta*

5. Peix

- **ALATXA**, *peix*
- **ANGUILA**, *peix*
- **ANXOVA**, *petit peix*

6. Animal

- **ALICORN**, *animal*
- **ANYELL**, *animal*
- **ARISSÓ**, *animal*

7. Corònims

- **ÀFRICA**, *una de les quatre parts del món*
- **AMÈRICA**, *una de les quatre parts del món*
- **ÀSIA**, *una de les quatre parts del món*

8. Figura de retòrica

- **ANTITHESA**, *figura de retòrica*
- **ANTONOMÀSIA**, *figura de retòrica*
- **APÒSTROFA**, *figura de retòrica*

9. Aucell

- **ABELLEROL**, *aucell*
- **AGRÓ**, *aucell*

10. Mes

- **ABRIL**, *mes*
- **AGOST**, *mes*

11. Pedra preciosa

- **ÀGATA**, *pedra preciosa*
- **AMATISTA**, *pedra preciosa*

12. Pedra mineral

- **ALCOFOLL**, *pedra mineral*
- **ANTIMÒNIA**, *pedra mineral*

13. Rel

- **AGARICO**, *rel, espècie de droga*

14. Flor

- **AMARANTA**, *flor*

15. Metall

- **ARAM**, *metall*

16. Signe celestial

- **AQUARI**, *signe celestial*

17. Instrument matemàtic

- **ASTROLABO**, *instrument matemàtic*

c) Marques d'àrea temàtica

No és habitual en el *Gazophylacium* la presència de marques d'àrea temàtica, però entre les entrades començades per *a* n'he localitzat algunes amb indicació de l'àmbit d'especialitat al qual pertany l'entrada. Com es pot comprovar tot seguit, generalment la marca d'especialitat està ben delimitada entre parèntesis, però algun cop s'integra a la definició.

He observat que són majoria, a les entrades començades per *a* almenys, les marques relacionades amb el dret i la justícia. Tal vegada, Lacavalleria, que era advocat de professió, sentia predilecció per la terminologia jurídica.

- **ALOU**, *terme de dret significant la terra que fa cens*
- **AMPARA** (*en fet de justícia*)

- **AMPARAR** (*en fet de justícia*)
- **ADVERSA**. Adversus, a, um *Part adversa* (*en procés*)
- **ADDICIÓ**, *obra de addicionar*. [...] *Addició*, *en arismètica*. Haec additio, onis. [...]

4.5.4. Definicions

Atès que el *Gazophylacium* és un diccionari bilingüe català-llatí, el significat dels mots catalans s'expressa no pas mitjançant definicions, sinó amb el mot o expressió llatina equivalent. L'equivalent llatí és, doncs, el moll del diccionari de Lacavalleria. Amb tot, hi ha nombrosos articles lexicogràfics d'aquest tresor en què, entre l'entrada en català i l'equivalent o els equivalents llatins hi ha o bé una glossa constituïda generalment per un sol mot que fa funció de definició o bé una paràfrasi definidora sencera. Tractant-se d'un diccionari bilingüe, l'estructura que acabo de descriure (entrada catalana + definició de l'entrada + equivalència llatina) és, si més no, peculiar. El professor Alvar¹⁸ ha analitzat aquesta modalitat de diccionari en els termes següents:

La entrada con definición y traducción es, en definitiva, un sistema doble (entrada + definición, entrada + equivalente), considerado como propio de los inicios de la lexicografía, pues el resultado no es un diccionario ni monolingüe ni bilingüe en sentido estricto; es lo que en los últimos años se ha dado en llamar diccionario semibilingüe, y que parece tener cierta aceptación.

Així, d'acord amb el parer del professor Alvar, el *Gazophylacium* és una obra paradoxal perquè s'anuncia com a diccionari bilingüe, però els historiadors de la lexicografia estan d'acord a considerar-lo un diccionari semibilingüe perquè, malgrat el seu ús com a diccionari bilingüe i com a diccionari monolingüe, no és ni una cosa ni l'altra estrictament parlant.

Com se sap, l'expressió lingüística representada per la definició és equivalent semànticament i sintàcticament al definit, de tal manera que aquest pot ser substitu-

18. Manuel ALVAR EZQUERRA, «El largo viaje hasta el diccionario monolingüe», a: *Voz y Letra. Revista de Filología*, v.1 (1994), pàg. 63.

it per la seva definició en un context d'ús determinat sense que se'n vegin alterades les propietats semàntiques i sintàctiques.¹⁹

Els manuals de lexicografia actuals acostumen a fer la distinció entre definicions metalingüístiques i parafràstiques. Les primeres s'anomenen també definicions impròpies, perquè expliquen els trets sintacticosemàntics del definit mitjançant una parafrasi que no pot substituir el definit en un context d'ús i convenen especialment als mots gramaticals.²⁰ Les segones s'anomenen també definicions pròpies perquè justament mantenen la relació d'equivalència semàntica i sintàctica amb el definit.

Fins on m'ha estat donat d'observar, no es pot dir que en el *Gazophylacium* hi hagi definicions de metallengua. Si es pren com a exemple l'entrada corresponent a un mot gramatical —a l'epígraf 4.5.3 he fet esment dels articles **AB**, **ABANS**, **FUTUR** i **MÉS**—, s'observarà que, en general, el desenvolupament de l'article no pretén tenir un format de definició metalingüística tal i com s'entén avui, sinó que s'acosta al tractament que el mot en qüestió rep en una gramàtica.

Quant a les definicions pròpies, cal dir que en el *Gazophylacium* força definicions estan constituïdes per una expressió univocal que nosaltres anomenem 'glossa' perquè és un record de la vella tradició medieval d'aclarir els mots obscurs mitjançant una breu explicació. En el *Gazophylacium* es recorre a les glosses per a definir sobretot substantius adjectius i adverbis. Els verbs, que sempre van acompanyats dels complements regits, rares vegades es poden definir amb una glossa univocal.

Tot seguit, dono uns quants exemples de definicions constituïdes per glosses:

1. Substantius

- **ABRASAMENT**, *incendi*
- **ABREVIACIÓ**, *epítome*
- **AGULLÓ**, *fibló*
- **APOTEOSA**, *deïficació*

19. Joaquim RAFEL, *Lexicografia*, op. cit., pàg. 108.

20. Joan SOLER I BOU, *Definició lexicogràfica i estructura del diccionari*, ed. de Joaquim RAFEL, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2006, (Biblioteca Filològica, 54), pàg. 106.

2. Adjectius

- **ABSOLUT**, *imperiós*
- **ABSTRÚS**, *ocult*

3. Adverbis

- **ABSTRUSAMENT**, *ocultadament*
- **ADVERTIDAMENT**, *adredes*
- **AMOTINADAMENT**, *sediciosament*

Com es pot comprovar, el mot que figura a les glosses té la mateixa categoria lèxica que el definit i és equivalent semànticament a aquell. Amb tot, al diccionari de Lacavalleria no sempre es manté la relació d'hiperonímia entre definidor i definit. Per exemple, aquesta relació es manté a la definició de **AGULLÓ** i de **APOTEOSA**, en canvi, manca a la definició de **ABREVIACIÓ**.

Altres modalitats de definicions pròpies habituals en el *Gazophylacium* són les definicions parafràstiques, és a dir, les expressions pluriverbals que reproduïxen els trets semàntics i sintàctics del mot o expressió definit. Força definicions d'aquest diccionari segueixen uns patrons que ja ens són familiars perquè alguns d'ells coincideixen formalment amb la nomenclatura parafràstica vista abans: les clàusules de relatiu «*qui/lo qui/la qui* + [sintagma verbal]» són patrons de definició de substantius; «*qui és de* + [topònim]» correspon al patró de definició dels gentilicis i «*lo que* + [sintagma verbal]» és la fórmula per a definir adjectius, mentre que l'estructura «*obra o acció de* + [sintagma verbal]» defineix noms d'acció i les definicions començades per «*petit* + [nom]» corresponen a diminutius:

1. «qui + [sintagma verbal]»

- **ACAPTADOR**, *qui demana caritat*
- **AGONISANT**, *qui està a la agonia de la mort*
- **ANSIÓS**, *qui està en ànsia*
- **AXADAGAT**, *qui té gran sed*
- **AXARCOLADOR**, *qui axarcola*

- **AYGUADER**, *qui no beu vi*
2. «**lo qui + [sintagma verbal]**»
- **AJUDADOR**, *lo qui ajuda*
  - **APEDREGADOR**, *lo qui tira pedres*
  - **ADQUIRIDOR**, *lo qui adquireix*
3. «**la qui + [sintagma verbal]**»
- **AMIDONADORA**, *la qui amidona*
  - **ACUSADORA**, *la qui acusa*
4. «**qui és de + [topònim]**»
- **ALEMANY**, *qui és de Alemanya*
  - **ARAGONÈS**, *qui és de Aragó*
5. «**lo que + [sintagma verbal]**»
- **ABOLLIT**, *lo que no és més en ús*
  - **AFFIRMATIU**, *lo que afirma*
  - **AL·LEGAT**, *lo que és al·legat*
  - **AMBIGUO**, *lo que té ambigüitat*
  - **ANIMAT**, *lo que té ànima*
6. «**obra/acció de + [sintagma verbal]**»
- **ACAPTA**, *acció de demanar caritat*
  - **ARREMESA**, *obra de arremètrer a l'enemich*
  - **ARRIBAMENT**, *obra de arribar*
  - **ATALAYAMENT**, *obra de atalayar*
  - **Aplicació**, *obra de aplicar una cosa a altra*
7. «**petit + [nom]**»
- **ANYELLET**, *petit anyell*

4.5.5. Exemples

En el que segueix em centraré en l'anàlisi dels enunciats del *Gazophylacium* que tenen per funció il·lustrar l'ús del mot nucli de l'entrada.

Girardin,²¹ que ha estudiat els exemples que figuren al diccionari del pare Pomey, font del de Lacavalleria, fa la distinció entre exemples no signats i exemples signats o d'autor. Classifica els exemples del primer grup com segueix:

Les exemples du *Dictionnaire Royal Augmenté* sont des syntagmes, des phrases (éventuellement tronquées) ou des énoncés de longueur variable suivant la nature de l'entrée et le rôle que l'auteur du dictionnaire entend leur faire jouer. Parmi ces énoncés nous distinguerons les exemples qui sont choisis pour illustrer des constructions syntaxiques fréquentes ou qui posent des problèmes de traduction, les exemples qui donnent des informations scientifiques et/ou culturelles sur l'entrée et les exemples qui serviront de modèles dans les techniques rhétoriques.

D'acord amb la classificació anterior, en el diccionari de Pomey hi ha exemples que han estat triats *a)* per a il·lustrar construccions sintàctiques freqüents o que plantegen algun problema de traducció, *d'*altres *b)* aporten informació científica o cultural sobre l'entrada i *d'*altres *c)* serveixen de model per a les tècniques retòriques.²²

Tot i que Lacavalleria segueix de molt a prop l'obra de Pomey, ja he fet veure que no sempre en segueix el programa lexicogràfic. Això és veritat també per als

21. Chantal GIRARDIN, *art. cit.*, pàg. 25.

22. Els exemples de naturalesa retòrica són privatis del diccionari de Pomey i estaven pensats perquè l'alumne aprenqués la tècnica de l'amplificació que segons Girardin (*ib.*, pàg. 28) consisteix a desenvolupar un tema en una o dues pàgines a partir d'un text inicial de poques ratlles. Entre els quatre tipus d'amplificació —gradació, comparació, raonament i acumulació—, Pomey privilegiava el de l'acumulació, que s'obté per enumeració de paraules amb el mateix significat. Per això, algunes entrades del seu diccionari incorporen exemples que són models d'amplificació, com ara el paràgraf titulat «En quoy consiste la Beauté» s. v. BEAUTÉ. Però l'orientació retòrica del diccionari de Pomey depassava l'àmbit dels exemples. Així, per poder escriure bones amplifcacions per acumulació de mots, els alumnes havien de tenir un cabal lèxic ben ampli. Per aquest motiu, Pomey va incloure llargues llistes de mots pertanyents al mateix camp semàntic sota algunes entrades com ANIMAL, HERBE, FLEUR, etc., pràctica que, per cert, prefigura els diccionaris onomasiològics del futur. Per últim, les descripcions que va afegir al final del diccionari també formaven part del programa d'aprenentatge de tècniques retòriques, ja que són peces pensades per servir de models d'amplificació als estudiants.

exemples, atès que n'incorpora molts dels de tipus *a*), només algun dels de tipus *b*), però cap dels de tipus *c*). Vegem-ho.

1. Exemples no signats

Entre els exemples que il·lustren les propietats sintacticosemàntiques d'un mot, s'hi compten les col·locacions i les coocurrències, que són associacions del mot nucli de l'entrada amb un altre mot amb el qual tendeix a combinar-se. Com veurem, en tots dos casos les expressions es representen generalment en la seva forma canònica, és a dir, en el cas d'un sintagma verbal, el verb va en infinitiu i si el nucli del sintagma és un nom, aquest és presentat sense article. A continuació, llisto, com a exemple il·lustratiu, les coocurrències presents als articles **ARBRE** **ACCEPTAR** i **AGUT**:

Les coocurrències presents a l'article **ARBRE** tenen l'estructura «nom + adjectiu/clàusula de relatiu» i «nom + sintagma preposicional»:

1. «Nom + adjectiu/or. de relatiu»

- *Arbre fruyter de qualsevulla fruyta*
- *Arbre fruyter, de fruita bona pera menjar*
- *Arbre que no fa fruyta alguna*
- *Arbre cultivat*
- *Arbre bort*
- *Arbre empeltat*
- *Arbre que fa fruyta dos y tres vegades en lo any*
- *Arbre jove*
- *Arbre vell*
- *Arbres alts*
- *Arbre sech, pudrit, consumit de vellesa*

2. «Nom + sintagma preposicional»

- *Arbres de rames esteses*

- *Arbres de desmasiat orgull*
- *Arbres de molta fulla*
- *Arbres de fruytes excel·lents*

Les coocurrències presents a l'article **ACCEPTAR** tenen l'estructura «verb + sintagma nominal». El sintagma nominal és introduït bé per un article indefinit, bé per un article determinat:

- *Acceptar una llei*
- *Acceptar una condició*
- *Acceptar la pau segons les condicions proposades*
- *Acceptar lo combat*
- *Acceptar la pena*
- *Acceptar un càrrech*

Les coocurrències presents a l'article **AGUT** tenen l'estructura «nom + adjectiu»:

- *Ingeni agut*
- *So agut*
- *Veu aguda*
- *Vista aguda*

El *Gazophylacium* també dona compte d'una altra mena de combinacions lèxiques, les col·locacions, que tot i no estar travades tenen un alt grau de cohesió.

A continuació, addueixo alguns exemples de col·locacions documentades en el *Gazophylacium*:

- *Dar accés prop de si a algú*, s. v. **ACCÉS**
- *Home de fàcil accés*, s. v. **ACCÉS**

- *Lloch de difícil accés*, s. v. ACCÉS
- *A la manera acostumada*, s. v. ACOSTUMAT
- *Cridar alarma*, s. v. ALARMA
- *Tocar alarma*, s. v. ALARMA
- *Pèndrer aliment*, s. v. ALIMENT
- *Cabeça de all*, s. v. ALL
- *Gra de all*, s. v. ALL
- *Dar, o fer, almoyna als pobres*, s. v. ALMOYNA
- *Fer alto*, s. v. ALTO
- *Fer amistat ab algú*, s. v. AMISTAT
- *Guanyar la amistat de algú*, s. v. AMISTAT
- *Grangear-se la amistat de algú*, s. v. AMISTAT
- *Ròmpre la amistat*, s. v. AMISTAT
- *Amor desordenat a les dones*, s. v. AMOR
- *Tenir amor per a algú*, s. v. AMOR
- *Cobrar ànimo*, s. v. ÀNIMO
- *Tenir antipathia ab algú*, s. v. ANTIPATHIA
- *Consumir-se de anyoransa*, s. v. ANYORANSA
- *Guanyar la aposta*, s. v. APOSTA
- *Cosa apresada de cor*, s. v. APRÈS
- *Esporgar un arbre*, s. v. ARBRE
- *Descalçar un arbre*, s. v. ARBRE

- *Escorsar un arbre*, s. v. **ARBRE**
- *Bram de l'ase*, s. v. **ASE**

Lacavalleria no va importar gaire exemples amb informació científica i cultural sobre l'entrada, potser perquè els va considerar massa idiosincràtics. Amb tot, en documento dos que s'ajusten a la funció suara descrita per Girardin s. v. **AMFÍBIO** i **ASTROLOGIA**:

- *Animals amfibios, que viuhen dessota de la terra y dins de la aygua*
- *La astrologia és la ciència de predir lo esdevenidor*

Tot i que pel seu contingut més aviat semblen definicions, considero que els enunciats anteriors són exemples per la posició que ocupen dins de l'article lexicogràfic, atès que no venen a continuació de l'entrada, que és el lloc que ocupen les definicions, ni comencen una nova accepció, sinó que figuren després d'una equivalència llatina.

2. Exemples signats o d'autor

Si les coocurrències i les col·locacions documentades en el *Gazophylacium* informen succintament de la capacitat combinatòria del mot nucli d'una entrada i adopten la forma canònica, els exemples el situen en un context de parla real i, per tant, ja no cal que el mot nucli adopti la forma canònica. Així, si es tracta d'un substantiu pot aparèixer en singular, en plural o amb sufixos aspectius, i si és un verb, acostuma a aparèixer en una forma verbal conjugada en una de les seves formes personals.

A la nota «Al lector», Lacavalleria fa saber que el treball ha estat «llarch en recullir les frases més selectes dels autors cèlebres en la llengua llatina, com és Ciceró y los demás, y dar a aquellas lo sentit català més acomodat al llatí. A la fi de algunes, per tenir alguna cosa de singular, he posat lo nom de l'autor», però ja Colón i Soberanes van observar que «aquestes indicacions d'autor són pràcticament inexistents».²³ De fet, a les entrades del *Gazophylacium* començades per *a* documento una única citació de Ciceró s. v. *Animals amfibios* i malgrat que en alguns

23. Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *op. cit.*, pàg. 111.

articles començats per altres lletres sí que se n'indica l'autoria (v., per exemple, s. v. **PARTICULAR**, **OBLIGAR a algú de fer alguna cosa** i **RECORDAR-SE de alguna cosa**, on hi ha diverses citacions d'obres de Ciceró), el cert és que la indicació de l'autoria dels autors llatins és força escadussera al *Gazophylacium*. En canvi, en el diccionari de Pomey abunden els passatges d'autors llatins signats, almenys, amb l'abreviatura del patronímic.²⁴

Ciceró és, de molt, l'autor llatí més citat, però també sovintegen les citacions dels historiadors: Cèsar, Quint Curci, Titus Livi i Plini el Jove, autors que figuren a la *Ratio studiorum* o programa escolar dels jesuïtes. Amb tot, sorprèn constatar l'abundor de citacions dels comediògrafs llatins, Plaute i Terenci, que, com fa avinent Girardin,²⁵ estaven exclosos d'aquell programa perquè eren considerats autors llicenciosos.

- ***Fins a quant abusareu vós de nostra paciència?***, (v. CICERO, *In Catilinam* [d'ara end. cit. com *Cat.*], I, 1 - 2), s. v. **ABUSAR**, o **mal usar, de alguna cosa**
- ***Vós vos acarreareu, y a molts, la mateixa desdita***, (v. CICERO, *De imperio Cnei Pompei* [d'ara end. cit. com *De imp. Cn. Pomp.*], VIII, 19), s. v. **ACARREAR inquietuts a algú**
- ***La naturalesa se accontenta de poca cosa***, (v. CICERO, *Tusculanae disputationes* [d'ara end. cit. com *Tusc.*], V, 34), s. v. **ACONTENTAR**, o **contentar, a l'acrehedor**
- ***La nit avent fet cessar lo ataco***, (v. CAESAR, *De bello Gallico* [d'ara end. cit. com *BGall.*], II, 6), s. v. **ATACO**
- ***Assò essent arribat a les aures del rey***, (v. TITUS LIVIUS, *Ab urbe condita* [d'ara end. cit. com *Liv.*], VIII, 24), s. v. **AURELLA**, o **orella**
- ***Dos dels romans caygueren morts, lo hu sobre de l'altre***, (v. *Liv.*, I, 25.5), s. v. **ALTRE**

24. M'ha semblat interessant de recollir en nota a peu d'article l'autoria d'un exemple, sempre que Pomey n'informa, perquè qui consulti la meua edició de la lletra *a* del *Gazophylacium* es pugui fer càrrec dels autors llatins que hi sovintegen més.

25. Chantal GIRARDIN, *art. cit.*, pàg. 30.

Segons Girardin, la presència dels clàssics llatins té una finalitat estilística clara: «Les maîtres de la latinité classique étaient donnés comme modèle afin que chacun puisse calquer son style sur celui des meilleurs auteurs».²⁶

Pressuposo, tot i no tenir-ne evidències, que les versions franceses de les citacions dels clàssics llatins anteriors que Lacavalleria va traduir al català són de la mà de Pomey. Més endavant, quan m'ocupi de la caracterització de la llengua del *Gazophylacium*, mostraré que no totes les versions franceses de clàssics llatins són seves, sinó que va treure profit de les que van dur a terme els traductors més reputats de la seva època.

4.5.6. Les equivalències llatines

En l'elaboració del *Gazophylacium* Lacavalleria fa seu l'objectiu de la font francesa que pren per model i que consisteix que cada expressió catalana vagi acompanyada de força equivalències llatines perquè els estudiants puguin triar entre un ampli ventall de construccions sintàctiques.

A la nota «Al lector», Lacavalleria retreu als diccionaris d'Antoni Font i Pere Torra la manca «casi innumerable de vocables» i que els que hi ha són «tant poch exornats que contenen poques frases no solament per a la composició, sinó y també per a variar-la», per això, «he jo procurat de insertar en les diccions locucions polides y elegants, peraquè lo qui està aficionat a la llengua llatina pugua apèndrer-la y parlar-la ab tota propietat y ab modos diferents».

En efecte, molts articles del *Gazophylacium* segueixen el programa que acabo d'exposar. Per exemple, l'expressió ***Ell té poch ànimo*** compta amb quinze equivalències: set són construccions del verb *sum* seguit d'un genitiu de qualitat i n'hi ha vuit que són construccions de datiu possessiu:

ÀNIMO [...] ***Ell té poch ànimo***. Est animi abiecti. Est animi pusilli. Est animi exilis. Est animi angusti. Est animi fracti. Est animi demissi. Est animi deiecti. Est animo demisso, infirmo, imbecillo, fracto, abiecto, angusto, levi, remisso. Infirmus ab animo est. [...]

L'expressió ***La flota arribarà molt aviat*** ofereix vuit equivalències llatines, entre adverbis i sintagmes adverbials, per a la construcció adverbial ***molt aviat***:

---

26. *Ib.*, pàg. 30.

AVIAT [...] *La flota arribarà molt aviat*. Classis aderit cito *vel* mox *vel* proxime *vel* post paulo *vel* brevi *vel* iam iam *vel* statim *vel* in brevi. [...]

Per últim, el sintagma **ALEGRAR a algú** conté set equivalències llatines, cinc de les quals són construccions ditransitives i dues, transitives:

ALEGRAR a algú, *causar alegria o contento a algú*. Alicui gaudium afferre, parere, praebere, creare. Alicui laetitiam dare. Aliquem hilarare, exhilarare.

Amb tot, l'abundor d'equivalències llatines és ambivalent, ja que si bé, d'una banda, pot ser molt útil per a qui ja sap llatí, d'una altra, és un procediment poc pedagògic, atès que traspassa a l'aprenent d'aquesta llengua la responsabilitat de fer la tria entre tantes construccions sense orientar-lo.

A les escoles, Ciceró és el model de llatinitat per excel·lència i, doncs, les equivalències llatines aplegades a la font francesa i al *Gazophylacium* provenen en gran part del buidatge de les seves obres. A la nota «Au lecteur», Pomey ho explica així:

[...] ses ouvrages [de Ciceró] sont presque l'unique source où j'ay puisé tout mon Latin, en sorte que de mille mots, à peine en trouve-t-on trois ou quatre qui ne soient de luy.

Moltes de les equivalències llatines presents a la font francesa i, de retruc, al *Gazophylacium* provenen sobretot dels materials aplegats al monumental *Thesaurus Ciceronianus*, de Mario Nizzoli.

4.6. L'estructura referencial

Com diuen Gows i Prinsloo,²⁷ l'ordre alfabètic dels diccionaris emmascara la xarxa de relacions semàntiques existents entre el conjunt d'entrades lèxiques, però el sistema de referències creuades és un mecanisme prou potent per a restablir-ne algunes, si més no. En el cas del *Gazophylacium*, l'estructura referencial juga un

27. Rufus GOUWS i Danie PRINSLOO, «Cross-Referencing as a Lexicographic Device», a: *Lexikos*, 8.1 (2012), URL: <https://lexikos.journals.ac.za/pub/article/view/943>, pàg. 22.

paper especialment rellevant tant per la seva abundància com per la seva sistematicitat a l'hora de representar-la i, a més, revela aspectes de l'estructura interna de l'obra, com veurem tot seguit.

4.6.1. Referències internes

En tractar de la nomenclatura del *Gazophylacium* i, concretament de la representació de les entrades pluriverbals, he fet notar que moltes d'elles tenen, a continuació del mot nucli de l'entrada, una variant de naturalesa diversa, ja que n'he identificat de gràfiques, morfològiques, sintàctiques, semàntiques i un cas especial de variants lèxiques: les variants acastellanades o equivalents castellans. Aquestes variants constitueixen una veritable nomenclatura de segon nivell, i generalment les retrobem en el diccionari amb una entrada pròpia al lloc que alfabèticament li correspon, però aquesta entrada sol tenir per tota informació una remissió a l'entrada principal (o a més d'una si l'entrada remissiva té més d'una accepció) que s'indica mitjançant el mot 'vegeu' abreujat en 'V.':

ABARCAR. V. **Empèndrer.** **Abrassar.**

ACONSEGUIR. V. **Alcansar.**

ALBARÀ. V. **Debitori.**

D'altra banda, en tractar de l'estructura de l'article lexicogràfic (v. § 4.4.1) ja he fet veure que força articles del *Gazophylacium* hereten la vella organització de la informació per famílies de paraules que es remunta als diccionaris de Robert Estienne, segons la qual dins l'article d'un mot primitiu podem trobar diversos derivats. Per tal d'evitar que una part important de la nomenclatura quedés amagada a l'interior de l'article lexicogràfic, Lacavalleria va tenir l'encert de reprendre força derivats del mot nucli que encapçala en una entrada pròpia amb article independent. Però aquesta innovació tècnica, que és un pas decisiu cap als diccionaris de concepció moderna, hauria sigut del tot reeixida si, a més de desglossar el mot derivat del primitiu corresponent, també n'hagués desglossat la informació que porta associada, però no va ser així, i ho il·lustrava mitjançant els articles **ARGILA** i **ARGILÓS**: l'adjectiu s'ha desglossat de l'article encapçalat pel primitiu del qual

deriva, però les equivalències llatines corresponents encara figuren sota la veu del primitiu:

ARGILA, *terra blanca*. Haec argilla, ae. Haec creta, ae. **Argila roja**. Signata creta. Lemnia creta. **Cosa de argila**. Argillaceus, a, um. Cretaceus, a, um. **Cosa asenyalada ab argila**. Cretatus, a, um. **Lo que abunda en argila, argilós**. Argillosus, a, um. Cretosus, a, um.

ARGILÓS. V. **Argila**.

4.6.2. Referències externes

En el *Gazophylacium* no hi ha gaire referències a altres obres i, quan n'hi ha, majoritàriament són manllevades a la font francesa. *S. v. AMFÍBIO* hi ha un exemple que aporta informació enciclopèdica relativa als amfibis i, tot seguit de l'equivalència llatina, s'indica que la dita informació prové de l'obra *De natura deorum*, de Ciceró:

AMFÍBIO. Amphibius, a, um. **Animals amfibios, que viuen dessota de la terra y dins de la aygua**. Haec amphibia, orum. (Bestiae quasi ancipites in utraque sede viventes, quas Graeci amphibias vocant. Cic[eronis], *De nat[ura deorum]*).

En tractar dels exemples signats o d'autor, ja he assenyalat que Lacavalleria és força més parsimoniós que Pomey a l'hora d'indicar l'autoria d'una citació llatina. Als articles de la lletra *a* del *Gazophylacium* només hi ha una citació en què se n'explicita l'autor, i és justament la que figura *s. v. AMFÍBIO*. Tanmateix, si es consulta la meua edició dels articles de la lletra *a*, es podrà comprovar que no són pas poques les citacions d'autors clàssics que hi figuren.

S. v. ARENA es remet el lector a les veus **SABLE** del *Dictionnaire françois-latin*, de Robert Estienne, i **SABURRA** del *Etymologicon linguae Latinae*, de Gerardus Vossius, on es tracta del significat dels mots llatins «sabulum» i «sabulo»:

ARENA, *sorra*. [...] **Arena grossa**. Hoc sabulum, li. Hic sabulo, onis. (Rob[ert] Esteve diu que aquestes diccions signifcan a la arena menuda, emperò Vossius ho refuta en la dicció saburra [...])

L'única referència externa que he localitzat a la lletra *a* del *Gazophylacium* que és original de Lacavalleria figura a la veu **ARGONAUTA**, on envia el lector a la veu ARGONAUTA de la seva altra gran obra lexicogràfica, *Bibliotheca Musarum*:

ARGONAUTA. Hic Argonauta, ae (Vide *Bibliotheca Musarum*).

4.7. El lèxic del *Gazophylacium*

Aquest apartat està dedicat a donar compte per menut de les característiques del lèxic aplegat en el *Gazophylacium*. Com ja he procurat de fer veure en el capítol anterior, la font francesa ha deixat una profunda petjada en aquesta obra i, doncs, no ha d'estranyar si la major part de la informació relativa al lèxic de l'obra de Lacavalleria hi fa referència.

Les dades que ofereixo provenen en bona part dels articles de la lletra *a* del *Gazophylacium* que he editat, llevat de les que figuren a l'apartat «El lèxic marcat de la font francesa», on el lèxic analitzat procedeix de tres llistes que Pomey va incloure a la primera estampació de la segona edició de *Le dictionnaire royal augmenté*, la de 1671, i que van desaparèixer en les reimpressions posteriors.

Mitjançant aquestes llistes Pomey advertia el lector de la naturalesa de certes unitats lèxiques presents en el seu diccionari que, pel fet de ser obsoletes en uns casos o massa noves o elegants en d'altres podien sorprendre el lector. Per això dic que es tracta de lèxic marcat.

Concluc aquest apartat amb l'anàlisi d'alguns castellanismes presents en el *Gazophylacium* que Lacavalleria va importar de les fonts catalanes de Font i de Torra, que ja he presentat en el capítol anterior.

4.7.1. Neologismes lèxics

Potser el tret més característic del *Gazophylacium* és la vastitud de la seva nomenclatura. La nota «Al lector» d'aquell tresor comença amb aquestes paraules: «La consideració de no tenir nosaltres vocabulari copiós per a traduir lo català en llatí me ha fet dar a la estampa lo present». A continuació, després de lloar l'erudició dels diccionaris de Font i de Torra, Lacavalleria en retreu el principal

defecte, a parer seu, que «totavia se troban tan succints, que en ells falta un número casi innumerable de vocables». Per suplir aquesta mancança, va produir un diccionari que conté centenars, si no milers, de mots nous —la majoria cultismes, molts d'ells termes tècnics— i un bon nombre d'expressions i de maneres de dir que no havien estat mai recollides per cap diccionari anterior i que procedeixen de la font francesa. Així, doncs, es tracta d'unitats neològiques en català, però no pas en francès, llengua en què el gros d'aquell lèxic ja havia arrelat de feia temps i tenia entrada en els diccionaris.

Classifico els neologismes en els grups següents:

- Neologismes lèxics d'arrel grecolatina
- Neologismes lèxics d'arrel francesa
- Neologismes derivats per sufixació a partir de sufixos francesos
- Neologismes creats per Lacavalleria

a) Neologismes lèxics d'arrel grecolatina

El grup de neologismes lèxics més nombrós correspon als mots d'origen llatí o d'origen grec passat pel llatí vehiculats a través del francès. Es tracta gairebé sempre de manlleus directes del llatí, dada verificable tant en el *Gazophylacium* com a la font francesa, on el lema català i el francès no són sinó el mot llatí a penes retocat per a adaptar-lo morfològicament a les respectives llengües neollatines.

Faig avinent que a França, al segle XVII i malgrat la interdicció dels defensors del *bon usage*, el principal procediment de creació de mots nous era el manlleu de mots llatins, fet que explica la seva presència tan abundosa en el diccionari de Pomey i, de retruc, al *Gazophylacium*.

Pressuposo que Lacavalleria se sentia còmode a l'hora de traslladar cultismes al català, ja que les decisions que havia de prendre eren relativament poques: únicament havia de fer petits ajustaments morfològics a la desinència dels mots, decidir si reduïa els grups savis *ph*, *th* i *ch* en *f*, *t* i *c*, respectivament, —hi ha reducció a *aforisme*, *amaranta*, *amfibio*, etc., però els grups savis es mantenen a *anathema*, *antipathia*, *antithesa*, etc.— i afegir una vocal de suport *o* quan considerava que

calia, especialment en els mots terminats en *us* i en *um* de la segona declinació llatina, per exemple, *anàlogo*, *anapesto*, *andrògino*, etc.

Només ocasionalment s'observa alguna vacil·lació a l'hora de 'naturalitzar' un d'aquests mots. Per exemple, l'adjectiu *abstergiu*, que figura en el diccionari juntament amb la variant *abstersiu*: la primera és una forma adaptada a partir del llatí *abstergeo*, la segona, a partir del francès *abstersif*.

Molts d'aquests neologismes pertanyen al llenguatge d'especialitat. Destaquen els de l'àrea de poètica: *acròstich*, *adònich*, *anapesto*, *aposiopesa* i *apòstrofa*; de retòrica: *aforisme*, *antithesa*, *apoftegma*, *aforisme*, *apologia* i *apòlogo*; els de medicina: *alopècia*, *anatòmich*, *aposema*, *asmàtich*, *virtut abstergiva*, i *medicament abstergiu*; els de l'àmbit de les creences: *anathema*, *apoteosa*, *atheisme* i *athea*. També documento termes de l'àrea de dret: *adjudicació* i *asilo*; de les ciències naturals: *amaranta*, *amfíbio*, *andrògino*; de lògica: *analogia* i *axioma*; de gramàtica: *aposió* i de tècnica: *architecte*.

- **ACRÒSTICH**, del fr. ACROSTICHE, i aquest del l. *acrostichium*,
- **ADÒNICH**, del fr. ADONIQUE, i aquest del l. *adonicus*,
- **AFFECTADOR**, del fr. AFFECTATEUR, i aquest del l. *affectator*,
- **AFFLUÈNCIA**, del fr. AFFLUENCE, i aquest del l. *affluentia*,
- **AFORISME**, del fr. APHORISME, i aquest del l. *aphorismus*,
- **AGGREGAR**, del fr. AGGRÉGER, i aquest del l. *aggregare*,
- **AGGREGAT *doctor***, del fr. *Docteur aggegé*, i aquest del l. *aggregare*,
- **AGGREGACIÓ**, del fr. AGGRÉGATION, i aquest del l. *aggregatio*,
- **AGITACIÓ**, del fr. AGITATION, i aquest del l. *agitatio*,
- **AL·LUSIÓ**, del fr. ALLUSION, i aquest del l. *allusio*,
- **ALOPÈCIA**, del fr. ALOPÉCIE, i aquest del l. *alopecia*,
- **ALTERNACIÓ**, del fr. ALTERNATIVE, i aquest del l. *alternatio*,

- **AMARANTA**, del fr. AMARANTHE, i aquest del l. *amaranthus*,
- **AMBRETA**, del fr. AMBRETTE, i aquest del l. *ambreta*,
- **AMFÍBIO**, del fr. AMPHIBIE, i aquest del l. *amphibia*,
- **ANALOGIA**, del fr. ANALOGIE, i aquest del l. *analogia*,
- **ANÀLOGO**, del fr. ANALOGUE, i aquest del l. *analogus*,
- **ANAPESTO**, del fr. ANAPESTE, i aquest del l. *anapestus*,
- **ANATHEMA**, del fr. ANATHÈME, i aquest del l. *anathema*,
- **ANATÒMICH**, del fr. ANATOMIQUE, i aquest del l. *anatomicus*,
- **ANDRÒGINO**, del fr. ANDROGYNE, i aquest del l. *androgynus*,
- **ANTIPATHIA**, del fr. ANTIPATHIE, i aquest del l. *antipathia*,
- **ANTITHESA**, del fr. ANTITHÈSE, i aquest del l. *antithesis*,
- **APOLOGIA**, del fr. APOLOGIE, i aquest del l. *apologia*,
- **APÒLOGO**, del fr. APOLOGUE, i aquest del l. *apologus*,
- **APOFTEGMA**, del fr. APOPTHHEGME, i aquest del l. *apophthegma*,
- **APOSICIÓ**, del fr. APPPOSITION, i aquest del l. *appositio*,
- **APOSIOPESA**, del fr. APOSIOPESE, i aquest del l. *aposiopesis*,
- **APÒSTROFA**, del fr. APOSTROPHE, i aquest del l. *apostrophe*,
- **APOTEOSA**, del fr. APOTHÉOSE, i aquest del l. *apotheosis*,
- **APOSEMA**, del fr. APOSÈME, i aquest del l. *apozema*,
- **APOSICIÓ**, del fr. APPPOSITION, i aquest del l. *appositio*,
- **ARCHITECTE**, del fr. ARCHITECTE, i aquest del l. *architectus*,
- **ASMÀTICH**, del fr. ASTHMATIQUE, i aquest del l. *asthmaticus*

- **ASSIDUÏTAT**, del fr. ASSIDUITÉ, i aquest del l. *assiduitas*,
- **ASTRONÒMICH**, del fr. ASTRONOMIQUE, i aquest del l. *astronomicus*,
- **ASILO**, del fr. ASYLE, i aquest del l. *asylum*,
- **ATHEISME**, del fr. ATHÉISME, i aquest del l. *atheismus*,
- **ATHEO**, del fr. ATHÉE, i aquest del l. *atheus*,
- **ATHLETA**, del fr. ATHLÈTE, i aquest del l. *athleta*,
- **AUSTERITAT**, del fr. AUSTÉRITÉ, i aquest del l. *austeritas*,
- **AUSTERO**, del fr. AUSTÈRE, i aquest del l. *austerus*,
- **AUXESIS**, del fr. AUXÈSE, i aquest del l. *auxesis*,
- **AUXILIAR**, del fr. AUXILIAIRE, i aquest del l. *auxiliaris*,
- **ÀVIDO**, del fr. AVIDE, i aquest del l. *avidus* i
- **AXIOMA**, del fr. AXIOME, i aquest del l. *axioma*.

Malgrat la quantitat ingent de mots d'especialitat presents en el *Gazophylacium*, no es pot pressuposar que la seva selecció sigui fruit d'un veritable treball terminogràfic, sinò que Lacavalleria molt probablement va espigolar els termes que va considerar oportuns, però sense tenir un coneixement gaire sòlid de les diverses disciplines.²⁸

b) Neologismes lèxics d'arrel francesa

Hi ha un grup de neologismes que anomeno 'd'arrel francesa' perquè, malgrat que molts són d'origen culte, el pas del llatí al francès no és tan directe com en

---

28. El lector interessat en aquesta qüestió pot consultar el meu article, Pere MONTALAT, «L'aportació del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria, a la terminologia catalana», a: *Magnificat. Cultura i literatura medievals*, 4 (2017), pàg. 93 - 105, URL: <https://ojs.uv.es/index.php/MCLM/article/view/10063/10291>, on tracto de les mancances en l'estructura conceptual de la terminologia transferida per Lacavalleria.

els mots del grup anterior, sinó que està mediatitzat per trets morfològics del francès que, com veurem tot seguit, de vegades Lacavalleria arrossega al català. Per exemple, la forma catalana *amnistia* fou manllevada al francès *amnistie* i no pas al llatí *amnestia*. Si hagués estat manllevada al llatí, la forma catalana hauria estat *amnestia. Per tant, la forma catalana *amnistia* és un gal·licisme morfològic. Són també calcs morfològics del francès *acostumament*, que conviu en el *Gazophylacium* amb *costum*, i *apobrir*, juntament amb els derivats *apobrimet* i *apobrit*, que hi concorren juntament amb *empobrir*, *empobrimet* i *empobrit*.

Apercebir, *apetir*, *apostil·la*, *aprenentatje*, *artistament* i *avilir* són altres mots manllevats per Lacavalleria, els trets morfològics dels quals delaten la procedència francesa.

Entre els mots seleccionats per Lacavalleria n'hi ha una colla que aleshores estaven en voga a França, són els compostos mitjançant el prefix *anti-* seguit de radicals francesos: amb el sentit d'anterioritat en l'espai o en el temps, *anticambra*, *antidatar* i *antidata*; amb el sentit d'oposició o inversió del sentit del radical al qual s'adjunta, *antirahó*.

La presència en el *Gazophylacium* dels substantius femenins *actora* i *acusadora* prova que Lacavalleria va incorporar, a la seva insabuda, mots que formaven part del programa lingüístic de la llengua clàssica francesa. En efecte, a l'època de Pomey, hi havia una restricció imposada pel *bon usage*, segons la qual no era permès de crear mots en *-trice* lliurament. A propòsit d'aquests femenins, Bouhours, un dels afaïçonadors de la llengua clàssica francesa, diu el següent:²⁹

On ne fait pas de ces féminins-là autant qu'on veut, et il n'est permis d'employer que ceux que l'usage a autorisez, tel que sont *actrice*, *ambassadrice*, *coadjutrice*, *fondatrice* et quelques autres.

Pomey es va mostrar obedient en aquest punt de la normativa i només va incorporar al seu diccionari aquells femenins en *-trice* que eren permesos pel *bon usage*, d'on els va pouar Lacavalleria bo i adaptant-los, com és lògic, a la morfologia catalana.

29. Dominique BOUHOURS, *Remarques nouvelles sur la langue françoise*, París: Sébastien Mabre-Cramoisy, 1675, URL: <https://books.google.es/books?id=KMdFAAAAcAAJ> (cons. 16-10-2014), pàg. 83.

A diferència dels neologismes d'arrel grecolatina vistos anteriorment, molts dels que figuren en aquest grup són de l'àmbit del lèxic comú: *ajogassament*, *allitar-se*, *anunciament*, *apetitós*, etc., però, naturalment, també en documento alguns que pertanyen al llenguatge especialitzat. Per exemple, són de l'àrea d'equitació *amblant* i *cavall amblador*; de dret *acusadora* i *amnistia*; de noms d'oficis *actora de comèdia*, *afinador d'or*, *aprenent* i *artiste*; de llenguatge administratiu *antidata* i *antidatar*; de religió *apostasia de la fe christiana* i *anathematisar*; de medicina *astringent* i *aperitiu*; d'estratègia militar *ataco*, *atacar* i *atrinxerar-se*; d'economia *annata* i d'aritmètica *addició*.

- **Àbit del cos**, s. v. **ÀBIT**, del fr. *Habitude de corps*, s. v. HABITUDE.
- **Sufragi de absolució**, s. v. **ABSOLUCIÓ**, del fr. *Suffrage d'absolution*, s. v. ABSOLUTION.
- **ACCESSIBLE**, del fr. ACCESSIBLE,
- **ACOSTUMAMENT**, del fr. ACCOUTUMANCE,
- **ACTORA de comèdia**, del fr. ACTRICE,
- **ACUSADORA**, del fr. ACCUSATRICE,
- **ADDICIÓ**, del fr. ADDITION,
- **ADORABLE**, del fr. ADORABLE,
- **ADORADOR**, del fr. ADORATEUR,
- **AFINADOR de or**, del fr. AFFINEUR *d'or*,
- **AGRIR**, del fr. AGRIR *le vin ou autre chose*,
- **AJOGASSAMENT**, del fr. ENJOUEMENT,
- **AJOGASSAT**, del fr. ENJOUÉ,
- **ALLITAR-SE**, del fr. s'ALLITER,
- **ALTERNATIU**, del fr. ALTERNATIF,

- **ALTERNATIVAMENT**, del fr. ALTERNATIVEMENT,
- **AMBLADOR *cavall***, del fr. AMBLE,
- **AMBLANT**, del fr. AMBLE,
- **AMNISTIA**, del fr. AMNISTIE,
- **ANALÒGICAMENT**, del fr. ANALOGIE,
- **ANATHEMATISAR *a algú***, del fr. ANATHÉMATISER *quelqu'un*,
- **ANNATA**, del fr. ANNATE,
- **ANTICAMBRA**, del fr. ANTICHAMBRE,
- **ANTIDATAR *una escriptura***, del fr. ANTIDATER *une écriture*,
- **ANTIDATA**, del fr. ANTIDATE,
- **ANTIRAHÓ**, del fr. ANTI-RAISON,
- **ANUNCIAMENT**, del fr. ANNONCEMENT,
- **APERCEBIR, o advertir, alguna cosa**, del fr. APPERCEVOIR *quelque chose*,
- **APERITIU**, del fr. APÉRITIF,
- **APETIR**, del fr. APPÉTER,
- **APETITÓS**, del fr. APPÉTISSANT,
- **APOBRIMENT**, del fr. APPAUVRISSMENT,
- **APOBRIR *a algú***, del fr. APPAUVRIR *quelqu'un*,
- **APOBRIT**, del fr. APPAUVRI,
- **APOSTASIA**, del fr. APOSTASIE,
- **APOSTIL·LA**, del fr. APOSTILLE,
- **APOSTROFAR *a algú***, del fr. APOSTROPHER *quelqu'un*,

- **APRENENT**, del fr. APPRENTIF,
- **APRENENTATJE**, del fr. APPRENTISSAGE,
- **APROPRIACIÓ de alguna cosa per a si**, del fr. APPROPRIATION,
- **APTITUT per a alguna cosa**, del fr. APTITUDE,
- **ARRESTAR a algú**, del fr. ARRESTER *un homme qui court*,
- **ARTISTAMENT**, del fr. ARTISTEMENT,
- **ARTISTE**, del fr. ARTISTE,
- **ARXITRAU**, del fr. ARCHITRAVE,
- **ASSESSINAMENT**, del fr. ASSASSIN, ASSASSINAT,
- **ASSESSINAR**, del fr. ASSASSINER *quelqu'un*,
- **ASSOCIACIÓ, o associament**, del fr. ASSOCIATION,
- **ASSOCIAT**, del fr. ASSOCIÉ,
- **ASSORTIR** i derivats, del fr. ASSORTIR,
- **ASTRINGENT**, del fr. ASTRINGENT,
- **ATACAR a algú**, del fr. ATTAQUER,
- **ATACO**, del fr. ATTAQUE,
- **ATERRAR** i derivats, del fr. ATTERRER,
- **ATESTACIÓ**, del fr. ATTESTATION,
- **ATRINXERAR-SE**, del fr. RÉTRANCHER,
- **AUDACIÓS**, del fr. AUDACIEUX,
- **AUDACIOSAMENT**, del fr. AUDACIEUSEMENT,
- **AVERSIÓ**, del fr. AVERSION,

- **AVILIR alguna cosa** i derivats, del fr. *AVILIR quelque chose*.
- **Malaltia habitual**, s. v. **ABITUAL**, del fr. *Maladie habituelle*, s. v. **HABITUEL**.
- **Mestre de les aygües**, s. v. **AYGUA**, del fr. *Maître des eaux*, s. v. **EAU**.³⁰
- **Virtut atractiva**, s. v. **ATRACTIU**, del fr. *Vertu attractive*, s. v. **ATTRACTIF**.

c) Neologismes derivats per sufixació a partir de sufixos francesos

A propòsit del lèxic del *Gazophylacium*, Colon i Soberanas destaquen la presència d'una munió considerable de verbs i noms abstractes amb llurs derivats en el leuari d'aquesta obra.³¹ El grup de mots més nombrós és el format per noms d'acció terminats en *-ment*, com *amidonament*, *amolliment* i *aplanament*, seguits dels noms terminats en *-dor* i en *-ció*, com *apostador*, *arreglador* i *aventurador* i *adquisició* i *avaluació*, respectivament.

Si bé els procediments de formació de noms d'acció com els esmentats no eren nous, sí que ho era la seva incorporació massiva en els repertoris lexicogràfics, juntament amb els verbs dels quals deriven. Aquesta novetat cal posar-la en relació amb el diccionari de Pomey, ja que en aquella obra els noms d'acció en *-ment*, en *-eur* i en *-tion* també són molt abundosos. Segons Guillaumie,³² aquest fet té a veure amb el caràcter general de la llengua francesa del segle XVII que resumeix en aquests termes:

Les mots introduits au XVIIe siècle sont abstraits, désignent une manière d'être des choses: ils ne nomment pas un objet, ils en déterminent plutôt les qualités, les défauts, les effets; s'appliquent surtout aux personnes, exprimant une disposition quelconque de l'âme, un état exceptionnel des sentiments. Tout cela donne à ces termes un aspect analytique qui convient parfaitement à la prose française.

Sembla que el procediment seguit per Lacavalleria en la creació d'aquest grup de neologismes consistí, en primer lloc, a identificar el mot primitiu català, mot ja

30. Pere Torra, s. v. «Ayguader», recull l'expressió 'Ayguader, mestre o guardià de fons'.

31. Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *op. cit.*, pàg. 111.

32. Gaston GUILLAUMIE, *J. L. Guez de Balzac et la prose française. Contribution à l'étude de la langue et du style pendant la première moitié du XVIIe siècle*, Ginebra: Slatkine Reprints, 1977 (1927), pàg. 165.

ben establert almenys pels seus predecessors immediats, Font i Torra, i el corresponent primitiu francès, per exemple: *adquirir*, d'una banda, i *acquérir*, de l'altra. A continuació, creà el nou mot sobre l'arrel del primitiu català i li adjuntà, adaptant-lo quan calia, el sufix del derivat francès, *-ition*, del fr. *acquisition* per a obtenir *adquisició*. Vegeu-ne una mostra tot seguit:

- **ADQUISICIÓ**, a partir de la correspondència entre el català (cat.) *adquirir* i el fr. *acquérir* i el sufix *-ition* del fr. ACQUISITION,
- **ALLUNYAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *allunyar* i el fr. *éloigner* i el sufix *-ment* del fr. ÉLOIGNEMENT,
- **AMBICIONAR**, a partir de la correspondència entre el cat. *ambició* i el fr. *ambition* i el sufix verbal *-er* del fr. AMBITIONNER,
- **AGONISANT**, a partir de la correspondència entre el cat. *agonisar* i el fr. *agoniser* i del participi de present *agonisant*,
- **AJUNTADAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *ajuntar* i el fr. *conjoindre*, i el sufix *-ment* del fr. CONJOINTEMENT,
- **AMIDONAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *amidonar* i el fr. *empeser* i el sufix *-ment* del fr. EMPÈSEMENT,
- **AMOLLIMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *amollir* i el fr. *attendrir* i el sufix *-ment*, del fr. ATTENDRISEMENT,
- **AMOTINADOR**, a partir de la correspondència entre el cat. *amotinar* i el francès *mutiner* del fr. MUTIN,
- **AMOTINAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *amotinar* i el francès *mutiner* i de la forma sufixada *-erie* del fr. MUTINERIE,
- **APASSIGUAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *apassiguar* i el fr. *appaïser* i el sufix *-ment* del fr. APPAISEMENT,
- **APLANAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *aplanar* i el fr. *applanir* i el sufix *-ment* del fr. APPLANISSEMENT,

- **APOYO**, a partir de la correspondència entre el cat. *apoyar* i el fr. *appuyer* i el derivat nominal francès APPUY,
- **APUNTALAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *puntal* i el fr. *étaye* i el sufix *-ment* del fr. ÉTAYEMENT,
- **ARCABUSSEJAR**, a partir de la correspondència entre el cat. *arcabúz* i el fr. ARQUEBUSE i el sufix verbal *-er* del fr. *arquebuser*,
- **ARRASAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *arrasar* i el fr. *raser* i del sufix *-ment* del fr. RASEMENT,
- **ARREGLADOR**, a partir de la correspondència entre el català *rengla* i el fr. *rang* i del sufix *-eur* del fr. ARRANGEUR,
- **ARREGLAMENT**, a partir de la correspondència entre el català *rengla* i el fr. *rang* i del sufix *-ment* del fr. ARRANGEMENT,
- **ARREGLAR**, a partir de la correspondència entre el català *rengla* i el fr. *rang* i del fr. ARRANGER,
- **AVEHINAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *avehynar* i el fr. *avoisiner* i el sufix *-ment* del fr. AVOISINEMENT,
- **AVENTURADOR**, a partir de la correspondència entre el cat. *aventurar* i el fr. *aventurer* i el sufix *-ier* del fr. AVANTURIER,
- **AVORTAMENT**, a partir de la correspondència entre el cat. *avortar* i el fr. *avorter* i el sufix *-ment* del fr. AVORTEMENT.

d) Neologismes creats per Lacavalleria

Per últim, documento un grup de neologismes, la formació dels quals, en principi, no s'emmiralla ni en l'equivalent llatí, ni en la forma del lema de la font francesa ni tampoc en cap lema de les fonts catalanes i, per tant, es podria tractar de mots encunyats pel mateix Lacavalleria.

Com es pot apreciar, predominen els *nomina actionis* (*adheriment*, *amanyagament*, etc.) i els *nomina agentis* (*amanyagador* i *augurador*). També documento

dos parells de mots corradicals que denoten acció: els substantius derivats per sufixació *amenassament*, que concorre en el diccionari amb *amenasses*, i *associament*, que concorre amb *associació*. I en el cas de *augurador* constato que Lacavalleria s'aparta tant del llatí *augur* com del francès *augure* i opta pel sufix nominalitzador de sentit agentiu *-dor*.

Per acabar, la forma de l'adjectiu *assiduït* em mena a pensar que Lacavalleria el va fer derivar del substantiu *assiduïtat*, quan en llatí i en francès és a l'inrevès. Vegeu, a continuació, una mostra dels neologismes encunyats versemblantment per Lacavalleria:

- **ADHERIMENT**, a partir del fr. *CONSENTEMENT à l'avis d'autrui*.
- **AMANYAGADOR**, a partir del fr. *AMADOUEUR*,
- **AMANYAGAMENT**, a partir del fr. *AMADOUEMENT*,
- **AMANYAGAR**, o *mitigar, a algú*, a partir del fr. *AMADOUER*,
- **AMENASSAMENT**, *menassament*, a partir del fr. *MENACE*,
- **ASSABORIMENT**, a partir del fr. *ASSAISONNER*,
- **ASSIDUÏT**, a partir del cat. *assiduïtat*,
- **ASSIDUÏTAMENT**, a partir del cat. *assiduïtat* i del sufix *-ment* del fr. *ASSIDUEMENT*,

4.7.2. Neologismes semàntics

Lacavalleria habilita nombrosos mots ja existents en català per a vehicular noves accepcions que encara no havien entrat en cap diccionari. Les noves accepcions eren obtingudes generalment per metàfora o per extensió del significat original del mot llatí. En dono una mostra a continuació:

- *Abrassar lo partit de algú* i *Abrassar la opinió de altre*, en el sentit de 'adoptar un partit, una opció, el parer d'algú', s. v. **ABRASSAR a algú**, del fr. *Embrasser le party de quelqu'un* i *Embrasser l'opinion d'un autre*, respectivament.

- **Abreviació, o abreviatura, de escriptura**, en el sentit de 'abreviatura', del fr. ABBREVIATION *d'écriture*.
- **ABSOLUT** en el sentit de 'despòtic': **Príncep absolut o soberà**, del fr. *Un prince absolu*, s. v. ABSOLU).
- **ACCÉS** en el sentit de 'tracte i comunicació personal amb algú': **Home de fàcil accés, Home de difícil accés**, del fr. *Un homme de facile accez, Un homme de difficile accez*, s. v. ACCEZ.
- **Aclarir-se de alguna cosa**, en el sentit de 'desfer-se d'alguna dificultat', s. v. **ACLARIR alguna cosa espessa**, del fr. *S'éclaircir, s'informer, d'une chose*, s. v. ÉCLAIRCIR *la veue*.
- **ADMIRAR** en el sentit de 'contemplar amb admiració': **Jo admiro una tant gran virtut**, del fr. *J'admire une si rare vertu*, s. v. ADMIRER *quelque chose*.
- **AFINAR or o altre metall**, en el sentit de 'purificar-lo', del fr. *Affiner de l'or ou autre metal*, s. v. AFFINER.
- **Agrura de paraules**, en el sentit de 'manca d'afabilitat o dolcesa', s. v. **AGRURA, o agror, de fruytes**, del fr. *Aigreur de paroles, d'humeur*, s. v. AIGREUR *de fruits*.
- **Agrura de so**, en el sentit de 'sensació forta i desagradable', s. v. **AGRURA, o agror, de fruytes**, del fr. *Acrimonia de son*, s. v. ACRIMONIE.
- **Agrura de ànimo pesarat**, en el sentit d'aflicció d'esperit', s. v. **AGRURA, o agror, de fruytes**, del fr. *Acrimonia, aigreur, fascherie*, s. v. ACRIMONIE.
- **AJUST**, en el sentit de 'pacte', del fr. *Accord, pacte*, s. v. ACCORD *de son, de voix*.
- **Almirant**, nom de la primera nau de una flota, s. v. **ALMIRANT**, del fr. *L'Amiral, c'est le nom qu'on donne au premier vaisseau d'une flotte*, s. v. AMIRAL.
- **AMANIMENT** en el sentit de 'preparatiu': **Se fan grans amaniments per a aquesta guerra**, del fr. *On travaille à de grands apprets pour cette guerre*, s. v. APREST.

- **AMISTAT** en el sentit de ‘favor’: *Feu-me aquesta amistat*, del fr. *Faites-moy cette amitié*, s. v. AMITIÉ.
- **ÀNIMA** en el sentit de ‘persona’: *A ninguna ànima, o persona, jo ho diré*, del fr. *Je ne le diray à âme vivante*, s. v. ÂME.
- **APARATO** en el sentit de ‘ostentació solemne’, del fr. APPARAT, APAREIL.
- *Apariar-se lo mascle ab la femella per a la generació* en el sentit de ‘unir sexualment’, s. v. **APARIAR alguna cosa**, del fr. *Parier pour la génération*, s. v. PARIER.
- **APERITIU** en el sentit de ‘medicament’, del fr. APÉRITIF.
- **APOSAR alguna cosa a altra** en el sentit de ‘aplicar’, del fr. APPOSER.
- *La afflicció apreta al cor, apretar* en el sentit de ‘afligir amb una tribulació o perill greu’, s. v. **APRETAR alguna cosa**, del fr. *La tristesse serre le coeur*, s. v. SERRER.
- *Quina necessitat vos apreta tant?, apretar* en el sentit de ‘urgir, obligar amb insistència a fer alguna cosa’, s. v. **APRETAR alguna cosa**, del fr. *Quelle nécessité vous presse si fort?*, s. v. PRESSER.
- **APURADOR de alguna cosa**, en el sentit de ‘persona que examina per menut alguna cosa’, del fr. ÉPLUCHEUR.
- *Estar en armes*, en el sentit de ‘estar armat per a lluitar’, s. v. **ARMA**, del fr. *Estre sous les armes*, s. v. ARME.
- **ARRAPAMENT**, en el sentit de ‘acte de raure el pèl’, del fr. RASEMENT *de poil*.
- *Arrelar-se* en el sentit de ‘fixar-se i fer-se fort a un lloc, a l’esperit’, s. v. **ARRELAR, o fer posar rels, a alguna cosa**, del fr. *S’enraciner*, s. v. ENRACINER.
- **ARTIFICIÓS**, en el sentit de ‘astut’, del fr. ARTIFICIEUX.

- **ASCENDENT** en el sentit de 'autoritat': *Tenir un gran ascendent sobre de algú*, del fr. *Avoir de l'ascendant, avoir du pouvoir sur l'esprit de quelqu'un*, s. v. ASCENDANT.
- **ASCO**, en el sentit de 'nàusea', del fr. DÉGOUST *des viandes*.
- **ASPIRAR** en el sentit de 'portar el propi desig a l'obtenció d'alguna cosa': *Vós aspirau a honres a les quals no podreu may arribar*, del fr. *Vous aspirez à des honneurs où vous n'arriverez jamais*, s. v. ASPIRER *à quelque chose*.
- **ASQUERÓS**, en el sentit de 'que té oi', del fr. CRASSEUX.
- *Assahonador, o assaboridor, de les viandes*, en el sentit de 'assaboridor de les viandes', s. v. ASSAHONADOR *de cuiros*, del fr. ASSAISONNEUR.
- *Assahonament, o assaboriment, de les viandes*, en el sentit de 'tast', del fr. ASSAISONNEMENT.
- **ASSOCIABLE**, en el sentit de 'tractable i comunicatiu', del fr. ASSOCIABLE.
- *Associar a algú en lo imperi*, en el sentit de 'unir com a company, participant, soci, confederat', s. v. ASSOCIAR, *o admètrer, a algú en alguna companyia*, del fr. *Associer quelqu'un à l'empire*, s. v. ASSOCIER *quelqu'un*.
- **ASSOLIR a algú en descuyt**, en el sentit de 'agafar', 'atrapar', del fr. *Qui se laisse surprendre*, s. v. SURPRENDRE.
- *Jo atribuesch aquesta falta a la vostra ignorància, atribuyr* en el sentit de 'referir una cosa a una altra com a la seva causa', s. v. ATRIBUYR *alguna cosa a algú*, del fr. *J'attribue cette faute à votre ignorance*, s. v. ATTRIBUER *quelque chose à quelqu'un*.
- **AUSPICI** en el sentit de 'patrocini': *Jo ho empendré baix dels vostres auspiciis*, del fr. *Je l'entreprendray sous vos auspices*, s. v. AUSPICE.
- **Més aviat**, en el sentit de 'amb preferència', s. v. AVIAT, del fr. *Plutôt*, s. v. PLUSTOT.

- **AYGUA** en el sentit de ‘suor’: *Jo estich tot en aygua*, del fr. *Je suis tout en eau*, s. v. EAU.
- **AYGUA** en el sentit de ‘suc de fruita’: *Aygua o such de la fruyta*, del fr. *Eau, suc, jus de fruit*, s. v. EAU.
- **AYGUA** en el sentit de ‘urina’: *Aygua, urina*, del fr. *Eau, urine*, s. v. EAU.
- *Assò me fa venir la aygua a la boca*, on el mot *aigua* és emprat en el sentit de ‘saliva’, s. v. **AYGUA**, del fr. *Celà me fait venir l'eau à la bouche*, s. v. EAU.

4.7.3. Fraseologia

La fraseologia d'origen francès traslladada al *Gazophylacium* és un dels elements que crida més l'atenció perquè costa de reconèixer-hi la genuïnitat de la llengua catalana. Tampoc s'acaba d'entendre què va induir Lacavalleria a incorporar-la en el seu diccionari. En qualsevol cas, la presència d'unitats fraseològiques d'origen francès en el *Gazophylacium* no és esporàdica, com ho prova la mostra que en dono tot seguit:

- *Ell té la aurella del príncep*, s. v. **AURELLA**, del fr. *Il a l'oreille du Prince*, s. v. OREILLE.
- *Nadar entre dues aygües*, s. v. **AYGUA**, del fr. *Nager entre deux eaux*, s. v. EAU.
- *Les sues aygües són baixes*, s. v. **AYGUA**, del fr. *Les eaux sont basses*, s. v. EAU.
- *Vós aveu feta la aygua tota clara*, s. v. **AYGUA**, del fr. *Vous avez fait l'eau toute claire*, s. v. EAU.
- *Les armes són jornaleres*, s. v. **ARMA**, del fr. *Les armes sont journalières*, s. v. ARME.
- *La rahó no és més antiga que la antirahó*, s. v. **ANTIRAHÓ**, del fr. *La Raison n'est pas plus ancienne que l'Anti-Raison*, s. v. ANTI-RAISON.

- *Vós tirau en l'ayre*, s. v. **AYRE**, del fr. *Vous tirez en l'air*, s. v. **AIR**.

4.7.4. Girs i expressions franceses

A més de la fraseologia, hi ha moltes expressions d'origen francès que Lacavalleria va traslladar al *Gazophylacium*, algunes de les quals van fer fortuna i encara avui són en ús, com ara «*Home de fàcil accés*». D'altres, en canvi, van ser bandejades pels lexicògrafs posteriors i no n'ha quedat rastre, com ara l'expressió «*tot curt*». Vet aquí una breu mostra de les que he localitzat en els articles començats per *a*:

- *Home de fàcil accés*, s. v. **ACCÉS**, del fr. *Un homme de facile accez*, s. v. **ACCEZ**.
- *Home de difícil accés*, s. v. **ACCÉS**, del fr. *Un homme de difficile accez*, s. v. **ACCEZ**.
- *Lloch de fàcil accés*, s. v. **ACCÉS**, del fr. *Un lieu de facile accez*, s. v. **ACCEZ**.
- *Lloch de difícil accés*, s. v. **ACCÉS**, del fr. *Un lieu de difficile accez*, s. v. **ACCEZ**.
- *Gran affluència de gent*, s. v. **AFFLUÈNCIA**, del fr. *Grande affluence de monde*, s. v. **AFFLUENCE**.
- *Cosa que té de l'arbre*, s. v. **ARBRE**, del fr. *Qui est d'arbre, qui tient de l'arbre*, s. v. **ARBRE**.
- *Si vós teniu la afirmativa, jo defensaré la negativa*, s. v. **AFFIRMATIU**, del fr. *Si vous tenez l'affirmative, je deffendray la négative*, s. v. **AFFIRMATIVE**.
- *Caminant se aturà ell tot curt*, s. v. **ATURAR-SE**, del fr. *Il s'est arrêté tout court en marchant*, s. v. **ARRESTER un homme qui court**.
- *Pals ficats ben avant dins la terra*, s. v. **AVANT**, del fr. *Des paux enfoncez bien avant en terre*, s. v. **AVANT le jour**.

En algun cas, Lacavalleria és conscient que l'expressió que tradueix potser no és prou entenedora i se sent obligat a acompanyar-la d'una breu definició que és, al seu torn, traducció de l'equivalència llatina:

- *Anar lo gran camí, procehir senzillament*, s. v. **ANAR**, del fr. *Aller son grand chemin*, s. v. **ALLER**.

4.7.5. El lèxic marcat de la font francesa

Entre els mots importats per Lacavalleria, n'hi ha un grup que foren encunyats a la primera meitat del segle XVII. Eren mots d'aparició tan recent que aleshores encara no estaven prou fixats en el sistema de la llengua francesa ni havien aparegut en cap diccionari. Per aquest motiu, Pomey va creure convenient fer-ho saber als potencials consultants de la seva obra. I ho va fer mitjançant tres llistes que precedeixen el diccionari i que foren publicades a la segona edició de *Le dictionnaire royal augmenté*, l'any 1671. En les impressions posteriors de l'obra aquelles llistes van desaparèixer, però els neologismes es varen mantenir en el leuari, d'on els va prendre Lacavalleria.

Les llistes en qüestió duen per títol «Liste de quelques mots françois tirez du latin et nouvellement introduits», és a dir, 'llista d'alguns mots francesos creats a partir del llatí i introduïts recentment'; «Liste de quelques mots omis», és a dir, 'llista d'alguns mots omesos', on hi ha un aiguabarreig d'antropònims i de neologismes, de base culta uns, de base francesa altres; i «Recueil de quelques locutions elegantes, nouvellement remarquées», és a dir, 'recull d'algunes locucions elegants notades recentment'.³³

A la segona meitat del segle XVII el model normatiu imperant a França, el *bon usage*, es caracteritzava per promoure una depuració a ultrança de la llengua. Els reformadors de la llengua francesa, convertits en portantveus del racionalisme cartesià i del classicisme, s'aplicaren a aquesta tasca amb criteris de naturalesa retò-

33. Per a una descripció detallada de cadascuna de les llistes, del seu contingut, de les unitats lèxiques que hi figuren i de les que foren transferides per Lacavalleria al *Gazophylacium*, v. el meu article (Pere MONTALAT, «Contribució a l'estudi del lèxic del *Gazophylacium Catalano-Latinum* de Joan Lacavalleria», a: *Estudis Romànics*, 37 [2015], pàg. 373 - 384, URL: <https://www.raco.cat/index.php/Estudis/article/view/313147/403260>).

rica i gramatical.³⁴ En un context de profunda revisió del model de llengua suara descrit sorgiren veus, com la de Bouhours, que desaconsellaven l'ús d'arcaïsmes i de neologismes:³⁵

[...] il faut user avec beaucoup de réserve, dans la conversation mesme, des termes qui ne font que de naistre, et qu'on doit s'abstenir presque également des locutions trop vieilles et des locutions trop nouvelles: les mots et les phrases d'une langue estant à peu près comme les fruits, qui ne valent rien ni pourris ni verts, et qui ne sont point de bon goust s'ils ne sont meurs.

Pomey, que era coneixedor de les prescripcions dictades per la normativa, admet a l'«Avis au lecteur» que entre els mots i frases seleccionats n'hi pot haver «qui ne seront pas avouez de tout le monde et qui passeront ou pour surannez ou pour trop nouveaux», és a dir, 'que no seran admesos per tothom perquè són vells o massa nous', però remarca que els ha documentat tots «dans nos plus fameux écrivains», és a dir, 'en els nostres escriptors més famosos'.

Per tant, sembla, doncs, que el motiu que va dur Pomey a elaborar les tres llistes a les quals suara m'he referit era justificar la presència en el seu diccionari de tants i tants mots i expressions marcats bé per la novetat, bé per l'obsolescència o bé per una combinació de novetat i d'elegància, i també per fer saber al potencial lector que ell no era l'autor d'aquells mots, sinó que procedien de l'obra dels bons autors del seu temps.

De fet, força articles de la font francesa duen, entre parèntesis, a continuació del lema, d'una subentrada, d'una definició o d'un exemple d'ús, el nom de l'escriptor en l'obra del qual Pomey havia documentat el mot o l'expressió en qüestió. Els autors que cita més sovint són, entre d'altres, François Eudes de Mézeray, Antoine Le Maître, George de Scudéry, Claude Favre de Vaugelas, François de La Mothe Le Vayer, Marin Le Roy de Gomberville, Jean-Louis Guez de Balzac, Nicolas Perrot d'Ablancourt i Marin Cureau de la Chambre, membres de l'Académie tots ells, llevat d'Antoine Le Maître.

34. Javier SUSO LÓPEZ, «Norme et bon usage au XVIIe siècle en France», a: *La lingüística francesa: gramática, historia, epistemología*, ed. d'Emilia ALONSO i Manuel BRUÑA i María MUÑOZ, Grupo Andaluz de Pragmática, vol. 1, Sevilla, 1996, pàg. 187.

35. Dominique BOUHOURS, «Deuxième entretien: La langue françoise», a: *Les entretiens d'Ariste et d'Eugène*, Sébastien Mabre-Cramoisy, 1671, URL: <https://tinyurl.com/y7q6seus> (cons. 14-10-2014), pàg. 123.

Ultra els escriptors mencionats, Pomey també va fer un buidatge de mots i expressions presents a la publicació periòdica *Le journal des sçavans*.

Agrupo el lèxic ‘marcat’ del *Gazophylacium* en els apartats següents:

- Neologismes d’arrel llatina,
- Neologismes d’arrel francesa i
- ‘Locucions elegants’.

a) Neologismes d’arrel llatina

La nomenclatura aplegada en aquest apartat està formada per neologismes manllevats al llatí o creats sobre formants llatins, és a dir, cultismes. Entre els cultismes que Lacavalleria transfereix per primera vegada al català, s’hi compten tant termes especialitzats com mots i accepcions de la llengua comuna. Amb tot, la terminologia té un paper preponderant, com farà veure a continuació.

1. Termes de l’àmbit legal

- **AMBULATORI**, del fr. *ambulateur*, documentat a l’obra de Mézéray, i aquest del l. *ambulatorius*,
- **AURICULAR**, del fr. *auriculaire*, i aquest del l. *auricularius*,
- **ABDICACIÓ de un càrrech**, del fr. *Abdication d’une charge*, i aquest del l. *abdicatio*,
- **ADJUDICACIÓ**, del fr. *ADJUDICATION*, i aquest del l. *adiudicatio*,
- **COMMUNICACIÓ**, del fr. *comminatoire*, i aquest del l. *comminatorius*,
- **conflicte de jurisdicció**, del fr. *Conflict de jurisdiction*, i aquest del l. *conflictus*,
- **CONGRÉS**, del fr. *congrez*,³⁶, documentat a l’obra de d’Ablancourt, pres del l. *congressus*,
- **Consorts**, *associats en una mateixa causa*, del fr. *consors*, terme documentat a l’obra d’Antoine Le Maître, pres del l. *consortes*,

---

36. Terme definit per Lacavalleria com a «coit del mascle ab la femella per a la generació».

- **CONVOLAR a segones núpcies**,³⁷, del fr. *convoler*, i aquest del l. *convolare*,
- **CORRUPTELA**, del fr. *corruptèle*, i aquest del l. *corruptela*,
- **DENEGACIÓ**, del fr. *dénégation*, terme documentat a l'obra de Mézéray, i aquest del l. *denegatio*,
- **deserció de apel·lació**, del fr. *désertion d'appel*, i aquest del l. *desertio*,
- **DILATORI**, del fr. *dilation*, i aquest del l. *dilatatio*,
- **FLAGRANT**,³⁸, del fr. *flagrant*, documentat a l'obra de Gomberville, pres del l. *flagrans*,
- **IMPÚBER**, del fr. *impubère*, documentat a l'obra d'Antoine Le Maître, pres del l. *impubes*,
- **Notorietat de crim**, del fr. *Notoriété de crime*, pres del l. *notorius*,
- **Pensió de aliment**, s. v. **ALIMENT**, del fr. *Pension alimentaire*, documentat a l'obra d'Antoine Le Maître, pres del l. *alimentarius*.
- **PERPETRAR**,³⁹, del fr. *perpetrer*, i aquest del l. *perpetrare*.

2. Termes de medicina:

- **COAGULAR**, del fr. *coaguler*, documentat a *Le Journal des sçavans*, i pres del l. *coagulare*,
- **FETO**, del fr. *fetus*, i aquest del l. *fetus*,
- **FLATO**,⁴⁰ del fr. *flatuosité*, documentat a l'obra de Mr. de la Chambre, pres del l. *flatus*,
- **INDOLÈNCIA**,⁴¹ del fr. *indolence*, documentat a l'obra de George de Scudéry, pres del l. *indolentia*, i

---

37. És a dir, 'tornar-se a casar'.

38. L'adjectiu *flagrant* coocorre amb el substantiu *delicte* en la coneguda expressió «*Assolir a algú en delicte flagrant*».

39. Verb que coocorre amb el substantiu *crim* per formar la coneguda expressió «*perpetrar un crim*».

40. Amb el sentit de 'ventositat'.

41. Terme que Lacavalleria registra amb el sentit original llatí, 'absència de dolor'.

- **ULCERACIÓ**, del fr. *ulceration*, i aquest del l. *ulceratio*.

3. Termes de química:

- **FERMENTACIÓ**,⁴² del fr. *fermentation*, i aquest del l. *fermentatio*,
- **LABORATORI de química**, del fr. *laboratoire de chimique*, i aquest del l. *labor*;

4. Termes de retòrica:

- **INDISERT**, del fr. *indisert*, i aquest del l. *indisertus*, i
- **INDISERTAMENT**, del fr. *indisertement*, i aquest del l. *indiserte*;

5. Termes d'astronomia:

- **ORBE**, del fr. *orbe*, i aquest del l. *orbis*,
- **SAGITARI**, del fr. *sagittaire*, i aquest del l. *sagittarius*;

6. Termes de llenguatge administratiu:

- **Destituyr a algú de son ofici**, del fr. *destituer*, documentat a l'obra de Mézéray, pres del l. *destituere*, i
- **LEGISLATURA**,⁴³ del fr. *législature*, i aquest del l. *legislatio*.

7. Terme de geologia:

- **ELECTRO**, del fr. *électre*, 'ambre', i aquest del l. *electrum*;

8. Terme d'economia:

- **SUBAST**,⁴⁴ del fr. *subhastation*, i aquest del l. *sub hasta*;

9. Terme de filologia:

- **Epístola liminar**, del fr. *Épitre liminaire*, i aquest de *limen*;

---

42. Emprat en el sentit de 'transformació interna d'una substància'.

43. Terme que Lacavalleria també recull amb la forma gràfica *llegislatura*.

44. 'Subhasta' en la grafia normativa.

10. Terme de tàctica militar:

- **INCURSIÓ militar**, del fr. *INCURSION de gens de guerre*, documentat a l'obra de Mézéray, del l. *incursio*;

Hi ha un grup de mots que, tot i el caràcter manifestament culte del seu origen, més aviat, es poden adscriure a l'àmbit de la llengua general. Entre aquest grup de mots s'hi compta l'adjectiu *implicat*, que figura a l'expressió **ab paraules implicades**, definida per Lacavalleria amb la paràfrasi «*ab paraules obscures*», i que no és sinó una mala adaptació de l'adjectiu francès *implicite*, «*en termes implicites*»; el substantiu *inclemència*, que ocorre a l'expressió **inclemència del cel**, documentada a l'obra de Guez de Balzac; i una sèrie de mots de sentit negatiu formats amb el prefix *in-/ir-*, tan en voga en la llengua francesa del segle XVII.

- **ARXIPÈLAGO**, del fr. *archipelague*, documentat a l'obra de Scudéry, i aquest del l. *archipelagus*,
- **COMPRIMIR**, del fr. *comprimer*, i aquest del l. *comprimere*,
- **CONCILIACIÓ**, del fr. *conciliation*, documentat a l'obra de Mézéray, i aquest del l. *conciliatio*,
- **CONCILIAR-SE**, del fr. *concilier*, documentat a l'obra de d'Ablancourt, i aquest del l. *conciliare*,
- **CONGREGABLE**, del fr. *congregable*, i aquest del l. *congregabilis*,
- **CONEIXEDOR**, del fr. *connoisseur*, i aquest del l. *cognitor*,
- **EMINENT**, del fr. *éminent*, i aquest del l. *imminens*,⁴⁵
- **EXPULSAR**, del fr. *expulser*, i aquest del l. *expellere*,
- **EXPULSIÓ**, del fr. *expulsion*, i aquest del l. *expulsio*,
- **IMPLICAT**, del fr. *implicite*, i aquest del l. *implicitus*,

45. Pomey, lògicament, fa derivar *éminent* del l. *eminens*, però al cos del diccionari figura l'ètim correcte, *imminens*.

- **IMPULSOR**, del fr. *impulseur*, i aquest del l. *impulsor*,
- **INCLEMÈNCIA**, del fr. *inclémence*, ‘inhumanitat’, i aquest del l. *inclementia*,
- **INCLUSIÓ**, del fr. *inclusion*, i aquest del l. *inclusio*,
- **INESCRUTABILITAT**, del fr. *inscrutabilité*, i aquest del l. *scrutari*,
- **INHERENT**, del fr. *inherent*, i aquest del l. *inhaerens*,
- **INSUPERABLE**, del fr. *insupérable*, i aquest del l. *insuperabilis*,
- **IRRECUPERABLE**, del fr. *irrécupérable*, i aquest del l. *recuperandus*,
- **INTREPIDITAT**, del fr. *intrépidité*, i aquest del l. *intrepidus*,
- **LITERATURA**, del fr. *littérature*, i aquest del l. *litteratura*,
- **MOMENTÀNEO**, del fr. *momentanée*, i aquest del l. *momentaneus*,
- **OPTAR**, del fr. *opter*, i aquest del l. *optare*,
- **PROPENSIÓ**, del fr. *propension*, documentat a l’obra de Mézéray, i aquest del l. *propensio*,
- **SUBREPTICI**, del fr. *subreptice*, documentat a l’obra de Mézéray, i aquest del l. *subreptitius*,
- **URBANITAT**, del fr. *urbanité*, documentat a l’obra de Jean-Louis Guez de Balzac, i aquest del l. *urbanitas*,
- **VERISIMILITUT**, del fr. *verisimilitude*, i aquest del l. *verisimilitudo*,
- **VOLÀTIL**, del fr. *volatile*, documentat a l’obra de George de Scudéry, i aquest del l. *volatilis*, i
- **VOLUBILITAT**, del fr. *volubilité*, documentat a l’obra de Mézéray, i aquest del l. *volubilité*.

Entre la nomenclatura transferida per Lacavalleria hi ha també algunes accepcions noves, obtingudes generalment per metàfora o per extensió del significat original del mot llatí. En són exemple el substantiu *ignòbil*, amb una forma gràfica molt afrancesada, i *incult* que, a més del sentit recte 'no conreat' aplicat a un camp, incorpora el sentit figurat, aplicat a una persona, «*Orador incult*», s. v. **ORADOR**.

- **Lo continent**, del fr. *Le continent* per significar 'la terra ferma', i aquest del l. *Terra continens*,
- **IGNÒBIL**, del fr. *ignoble*, i aquest del l. *ignobilis*,
- **INCULT**, del fr. *inculte*, i aquest del l. *incultus*.

b) Neologismes d'arrel francesa

Lacavalleria va transferir alguns dels mots que figuren en la llista titulada «Liste de quelques mots omis» i que sobretot conté, com s'ha dit, neologismes de base francesa, però, a diferència dels cultismes, que solen ser de l'àmbit especialitzat, aquests pertanyen majoritàriament a la llengua comuna:

- **BRUSCARIA**, del fr. *brusquerie*,
- **COMPLICACIÓ**, del fr. *complication*,
- **DESINTERESSAMENT**, del fr. *désintéressement*,
- **INCONVERTIBLE**, del fr. *inconvertible*,
- **INVULNERABLE**, del fr. *invulnerable*,
- **LLESTITUT**, del fr. *lestitude*,
- **PRECAUCIONAR-SE**, del fr. *se précautionner*.

Alguns gal·licismes no foren transferits directament, sinó a través del calc de l'estructura del mot o expressió model. Per exemple, el substantiu *boutonnier* és traduït amb la paràfrasi sintàctica equivalent **qui fa botons**:

- **qui fa botons**, del fr. *boutonnier*,

- *tauleta de melons*, del fr. *couche de melons*,
- *multitud de persones cridant avalotadament*, del fr. *cohue*,
- *servey de mariner en una nau*, del fr. *matelotage*.

c) Les 'locucions elegants'

Tenint present la poca predisposició dels defensors del *bon usage* a acceptar qualsevol tipus de neologisme, és lícit pressuposar que Pomey, per contrarestar la inclusió de tantes novetats com les que hem esmentat fins ara i, potser, per fer-se-les perdonar, va creure convenient d'incloure en el diccionari un nombre no pas petit d'expressions considerades 'elegants' que, com a tals, gaudien de prestigi entre els membres de l'Académie i de la cort francesa.

Com ja ha estat dit, el conjunt d'aquestes expressions figura a la llista titulada «Recueil de quelques locutions élégantes nouvellement remarquées». Les expressions inventariades il·lustren sobretot l'ús de neologismes semàntics en un context oracional prototípic, per exemple: «Il se fait des chagrins de tout»; «Jouer la comédie, c'est à dire, n'estre pas sincère»; «J'enrage (pour Je suis fâché) de voir des ignorans qui décident», moltes de les quals són de naturalesa fraseològica.

Per bé que no s'explicita enlloc, puc dir que totes les expressions, llevat d'una, provenen d'un dels assajos dialogats que formen part del llibre *Entretiens d'Ariste et d'Eugène*, de Dominique Bouhours, titulat «La langue françoise» i publicat l'any 1671.

El pare jesuïta Dominique Bouhours, nat a París l'any 1628, fou professor, gramàtic i historiador. Com a escriptor, destacà pels seus comentaris sobre la llengua francesa, seguint la tradició encetada per Vaugelas. En aquest àmbit, a part del diàleg ja dit, va publicar *Doutes sur la langue françoise proposés à Messieurs de l'Académie françoise par un gentilhomme de province* l'any 1674, *Remarques nouvelles sur la langue françoise* l'any 1675, i *Suite des remarques nouvelles sur la langue françoise* l'any 1692.

L'obra *Entretiens d'Ariste et d'Eugène* està composta per sis assajos escrits en forma de diàleg, el més rellevant dels quals pel que fa a la lingüística és «La langue françoise», ja dit. Aquest assaig constitueix un al·legat a favor del procés refor-

mista del francès i conté tots els fonaments teòrics i programàtics que el sustenten. En un passatge d'aquest assaig (pàgines 114-143 de l'edició prínceps), Bouhours dreça un catàleg d'expressions de nova creació. Pomey va introduir aquest material en el seu diccionari bo i declarant-ho primer en els textos introductoris en forma de llista, però sense indicar-ne la procedència.

D'entre el subconjunt del lèxic marcat que acabo de descriure, Lacavalleria va seleccionar substantius com *capítol* amb el sentit de 'assumpte', 'qüestió'; *contratemp*, que el *Gazophylacium* defineix per 'falta greu'; *floreta* amb el sentit de 'paraula afalagadora adreçada generalment a una dona'; *fons*, en el sentit de 'capital de qualitats naturals o adquirides'; *obertura* significat 'primeres propostes relatives a un afer' i *penetració* en el sentit de 'acuïtat':

- ***Ell parla sovint del capítol de la guerra i Jo no diré cosa sobre de aquest capítol o de assò***, s. v. **CAPÍTOL de un llibre**, del fr. *Il est souvent sur le chapitre de la guerre* i *Je ne vous dis rien sur ce chapitre*, respectivament, s. v. **CHAPITRE d'un livre**.⁴⁶
- ***Ell feu un estrany contratemp, ell feu una falta grave***, s. v. **CONTRATEMPS**, del fr. *Il a fait un étrange contre-temps*, s. v. **CONTRE-TEMPS**.⁴⁷
- ***Home mal graciós que va comptant floretes a les dones i Jo vos comptaré floretes***, s. v. **FLORETA**, del fr. *Un mauvais galant qui s'en va de maison en maison conter fleurettes* i *Je vous diray des douceurs, je vous conteray des fleurettes*, s. v. **FLEURETTE**.⁴⁸
- ***Jo coneix son fons, o son natural, Jo fas gran fons, o fonament, sobre vostra paraula i Feu fons, o fonament, sobre de mi***, s. v. **FONS de terra**, del

46. *Apud* BOUHOURS, p. 130: "Vous n'ignorez pas qu'on dit communément [...] Il m'a parlé long-temps sur vostre *chapitre*; il est sçavant sur le *chapitre* del a guerre; je ne vous dis rien sur ce *chapitre*."

47. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 124: "On dit tous les jours [...] Faire un *contre-temps*; il a fait un étrange *contre-temps*."

48. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 65: "À la vérité, à prendre ces mots dans leur première origine, ils sont des diminutifs [...] mais à regarder ce qu'ils signifient maintenant, selon l'usage, ils ne passent point pour des diminutifs dans la langue, non plus que *fleurette*, qui a perdu sa signification propre, et qui n'a plus que celle que la galanterie luy a donnée."

fr. *Je connois son fonds, Je fais un grand fonds sur vôtre parole* i *Faites fonds sur moy*, respectivament, s. v. FOND.⁴⁹

- ***Jo li he donat la obertura per arribar a la administració de aquest negoci***, s. v. OBERTURA, del fr. *Je luy ay donné de grandes ouvertures dans cette affaire*, s. v. OUVERTURE.⁵⁰
- ***Home de gran penetració, home molt penetratiu, i Ell té molta penetració, ell és molt penetratiu***, s. v. PENETRACIÓ, del fr. *Homme d'une grande pénétration* i *Il a beaucoup de pénétration*, PÉNÉTRATION.⁵¹

Documento també alguns adjectius en posició predicativa:

- ***Ella està molt contenta de si mateixa, ella té bona opinió de si mateixa***, s. v. CONTENT, o *satisfet*, del fr. *Elle est fort contante d'elle mesme, c'est à dire, Elle a bonne opinion de soy*, s. v. CONTANT.⁵²
- ***Axò és mal entès, axò és fet contra les regles i Axò és mal entès, axò és fet sens art*** s. v. ENTÈS, o *intel·ligent en alguna cosa*, del fr. *Celà est mal entendu, c'est une chose faite sans art et contre les regles*, s. v. ENTENDU.⁵³

Entre la nomenclatura que Lacavalleria transfereix, abunden les col·locacions formades per un verb seguit d'un sintagma nominal en funció de complement directe: *representar la comèdia, fer el primer pas* i *no és a mi de fer lo primer pas*, amb un calc sintàctic patent de l'estructura francesa; *fer un fals pas, embarcar a*

49. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. "Le mot de *fonds* est fort en usage. J'ay un grands fonds de paresse; je fais un grand *fonds* sur vostre parole; *Faites fonds* sur moy; je connois son *fonds*; des gens qui ne sont pas seûrs de leur *fonds*."

50. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 141-142: "'*Pénétration, naissance, naturel, ouverture, société, attachement, feste* sont de nostre temps de la manière dont on s'en sert. [...] Donner des *ouvertures* à quelqu'un dans une affaire; il a de grndes *ouvertures* pour les sciences."

51. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 141: "'*Pénétration, naissance, naturel, ouverture, société, attachement, feste* sont de nostre temps de la manière dont on s'en sert. Homme d'une grande *pénétration*; il a beaucoup de *pénétration*'".

52. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 131: "elle est fort *contente* d'elle mesme, en parlant d'une femme qui a bonne opinion d'elle".

53. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 140-141: "Ces mots *fascheux, misérable, aisé, regulier, comédien, flatté, touché, touchant, entendu, habile*, sont nouveaux dans le sens et dans le tour qu'on leur donne quelquefois. [...] Un bastiment bien *entendu*; celà est mal *entendu*, en parlant d'une chose faite sans art et contre les regles [...]"

algú en negoci perillós, dar una festa, en què festa ja no vol dir celebració religiosa, sinó laica; *fer figura*, en el sentit de 'ocupar un lloc més o menys rellevant a la societat', juntament amb les variants *fer bona o gran figura a la cort* i *fer mala, petita o pobra figura a la cort*; *pèndrer falses mesures*, és a dir, 'adoptar disposicions equivocades' i *guardar totes les mesures*:

- **representar la comèdia, portar-se ab dissimulació enganyadora**, s. v. **COMÈDIA**, del fr. *Jouër la comédie*, s. v. **COMÉDIE**⁵⁴;
- **Home que té consideració, o mirament, a tot lo que fa**, s. v. **CONSIDERACIÓ**, del fr. *Un homme qui a de la consideration, qui prend garde à tout ce qu'il fait*, s. v. **CONSIDERATION**.⁵⁵
- **embarcar, o embolicar, a algú en un negoci perillós**, s. v. **EMBARCAR alguna cosa en una nau**, del fr. *Embarquer quelqu'un dans une entreprise perilleuse*, s. v. **EMBARQUER**.⁵⁶
- **Dar una festa**, s. v. **FESTA**, del fr. *Donner une feste*, s. v. **FESTE**.⁵⁷;
- **Fer figura, tenir algun puesto**, s. v. **FIGURA**, del fr. *Faire figure*, que té el sentit de 'ocupar un lloc més o menys rellevant a la societat', juntament amb les variants *fer bona, o gran, figura a la cort* i *fer mala, petita o pobra, figura a la cort*, del fr. *faire à la cour et dans le monde une grande ou une petite figure, une bonne, une méchante, une pauvre figure*, s. v. **FIGURE**⁵⁸;

54. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 140: "Ces mots *fascheux, misérable, aisé, regulier, comédien, flatté, touché, touchant, entendu, habile* sont nouveaux dans le sens et dans le tour qu'on leur donne quelquefois [...] C'est un grand *comédien*, en parlant d'un homme dissimulé qui joue plusieurs personnages. L'on dit aussi: jouer la *comédie*, pour dire: n'agir pas sincèrement".

55. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 119: "On dit bien estre en grande *consideration* dans le monde pour dire estre estimé et considéré; mais avoir *de la consideration* signifie proprement considerer les choses et non pas estre considéré des autres. Un homme qui a de la *consideration* c'est un homme qui prend garde à ce qu'il fait".

56. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 128: "S'*embarquer* a beaucoup de grace et est de la cour dans un sens métaphorique. S'*embarquer* dans une affaire, il s'est *embarqué* un peu légèrement, pour dire il s'est engagé; *embarquer* quelqu'un dans une entreprise perilleuse".

57. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 142: "La *Feste* de Versailles, donner une *feste*. Ce mot est devenu profane, comme vous voyez".

58. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 138: "Dit-on toujours faire *figure*, poursuit Ariste? Faire à la cour et dans le monde une grande, une petite, une bonne, une méchante, une belle et une pauvre *figure*. Tout cela se dit encore par quelques gens, repliqua Eugène mais, les personnes intelligentes l'évitent jusques dans la conversation, ou ne le disent que par raillerie".

- ***Pèndrer falses mesures, Ningunes mesures podreu may vós pèndrer ab un embustero*** i ***Guardar totes les mesures***, s. v. **MESURA**, del fr. *Prendre de fausses mesures, Il n'y a point de mesures à prendre avec des esprits fourbes* i *Garder toutes les mesures*, respectivament, s. v. **MESURE**.⁵⁹
- ***Jo he pres lo partit de callar, Lo millor partit que jo puch pèndrer és de dissimular, Quin partit preneu vós, o quina resolució preneu vós?***, s. v. **PARTIT**, del fr. *J'ay pris le party de me taire, Le meilleur party pour moy est de le souffrir sans mot dire, Quel party prenez vous? quelle résolution prenez vous?*, respectivament, s. v. **PARTY**.⁶⁰
- ***No se vos passarà res, no se vos perdonarà res***, s. v. **PASSAR per algun lloch**, del fr. *On ne vous passera rien, on ne vous pardonnera rien*, s. v. **PASSER par quelque lieu**.⁶¹
- ***Jo he fet lo primer pas, no és a mi de fer lo primer pas***, amb un calc patent de l'estructura sintàctica francesa, i ***fer un fals pas***, s. v. **PAS**, *un pas*, del fr. *J'ay fait la première démarche, Ce n'est pas à moy à faire les premières démarches* i *Faire une fausse démarche*, respectivament, s. v. **DEMARCHE**.⁶²
- ***No tinch jo per a tots les atencions que jo tinch per a ell*** i ***Jo tinch grans atencions per a ella*** s. v. **ATENDÈNCIA**, o ***respecte***, del fr. *J'ay des égards pour luy que je n'ay pas pour tous* i *J'ay de grands égards pour elle*, s. v.

59. *Apud* Bouhours, 1671, p. 121: "Le mot de *mesures* est à peu près de mesme âge [que *se précautionner*]. Prendre ses *mesures* pour réussir dans une affaire; prendre bien ses *mesures*; prendre de fausses *mesures*; il n'y a point de *mesures* à prendre avec des esprits fourbes; il a rompu toutes mes *mesures*; garder des *mesures*; il ne garde point de *mesures* [...]"

60. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. "Les *engagemens* du monde, prendre des *engagemens* avec quelqu'un sont des termes de nouvelle création, aussi bien que *parti* et prendre le *parti*. Le meilleur parti pour moy est de faire une honneste retraite; j'ay pris le *parti* de me taire; quel *parti* prenez-vous, j'ay pris ma résolution, ma résolution est prise; vous prenez le mauvais *parti*; il n'y a point d'autre *parti* à prendre que de pousser les choses à l'extrémité.

61. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. "Celà me *passé*, pour dire je n'entends rien à celà. On ne vous passera rien, pour dire on ne vous pardonnera rien".

62. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 137-138: "On dit tous les jours [...] Faire les premiers *pas*, faire les premières *démarches*; ce n'est pas à moy à faire les premiers *pas*; j'ay fait la première *démarche*. Faire un faux *pas*, une fausse *démarche*".

ÉGARD.⁶³

També es documenten força col·locacions de nom i adjectiu com les següents:

- **Ingeni delicat, Pensament delicat** i **Negoci delicat**, del fr. *Un esprit délicat, Une pensée délicate* i *Une affaire délicate*, respectivament, s. v. DÉLICAT.⁶⁴
- **gust fi, o delicat**, s. v. **GUST, o tast**, del fr. *Un gout fin*, s. v. FIN.⁶⁵
- **Alabances emmetzinades**, s. v. **EMMETZINAR a algú en lo bèurer**, del fr. *Des louanges empoisonnées*, s. v. EMPOISONNER *quelqu'un par quelque breuvage*.⁶⁶

Hi ha encara altres col·locacions, menys nombroses, com les formades per un verb seguit d'una preposició regida:

- **Vós podeu comptar sobre de mi, vos podeu estar cert de mi**, s. v. **COMPTAR, o numerar, alguna cosa**, del fr. *Vous pouvez conter sur moy, c'est à dire, vous assurer de moy*, s. v. CONTER.⁶⁷
- **Dar dins lo sentir de algú**, s. v. **DAR, o donar, alguna cosa a algú**, del fr. *Donner dans le sens de quelqu'un*, que vol dir 'ésser del mateix parer d'algú', s. v. DONNER *une chose à quelqu'un*.⁶⁸

63. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 116: "On a toujours dit avoir *égard* à son honneur; avoir *égard* à toutes les circonstances d'une affaire. Mais on ne dit que depuis peu avoir des *égards*: il a de grands *égards* pour elle".

64. *Apud* BOUHOURS, p. 117: "Quoy-que *délicat, délicatesse, délicatement* ayent toujours esté en usage, on ne s'en est pas toujours servi comme l'on s'en sert. Un esprit *délicat*, une raillerie *délicate*, une pensée *délicate*; c'est une affaire *délicate* [...]".

65. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 117: *Fin* s'étend encore plus loin que *finesse*. Il n'y a rien de plus commun que de dire il en fait le *fin*. Un esprit *fin*, un goust *fin*, une raillerie *fine*, un sourire *fin*, des yeux *fins*, une taille *fine*, un cheval *fin*.

66. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 124-125: "*Détruire, gaster, empoisonner, envenimer* sont devenus de beaux mots en devenant métaphoriques. [...] Les médisans *empoisonnent, enveniment* tout, jusqu'aux actions les plus innocentes; des louanges *empoisonnées*; un coeur *envenimé*".

67. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 124: "Vous pouvez *comter* sur moy".

68. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 130: "*Donner* se dit depuis quelque temps en plusieurs façons élégantes. *Donner* dans le sens de *quelqu'un* [...]".

- ***Entrar en amistat ab algú, Entrar en los secrets de algú, Entrar en los plers de algú*** i ***Entrar en los interessos de algú***, s. v. **ENTRAR en algun lloch**, del fr. *Entrer en confidence avec quelqu'un, Entrer dans ses secrets, Entrer dans ses plaisirs* i *Entrer dans ses intérêts*, respectivament, s. v. **ENTRER en un lieu**.⁶⁹

Documento algunes expressions formades per un verb seguit d'adverbi amb caràcter ponderatiu:

- ***Axò vos està admirablement bé***, s. v. **ADMIRABLEMENT** del fr. *Celà vous sied admirablement*, s. v. **ADMIRABLEMENT** i ***Ells estan eternament junts***, s. v. **ETERNAMENT**, o ***eternalment***, del fr. *Ils sont éternellement ensemble*, s. v. **ETERNELLEMENT**.⁷⁰

Per últim, documento algunes col·locacions formades per un verb seguit d'adverbi:

- ***Parlar just*** i ***Cantar just***, del fr. *Parler juste* i *Chanter juste*, respectivament, s. v. **JUSTE**.⁷¹
- ***Ell coneix finament les coses*** i ***Ell discerneix finament les coses***, s. v. **FINAMENT**, del fr. *Il conçoit, il pense, finement les choses*, **FINEMENT**.⁷²

A vegades, quan els idiomatismes francesos són de mal traduir al català, Lacavalleria recorre a una paràfrasi aproximada del sentit original de l'expressió. Així, per exemple, tradueix la frase *Il a de grandes ouvertures pour l'éloquence*, on el mot *ouverture* significa 'capacitat', per «*Ell té grans prendes naturals per a*

69. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 127-128: "*Entrer* a plusieurs significations fines. *Entrer* dans le sens de quelqu'un; *entrer* dans la pensée d'un auteur; *entrer* dans le monde; un jeune homme qui *entre* bien dans le monde; *entrer* en confidence avec une personne; *entrer* dans les secrets, dans les plaisirs, dans les intérêts de quelqu'un; *entrer* dans une affaire, pour dire s'y engager [...]"

70. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 143: «*Infiniment* et *éternellement* sont communs. Il a de l'esprit *infiniment*. Ils sont *éternellement* ensemble. À quoy on peut ajouter *étrangement* et *admirablement*. Je suis *étrangement* en peine. Cela vous sied *admirablement*».

71. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 117: "On ne disait pas au temps de Coeffèteau et de Malherbe parler *juste*, raisonner *juste*, chanter *juste*, un esprit *juste*, un discours *juste*".

72. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 115: "Ajoutez à celà [les constructions amb l'adjectiu *fin*] le neutre *fin* et l'adverbe *finement*. Il pense *finement* les choses; il entend tout *finement*."

la eloqüència» i *Quand on est sur ce pied là, l'on ne craint rien* per «*Les choses trouvant-se de aquesta manera, o de aquest modo, no hi ha res a témer*», on, a més del calc fraseològic, trobem també el calc sintàctic 'haver-hi quelcom a témer' de l'oració principal:

- *Ell té grans prendes naturals per a la eloqüència*, s. v. **PRENDA**, del fr. *Il a de grandes ouvertures pour l'éloquence*, s. v. **OUVERTURE**.⁷³
- *Les choses trouvant-se de aquesta manera, o de aquest modo, no hi ha res a témer*, s. v. **MANERA**, del fr. *Quand on est sur ce pied là, l'on ne craint rien*, s. v. **PIED**.⁷⁴

4.7.6. Escriptors i traductors francesos al *Gazophylacium*

A la segona meitat del segle XVII els defensors del *bon usage* consideraven que la llengua francesa havia assolit un estat de perfecció tal que era equiparable a la llengua llatina d'època clàssica. Aquesta és, en essència, la idea que transmet Bouhours,⁷⁵ membre destacat de l'Académie, en el passatge següent:

[...] si la langue Française n'est pas encore la langue de tous les peuples du monde, il me semble qu'elle mérite de l'estre. Car à la bien considerer dans la perfection où elle est depuis plusieurs années, ne faut-il pas avoüer qu'elle a quelque chose de noble & d'auguste, qui l'égle presque à la langue Latine & la relève infiniment au dessus de l'Italienne & de l'Espagnole, les seules langues vivantes qui peuvent raisonnablement entrer en concurrence avec elle.

De fet, Pomey, a l'«Avis au lecteur» va un pas més enllà i considera que la llengua francesa és superior a la llengua llatina perquè a diferència d'aquesta, el francès és una llengua viva:

73. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 142: "Donner des *ouvertures* à quelqu'un dans une affaire; il a de grandes *ouvertures* pour les sciences".

74. *Apud* BOUHOURS, 1671, p. 134-135: "On dit depuis quelques années [...] *Quand on est sur ce pied là; quand on est mis sur ce pied là, on ne craint rien* [...]".

75. Dominique BOUHOURS, «Deuxième entretien», *op. cit.*, pàg. 58.

La pauvreté de nostre Langue est à la verité bien grande, mais celle de la Latine l'est sans comparaison davantage. La nôtre de pauvre qu'elle est, peut devenir riche; & en effet elle s'enrichit incessamment non seulement des biens d'autrui & des dépouilles des autres Langues, dont elle s'accommode sans injustice, mais encore, comme elle est vivante, elle croit d'elle-mesme & par sa propre vigueur elle produit presque tous les jours quelque mot nouveau [...] Mais pour la Latine, qui a cessé de vivre depuis plus de douze siècles, elle n'est pas en état de croître jamais, ny de jamais rien produire.

El que caracteritza Pomey i fa que la seva obra sigui tan original, segons Delesalle i Girardin,⁷⁶ és el seu afany de descriure les coses per mitjà del francès, la seva admiració per desenvolupament d'aquesta llengua i, en última instància, la promoció dels escriptors del seu temps.

Pomey va dur a terme aquest programa per mitjà de diversos procediments que detallo a continuació:

1. inclusió de llistes de mots francesos, amb les versions llatines corresponents, pertanyents al mateix camp semàntic del lema sota algunes entrades del diccionari com ARBRE, ANIMAL, FLEUR, etc.;
2. inclusió de descripcions de flors i d'altres coses diverses també amb la corresponent versió llatina al final del diccionari;
3. inclusió de nomenclatura francesa documentada en els millors autors del seu temps, sovint amb la indicació de l'autor en qüestió i amb la corresponent versió llatina;
4. inclusió d'expressions, de frases i de passatges sencers manlevats a l'obra d'escriptors coetanis per a il·lustrar l'ús d'un mot o d'una accepció d'un mot que Pomey després traduïa al llatí;
5. inclusió de passatges dels clàssics llatins traduïts al francès pels traductors més reputats del moment presentats generalment en versions bilingües francès-llatí, cas en què Pomey aprofita doblement els textos que manleva.

Ja he tractat dels punts 1 i 2 al capítol 3, i del punt 3 en aquest capítol (v. especialment § 4.7.5). A continuació, em proposo mostrar que en el *Gazophylacium* hi

---

76. Simone DELESALLE i Chantal GIRARDIN, *art. cit.*, pàg. 93.

ha força expressions, frases i passatges que són versions dels escriptors i traductors francesos de més anomenada de la primera meitat del segle XVII.

a) Versions catalanes d'escriptors francesos

A les escoles dels jesuïtes l'aprenentatge del llatí tenia una importància capital: calia aprendre a escriure —i parlar— llatí imitant l'estil dels escriptors d'època clàssica, amb Ciceró al capdavant. Res de més normal, doncs, que un diccionari francès-llatí inclogués passatges escollits dels autors que eren models de llatinitat.

Però atès que la llengua francesa havia assolit el cim de la seva perfecció i es podia equiparar a la llengua llatina, calia aprofitar el caràcter bilingüe del diccionari per incloure passatges dels bons autors francesos coetanis convenientment traduïts al llatí. Aquest és, ni més ni menys, el programa que declara Pomey a l'«Avis au lecteur»:

Ayant, durant l'espace de six ou sept ans, lu avec soin tous les Auteurs François que j'ay rencontré, qui passent pour les Maîtres de nôtre Langue, j'ay tasché de ne passer aucune belle expression que je n'aye recueillie & enchaissée dans ce Livre & que je n'aye rendu en Latin avec toute la netteté que j'ay pû.

Així, doncs, Pomey no solament va enriquir la nomenclatura del seu diccionari amb mots i expressions documentats a l'obra dels autors que passaven per mestres de la llengua francesa, com ja he posat de relleu, sinó que, a més, va afegir passatges d'aquelles obres a manera d'exemples per a il·lustrar l'ús d'un lema concret.

Per tant, l'interès de Pomey en el seu diccionari ja no es pot dir que pivoti únicament al voltant de la llengua de destí, que és el llatí, sinó que el francès hi adquireix un protagonisme inesperat. Aquest interès pel francès farà que en el termini d'una generació l'equilibri de forces entre les dues llengües, francès i llatí, que s'observa a l'obra de Pomey, es resolgui definitivament a favor del francès amb l'aparició dels primers diccionaris monolingües.

De retruc i a la seva insabuda, Lacavalleria va traslladar al català no pas pocs textos dels escriptors francesos d'època clàssica. Deixant de banda la nomenclatura, que ja ha estat analitzada, a la lletra *a* del *Gazophylacium* documento versions

d'alguns passatges procedents de l'obra de Guez de Balzac, Antoine Le Maistre, François Eudes de Mézéray i Madeleine de Scudéry.

Jean-Louis Guez de Balzac (1597-1654), conegut també amb els sobrenoms de Restaurador de la llengua francesa i Gran epistològraf, fou membre primerenc de l'Académie i se'l coneix sobretot per les seves col·leccions de cartes adreçades als grans personatges de la cort. Dono, tot seguit, les versions de dos passatges d'aquestes cartes degudes a la mà de Lacavalleria:

- ***La rahó no és més antiga que la antirahó***, s. v. **ANTIRAHÓ**, del fr. «*La Raison n'est pas plus ancienne que l'Anti-Raison*», s. v. **ANTI-RAISON**.⁷⁷
- ***Vós teniu una aptitud admirable per a les coses majors***, s. v. **APTITUT**, del fr. «*Vous avez une aptitude & une aisance à toutes les bonnes et belles choses qui ne se peut assez estimer*», s. v. **APTITUDE**.⁷⁸

Antoine Le Maître (o Lemaistre o Le Maistre) (1608-1658) fou advocat, home de lletres i tutor de Jean Racine a Port-Royal. L'anomenada li ve sobretot pels seus discursos com a advocat, dels quals Guez de Balzac afirmava que haurien provocat la gelosia de Ciceró i Demòstenes.⁷⁹ S. v. **ABANS** i **ABSOLT** del *Gazophylacium* hi ha dos passatges que provenen de sengles obres d'aquest autor:

- ***Abans de ésser-se desposat ab ella***, s. v. **ABANS**, del fr. «*Auparavant de l'avoir épousée*», s. v. **AUPARAVANT**.⁸⁰

77. El text català és traduït d'un passatge de Guez de Balzac «*Le pour & le contre sont venus au monde avec le mien & le tien, & la Raison n'est pas plus ancienne que l'Anti-Raison*». (V. Jean-Louis GUEZ DE BALZAC, «Lettre III. À monsieur du Puy, conseiller du Roy en ses conseils, et bibliothécaire de sa Majesté», (de 20-10-1644), a: *Les oeuvres de monsieur de Balzac divisées en deux tomes*, Thomas Jolly, París, 1665, URL: <http://tinyurl.com/y2b6xr4v> [cons. 09-04-2019], pàg. 469).

78. El text català és traduït del passatge de Guez de Balzac següent: «[...] *Vous estes toujours un des principaux objets de mon admiration. Vous avez une aptitude et une aisance à toutes les bonnes et belles choses qui ne se peut assez estimer*». (V. Jean-Louis GUEZ DE BALZAC, «Lettre VII. À monsieur Conrart», (de 16-08-1649), a: *Les oeuvres de monsieur de Balzac divisées en deux tomes*, Thomas Jolly, París, 1665, URL: <https://tinyurl.com/y44f7pwq> [cons. 18-04-2019], pàg. 874).

79. Apud Alexander SEDGWICK, *The Travails of Conscience: The Arnauld Family and the Ancien Régime*, Cambridge: Harvard University Press, 1998, pàg. 82.

80. El text català és traduït d'un passatge d'Antoine Le Maistre, segons Pomey, però no l'he pogut localitzar.

- ***Ella fou remesa absoluta***, s. v. **ABSOLT**, del fr. «*Elle fut renvoyée absoute*», s. v. **ABSOUDE**.⁸¹

François Eudes de Mézeray (1610-1683) fou historiador i membre de l'Académie, de la qual va ser secretari perpetu des de 1675 fins a la seva mort. La seva *Histoire de France depuis Faramond jusqu'au règne de Louis le juste* li va valer de ser nomenat historiògraf del rei. Precisament, documento alguns passatges d'aquesta obra al tresor de Lacavalleria:

- ***Abans de aquelles guerres***, s. v. **ABANS**, del fr. «*Auparavant ces guerres*», s. v. **AUPARAVANT**.⁸²
- ***No tingau temor, jo vos abonaré***, s. v. **ABONAR**, del fr. «*Ne craignez pas, je vous avoueray*», s. v. **AVOUEUR sa faute**.⁸³
- ***Ells anaven ab lo abono del rey***, s. v. **ABONO**, del fr. «*Ils portoient aveu de la Reine*», s. v. **AVEU**.⁸⁴
- ***Combat sangrent y acarnissat***, s. v. **ACARNISSAR-SE**, del fr. «*Un combat sanglant et acharné*», s. v. **S'ACHARNER**.⁸⁵

81. El text català és traducció del passatge següent d'Antoine Le Maistre: «[...] *une femme, qui ayant fait prendre un breuvage à un homme pour le rendre amoureux d'elle & ce breuvage l'ayant fait mourir, fut renvoyée absoute par le fameux Senat de l'Aréopage* [...]». (V. Antoine LE MAISTRE, «Plaidoyé XXVI. Pour un mari qui avoit tué le père de sa femme», a: *Les plaidoyez et harangues de Monsieur Le Maistre*, ed. de Jean ISSALI, París: Pierre le Petit, 1658 [1651], URL: <https://tinyurl.com/y3xbnsq6> [cons. 08-03-2019], pàg. 478).

82. El text català és traducció del passatge de Mézeray següent: «*Rigaut, soldat de fortune, qui s'estant débauché du Greffe du Chastelet où il avoit esté Commis auparavant ces guerres, avoit acquis quelque réputation dans les armes*». (V. François Eudes de MÉZERAY, «Henry IV. Roy LXII», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, 3 vol., París: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/y2b7jevt> [cons. 25-04-2019], pàg. 938).

83. El text català és traducció d'un passatge de Mézeray, segons Pomey, però no l'he pogut localitzar.

84. El text català és traducció del passatge de Mézeray següent: «*Les vieilles bandes espagnoles [...] députèrent des élus vers le marquis pour le prier "de vouloir pardonner à ceux à qui le sort de la guerre avoit pardonné [...], qu'ils étoient soldats qui portoient aveu d'une reine"* [...]». (V. François Eudes de MÉZERAY, «Henry III. Roy LXI», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, París: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/y2b7jevt> [cons. 25-04-2019], pàg. 200).

85. El text català és traducció del passatge de Mézeray següent: «[...] *les Officiers & les volontaires y estant allez en suite teste baissée, il y eut un combat prodigieusement sanglant & acharné* [...]». (V. *id.*, «Henry IV. Roy LXII», *op. cit.*, pàg. 865).

- ***Ell hi pujà arrossegant-se de mans y de peus***, s. v. **ARROSSEGAR**, del fr. «*Il y monta en gravissant des mains et des pieds*», s. v. **GRAVIR**.⁸⁶

Madeleine de Scudéry (1607-1701) va escriure les novel·les *Ibrahim ou l'illustre Bassa* i *Artamène ou le Grand Cyrus* conjuntament amb el seu germà Georges. D'altres novel·les escrites íntegrament per ella foren publicades sota el nom del seu germà, com *Clélie, histoire romaine*, de la qual n'hi ha un passatge traduït s. v. **AXIQUIR a alguna cosa**:

- ***Ells volen que llurs ulls sian engrandits y llur boca axiquida***, s. v. **AXIQUIR**, del fr. «*Elles veulent qu'on leur croisse les yeux et qu'on leur appetisse la bouche*» s. v. **APPÉTISSE**.⁸⁷

Versions catalanes de traductors francesos

Entre les lectures dutes a terme per Pomey n'hi ha també de les traduccions més reconegudes de l'època. Sense moure'm de les entrades començades per *a* del *Gazophylacium*, hi documento traduccions de frases i expressions extretes de la versió francesa de Quint Curci duta a terme per Vaugelas, de la traducció de les comèdies de Terenci, *Andria* i *Adelphoe*, per la mà de Le Maistre de Sacy, del famós *Llucià* de Perrot d'Ablancourt, i de la traducció de *L'avar*, de Plaute, feta per Michel de Marolles. Així, quan Pomey localitzava un passatge d'aquestes traduccions amb un interès particular que el feia mereixedor de ser inclòs al seu diccionari, en seleccionava tant el text llatí com la versió francesa que li feia de parió.

86. El text català és traducció del passatge de Mézèray següent: «[...] *le Duc de Nevers, resolu de subjuguier ce pays sauvage & presque inconnu, nonobstant [...] les frequents destroits des passages, où l'on ne pouvoit monter qu'un à un & en gravissant des mains & des pieds, le traversa tout en huit jours [...]*». (V. François Eudes de MÉZÉRAY, «Henry II. Roy LVIII», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, París: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/yywm4edr> [cons. 27-04-2019], pàg. 647).

87. El text català és traducció del passatge de la novel·la *Clélie* següent: «[...] *Jugez donc, Seigneur, adjoustay-je, s'il ne faut pas pardonner à celles qui veulent qu'on leur donne de l'embonpoint, du blanc & de l'incarnat, qu'on leur croisse les yeux, qu'on leur appetisse la bouche [...]* quoyqu'elles n'ayent rien de tout celà [...]». (V. Madeleine de SCUDÉRY, *Clélie, histoire romaine*, vol. 10, París: Augustin Courbé, 1661, URL: <https://tinyurl.com/yqsq6axe> [cons. 14-05-2020], pàg. 746).

Des de la seva creació, l'Académie va incorporar traductors en la seva nòmina. Les traduccions dels seus membres eren presentades com a models de llengua i esdevingueren fonts de referència per al futur diccionari d'aquella corporació. Aquesta promoció dels traductors va propiciar un auge molt notable de les traduccions durant tot el segle XVII, en què predominaven les dels prosistes grecs i llatins, particularment els historiadors.

Així com els traductors del Renaixement havien produït traduccions relativament fidels, però no sempre es podien qualificar de belles, les del segle XVII van merèixer justament el sobrenom de *belles infidèles* ja que, segons les teories traductològiques de l'època expressades sovint pels mateixos traductors en els pròlegs a les seves versions, calia plaure i per aquest motiu la traducció s'havia d'adaptar al gust del públic lector. Segons Horguelin,⁸⁸ aquest objectiu s'aconseguia mitjançant la 'francesització' o 'modernització', anomenada també 'transposició en el temps', recurs consistent a transformar els autors antics en escriptors contemporanis. Ultra això, per no ofendre els lectors, s'eliminaven els mots —de vegades, passatges sencers— considerats grollers, 's'endolcien els sentiments' i es buscava l'embelliment estilístic, fet que va contribuir decisivament a la formació del gust clàssic.

Les versions franceses de Quint Curci que figuren al diccionari de Pomey procedeixen de la traducció que en va fer un dels teoritzadors més conspicus del *bon usage*, Claude Favre de Vaugelas (1585-1650), de la qual Voltaire va dir que «fut le premier bon livre écrit purement, et il s'y trouve peu d'expressions et de tours qui aient vieilli».⁸⁹

A continuació, llisto els nou passatges traduïts del francès per Lacavalleria que figuren en diversos articles de la lletra *a* del *Gazophylacium* i que procedeixen del *Quint-Curce* de Vaugelas:

- ***Tots estavan ajaguts boca per avall*, s. v. AJAGUT sobre de un llit**, del fr. *Ils*

88. Paul A. HORGUELIN, *Traducteurs français des XVIe et XVIIe siècles*, Montréal: Linguatex, éditeur inc., pàg. 71 - 74.

89. VOLTAIRE, *Le Siècle de Louis XIV*, Francfurt: Chez la veuve Knoch & J. G. Eslinger, 1753, URL: <https://tinyurl.com/t9o23cf> (cons. 09-04-2020), pàg. 65.

estoient tous couchez sur le visage, s. v. COUCHÉ sur un lit.⁹⁰

- **Branques dels arbres entremesclades les unes ab les altres**, s. v. ARBRE, del fr. *Les branches des arbres entrelassées les unes dans les autres bouchoient le passage*, s. v. ARBRE.⁹¹
- **Estar en armes**, s. v. ARMA, del fr. *Estre sous les armes*, s. v. ARME.⁹²
- **Essent-se assegurat de la persona de aquell home**, s. v. ASSEGURAR, o **afirmar, alguna cosa**, del fr. *S'estant assuré de la personne de cet homme*, s. v. ASSEURER *quelque chose en parlant*.⁹³
- **Y essent-se assegurat de tots los passatges**, s. v. ASSEGURAR, o **afirmar, alguna cosa**, del fr. *Et après s'estre assuré de tous les postes*, s. v. ASSEURER *quelque chose en parlant*.⁹⁴
- **Ell se atrinxerà en lo mateix lloch**, s. v., ATRINXERAR-SE, del fr. *Il se retrancha au même lieu*, s. v. RÉTRANCHER.⁹⁵
- **Lo rey ha donat audiència als embaxadors**, s. v., AUDIÈNCIA, del fr. *Le roy*

90. El text català és la traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] On voyoit autour du chariot de Darius estendus sur la place les plus grands seigneurs et les plus vaillans capitaines du Perse, tous couchez sur le visage, de la façon qu'ils estoient tombez en combattant [...]», (v. QUINT-CURCE, *De la vie et des actions d'Alexandre le Grand*, trad. de Claude Favre de VAUGELAS, París: Augustin Courbé, 1653 [1646], URL: <https://tinyurl.com/y6gmupyd> [cons. 28-04-2019], III, 9, p. 249).

91. El text català és traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] D'ailleurs, les branches des arbres entre-lassées les unes dans les autres bouchoient le passage [...]», (v. *ib.*, v, IV, 24, p. 398).

92. El text català és traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] je suis bien averty que les barbares font bonne garde et qu'estant sous les armes, en vain penserions-nous les surprendre [...]», (v. *ib.*, IV, 13, p. 344).

93. El text català és traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] Le roy, s'estant assuré de la personne de cet homme, fait sçavoir à ses capitaines ce qu'il venoit d'apprendre [...]», (v. *ib.*, III, 33, p. 350).

94. El text català és traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] Puis, estant entré plus avant, il chassa des montagnes ceux qui s'y estoient retranchez, et après s'estre assuré de tous les postes, estoit venu apporter luy-mesme les nouvelles de ce qu'il avoit fait. [...]», (v. *ib.*, III, 7, p. 233).

95. El text català és traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] Le roy se retrancha au mesme lieu où il avoit défait les Perses [...]», (v. *ib.*, v, 5, p. 400).

a donné audience aux ambassadeurs, s. v. AUDIANCE.⁹⁶

- **Los que ell té en aversió**, s. v. **AVERSIÓ**, del fr. *Ceux qu'il a en aversion*, s. v., **AVERSION**.⁹⁷
- **Lo que sia dit sens ofensa de les aures**, s. v. **AURELLA**, del fr. *Ce qui soit dit sans offenser les chastes oreilles*, s. v. **OREILLE**.⁹⁸

La versió francesa de les citacions de les comèdies de Terenci, *Andria*, *Adelphoe* i *Phormion* que figuren al diccionari de Pomey prové, juntament amb el text llatí corresponent, de la que va dur a terme Louis-Isaac Le Maistre de Sacy (1613-1684), membre destacat de Port-Royal, conegut també per les seves traduccions de Plini el Jove, Virgili i de l'Antic Testament a partir de la Vulgata.

Segons Horguelin,⁹⁹ les traduccions jansenistes acostumen a ser més respectuoses envers el pensament i l'estil de l'autor, però com en el cas de les traduccions lliures, la literalitat tampoc era una qualitat gaire conreada, almenys en els textos profans.

Reprodueixo, tot seguit, un passatge de la comèdia *Andria* i tres altres de *Adelphoe*, també de Terenci, localitzats en diversos articles del *Gazophylacium* començats per *a*, la versió francesa de les quals és, com he dit, de Le Maistre de Sacy:

- **No era menester saber-ho jo abans?**, s. v. **ABANS**, o *antes*, del fr. *Ne falloit-il pas que je le sceusse auparavant?*, s. v. **AUPARAVANT**.¹⁰⁰

96. El text català és traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] Celà fait, il donna audience aux ambassadeurs d'Athènes et à ceux de Rhodes et de Chio. [...]», (v. *ib.*, IV, 8, p. 318).

97. El text català és traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] C'estoit presque tous ceux qu'il avoit desjà en aversion [...]», (v. *ib.*, VII, 2, 35, p. 519).

98. El text català és traducció d'un passatge de Quint Curci traslladat al francès per Vaugelas: «[...] Les femmes qui hantent ces assemblées [...] despouillant peu à peu la pudeur, jusqu'à ce qu'enfin, ce qui soit dit sans offenser les chastes oreilles, elles se mettent toutes nues. [...]», (v. *ib.*, V, 1, 22, p. 381).

99. Paul A. HORGUELIN, *op. cit.*, pàg. 90.

100. El text català és traducció d'un passatge de la comèdia de Terenci, *Andria*, traslladada al francès per Le Maistre de Sacy: «[...] Ne falloit-il pas m'avoir adverty auparavant? [...]», (v. Isaac-Louis LE MAISTRE DE SACY, *Comédies de Térence traduites en françois avec le latin à costé et rendues très-honnêtes en y changeant fort peu de chose, par le sieur de Saint-Aubin*, París: Veuve Martin Durand, 1647, URL: <https://tinyurl.com/yybs8xcl> [cons. 29-03-2019], I, 5, vv. 238 - 239, p. 17).

- **És adagi antich que totes les coses són comunes entre los amichs**, s. v. **ADAGI**, del fr. *C'est un ancien proverbe qu'entre amis toutes choses sont communes*, s. v. **PROVERBE**.¹⁰¹
- **Emperò jo no vos he fet agravi algú**, s. v. **AGRAVI**, del fr. *Mais après tout celà, je ne vous ai fait aucun tort*, s. v. **TORT**.¹⁰²
- **Y ell no se amaga de axò**, s. v. **AMAGAR alguna cosa**, del fr. *Et il ne s'en cache point*, s. v. **CACHER quelque chose**.¹⁰³

En el *Gazophylacium* documento també un passatge que és versió d'una altra obra mestra de les traduccions franceses d'època clàssica, el *Lucien* de Perrot d'Ablancourt (1606-1664), cappare dels traductors de l'Académie i representant de la traducció lliure, va publicar traduccions d'obres escrites en llatí de Juli Cèsar, Ciceró, Tàcit i Frontí; també va traduir Homer i els historiadors grecs Tucídides, Xenofont i Plutarco:

- **Peraquè jo no abusia de la vostra audiència**, s. v. **AUDIÈNCIA**, del fr. *Pour ne point abuser de votre audience*, s. v. **AUDIANCE**.¹⁰⁴

Per acabar, s. v. **AGAFAR alguna cosa** he documentat un passatge de la comèdia de Plaute, *Aulularia*, el text de la qual prové de la traducció de les comèdies d'aquell autor duta a terme per l'abat Michel de Marolles (1600-1681), un dels traductors més prolífics de la seva època, amb més de seixanta títols traduïts, sobretot de poetes llatins, segons informa Horguelin.¹⁰⁵

101. El text català és traducció d'un passatge de la comèdia de Terenci, *Adelphoe*, traslladada al francès per Le Maistre de Sacy: «[...] car c'est un ancien proverbe: Qu'entre amis toutes choses sont communes [...]», (v. *ib.*, v, 3, v. 773, p. 145).

102. El text català és traducció d'un passatge de la comèdia de Terenci, *Adelphoe*, traslladada al francès per Le Maistre de Sacy: «[...] mais après tout celà, je ne vous ay fait aucun tort [...]», (v. *ib.*, II, 1, v. 189, p. 100).

103. El text català és traducció d'un passatge de la comèdia de Terenci, *Adelphoe*, traslladada al francès per Le Maistre de Sacy: «[...] Et il ne s'en cache point: il l'a enlevée publiquement[...]», (v. *ib.*, III, 2, v. 330, p. 111).

104. El text català és traducció d'un passatge del *Lucien* de Perrot d'Ablancourt: «[...] Je n'en diray pas davantage, pour ne point abuser de vostre audience [...]», (v. *LUCIEN*, «La double accusation, ou la chicane. Dialogue de Jupiter et de Mercure», a: *Lucien*, trad. de Nicolas Perrot d'ABLANCOURT, Chez Augustin Courbé, Paris, 1655, URL: <https://tinyurl.com/yxwu5eq6> [cons. 05-05-2019], pàg. 175).

105. Paul A. HORGUELIN, *op. cit.*, pàg. 68.

- ***Si jo agafó un bastó***, s. v. **AGAFAR alguna cosa**, del fr. *Si je prens un bâton*, s. v. **PRENDRE**.¹⁰⁶

A la vista dels passatges anteriors, cal preguntar-se per què foren seleccionats primer per Pomey i més endavant per Lacavalleria, però no sempre és evident. És probable que Pomey seleccionés el passatge de Vaugelas «C'estoit presque tous ceux qu'il avoit desjà en aversion» per l'ús del substantiu «aversion», que aleshores era una novetat tant en francès com també naturalment en català.

Ara bé, la motivació d'haver triat el passatge de l'abat de Marolles «Si je prens tout à cette heure un baston, etc.» té a veure sens dubte amb la llengua de destí, amb el llatí, «Si hodie hercle fustem cepero aut stimulum in manum, etc.» Com és sabut, la pròtasi d'una oració condicional acostuma a formular-se en subjuntiu, el mode de la irrealitat, però excepcionalment, es pot construir amb un temps de l'indicatiu, el futur perfecte, quan mitjançant l'oració condicional es vol expressar una amenaça, com és el cas.¹⁰⁷

4.7.7. Els castellanismes lèxics

El capítol anterior dedicat a les fonts del *Gazophylacium* i el seu aprofitament s'acabava amb la presentació d'un grup de castellanismes comuns a les obres de Font, Torra i Lacavalleria, la selecció dels quals era fruit d'un raonament previ al voltant del concepte de castellanisme seguint les directrius marcades per Feliu.

En aquest apartat em proposo verificar la hipòtesi de Feliu, segons la qual els castellanismes que hi pugui haver en el diccionari de Lacavalleria han de ser «mots incorporats de temps en els textos catalans i sentits, per tant, com a normals».¹⁰⁸

Per dur a terme aquest propòsit he analitzat les dades fornides per dos corpus textuais que es complementen: el CIGCMod creat per a oferir dades als redactors

106. El text català és traducció d'un passatge de la comèdia de Plaute *Auhularia*, de Michel de Marolles: «[...] Si je prens tout à cette heure un baston ou un fouet à la main, je te feray bien haster ton pas de tortue. [...]», (v. PLAUTE, *L'avaricieux*, a: *Les comédies de Plaute, avec des remarques en latin et en françoys*, trad. de Michel de MAROLLES, vol. I, París: Pierre l'Amy, 1658, URL: <https://tinyurl.com/yxchbqc3> [cons. 28-03-2019], pàg. 125).

107. Mariano BASSOLS DE CLIMENT, *Sintaxis latina*, vol. 2, Madrid: Centro Superior de Investigaciones Científicas, 1981, pàg. 152 - 153.

108. Francesc FELIU, «*Mansana, temprana, eriso*, i tots els altres mots “desconeguts”: el problema dels castellanismes en la llengua literària de Fontanella», *op. cit.*, pàg. 144.

de la futura *Gramàtica del català modern* que aplega textos en llengua catalana datats entre 1601 i 1832 i que el 18 de febrer de 2020, data de la meua consulta, comptava amb prop de 7 milions de mots; i el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (CTILC) format per l'aplec de textos escrits en llengua catalana entre el 1832 i el 2003 i que supera de llarg els 50 milions de mots.

L'anàlisi d'aquests dos corpus m'ha de permetre observar quina ha estat l'evolució de cadascun dels castellanismes localitzats en els textos en un període que abraça quatre segles, del 1601 al 2003, és a dir, des del segle en què es va produir el *Gazophylacium* fins als nostres dies.

Així, doncs, a continuació, dedico un apartat a cadascun dels deu castellanismes localitzats en el *Gazophylacium* on presento per ordre cronològic les dades procedents dels dos corpus textuals suara ressenyats i les poso en relació amb la normativa lèxica actual. Per acabar, faig una anàlisi de conjunt de les dades vistes.

1) **acarrear**

El verb *acarrear* té entrada als diccionaris d'Antoni Font i de Pere Torra. En el primer apareix en sentit recte —els equivalents llatins «adveho», «conveho» i «inveho» són sinònims i signifiquen 'transportar', 'traginar'— i en sentit figurat: «Aquesta dignitat me acarree (= 'em porta', 'em procura') gran honra».

Aquest verb només figura al *Gazophylacium* en sentit figurat, per exemple, «**ACARREAR inquietuts a algú**», «*Acarrear-se alguna desdítxa*», etc.

En el CIGCMod¹⁰⁹ localitzo un text valencià del segle XVII on hi ha 12 ocurrences d'aquest verb amb la forma *acarrear*, el *Llibre del Mostassaf d'Elx*. En el mateix corpus localitzo el verb *acarrear* en dos textos del segle XVIII, escrits en la varietat del català central, *Cort General de Barcelona (1705-06)*. *Procés familiar del braç eclesiàstic*: «de manera que lliberament se pugués comerciar a las parts de Llevant, Barbaria, Turquia y altres [...] y singularment per la importància de poder-se acarrear de ditas parts al present Principat la cera y drogas que's fa y se crien en ellas»; i *Dietari de la Generalitat de Catalunya 1707-1710*, on el verb és emprat en sentit figurat: «és precís manifestar a vostra magestat lo dany que els

---

109. Dono les gràcies al doctor Jordi M. Antolí Martínez per haver-me proporcionat les dades del CIGCMod que són objecte de la meua anàlisi, atès que la consulta d'aquest corpus encara no és pública.

acarrea la nova fàbrica de moneda de real de dos [...]».

En el CTILC localitzo 14 ocurrencies del verb *acarrear* distribuïdes en 13 obres, majoritàriament de l'àmbit de la religió (5 oc.) i de les ciències aplicades (5 oc.), i totes elles escrites en la varietat del català central. Les obres localitzades es publicaren en un període que va de 1835 (*La cuinera catalana*) fins a 1916 (Narcís Oller, *Rurals y urbanes*: «[...] y el qui, orgullós, havia somniat en exigir, per sa major gloria, una fidelitat tan eterna com absurda y capritxosa per inútil, s'haurà acarreat, en mort, les burles que més hauria castigat en vida».

Antoni Careta va incloure el barbarisme *acarrear* al seu diccionari, i dona com a equivalents genuïns els verbs *carretejar* per al sentit recte i *ocasionar*, *aportar* i *portar* per al sentit figurat, prova que el castellanisme de què parlo gaudia d'un arrelament considerable al tombant del segle xx. En aquest cas, no fou necessari excloure'l del corpus lèxic normatiu, perquè el seu ús va decaure abans.

2) aguardar

Lacavalleria, seguint Torra, incorpora el verb *aguardar* en el seu diccionari, però l'article té per tota informació una remissió a **ESPERAR**.

En el CIGCMod hi ha 276 ocurrencies del verb *aguardar* distribuïdes en 66 obres del segle xvii en què predominen les de temàtica juridicoadministrativa (26 obres) i les d'historiografia (25 obres) seguides de les de caràcter literari (9 obres).

En aquest conjunt de 66 obres hi són representades totes les varietats dialectals. Hi ha obres del nord-occidental (*Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XVIII*), del central (*Cartes d'Antoni de Bastero, canonge de Girona (1675-1737)*), del septentrional (*Comèdia del rei irritat*), dels parlars valencians (*Dietari de Pere Joan Porcar-I*) i dels baleàrics (*Documents sobre la pesta de 1652 a Alaró*).

En el mateix corpus localitzo 185 ocurrencies del verb *aguardar* distribuïdes en un total de 45 obres del segle xviii en què predominen les de temàtica literària (16 obres) seguides de les d'historiografia (14 obres) i de les juridicoadministratives (8 obres).

En aquest grup d'obres estan representades totes les varietats dialectals. Per exemple, *aguardar* figura a la tragèdia *Lucrecia*, del menorquí Joan Ramis; a l'obra *Rahó de l'esperit*, de Teresa Mir i March, filla de Manresa, però radica-

da a Olot, primer, i a Castelló d'Empúries després; a l'obra *Llengua i noticiari d'un clergue rossellonès*, d'Antoni Ribes; a la *Comèdia de la Mare de Déu de les Sogues*, de l'arbequí Josep Roig i a l'obra *Literatura de canya i cordell al País Valencià*.

En el CTILC el verb *aguardar* compta amb 220 ocurrences distribuïdes en 111 obres. Del total d'ocurrences, 147 figuren en obres literàries, especialment teatre (62 oc.) i narrativa (60 oc.), i 73 en obres no literàries, especialment de l'àmbit de les ciències aplicades (23 oc.), premsa (14 oc.), religió (13 oc.) i ciències socials (11 oc.).

El verb *aguardar* ocorre en textos de la varietat central (102 oc.): és a l'obra d'autors com Josep Robrenyo, Abdó Terradas, Antoni de Bofarull, Emili Vilanova, Joaquim Rubió i Ors i Jacint Verdaguer, entre d'altres. També ocorre en textos de la varietat valenciana (90 oc.): és a l'obra d'autors com Eduard Escalante, Carmel Navarro i Llombart, Francesc Puig-Espert, Francesc Martínez i Martínez, Joaquim Reig, Josep Pascual Tirado, Vicent Andrés Estellés, Maria Mulet i Ferran Torrent, entre d'altres.

Amb un nombre molt menor d'ocurrences, *aguardar* ocorre en textos de la varietat baleàrica (16 oc.): es troba a l'obra d'Antoni Febrer i Cardona, Tomàs Aguiló i Cortès, Josep Tarongí, Bartomeu Rosselló-Pòrcel i Carme Riera, entre d'altres; en textos de la varietat nord-occidental (10 oc.): és a l'obra de Joan Santamaria, Magí Morera Galícia, Maria Barbal i Isidor Cònsul, entre d'altres, i, per últim, el document en dos textos de la varietat algueresa, la publicació periòdica *La Sardenya catalana* i el poemari de Rafael Catardi *Rimes alguereses*.

A partir de 1932, any de publicació del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra, només el continuen emprant autors valencians com Josep Pascual i Tirado, Francesc Martínez i Martínez, Vicent Andrés Estellés i Ferran Torrent, entre d'altres, i alguns escriptors baleàrics com Jaume Vidal Alcover, Carme Riera i Isidor Cònsul.

El verb *aguardar* no és recollit en el diccionari de barbarismes de Careta —qui sap si ell no el percebia com a castellanisme. El fet és, però, que va quedar exclòs del corpus lèxic fabrià. Amb tot, és recollit en el *Diccionari normatiu valencià* amb una remissió que apunta a l'accepció 4 de l'entrada **esperar**.

3) **alcansar**

Lacavalleria inclou el verb *alcansar* amb els sentits de 'assolir algú o alguna cosa', 'comprendre alguna cosa' i 'obtenir allò que es demana'.

En el CIGCMod es documenten 252 ocurrences del verb *alcansar* distribuïdes en 62 obres del segle XVII en què predominen les de temàtica historiogràfica (28 obres) i juridicoadministrativa (18 obres) seguides de les literàries (13 obres).

En aquest conjunt d'obres hi són representats tots els parlars del domini: el tortosí (Vicent Garcia, *Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir Santa Bàrbara*, «Bàrbara, dóna, que prest alcançaràs major corona»), el valencià (*Dietari de Pere Joan Porcar-I*), el nord-occidental (*Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XVII*), el septentrional (*Francisco Vilar, un notari de Ceret*), del català central (*Manual de novells ardits*), el balear (*L'art de picapedrer de Josep Gelabert*, «Alashoras, sobra de ella sa poden tresar tantes inventions que estimeria més saber las que ignor que las que fins vui é pogudes alcançar») i l'alguerès (*Llibre de les Cerimònies dels Consellers de la ciutat de l'Alguer*).

En el mateix corpus localitzo 187 ocurrences de *alcansar* distribuïdes en 52 obres Del segle XVIII en què predominen les obres literàries (18 obres) seguides de les historiogràfiques (16 obres), de les juridicoadministratives (8 obres) i les científicotècniques (6 obres).

Com en el segle anterior, *alcansar* es documenta en tots els parlars del domini: valencià (*Les actes capitulars de la seu de Xàtiva (segle XVIII)*), nord-occidental (*Comèdia de la Mare de Déu de les Sogues*, de Josep Roig), central (*Calaix de sastre (1769-1791)*, del baró de Maldà, «i nosaltres, sense anar de pressa, los alcançarem cerca de Calella»), balear (*Lucrècia*, de Joan Ramis), central de transició al septentrional (*Memòries d'un pagès del segle XVIII*, de Sebastià Casanovas) i septentrional (*Comèdia del rei irritat*).

Sota el lema *alcançar* del CTILC hi ha 905 ocurrences d'aquest verb distribuïdes en 361 obres. Del total d'ocurrences, 658 figuren en obres no literàries, en què predominen les de religió (259 oc.) seguides de les de ciències socials (88 oc.), història (82 oc.) i ciències aplicades (51 oc.), i 247 ocurrences són en obres literàries, de narrativa (96 oc.) i teatre (71 oc.) sobretot.

Per dialectes, 708 ocurrences de *alcansar* figuren en obres de la varietat cen-

tral d'autors com Antoni M. Claret, Pau Estorch i Siqués, Antoni de Bofarull («¿m'en hauré de tornar, tal volta, sens alcansar una dolça paraula de tos llavis?»), Eduard i Gaietà Vidal i de Valenciano, Frederic Soler, Apel·les Mestres, Dolors Monserdà, Narcís Oller, Valentí Almirall i Adrià Gual, entre d'altres; 99 oc. són en obres valencianes d'autors com Eduard Escalante, Benet Altet i Ruate, Francesc Fayos Antony, Eduard López-Chávarri, Francesc Martínez i Martínez, Francesc Puig-Espert i Josep Pascual Tirado, entre d'altres; 50 oc. són en obres balears d'autors com Antoni Febrer i Cardona (*Dàmocles o el filòsof reinant*, «Peró ¿que no hi há ja llóc d'alcansar perdó?») i Gabriel Alomar, entre d'altres; 35 oc. són en obres del nord-occidental d'autors com Joan Santamaria, Valeri Serra i Boldú, entre d'altres; 9 oc. en obres del septentrional de Josep Tastu, Justí Pepratx i Esteve Casaponce, i de l'alguerès (4 oc.) de Pere Rafael Arduino, Francesc Manunta i Josep Sanna.

A partir de 1932, el verb només té continuïtat en alguns escriptors valencians (Francesc Martínez i Martínez, Josep Pascual i Tirado, Manuel Sánchez Navarrete), mallorquins (Josep Melià i Pericàs) i algueresos (Francesc Manunta i Josep Sanna).

A l'article que dedica Antoni Careta al verb *alcansar* diu: «Sens afermar qu'esta paraula no sia catalana, en molts cassos se pot substituir ab avantatge». Amb tot, el verb *alcançar* no va passar el filtre de la normativa lèxica fabriana i el seu ús va quedar estroncat de soca arrel en els escriptors del Principat, no així en els autors dels parlars valencians, balearics i alguerès. De fet, el *Diccionari normatiu valencià* inclou el verb *alcançar* a la nomenclatura, no pas amb totes les accepcions recollides per Lacavalleria, sinó únicament amb el sentit «Obtindre o aconseguir alguna cosa».

4) **aliviar**

Lacavalleria inclou *aliviar* i *alivio* seguint les seves fonts, Font i Torra.

En el CIGMod localitzo 8 ocurrencies del verb *aliviar* distribuïdes en 7 obres del segle XVII, de temàtica historiogràfica, juridicoadministrativa, i literària. Hi són representats textos dels parlars valencians (*Furs de València de 1645*), balearics (*Ordinacions de la UNiversitat d'Eivissa*), del català central (*Un interessant ma-*

nuscrit sobre la revolta dels Baretines) i del septentrional (*Poesia eròtica i pornogràfica catalana del segle XVII*). També localitzo 22 ocurrences d'*aliviar* distribuïdes en 15 obres del segle XVIII. En aquest segment temporal predominen les obres de caràcter literari (5) seguides de les de contingut historiogràfic (4) i les de caràcter juridicoadministratiu (2) i científicotècnic (2). Hi són representats textos del català central (*Parnàs català*, de Narcís Julià), balear (*Entremès del moliner*, anònim), valencià (*Vida del pare Esteve*, de Leopold Ignasi Planells) i nord-occidental (*Mare de Déu de les Sogues*, de Josep Roig).

En el CTILC, localitzo 131 ocurrences del verb *aliviar* distribuïdes en 85 obres. 87 ocurrences d'aquest verb són en obres no literàries, en què predominen les de ciències aplicades (35 oc.), seguides de les de religió (21 oc.) i premsa (13 oc.), i 47 en obres literàries, de narrativa (22 oc.) i teatre (16 oc.) sobretot.

Hi són representats textos dels cinc grups dialectals: del baleàric, amb textos d'Antoni Febrer Cardona, Salvador Galmès i Maria Antònia Salvà; del català central amb textos d'Antoni de Bofarull —«Librau, Senyor, de penas a la patria... y aliviau també las dels amichs desgraciats!», *La orfaneta de Menargues ó Catalunya agonisant*, 1862—, Emili Vilanova, Narcís Oller, Valentí Almirall, Dolors Monserdà i Jacint Verdaguer, entre d'altres.

També empraren *aliviar* autors dels parlars nord-occidentals, com el traductor Magí Morera Galícia i Valeri Serra i Boldú, del català septentrional, com Carles Bosch de la Trinxeria i Esteve Casaponce, i dels parlars valencians, com Francesc Puig-Espert, Joaquim Reig, Manuel Sánchez Navarrete i Martí Domínguez i Barberà, entre d'altres.

Com en altres casos ja vistos, l'ús del verb *aliviar* decau dràsticament a partir de 1932, any de publicació del diccionari de Pompeu Fabra, on no hi figura, i gairebé només es documenta esporàdicament en alguna obra d'autor mallorquí (Maria Antònia Salvà) o valencià (Martí Domínguez i Barbera).

En el *Diccionari de barbrismes*, Antoni Careta recomanava de substituir *aliviar* per *alleujar* o *alleugerir*, per *aconsellar* o per *amorosir*, segons el sentit.

5) angústia

Tant Font com Torra inclouen l'article «Angústia del ànim» en els diccionaris respectius. Lacavalleria també, però amb una diferència remarcable, i és que introdueix una alternativa genuïna al castellanisme patent, *angúnia*. Aquest mot, a més, podria ser una creació del mateix Lacavalleria. Almenys, el *DECat* i el *DCVB* el documenten per primer cop al *Gazophylacium*.

En el CIGMod el substantiu *angústia* ocorre 13 vegades distribuït en 5 obres del segle XVII, tres de les quals són de caràcter literari i les altres dues pertanyen a l'àmbit historiogràfic. Les obres són d'origen valencià (*Poesies i col·loquis*, de Pere Jacint Morlà, «Encara que tenia lo cor d'angústies cobert»), nord-occidental (*Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir santa Bàrbara*, de Francesc Vicenç Garcia) i central (*Geografia de Catalunya*, de Pere Gil).

En el mateix corpus textual localitzo 5 ocurrences del substantiu *angústia* en 4 obres del segle XVIII, tres de les quals són literàries i una pertany a l'àmbit de la historiografia. Les obres pertanyen a la varietat valenciana (*Literatura de canya i cordell al País Valencià*), balear (*La presa de Christo Jesus y la sua passió y mort*) i central (*Poemes inèdits d'Ignasi Ferreres, escriptor del segle XVIII*, «molt avans que'l sol arrib, del lit vos trau la congoxa de la angustia que patiu»).

En el CTILC el substantiu *angústia* ocorre en 48 ocasions distribuïdes en 31 obres. D'aquestes, 17 ocorren en obres de caràcter literari i 14 en obres no literàries. La majoria de les ocurrences (41) figuren en obres escrites en la varietat del català central per autors com Víctor Balaguer, Rossend Arús, Lluís Millet i Pagès, entre d'altres, i figura també en l'obra d'autors baleàrics com Antoni Febrer i Cardona, Miquel Costa i Llobera, Salvador Galmès i Joan Mas i Bauzà; a la resta de parlars la presència del substantiu *angústia* és testimonial.

La primera ocurrencia del substantiu *angústia* al CTILC és a l'obra de Febrer i Cardona, *Damocles, o el filòsof reinant*, de 1833. Les darreres ocurrences del mot no van més enllà dels primers anys vint del segle passat.

6) apassible

Com fan Font i Torra en els diccionaris respectius, Lacavalleria també inclou l'adjectiu *apassible* al *Gazophylacium*.

En el CIGMod hi ha 8 ocurrences de l'adjectiu *apassible* distribuïdes en 5 obres del segle XVII. Dues d'aquestes obres són literàries, dues són de caràcter historiogràfic i una està classificada com a científicotècnica. En aquest grup d'obres, n'hi ha de la varietat valenciana (*Poesies i col·loquis*, de Pere Jacint Morlà), nord-occidental (*Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir santa Bàrbara*, de Francesc Vicent Garcia) i central (*Geografia de Catalunya*, de Pere Gil, «Perque si miram lo siti y temple de Cathaluña; te un clima temprat y sa, y apazible»).

En el mateix corpus textual, localitzo 8 ocurrences de l'adjectiu *apassible* distribuïdes en 8 obres del segle XVIII, de les quals 3 són en obres literàries i la resta en obres no literàries. Atenent a la varietat geolingüística de les obres, n'hi ha del català central (*Calaix de sastrre (1769-1791)*, del baró de Maldà), del valencià (*Literatura de canya i cordell al País Valencià*) i del baleàric (*Lucrècia*, de Joan Ramis i Ramis, «i veu de ma pena esser l'únic motiu, ab apacible veu, així me parla i diu»).

Sota el lema APACIBLE del CTILC localitzo 104 ocurrences de l'adjectiu amb les formes *apacibla*, *apacible*, *apasible* i *apacibles* distribuïdes en 77 obres. D'aquestes, 59 figuren en obres literàries, especialment de narrativa, i 45 en obres no literàries, amb predomini de les obres de ciències socials (11 oc.) i d'història i geografia (11 oc.).

La primera ocurrencia de l'adjectiu *apacible* es troba a l'obra d'Antoni Febrer i Cardona, *Joséf intendant de tota l'Egipta*, de 1833, i el documento poc o molt en totes les franges temporals del corpus fins a l'any 2000. L'han emprat autors de les quatre grans varietats geolingüístiques: del baleàric, Antoni Febrer i Cardona, Gabriel Alomar, Joan Alcover, Josep M. Llompart i Miquel Àngel Riera; del central, Dolors Monserdà, Marià Vayreda, Narcís Oller, Caterina Albert, Jaume Bofill i Mates, Adrià Gual, Josep Carner, Prudenci Bertrana, Pere Calders i Josep Pla, entre d'altres; del nord-occidental, Joan Santamaria, Francesc Mestre i Noè i Josep Gómez Ibars; del valencià, Eduard López-Chávarri.

L'adjectiu *apassible* no figura al *Diccionari de barbarismes*, d'Antoni Careta, indici que Careta potser no el percebia com un barbarisme. Malgrat la persistència de l'ús d'aquest adjectiu en els escriptors més prestigisats, fou exclòs del lèxic normatiu fabrià.

7) **apretar**

Lacavalleria, com Font i Torra, inclou el verb *apretar* en el *Gazophylacium* amb els sentits de ‘estrényer fort’, ‘encalçar algú’ i ‘urgir’.

En el CIGMod localitzo 4 ocurrences del verb *apretar* distribuïdes en 2 obres del segle XVII, de temàtica juridocadministrativa i de procedència valenciana.

En el mateix corpus localitzo 12 altres ocurrences del verb *apretar* distribuïdes en dues obres del segle XVIII, una de les quals és literària i l'altra de contingut historiogràfic, totes dues de la varietat del català central (*Relació de la mort de Climent XII i de l'elecció de Benet XIV*, de Francesc Tagell, «Però la mort, empenyada, lo apretaba fort que fort»).

En el CTILC localitzo 997 ocurrences del verb *apretar* distribuïdes en 383 obres. De les 997 ocurrences localitzades, 719 ocorren en obres literàries, predominantment de narrativa (459 oc.), i 278 en obres no literàries, sobretot de l'àrea de les ciències aplicades (125 oc.).

La primera ocurrencia del verb *apretar* en el CTILC figura a l'obra de Josep robrenyo, *El espatriado en su patria*, de 1833, i la seva presència es manté amb força en totes les franges temporals del corpus amb una freqüència d'aparició notablement menor a partir dels anys quaranta del segle passat.

Han emprat *apretar* autors de les cinc varietats dialectals. Documento aquest verb a l'obra d'escriptors de la varietat central següents: Pau Estorch i Siqués, Antoni de Bofarull, Eduard i Gaietà Vidal i de Valenciano, Francesc Pelagi Briz, Francesc Maspons, Rossend Arús, Joan Pons i Massaveu, Frederic Soler, Víctor Balaguer, Narcís Oller, Emili Vilanova, Apel·les Mestres, Dolors Monserdà, Joaquim Ruyra, Josep Carner, Josep Pous i Pagès, Marià Vayreda, Caterina Albert, Prudenci Bertrana, Josep M. Folch i Torres, Josep M. de Sagarra, Francesc Trabal.

Han emprat *apretar* els escriptors valencians Eduard Escalante, Carmel Navarro i Llombart, Salvador Guinot, Francesc Martínez i Martínez, Josep Pascual Tirado, Manuel Sanchis Guarner, Vicent Andrés Estellés, Martí Domínguez i Barberà, Maria Mulet i Ferran Torrent, entre d'altres; els escriptors nord-occidentals Joan Santamaria, Magí Morera Galícia, Sebastià Juan Arbó, Ramon Violant i Simorra, Josep Vallverdú i Dolors Miquel, entre d'altres; els autors dels parlars septentrionals Josep Tastu, Carles Bosch de la Trinxeria, Esteve Casaponce i Josep-Sebastià

Pons, entre d'altres; i els escriptors dels parlars balears Antoni Febrer i Cardona, Marià Villangómez i Baltasar Porcel, entre d'altres.

Malgrat la seva llarga tradició literària, el verb *apretar* no forma part de la normativa lèxica fabriana, en canvi sí que figura en el *Diccionari normatiu valencià*, però no pas amb tots els sentits recollits per Lacavalleria, sinó només amb els de 'estretir' i 'prémer'.

8) ataviar

Seguint Font i sobretot Torra, Lacavalleria inclou el verb *ataviar* en el *Gazophylacium*.

En el CIGMod localitzo 10 ocurrences del verb *ataviar*, gairebé totes elles en la forma de participi de passat, distribuïdes en 3 obres del segle XVII, de temàtica literària una i historiogràfica les altres dues, escrites en la varietat valenciana (*Poesies i col·loquis*, de Pere Jacint Morlà, «un ingeni singular la realça i atavia») i central (*Dietari de Jeroni Pujades I*). També localitzo 7 ocurrences de *ataviar* distribuïdes en dues obres del segle XVIII, de temàtica historiogràfica i de la varietat del català central (*Calaix de sastre (1769-1791)*, del baró de Maldà, «les trobarem allí, polint-se, i ataviant-se per quan fos hora del ball de plaça»).

En el CTILC documento 13 ocurrences del verb *ataviar*, majoritàriament en la forma de participi de perfecte, distribuïdes en 7 obres. 3 de les 13 ocurrences figuren en obres literàries i 10 en obres no literàries. La primera ocurrencia documentada és a l'obra de Tomàs Bret, *Facilitat de ser sant...*, de 1859, «se atavia del millor modo que pot y sab», però, a diferència d'altres castellanismes analitzats fins ara, la seva presència en els textos és molt esporàdica, i es pot dir que pràcticament desapareix a la segona dècada del segle passat.

A l'aplec de barbarismes d'Antoni Careta només figura el substantiu *atavio*, que proposa de substituir per *agensament*. El verb *ataviar* va caure en desús abans de la publicació del diccionari Fabra, cosa que va fer innecessari que fos vetat del lèxic normatiu.

9) atinar

Amb diferències quant al règim, Font, Torra i Lacavalleria inclouen el verb *atinar* en els lemaris respectius.

En el CIGMod localitzo 14 ocurrences del verb *atinar* distribuïdes en 10 obres del segle XVII; 5 d'aquestes obres són literàries, 3 de temàtica historiogràfica i 2 de temàtica juridicoadministrativa. Les obres són d'origen valencià (*Poesies i col·loquis*, de Pere Jacint Morlà), nord-occidental (*Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir Santa Bàrbara*, de Francesc Vicenç Garcia, «Poder del cel! si atinar les nostres raons podia!») i central (*Dietari de Jeroni Pujades III*).

En el mateix corpus localitzo 8 ocurrences del verb *atinar* distribuïdes en 7 obres del segle XVIII; 4 de les 7 obres pertanyen a l'àmbit literari, 2 a l'historiogràfic i 1 al científicotècnic. Les obres són de la varietat central (*Memòria de las cosas notables de la vila de Sabadell...*, d'Antoni Bosch i Cardellach, «No se atinà estas rondas a què fi se feyan fer»), valenciana (*Pensil celeste de flors*, de Carles Gasulla d'Ursino) i nord-occidental (*Tractat d'agricultura: manuscrit anònim de Porrera*),

En el CTILC localitzo 164 ocurrences del verb *atinar* distribuïdes en 119 obres. 128 de les ocurrences localitzades figuren en obres de caràcter literari i 36 en obres no literàries. La gran majoria de les ocurrences del verb *atinar* apareixen en obres escrites en la varietat central (144 oc.) per autors com Antoni de Bofarull, Frederic Soler, Narcís Oller, Emili Vilanova, àngel Guimerà, Francesc Carreras i Candi, Adrià Gual, Caterina Albert, Josep M. Folch i Torres, Dolors Monserdà, Joan Puig i Ferrer, Prudenci Bertrana, Josep M. de Sagarra i Josep M. Benet i Jornet, entre d'altres; però també se'n documenten en obres d'autors valencians (11 oc.) com Eduard Escalante, Francesc Puig-Espert i Josep Pascual Tirado, entre d'altres; nord-occidentals (7 oc.) com Joan Santamaria i Valeri Serra i Boldú entre d'altres; i baleàrics com Miquel dels Sants Oliver i Miquel Forteza i Pinya.

Com en d'altres casos vistos anteriorment, el verb *atinar* sovinteja en els textos fins als anys trenta del segle passat, moment de la publicació del diccionari Fabra, on naturalment, no fou inclòs, i de llavors ençà gairebé ha desaparegut.

10) averiguar

Lacavalleria, com els seus predecessors Font i Torra, incorpora el castellanisme *averiguar* en el *Gazophylacium*.

En el CIGMod, hi ha 58 ocurrences del verb *averiguar* distribuïdes en 29 obres del segle XVII. Segons la seva tipologia textual, 15 d'aquestes obres són de l'àmbit juridicoadministratiu, 12 de l'àmbit historiogràfic, 1 és literària i 1, científicotècnica.

En aquest grup d'obres hi són representades les cinc varietats geolingüístiques del domini: el valencià (*Processos d'Elda i Oriola*), el nord-occidental (*Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtr Santa Bàrbara*, de Francesc Vicenç Garcia), el central (*Dietari de Jeroni Pujades I*), el baleàric (*L'art de picapedrer de Josep Gelabert*) i el septentrional (*Memòries de l'església de Sant Jaume de Perpinyà (1600-1640)*).

Al CIGMod també localitzo 81 ocurrences de *averiguar* distribuïdes en 29 obres del segle XVIII. Per tipologies textuales, hi ha 10 obres juridicoadministratives, 9 d'historiogràfiques, 5 de literàries, 3 de religioses i 1 científicotècnica.

Quant a la varietat geolingüística, hi ha representats els parlars del català central (*Calaix de sastre (1769-1791)*, del baró de Maldà), els parlars valencians (*El catecisme de Mossèn Francesc Selma*, «P. Ha de dir el penitent quants són els pecats, que ha fet, mortals? R. Sí, pare, si pot ab certesa averiguar quants són»), els baleàrics (*Entremès del moliner*) i els nord-occidentals (*Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XVIII*).

En el CTILC localitzo 257 ocurrences del verb *averiguar* distribuïdes en 162 obres. 178 ocurrences figuren en obres no literàries, sobretot de l'àmbit de les ciències aplicades seguides de la premsa, de les ciències socials i d'història i geografia, i 79 ocurrences són en obres literàries, la majoria de narrativa.

Quant a la distribució per varietats geolingüístiques, el verb *averiguar* ocorre majoritàriament en obres del català central (216 oc.) en autors com Antoni de Bofarull, Frederic Soler, Emili Vilanova, Narcís Oller, Valentí Almirall, Francesc Carreras i Candi, Josep Gudiol, Ramon Turró i Josep M. de Sagarra, entre d'altres. També se'n documenten usos en autors valencians com Francesc Martínez i Martínez, Maria Mulet i Ferran Torrent, entre d'altres; en autors baleàrics com Antoni

Febrer i Cardona i Pere d'Alcàntara Penya i Nicolau, entre d'altres; en l'autor d'origen nord-occidental Bonaventura Pelegrí i Torné i a l'escriptor ceretà Justí Pepratx.

Potser Antoni Careta no percebia el verb *averiguar* com un castellanisme inadmissible, atès que no figura al seu diccionari de barbarismes. Amb tot, aquest verb no va passar el filtre de la normativa lèxica, i a partir de la publicació del diccionari Fabra, l'any 1932, el seu ús esdevé purament testimonial.

Anàlisi de conjunt de les dades presentades

Que els castellanismes adduïts en aquest apartat eren mots incorporats de temps en els textos catalans ho prova el sol fet que figurin als diccionaris de Font i Torra, que precedeixen de més de cinquanta anys la publicació del tresor de Lacavalleria. Així, doncs, la presència d'un mot d'origen forà en dos diccionaris d'abans de la primera meitat del segle XVII que és reprès gairebé a les acaballes d'aquell segle ja és indicatiu que havia assolit un cert arrelament i, per tant, l'afirmació de Feliu es pot donar per verificada. Amb tot, la interpretació de les dades fornides pels corpus —el CIGCMod i el CTILC— afegeix matisos, relleu i contrast a aquesta afirmació general.

La primera dada que cal destacar és que tots els castellanismes considerats en aquest apartat es troben documentats en els textos durant un període que cobreix gairebé quatre segles i en alguns casos, fins i tot, més enllà. Varien, això sí, les dades quantitatives i la seva distribució.

Grosso modo, els deu mots considerats en aquest apartat es poden classificar en tres grups. Hi ha un grup de mots format per *acarrear*, *angústia*, *apassible* i *ataviar* escassament documentat en els segles XVII i XVIII i encara menys al segle XIX, l'ús dels quals decau definitivament abans dels anys vint del segle passat. I en el cas de *angústia* no es pot descartar que Lacavalleria no fos ja conscient que es tractava d'un castellanisme “poc presentable”, atès que, a continuació d'aquell manlleu, però formant part del mateix lema, presenta una alternativa genuïna: el mot *angúnia*, documentat per primer cop al *Gazophylacium* i creat a partir del llatí *agonia* amb contaminació de *angustia* segons el *DCVB*, el creador del qual, juntament amb el derivat verbal *anguiar*, bé podria ser el mateix Lacavalleria.

Sigui com sigui, el cert és que aquest grup de mots acastellanats no es documenten més enllà de la segona dècada del segle XX. Sens dubte, en la seva desaparició hi va contribuir també la pressió exercida per obres com el recull de barbarismes d'Antoni Careta, publicat el 1901, que ofereix alternatives catalanes per a *acarrear*, *angústia* i el substantiu *atavio* —no recull *ataviar* ni l'adjectiu *apassible*. No hi ha, en canvi, cap 'conversa filològica' de Fabra dedicada a erradicar cap dels mots d'aquest grup —les primeres "converses" fabrianes es publicaren l'any 1919— i els mots de què parlo ja havien quedat fora de circulació.

Aplego en un mateix grup els verbs *aliviar*, *atinar* i *averiguar*, l'ús dels quals està força documentat en els textos dels dos corpus analitzats, però s'interromp abruptament al tombant de la dècada dels anys trenta del segle passat coincidint, més o menys, amb la publicació del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra. La seva desaparició va anar precedida d'una campanya de Fabra, que en algun cas va ser intensa, per a la seva erradicació: a les converses 105 i 106 recomana la substitució de *aliviar* per *alleujar* i esmenta el castellanisme *averiguar* en no menys de set converses (289, 344, 365, 574, 582, 724 i 913). Cal suposar que la pressió per a l'erradicació del verb *averiguar* era directament proporcional al seu grau d'arrelament: d'aquest verb se'n documenten 58 ocurrences distribuïdes en 29 obres al segle XVII, 81 oc. distribuïdes en 29 obres al segle XVIII i 257 oc. distribuïdes en 162 obres entre el primer terç del segle XIX i el primer terç del segle XX.

El darrer grup de mots està constituït pels verbs *aguardar*, *alcansar* i *apretar*. Aquests verbs es caracteritzen pel fet d'estar molt documentats en els corpus de referència: el verb *aguardar* té una presència sostinguda en els textos (s. XVII: 276 oc. en 66 obres; s. XVIII: 185 oc. en 45 obres; ss. XIX-XX 220 oc. en 111 obres). Ara bé, els verbs *alcansar* i *apretar* van conèixer un desenvolupament extraordinari al llarg del segle XIX. Així, si el verb *alcansar* compta amb una presència no pas menyspreable en els textos (s. XVII: 252 oc. en 62 obres; s. XVIII: 187 oc. en 52 obres), entre els segles XIX-XX s'enfila a 905 oc. en 361 obres. I el cas del verb *APRETAR* encara és més clamorós ja que passa d'una minsa representació en els textos dels segles XVII i XVIII (4 i 12 ocurrences, respectivament), a 997 oc. distribuïdes en 383 obres entre els segles XIX i XX.

Un tret que agermana els tres verbs d'aquest darrer grup és que, malgrat no

haver passat el filtre de la normativa lèxica fabriana, tots tres són presents en canvi, en el *Diccionari normatiu valencià*, prova que la percepció de 'normativitat' tocant al lèxic no és homogènia entre els diversos parlars del domini.

4.8. Recapitulació

Aquest capítol està dedicat a descriure el *Gazophylacium*, a analitzar-ne les estructures lexicogràfiques i a fer-ne una caracterització del lèxic.

En primer lloc, faig una descripció bibliogràfica de l'obra. A continuació, n'analitzo els exemplars que he tingut a l'abast amb vista a seleccionar-ne el millor per a dur a terme l'estudi i l'edició crítica. Després, analitzo cadascuna de les parts de què consta el diccionari fent una incidència especial en aquells aspectes de la tècnica lexicogràfica de Lacavalleria que s'allunyen més de la pràctica actual, com és l'estructura de l'article lexicogràfic i la tipologia i representació de les nomenclatures principal i secundària. Per concloure, faig una caracterització del lèxic que conté.

5. La recepció del *Gazophylacium*

Originàriament, el *Gazophylacium* fou concebut com una obra de referència per a l'aprenentatge del llatí com a segona llengua. No obstant això, tot seguit mostraré com aquesta obra va anar assumint altres funcions a mesura que passava el temps, se succeïen els usuaris i variaven les seves necessitats de consulta.

5.1. Ús escolar

5.1.1. Aprenentatge del llatí

Els primers receptors del *Gazophylacium Catalano-Latinum* van ser, lògicament, els estudiants, particularment els dels centres educatius regentats pels jesuïtes, on aleshores s'ensenyava el llatí no pas com una llengua morta, sinó com una llengua apta per a tots els usos comunicatius formals en totes les esferes del saber, almenys fins a mitjan segle XVIII, coincidint aproximadament amb l'expulsió dels membres de la Companyia. En aquesta primera etapa, doncs, el *Gazophylacium* s'emprà amb finalitats codificadores, és a dir, per ajudar els estudiants en la producció oral i escrita de textos llatins segons els models de la llatinitat clàssica, el màxim representant de la qual és Ciceró.

Posteriorment, l'ensenyament del llatí va perdurar encara que els objectius eren ja uns altres: les llengües vernacles assumiren progressivament el paper del llatí en l'àmbit científicotècnic. Fou així com el francès primer i l'anglès després esdevingueren les noves *linguae francae* per a la difusió del coneixement, funció que fins aleshores havia estat reservada al llatí.

De mitjan segle XVIII en endavant, doncs, l'ensenyament del llatí s'orientà vers la lectura i la interpretació dels clàssics o el que avui s'entén per *descodificació*.

D'aquesta segona etapa, se'n conserva un testimoni en vers que dona fe de la pervivència de l'ús del *Gazophylacium* com a obra de referència per a l'aprenentatge del llatí fins al començament del segle passat, i que es troba en el poema «Al lector» de Marià Aguiló, dins del poemari *Recorts de juvenesa*:¹

D'infant, la llengua del Laci
m'ensenyava un reverend
a colps de Gazophilaci [...]

Molt probablement, doncs, Aguiló aprenia llatí no pas amb la finalitat de parlar-lo o d'escriure'l sinó, més aviat, amb l'objectiu de poder llegir els clàssics i fer-ne versions.

5.1.2. Aprenentatge del català

No hauria de passar gaire temps des de la seva publicació perquè el *Gazophylacium* fos apreciat també per l'extensa i rica nomenclatura catalana que, a més, incorporava tantes novetats mai no recollides pels diccionaris anteriors. Aviat, doncs, l'obra de Lacavalleria també s'aprofità a les aules per a l'aprenentatge del català. Naturalment, quan l'objectiu era l'ensenyament del català, la part llatina de l'obra o bé era obviada o bé tenia un paper molt secundari.

Alguns indicis em menen a creure que el primer testimoni de l'aprofitament del *Gazophylacium* per a l'aprenentatge del català és el *Diccionari català*, manuscrit anònim de mitjan segle XVIII que es conserva a la Biblioteca Episcopal de Barcelona i que Antoni Griera donà a conèixer l'any 1917.²

El *Diccionari català* consisteix majoritàriament en una selecció de mots i expressions catalans procedents del *Gazophylacium*, gairebé sempre sense l'equivalència llatina³. Vegeu-ne, tot seguit, alguns articles de la lletra *A* i confronteu-ne el contingut amb els articles corresponents del *Gazophylacium*:⁴

1. Marià AGUILÓ I FUSTER, *Recorts de juvenesa: poesies amoroses*, Barcelona: Llibreria d'Àlvar Verdager, 1900.

2. Antoni GRIERA, «Un *Diccionari català* d'autor desconegut», a: *Estudis romànics: llengua i literatura*, 1917, (Biblioteca Filològica, 9), pàg. 116 - 175.

3. Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *op. cit.*, pàg. 117.

4. La negreta de la nomenclatura i la cursiva de les escadusseres expressions llatines són meves.

Abatiment de arbres, de casa, o de etc. — abatidor de ànimo o del qui se humilia — **abatiment de mercader fet ab frau** = Traure la sua exaltació de l'abatiment de son enemich — Trobar-la en son abatiment.

Abàtrer una casa o cosa semblant (= Abatre a algú, vèncer-lo y destruyr son mando y senyoria). **Abatre sa roba o fruytes de un arbre.** Deixar-se abatre lo ànimo y per lo dolor = **abàtrer-se**, llansar-se als peus de algú — **abàtrer-se**, humiliar-se.

Abatut, vençut: abatut de aflicció: Mercader abatut. *Eversus*.

Abaxament de alguna cosa: *depressio, is* — **abaxament humil**, humiliació.

Abaixament del preu de etc.

Abaxar alguna cosa = Inclinar-se o abaxar-se per respecte devant de algú.

Abaxar-se per humilitat, humiliar-se — **abaxar-se lo riu o bé un pont llevadís** — **abaxar-se los tributts y preu dels víurers.**

Abaxat. *Submissus, a, um*. Humiliat.

Abdicació de un càrrec. Fer-la.

L'autor d'aquest diccionari no pretenia publicar-lo, segons que diu ell mateix a la nota que figura a la pàgina 591, al final de l'obra: «He omès de gana lo Pròlech, qui de ordinari preceheix los llibres, perquè com lo present no aje de exir a llum, y ser donat a l'estampa, serie estada inútil la precaució [...]». Segons Griera,⁵ «L'objectiu de l'autor, en escriure aquest Diccionari, sembla que era guiat pel desig de donar un mitjà per a escriure la llengua catalana amb estil i correcció».

S'ha especulat que l'autor del *Diccionari català* podria ser un eclesiàstic originari del Rosselló⁶ i recentment, en una comunicació personal, el lingüista gironí Pep Vila apuntava la possibilitat que en fos autor el rossellonès Guillem Agell (Oms, 1752 – Tuïr, 1832), mestre a Tuïr i impressor.

El *Diccionari català* és la primera obra lexicogràfica que es nodreix gairebé exclusivament del text català del *Gazophylacium* i deixa de banda les equivalències llatines. Per tant, si la hipòtesi de Vila es revelés certa, no costaria gaire d'imaginar Guillem Agell, més en la faceta de mestre que no pas en la de lexicògraf, compilant

5. Antoni GRIERA, *op. cit.*, pàg. 117.

6. Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *op. cit.*, pàg. 118.

la part catalana dels articles del *Gazophylacium* per a ensenyar la riquesa del lèxic català als seus alumnes de l'escola de Tuïr, molt probablement la darrera generació d'escolars rossellonesos escolaritzats en català.

5.2. Vulgarització i difusió de neologismes

A l'obra *Panorama de la lexicografia catalana* Colón i Soberanas⁷ clouen l'apartat dedicat al *Gazophylacium* bo i afirmant que: «El que degué enlluernar els contemporanis potser fou, en primer lloc, la terminologia científica incorporada». A continuació addueixo dos testimonis que corroboren aquesta afirmació. Es tracta del parer autoritzat del filòleg i lingüista Antoni de Bastero i de la reimpressió del diccionari Torra de 1726.

El parer de Bastero i la reimpressió del diccionari Torra es produeixen poc després de la publicació de l'obra de Lacavalleria i, per tant, tenen el valor afegit de ser contemporanis del nostre autor. I constatem que en tots dos casos el vessant del *Gazophylacium* que els cridà més l'atenció fou la inclusió de nombrosos neologismes, molts dels quals, com veurem tot seguit, s'incorporaren, al seu torn, a les reimpressions tardanes del Torra.

5.2.1. La valoració lingüística d'Antoni de Bastero

La primera crítica lingüística del *Gazophylacium* que he pogut documentar figura a l'obra manuscrita i inèdita de l'eclesiàstic, jurista i filòleg Antoni de Bastero (Barcelona, 1675 – Girona, 1737).⁸ En efecte, en el manuscrit 3-II-2 que es conserva a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres i que ha descrit Francesc Feliu,⁹ hi ha dues llistes, la primera ocupa una columna i mitja de l'anvers del foli 77, duu per títol «Llista de certs vocables de Lacavalleria, exquisits» i conté seixanta-tres mots i expressions extrets de la lletra A del *Gazophylacium* que reproduceixo tot seguit:

---

7. *Ib.*, pàg. 112.

8. No tinc en compte el contingut de les censures de Jacint Torras i de Magí Cases que precedeixen el *Gazophylacium* perquè la seva funció no és crítica sinó sobretot panegírica.

9. Francesc FELIU, *L'obra filològica d'Antoni de Bastero i Lledó: edició de la Història de la llengua catalana*, Universitat de Girona, 1996, [tesi doctoral], pàg. 135 - 146.

ABEURADOR, regador	APILADOR
ABEURAR algu de una mala opinió	APILAMENT
ABITUT, familiaritat	APOFTEGMA, sentència
ABSTRUS, ocult	APOSEMA, decocció
ABSTRUSAMENT, ocultament	APOTEOSA, deïficació
ACCEPCIÓ de persones	APRECIACIÓ, avaluació
ACOSTUMAMENT, costum	APRÉS, instruit
ADMIRADOR	APRIMAMENT, verb de aprimar
ADOBADOR	APURAMENT de alguna cosa, obra d'examinar per menut alguna cosa
ADORNADOR	ARMER vegeu pedrenyaler
AFFERMAMENT, nom de affermar	ARRAPAMENT
AFFICAR	ARRASADOR de edifici
AGUAYTS p ^a traïr algu	ARRIBAMENT, obra de arribar
AMAGADOR, qui amaga	ARROPAMENT
AMANYAGADOR	ARTISTAMENT, adverbis
AMBLANT	AS, certa moneda dels romans
AMENASSADOR	ASSABORIDOR
AMENASSAMENT	ASSABORIMENT
AMENASSANT	ASSAHONAMENT
AMIDONARSE	ASSERENAMENT
AMONESTADOR	ASSIDUIR ¹⁰
AMOXADOR	ASSIDUITAMENT, adverbis
AMPLIFICADOR	ASSITIAMENT
ANILUADOR	ASSOLIDOR
ANILUAMENT	ASTIL, asta
ANTÍGONA, nom de dona	ATACONAMENT
ANTÍGONO, nom de home	AUGMENTADOR
ANTIRAHÒ	AUDACIOSAMENT, adverbis
ANOMENADAMENT	AVISADOR
ANYORANSA	AYGUADER, signe celestial
APAGAMENT de foc	
APEDREGAMENT	

10. El *Gazophylacium* no registra el lema **ASSIDUIR** en infinitiu, sinó la forma de participi **ASSIDUIT**.

Per saber exactament què entén Bastero per ‘exquisit’, recorrem al *Gazophylacium*. S. v. **ESQUISIT** hi ha l’expressió «*Llenguatge exquisit*» seguida de l’equivalència llatina «*Elaboratum et expolitum dicendi genus*» que es pot traduir per ‘Estil polit i refinat’. Si s’interpreta l’adjectiu ‘exquisit’ en el sentit anterior, s’arriba a la conclusió que l’apreciació de Bastero respecte dels mots i expressions de la llista és positiva, ja que apel·la al seu ‘refinament’.

No obstant això, el *DCVB* dona un altre significat d’aquest adjectiu que atribueix a la llengua antiga. És el sentit de ‘recercat, buscat especialment’, és a dir, ‘artificios’.

D’acord amb aquestes dades, l’adjectiu *exquisit* que Bastero aplica als vocables del *Gazophylacium* pot ser interpretat en un sentit positiu per a denotar que són mots refinats o bé, en un sentit més crític, per a denotar que els troba artificiosos.

Entre els mots de la llista anterior abunden els *nomina actionis* en *-ment*: «ACOSTUMAMENT», «AFFERMAMENT», «AMENASSAMENT», etc., i els *nomina agentis* en *-dor*: «ABEURADOR», «ADMIRADOR», «ADOBADOR», etc. També hi ha força mots savis com ara «ABSTRÚS», «APOFTEGMA», «APOSEMA», etc., alguns gal·licismes força cridaners, com «AMBLANT» i «APRÉS», algun terme d’especialitat com «ACCEPCIÓ de personas» i alguna expressió de sentit figurat com «ABEURAR algú de una mala opinió». Però el que tenen en comú la majoria dels mots de la llista anterior és que són neologismes —lèxics la majoria o semàntics—, dada que es pot verificar acarant els mots de la llista anterior amb els articles corresponents del *Gazophylacium* i consultant l’aparat de fonts que acompanya cada article.

La segona llista és al foli 79r., es titula «Llista dels vocables de Lacavalleria que refuso i reprovó ab la abreviatura n.» i conté catorze mots, també de la lletra A del diccionari de Lacavalleria, que Bastero refusa i reprova amb l’abreviatura *n.* (‘no’) i, a continuació, remet (v., ‘vegeu’) a la variant gràfica que considera correcta. Són els següents:

- ABAXAR, n. v. abaixar
- ACREADOR, n. v. acrehedor
- AGUTZIL, n. v. aguasil
- ALLIBERTADOR, n. v. llibertador
- ALLITAR-SE, n. v. posarse al llit
- AMORTALLAR, n. v. emmortallar

ANNOBLIMENT, n. v. ennobliment
 ANNOBLIR, n. v. ennoblir
 ANNUVOLAR, n. v. ennuvolat
 APURADOR, qui examina, n. v. investigador, escodrinyador
 ARRAPAR, pelar los cabells, n. v. rapar
 ASSARIT, n. v. asserit
 AXI, n. v. així
 AXO, n. v. això

Com es pot observar, en la majoria dels casos Bastero qüestiona la forma gràfica d'alguns mots tal com els havia recollit Lacavalleria i proposa variants morfològiques alternatives per a cadascun d'ells. Cal tenir en compte, però, que el *Gazophylacium* acull tant les formes que Bastero refusa com les corresponents variants morfològiques alternatives que proposa. Com era habitual en els diccionaris de l'època, Lacavalleria va incloure nombroses variants gràfiques, morfològiques i fonètiques, i el que fa Bastero és triar una forma de les dues o més variants que recull Lacavalleria.

5.2.2. Les reimpressions tardanes del diccionari Torra

Tradicionalment, els lexicògrafs han aprofitat per a les seves obres els materials lèxics de diccionaris anteriors, i el *Gazophylacium* no ha estat una excepció: alguns materials d'aquesta obra s'incorporaren en un altre diccionari català-llatí, concretament en una reimpressió tardana —de 1726— del diccionari català-llatí de Pere Torra.¹¹ A la contraportada d'aquesta impressió hi ha la nota següent: «Se adverteix que en esta última impressió se han anyadit molts vocables, los quals tenen est senyal † [...]».

Després de revisar el conjunt de lemes de la lletra *A* que duen el senyal †, constato que la immensa majoria dels mots que van precedits d'aquest símbol procedeixen del *Gazophylacium*. Prova d'això és que aquesta reimpressió reproduïx els lemes manllevats amb la mateixa forma gràfica i el contingut idèntic dels articles, tant de la part catalana com de la llatina. I, en el cas de les equivalències llatines, hi ha, a més, una dada que n'indica la procedència inequívocament, i és

11. Pere TORRA, *Dictionarium seu thesaurus Catalano-Latinus verborum ab phrasium*, Barcelona: impremta de Joan Piferrer, 1726.

que en alguns articles nominals hom ha arrossegat també el demostratiu «Hic, haec, hoc» anteposat al nom, dada que no figura mai en el diccionari de Torra.

En la impressió de 1726 del diccionari Torra hi ha 140 mots començats per *A* que procedeixen del buidatge del *Gazophylacium*. Són els següents:

<i>Abaixar alguna cosa</i>	<i>Adjudicació</i>	<i>Alcorà</i>
<i>Abilitació</i>	<i>Adoració</i>	<i>Alcova</i>
<i>Abilitador</i>	<i>Adveniment</i>	<i>Alemanya</i>
<i>Ablaniment</i>	<i>Adverbi</i>	<i>Alemanya</i>
<i>Ablatiu</i>	<i>Adulació</i>	<i>Alga</i>
<i>Ablució</i>	<i>Afeament</i>	<i>Alivio</i>
<i>Abnegació</i>	<i>Afeat</i>	<i>Aliviar</i>
<i>Abono</i> ¹²	<i>Aflaquiment</i>	<i>Allomadura</i>
<i>Abovar</i>	<i>Afluència</i>	<i>Almanach</i>
<i>Abrasador</i>	<i>Aforar</i>	<i>Alternatiu</i>
<i>Acadèmia</i>	<i>Aforisme</i>	<i>Amagrir</i>
<i>Acadèmica cosa</i>	<i>Agafament</i>	<i>Amagrit</i>
<i>Acadèmich</i>	<i>Agitació</i>	<i>Amanir</i>
<i>Acarnissar-se</i>	<i>Agonisant</i>	<i>Amfiteatro</i> ¹³
<i>Accés</i>	<i>Agrado</i>	<i>Amoxador</i>
<i>Accessori</i>	<i>Agre</i>	<i>Analogia</i>
<i>Acònit</i>	<i>Agregar</i>	<i>Anglantina</i>
<i>Acorriment</i>	<i>Ajagut</i>	<i>Àngul</i>
<i>Acròstich</i>	<i>Ajàurer</i>	<i>Angular</i>
<i>Activitat</i>	<i>Ajocament</i>	<i>Aniquilador</i>
<i>Adaptar</i>	<i>Ajogassament</i>	<i>Aniquilament</i>
<i>Adheriment</i>	<i>Ajogassat</i>	<i>Aniquilar</i>
<i>Adherir-se</i>	<i>Ajust</i>	<i>Anterior</i>
<i>Adjacent</i>	<i>Ajustar</i>	<i>Antifona</i>
<i>Adjecció</i>	<i>Alafaya</i>	<i>Anunciació</i>
<i>Adjectiu</i>	<i>Albercoch</i>	<i>Anunciar</i>
<i>A dintre</i>	<i>Albercoquer</i>	<i>Anyellet</i>

12. En el sentit de 'aprovació'.

13. Mot que ocorre juntament amb la forma semiadaptada *amphiteatro*, que ja figurava en edicions anteriors del diccionari Torra.

<i>Apadassar</i>	<i>Arismètica</i>	<i>Aspiració</i>
<i>Apariar</i>	<i>Arismèlich</i>	<i>Aspirar</i>
<i>Apassiguar</i>	<i>Arissar-se</i>	<i>Asserenar</i> ¹⁶
<i>Apilar</i>	<i>Arma</i>	<i>Atacar</i>
<i>Apocalipsis</i>	<i>Aromàlich</i>	<i>Ataconar</i>
<i>Apostasia</i>	<i>Arquilla</i>	<i>Atravessar</i>
<i>Apostòlich</i>	<i>Arraconar</i>	<i>Atractiu</i>
<i>Apoyar</i>	<i>Arrahonar</i>	<i>Atrapar</i>
<i>Aprenent</i>	<i>Arrenglar</i>	<i>Atravessar</i> ¹⁷
<i>Aprenentatge</i>	<i>Arrestar</i>	<i>Atribut</i>
<i>Apuntalament</i>	<i>Arroba</i>	<i>Atronar</i>
<i>Apuntalar</i>	<i>Arrodonir</i>	<i>Atrocitat</i> ¹⁸
<i>Apurar</i> ¹⁴	<i>Arrogància</i>	<i>Avaluació</i>
<i>Aquietament</i>	<i>Arronsament</i>	<i>Avaluador</i>
<i>Aquietar</i>	<i>Arrossegar</i>	<i>Avaluar</i>
<i>Archàngel</i>	<i>Arruga</i>	<i>Avuy</i>
<i>Archet</i>	<i>Arrugar</i>	<i>Axordar</i>
<i>Architecto</i>	<i>Arrugat</i> ¹⁵	<i>Ay</i>
<i>Àrduament</i>	<i>Ascensar</i>	<i>Azul color</i>
<i>Àrduo</i>	<i>Aspi</i>	

Com es pot comprovar, el grup més nodrit de mots manllevats són cultismes (*Abnegació*, *Acròstich*, *Adveniment*, etc.), però tampoc manquen els castellanismes (*Afeament*, *Alivio*, *Apoyar*, etc.) ni les variants formals com *Arruga* i *Arrugar*, que no trigarien a desplaçar definitivament els mots concurrents *Ruga* i *Rugar*.

Per tant, les darreres impressions del diccionari de Pere Torra, les que es van dur a terme ja ben entrat el segle XVIII, incorporen força materials del *Gazophylacium*. Podem pressuposar, doncs, que aquest diccionari, amb els additaments procedents de l'obra de Lacavalleria, s'utilitzà a les escoles ben bé fins a l'expulsió dels jesuïtes, el 1767.

14. En el sentit de 'investigar'.

15. La sèrie de mots *Arruga*, *Arrugar* i *Arrugat* ocorre juntament amb *Ruga*, *Rugar* i *Rugament*, que ja eren en aquest diccionari en edicions anteriors.

16. Mot que ocorre juntament amb *Serenar*.

17. Verb que ocorre juntament amb *Travessar*.

18. En el *Gazophylacium* escrit *Atrositat*.

5.3. Una font per als lexicògrafs de la Renaixença

Els lexicògrafs de la prerenaixença i de la Renaixença focalitzaren la seva atenció en el vastíssim cabal lèxic del *Gazophylacium*. Entre els primers, destaquen els promotors del diccionari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, el projecte lexicogràfic més rellevant del segle XVIII que no va arribar a terme.

Conservem els testimonis del valencià Gregori Maians i Siscar (Oliva, 1699 – València, 1781) i d'Antoni de Tudó (Barcelona, segle XVIII – ?), els quals, referint-se al diccionari de l'Acadèmia, porten a col·lació el *Gazophylacium*, indicí que el prestigi d'aquella obra ja estava ben consolidat. Vegem-ho amb més detall.

En una carta adreçada a Josep Vega de Sentmenat, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres, Maians es refereix al projecte lexicogràfic endegat per aquella institució en els termes següents: «Vamos pues a vindicar el descuido de nuestra Lengua con esse que Vmd. intitula *Thesoro de la Lengua Cathalana*». A continuació fa una relació d'obres de referència franceses, italianes, castellanès i catalanes que podrien ser útils al dit projecte, entre les quals inclou les següents.¹⁹

De contado del *Diccionario* de Lebrija traducido en cathalán, del de Torra, i del *Gazofilacio*, puede formarse uno que sirva como fundamento para la empresa del *Thesoro*.

Així doncs, segons Maians, la versió catalana del *Lexicon Latinum-Hispanicum* de Nebrija a càrrec de Gabriel Busa i els diccionaris de Pere Torra i de Lacavalleria podrien ser el 'canemàs' del futur diccionari de l'Acadèmia de Bones Lletres.

Que Maians valorava positivament l'obra de Lacavalleria en dona fe una altra missiva adreçada al mateix Josep Vega de Sentmenat, on escriu: «Ni el *Diccionario* de Torra, ni el *Gazofilacio* cathalán son despreciables. ¿Dónde ai cosas mejores en castellano?»²⁰

19. Gregori MAIANS I SISCAR, «J. A. Mayans a J. Vega Sentmenat, 18 de febrero de 1783», a: *Epistolario XVII. Cartas literarias. Correspondencia de los hermanos Mayans con los hermanos Andrés, F. Cerdá y Rico, Juan Bta Muñoz y José Vega Sentmenat*, estudio preliminar, transcripción y notas por Amparo ALEMANY PEIRÓ, Oliva: Ayuntamiento de Oliva, 2000, pàg. 409 - 411.

20. Gregori MAIANS I SISCAR, «J. A. Mayans a J. Vega Sentmenat, 29 de febrero de 1784», a: *Epistolario XVII. Cartas literarias. Correspondencia de los hermanos Mayans con los hermanos Andrés, F. Cerdá y Rico, Juan Bta Muñoz y José Vega Sentmenat*, estudio preliminar, transcripción y notas por Amparo ALEMANY PEIRÓ, Oliva: Ayuntamiento de Oliva, 2000, pàg. 473 - 476.

Uns anys més tard, en el discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, l'any 1792, Antoni de Tudó ofereix els materials lèxics que ha aplegat al projecte lexicogràfic de la institució. A continuació, fa una defensa abrandada de la llengua catalana en què contraposa els detractors de l'idioma que «con el mayor vilipendio, han procurado oscurecer los realces de su grandeza» a les glòries pretèrites de la llengua, entre les quals s'hi compten «nuestros antiguos diccionarios de Torra y de Cavalleria».²¹

Amb tot, el projecte lexicogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres no va acabar de reeixir o, almenys, no ho va fer com a obra d'aquella corporació. Foren els hereus d'aquell projecte i molts altres lexicògrafs de la centúria següent els qui se serviren intensivament del tresor de Lacavalleria per a l'elaboració dels seus propis diccionaris.

El veritable 'descobriment' del *Gazophylacium* es produí al segle XIX. Fou aleshores quan aquest diccionari començà a ser valorat com una obra capdavantera de la lexicografia en català. Miquel i Vergés²² diu, a propòsit d'aquesta obra:

El diccionari de Lacavalleria havia de ser molt estimat pels nostres primers homes de la Renaixença, i àdhuc quan el moviment ja s'ha assegurat i els assaigs lingüístics malden per una unificació, hom l'assenyala com la primera fita de la filologia nacional.

I per reblar el clau, Miquel i Vergés²³ reporta el parer de l'autor anònim de la introducció a la tercera edició del diccionari Labèrnia, el qual l'any 1888 escrivia el que segueix:

Lo Diccionari català del senyor Cavalleria [*sic*] en temps de nostres passats y lo Diccionari castellà-català del senyor Labèrnia en lo nostre, són las duas fitas que devem examinar com senyaladoras del avens que s'ha anat obtenint en lo coneixement del sentit de les paraules catalanes.

21. Antoni de TUDÓ, «Sobre la lengua catalana», a: *Tractar de nostra llengua catalana. Apologies setcentistes de l'idioma al Principat*. Ed. de Francesc FELIU et al., Vic: Eumo, 1992, (Biblioteca universitària. Història de la llengua, 2), pàg. 163.

22. Josep M. MIQUEL I VERGÉS, *La filologia catalana en el període de la decadència*, ed. de Mila SEGARRA, Crítica, 1989 (1938), pàg. 72 - 73.

23. *Ib.*, pàg. 73.

Els lexicògrafs de la prerenaixença i de la Renaixença poaren bona part dels materials presents en els seus diccionaris del tresor de Lacavalleria, unes vegades explicitant-ne la procedència, com fra Albert Vidal (1743–1827) en el seu diccionari que ha romàs inèdit i del qual només en resta el segon volum,²⁴ altres vegades passant-ho per alt, com en el diccionari de Joaquim Esteve, Josep Bellvitges i Antoni Juglà.²⁵ Però és Pere Labèrnia²⁶ (Traiguera, 1802 – Barcelona, 1860) en el seu *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana* qui explota el *Gazophylacium* d'una manera més sistemàtica, exhaustiva i crítica alhora.

En primer lloc, manlleua bona part de la nomenclatura del *Gazophylacium*, però n'ajusta la forma gràfica quan ho creu necessari, per exemple: Lacavalleria recull **AFFABILITAT**, **AMFÍBIO**, **APOFTEGMA** i **ASTROLABO** amb aquestes grafies que Labèrnia modifica en **AFABILITAT**, **AMFIBI**, **APOTEGMA** i **ASTROLABI**, respectivament.

En segon lloc, si un mot del *Gazophylacium* presenta variants gràfiques, Labèrnia en selecciona una, per exemple: Lacavalleria recull els dobles **ARRUGA** i **RUGA** i **ABAXAR** i **ABAIXAR**, Labèrnia, en canvi, només recull **ARRUGA** i **ABAIXAR**.

En tercer lloc, Labèrnia elabora definicions per als mots procedents del tresor de Lacavalleria que no en tenien o bé eren poc aclaridores, d'aquesta manera dota el diccionari d'una major consistència conceptual, per exemple: Lacavalleria defineix **ÒPTICA** com a «part de la matemàtica» i Labèrnia ho fa en uns termes força més intel·ligibles: «Tractat del òrgano y modo de la visió y dels raigs visuals».

En quart lloc, bandeja part del lèxic del *Gazophylacium*. Per exemple, desapareixen alguns dels gal·licismes més llampants: no hi trobem el mot **CORBETA** en el sentit que recull Lacavalleria de 'saltet que sab fer lo cavall adestrat' ni l'expressió **perill eminent**, calc de l'expressió preciosista *péril eminent*, emprada en el sentit de 'perill imminent'.

Per acabar, també exclou la terminologia científicotècnica del *Gazophylacium* que ja havia quedat obsoleta. Posem, com a exemple, el terme encunyat per Descartes *vertu attractive*, que és traslladat al *Gazophylacium*, s. v. **ATRACTIU**, com

24. Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *op. cit.*, pàg. 151 - 152.

25. Joaquim ESTEVE i Josep BELLVITGES i Antoni JUGLÀ i FONT, *Diccionario catalán-castellano-latino (etc.)* 2 vol., Tecla Pla, 1803 - 1805.

26. Pere LABÈRNIA i ESTELLER, *Diccionari de la llengua catalana: ab la correspondencia castellana*, vol. 2, Estampa dels Hereus de la V. Pla, 1839 - 1840.

a *virtut atractiva* mitjançant el qual volia significar que la terra té una força que actua com un imant i atrau els cossos. Al tombant del segle XVII la teoria cartesiana de l'atracció va quedar superada per la llei de la gravetat d'Isaac Newton.²⁷ Labèrnia, doncs, no va incloure en el seu diccionari l'expressió *virtut atractiva*, sinó *atracció newtoniana* amb la definició següent:

ATRACCIÓ [...] *atracció newtoniana*. La que s' verifica en las grans masses, en rahó de aquestas mateixas, y del quadrat de las distancias. *Atracción neutoniana ó planetaria. Atractio newtoniana*.

La devoció reverencial que manifestaren els intel·lectuals del set-cents i del vuit-cents envers el *Gazophylacium* indica que aquesta obra era quelcom més que un simple diccionari per a l'aprenentatge del llatí. I posat a explicar en què pot consistir aquest 'quelcom més', m'adhereixo a l'anàlisi de Kailuweit.²⁸ Segons aquest autor:

l'anomenada llengua acadèmica catalana, ... precisament perquè tenia les seves obres de referència en els diccionaris i gramàtiques bilingües llatí-català, era el gramolecte tradicional en tots els Països Catalans.

I defineix el concepte de 'gramolecte' com «un saber normativitzat, en major o menor grau, a través de textos de referència orals i escrits que transcendeix la competència individual. L'individu, a través d'un esforç d'aprenentatge, en pot adquirir una competència que romandrà sempre precària. La farà servir en situacions comunicatives marcades».²⁹ D'acord amb el raonament de Kailuweit, el diccionari de Torra i especialment el de Joan Lacavalleria esdevingueren models de la llengua culta vigents fins ben bé la segona meitat del segle XIX. Així, doncs, crec no exagerar si dic amb Nadal³⁰ que la nomenclatura d'aquests diccionaris esdevingué una representació sublimada de la llengua, una *regla constitutiva*, una norma.

27. Marie-Françoise MORTUREUX, «À propos du vocabulaire scientifique dans la seconde moitié du XVIIe siècle», a: *Langue française*, 17 (1973), URL: <http://tinyurl.com/kzc9yxj>, pàg. 78.

28. Rolf KAILUWEIT, «El canvi de l'arquitectura lingüística de les terres catalanes en els segles XVIII i XIX», a: *Caplletra*, 27 (1999), URL: <https://tinyurl.com/y436wfwf> (cons. 16-06-2019), pàg. 195.

29. *Ib.*, pàg. 208.

30. Josep M. NADAL, «La fi del temps de la pantera?», a: *La llengua sobre el paper*, ed. de Francesc FELIU, CCG Edicions, Girona, 2005, (Veus del Temps, 3), pàg. 100.

5.4. Altres usos del *Gazophylacium*

He pogut documentar encara altres usos del *Gazophylacium* que es poden qualificar d'especials o particulars en la mesura que no responen a la finalitat immediata per a la qual s'havia elaborat aquesta obra. Els que reporto a continuació són una conseqüència del prestigi assolit per aquesta obra des de finals del segle XVIII ençà i, en certa manera, representen la sublimació de l'admiració envers l'obra de Lacavalleria desvetllada pels lexicògrafs de la prerenaixença i de la Renaixença.

5.4.1. Com a suport per a la traducció del català al francès

Burgaya³¹ ens forneix un exemple il·lustratiu de l'ús del *Gazophylacium* com a eina auxiliar per a la traducció del català al francès. En efecte, el 18 de març de 1886 l'historiador, jurista, capellà i traductor de Jacint Verdaguer, Joseph Tolrà de Bordas (Prada, 1824–Tolosa, 1890), s'adreça per carta a Verdaguer per demanar-li «que li enviï el Diccionari de Lacavalleria del qual té bones referències i pensa que li seria útil per a la traducció», diu Burgaya.

Dedueixo que Tolrà de Bordas, que es disposava a traduir *Canigó* al francès,³² consultava en el *Gazophylacium* aquells mots o expressions del poema verdaguerià que no li eren prou familiars amb l'objectiu de localitzar una equivalència francesa adient per a la seva versió. I probablement les equivalències llatines feien de pont entre el mot o expressió català i el francès, ja que la llengua de destí del *Gazophylacium* —recordem-ho— no era pas el francès sinó el llatí.

5.4.2. Com a autoritat lingüística

A començaments del segle XX, Antoni Careta (Barcelona, 1834-1924) publicà el seu conegut diccionari de barbarismes³³ amb la finalitat de depurar la llengua

31. Cecília BURGAYA, «Consultes de Tolrà de Bordas a Verdaguer per la traducció francesa de *Canigó*», a: *Miscel·lània Jordi Carbonell*, ed. de Jenny BRUMME *et al.*, vol. 4, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, (Estudis de llengua i literatura catalanes, 25), pàg. 106.

32. Jacint VERDAGUER, *Le Canigou, légende pyrénéenne du temps de la reconquête. Traduction française, avec le texte catalan en regard*. Trad. de Joseph TOLRÀ DE BORDAS, París: A. Savine, 1889.

33. Antoni CARETA I VIDAL, *Diccionari de barbrismes introduhits en la llengua catalana*, Vilanova i la Geltrú: Oliva, tipògraf, 1901.

del «lloct de paraulas y otras formas d'expressió corruptas que hi agombolaren centurias de servilisme y deixadesa».³⁴

En general, les formes que Careta proposa de bandejar són de naturalesa lèxica, però també n'hi ha de sintàctiques, morfològiques, gràfiques i fonètiques. Aquest autor fa explícites les fonts d'un mot recomanat en substitució d'un barbarisme donat. De fonts, n'hi ha de literàries (Llull, Eiximenis, Metge, Marc, etc.), de documentals i de lexicogràfiques. I entre aquestes darreres hi figura Lacavalleria, juntament amb Busa, Pere Torra i Onofre Pou.

A l'obra de Careta Lacavalleria hi és esmentat vuit vegades explícitament, i en cada cas hi figura un mot del *Gazophylacium* com a alternativa correcta i genuïna a l'ús d'un barbarisme donat. Els indiquem a continuació:

ABISSINIS. **Abissins**, escriu Lacavalleria.

ABREVADERO. **Abeurador**, se llegeix en Lacavalleria y aixís ho diu lo poble.

ABREVIATURA. **Abreviació**. Ús. Lacavalleria.

CAPTAR. Demanar almoyna. **Acaptar**. Ús. Lacavalleria. [...]

CONSOLAR. **Aconsolar**. Ús. Ramon Llull, Obras rimadas. —Lacavalleria.

CONTENTAR. **Acontentar**. Ús. Lacavalleria.

HÁBIT. En lo sentit de costum. **Habitut**. Ús. Lacavalleria.

REBLANDIMENT. **Ablaniment**. Ús. Lacavalleria.

5.5. La lingüística contemporània

5.5.1. Una font per a documentar el lèxic català modern

L'extraordinària florida de la romanística a casa nostra iniciada al tombant del segle XX ha vist néixer, entre d'altres obres, dos grans diccionaris històrics i etimològics. Em refereixo als diccionaris d'Antoni M. Alcover i Francesc de Borja

---

34. *Ib.*, pàg. XIV.

Moll³⁵ i de Joan Coromines.³⁶ Totes dues obres tenen en comú el fet d'haver-se servit del tresor de Lacavalleria per a establir la primera documentació de milers de mots catalans d'època moderna.

Una cerca al mòdul de consultes de la Base de Dades Lexicogràfica, BDLex, constituïda pel text complet dels 13 diccionaris més importants dels segles XIX i XX, entre els quals hi ha també el *DCVB*, revela que en el *DCVB* el nom de Lacavalleria s'hi esmenta més de 3.000 vegades, gairebé sempre per a certificar que la primera documentació d'un mot o d'una expressió catalana es troba en l'obra d'aquest autor.

Aquest esplet de dades de l'obra de Lacavalleria en el *DCVB* és fruit del buidatge del *Gazophylacium* dut a terme per l'eclésiàstic i historiador Jaume Bofarull (Valls, 1870 – Tarragona, 1932) per encàrrec de mossèn Alcover, com fa saber Perea.³⁷

Amb tot, cal admetre que la informació fornida pel diccionari de Lacavalleria no sempre ha estat ni ben aprofitada ni ben interpretada pels diccionaris històrics als quals ens referim.³⁸ Així, no és infreqüent que el *DECat* registri la primera documentació d'un mot que ja és al *Gazophylacium* en diccionaris molt posteriors a aquell (v., per exemple, els articles **ABROGACIÓ**, **ABSTERSIU**, **ADORABLE** i **ANTONOMÀSIA** de la meua edició i les notes crítiques que els acompanyen).

Quant al *DCVB*, sobta veure les etiquetes que s'atribueixen a alguns mots documentats al *Gazophylacium*. Així, doncs, si bé estic d'acord que el mot **ANNATA** dugui la marca *neol.*, 'neologisme', costa més d'interpretar, en canvi, la combinació de marques atribuïdes a d'altres mots com **ANTIRAÓ** i **APOFTEGMA**, els quals, a més de *neol.*, duen la marca *ant.*, 'mot de la llengua antiga'. També duen la marca *ant.* mots com **ABISSINS** i **ANTICAMBRA**, que són clarament neologismes, **AMBLAR**,

35. Antoni M. ALCOVER i Francesc de Borja MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Editorial Moll, 1930 - 1962 (d'ara end. cit. com *DCVB*).

36. Joan COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, amb la col·laboració de Josep GULSOY i Max CAHNER, 10 vol., Barcelona: Curial, 1980 - 2001 (d'ara end. cit. com *DECat*).

37. M. Pilar PEREA, «L'aportació de Jaume Bofarull a l'Obra del *Diccionari de la Llengua Catalana*», a: *Miscel·lània d'homenatge a Joan Martí i Castell*, ed. de Miquel Àngel PRADILLA, vol. 1, Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, Arola editors i Gràfiques Arrels, 2016, pàg. 135.

38. Joan VENY, «Lexicografia comparativa del segle XVII: els diccionaris de Font, Torra i Lacavalleria», *op. cit.*, pàg. 182.

que és un gal·licisme, i **ASSIDUÏT**, que no és sinó una mala adaptació del francès *assidu*.

Sens dubte, s'haurien estalviat moltes de les imprecisions detectades en els dos diccionaris històrics anteriors si els autors respectius haguessin tingut esment de la font francesa del *Gazophylacium*.

5.5.2. Objecte d'estudi del català modern

La valoració que fan del *Gazophylacium* els lingüistes actuals que se n'han ocupat és ambivalent: d'una banda, reconeixen a Lacavalleria el mèrit d'haver aplegat un gran fons lèxic, perquè, com diuen Rico i Solà,³⁹ «tot això ens proporciona una informació minuciosa de la llengua de l'època menys coneguda de la nostra història», però, d'una altra, li retreuen la descurança lingüística amb la inclusió indiscriminada de castellanismes.⁴⁰

Colón i Soberanas⁴¹ s'han ocupat del *Gazophylacium* en la seva coneguda obra sobre l'estat de la qüestió de la lexicografia catalana des dels inicis fins a Pompeu Fabra. En el capítol dedicat a la lexicografia del segle XVII estudien tres diccionaris català-llatí: el *Fons verborum ac phrasium* d'Antoni Font,⁴² publicat l'any 1637, el *Thesaurus verborum ac phrasium* de Pere Torra⁴³ i el *Gazophylacium Catalano-Latinum*,⁴⁴ objecte del nostre estudi. Tocant a aquest darrer, dediquen alguns epígrafs a descriure sumàriament la macroestructura i la microestructura de l'obra, i en destaquen com a aspectes positius «l'intent de crear una macroestructura ben ampla amb la inclusió notable de termes tècnics cultes»⁴⁵ i l'abundor d'equivalències llatines; i com a aspectes negatius, l'escassetat de locucions i refranys i «la benevolença amb què acull els castellanismes més crus».⁴⁶

39. A. RICO i J. SOLÀ, *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, Publicacions de la Universitat de València, 1995, pàg. 106.

40. *Ib.*, pàg. 108.

41. Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *op. cit.*, pàg. 110 - 112.

42. Antoni FONT, *op. cit.*

43. Pere TORRA, *Dictionarium seu thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium*, *op. cit.*

44. Joan LACAVALLERIA i DULAC, *Gazophylacium Catalano-Latinum, dictiones phrasibus illustratas comprehendens, cui subicitur irregularium verborum elenchus*, *op. cit.*

45. Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *op. cit.*, pàg. 111.

46. *Ib.*, pàg. 112.

Joan Solà⁴⁷ ha manifestat un viu interès envers el *Gazophylacium* i n'ha analitzat diversos aspectes especialment a l'article de 1991, on, amb l'objectiu de «donar una idea suficient de la llengua d'ús», estudia tres obres publicades entre la segona meitat del segle XVII i la primera meitat del XVIII, una adaptació catalana de les *Eleganze* d'Aldo Manuzio el Jove duta a terme per Joan Baptista Bonet, la traducció catalana d'una sintaxi llatina d'Ignacio de los Valles, a càrrec de Gabriel Rovira, i el *Gazophylacium*. I no dubta a qualificar la llengua amb què estan redactades com «una mena d'argot que era una barreja de català i castellà tan natural per a ells com inacceptable i escandalosa per a nosaltres».⁴⁸

Són objecte del seu estudi l'ortografia, la sintaxi i el lèxic de les tres obres ja dites, però atesa l'amplitud de l'empresa, en el cas del lèxic es limita a fer-ne cinc observacions d'abast general.

Quant al *Gazophylacium*, Solà fa saber que n'ha estudiat una vuitantena de pàgines, l'equivalent a un 7,60 % del text. Amb l'estil peremptori que el caracteritzava, cadascun dels tres apartats objecte de la seva anàlisi estan reblerts de valuoses pistes que caldrà seguir per treure l'entrellat d'aquesta obra àmplia i complexa. Per començar, presenta aquesta obra bo i dient que «Es tracta d'un excepcionalment extens diccionari i frasari català-llatí, una de les obres més riques d'informació sobretot lèxica dels segles XVI-XVIII».⁴⁹

En referir-se a la profusió de variants formals i gràfiques a les tres obres estudiades, Solà adverteix que «Lacavalleria manifesta una considerable, sorprenent disciplica personal pel que fa a l'ús de la llengua: l'autor acull variants com tothom, però té les preferències personals força definides i controla molt bé els exemples que utilitza en pàgines ben allunyades».⁵⁰

Més endavant, a l'apartat de lèxic, diu: «Sobretot el diccionari de Lacavalleria és una deu riquíssima de fraseologia, probablement la més rica i més directament aprofitable que hem tingut durant segles i fins als grossos diccionaris del S. XIX». I acaba la seva anàlisi de l'obra incidint en una idea ja expressada abans per Coromines sobre l'eventual influència francesa de Lacavalleria:⁵¹

47. Joan SOLÀ i CORTASSA, *op. cit.*; A. RICO i J. SOLÀ, *op. cit.*, pàg. 106 - 107.

48. Joan SOLÀ i CORTASSA, *op. cit.*, pàg. 31.

49. *Ib.*, pàg. 32.

50. *Ib.*, pàg. 34.

51. *Ib.*, pàg. 51.

[...] Coromines fa referència més d'una vegada a la presència de gal·licismes en l'obra de Lacavalleria. Així serien «formes afrancesades» *perioda / periodo* i *episodo*. El nostre autor conté força termes semblants, com *dosa* «dosi» 343, *apoteosa* 44, *piramida* 856, etc. Encara en el terreny del lèxic, hi trobem *mina* «semblant, rostre, pinta» i altres (com el *fantassí* ja vist). En la fraseologia i la sintaxi és fàcil d'apuntar uns quants exemples que podrien també ser gal·licismes.

Joan Veny també ha abordat l'estudi del *Gazophylacium* des de diverses perspectives. Per exemple, el 10 d'octubre de 2014, en ocasió de la jornada «Alart i la lexicografia catalana» que tingué lloc a la facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona, va llegir la conferència inaugural titulada «Lexicografia comparada del segle XVII: els diccionaris de Font, Torra i Lacavalleria»,⁵² en què acarava aquestes tres obres bo i analitzant-ne diversos aspectes de la macroestructura i de la microestructura, com ara l'ortografia dels lemes recollits, la presència i el tractament d'estrangerismes, de diatopismes i de mots fantasma, i la documentació de neologismes i de fraseologismes, entre d'altres aspectes.

Veny destaca l'abundor de francesismes a l'obra de Lacavalleria, a propòsit dels quals diu «la descoberta de la font, Pomey, ens permet cerciorar-nos de la servitud de l'autor respecte al model francès», i a continuació forneix nombrosos exemples de calcs i d'expressions poc o gens adaptades.⁵³

En treballs posteriors Veny⁵⁴ ha portat la seva atenció envers diferents diccionaris antics, entre els quals hi figura també el de Lacavalleria, per a estudiar-ne els diatopismes.

Per acabar, donem notícia de la tesi doctoral que el lingüista tarragoní Ramon Marrugat ha dedicat a estudiar la naturalització i arrelament dels vegetals d'origen americà en la lexicografia catalana.⁵⁵ Marrugat ha dut a terme aquesta tasca mitjançant el buidatge sistemàtic de bona part dels diccionaris catalans d'època moderna i contemporània, el més antic dels quals és justament el *Gazophylacium*, una obra que li ha fornit vint-i-cinc noms d'espècies vegetals de procedència americana, una

52. Joan VENY, «Lexicografia comparativa del segle XVII: els diccionaris de Font, Torra i Lacavalleria», *op. cit.*

53. *Ib.*, pàg. 181.

54. *Íd.*, «Elements diatòpics en la lexicografia catalana», *op. cit.*

55. Ramon MARRUGAT CUYÀS, *L'adaptació a la llengua catalana dels noms dels vegetals procedents d'Amèrica i llur incidència en la lexicografia*, Universitat de Tarragona, 2014, [tesi doctoral].

quantitat de material molt estimable, segons l'autor, tenint en compte l'antiguitat de la font.⁵⁶

5.6. Aprofitament del *Gazophylacium* en altres camps d'estudi

Més recentment i com a conseqüència de l'interès desvetllat per la història i la cultura catalanes dels segles XVII i XVIII en les seves diverses facetes, s'han publicat treballs de gran interès, entre els quals cal destacar el de Xavier Baró i Queralt,⁵⁷ dedicat a la historiografia catalana del segle XVII. En aquest treball, que és la tesi doctoral de l'autor, s'enceta una nova via d'aproximació al *Gazophylacium*, en aquest cas concret com a eina auxiliar per a la recerca historiogràfica. En paraules de Baró, «l'extens i complet *Gazophylacium Catalano-Latinum* (1696), del llatí-nista Joan Lacavalleria, ens ha estat útil per copsar com s'entenien alguns mots clau a la darrereria del segle XVII [...]».⁵⁸ D'aquesta manera, s'explora la presència o absència de termes com ara 'història', 'historiador' i 'historiografia' i la manera com estaven conceptualitzats a l'època.

Aquesta via de consulta del *Gazophylacium* explorada amb èxit per Baró augura que en treballs futurs el tresor de Lacavalleria encara pot donar molts i bons fruits.

---

56. *Ib.*, pàg. 34 - 35.

57. XAVIER BARÓ I QUERALT, *La historiografia catalana en el segle del Barroc (1585-1709)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009.

58. *Ib.*, pàg. 11.

5.7. Recapitulació

Com acabem de veure, el *Gazophylacium* ha exercit al llarg del temps dues funcions principals: com a obra de referència i consulta, que és la finalitat per a la qual està pensat un diccionari, i com a font lexicogràfica. Amb tot, no deixa de ser sorprenent constatar que els usos dits anessin variant en funció dels usuaris de cada època. Si en un primer moment aquesta obra fou concebuda com un diccionari bilingüe orientat a l'aprenentatge del llatí com a llengua viva, i per tant destinat a la producció —oral i escrita— de textos llatins, en una etapa posterior, per exemple, a l'època en què Marià Aguiló era estudiant, es continua emprant el *Gazophylacium*, sí, però ara orientat a la descodificació de textos llatins i no pas a la producció.

Contemporàniament a l'abandó del llatí com a llengua viva, una nova tongada d'usuaris podia consultar la part catalana del *Gazophylacium* com si fos un diccionari monolingüe prescindint de la part llatina o bé relegant-la a una funció molt subsidiària.

El *Gazophylacium* fou acollit positivament per la gran abundor de tecnolèctes d'origen culte que aplega. En efecte, la publicació d'aquest tresor va ser la porta d'entrada de centenars, si no de milers, de termes savis a la llengua catalana, molts dels quals s'integraren ràpidament al lèxic i tenen plena vigència encara avui. No és d'estranyar, doncs, que els lexicògrafs del segle XIX hi puousin no pas pocs materials lèxics per a les seves obres.

Durant els segles XVII i XVIII el *Gazophylacium* esdevingué, juntament amb els diccionaris d'Antoni Font i de Pere Torra, una obra de referència de la llengua acadèmica catalana, d'aquí ve, doncs, el fervor que li manifestaren els homes de la prerenaiença i de la Renaixença.

De començaments del segle XX ençà, el *Gazophylacium* és considerat sota una nova llum, ja que ha esdevingut una font de primer ordre per a la documentació i l'estudi del català d'època moderna si bé ara ja desproveït de l'aura de prestigi de què havia gaudit en els segles anteriors.

6. Criteris de l'edició

Un text lexicogràfic antic mereix per part de l'editor una doble reflexió. En primer lloc, es tracta d'un text pertanyent a un moment i lloc concrets de la història de la llengua. En tant que document lingüístic, l'editor ha de conèixer, per tant, la varietat diacrònica i, si és possible, la diatòpica i la diastràtica de la llengua a la que s'enfronta, per poder discernir els fets purament gràfics dels fets de llengua, i els fenòmens de parla dels fenòmens de llengua. En segon lloc, un diccionari és un tipus de text que pertany al àmbit de la distància conceptual, és a dir, un text en el que s'empra una forma de llengua exemplar per ser obra de referència. Per això, la fixació del text i la seva organització al voltant de les estructures lexicogràfiques han de ser tasques primordials de l'editor, qui ha de aconseguir fer del diccionari un instrument de consulta útil.

(María ARRIBAS JIMÉNEZ, *La lexicografía bilingüe español-francés de los siglos XVI y XVII: estudio y edición del Diccionario español de fr. Pierre Séguin*, 2014, pàg. 25)

6.1. Justificació

Cal una edició crítica del *Gazophylacium*? Vet aquí la primera pregunta que em vaig plantejar quan vaig decidir d'incloure en el meu treball la transcripció d'un conjunt d'articles del diccionari de Lacavalleria. La dita transcripció havia de ser una mostra de l'obra que em disposava a estudiar i, a més, havia de servir com a suport documental per a il·lustrar la part teòrica del meu treball.

Editar críticament el *Gazophylacium* podria semblar, d'entrada, que no és estrictament necessari per tal com aquesta obra ens ha arribat en una edició única, de

1696, impresa en format foli, en què els articles lexicogràfics es presenten a doble columna, amb la fesomia dels diccionaris que ens és familiar i amb una qualitat d'impressió notable. L'edició crítica, doncs, semblaria més justificada en el cas en què l'obra fos en un suport manuscrit inèdit o comptéssim amb més d'una edició d'aquell text, cosa que no és el cas.

Amb tot, només cal que el lector curiós llegeixi uns quants articles del *Gazophylacium* per adonar-se que, malgrat la similitud formal amb els diccionaris bilingües actuals, tant l'estructura dels articles del *Gazophylacium* com els seus continguts són ben diferents i demanen, si més no, una explicació com queda parlès per mitjà d'alguns exemples.

Un dels aspectes que em va sorprendre més en començar a analitzar el *Gazophylacium* és el fet que inclogui tanta toponímia (v. **ANGORI**, **ARMACAN**, **AUSPURG** i **AXIMA**, entre d'altres), molta de la qual és d'origen francès (v. **ABBEVILA**, **AUNIS**, **AVRANXES**, **AUTUN**, etc.). Aquesta part de la nomenclatura és especialment interessant, perquè molta d'aquesta toponímia compta amb poca o nul·la tradició a casa nostra, per la qual cosa, en la mesura que pugui, provaré de dir d'on procedeix i per què Lacavalleria la va seleccionar per al seu diccionari.

Una altra qüestió que em va sobtar només d'encetar la lectura d'aquell diccionari fou la presència d'unitats fraseològiques no recollides pels diccionaris anteriors on costava de reconèixer-hi la genuïtat del català. Són exemples del que dic les expressions «*Les aygües són baixes*» i «*Vós aveu feta la aygua tota clara*», s. v. **AYGUA**. Com en el cas anterior, no puc estar de preguntar-me de quina o quines fonts procedeixen, aquestes expressions, i, sobretot, què signifiquen.

També hi ha aspectes de l'estructura del *Gazophylacium* que demanen una explicació. Si es posa l'atenció en la nomenclatura d'aquest diccionari s'observarà que molts lemes d'aquella obra estan formats per expressions plurilexemàtiques, en les quals unes vegades s'expliciten elements que formen part de l'estructura argumental del mot nucli —elements que en la pràctica lexicogràfica actual es coneixen com a 'elements extrínsecs' i que se solen formalitzar en el camp de la definició mitjançant alguns recursos tipogràfics com ara parèntesis o claudàtors—, per exemple, l'expressió «*una obra*» del lema **ACABAR una obra**; altres vegades, a més dels extrínsecs, s'intercala un sinònim del mot nucli, per exemple, el verb «*arremètrer*» del lema **ACOMÈTRER, o arremètrer, a algú**, o bé, una variant mor-

fològica, per exemple, el verb «*consellar*» del lema **ACONSELLAR**, o *consellar*, a *algú*, etc.

La descoberta que una de les fonts principals de Lacavalleria per a l'elaboració del seu diccionari fou el diccionari francès-llatí del pare Pomey ja citat va aportar una mica de llum a algunes de les qüestions suara esmentades i encara a d'altres com faré veure més endavant: si el model de Lacavalleria fou un diccionari francès, puc donar clarícies de l'origen de la toponímia que inclou el *Gazophylacium* i també puc mirar d'explicar la manca de genuïnitat d'algunes expressions pretesament populars per aquesta via.

Semblava raonable, doncs, que en una primera aproximació, si més no, em plantejés l'acarament d'una part del contingut del *Gazophylacium* amb la font francesa ja dita per a esbrinar-ne el grau de dependència de Lacavalleria.

Per altra part, també hauria de poder donar algun aclariment tocant al paper que juguen les dues altres fonts catalanes que va emprar el nostre autor, els diccionaris català-llatí d'Antoni Font i de Pere Torra, els seus predecessors immediats.

A propòsit de Font i de Torra, se sap que els diccionaris respectius són fruit de la traducció i adaptació d'un diccionari castellà-llatí de Bartolomé Bravo. Atès el fet que Lacavalleria pren com a font principal un diccionari francès-llatí, em sembla lògic voler resseguir en quins aspectes s'aparta el nostre autor de les solucions adoptades per Font i per Torra i, sobretot, quines conseqüències té, pel que fa a la part catalana de l'obra, el fet de traduir del francès. Ja hem dit en el capítol anterior que els diccionaris de Torra i de Lacavalleria van esdevenir models de l'anomenada 'prosa acadèmica culta' en català fins gairebé el començ del segle xx. S'imposa, doncs, una explicació acurada de les qüestions que he enumerat i de moltes altres que només una edició anotada críticament és capaç d'evidenciar. Per això, i atesa la dimensió monumental del *Gazophylacium*, he optat per editar-ne críticament una mostra representativa. M'ha semblat que el conjunt d'articles començats per *a*, que va de la pàgina 1 a la 74 inclusivament i que consta de 1.599 articles lexicogràfics, complia aquest requisit.

Ultra aquest material, també anoto críticament els sis textos que precedeixen el diccionari i els dos textos complementaris de caràcter gramatical que clouen l'obra.

6.2. Establiment del text

Com ja he dit anteriorment, el text català del *Gazophylacium* és en gran part traducció del text francès del diccionari del pare Pomey mentre que el text llatí n'és còpia —unes vegades, còpia directa, altres, amb additaments i modificacions. Atès que el meu interès principal és la part catalana del diccionari de Lacavalleria, en un primer moment em vaig plantejar la possibilitat d'editar críticament només el text català i de transcriure el text de les equivalències llatines que li fa de parió, però sense comentar-lo críticament.

Aviat em vaig adonar que el text llatí del *Gazophylacium* tenia un paper rellevant dins del conjunt de l'obra. Per exemple, a la font francesa hi ha articles que no tenen paràfrasi definidora. Quan Lacavalleria decideix traslladar un d'aquests articles, si, contràriament al que fa la font francesa, considera que el lema ha d'anar seguit d'una definició, sovint l'elabora traduïnt al català una de les equivalències llatines presents a l'article de la font francesa. Per exemple, s. v. **APOSTASIA de la fe christiana** hi ha l'expressió «*Apostasia de orde religiós*» seguida de la definició, que manca a l'article APOSTASIE de la font francesa, «*deserció de orde religiós en lo qual se ha fet professió*», que no és altra cosa sinó la paràfrasi catalana de l'equivalència llatina «*Defectio ab religioso ordine*».

Altres vegades, si creu que l'expressió francesa fa de mal traduir al català o bé, si li sembla que una versió catalana massa acostada al francès no seria prou adequada des del punt de vista estilístic, també recorre a la traducció d'una de les equivalències llatines corresponents, per exemple, s. v. **AGUAYTAR a algú** hi ha l'expressió «*Aguaytar a algú per a trahir-lo*», la traducció de la qual es basa en l'equivalència llatina «*Aliquem ex insidiis observare, explorare*», mentre que l'expressió francesa diu «*Épier l'ennemy*»; s. v. **ABRASSAR** hi ha l'expressió «*Tot lo que lo cel de la Lluna abrassa és caduch y mortal*», l'expressió «*és caduch y mortal*» és traducció de l'equivalència llatina corresponent «*caducum et mortale est*», mentre que l'expressió francesa corresponent fa «*est périssable*».

Lacavalleria fins i tot trasllada al català algun dels topònims presents a la font francesa a partir de l'equivalència llatina. Per exemple, el demònim **ARGENTINA** és pres de la denominació llatina, «*Argentina*», per a referir-se a la ciutat d'Estrasburg que a la font francesa figura com a STRASBOURG.

Així, tenint en compte aquest col·lingüisme o ‘col·laboració entre llengües’ tan fluida i natural per al nostre autor, he optat per editar tant el text català com el text llatí. Per tant, la meua edició dels articles del *Gazophylacium* començats per la lletra *A* preveu un tractament diferenciat i independent dels dos textos que el formen i que detallo tot seguit.

6.3. Presentació gràfica

6.3.1. Edició dels textos catalans

Els textos catalans que edito són la llicència del marquès de Gastañaga, la nota «Al lector» i l’apartat «Errors emendats», tres textos preliminars força breus, i la totalitat dels articles començats per *a* del cos del diccionari.

Abans d’emprendre la tasca de transcriure els textos catalans del *Gazophylacium* he sospesat amb deteniment els pros i els contres dels cinc models d’edició de textos d’època moderna que proposa Feliu.¹ Segons l’autor, la tria depèn de la finalitat de l’edició i de la naturalesa del text. I com a corol·lari de l’afirmació anterior, jo hi afegiria que en última instància depèn també dels destinataris als quals s’adreça el text editat.

En el cas present, segueixo els criteris de la col·lecció «Els nostres clàssics» de l’editorial Barcino, perquè l’edició resultant va adreçada, molt específicament, a filòlegs, lingüistes o historiadors; en una paraula, a un públic especialista que molt probablement s’acostarà al text del *Gazophylacium* amb propòsits exclusivament acadèmics.²

A continuació, dono compte de les decisions preses en la transcripció textual que he dut a terme.

a) Convencions gràfiques

Els articles del diccionari consisteixen en dos textos: el text català seguit del text de les correspondències llatines. Per distingir-los, a l’interior de l’article La-

---

1. Francesc FELIU, «Problemes en l’edició de textos catalans de l’edat moderna», a: *Anuari Verdguer*, 16 (2008), pàg. 353 - 376.

2. *Ib.*, pàg. 370 - 371.

cavalleria emprà la lletra cursiva per al primer i la lletra rodona per al segon. La meua transcripció manté aquesta convenció. També la mantinc en el cas dels textos preliminars, que van en rodona, llevat de l'apartat «Errors emendats», en què s'empra la versaleta per als lemes on hi ha alguna esmena a fer, la rodona per al mot o expressió que cal esmenar i l'esmena corresponent i la cursiva per a l'expressió *llegiu* que separa l'un de l'altra.

b) Majúscules

Regularitzo l'ús de les majúscules segons els criteris actuals.

c) Grafies

La meua transcripció manté escrupolosament la forma gràfica de l'original: conservo els grafemes originals llevat de *u/v* i *i/j*, que he regularitzat d'acord amb l'ús actual, i transcriu la *essa llarga (f)* per *s*.

En alguna ocasió he escrit entre parèntesis l'adverbi llatí *sic* per a indicar que una determinada forma, inexistente en llatí o en català, apareix escrita exactament així en el text original.

He substituït *-ll-* per *ela* geminada quan el dígraf no té valor palatal, sinó geminat. Per exemple, transcriu *anullament* i *anullar* per *anul·lament* i *anul·lar*, respectivament. Semblantment, transcriu *apellació* i *apellar* per *apel·lació* i *apel·lar*, *repellir* per *repe·llir* i *apostilla* per *apostil·la*. Amb tot, he mantingut amb *-ll-* els mots *abollició*, *abollidor*, *abollir*, *abollit* i *rellíquies*, ja que, segons Joan Coromines, es tracta de «variants vulgars alterades», que suposadament es realitzarien amb [ʎ].³

He desenvolupat les abreviacions, llevat de *etc.*, 'etcètera', i de *V.*, 'vegeu', emprada habitualment en el llenguatge metalexiconogràfic per a remetre el lector a un altre article del diccionari. També he desenvolupat les títles amb què se solen representar les consonants nasals *m* o *n* abreujades o bé la conjunció *que*. Així, transcriu *innocēt* i *malamēt* per *innocent* i *malament*, respectivament.

He esmenat els errors de transmissió del text català, sovint imputables a la tasca dels impressors, consistents, sobretot, en el trabucament de l'ordre de les síl·labes

3. *DECat*, s. v. ABOLIR, vol. 1, pàg. 16b.

d'un mot, i en haplografies i diplografies. I indico les esmenes fetes a l'aparat crític.

Les úniques grafies en les quals he intervingut són les dels noms patronímics. Seguint la pràctica general en la bibliografia catalana actual i d'acord amb les orientacions de l'Oficina d'Onomàstica de la Secció Filològica, regularitzo la forma gràfica dels noms patronímics anteriors a l'establiment del registre civil d'acord amb les normes ortogràfiques vigents, amb l'etimologia i amb la forma fonètica corresponent. Així, escric *Dulac* i no pas *Dulach*, que és com surt escrit aquest cognom en els documents i obres del Sis-cents.⁴ També escric *Josep Peirí* i no pas *Joseph Peiry*, *Maians* en comptes de *Mayans* i *Torres* en comptes de *Torras*.

En aquesta tasca de regularització de patronímics m'ha estat d'ajut l'obra de Francesc de Borja Moll, *Els llinatges catalans*.⁵

d) Divisió de mots

Separo els mots o bé n'ajunto els components segons la normativa ortogràfica actual. Per exemple, separo les perífrasis prepositives *pera* i *desde*, el *perquè* interrogatiu, les paràfrasis de sentit distributiu *cadahú* i *cadaqual* i les locucions adverbials *adintre*, *agratcient*, *apart*, *apenas* i *apunt*, que Lacavalleria escriu sempre aglutinades, i uneixo els substantius *aygua fort*, *aygua ros*, els grups substantivats *cap de munt* i *cap de vall*, els components dels adverbis *abans de ahyr*, *per tot* i *en darrera*, els components dels adjectius *agre dols*, *prop passat*, *vint y nou* i *mal criat* i del grup *pera què* quan fa funció de conjunció introduïnt una subordinada de finalitat («**Peraquè jo no abusia de la vostra audiència**», s. v. **AUDIÈNCIA**), que en el *Gazophylacium* estan escrits separadament.

Empro els apòstrofs, les dièresis i els guionets segons la normativa ortogràfica actual i, doncs, transcriu els sintagmes *al altre*, *al amfiteatro*, *al ivern*, *del agró*, *del altre*, *della* i *del enteniment* per *a l'altre*, *a l'amfiteatro*, *a l'entorn*, *a l'ivern*, *de l'agró*, *de l'altre*, *d'ella* i *de l'enteniment*, respectivament. I transcriu *alentorn* i *anarsen* per *a l'entorn* i *anar-se'n*, respectivament, però no escric la dièresi quan

4. Astor tracta del cognom Dulac s. v. Lacas (v. Jacques ASTOR, *Dictionnaire des noms de familles et noms de lieux du midi de la France*, París: Éditions du Belfroi, 2002, pàg. 431).

5. Francesc de Borja MOLL, *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*, 2a edició molt augmentada, Mallorca: Editorial Moll, 1982.

un hiatus ja té una *h* intercalada que l'indica.

També empro el punt volat per indicar l'elisió de vocals que avui es representen gràficament. Així, transcriu *quel* per *que·l*, *quem* per *que·m* i *ques* per *que·s*.

e) Accentuació i puntuació

Regularitzo l'accentuació i la puntuació del text d'acord amb l'ús actual. Per exemple, Lacavalleria tendeix a separar amb una coma el subjecte o el complement directe del verb: «*Quan lo abrasament de la mia casa, anava escampan-se per tota la ciutat*», s. v. **ABRASAMENT**. Nosaltres transcrivim aquest exemple sense la coma.

f) Signes diacrítics

Faig constar entre claudàtors els grafemes, mots o seqüències textuais reconstruïdes. En la gran majoria de casos, es tracta d'un caràcter o, menys habitualment, d'una seqüència de caràcters que no s'ha imprès ja sigui a causa d'alguna irregularitat en el paper o en el tipus mòbil.

Generalment, la reconstrucció dels caràcters o seqüències de caràcters que manquen és de bon fer: n'hi ha prou de consultar el passatge afectat en un altre exemplar del *Gazophylacium* o bé ho resolc pel context immediat del mot afectat.

6.3.2. Edició dels textos llatins

Els textos llatins que edito són tres textos preliminars, a saber, «Censura Hyacinthi Torras», «Censura Magini Cases» i l'epigrama «Ad laudem amici huius *Gazophylacii* auctoris», la totalitat de les equivalències llatines presents als articles començats per *a* del *Gazophylacium* i els dos textos de caràcter gramatical que clouen el diccionari, a saber, «Irregularium verborum elenchus» i «Irregularium quorundam verborum impersonalium elenchus».

El text llatí del *Gazophylacium* es caracteritza pel fet de presentar una ortografia escolar pensada per ajudar els alumnes a pronunciar els mots amb l'accent sobre la síl·laba tònica i a distingir la categoria gramatical de dos o més mots homògrafs.

A final del segle XVII el llatí encara es considerava una llengua viva, si més no en l'àmbit escolar i científic —i especialment en els centres dirigits pels jesuïtes—,

d'aquí ve que el text llatí del nostre diccionari contingui tantes marques diacrítics.

Avui tot el marcatge prosòdic i morfosintàctic que presenta el text llatí del *Gazophylacium* ja no té raó de ser, i en l'àmbit de l'edició de textos neollatins es tendeix a prescindir de tots aquests elements 'auxiliars' que, lluny d'ajudar, entrebanquen notablement la lectura.⁶

A l'hora d'escollir entre el respecte a ultrança de l'*usus scribendi* de Lacavalleria —que implica el manteniment d'una ortografia escolar com la del *Gazophylacium*— i la unificació gràfica basada en la tradició del llatí clàssic, no he tingut cap dubte: tenint en compte que el lector potencial al qual s'adreça la meva edició és un especialista —filòleg, lingüista o historiador— amb coneixements de llatí adquirits en els cicles formatius de l'ensenyament secundari i universitari català, on el llatí que s'imparteix és el d'època clàssica, he optat per acostar la meva transcripció dels textos llatins del *Gazophylacium* a les edicions dels clàssics llatins que es duen a terme avui. Detallo, tot seguit, la naturalesa de les meves intervencions.

a) Convencions gràfiques

Els textos llatins del *Gazophylacium* estan escrits en lletra rodona, llevat de l'epigrama «Ad laudem amici huius *Gazophylacii* auctoris», de Jaume Gònima, i la nota d'advertència que precedeix la llista «Irregularium verborum elenchus», que estan escrits en cursiva. En la meva transcripció mantinc la convenció gràfica original.

b) Majúscules

Regularitzo l'ús de les majúscules: únicament mantinc les majúscules per posició i les dels noms propis, les dels adjectius derivats d'aquests o les de noms que són assimilables a noms propis.⁷

6. Sebastián MARINER BIGORRA, *La(s) ortografía(s) escolares del latín*, 2006, URL: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcvm4p6>, v. especialment els apartats II i III.

7. Per a dur a terme aquesta tasca m'he ajudat del diccionari llatí-català, d'Enciclopèdia Catalana. (V. *Diccionari llatí-català*, dir. Antoni SEVA, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993).

c) Grafies

En la transcripció dels textos llatins del *Gazophylacium* prescindixo d'algunes convencions gràfiques molt arrelades fins a èpoques recents, però que les edicions actuals de textos llatins, tant clàssics com d'època moderna, han abandonat.

- No distingeixo gràficament entre *i* vocàlica (*i*) i *i* semiconsonant (*j*): en la meua transcripció, *pretij* passa a *pretii* i *dejector* passa a *deiector*, etc.
- La *v* s'empra d'acord amb el seu valor fonètic.
- Transcribo la *essa* llarga (*f*) per *s*.
- Resolc totes les lligadures pels grafemes separats corresponents i, doncs, escric *et, fi, fl, ct, ae, oe, st, th, ff, ffi, ffl* i *fh*.
- Resolc la *e* caudata pels grafemes separats corresponents *ae* o *oe*. Per exemple, transcribo *cędere* per *caedere*, *hęc* per *haec*, etc.
- Resolc les vírgules o titlles que representen les consonants nasals *m* o *n* i transcribo *pretiũ* per *pretium*, *inflãmari* per *inflammari*, *quẽ*, per *quem*, *examẽ* per *examen*, *excisionẽ* per *excisionem*, *nõ* per *non*, *perniciẽ* per *perniciem* i *praecingũtur* per *praecinguntur*.
- Desenvolupo les abreviatures, llevat de *etc.*, sense indicar-ho en el text.
- Desenvolupo totes les ocurrencies de la conjunció *-que* abreviada en *-q*, per exemple, desenvolupo *pedibusq* en *pedibusque*.
- Transcribo la nota tironiana & per *et*.

Un altre aspecte de la meua edició dels textos llatins del *Gazophylacium* de la qual vull deixar constància és la uniformització ortogràfica d'una colla de mots d'acord amb la grafia del llatí clàssic. De fa temps, és una pràctica corrent entre els neollatinistes normalitzar l'ortografia llatina emprada pels escriptors dels segles XVI, XVII i XVIII d'acord amb els usos del llatí clàssic. Es pot objectar que amb aquest procediment els textos perden part de l'aroma de l'època. Potser sí, però

amb tot, considerem que la intenció de facilitar l'accés als dits textos justifica aquesta intervenció.

Per a dur a terme la normalització gràfica dels mots llatins em baso en els treballs dels professors Ijsewijn⁸ i Rabbie.⁹ Seguint les seves orientacions,

---

8. Jozef IJSEWIJN, «Editorial principles», a: *Companion to neo-Latin studies. Part II Literary, linguistic, philological and editorial questions*, Lovaina: Leuven University Press, 1998 (1977), (Supplementa humanistica Lovaniensia, 14), pàg. 224 - 225.

9. Edwin RABBIE, «Editing Neo-Latin Texts», a: *Editio* (1996), pàg. 25 - 48.

Transcrip:	en comptes de:	Transcrip:	en comptes de:
abicere	abiicere	exstinguere	extinguere
adhaerere	adherere	exstirpare	extirpare
adicere	adiicere	exsto	exto
adolescens	adolescens	exstruo	extruo
anulus	annulus	foederato	federato
asciscere	adsciscere	foedus	fedus
ascita	adscita	harena	arena
ascititia	adscititia	illustrare	ilustrare
attribuo	atribuo	immo	imo
caedem	coedem	inicere	iniicere
caelum	coelum	intellegere	intelligere
caritas	charitas	maeror	moeror
ceterus	caeterus	numquam	nunquam
circum-	circun-	nuntiare	nunciare
commendare	conmendare	obicere	obiicere
conicere	coniicere	paene	pene
contio	concio	praenuntiare	praenunciare
cottidie	quotidie	proicere	proiicere
deicere	deiicere	pronuntiare	pronunciare
denuntio	denuncio	quicumque	quicumque
dicio	ditio	reicere	reiicere
disicere	disiicere	renuntiare	renunciare
EICERE	EIICERE	rettulit	retulit
enuntiatum	enunciatum	scaena	scena
epistula	epistola	sollemnis	solemnis
exaggeratio	exageratio	subicere	subiicere
exsecratio	execratio	suppurare	supurare
exspectatio	expectatio	traicere	traiiicere
exstillantes	extillantes	umquam	unquam

Taula 6.1: Mots llatins amb grafia normalitzada

En canvi, no modifiko *litera* ni el derivat *literarius* per *littera* i *litterarius* per

respecte a l'*usus scribendi* de Lacavalleria i de Pomey, ja que aquests autors no vacil·len mai en la grafia dels dits mots: els escriuen sempre amb una sola *t*. Per altra part, és opinable que calgui canviar la forma gràfica *litera*, tan habitual en els textos neollatins, per la grafia considerada 'clàssica' *littera*, atès que les formes amb una sola *t* també es documenten en els textos llatins d'època clàssica.

També mantinc la *vox nihili* «dissidium», s. v. **ANTIPATHIA**, i no la modifico en «discidium» perquè, com han demostrat Rabbie¹⁰ i Helander,¹¹ entre d'altres, en els textos neollatins del segle XVII aquest mot fantasma s'empra en el sentit de 'dissensió', que és el sentit que també té el mot tant en el diccionari de Pomey com en el *Gazophylacium*.

d) Accentuació i puntuació

Regularitzo la puntuació, especialment en aquells casos en què les comes no s'empren per separar oracions. Sovint, en els textos neollatins la coma té altres usos, a més de separar oracions i períodes. Per exemple, s. v. **ABANS**, hi ha el sintagma «Omnes, ante illum, philosophi». En aquest cas suprimim les comes que precedeixen i segueixen el sintagma «ante illum» perquè la seva funció és que el lector entengui que l'adjectiu «omnes» concorda amb el substantiu «philosophi».

No reproduïxo l'accent agut sobre la síl·laba tònica dels mots («Eo redeóque», s. v. **ANAR**). Tampoc reproduïxo l'accent greu que duen els adverbis i transcriu «longè», «antè», «priùs», etc., per «longe», «ante», «prius», etc.

Prescindeixo dels accents diacrítics. En els textos neollatins, sobretot els d'àmbit escolar, s'empra l'accent greu per distingir parelles de mots homògrafs. Per exemple, en el *Gazophylacium* s'escriu accent greu sobre la conjunció «cùm» («Cùm antea senator fuisset», s. v. **ABANS**) per a distingir-la de la preposició homònima; també el duu la preposició «à» per a distingir-la de la interjecció homònima, el pronom relatiu «quò» («Locus quò accedi facile potest», s. v. **ACCESSIBLE**) per a distingir-lo de la conjunció i de l'adverbi homònimes, i l'adverbi «recèns» («[...]»

10. Edwin RABBIE, «Remarks on Editorial Principles», a: *Hugo Grotius, Ordinum Hollandiae ac Westfrisiae pietas (1613): Critical Edition with English Translation and Commentary*, ed. d'Edwin RABBIE, Leiden, New York, Köln: Brill, 1995, (Studies in the history of Christian thought, 66), pàg. 92.

11. Hans HELANDER, «Neo-latin Studies: Significance and Prospects», a: *Symbolae Osloenses*, 76 (2001), pàg. 89 - 90.

corpus, animumque recèns afficit», s. v. **ACCIDENT**) per a distingir-lo del participi de present. També duu accent greu l'adverbi «*frequentius*» («*In minas frequentius erumpens*»), s. v. **AMENASSAR**, o *menassar*, a **algú**) per a distingir-lo de la forma del comparatiu de l'adjectiu neutre singular *frequens, -entis*, etc.

No grafio l'accent circumflex perquè també té una funció diacrítica, ja que figura únicament sobre vocals llargues i serveix per distingir homògrafs que difereixen quant a la llargada de la vocal.¹² Per exemple, el circumflex figura sobre l'ablatiu singular dels noms de la primera declinació per distingir-lo del nominatiu singular («*Tuâ causâ*», 'en interès teu', s. v. **AMOR**) o sobre el genitiu singular dels mots de la quarta declinació (*Hic tumultus, ûs*) per distingir-lo del nominatiu singular i de l'acusatiu plural o sobre l'ablatiu singular dels pronoms *eâ* i *ipsâ* per distingir-los del nominatiu singular *ea* i *ipsa*, respectivament. També duu circumflex l'adverbi *aliâs* per distingir-lo de la forma homògrafa *alias*, acusatiu femení plural del demostratiu *alius, alia, aliud*, i l'infinitiu present actiu del verb *teneo, tenêre*, per distingir-lo de l'adverbi *tenere*, etc.

Per últim, no transcriu les dièresis que assenyalen els hiatus. Així, en comptes d'escriure *Achaïa, coïre, coëunt, tenuïus, poëtarum, aër*, etc., escriu *Achaia, coire, coeunt, tenuius, poetarum, aer*, etc.

e) Signes diacrítics

Faig constar entre claudàtors els grafemes, mots o seqüències textuais reconstruïdes. (V. § 6.3.1 f).

f) Codificació de la informació morfosintàctica

Mantinc les convencions tipogràfiques emprades per Lacavalleria en el cos del diccionari. Vegeu-ne la descripció detallada a § 6.5.

12. Piet STEENBAKKERS, «Accent-marks in Neo-Latin», a: *Acta conventus neo-latini Hafniensis: Proceedings of the Eight International Congress of Neo-Latin Studies*, ed. de Rhoda SCHNUR, 1997, (Medieval and Renaissance texts and studies, 120), pàg. 927.

6.4. Disposició del text

Com ja he explicat al capítol 3 (v. § 3.3), sostinc la hipòtesi que l'exemplar del diccionari del pare Pomey que avui es troba a la sala de reserva de la BUB era propietat de Joan Lacavalleria. El nostre autor va editar algunes parts del text directament sobre el dit exemplar. I és justament en el primer dels textos complementaris titulat «*Irregularium verborum elenchus*» on l'activitat editora de Lacavalleria és més patent, ja que, de tant en tant, en aquella llista una mà —versemblament la de Lacavalleria— escriu una crida i, en nota a peu de pàgina, en els marges o en l'espai intercolumnar, afegeix un paradigma que troba a faltar a la font francesa o bé proposa una esmena a la forma gràfica d'algun temps verbal. I tant els paradigmes afegits com les esmenes figuren a les llistes corresponents del *Gazophylacium*.

En una fase primerenca d'aquesta recerca vaig acordar amb el meu director, Francesc Feliu, d'editar el conjunt d'articles lexicogràfics del *Gazophylacium* començats per *a*. També ens van semblar d'interès l'edició dels textos preliminars, però la troballa de l'exemplar del diccionari de Pomey a la BUB ens va decidir a incloure en la nostra edició els dos textos complementaris que figuren a continuació del diccionari.

Resumidament, doncs, en aquest treball edito i presento en aquest ordre els sis textos preliminars, el conjunt dels articles començats per *a* (p. 1-74), que són 1.599 en total, i les dues llistes de contingut gramatical on figuren els paradigmes dels verbs llatins irregulars.

6.4.1. Textos preliminars

Els textos preliminars són sis i figuren en els quatre primers fulls de l'obra, sense numerar. Son els següents:

1. «Censura Hyacinthi Torras»;
2. «Censura Magini Cases»;
3. «Privilegi del marquès de Gastañaga»;
4. la nota atribuïda a Joan Lacavalleria, «Al lector»;

5. l'epigrama laudatori «Ad laudem amici huius *Gazophylacii* auctoris», que és obra de Jaume Gònima; i
6. l'apartat «Errors emendats» atribuïble també a Lacavalleria.

Hi ha tres textos preliminars escrits en llatí. Són el primer, «Censura Hyacinthi Torras»; el segon, «Censura Magini Cases» i el cinquè, «Ad laudem amici huius *Gazophylacii* auctoris», de Jaume Gònima. Dono la traducció catalana d'aquests textos en les pàgines acarades corresponents. L'anotació, però, figura sempre a peu de pàgina dels textos llatins.

Totes les versions catalanes dels textos llatins que figuren en aquest treball són de la meua mà.

En els textos preliminars, la llista titulada «Errors emendats» figura a doble columna, i les llistes de verbs irregulars i de verbs impersonals dels textos complementaris, a triple columna. Amb tot, la nostra transcripció és a text seguit, com hem fet també amb la transcripció dels articles corresponents a la lletra *a* del diccionari.

6.4.2. El cos del diccionari

En el diccionari els lemes estan ordenats per ordre alfabètic i el text figura a doble columna. Cada columna va encapçalada per tres lletres: ABA, ABE, etc., o quatre en el cas de consonants dobles: ACCE, etc., que queden fora del text de la caixa tipogràfica, corresponents al començament del darrer mot de cada columna i que fan la funció de mots guia.

Ja dins de la caixa del text, els articles lexicogràfics van precedits d'epígrafs (AA., AB., AC., AD., AF., etc.) que en faciliten la localització. La inicial del primer article lexicogràfic de cada lletra és una caplletra ornamentada. Tanmateix, en la meua edició, reproduïxo la caplletra *A* sense ornamentació i en el mateix cos dels altres lemes.

La meua transcripció manté l'ordre alfabètic del *Gazophylacium* per bé que en alguns casos, com a resultat de la regularització dels grafemes *u* i *v* i *i* i *j*, l'ordre resultant no es correspon amb l'ordenació alfabètica actual. Per exemple, transcriu

per **ÀIAX** l'article que apareix escrit **AJAX** a l'original i que figura després de **AJAVRER** (*i. e. ajàurer*) i abans de **AJOCAMENT**, i transcriu per **AUCELL** l'article **AVCELL** de l'original, el qual està indexat després de **AVARICIOSAMENT**.

No mantinc el doble encolumnat de l'original, sinó que transcriu els articles a una sola columna, però reproduïxo la paginació original. Així, d'una banda, indico el canvi de pàgina i el canvi de columna mitjançant una doble plec en el punt precís del text en què es produeix, i en una nota al marge dret de la pàgina faig constar el nombre de la pàgina següent d'una *a* o d'una *b* en lletra rodona per indicar la transició d'una pàgina a la següent i de la primera a la segona columna de cada pàgina. En aquesta nota marginal també faig constar, a continuació del número de pàgina i de columna, les lletres guies que encapçalaven cada columna i que queden fora de la caixa tipogràfica.

6.4.3. Textos complementaris

Edito els dos textos complementaris que venen a continuació del diccionari, és a dir, les llistes «Irregularium verborum elenchus» (p. 1037-1047) i «Irregularium quorundam verborum impersonalium elenchus» (p. 1047), en què es presenta la morfologia dels verbs llatins irregulars.

La llista «Irregularium verborum elenchus» compta amb una presentació en llatí, però atès que és força breu, la versió catalana que en dono figura a peu de pàgina.

6.5. Criteris lexicogràfics d'edició

El filòleg que edita un diccionari manuscrit n'ha de decidir tots els aspectes relatius a la representació de les estructures lexicogràfiques per la senzilla raó que es tracta d'una obra no impresa, però l'editor d'un diccionari com el *Gazophylacium*, que ja compta amb una edició impresa, està condicionat per la dita edició.

En efecte, el conjunt d'articles lexicogràfics del *Gazophylacium* que edito ja compta amb un sistema gràfic de marcatge d'estructures lexicogràfiques que respecto, naturalment, i que detallo tot seguit.

Cada article comença amb el mot nucli o lema escrit en versaletes. Si el lema

és una expressió plurilexemàtica, el mot o mots que venen a continuació del mot nucli estan escrits en lletra cursiva.

A l'interior de l'article, les expressions catalanes es presenten sempre en lletra cursiva i les equivalències llatines, en rodona. Per tant, Lacavalleria no distingeix gràficament si l'expressió catalana és una paràfrasi definidora, un exemple, una unitat fraseològica, un terme o una col·locació, i tampoc no ho indica per a les equivalències llatines corresponents.

Quan un article compta amb més d'una accepció, Lacavalleria repeteix el mot nucli escrit en cursiva a continuació de l'accepció anterior i, separat per una coma, afegeix a continuació una glossa breu o una paràfrasi definidora amb la finalitat justament de discriminar-la de les accepcions anteriors.

Les remissions entre articles estan escrites en rodona i van precedides de l'abreviatura V., 'vegeu', també en rodona, i apunten a una variant gràfica del lema en qüestió (**ACER** V. **Asser.**), a un mot que és el primitiu del lema en qüestió (**ABOMINACIÓ** [...] V. **Abominar.**) o bé n'és un derivat (**ACOMÈTRER**, o **arremètrer**, a **algú** [...] V. **Acomès.**), o bé a un mot —de vegades a més d'un— amb el qual està relacionat semànticament escrit també en lletra rodona (**ABARCAR** V. **Empèndrer**. **Abrassar.**).

Durant la tasca de transcripció dels articles lexicogràfics del *Gazophylacium* començats per *a*, em vaig plantejar la possibilitat d'afegir al marcatge lexicogràfic que acabo de descriure altres marques que fossin d'ajut al lector, com ara l'ús de pleques per a separar les diverses expressions presents en un article donat, juntament amb les equivalències llatines corresponents, o l'ús de claudàtors per a marcar el mot o mots del lema i de les definicions que són, de fet, elements extrínsecs o, fins i tot, l'ús de marques com ara UF, 'unitat fraseològica', com fa Arribas en la seva edició del diccionari de Pierre Séguin.¹³

Tot i la innegable utilitat d'un marcatge lexicogràfic com el que acabo de descriure, he optat per respectar el que ja hi ha a l'edició impresa del *Gazophylacium*. Únicament hi he afegit l'ús de la lletra negreta. Mitjançant aquest recurs tipogràfic marco el mot o mots que formen part de la nomenclatura, però n'exclo la

13. Pierre SÉGUIN, *Diccionario español = Dictionnaire espagnol*, a: María ARRIBAS JIMÉNEZ, *La lexicografía bilingüe español-francés de los siglos XVI y XVII: estudio y edición del Diccionario español de fr. Pierre Séguin*, ed. de María ARRIBAS JIMÉNEZ, tesi doctoral dir. per Manuel ALVAR EZQUERRA, Madrid: Universidad Complutense, 2014, pàg. 613 - 1023, *passim*.

conjunció *o* que sovint introdueix variants de naturalesa ortogràfica, fonològica, morfològica o lèxica. Queden al marge d'aquest tractament les glosses i perifrases definidores, les notes de caràcter morfològic o pragmàtic i les marques d'àrea temàtica, que mantinc en cursiva, però sense negreta.

El meu objectiu com a editor del *Gazophylacium* és oferir un text tan diàfan com sigui possible, en què el lector arribi sense additaments que mediatitzin l'accés al text original de Lacavalleria, per això he evitat d'interpolar en els articles editats símbols, marques, números o altres elements aliens al text original.

6.6. Anotació del text

article *m* Unitat textual bàsica de l'organització d'un diccionari que agrupa tota la informació relativa a una **entrada**.

(Joaquim RAFEL, «Glossari», a: *Lexicografia*, pàg. 173)

A l'hora d'anotar el text del *Gazophylacium* he procurat de trobar un sistema que fos congruent amb la tipologia textual de què es tracta —un diccionari bilingüe català-llatí—, i amb les característiques inherents a l'obra —bona part del text català és traducció de la part francesa del diccionari del pare Pomey mentre que la part llatina n'és còpia, directa o amb modificacions i additaments.

Pel que fa a la tipologia textual, un diccionari és una col·lecció de textos: cada article lexicogràfic és una unitat textual, fa sentit per ell mateix i és independent de la resta d'articles. Així doncs, des d'un punt de vista conceptual, un article lexicogràfic no difereix gaire d'un poema. Atenent a aquesta similitud formal, he considerat que la millor manera d'editar els textos lexicogràfics era fent-ho individuadament, article per article.

Tenint en compte les característiques del *Gazophylacium*, he organitzat l'anotació dels articles lexicogràfics en els quatre nivells següents:

1. Aparat de fonts lexicogràfiques, on es fa constar l'article o articles de les diverses fonts lexicogràfiques d'on Lacavalleria poua la informació per a l'elaboració dels seus articles;

2. Aparat d'esmenes i de variants redaccionals per donar compte de les especificitats textuais de l'obra;
3. Aparat traductològic, on recullo tant els casos en què Lacavalleria s'aparta de les solucions textuais de la font francesa com aquells en què s'hi acosta massa, i
4. Aparat de notes.

A la meua edició, cada article del diccionari compta amb dos tipus de numeració de línies. El primer és implícit: es numera internament cada línia d'un article amb independència de la seva extensió. Aquesta numeració interna em permet, després, referenciar qualsevol mot de l'article en qualsevol dels quatre nivells d'anotació previstos. El segon tipus de numeració de línies és explícit: en el cas de la present edició, he optat per reproduir explícitament la numeració de línies en els articles que tenen una extensió de cinc línies o més. La primera xifra figura al marge esquerre de la línia número cinc i s'incrementa de cinc en cinc fins al final de l'article.

Els tres textos preliminars en llatí que disposen de traducció al català en pàgines acarades tenen la numeració de línies al marge dret de les pàgines imparells.

6.6.1. Aparat crític

L'aparat crític ha estat concebut per donar compte de la *constitutio textus* que he dut a terme prenent com a base l'edició única del *Gazophylacium*.

Amb tot, a l'aparat no dono compte de les nombrosíssimes alteracions en l'ordre dels constituents sintagmàtics llatins dutes a terme per Lacavalleria respecte del seu model francès. Aprofitant la flexibilitat de l'estructura oracional llatina, Lacavalleria canvia l'ordre dels constituents de les equivalències llatines que figuren en l'original francès per poder-hi afegir més anotacions morfosintàctiques. Per aquest motiu, remeto el lector als punts 1) i 2) de l'apartat 3.3.1 del nostre treball dedicats a comentar les especificitats redaccionals de Lacavalleria.

He dut a terme l'anotació dels textos del *Gazophylacium* en quatre fases i per l'ordre que s'indica a continuació.

1) Aparat de fonts lexicogràfiques

Aquest nivell d'anotació només és pertinent en el cas dels articles lexicogràfics i no afecta la resta de textos editats.

Els articles lexicogràfics editats tenen com a primer nivell d'anotació la font o fonts lexicogràfiques d'on procedeix la informació del *Gazophylacium*, i n'especifico l'article o articles concrets. Les fonts lexicogràfiques de Lacavalleria que he documentat són, d'una banda, els diccionaris d'Antoni Font, *Fons verborum ac phrasium* i el de Pere Torra, *Dictionarium seu thesaurus Catalano-Latinum verborum ac phrasium* i, d'una altra, el diccionari francès-llatí de François-Antoine Pomey, *Le dictionnaire royal augmenté*. A la meua edició em refereixo a aquestes fonts mitjançant una abreviació formada per les tres lletres inicials del cognom de l'autor en lletra cursiva:

- Antoni Font, *Fons verborum et phrasium ad iuventutem latinitate imbuedam ex thesauris variis derivatus*, 1637 (*Fon*)
- Pere Torra, *Dictionarium seu Thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium*, 1683 (1640) (*Tor*)
- François-Antoine Pomey, *Le dictionnaire royal augmenté*, 1680 (1671) (*Pom*)

La forma dels lemes de les fonts que segueix Lacavalleria pot constar d'un sol mot o de més d'un. Quan referencio un lema a l'aparat de fonts, ho faig amb la forma completa. Per exemple, l'aparat de fonts de l'article «**ABREVIAR, o acursar alguna cosa**» duu les dades següents:

ABREVIAR, o acursar alguna cosa [...]

Fon i *Tor*: Abreviar lo referit; *Fon*: Abreviar en lo parlar; *Tor*: Abreviar en dir;
Pom: ABBRÉGER, TRANCHER.

Quan Lacavalleria incorpora informació procedent de sengles articles dels diccionaris de Font i de Torra que són homògrafs i amb un contingut idèntic, ho indico amb la fórmula conjunta «*Fon* i *Tor*» per a evitar de ser redundant. Per exemple, a l'aparat de fonts de l'article **ABADESSA** indico que Lacavalleria segueix els articles «Abadessa» dels diccionaris de Font i de Torra, respectivament, amb la fórmula:

ABADESSA. [...]

Fon i Tor: Abadessa; *Pom:* ABBESSE.

Quan reproduïxo un mot del diccionari d'Antoni Font que avui escrivim amb dièresi, mantinc la peculiaritat ortogràfica seguida per aquest autor consistent a marcar el hiat mitjançant un accent circumflex: «Araîgar».

Ocasionalment, per indicar que Lacavalleria aprofita la informació d'un article de Font o Torra que compta amb homògrafs, he afegit un número volat, que no figura als diccionaris respectius, a fi que el lector sàpiga a quin dels articles homògrafs faig referència, per exemple, a l'aparat de fonts que acompanya els articles **ALLISAR** *alguna cosa* i **APARTAMENT**, o *allunyament, voluntari* de la meua edició, figura la informació següent:

ALLISAR alguna cosa. [...]

Fon: Allisar, fer llis; *Tor:* Allisar¹; *Pom:* ÉCARTEMENT.

APARTAMENT, o allunyament, voluntari. [...]

Fon: Apartament¹; *Tor:* Apartament de lloch; *Pom:* ÉCARTEMENT *volontaire*.

Amb aquesta anotació vull dir que Lacavalleria va tenir en compte la informació que figura al primer article «Allisar» dels quatre que conté el diccionari de Pere Torra i la informació que es troba al primer article «Apartament» dels dos que té el diccionari d'Antoni Font, respectivament.

2) Aparat d'esmenes i variants redaccionals

El segon nivell d'anotació correspon a les esmenes i a les variants redaccionals i figura a tots els textos que edito. Anoto diversos tipus d'esmenes:

- Esmenes editorials proposades versemblantment pel mateix Lacavalleria;
- Esmenes *ope ingenii*, és a dir, proposades per l'editor, i
- Esmenes als textos llatins detectades en acarar-los amb els textos corresponents de la font francesa.

Les esmenes editorials afecten exclusivament els articles lexicogràfics del *Gazophylacium*. Recullo les esmenes al text que presumiblement Lacavalleria va detectar un cop imprès el diccionari i que va fer constar a l'apartat titulat «Errors emendats» (v. Text preliminar 6). Amb independència del valor ecdòtic que pugui tenir cadascuna de les esmenes proposades, les recullo totes i n'indico la procedència mitjançant la sigla *Ee*, que vol dir 'procedent de l'apartat «Errors emendats» que precedeix el *Gazophylacium*. Per exemple:

AGONIA de la mort [...]

1 Animam² *Ee*] Animum

Amb aquesta anotació dic que el mot «Animam» que ocorre per segona vegada a la línia 1 de l'article **AGONIA de la mort** és l'esmena editorial proposada versemblantment per Lacavalleria en substitució de la lliçó errònia «Animum».

També incloc les esmenes *ope ingenii* que són, sobretot, errors de transmissió del text català, sovint imputables a la tasca dels impressors, és a dir, trabucament de l'ordre de les síl·labes d'un mot, haplografies i diplografies i n'indico la procedència mitjançant la sigla *ed*. Per exemple:

ACADÈMICH. [...]

1 academicorum² *ed.*] academicorum

ASSENYALAR una cosa per a conèixer-la. [...]

4 *mandroners ed.*] *mandroders*

AUGMENTAR alguna cosa. [...]

9 acerbitatis *ed.*] acerbitatatis

Per últim, també hi incloc els errors detectats en el procés de l'acarament dut a terme entre el text llatí del *Gazophylacium* i el de les fonts que segueix Lacavalleria —*Fon*, *Tor* i *Pom*— en allò que tenen de comú. Per exemple, s. v. **AFFORAMENT de les coses que estan per a vendre** anoto l'esmena següent:

AFFORAMENT de les coses que estan per a vendre. [...]

1 Venalium Pom] Venialium

És a dir, esmeno la lliçó incorrecta que figura en el cos del diccionari, «Venialium», per la correcta, «Venalium», que ens forneix la font francesa.

També esmeno sense indicar-ho en nota aquells aspectes gràfics de menor entitat, com ara una lletra capgirada o un signe de puntuació que, d'acord amb els criteris ortotipogràfics actuals, no hi hauria de figurar. Per exemple, s. v. **A**, o **ay** hi ha la glossa «interjecció» seguida d'un signe d'exclamació (!). En la meva transcripció prescindeixo d'aquell signe. I s. v. **Ay**, o **a** la primera equivalència llatina és «Heu» seguida d'un signe d'interrogació (?) en comptes d'un signe d'exclamació (!). Faig el canvi sense deixar-ne constància.

També recullo les nombroses variants redaccionals documentades en l'acarament del *Gazophylacium* amb les seves fonts, i que són sobretot variants estilístiques i de redacció introduïdes per Lacavalleria que donen compte de la seva tasca com a editor. A la meva edició em refereixo explícitament al text d'aquesta obra mitjançant una abreviació formada per les tres lletres inicials del cognom de l'autor en lletra cursiva:

- Joan Lacavalleria i Dulac, *Gazophylacium Catalano-Latinum*, 1696 (*Lac*)

Les variants de què parlo, ja siguin per addició, per omissió o bé per immutació tenen interès perquè deixen entreveure la part més personal i creativa de la labor de Lacavalleria. Per exemple, s. v. **ADONAR-SE de alguna cosa** anoto l'addició del verb «deprehendere» per part de Lacavalleria:

ADONAR-SE de alguna cosa. [...]

2 deprehendere] *add. Lac*

I s. v. **ACULLIR a algú** Lacavalleria omet el substantiu «Homo» que figura a la font francesa probablement perquè és redundant:

ACULLIR a algú. [...]

1 Hospitalissimus] Homo hospitalissimus *Pom*

Quan obro una nota crítica per comentar algun aspecte d'una variant o d'una lliçó esmenada, si aquella variant o lliçó ocorre més d'un cop a la mateixa línia del text editat, cosa que en el nostre text passa sovint, m'hi refereixo amb un número volat, que indica de quina ocurrència es tracta. Per exemple, la línia 2 de l'article **ACCÉS** conté la informació següent:

«aditus ad principem. Liber mihi ad principem accessus est. Mihi est ad principem».

He escrit una nota per a indicar que Lacavalleria repeteix el substantiu «principem» a les tres equivalències llatines mentre que Pomey, per evitar de ser tan redundant, empra el pronom anafòric «illum» a la darrera equivalència, i ho indico de la manera següent:

ACCÉS. [...]

---

2 principem³] illum *Pom*

Tant a l'aparat d'esmenes i variants redaccionals com a l'aparat traductològic, que presento a continuació, si en una mateixa línia de text hi ha més d'un comentari, el número de línia només apareix precedint la primera nota, i les que venen després estan separades per una pleca.

3) Aparat traductològic

Aquest és un aparat específic per als articles lexicogràfics del *Gazophylacium* que edito. Com ja s'ha dit, bona part del text català d'aquesta obra és traducció del text francès de Pomey que li va servir de model. Per això, m'ha semblat de tota necessitat presentar el resultat de l'examen paral·lel entre la versió catalana del nostre diccionari i l'original francès.

La nota traductològica va precedida del número de línia escrit en negreta on es troba el lloc crític que vull anotar. El text català del *Gazophylacium* figura a l'esquerre del claudàtor i el text francès de Pomey, a la dreta.

L'aparat traductològic està concebut per recollir-hi, d'una banda, solucions de traducció que divergeixen del model francès i, d'una altra, solucions que hi convergeixen. Per exemple, *s. v* **ABBEVILA** recullo un cas de traducció en què Lacavalleria s'allunya del seu model:

ABBEVILA. [...]

---

1 *ciutat en França] ville de Picardie*

Probablement Lacavalleria va pensar que els estudiants catalans en tenien prou de saber que Abbevila és una ciutat francesa i que no els calia saber detalls relatius a la divisió administrativa.

En canvi, *s. v* **ABELLA** recullo un cas de traducció en què Lacavalleria convergeix amb el seu model, ja que l'adjectiu «*Petita*» en posició predicativa és segurament un calc sintàctic del francès.

ABELLA, [...]

---

1 *Petita abella] Petite abeille*

4) Aparat de notes

L'aparat de notes és un element comú a tots els textos editats. En el cas dels articles lexicogràfics del *Gazophylacium* que edito, és el quart nivell d'anotació.

Cada nota consta del número de línia on es troba el mot o l'expressió que vull anotar. A continuació, reproduïxo el dit o mot o expressió en cursiva i després, separat per un punt, ve la nota.

Obro nota per a:

1. Explicar la naturalesa d'algunes variants, sobretot d'aquelles que són menys evidents; en concret, de les que són fruit de l'adequació de l'equivalència llatina a la catalana;
2. Justificar algunes esmenes, especialment les més compromeses;
3. Aclarir el significat d'un mot;

4. Fer constar l'autoria d'una citació i, quan és possible, la seva localització, dada que Pomey generalment sol indicar a continuació de la cita entre parèntesis i amb cursiva i que Lacavalleria poques vegades inclou en el *Gazophylacium*;
5. Indicar que un mot del *Gazophylacium* és una primera documentació (1a doc.) segons el *DCVB* i el *DECat*;
6. Glossar diversos aspectes de la tècnica lexicogràfica de Lacavalleria, sobretot els que tenen a veure amb l'estil o el gust personal de l'autor;
7. Consignar altres informacions que m'han semblat rellevants per a la intel·lecció d'un determinat passatge, ja sigui de naturalesa lexicogràfica o cultural.

6.7. **Recapitulació**

En aquest capítol dono compte, en primer lloc, dels motius que m'han portat a editar críticament una part del *Gazophylacium Catalano-Latinum* –els articles començats per *a* compresos entre la pàgina 1 i la 74–, els sis textos que precedeixen el cos del diccionari i les dues llistes que completen l'obra, on es presenta la morfologia dels verbs llatins irregulars.

En segon lloc, explico la metodologia seguida per a l'establiment del text, és a dir, les decisions preses a l'hora de fixar tant els textos catalans com els textos llatins.

En tercer lloc, faig saber, d'una banda, com estan disposats els textos originals que edito i, d'una altra, explico el marcatge lexicogràfic del text editat que com a editor he cregut convenient dur a terme.

Com a última cosa, dono a conèixer les característiques dels quatre nivells d' anotació de l'aparat crític.

7. Conclusions

En el moment de cloure aquest treball em correspon verificar el grau de compliment dels objectius que em vaig proposar al començament de la meva recerca. Així, doncs, en el que segueix reprendré cadascun dels objectius enunciats al capítol «Introducció» i exposaré succintament els principals assoliments.

Abans de fer balanç dels resultats d'aquesta recerca, faig avinent que en el meu treball els apartats «Resultats» i «Discussió», que són preceptius en el format de la tesi doctoral de la Universitat de Girona, no hi figuren amb aquests noms, sinó que l'equivalent als «Resultats» és la part dos titulada «Textos editats», on es reflecteixen tots els progressos fets en el coneixement de l'obra, i l'equivalent a l'apartat «Discussió» es correspon amb el capítol sisè, on justament argumento les opcions triades en l'edició textual i les defenso.

1. El primer objectiu declarat al capítol introductori és l'estudi biobibliogràfic de Joan Lacavalleria i del seu entorn familiar i social. A aquest propòsit hi dedico íntegrament el capítol 2, «Els Lacavalleria i el seu temps».

Entre d'altres qüestions, aquesta indagació també m'ha permès satisfer una curiositat personal que m'intrigava des de l'inici de la meva recerca: com és que Joan, que procedia d'una família d'origen pagès i menestral, es captenia com si fos noble.

Per les dades que ens han pervingut, sabem que Joan Lacavalleria comptava amb formació superior —era doctor en ambdós drets, titulació que aleshores donava accés als càrrecs de responsabilitat a l'administració—, exercia una professió liberal —era advocat— i conreava les lletres en el seu temps lliure: era un home de lleis i de lletres, una figura prou coneguda a casa nostra d'intel·lectual que compagina una professió liberal amb el conreu de les

lletres. En aquest àmbit, es dedicà sobretot a la producció d'obres orientades a l'aprenentatge del llatí, i ell mateix era capaç d'escriure epigrames llatins amb un estil acurat i pulcre, i a més, seguia la moda de l'aristocràcia de l'època consistent a publicar els seus envitricolls legals.

Les dades anteriors són indicis que Joan havia ascendit en l'escalafó social. Així, mentre el seu pare es declara impressor o mercader de llibres i el seu oncle figura com a negociant, Joan es comporta com un burgès benestant amb tics propis de la noblesa. I, efectivament, ara sabem que en el termini d'una generació els Lacavalleria no solament s'enriquiren, sinó que també s'ennobliren. I segurament aquest ascens social fou possible gràcies a la riquesa acumulada pels seus pares i el seu oncle obtinguda, en part, gràcies als serveis prestats a les autoritats franceses que governaren *de facto* Catalunya entre 1642 i 1652.

2. Com a segon objectiu em vaig proposar identificar les fonts emprades per Lacavalleria en l'elaboració del *Gazophylacium* i crec haver-lo assolit, ja que en el capítol tercer demostro que Joan Lacavalleria comptà amb el suport de diverses fonts lexicogràfiques, unes d'origen català —els diccionaris catalanollatins d'Antoni Font i Pere Torra— i una d'origen francès —el diccionari del pare Pomey— d'on va pouar el gros del material lèxic.

Precisament, a la sala de reserva de la BUB he localitzat un exemplar de la font francesa —una reimpressió de 1680 de la segona edició apareguda l'any 1671— que devia haver pertangut a Lacavalleria perquè té senyals i anotacions manuscrites atribuïbles a la seva mà.

El pare i l'oncle del nostre autor, que eren hàbils comerciants, també es dedicaren a la compravenda de llibres. Queda constància documental de les transaccions comercials mantingudes amb els Anisson, important família d'impressors lionesa, i, doncs, pren força la hipòtesi segons la qual l'exemplar de la font francesa que es conserva a la BUB i que havia pertangut a Lacavalleria li hauria arribat a les mans a través de les relacions comercials entre les dues famílies d'impressors.

Cadascuna de les fonts esmentades va jugar un paper específic en l'elabora-

ció del *Gazophylacium*: d'una banda, Lacavalleria es va servir de les fonts catalanes per a establir la forma gràfica dels lemes del seu tresor: acarant els lemaris dels tres diccionaris catalans siscentistes, s'observa que els hàbits ortogràfics de Lacavalleria convergeixen amb els de Torra, fidels a la tradició, i divergeixen dels de Font, que havia adoptat solucions castellanitzants per influència dels ortògrafs castellans, i, d'una altra, va incorporar a la seva obra alguns castellanismes que Font i Torra, al seu torn, havien manllevat de la font castellana comuna, el diccionari de Bartolomé Bravo.

Quant a la font francesa, Lacavalleria va traduir-ne al català una bona selecció d'articles arranjats seguint diversos procediments de distribució de materials i també va copiar-ne el text llatí directament o aplicant-hi diversos graus d'adaptació, però va prescindir de gairebé tota la informació enciclopèdica, científicotècnica i cultural, de les descripcions i dels dos vocabularis de la munteria i de la falconeria que venen a continuació del diccionari.

3. El tercer objectiu —donar compte de l'organització general del diccionari i de les seves estructures lexicogràfiques— s'ha concretat en la primera part del capítol 4, «Descripció de l'obra, de l'estructura lexicogràfica i del lèxic», on he analitzat els diversos components del diccionari i he posat de relleu que l'estructura de força articles lexicogràfics del *Gazophylacium* es remunta a la tradició lexicogràfica renaixentista francesa, concretament als diccionaris de Robert Estienne, si bé mediatitzada pel diccionari de Pomey.
4. La segona part del quart capítol està dedicada a la caracterització del lèxic del *Gazophylacium*, tasca que es correspon amb l'objectiu número quatre. En aquesta part del treball he evidenciat els punts següents:
  - El gros del tresor de Lacavalleria està format per neologismes d'arrel grecollatina manlevats a la font francesa, l'adaptació al català dels quals planteja relativament pocs problemes, i segurament constitueix el corpus lèxic del català modern més rellevant.
  - D'entre aquests neologismes n'hi ha que eren d'aparició molt recent i que encara no estaven estabilitzats dintre del sistema de la llengua

francesa, motiu pel qual Pomey va declarar-los en tres llistes que precedeixen el diccionari, on feia saber que aquelles novetats no eren pas obra seva, sinó mots documentats a l'obra dels bons autors francesos del moment, dada que acostuma a indicar a continuació d'un mot, d'una accepció o d'una subentrada. Es tracta, doncs, de lèxic marcat pels paràmetres de la novetat o per la combinació de novetat i elegància. Lacavalleria va naturalitzar mots que són presents en autors francesos de la primera meitat del segle XVII, com ara François Eudes de Mézeray, Antoine Le Maître, George de Scudéry, Claude Favre de Vaugelas, François de La Mothe Le Vayer, Marin Le Roy de Gomberville, Jean-Louis Guez de Balzac, Nicolas Perrot d'Ablancourt i Marin Cureau de la Chambre, i en un aplec d'expressions 'elegants' dut a terme pel pare jesuïta Dominique Bouhours.

- L'exemplari del *Gazophylacium* conté, traduïts al català, passatges manllevats als bons autors francesos —només als articles començats per *a* documento textos de Guez de Balzac, Antoine Le Maître, François Eudes de Mézeray i Madeleine de Scudéry—, així com de les traduccions dels clàssics llatins dutes a terme per traductors francesos que gaudien de més prestigi a França en el segle XVII —Vaugelas, Le Maistre de Sacy, Perrot d'Ablancourt i Michel de Marolles.
- De vegades, sense pretendre-ho, el *Gazophylacium* es fa ressó de les discussions de l'Académie al voltant del model de llengua. Són exemples del que dic, la inclusió de mots femenins, degudament adaptats al català, que en francès terminen en *-trice*, del terme *perill eminent*, que és traducció de *péril éminent*, i del model flexiu del verb *assentar-se*, qüestions que aleshores eren motiu de discussió entre els acadèmics francesos, però no plantejaven cap problema en català.
- Un altre tret que agermana Lacavalleria amb els seus predecessors immediats és la presència en el leuari del *Gazophylacium* de castellanismes que també figuren als diccionaris de Font i Torra. Després de passar per un filtre analític rigorós i pel filtre de l'ús, he pogut verificar, d'una banda, que els castellanismes documentats en els tres diccionaris

ris siscentistes han tingut, i tenen en alguns casos, una vitalitat que no s'ha estroncat ni tan sols amb l'exclusió del corpus lèxic fabrià, i, d'una altra, els castellanismes dits no tenen una presència homogènia a tot el domini, sinó que alguns són més prominents en uns parlars que en d'altres.

5. L'objectiu número cinc —donar compte de la recepció i la influència del *Gazophylacium*— es concreta en el capítol cinquè, on, entre d'altres qüestions, evidencio que la fixació de la nomenclatura en el leuari d'aquella obra, tant la procedent de la font francesa com la de les fonts catalanes —em refereixo sobretot als castellanismes importats d'aquelles fonts—, convertirà el *Gazophylacium*, juntament amb el diccionari de Pere Torra, en models de la llengua acadèmica culta, models que seran respectats com a fonts d'autoritat fins gairebé l'obra codificadora de Fabra.
6. El darrer capítol del treball dona compliment a l'objectiu número sis, que és explicar la metodologia seguida per a l'establiment dels textos editats. En un primer estadi de la meua recerca vaig considerar la possibilitat d'editar únicament els textos catalans prescindint dels llatins, però ben aviat vaig desistir d'aquesta idea. La raó és que per formació —sóc llicenciat en llengües clàssiques— llegeixo llatí i, doncs, no podia passar per alt les equivalències llatines del *Gazophylacium*. Però hi ha una raó de més pes que justifica l'edició integral del diccionari, i és que, a vegades, el text català s'explica a través del llatí i viceversa, colingüisme que he procurat reflectir a l'aparat crític dels textos editats.
7. Tot i que l'edició crítica de la selecció de textos del *Gazophylacium* figura com a darrer objectiu del meu treball, cal invertir l'ordre, ja que bona part dels resultats de la meua recerca deriven justament de l'edició textual.

Com he provat de fer veure, el *Gazophylacium Catalano-Latinum* és una obra típica del Barroc, perquè res no és el que sembla o ho és tot alhora: passa per ser un diccionari bilingüe català-llatí, però només ho és des d'un punt de vista formal, atès que la llengua d'origen no és el català, sinó el francès, i el català, si de cas, és la llengua d'arribada.

Com a diccionari bilingüe va fer, sens dubte, un bon servei als estudiants a l'hora d'escriure les composicions llatines que els encarregaven a escola, però també és una gramàtica llatina, perquè conté, distribuïda en diversos articles de caràcter gramatical, tota la sintaxi llatina necessària per a escriure amb propietat, i també la morfologia, gràcies al marcatge morfosintàctic dels equivalents llatins i a les llistes que són al final del diccionari hi ha un bon aplec de paradigmes verbals irregulars del llatí. Fa funció de diccionari bilingüe, doncs, però també s'empra com a diccionari monolingüe en aquells articles, que no són pocs, que presenten una definició catalana de l'entrada, de l'accepció o de la subentrada abans de l'equivalència llatina corresponent, i llavors ja no és pròpiament un diccionari bilingüe, sinó un diccionari semibilingüe o un 'fals bilingüe', perquè la funció de les equivalències llatines queda neutralitzada per un altre element lexicogràfic: les definicions.

Al *Gazophylacium* la influència de la font francesa es reflecteix tant a l'estructura de l'obra com en la llengua, ja que, com s'ha vist, abunden els calcs morfològics, lèxics, sintàctics i semàntics, i això fa que sovint des d'un punt de vista estilístic les versions de Lacavalleria estiguin mancades de genuïtat.

Per acabar, vull reconsiderar una afirmació que vaig fer ara fa uns anys en un article, on després d'assenyalar la gran dependència del *Gazophylacium* respecte de la font francesa, anunciava «la solució de continuïtat de la tradició lexicogràfica anterior, d'ascendència castellana, que el nostre autor va substituir per la tradició francesa».¹ Avui estic en condicions de matisar aquella afirmació: sí, la influència de la font francesa va ser gran, però Lacavalleria no va trencar del tot amb la tradició lexicogràfica d'origen castellà, ja que en va importar, si res més no, una bona colla de castellanismes que, si hem de fer cas de les dades d'ús que hem manejat, ja havien arrelat en la llengua.

---

1. Pere MONTALAT, «La font francesa del *Gazophylacium Catalano-Latinum* de Joan Lacavalleria», *art. cit.*, pàg. 25.

Part II

Textos editats

8. Textos preliminars

8.1. Censura de Jacint Torres, prevere i doctor en teologia sagrada, etc.

Obeint diligentment les ordres del reverendíssim senyor Francesc Rosal, doctor en ambdós drets, vicari oficial i general de l'Il·lustríssim i Reverendíssim doctor en teologia Manuel d'Alva, bisbe de Barcelona per la gràcia de Déu i de la Santa Seu Apostòlica amb el vistiplau del Rei, he rebut amb molt de gust aquest *Gazophylacium Catalano-Latinum, dictiones phrasibus illustratas, ordine literario comprehendens*, etc., l'he llegit atentament i de cap a cap. A penes he començat a recórrer amb pas lleuger aquesta obra llarg temps esperada a les escoles i anhelada pels homes de lletres, m'ha semblat tan ben feta i tan elaborada, que el seu autor no defrauda; per això, com fa el poeta, he de manifestar que

L'obra experta proclama la mà de l'autor.

Qui, doncs, que estudiï aquest llibre no valorarà la tasca de l'autor, duta a terme de nit, ni la cura constant que hi ha posat? A ell escau la dita de Ciceró a l'obra *En defensa de la llei Manília*, «*Res no el va desviar del seu camí ni es va donar a l'ociositat davant la feina*».

Congratulem-nos i felicitem-nos, catalans, car la bona sort ha somrigut festivament a la pregària de l'esperit, perquè ha vingut a il·luminar-nos aquest llibre tan rellevant. Llegiu-lo, doncs, amants dilectes dels mots. Alumnes estudiosos de les lletres, exploreu-lo. Vosaltres que refiats en les seves ales cerqueu diligentment la bellesa diàfana de les frases, seguiu-ne la petja. Vet aquí el *Gazophylacium*, net d'entrebancs, ric de gemmes, brillant de pedres precioses, perfet amb equilibri i abundor de recursos estilístics. No hi ha res de més valuós a Sri Lanka, ni de més ric al mar Eritreu, ni res lluu amb més esclat a l'Àfrica. Hispània s'enorgulleix del Tajo, Itàlia del Po, Àsia del Pactol, Tràcia de l'Hebre, l'Índia del Ganges, però nosaltres, aquí, ens vantem, exultants, del *Gazophylacium*, que està adornat amb tresors més preuats que Corint i amb més riqueses que Babilònia, bo i dient amb el poeta Ravisy:

*Babilònia no posseeix tantes riqueses,
Ni l'antiga Corint, ni l'altar de Júpiter, portador de ceptre.*

8.1. **Censura Hyacinthi Torras, presbiteri ac s[acrae] theologiae doctoris, etc.**

Nutibus obtemperans admodum R[everendissimi] D[omini] Francisci Rosal, [III r.]
 utriusque iuris doctoris, officialis necnon vicarii generalis Illustrissimi ac Reve-
 rendissimi d[octoris] d[ivinitatis] Emmanuelis de Alva, Dei ac Sanctae Sedis Apo- 5
 stolicae gratia, episcopi Barcinonen[sis] Regi a conciliis hoc *Gazophylacium Ca-*
talano-Latinum, dictiones phrasibus illustratas, ordine litterario comprehendens,
 etc., cepi grate, legi exacte, perlegi attente: vix tamen inoffenso pede percurri, cum
 extemplo tam praeclarum opus tamque laboriosum, diu in scholis desideratum, diu
 ab ingeniis conquisitum, auctorem non mentiri suum, fui cum poeta fassus. 10

Indicat auctoris, charta perita manum.

Quis enim hanc perlustrabit sphaeram auctoris laborem in vigilia, vigiliam in
 labore non arbitretur assiduam? Cui quadrat dictum Ciceronis, *Pro lege Manilia*:
 «*Non illum ab instituto cursu labor ad quietem revocavit*».

Gloriemur nunc iterum iterumque, Gotholoni, nobis invicem gratulantes, si- 15
 quidem ad animi votum fortuna felix adrisit festive, cum tantus liber nobis illuxe-
 rit fortunata. Hunc ergo vestigate, lectissimi dictionum amasii. Hunc conquirete,
 studiosi litterarum alumni. Qui diligentiae subnixi pennis lucidos phrasium am-
 bitis aureolos hunc vestigate. En vobis *Gazophylacium*, scrupis nitidum, gemmis
 ditatum, lapillis pulchrum, pariter et copiose confertum, quo nihil pretiosius in 20
 Taprobane, nihil ditius in Erithra, nihil in Garamantide lucet praeclarius. Iactetur
 Hispania Tago, Italia Pado, Asia Pactolo, Thracia Hebro, India Gange, nos autem
 hoc *Gazophylacio*, pluribus quam Corinthus, opibus ornato quam Babylon, gazis
 decoro iactamur ovantes, cum poeta Ravisio dicentes:

Non tot opes Babylon, non prisca Corinthus: 25
Non tot sceptriferi possidet arca Iovis.

1 *Hyacinthi Torras*. No tenim dades de Jacint Torres més enllà de les que ens forneix aquest text.

11 *Indicat ~ manum*. Podria tractar-se de la reelaboració del pentàmetre d'un díctic elegíac del poeta alemany Petrus Lotichius o Peter Lotz (1528-1560), que figura a l'elegia número 2 del llibre sisè de les *Elegies* d'aquest autor i que fa així: «*Indicat auctoris nomen et ipsa manus?*»

13 *Pro lege Manilia*. També coneguda amb el nom de *De Imperio Cnei Pompeii*. (V. *De imp. Cn. Pomp.*, 40).

24 *Ravisio*. Jean Tixier de Ravisy, humanista francès de començament del segle XVI.

Que visquis molts anys, doctor preclar, famós entre els literats més instruïts per la teva clara intel·ligència sobre tots els temes; atès que vas voler fer accessible aquest Mar Roig a les escoles, has de viure celebrat per sempre. I així, podràs dir de tu el que diu Marcial d'ell mateix en el llibre 5è, epigrama 13:

La gent em llegeix i arreu on vaig em coneixen:

La fama que la mort dona a uns pocs m'ha estat donada en vida.

Deixa'm, ací, obrir de bat a bat la porta de les teves lloances per la qual hauré d'avançar cap a l'ampla planura dels honors. Però quina llengua serà prou eloquent i fluïda, quina ploma prou lleugera i expressiva, quin estil prou elegant i acurat que pugui dreçar una lloança digna de tu? Car de tu es pot dir el que diu Marc Tul·li Ciceró de Pompeu en el discurs *En defensa de la llei Manília*: «Què pot ningú adduir que sigui digne d'ell o nou per a vosaltres o desconegut d'algú?» I continuant amb el mateix orador: «D'aquest discurs, és més difícil encertar el final que el començament», perquè

*Tens tots els dons que, repartits un perhom,
n'hi hauria prou per a fer homes feliços.* Virgili, *Eneida*, I

Per això, que s'aturi la ploma, que la llengua guardi silenci, que es mantingui l'ànim suspès d'admiració. Com diu Marcial a l'epigrama del llibre 5è dedicat a Pòntic:

Estic admirat i sorprès de tanta perfecció!

Per tant, com que en aquest volum no he trobat res de disconforme amb els bons costums, res que s'aparti del camí de la fe ni res de perjudicial per a l'Església, soc del parer que s'imprimeixi a fi que principiants, alumnes i mestres arrabassin d'aquesta mina opulenta les joies, les pedres precioses i les riqueses dels noms, dels verbs i de les frases amb elegància i refinament. A Barcelona, el dia 18 de novembre de l'any 1695.

Jacint Torres, doctor en teologia sagrada.

23 de novembre de 1695.

Que s'imprimeixi:

Rosal, vicari general i oficial

Nestorios igitur vivas annos, praeclarissime doctor, litteris humanioribus elegantius conspicue, omniumque rerum intelligentia luculenter praeclare, cum hoc Erithraeum gymnasiis recludere voluisti, vivas omni seculo celebrandus, ita ut de te iure dicere possis quod de se ipso Martialis lib[ro] 5., epig[ramma] 13,

Sed toto legor orbe frequens, et dicitur, hic est:

Quodque cinis paucis, hoc mihi vita dedit.

Hic mihi tuarum ianua laudum aperitur, apertam honorum planitiem ingressuro. Ast quae lingua tam eloquens ac soluta, quis calamus tam levis atque disertus; quod orationis genus tam politum et perfectum, encomium te dignum aut enumerando recensere quibus aut verbis referare valebit? Cum de te dicatur quod de Pompeio Tullius orat[ione] *Pro lege Manil[ia]*: «Quid enim est, quod quisquam aut illo dignum, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit referre?» Sicque prosequor cum eodem oratore: «Hujus orationis difficilius est exitum, quam principium invenire», cum

qua diversa beatos

Efficiant, collecta tenes [...] Virgil[ius], Aeneid[a], I

Sistat ideo calamus, sileat lingua, haereat animus admiratione suspensus, cum Martiali lib[ro] 5. ad Pontic[um]

Admiror, stupeo: nihil est perfectius illo.

Quapropter cum probis moribus absonum nihil, fidei devium nihil, Ecclesiae noxium nihil in hoc volumine compererim, iure typis esse mandandum censeo, ut ab illius locuplete fodina tirones, alumni, magistri, gemmas, lapillos, opes nominum, verborum, phrasium exculte, ornate, polite eliciant, extrahant, exhauriant. Barcinone, Novemb[ris] die 18. Anni 1695.

Hyacinthus Torras, s[acrae] theol[ogiae] d[oc]tor]

23 Novembris 1695.

Imprimatur:

Rosal, vic[arius] gen[eralis] et offic[ialis]

42 *Virgilius*. Malgrat que aquest vers és atribuït a Virgili, n'és autor Claudi Claudià. (V. Claudius CLAUDIANUS, *De laudibus Stiliconis*, I, 24 - 25).

44 *Ponticum*. No deixa de ser paradoxal que per a enaltir l'obra de Lacavalleria el censor recorri a un epigrama ple d'ironia que Marcial dedica a Pòntic, paradigma dels mals escriptors.

8.2. Censura de Magí Cases, prevere i doctor en teologia sagrada, etc.

Per encàrrec del molt il·lustre doctor en teologia, Miquel de Taverner i Rubí, canonge i arxidiaca major de la seu metropolitana de l'Església tarraconense, membre del consell reial i canceller del Principat de Catalunya, etc., he revisat el llibre titulat *Gazophylacium Catalano-Latinum, etc.* En ell reconec dues llengües enllaçades en una abraçada amorosa: si la catalana és filla de la llatina, reconeixem la llatina com a mare de la catalana. No és estrany de reconèixer el mateix parentiu entre llengües: deixant-ne set de banda, ço és, les llengües basca, bretona, gaèlica, hongaresa, albanesa, tàrtara i plínnica, de les quals Europa desconeix l'origen; el món sap que les llengües polonesa, russa, txeca i dàlmata procedeixen de l'eslavònic; que les regions extremes de Noruega i de Suècia deuen la seva llengua al danès; que els anglesos i els escocesos obtingueren la seva dels saxons. Per la mateixa llei, reconeixem i ens plau de tot cor assenyalar que les llengües castellana, portuguesa, francesa i la nostra, la catalana, que s'estén per províncies diverses i distants, tenen per mare la llengua llatina. Per aquest motiu, és encertat que el *Gazophylacium* hagi posat de costat el català i el llatí. L'autor d'aquest riquíssim tresor és l'expert i erudit Joan Lacavalleria i Dulac, doctor en els dos drets, en el panegíric del qual sorgeix un dilema subtil: quina llengua ha traslladat millor en aquesta obra, el llatí pel fet de ser-ne un gran i reconegut expert o el català perquè desitja infondre-li una elevació sagrada i preciosa? De totes dues bandes acuden raons poderoses que deixen la victòria en suspens. Nosaltres cuitem a donar el nostre parer: Barcelona, Lleida, Tarragona, Tortosa, Empúries i Catalunya tota deuen als Escipions, a Marció, a Cató i als altres romans murs i torres sòlides, temples de marbre, cases imponents, estàtues de bronze, ports plens de naus, mercats reblerts de mercaderies, la iniciativa de solcar el mar sencer per amor al guany, d'aplanar muntanyes impenetrables i d'obrir amples valls pel desig d'haver or i argent. A tot plegat, però, s'anticipà arreu el llatí com a llengua superior, la qual introduí mots seus en la nostra llengua. El temps esborra moltes coses, però la bellesa de la llengua llatina i del seu ús, transmesa i imposada per la civilització romana, arrelà amb els dies, verdejà durant lustres i, des de fa segles, no deixa de florir. Només es trobava a faltar una autoritat erudita que públicament en dissipés els preceptes erronis, en restaurés els defectuosos i n'ordenés els confusos; que aclarís les ambigüitats dels mots i refinés les maneres de parlar poc acurades, i que alliberés d'aquests i d'altres entrebancs les plomes esmussades i les llengües maldestres dels infants. Amb el *Gazophylacium* se supleixen les mancances dels

8.2. *Censura Magini Cases, presbyteri ac s[acrae] theologiae doctoris, etc.*

Ex commissione perillustris d[octoris] d[ivinitatis] Michaelis de Taverner et Rubi, Canonici ac Archidiaconi maioris s[edis] metropolitanae Ecclesiae Tarracensis, necnon Regii Consilarii et cancellarii Gothalonae Principatus, etc., vidi librum inscriptum *Gazophylacium Catalano-Latinum, etc.* H[uma]nas in eo perlustro linguas duas, mutuo sibi amplexu amatas: si Catalanam Latinae filiam et Latinam Catalanae matrem agnoscimus. Nec insolet inter linguas id cognationis genus: nam praetermissis septem, scilicet, Cantabrica, Britannica, Hibernica, Hungara, Albanica, Tartarica et Plinnica, quarum originem nescit Europa. Non ignorat orbis Polonicam, Russicam, Boemicam et Dalmaticam ab Sclavonica descendisse: ultimas Norvagiae et Suediae regiones suam linguam debere Daniae, Anglicos et Scoticos suam meruisse a Saxonibus. Qua parili lege Castiliensem, Lusitanicam, Gallicam, Italicam, et nostram Catalanam: quae in varias et dissitas provincias effluxit, in suam sibi matrem observare Latinam firmiter fatemur et libenter congratulamur. Quapropter Catalano cum Latino commune suberigi *Gazophylacium* vere dignum, vere iustum. Huiusmodi vero locupletissimi thesauri venit in auctorem peritus plane ac eruditus Ioannes Lacavalleria et Dulach, U[triusque] I[ur]e D[oct]or, in cuius laudem surgit argutum problemma: an plus huic opifici mancipetur Latinus, qui tam inclytam et effusam notionem sistit, an vero Catalanus, qui tam sacram ac pretiosam inhiat imprimere maiestatem? Ab utroque latere urgent armatae rationes, anceps victoria. Ad nostrum tamen properemus iudicium: debuit Barcino, debuit Ilerda, debuit Tarraco, Dertosa, Emporiae, et universa Gotholonia, Scipionibus, Marcioni, Catoni, ac aliis Romanis moenia et turres stabiles, marmorea fana, superbas aedes, statuas aeneas, plenos classium portus, emporia

1 *Magini Cases*. Magí Cases (Barcelona, segle XVII), sacerdot i escriptor, catedràtic de retòrica a la Universitat de Barcelona. És autor de l'obra en vers *Desenganyys, introducció a la vida devota*, 1673.

3–4 *Michaelis ~ Rubi*. A més dels càrrecs que s'esmenten en aquest passatge, Miquel de Taverner i Rubí fou bisbe de Girona.

9 *Cantabrica*. Basc.

9 *Britannica*. Bretó, antiga llengua celta, en ús fins al segle VI d. C., emparentada amb el gal·lès i el còrnic.

9 *Hibernica*. Gaèlic.

10 *Plinnica*. Llegeixo «Plinnica», però no identifico la llengua. Podria tractar-se d'un error ortotipogràfic per «Punnica», és a dir, 'fenícia', nom donat a diverses modalitats lingüístiques d'origen semític parlades a la Mediterrània Occidental, entre elles el maltès.

11 *Boemicam*. Txec.

11 *Dalmaticam*. Dàlmata, llengua romànica avui extingida.

11 *Sclavonica*. Eslavònic, llengua eslava.

llibres i s'enriqueix de mots i frases en abundor els qui van a captar parauletes ací i allà, gairebé de porta en porta. L'obra d'aquest autor tan erudit està carregada amb molt de pes, però en ella no s'hi endevina ni una coma que vagi en contra dels bons costums ni de les lleis reials. Per això, convé que es lliuri a la impremta, mereix de ser posada a les mans dels estudiants i és digna de ser publicada perquè la república de les lletres no es vegi privada de l'ús d'un tresor d'aquestes dimensions. Aquest és el meu parer. A Barcelona, el dia 20 de novembre de l'any 1695.

Doctor Magí Cases, prevere.

28 de novembre de 1695.

Que s'imprimeixi:

Taverner i Rubí, canceller.

mercibus referta, lucri amore aequor omne sulcatum, auri et argenti libidine subversos irremeabiles montes, ingentes valles apertas. His tamen omnibus longe lateque antefertur latiale atque supernum idioma, quod a suis in nostris linguis inservere. Caetera absumpsit tempus; pulchritudo latinitatis, quam nobis et nostris mandavit et impegit Romanorum humanitas, et consuetudo in dies crevit, in lustra vernavit et in secula floret et reflorescit. Tantummodo desiderabatur studiosa manus, quae suas vulgo leges aequivocas discuteret, corruptas reintegraret, confusas digereret, quae verborum ambages et rusticos loquendi modos dissolveret et perpoliret, quaeque iis aliisque repagulis enervatos calamos, et puerorum linguas inertes laxaret; eosdemque librorum inopes, hinc indeque quasi ostiatim emendicantes verbula, *Gazophylacio*, dictionum ac phrasium exuberante locupletaret. Tanto pondere gravescit hoc studiosissimi auctoris opus, in quo nec vel apex contra bonos mores aut leges regias suspicandus occurrit: propterea dignum typis, dignum studentium manibus, et dignum in publicum edi, ne quod ita suum est, reipublicae litterariae, tanti gazophylacii defraudetur usus. Sic censeo, Barcinone, die 20. novembris, anno 1695.

Doctor Maginus Cases, presb[byter]

28. novembris 1695.

Imprimatur:

Taverner y Rubi, cancell[arius]

45

8.3. Lo marquès de Gastañaga, lloctinent y capità general, etc.

Havent-nos representat lo doctor Joan Lacavalleria y Dulach que ha empleat [IV r.]
 cerca de vuyt anys en compòndrer un llibre intitulat *Gazophylacium Catalano-*
 5 *Latinum*, y suplicant-nos sia de mercè nostra concedir-li privilegi ab facultat de
 imprimir o fer imprimir, vèndrer o fer vèndrer aquell ab expressa prohibició que
 en lo termini de deu anys ninguna altra persona puga usar y tenir aquest permís ab
 pretest o motiu de addició, emendació, mutació de títol ni altre qualsevol sens lo
 beneplàcit del dit doctor Joan Lacavalleria y Dulach. E Nós, tenint consideració
 10 a la utilitat y benefici públich y als gastos y treballs que dit doctor Lacavalleria
 y Dulach ha suportats en esta composició, ab tenor de la present, de nostra certa
 ciència deliberadament y consulta, usant de la autoritat real que tenim, concedim
 privilegi, llicència y facultat al sobredit doctor Joan Lacavalleria y Dulach pera-
 què llibrement y sens embarg ni contradicció puga imprimir, fer imprimir, vèndrer
 15 o fer vèndrer lo llibre intitulat *Gazophylacium Catalano-Latinum* durant lo espay
 y termini de deu anys comptadors de la data infrascrita en avant, prohibint expres-
 sament a tots y qualsevols impressors y demés persones habitants en lo present
 Principat, de qualsevol estat, grau o condició sien, que durant lo dit temps puguen
 imprimir, fer imprimir, vèndrer o fer vèndrer lo sobre anomenat llibre ab los dalt
 20 dits pretests ni altres qualsevols sens consentiment y voluntat de dit doctor Laca-
 valleria y Dulach, sots pena en cas de contrafació de pèrdrer los llibres, motllos y
 demés aparells de la impressió, ultra de la qual volem incorren e incidesquen en la
 de cinch-cents ducats de or fi de Aragó als reals cofres aplicadors y de béns pro-
 prijs de quiscú dels contrafahents irremissiblement exigidors. Manant ab la mateixa
 25 pena a tots y sengles oficials, axí reals com altres, que la present nostra llicència
 concedida al dit Lacavalleria y Dulach, privative ad alios quoscunque, tinguen,
 guarden y observen; tenir, guardar y observar fassen, y contra no vingan en mane-
 ra alguna si la gràcia de sa Magestat tenen cara y en la pena sobredita desitjen no
 incórrer. Dat en Barcelona, als 11 de febrer M.DC.XC.VI.

30 EL MARQUÈS DE GASTAÑAGA

Locus sigilli.

V[idi]t Don Michael de Calderó, Reg[en]s.

1 *marquès de Gastañaga*. D. Francisco Antonio Agurto Salcedo, natural de Vitòria, cavaller de l'orde d'Alcàntara, capità general de Catalunya i coronel de les reials guàrdies espanyoles.

32 *Michael de Calderó*. Miquel de Calderó (Barcelona, S. XVII-XVIII), fou catedràtic de dret civil a la Universitat de Barcelona i membre del consell reial. Partidari del rei arxiduc Carles, fou nomenat primer inquisidor i regent honorari al Consell d'Aragó. Acabada la Guerra de Successió, els borbònics el destituïren i li confiscaren els béns.

V[idi]t Don Luís Alay Descallar, R[egen]t [de] la R[eya]l T[resoreria].

Don Juan Batista de Aloy.

In diversorum locumt[enentium] XIX. fol[ium] LXXXXIII.

5 *V[uestra] Exc[elencia] concede licencia al doctor Juan Lacavalleria y Dulach por tiempo de diez años para que pueda imprimir y vender el libro intitulado Gazophylacium Catalano-Latinum, prohibiendo esta facultad a otro qualquiera y con las expresiones arriba continuadas.*

---

1 *Luís Alay Descallar.* No he pogut documentar aquest personatge.

2 *Juan Batista de Aloy.* No he pogut documentar aquest personatge.

8.4. Al lector

La consideració de no tenir nosaltres vocabulari copiós per a traduir lo català [IV v.] en llatí me ha fet dar a la estampa lo present, y si bé lo *Fons verborum* y lo *Vocabulari* de Torra són llibres molt erudits, totavia se troban tant succints que en ells
 5 falta un número casi innumerable de vocables, y tant poch exornats que contenen poques frases no solament per a la composició, sinó y també per a variar-la, per ço he jo procurat de insertar en les diccions locucions polides y elegants, peraquè lo qui està aficionat a la llengua llatina pugua apèndrer-la y parlar-la ab tota propietat y ab modos diferents.

10 *Hoc tibi fundit opes, lector, gemmasque volumen:
 Si fueris pauper, collige, dives eris.*

Lo desitg de contribuir a la conveniència pública és lo únich motiu que me ha obligat de empèndrer una obra tant laboriosa y sens lo auxili de Déu Nostre Senyor, que eternament sia lloat, crech no auria jo pogut may coronar-la per ésser
 15 lo treball tant llarch en recullir les frases més selectes dels autors cèlebres en la llengua llatina, com és Ciceró y los demés, y dar a aquelles lo sentit català més acomodat al llatí. A la fi de algunes, per tenir alguna cosa de singular, he posat lo nom de l'autor, y en moltes una V entre dos punts, que vol dir Vide.

Les xifres romanes no estan en lo cos del llibre, y com llur intel·ligència sia
 20 molt necessària, no he volgut omètrer-les, y he apositat en català lo número que cada una significa.

I. Hu.
 V. Cinch.
 X. Deu.
 L. Cinquanta.
 25 C. Cent.
 I O. Cinch-cents.
 C I O. Mil.

3 *Fons verborum*. Al·lusió al diccionari de Font, (v. Antoni FONT, *Fons verborum et phrasium ad iuventutem latinitate imbuendam ex thesauris variis derivatus*, Barcinone: apud Sebastianum et Iacobum Mathevat, civ[itatis] et uni[versitatis] typ[ographos], 1637).

3–4 *Vocabulari*. Al·lusió a l'obra de Torra (v. Pere TORRA, *Dictionarium seu thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium*, Barcinone: ex praelo et aere Antoni Lacavalleria, 1683 [1640]).

10–11 *Hoc ~ eris*. Aquest díctic sembla ser obra del mateix Lacavalleria. Traduït al català fa així: «Lector, aquest volum és ple a vessar de riqueses i de pedres precioses: | si per cas ets pobre, cull-les i seràs ric.»

19 *Les xifres romanes*. Aquest passatge sobre la numeració romana procedeix de les «Reggles de Ortografia» de Pere Torra que figura al final del diccionari, i concretament és una reelaboració del material que es troba a l'epígraf «Comptes dels romans».

I D D. Cinch mil.
 C C I D D. Deu mil.
 I D D D. Cinquanta mil.
 C C C I D D D. Cent mil.

5   Se notarà que una I posada abans de la V disminueix de hu lo número de cinch, y dos II abans de la V, lo disminueixen de dos, etc., però si després de la V se posa una I, lo número de cinch se augmenta de hu, y de dos si després de la V se posan dos II, etc. Lo mateix deu observar-se en lo número posat abans o després de la X. La lletra D val cinch-cents, emperò si una C la preceheix, disminueix de
 10 cent son valor, per exemple, CD valen quatre-cents; y si dos CC la preceheixen, disminueixen de dos-cents lo valor de D, etc. Que si la C és després de la D, la D reté son valor com també la C, per exemple, DC valen sis-cents, DCC set-cents, etc.

15   Bé auria jo volgut poder-vos oferir una obra més perfeta, confio que del tot vós no la desdenyareu per lo servey que podrà fer-vos en moltes ocasions, y lo que me consola és la justificació que apar aver-ne fet lo ingeniós poeta Joan Ouveu en lo llibre primer de ses epigrammes, ab lo dístich següent:

*Qui legis ista, tuam reprehendo si mea laudas
 omnia, stultitiam, si nihil, invidiam.*

16 Joan Ouveu. John Owen (1616-1683), teòleg protestant, polític i polígraf anglès.

18–19 *Qui ~ invidiam*. És a dir: «Lector, si tot m'ho alabes, | et prendré per neci, si no res, per envejós».

8.5. Ad laudem amici huius *Gazophylacii* auctoris

Epigramma.

[IV v.]

*Atra nitore fugans oritur SOL, nascitur alter,
 Non modo par illi, clarius imo micans.
 Quis fuerit, forsans solers rimaris, amice?
 Dicam (crede mihi) tu iubar istud eris.
 Quos generat thesauros SOL, terrae abdit in imo.
 Tu thesaurum edis, clarius ergo micas.¹*

Scriptis Iacobus Gonima, presbyter ac beneficiarius in inclita ecclesia Beatae Mariae Regum, vulgo de Pino.

---

1. Lloança a l'amic autor d'aquest *Gazofilaci*. Epigrama:

Ix el sol i esvaeix les ombres amb el seu esclat. Ara ha nascut un altre sol | d'un esclat no pas menor a aquell. | Qui deu ser, potser et preguntaràs, amic sagaç? | Et diré, pots ben creure'm, que aquesta albada ets tu. | El sol lleva fruits amagats del si de la terra, | però tu has publicat aquest tresor, que és més resplendent, per això brilles.

L'escrigué Jaume Gònima, prevere i beneficiari de l'ínclita església de Santa Maria dels Reis, generalment dita del Pi.

8.6. Errors emendats

A

[V a]

- ABELLA: apiarum, *llegiu* apiarium.
 ABOLLIR: obsolverunt, *llegiu* obsolverunt.
 5 ABRASAR: incedi, *llegiu* incendi.
 ABSTERSIU: abstrgiu, *llegiu* abstergiu.
 ABUNDAR: divitis, *llegiu* divitiis.
 ACABAT: sus, *llegiu* suis.
 ACAPTA: coactatio, *llegiu* coactio.
 10 ACOSTUMAT: stata, *llegiu* statae.
 AGONIA: animum, *llegiu* animam.
 ALLARGAR: dist ahere, *llegiu* distrahere.
 ALLETAR: lactens, *llegiu* lanctans.
 ALLÍ: illuc venit, *llegiu* illinc venit.
 15 ALTAR: minorara, *llegiu* minor ara.
 AMANSADOR: dormitor, *llegiu* domitor.
 AMAR: delictis, *llegiu* deliciis; vo-/ voluptati, *llegiu* voluptati.
 AMBIGUO: abigüitat, *llegiu* ambigüitat.
 AMOROSAMENT: ablandiri, *llegiu* adblandiri.
 20 AMPARAR: obligare, *llegiu* obsignare.
 ÀMSTERDAM: Àmstedram, *llegiu* Àmsterdam.
 ANCA: haec vel haec, *llegiu* hic vel haec.
 ANELLETA: auriculairus, *llegiu* auricularius.
 ANGONAL: inguens, ini, *llegiu* inguen, inis.
 25 ANTICH: invenerata, *llegiu* inveterata.
 ANY: annum tempus, *llegiu* annum tempus; trinus, *llegiu* trimus.
 ANYORAR: ell, *llegiu* ells; anyoraren, *llegiu* anyorà.
 APARADOR: vasariu, *llegiu* vasarius.
 APARÈIXER: prclarum, *llegiu* praeclarum.
 30 APROPRIAR-SE: re, sibi asserere, *llegiu* sibi asserere.
 APRUSO: haec, *llegiu* hoc.
 APTITUT: idone, *llegiu* idonee; est, *llegiu* es.
 AQUÍ: ull, *llegiu* ulla.
 ARA: num iam, *llegiu* nunc iam.
 35 ARAM: lipis, *llegiu* lapis.

10 *statae*. A l'exemplar que consulto aquesta esmena ja ha estat aplicada.

12 *distrahere*. A l'exemplar que consulto aquesta esmena ja ha estat aplicada.

13 *lanctans*. L'esmena hauria de dir 'lactans' i és el que aplico en el diccionari.

27 *anyoraren*. A l'article **ANYORAR** no hi figura la forma «anyoraren», sinó «ayoraren», per tant, l'esmena proposada sí que és correcta.

- ARDENT: affecció, *llegiu* affició.
 ARISTÒTIL: Aritòtil, *llegiu* Aristòtil.
 ARREGLADOR: alguna en orde, *llegiu* alguna cosa en orde.
 ASSENYALADAMENT: assenyament, *llegiu* assenyadament.
 5 ASSOLIMENT: oppreffio, *llegiu* oppressio.
 ATENALLAR: candent, *llegiu* candenti.
 ATORDIT: atontit, *llegiu* atònit.
 ATRAÏMENT: aliciunt, *llegiu* alliciunt.
 AVER: traïdor, *llegiu* trahidor.
 10 AUTÈNTICH: au&oritatis, *llegiu* auctoritatis.
 AVUY: V. Avuy, *llegiu* V. Vuy.
 AUXESIS: hypetbole, *llegiu* hyperbole.
 AXA: dolobra, *llegiu* dolabra.
 AXARCOLADORA: axacoladora, *llegiu* axarcoladora.
 15 AXARCOLAR: axacolar, *llegiu* axacolar.
 AY: desditjat, *llegiu* desditxat.
 AYGUA: fracticia, *llegiu* factitia.
 AYRE: concipit, *llegiu* prodit.

B

- 20 BAIX: symphoniae, *llegiu* symphoniae; baix de viola, *llegiu* baixa de viola.
 BALANSEJAR: desperationem, *llegiu* desperationem.¶ [V b]
 BALCÓ: moeniarium, *llegiu* moenianum.
 BANDA: accintus, *llegiu* accinctus.
 BARRET: tretagonum, *llegiu* tetragonum.
 25 BATEU: naviculae, le, *llegiu* navicula, lae.
 BAYETA: cincinatus, *llegiu* cincinnatus.
 BISBAT: diocesis, *llegiu* dioecesis.
 BLAU: caefius, *llegiu* caesius.
 BOCA: conspersit, *llegiu* comparsit.
 30 BOCÍ: quo, *llegiu* que; aves pullis suis in os etc., *llegiu* aves pullis suis escas in os,
 etc.
 BOJERIA: destineri, *llegiu* distineri.
 BORRÓ: maculae, *llegiu* macula.
 BROCAT: Rrocat, *llegiu* Brocat.
 35 BURLA: ludificacio, *llegiu* ludificatio.
 BUYT: ab, fortunis, *llegiu* ab fortunis.

---

12 *hyperbole*. A l'exemplar que consulto aquesta esmena ja ha estat aplicada.

C

- CALAFATAMENT: catafalament, *llegiu* calafatament.
 CALLAR: ilsentium, *llegiu* silentium.
 CALOR: hic coeli ardoribus, *llegiu* his coeli ardoribus.
 5 CAPA: los qui portan capa real, *llegiu* los qui portan la capa real; pretexto, *llegiu* pretepte.
 CAPGIRAR: confondreter, *llegiu* confòndrer.
 CARÍCIA: obra de festes, *llegiu* obra de fer festes.
 CARTUXA: de l'orde S[ant] Bruno, *llegiu* de l'orde de S[ant] Bruno.
 10 CASA: habituació, *llegiu* habitació.
 CASTANY: castayn, *llegiu* castany.
 CAVALL: exire in terram, *llegiu* exilire in terram.
 CÀURER: caygés, *llegiu* caygués.
 CAUSA: esset, *llegiu* essent; iuncturam, *llegiu* iacturam.
 15 CILICI: licinus, *llegiu* cilicinus.
 CIRERAR: cerastuem, *llegiu* cerasetum.
 CITAT: vadimento, *llegiu* vadimonio.
 COLOR: esmortuït, *llegiu* esmortuÿt; escalfat, *llegiu* esclafat.
 COMBAT: pancrasium, *llegiu* paneratium.
 20 COMBOYAR: comboyaba, *llegiu* comboyava.
 COMPROMÍS: posa, *llegiu* posar.
 CONCILIÀBULO: conventuculum, *llegiu* conventiculum.
 CONGELAT: congelar, *llegiu* congelat.
 CONSTIPAR: syptica, *llegiu* styptica.
 25 CONTRACTE: lo qu, *llegiu* lo qui.
 CONTRADICCIÓ: en una cosa, *llegiu* en una oració.
 CORÍNTIA: corinthus, *llegiu* corinthius.
 CORTÀ: medius, *llegiu* modius.
 COSTAT: dolere, *llegiu* dolore; vss, *llegiu* vos; haesitabit, *llegiu* haesitabat.
 30 COSTUM: éssar possat, *llegiu* ésser posat; escapar-se, *llegiu* escampar-se.
 CRÈDIT: alcui, *llegiu* alicui.
 CUBERTORA: pretext, *llegiu* pretepte.
 CUBRIR: atguna, *llegiu* alguna.
 CULLITA: frauys, *llegiu* fruyts.
 35 CULTIVAR: cultitar, *llegiu* cultivar; fuyts, *llegiu* fruyts.
 CUMPLIMENT: vosaltres, *llegiu* nosaltres.

2 *catafalament*. El lema diu «CATAFATAMENT», no pas «catafalament».

18 *escalfat*. La forma que figura a l'article és l'infinitiu, «*escalfar*», i no pas el participi.

29 vss. No localitzo l'error indicat en els exemplars del *Gazophylacium* que tinc a disposició, la qual cosa em mena a pensar que la dita esmena ja ha estat incorporada a l'article **COSTAT**.

29 *haesitabit*. Llegeixo «Haesitabr», no «haesitabit».

CURAR: restittere, *llegiu* restituere.

CURMULL: auctuarium, *llegiu* auctarium.

CUSCUETA: torsecol, *llegiu* torsecoll.

CUYDADO: assumerc, *llegiu* assumere; accurrre, *lle || giu* accurare.

[VI a]

5 CUYRASSER: cente, *llegiu* cents.

D

DALLADOR: senifex, *llegiu* fenifex.

DANYAR: danyr, *llegiu* danyar.

DAVALLAMENT: davallamet, *llegiu* davallament.

10 DECELAR: decelerar, *llegiu* decelar.

DEFENSAT: defentat, *llegiu* defensat.

DEFUNT: digeret, *llegiu* degeret.

DEGOTAR: cruere, *llegiu* cruore.

DEJECTAR: reticere, *llegiu* reiicere.

15 DEIXEPLINAR: volunteria, *llegiu* voluntaria.

DELICIÓS: cupidiaria, *llegiu* cupediaria.

DERROTAR: derrata, *llegiu* derrota.

DESAMPARAR: non-adesse, *llegiu* non adesse.

DESAPÈNDRER: hac, *llegiu* hanc.

20 DESAPROVAR: coesilium, *llegiu* consilium.

DESCUBRIR: hic indiciis, *llegiu* his indiciis.

DESENRADRAR: desensadrar, *llegiu* desenradrar.

DESERT: dert, *llegiu* desert.

DESERTOR: descrtor, *llegiu* desertor.

25 DESFRESSAR: deefressar, *llegiu* desfressar.

DESLLALMENT: desllfalment, *llegiu* desllealment.

DESNUAR: defficultatem, *llegiu* difficultatem.

DESOLAR: deconsolar, *llegiu* desconsolar.

DESORDE: ordiniquis, *llegiu* ordinibus.

30 DESPIT: defici, *llegiu* desfici.

DESPRÉS: lo dormir és bo, *llegiu* lo dormir no és bo.

DESPULLA: carregar, *llegiu* carregat.

DESROVELLAT: ferro, *llegiu* ferro.

DESVERGONYIMENT: desvergonyimet, *llegiu* desvergonyiment.

35 DESUMPLIR: desumpir, *llegiu* desumplir.

DIFERIR: romètrer, *llegiu* remètrer.

DISCERNIR: diguoscere, *llegiu* dignoscere.

7 *fenifex*. En el meu exemplar de referència aquesta esmena ja ha estat aplicada.

24 *desertor*. En el meu exemplar de referència aquesta esmena ja ha estat aplicada.

30 *desfici*. En el meu exemplar de referència aquesta esmena ja ha estat aplicada.

- DISCURS: rotionis, *llegiu* rationis.
 DISPENSAR: quapiam rei, *llegiu* quapiam re.
 DISPOSAR: quicuncem, *llegiu* quicuncem.
 DISTRIBUYR: distribuý, *llegiu* distribuhy.
 5 DITXO: motejor, *llegiu* motejar.
 DIVERS: dissimulis, *llegiu* dissimilis.
 DIVERTIMENT: entreniment, *llegiu* entreteniment.
 DIVIDIR: descriminat, *llegiu* descriminat.
 DOCER: umbellae, *llegiu* umbella.
 10 DOCTOR: doctor gradus, *llegiu* doctoris gradus; allegare, *llegiu* allegere.
 DOLORÓS: dnlorós, *llegiu* dolorós.
 DOLOSAMENT: dnlosament, *llegiu* dolosament.
 DURÍCIA: cailum, *llegiu* callum.

E

- 15 EDAT: descripta, *llegiu* decrepita.
 ELEFANT: eleecant, *llegiu* elephant.
 EMBOLICH: emboclich, *llegiu* embolich.
 EMMATRICULAR: emntricular, *llegiu* emmatricular.
 EMPEDRAR: enpedrar, *llegiu* empedrar.
 20 EMPOSTISSAT: tabulatam, *llegiu* tabulatum.
 ENCODERNACIÓ: edquadernació, *llegiu* enquadernació.
 ENFADO: molesta, *llegiu* moleste.
 ENGROSSIR: Engrossir-se. Augere, *llegiu* Augeri.
 ENLLARDAR: eellardar, *llegiu* enllardar.
 25 ENROTLLAR: eorotllar, *llegiu* enrotllar.
 ENSAFRANAR: coco, *llegiu* croco.
 ENSOBORNAR: id, *llegiu* in.
 ENTÈS: cntra, *llegiu* contra.
 ERARI: pecuna, *llegiu* pecunia.
 30 ESBRAVAMENT: licoris, *llegiu* liquoris.
 ESGARRAR: opud, *llegiu* opus.
 ESPASA: bàtrer-fe, *llegiu* bàtrer-se.
 ESTANY: sannum, *llegiu* stannum.
 ESTÀTUA: Art de fer, o fabricar, estàtues. Haec statua, *llegiu* Haec statuaría.
 35 ESTRANGER: externus és repetit, en lo primer *llegiu* exterus.
 EXCEDIMENT: tragressio, *llegiu* transgressio.
 EXCESSIVAMENT: enecessivament, *llegiu* excessivament.¶ [VI b]
 EXECUTORA: admistrationi, *llegiu* administrationi.

36 *tragressio*. En el meu exemplar de referència hi diu «Tragressio», no «tragressio».

EXIMIR: eximire, *llegiu* eximere.

EXPLICACIÓ: declaratio, *llegiu* declaratio.

F

FARRATJE: ferratje, *llegiu* farratje; forratje, *llegiu* farratje.

5 FAUSTO: fastuosus, *llegiu* fastosus.

FER: faríue, *llegiu* faríeu.

FERIR: dels dos accepit en lo hu *llegiu* exceptit.

FERIT: ndío, *llegiu* odio.

FEYNA: eftar, *llegiu* estar.

10 FIANSA: fiausa, *llegiu* fiansa.

FILOSÒFICAMENT: filosòfigament, *llegiu* filosòficament.

FLAMEJANT: rutilantem quem manu praefert, etc., *llegiu* rutilantem quem manu praefert acinacem, etc.

FLORIR: romono, *llegiu* romano.

15 FORSA: zelós, *llegiu* gelós.

FUGIR: eripe se, *llegiu* eripere se.

FUM: qus, *llegiu* que·s.

G

GERMÀ: filla del germana, *llegiu* filla del germà.

20 GRAVADURA: grava, *llegiu* gravadura.

GREIXÓS: unginosus, *llegiu* unguinosus.

GUARDAR: maltia, *llegiu* malaltia.

GUERRA: os, *llegiu* es.

GUINYAR: V. Aguinament, *llegiu* V. Guinyament.

25 GUIXA: hic, *llegiu* haec.

GUST: hustatus, *llegiu* gustatus.

H

HALÈ: examinatio, *llegiu* exanimatio; examinationem, *llegiu* exanimationem.

I

30 IMPORTUNAR: imprtunar, *llegiu* importunat.

IMPROPRIETAT: improprium, *llegiu* improprium.

INCLINACIÓ: nanturali, *llegiu* naturali.

INCULT: iucultus, *llegiu* incultus.

INCUMBIR: duntaxt, *llegiu* duntaxat.

35 INDIGEST: dirigit, *llegiu* digerit.

¹¹ *filosòfigament*. En el meu exemplar de referència llegeixo «**FILOSÒFICAMENT**», senyal que ja s'hi ha aplicat l'esmena.

- INFINITIU: regimen, *llegiu* regiment.
 IRREPREHENSIBLEMENT: represió, *llegiu* represió.
 JUNTURA: naixament, *llegiu* naixement.
 JURAR: termes, *llegiu* tèrmens.
 5 JURISDICCIO: appellar, *llegiu* apellar.
 JUSTIFICACIO: justificació, *llegiu* justificació.

L

- LLADRONICI: assutus, *llegiu* assuetus.
 LLAGART: llangardaix, *llegiu* llangardaix.
 10 LLISSÓ: vacil·la, *llegiu* vacila.
 LLIURAR: liurar, *llegiu* lliurar.
 LLOCH: a l'enemich, *llegiu* de l'enemich.

M

- MÀ: praedium, *llegiu* praesidium.
 15 MAGNIFICÈNCIA: apparate, *llegiu* apparare.
 MEDICINA: parmacum, *llegiu* pharmacum.
 MESURAR: vinum mihi admeiri, *llegiu* vinum mihi admetire.
 METALL: renrtats, *llegiu* rentats.
 MIDADOR: menror, *llegiu* mensor.
 20 MITG: guordar, *llegiu* guardar; haec meridies, *llegiu* hic meridies.
 MOSQUER: mosqmer, *llegiu* mosquer.

O

- OPACO: opabo, *llegiu* opaco.
 OPILACIO: opilatio, *llegiu* oppilatio.
 25 ORIFICI: sthomachi, *llegiu* stomachi.

P

- PEDRERA: latundae, *llegiu* latumiae.
 PIT: petusculum, *llegiu* pectusculum.
 PODRIDURA: podrridura, *llegiu* podridura.
 30 PORCH: castat, *llegiu* castrat.
 PORTERIA: poreria, *llegiu* porteria.

Q

- QUE: del que vós no dieu, *llegiu* del que vós dieu.

R

- 35 REM: remigio, *llegiu* remigatio.

S

SOL·LICITADOR: soclicitador, *llegiu* sol·licitador.

9. Lletra *A*

9.1. Gazophylacium Catalano-Latinum, ordine literario concinnatum

A.

A, és la més oberta de totes les demés lletres com també la més simple y la més fàcil de pronunciar. La A és la primera de l'abecedari y té lo mateix so en llatí que en català. 1a

Tor: A. La primera lletra de l'A, B, C [...]; *Pom:* A. Est la plus ouverte des lettres, comme la plus simple et la plus facile à prononcer [...]

2 so] nom y so *Tor*

A, o **hola**, adverbium de cridar. Heus!

Fon: A²; *Tor:* A, o holà, adverbium de cridar.

de] per a *Fon*

A, o **ay**, interjecció. Ah! Heu! Hei! Vae! **A**, **què fas!** Ah!, quid agis! **A**, **que so jo desdixat!** Hei mihi! **A**, **desdixat de mi!** Heu me miserum! Hei mihi misero! Miserum me! Vae misero mihi!

Fon: A³; *Tor:* A, o ay, interjecció; *Pom:* HA! que faites-vous?

A, en les qüestions de lloch, v[erbi] g[ratia], **Ésser**, o **estar**, a **algun lloch**. **Anar a algun lloch**. V. **Lloch**.

Fon: A algun lloc; *Tor:* A algun lloch.

AA. AB.

AA, riu en Flandes. Hic Agnius, nii.

Pom: AA.

AARON, nom de home. Hic Aaron, onis.

Pom: AARON.

AB. Cum. Pariter cum. Simul cum. Una cum. **Ab ell**. Cum illo. Una cum illo. Lo que se deu entendre si lo cas de la preposició ab és una persona o una cosa animada, però si és una cosa inanimada, se suprimirà en llatí la preposició, y si nos servim de aquella algunes vegades, servirem-nos del cum sol, y no de una cum, pariter cum, etc. Per exemple: **Jo so vingut ab lo meu pare**. Veni cum patre. Veni una cum patre. Veni simul cum patre. Veni pariter cum patre. **Ell fou soterrat ab la sua espasa**. Sepultus est cum gladio, y no una cum gladio. **Diu-se molt bé cum gladio**, perquè en aquesta frasa gladius no és un instrument ab lo qual se fassa alguna

cosa, però si és un instrument que servesca per a fer alguna cosa, en aquest cas no
 10 seria menester preposició. Per exemple: **Ell lo matà ab una espasa.** Gladio illum
 occidit, (al contrari) **Ell fou assolit ab una espasa.** Cum gladio deprehensus est.
Ab lo qual. Quocum vel quicum. Cum quo. **Ab la qual.** Cum qua. Quicum. (Qui-
 cum és de tots los gèneros). **Ab tot axò.** Et tamen. Nihilominus. **Ab tot axò jo no**
he pogut aconseguir res. Et tamen assequi nihil potui. Nihilominus tamen assequi
 15 nihil potui. **Ab tot assò, ab totes aquestes coses.** Cum his omnibus. **Ell tenia ab**
si la sua espasa. Secum habebat gladium. **Ab si.** Secum. **Ab ll nosaltres.** Nobis-
 cum. **Ab vosaltres.** Vobiscum. **Ab tu.** Tecum. **Ab mi.** Mecum. **Ab los quals.** Cum
 quibus. Quibuscum. (*Plauto diu també quicum*). **Ab diligència.** Cum diligentia.
 Diligenter; (y axí dels altres semblants substantius). **Jo ho faré ab tot cuydado.**
 20 In id omni cogitatione curaque incumbam. **Llansar-se ab gran violència sobre**
de algú. Magno impetu in aliquem irruere. **Vós ho fareu ab molta pena y treball.**
 Multo sudore ac labore facies. **Ab gran imprudència.** Per summam imprudentiam.
Ab gran deshonra. Per summum dedecus.

Pom: AVEC, ou avecque.

ABADESSA. Haec abbatissa, ae. Abbatiae virginum antistes, (itis). Abbatiae virgi-
 num antistita, (ae).

Fon i Tor: Abadessa; Pom: ABBESSE.

ABADIA, o abadiat. Haec abbatia, ae. Princeps coenobium, (bii).

Tor: Abadia; Pom: ABBAYE.

ABADIA] Abadiat Fon

ABAIXAMENT. V. Abaxament.

ABAIXAR. V. Abaxar.

ABAIXAT. V. Abaxat.

ABANS, o antes. Prius. Ante. Antea. **Abans de aquest temps.** Antea. Ante. Antehac.
 Ante hunc diem. Ante hoc tempus. **Tres anys abans.** Triennio ante. **Lo dia abans**
de les Nones. Pridie Nonas. **Lo dia abans de la festa.** Pridie festi. **Essent ell estat**
abans senador. Cum antea senator fuisset. Cum prius senator fuisset. **Nosaltres**
 5 **serem allí abans que vós.** Prius illic erimus quam tu. **Tots los filòsofs que són es-**
tats abans de ell. Omnes ante illum philosophi. **Molt de temps abans.** Longe ante.
 Multo ante. **Res no li ha succehit que jo no ho aja dit molt de temps abans.** Nihil
 ei accidit quod non multo ante praedixerim. **Abans de ésser-se desposat ab ella.**
 Priusquam illam duxisset. **Abans de aquelles guerres.** Ante illa bella. **No era me-**
 10 **nester saber-ho jo abans?** Nonne oportuit praescisse me? **Abans y després.** Ante
 et post. Antea et postea. **Abans, dessus.** Antea. Ante. Supra. **Abans que.** An-

tequam. Priusquam. **Ell respon abans que sia interrogat.** Prius respondet quam interrogetur. **Ell morí abans que tu fosses nat.** Mortuus est antequam natus esses. Prius e vivis excessit quam tu produisses in lucem. Ante mor- || tuus est quam tu 2a ABA
 15 natus esses. **Ell morí abans que aquest fos pretor.** Ante istum praetorem obiit. **Abans que fos dia o abans del dia.** Ante lucem. Ex ante diluculum primum. Antequam dilucesceret. **Ell se llevà molt abans que fos dia.** Multo ante lucem surrexit. **És menester vèncer abans que pensar al pillatge.** Ante vincendum quam ut cogitetur de spoliis. **Abans de comensar, jo me quexaré, etc.** Prius quam incipiam,
 20 querar, etc.

Fon: Abans; *Tor:* Abans, Abans de ara, Abans que; *Pom:* AUPARAVANT, AVANT le jour, AVANT-QUE, DEVANT et après, PAR.

13 Mortuus est] Mortuus erat *Pom* | natus] tu natus *Pom* **14** excessit] excesserat *Pom*

8 *Abans ~ ella.* Traducció de l'expressió «Auparavant de l'avoir épousée», s. v. AUPARAVANT, on es fa avinent que s'ha documentat en una obra d'Antoine Le Maistre.

9 *Abans ~ guerres.* Traducció de l'expressió «Auparavant ces guerres», s. v. AUPARAVANT, on s'indica que ha estat documentada a l'obra de François Eudes de Mézéray (1610-1683). (V. François Eudes de MÉZÉRAY, «Henry IV. Roy LXII», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, 3 vol., París: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/y2b7jevt> [cons. 25-04-2019], pàg. 938).

9-10 *No ~ abans?* Traducció del passatge «Ne falloit-il pas que je le sceusse auparavant?», s. v. AUPARAVANT. La versió francesa, però, no és de la mà de Pomey, sinó que aquest la va prendre de la traducció que Isaac-Louis Le Maistre de Sacy, sota el pseudònim de sieur de Saint-Aubin, va dur a terme de les comèdies de Terenci, *Andria*, *Adelphoe* i *Phormion*, amb el text llatí acarat. (V. Isaac-Louis LE MAISTRE DE SACY, *Comédies de Térence traduites en françois avec le latin à costé et rendues très-honnêtes en y changeant fort peu de chose, par le sieur de Saint-Aubin*, París: Veuve Martin Durand, 1647, URL: <https://tinyurl.com/yybs8xcl> [cons. 29-03-2019], pàg. 17).

10 *Nonne ~ me?* Passatge atribuït a Terenci s. v. AUPARAVANT. (V. TERENTIUS, *Andria* [d'ara end. cit. com *An.*], I, 4, 238 - 239).

ABARCA, *calsat rústich*. Hic pero, onis. **Qui porta abarques.** Peronatus, a, um. **Abarca de llana.** Laneus pero. **Abarca de tela.** Lineus pero.

Tor: Abarca, o soca de cuyro; *Pom:* GAMACHE, TRICOUSE.

1 **ABARCA**] Abarca de pells *Fon*

ABARCAR. V. Empèndrer. Abrassar.

Fon: Abarcar; *Tor:* Abarcar, empèndrer o abrassar.

ABASTAR a alguna cosa per a tocar-la. Aliquid attingere, contingere. **Abastar, o tenir prou.** Sufficere. **Assò no me abasta.** Hoc non mihi sufficit. **Jo no puch abastar a aquest càrrech.** Huic muneri non sufficio. Huic muneri sufficere nequeo. Huic muneri par non sum. Ad hoc munus vires meae non sufficiunt. Ad hoc munus vires
 5 meae non suppetunt. **Les vostres riqueses no abastan a la vostra ambició y per a fer aquella cosa.** Ambitioni tuae et in illam rem opes non suppetunt.

Fon: Abastar a algú lo que té; *Tor:* Abastar a aver o tocar alguna cosa; *Pom:* SUFFIRE, TOUCHER.

2 *Assò* ~ sufficit] *add. Lac* **4** *meae*] mihi *Pom*

6 *Ambitioni* ~ *suppetunt*. Aquesta expressió, que figura s. v. SUFFIRE sense atribució d'autoria, podria ser una reelaboració del passatge de Ciceró «ut amori, ut ambitioni, ut cottidianis sumptibus copiae suppetant», (V. *Tusc.*, V, 32, 89).

ABASTONEJAR, o *bastonejar*, *a algú*. Alicui fustem infligere, impingere, infringere. Aliquem fuste caedere, multare, verberare, accipere, percutere, contundere. Alicuius humeros fuste committigare.

Fon i Tor: Abastonejar; *Pom:* BASTONNER.

ABAT. Hic abbas, atis. Hic coenobiarcha, ae. Abbatiae praeses, (idis). Monastici conventus antistes, (titis). *Abat titular*. Abbas dominio nativo gentiliti[o]que iure. Abbatiam nactus iure ordinis ac gentis. Abbatiam nactus ex praerogativa sui ordinis gentisque. *Abat per encomanda*. Abbas fiduciarius. Abbatiae fiduciariae praeses.

Fon i Tor: Abat; *Pom:* ABBÉ, COMMANDATAIRE, TITULAIRE.

ABATIDOR *de arbres, fruytes o coses semblants*. Hic deiector, oris. *Abatidor de casa o de altra cosa semblant*. Hic eversor, oris. Hic disturbator, oris. Hic afflictor, oris. Hic deiector, oris.

Pom: ABBATEUR.

1 **ABATIDOR**. El DCVB documenta aquest mot en el *Diccionari català* anònim, publicat per Griera (V. Antoni GRIERA, «Un *Diccionari català* d'autor desconegut», a: *Estudis romànics: llengua i literatura*, 1917, [Biblioteca Filològica, 9], pàg. 116 - 175). Amb tot, Colón i Soberanas (V. Germà COLÓN i Amadeu SOBERANAS, *Panorama de la lexicografia catalana: de les glosses medievals a Pompeu Fabra*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986, [Biblioteca Universitària, 7], pàg. 117) han fet avinent que el contingut d'aquest diccionari prové majoritàriament del buidatge de la part catalana del *Gazophylacium*. Per tant, podem retrotraure'n la primera documentació al tresor de Lacavalleria.

ABATIMENT *de arbres, fruytes o altres coses semblants*. Haec deiectio, onis. Hic decussus, us. Haec strages, is. *Lo vent ha fet un gran abatiment de arbres*. Ingentem arborum stragem tempestas edidit. *Lo vent ha fet un gran abatiment de fruytes*. Tempestas immodicam vim fructuum deiecit, decussit, stravit. *Abatiment de casa o de altra cosa semblant*. Haec deiectio, onis. Haec eversio, onis. Haec deturbatio, onis. Haec strages, is. *Abatiment de ànimo*. Animi infractio et demissio, (onis). Animi debilitatio et abiectio, (onis). *Abatiment del qui se humilia*. Haec abiectio, onis. Haec demissio, onis. Haec deiectio, onis. Haec depressio, onis. *Abatiment de mercader (fet ab frau)*. Rationis mensariae fraudulenta renuntiatio, (onis). Per fraudem renuntiata creditoribus mensaria ratio, (onis). *Abatiment de mercader (fet per necessitat)*. Rationariae ino- || piaae, ab vitio fortunae, coacta et necessaria de-

nuntiatio, (onis).

Tor: Abatiment y menyspreu; *Pom*: ABBATTEMENT, ABBAISSEMENT, ABBATIS, BANQUEROUTE.

7-8 Haec abiectio, onis] *add. Lac*

1 **ABATIMENT** ~ **semblants**. 1a doc. d'aquest mot en el sentit de 'Acte de tirar a baix materialment' segons el *DCVB*.

11 *coacta*. S. v. BANQUEROUTE de l'exemplar de *Pom* que es conserva a la sala de reserva de la BUB hi ha l'expressió «coactaque et necessaria», una mà ha cancel·lat la conjunció «que» perquè és redundant.

ABÀTRER una casa o altra cosa semblant. Domum aliudve simile deicere, disicere, evertere, pervertere, disturbare, sternere, prosternere, diruere, demoliri. Domum aliudve simile humi affligere. **Abàtrer a algú, vèncer-lo**. Aliquem abicere, prosternere, percellere, affligere, pessumdare, debilitare, infringere, frangere. **Abàtrer sa roba**. Togam demittere et explicare. **Abàtrer fruytes de un arbre**. Fructus ex arbore decutere, excutere, deicere, sternere. **Deixar-se abàtrer lo ànimo**. Animum despondere, abicere, demittere. Animo cadere. **Deixar-se abàtrer per lo dolor**. Dolore frangi. Dolori succumbere. Aegritudini se dedere. **Axò li abatrà lo ànimo**. Ea res illius animum infringet. **Abàtrer-se, humiliar-se**. Se abicere. Se demittere. Se deicere. Se deprimere. **Abàtrer-se lo mercader**. Creditoribus decoquere. Rem decoquere creditoribus. Mensarias rationes creditoribus renuntiare. Cedere foro. Foro fugere. Sortem et foenus obnuntiare. Caput et usuras renuntiare. Conturbare. Rationes conturbare. **Una desdítixa lo ha fet abàtrer**. Fortunae vitio non suo decoxit. **Ell se abaté per cent mil doblés**. Centena aureorum millia decoxit creditoribus.

Tor: Abàtrer, o humillar-se; Abàtrer-se lo mercader, Abàtrer ad algú; *Pom*: ABBATTRE une maison ou une autre chose semblable, ABAISSER une chose, BANQUEROUTE.

3 a] ad *Tor* 9 **Abàtrer-se**] Abatre·s¹ *Fon*, Abàtrer *Tor* | *humiliar-se*] humillar-se *Tor*
10 **Abàtrer-se**] Abatre·s² *Fon*

6 **Deixar-se ~ ànimo**. 1a doc. del verb *abatre* en el sentit de 'perdre la força física o moral' segons el *DCVB*.

ABATUT (*parlant de casa o de cosa semblant*). Eversus, a, um. Deturbatus, a, um. Disiectus, a, um. **Abatut, vençut**. Abiectus, a, um. Afflictus, a, um. Fractus, a, um. Eversus, a, um. Debilitatus, a, um. Deturbatus, a, um. Percussus et prostratus, a, um. Fractus ac consternatus, a, um. **Abatut de afflicció**. Afflictus, a, um. **Abatut mercader**. Fraudulentus alieni aeris decoctor, (oris). Suo vitio alienae rei decoctor. Rationis ac fidei mensariae infidus desertor, (oris).

Fon: Abatut, o home vil; *Tor*: Abatut, o menyspreat; *Pom*: ABBATU, BANQUEROUTIER.

5 Fraudulentus *Pom*] Fraudelentus

ABAXAMENT, o abaixament, de alguna cosa. Haec depressio, onis. Haec demissio, onis. Haec submissio vel summissio, onis. Haec deiectio, onis. Hic deiectus,

us. **Abaxament humil.** Haec abiectio, onis. Haec demissio, onis. Haec deiectio, onis. **Abaxament del preu dels víurers.** De summa pretii decessio, (onis). Pretii remissio, (onis). Annonae laxatio, (onis). Annonae remissio, (onis).

Pom: ABBAISSEMENT, RAVALLEMENT.

2-3 Hic deiectus, us] *add. Lac*

ABAXAR, o abaixar, alguna cosa. Rem deprimere, demittere, submittere, summittere, inclinare, deicere, deponere. **Abaxar-se per humilitat.** Se abicere. Se demittere. Se deicere. Se deprimere. Sibi derogare. Animum demittere. Animi magnitudinem inflectere. **Essent-se abaxat per a dir-li alguna cosa a la orella.** Cum se ad ipsius aures demississet. **Lo riu se abaxa.** Decrescit fluvius. **Abaxar un pont llevadís.** Ductarium pontem deicere, demittere, deponere, reducere, laxare, relaxare. **Abaxar, o disminuir, los tributs.** Tributa laxare, levare, remittere. Tributa leviora facere. De tributorum summa deducere, minuere, diminuire. **Abaxar lo preu dels víurers.** Cibariorum annonam laxare, levare. Annonae pretia minuere. | Annonae cibariae pretio modum ponere, statuere, praefinire. **Lo preu del blat comensa de abaxar-se.** Frumenti pretium minuitur, remittitur, relaxatur. Frumenti pretium remittit, relaxat, laxat, decrescit.

Fon: Abaxar altra cosa; *Tor:* Abaxar-se; *Pom:* ABBAISSER une chose, BAISSEUR quelque chose, RA-BAISSER, RAVALLER.

1 alguna] *altra Fon* **8 tributorum Pom**] tributorum

ABAXAT, o abaixat. Depressus, a, um. Deiectus, a, um. Demissus, a, um. Submissus, a, um. Summissus, a, um.

Pom: BAISSÉ.

ABBEVILA, ciutat en França. Haec Abbavilla, ae. Haec Abbatis-villa, ae. **Qui és de Abbevila.** Hic, haec Abbavillensis, hoc se.

Pom: ABBEVILLE.

1 ciutat en França] *ville de Picardie*

ABDICACIÓ de un càrrech. Muneris abdicatio, (onis). **Fer abdicació de un càrrech.** Munus abdicare, reicere.

Pom: ABDICATION d'une charge.

2 Munus] *Filium Pom*

1 ABDICACIÓ. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ABECEDARI, arrelament de les lletres posades per orde. Elementorum index, (dicis). Elementorum syllabus, (bi). Elementorum elenchus, (chi). Elementorum syntagma, (atis).

Fon: Abecedari; *Tor:* Abecedari, baceroles o carta; *Pom:* ALPHABET.

ABEL, *nom de home*. Hic Abel, elis.

Pom: ABEL.

ABELLA, *insecte volàtil que fabrica la mel*. Haec apes, is. Haec apis, is (*lo primer és millor*). **Petita abella**. Haec apicula, ae. Haec apecula, ae. **Axam de abelles**. Apum examen, (inis). **Buch de abelles**. Hoc apiar[i]um, rii. **Caseta ahont està la mel de las abelles**. Mellaria cellula, (ae). **Qui cria abelles**. Hic apiarius, rii. **Fusta ab petites taques rosses semblant a la fempta de la abella**. Apiatum lignum, (ni). **Taula feta de tal fusta** Apiata mensa, (ae). **Axam de abelles novelles que ixen del buch per a cercar altra habitació**. Emissitius apum fetus, (us). **Les abelles fan exir del buch a les novelles per a anar a habitar en altra part**. Apes examinant. Apes examen emittunt. Apes fetum ex alveis exigunt. **Brugit de les abelles**. Hic bombus, bi. Apum murmur, (uris). **Les abelles fan brugit**. Bombos edunt apes. Bombis fremunt apes. Edendis bombis apes infremunt. Apes consonant. **Abella borda, burinot**. Hic fucus, ci.

Fon i Tor: Abella; *Tor*: Casetes en les bresques en què està la mel, s. v. Brescar, guardar abelles o tràurer mel; *Pom*: ABEILLE, BOURDON, BOURDONNER, JETER.

3 apiarium] *Ee* **4** *Qui ~ abelles*] Abeller qui cria abelles *Tor* **6** Apiata *Pom*] Apriata
2 *Petita abella*] *Petite abeille*

6 *Taula ~ fusta*. Noteu que a l'expressió catalana no hi figura el mot 'abella' del lema, prova que el leuari s'ha elaborat pensant més en la llengua de destí, que és el llatí.

11 *Apes consonant*. Passatge atribuït a Varró s. v. BOURDONNER. (V. VARRO, *De re rustica*, 3, 16, 30).

ABELLEROL, *aucell*. Hic merops, pis. Haec apiastra, ae. **Lo abellerol canta**. Merops zinzilulat.

Tor: Abellero[1]; *Pom*: GUÉPIER.

ABESTRÚS, *aucell al qual serveixen solament les ales per a córrer*. Hic struthiocamelus, li.

Fon: Abestrús, aucell; *Pom*: AUTRUCHE.

1 ABESTRÚS] Abestrúz *Tor* **1-2** struthiocamelus *Fon*] struthio-camelus *Lac, Pom*; struthio camelus *Tor*

ABEURADOR, *regador*. Hic aquator, oris. Hic irrigator, oris. **Abeurador**, *pica de aygua per a abeurar al bestiar*. Hoc aquarium, rii. **Guiar al bestiar a l'abeurador**. Aquatum ducere pecora. Adaquatum ducere pecora. Ad aquarium ducere pecora. **Abeurador**, *bassa de aygua per a abeurar lo bestiar*. Haec piscina, ae. **Abeurador**, *vaxell en lo qual se dona a bèurer als animals*. Hic alveus, ei. Potorius alveus. **Abeurador per a gallines**. Gallinarius alveus. **Abeurador per a tocinos**. Suillus alveus. **Abeurador per a aucell de gàbia**. Aviarius alveolus, (li).

Fon i Tor: Abeurador; *Tor*: Bassa; *Pom*: ABBREUVEUR, ABBREUVOIR, AUGE.

5 *vaxell*] *vaisseau* | *se dona a bèurer*] *l'on donne à ... boire*

ABEURAMENT, *regament*. Haec rigatio, onis. Haec irrigatio, onis. **Abeurament de bestiar**. Haec aquatio, onis. Haec adaquatio, onis.

Pom: ABBREUUREMENT.

ABEURAR, *o regar, un hort*. Hortum rigare, irrigare, adaquare. **Abeurar lo bestiar**. Pecus aquare, adaquare. Pecus aquatione curare. Pecus aquationi adhibere. **Christo fou abeurat de vinagre**. Ace- l tum fuit Christo propinatum. Acetum fuit Christo ministratum pro potu. **Abeurar a algú de una mala opinió**. Quempiam prava opinione imbuere. Alicuius mentem prava opinione imbuere. **Ells estan abeurats de aquesta opinió**. Hanc opinionem animo imbiberunt. Hac opinione imbuti sunt.

5

3b ABI

Fon: Abeurar, Abeurar al bestiar; *Tor*: Abeurar lo bestiar; *Pom*: ABBREUVER, ARROSER.

1 *lo*] al *Fon*

4 *Abeurar ~ opinió*] *Abbreuver une personne de quelque mauvaise opinion* **5-6** *Ells ~ opinió*] *Ils sont abbreuvez de cette opinion*

4 *Abeurar ~ opinió*. 1a doc. d'aquest verb en el sentit de 'inculcar' segons el *DCVB*.

ABJECCIÓ, *menyspreu*. Hic contemptus, us. Haec contemptio, onis.

Pom: ABJECTION.

ABJECCIÓ. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ABJECTAT, *o menyspresat*. Abiectus, a, um. Contemptus, a, um. Despectus, a, um. Hic, haec vilis, hoc le. Hic, haec humilis, hoc le.

Pom: ABJECT.

1 **ABJECTAT**. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat* i el *DCVB*.

ÀBIL, *o perit, en alguna cosa*. Alicuius rei bene peritus, a, um. Alicuius rei apprime intellegens, (entis). Alicuius rei bene sciens, (entis). Alicuius rei scientissimus, a, um. **És home àbil en son ofici**. Vir est in sua arte praestantissimus. **És home àbil en los negocis**. Vir est in rebus gerendis industrius. **És home àbil en les lletres humanes**. Homo est peritus et intellegens. Homo est doctrina excultus. Homo est politus e schola. Homo est gnarus omnis artis et disciplinae. Homo est doctrina atque optimarum artium studiis eruditus. Homo est praeclara eruditione ornatus. Homo est sapiens et multarum rerum peritus. **És un àbil metge**. Est medicinae gnarus in primis. Est apprime eruditus medendi arte. Est bene doctus medica scientia. **Est medicinae facultate praestans. Est medicinae facultate florens. Est medicinae facultate excellens.**

5

10

Fon i *Tor*: Àbil, Àbil per a alguna cosa; *Pom*: HABILE.

1 *en*] per a *Fon*, *Tor* **4** *est*] *add. Lac*

ABILITACIÓ. Haec probatio, onis. Haec approbatio, onis.

Pom: APPROBATION.

ABILITACIÓ. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ABILITADOR. Hic probator, oris. Hic comprobator, oris.

Pom: APPROBATEUR.

Hic comprobator, oris] *add. Lac*

ABILITADOR. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ABILITAR a algú o alguna cosa. Aliquem vel aliquid probare, approbare, comprobare.

Fon i Tor: Abilitar; *Pom:* APPROUVER *quelque chose*.

1 Aliquem vel] *add. Lac*

1 **ABILITAR ~ cosa.** Segons Lacavalleria, el verb *abilitar* es predica també de persones. Pomey, en canvi, només preveu complements de cosa per a l'equivalent francès corresponent.

ABILITAT. Probatus, a, um. Comprobatus, a, um **Abilitat, indústria.** Haec dexteritas, atis. Haec industria, ae. Haec solertia, ae. **Abilitat, ciència.** Haec scientia, ae. Haec peritia, ae. Haec eruditio, onis.

Fon i Tor: Abilitat; *Pom:* APPROUVÉ, HABILETÉ.

1 Comprobatus, a, um] *add. Lac*

ÀBILMENT, doctament. Scier. Perite. Erudite. Intellegenter. **Àbilment, ab indústria.** Solerter. Scite. Perite.

Fon i Tor: Àbilment; *Pom:* HABIEMENT.

ABISME. Hoc barathrum, ri. Haec vorago, inis. **Aquelles roques són circuydes de abismes.** Rupes illae immanibus barathrorum deiectionibus praecinguntur. Praetenduntur illae petrae praealtis et praeruptis dehiscentis soli voraginibus. **Abisme, ubertura molt profunda dins la terra.** Profundus terrae hiatus, (us). **La terra enfundint-se, se feu un abisme prodigiosament profundo.** Terra in infinitam altitudinem desedit. **Llansar alguna cosa en un abisme.** Aliquid in barathrum alte demergere. Aliquid in voraginem profunde abdere, proicere.

Fon: Abisme de aigües, Abisme sens fondo; *Tor:* Abisme de aygua sens fondo, Abisme de lloch; *Pom:* ABÛME, ABÛMER.

3 illae] hae *Pom*

ABISSINS, pobles de Etiòpia. Hi Abyssini, orum. **País dels abissins.** Abyssina Aethiopia, (ae).

Pom: ABYSSINS.

1 **ABISSINS.** 1a doc. d'aquest gentilici segons el *DCVB*.

- ÀBIT**, *vestit de religió*. Religiosa vestis, (is). **Pèndrer lo àbit de religió**. Vestem religiosam sumere. **Àbit**, *affecte de l'enteniment*. Hic habitus, us. Animi affectus, (us). **Àbit del cos**, *complexió o temperament del cos*. Corporis habitudo, (inis). Corporis habitus, (us). Corporis constitutio, || (onis). **Àbit**, *costum*. Haec consuetudo, inis. 4a ABO
- 5 **Pèndrer un mal àbit o mal costum**. Imbibere animi pravitatem. Pravos mores imbibere, contrahere. **Un vell àbit o costum passa en naturalesa**. Vetus consuetudo naturae vim obtinet.

Fon i Tor: Àbit; *Fon:* Àbit, o costum; *Tor:* Àbit, ús o costum; *Pom:* HABITUDE.

1 ÀBIT ~ vestis, (is)] *add. Lac* **1-2** Pèndrer ~ sumere] *add. Lac*

3 Àbit del cos] *Habitude de corps*

3 Àbit del cos. Pomey fa avinent que ha documentat l'expressió «*habitude de corps*» a l'obra de Mézéray. (V. François Eudes de MÉZERAY, «De l'origine des François», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, París: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651).

6-7 Vetus ~ obtinet. Pomey atribueix aquest passatge a Ciceró. (V. CICERO, *De inventione rhetorica*, 1, 3).

ABITUAL. Usu contractus, a, um. **Malaltia habitual**. Morbus diuturno habitu insitus.

Pom: HABITUEL.

1 ABITUAL. Ia doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

1 Malaltia habitual. Tot i que la grafia del lema és «ABITUAL», sense hac, l'exemple d'ús diu «habitual», amb hac, potser per influència del model francès, que escriu «habituel / habituelle».

- ABITUAR la juventut al treball**. Iuventutem labori assuefacere, consuefacere. Iuventutem ad laborem assuefacere, consuefacere. **Abituar-se a la virtut**. Virtutis studium combibere. Virtutis amore imbui. Condocefacere animum virtutem ut amet et colat. **Abituar-se, o domiciliar-se, en algun lloch**. Sedem vel domicilium in aliquo loco collocare, ponere, locare, figere. In aliquo loco consistere. 5

Fon i Tor: Abituare a altre, Abituare-se; *Pom:* HABITUER la jeunesse au travail.

ABITUAT a alguna cosa. Alicui rei vel ad aliquam rem assuefactus, a, um. Alicui rei vel ad aliquam rem consuefactus, a, um. Alicui rei vel ad aliquam rem condocefactus, a, um.

Fon i Tor: Abituat a alguna cosa; *Pom:* HABITUER la jeunesse au travail.

- ABITUT**, *familiaritat*. Hic usus, us. Haec consuetudo, inis. Haec familiaritas, atis. **Jo tinch gran abitut ab ell; ell y jo tenim los dos gran abitut**. Magna mihi cum illo familiaritas est. Summus mihi cum illo usus et consuetudo intercedit. Mihi est familiaritate coniunctissimus. Mutua est inter nos eaque summa familiaritas. 5 **Multa consuetudine coniuncti inter nos sumus**.

Pom: HABITUDE.

1 ABITUT, familiaritat] *Habitude, hantise, familiarité* **2** Jo ~ ab ell] *J'ay de grandes habitudes avec luy*

ABJURACIÓ. Haec abiuratio, onis.

Pom: ABNÉGATION.

ABJURACIÓ. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ABJURAR la heretgia. Haeresin abiurare.

Pom: ABJURER l'hérésie.

ABJURAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat* i el *DCVB*.

ABLANIMENT de cosa dura. Hoc mollimentum, ti. Haec mollitudo, inis. Haec mollities, ei. Haec mollitia, ae.

Pom: AMOLISSEMENT d'une chose dure, TENDRESSE d'une chose molle.

1 **ABLANIMENT**] Ablanidura *Fon, Tor*

ABLANIR alguna cosa dura. Aliquid mollire, emollire. Aliquid molle tenerumque reddere. **Ablanir ab la sua paciència y benignitat la obstinació de algú.** Patientia sua et lenitate alicuius contumaciam frangere. Patientia sua et lenitate obstinatum alicuius animum flectere, mollire, mitigare. Patientia sua et lenitate obstinatum alicuius animum reddere placidum ac mollem. **Ablanir a algú ab pregàries o de altra manera.** Aliquem *vel* alicuius animum precibus aliave ratione flectere, inflectere, mollire, emollire, exorare. Aliquem *vel* alicuius animum precibus aliave ratione in quam volumus partem impellere, traducere. **Jo lo ablaniré ab la mia paciència.** Eius animum patientia frangam mea. **Ablanir-se lo que és dur.** Mollescere.

10 Mollitiam accipere, concipere. Mollitiam contrahere, nancisci. Ad mollitudinem adduci. Molle fieri.

Fon i Tor: Ablanir; *Pom:* AMOLLIR, FLÉCHIR.

1 Aliquid¹] quidpiam *Pom*

ABLATIU. Hic ablativus, vi. **Ablatiu absolut,** ço és, independent de les demás diccions de la oració. Ablativus absolutus, id est, a reliqua dictione minime pendens.

Pom: ABLATIF.

ABLUCIÓ. Haec ablutio, onis.

Pom: ABLUTION.

ABNEGACIÓ. Haec abnegatio, onis. Haec renuntiatio, onis.

Pom: ABNÉGATION.

ABOCAMENT de una cosa en altra. Haec infusio, onis. Haec immissio, onis.

ABOCAMENT ~ *immissio, onis.* El contingut d'aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació que figura a l'article **ABOCAR alguna cosa dins de altra.**

ABOCAR alguna cosa dins de altra. Quidpiam in aliud infundere, immittere, indere,

inicere, fundere. ‖

4b ABO

Tor: Abocar; *Pom:* VERSER.

ABOLLICIÓ. Haec abolitio, onis. Haec exstinctio, onis. Haec obliteratio, onis. **Abollició de crim.** Criminis condonatio, (onis). Haec absolutio, onis. Culpae gratia, (ae). Noxae indulgentia, (ae). **Lletres de abollició de crim.** Condonati criminis tabulae, (arum). E reis eximentes literae, (arum). Noxae remissae diploma, (atis).
5 **Abollició de una llei.** Legis abrogatio, (onis).

Pom: ABOLITION, ABOLISSEMENT d'une loi.

1 **ABOLLICIÓ.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ABOLLIDOR. Hic deletor, oris. Hic exstinctor, oris. Hic exterminator, oris.

Pom: ANÉANTISSEUR.

ABOLLIR un costum. Morem abolere, tollere, exterminare, exstinguere, delere. **Abollir una llei.** Legem tollere, rescindere, abolere, abrogare, refigere. **Abollir la memòria de alguna cosa.** Alicuius rei memoriam abolere, delere, exstinguere, oblitterare. Alicuius rei memoriam exterminare ex animo. **Abollir-se.** Obsolescere. Interire. Exstingui. Deleri. **Aqu[e]lles coses se són abollides ab lo temps.** Res illae propter vetustatem obsol[e]verunt. Res illae propter vetustatem interierunt. Res illae propter vetustatem exstinctae sunt. Res illae propter vetustatem funditus oblitteratae sunt.

Pom: ABOLIR une coùtume.

6 obsol[erunt]] *Ee*

5 **Aquelles ~ temps**] *Ces choses se sont abolies avec le temps*

ABOLLIT, lo que no és més en ús. Abolitus, a, um. Obsoletus, a, um. Antiquatus, a, um. Sublatus, a, um.

Pom: ABOLI.

ABOMINABLE. Abominandus, a, um. Detestandus, a, um. Exsecrandus, a, um. Hic, haec detestabilis, hoc le. Hic, haec exsecrabilis, hoc le. **Crim abominable.** Exsecrandum scelus, (eris). Nefandum crimen, (inis).

Fon i Tor: Abominable; *Pom:* ABOMINABLE, ABOMINATION.

ABOMINABLEMENT. Abominandum in modum. Detestandum in modum. Exsecrandum in modum.

Pom: ABOMINABLEMENT.

ABOMINACIÓ. Haec detestat[i]o, onis. Haec abominatio, onis. Haec exsecratio, onis. **Tenir alguna cosa en abominació.** V. **Abominar.**

Fon i Tor: Abominació; *Pom:* ABOMINATION.

---

1 detestatio] *Pom*

ABOMINAR *alguna cosa, tenir alguna cosa en abominació*. Rem quampiam abominari, detestari, exsecrari, abhorrere, exhorriere.

Fon i Tor: Abominar; *Pom*: ABOMINATION.

---

2 exsecrari *Pom*] exsacrari

ABONAR, *aprovar a algú o alguna cosa*. Aliquem vel aliquid probare. *Si vós fugiu, no sereu abonat*. Nemini tua fuga probabitur. Fugae tuae auctoritatem nemo non defugiat. Fugae tuae auctorem habebis praeter te neminem. *No tingau temor, jo vos abonaré*. Nihil time, praestabo noxam. *Lo seu pare no ha volgut may abonarlo per a fill seu*. Eius parens illum abdicavit filium.

Fon i Tor: Abonar; *Pom*: AVOUER *sa faute*.

---

1 Aliquem vel aliquid] *add. Lac*

1 **ABONAR** ~ *cosa*. 1a doc. del verb *abonar* emprat en el sentit de ‘acreditar de bo’, ‘sortir fiador d’algú’, segons el *DCVB*.

3-4 **No** ~ *abonaré*. Versió catalana de l’expressió «*Ne craignez pas, je vous avoueray*». Pomey fa avinent que ha documentat aquest ús del verb «*avouer*» a l’obra de François Eudes de Mézéray.

ABONO, *aprovació, consentiment*. Hic assensus, us. Hic consensus, us. Haec approbatio, onis. Haec auctoritas, atis. *Ells anaven ab lo abono del rey*. Ibant regis auctoritate muniti consignata literis. *Jo no li escriuré més sense lo vostre abono*. Ad illum non scribam sine auctoritate tua. Ad illum non scribam nisi te approbante. Ad illum non scribam nisi te assentiente. Ad illum non scribam nisi de auctoritate tua atque sententia. *Ell ha fet axò ab lo meu abono*. Id fecit me annuente. Id fecit me approbante. Id fecit me consentiente. Id fecit me auctore. Id fecit meo assensu.

Fon: Abono, o aprovació; *Tor*: Abono, aprovació; *Pom*: AVEU.

---

1 *aprovació*] aprovació *Fon* 2 regis] *Reginae Pom*

2 **Ells** ~ *rey*. Versió catalana de l’expressió «*Ils portoient aveu de la Reine*». Pomey fa avinent que aquest ús de «*aveu*» es documenta a l’obra de François Eudes de Mézéray. (V. François Eudes de MÉZERAY, «*Henry III. Roy LXI*», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu’à maintenant*, París: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/y2b7jevt> [cons. 25-04-2019]).

ABOVAMENT. Haec fatuitas, atis. Haec stoliditas, atis. †

5a ABR

Pom: SIMPLICITÉ.

ABOVAMENT. 1a doc. d’aquest substantiu segons el *DCVB*.

ABOVAR a algú. Aliquem infatuare. Aliquem reddere fatuum. Alicui fatuitatem inducere. Alicui stoliditatem inspirare. *Lo seu amor per a aquella donzella lo ha abovat*. Illam puellam deperit. Illam puellam stolide amat. In illam puellam stoli-

do amore fertur.

Pom: ASSOTTER.

3 In illam puellam] In illam *Pom*

1 **ABOVAR.** 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB*.

ABOVAT. Fatuus, a, um. Stolidus, a, um.

Fon i Tor: Abovat; *Pom:* SOT.

ABRAHAM, nom de home. Hic Abrahamus, mi (*també té lo genitiu Abrahæ*).

Pom: ABRAHAM.

ABRASADOR, incendiari. Hic incendiarius, rii.

Pom: INCENDIAIRE.

ABRASAMENT, incendi. Hoc incendium, dii. Haec deflagratio, onis. Haec conflagratio, onis. Haec incensio, onis. *Rèbrer algun dany de un abrasament vehí.* Afflari incendio. *Quant lo abrasament de la mia casa anava escampan-se per tota la ciutat.* Cum mea domus ardore suo deflagrationem toti urbi minaretur. *Ell se és escapat de aquell abrasament y de aquell perill.* Ex illa flamma periculoque evolavit.

Pom: EMBRASEMENT.

1 **ABRASAMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

ABRASAR una cosa. Domum incendere, succendere, inflammare. Domum incendio consumere. Domum concremare. *Abrasar-se o estar abrasat.* Ardere. Conflagrare. Deflagrare. Ince[n]di. Succendi. Inflammari. Ardore deflagrare. *Abrasar-se o estar abrasat de amor, de còlera o de altra passió.* Amore, ira aliave cupiditate ardere, flagrare, aestuare, incendi, inflammari.

Fon: Abrasar, Abrasar-se, Abrasar-se en còlera; *Tor:* Abrasar, o cremar, Abrasar, o cremar-se; *Pom:* EMBRASER *une maison*.

3 Incendi] *Ee* **4** *de còlera*] en còlera *Fon*

ABRASAT. V. Abrasar.

ABRASSADA. Hic amplexus, us. Hic complexus, us.

Pom: EMBRASSADE.

ABRASSADA] Abràs *Fon, Tor*

ABRASSAMENT. Hic complexus, us. Hic amplexus, us.

Pom: EMBRASEMENT.

ABRASSAR a algú. Aliquem amplexari, amplecti, complecti. Aliquem amplexu ex-

cipere. Aliquem amplexu vincire. Aliquem complexu stringere. Brachia alicui in collum inicere. Pectus suum alterius pectori committere, constringere, adiungere, appellere, admovere. Venire in alicuius complexum. **Saltar al coll de algú per a**
 5 **abrassar-lo**. In alicuius complexum insilire, ruere. In alicuius complexum cupide ferri. In alicuius complexum cupide ire. **Abrassar a algú per lo mitg del cos**. Medium aliquem complecti. **Abrassar-se uns a altres**. Se invicem complecti. In mutuos amplexus venire, ruere. Se inter se complecti. **Nosaltres estam tots dos abratsats**. Nos inter nos complexi sumus. **Estar, o ésser, abratsat de algú**. Amplexu accipi ab aliquo. Amplexu excipi ab aliquo. **Deixar-se abratsar per algú**. Accipere complexum alicuius. Sinu complexuque recipere aliquem. **Abrassar, o abarcar, un negoci**. Negotium studiose sibi sumere. Negotium cupide amplecti. Negotium studiose curare. Negotium studiose procurare. Negotium procurandum suscipere. Negotium studiose amplecti. Negotium magno studio accipere. Negotium magno
 15 studio suscipere. Negotium magno studio excipere. **Jo abratsaré les vostres coses o los vostres interessos**. Tuis serviam commodis. Tuis rationibus consulam. Tuas res curabo ut meas. Tibi omni in re studebo. || Tuas res studiose mihi sumam. Tuas res studiose procurabo. **Abrassar lo partit de algú**. Alicuius partes sequi, tueri, suscipere, complecti. **Jo abratsaré lo vostre partit**. Tuas partes amplectar. In
 20 tuas partes me conferam, [me] transferam. **Abrassar la opinió de altre**. Alterius opinionem sequi, tueri. Alterius opinionem propugnandam suscipere. In alterius sententiam ire, discedere. In alterius sententiam discessionem facere. Accedere ad alterius sententiam. **Tot lo que lo cel de la Lluna abratsa és caduch y mortal**. Quidquid lunaris caeli orbis suo amplexu ambit caducum et mortale est. Quidquid lunaris
 25 caeli orbis suo amplexu coerces caducum et mortale est. Quidquid lunaris caeli orbis suo amplexu comprehendit caducum et mortale est. Quidquid lunaris caeli orbis suo amplexu continet caducum et mortale est. Quidquid lunaris caeli orbis complectitur caducum et mortale est.

5b ABR

Tor: Abrassar; *Pom*: EMBRASSER *quelqu'un*, ÉPOUSER.

1 ABRASSAR] Abraçar *Fon* **5** alicuius²] illius *Pom* **11** alicuius] *add. Lac* **12** Negotium¹] *Rem Pom* **14** Negotium²] Negotium quodpiam *Pom* **21** alterius¹] alicuius *Pom* **22** alterius] alicuius *Pom* **24** amplexu] complexu *Pom*

9 *Estar ~ algú*] *Estre embrassé de quelqu'un* **23** *caduch y mortal*] *périssable*

18 *Abrassar ~ algú*. 1a doc. del verb *abraçar* emprat en el sentit de 'adoptar una opció, un partit' segons el *DCVB*.

23 *caduch y mortal*. Lacavalleria tradueix l'equivalència llatina «caducum et mortale».

ABREVIACIÓ, epitome. Haec epitome, es. Haec epitoma, ae. Hoc compendium, dii. Hoc breviarium, rii. Haec summa, ae. Haec synopsis, is. **Abreviació, o abreviatura, de escriptura**. Haec nota, ae. Vocis compendium, (dii). **Usar de abreviacions en la escriptura**. Per notas et compendia scribere. Verborum compendiis uti inter
 5 scribendum.

Tor: Abreviació; *Pom:* ABBREGÉ, ABBRÉVIATION d'écriture.

2-3 **Abreviació ~ escriptura.** 1a doc. del substantiu *abreviació* en el sentit de 'abreviatura' segons el DCVB.

ABREVIAR, o acursar, alguna cosa. Aliquid contrahere, coartare. Aliquid adducere in angustum. Aliquid angustioem in molem cogere, redigere, contrahere. **Abreviar un llibre.** Librum in epitomen cogere. Librum in synopsis contrahere, coartare, breviare. **Abreviar una oració.** Orationem contrahere. Orationem in pauca cogere, redigere. Orationem paucis complecti. Orationem brevi comprehendere. Oratio-
5 nem coartare. **Per a jo abreviar o dir en breus paraules.** Ut brevi absolvam. Ut paucis conficiam. Ut verbo decidam.

Fon i Tor: Abreviar lo referit; *Fon:* Abreviar en lo parlar; *Tor:* Abreviar en dir; *Pom:* ABBRÉGER, TRANCHER.

ABREVIAT, o acursat. Contractus, a, um. In compendium redactus, a, um.

Pom: ABBREGÉ.

ABREVIATURA. V. Abreviació.

Fon: Abreviatures de lletres; *Tor:* Abreviatures.

ABREVIATURA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el DECat. Amb tot, el documento als diccionaris de Font i de Torra.

ABRIGAMENT de lloch per a assoleyar-se. Haec apricatio, onis. Haec apricitas, atis. Hoc apricum, ci. Loci apricum. Loci apricitas.

Pom: ABRI, ABRIEMENT.

ABRIGAR, o cubrir, a algú. Aliquem tegere. **Abrigar, o amparar, a algú.** Aliquem protegere.

Fon: Abrigar a altre; *Tor:* Abrigar, o amparar ad algú; *Pom:* ABRIER.

1 **algú**¹] altre *Fon* | Aliquem¹] *add. Lac* | **a**²] ad *Tor* | Aliquem²] *add. Lac*

1 **Abrigar**² ~ **algú.** Pomey fa avinent que ha documentat el verb *abrier* amb el sentit de 'défendre' a l'obra de Mézéray.

ABRIGAT lloch per a pèndrer lo sol o assoleyar-se. Apricus locus, (ci). Locus apricitate praeditus. Loci amoenitas libero sole fruentis tectique a ventis et hiberno frigore. Amoena caeli suavitas ab tepore solis in defenso a frigoribus et aquilonibus loco. **Home que ama de estar en lloch abrigat.** Apricus homo, (inis). Homo apricitate gaudens. Homo apricitatis assectator. Homo apricitatis amans. Homo qui delectatur aprico. **Estar en lloch abrigat.** Apricari. Aprico uti. Apricitate frui. In aprico esse. **Posar-se en lloch abrigat.** Apricum in locum se recipere. Apricationem captare.

Fon: Abrigat lloc, *Tor*: Abrigat lloch o recés; *Pom*: ABRI.

1 *lloch*] lloc *Fon*

ABRIL, *mes*. Hic aprilis, lis. (*Ablat[iu]*) aprili. †

6a ABS

Fon i *Tor*: Abril; *Pom*: AVRIL.

ABROGACIÓ. Haec abrogatio, onis.

Pom: ABROGATION.

ABROGACIÓ. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest mot al *Diccionario catalán-castellano-latino* de Joaquim Esteve *et al.*, però atès que figura en el diccionari de Lacavalleria, es pot retrodatar a 1696.

ABROGAR una llei. Legem abrogare, rescindere, tollere, delere, refigere.

Tor: Abrogar llei no publicada; *Pom*: ABROGER.

ABROGAR una llei] Abrogar llei *Tor*

ABRUZZO, *província de Itàlia*. Hoc Samnium, nii. Hi Samnites, ium.

Pom: ABRUZZO.

ium *Pom*] tum

ABSÈNCIA. Haec absentia, ae. **Jo no puch sofrir la enyoransa de la tua absència**. Ferre non possum desiderium tui.

Fon i *Tor*: Absència; *Pom*: Absence.

ABSENT. Hic, haec, hoc absens, tis. **Estar, o ésser, absent**. Abesse. **Estar absent del consell**. Abesse concilio. Abesse a concilio. Non adesse conventui. Non interesse coetui. Non interesse in coetu. **Quatre mesos ha que jo estich absent**. Quatuor iam menses desideror.

Tor: Absent estar, Absent; *Pom*: ABSENT.

1 **Estar, o ésser**] estar *Tor* | Abesse] Abesse, absum, abfui *Pom*

ABSENTAR-SE. Abesse. **Absentar-se de algun lloch, anar-se'n de algun lloch**. Aliquo loco abire, abscedere, emigrare.

Fon i *Tor*: Absentar-se; *Pom*: ABSENTER, s'absenter.

ABSÒLRER, o absòldrer, a algú. Aliquem absolvere. Aliquem reum absolvere. Absolutum dimittere aliquem. Culpa et poena eximere quempiam. Liberare aliquem culpa. Liberare aliquem a culpa. Liberare aliquem culpae. **Absòldrer a algú de furt**. Aliquem furti absolvere. Aliquem furto absolvere. Aliquem furti crimine absolvere. Aliquem de furto crimine absolvere. **Ell fou plenament absolt**. Omni noxa et noxae suspicione absolutus est. Omni culpae suspicione liberatus est. **Ell vos absol per son sufragi**. Suo te suffragio culpa poenaque absolvit.

Tor: Absòlrer o absòldrer; *Pom*: ABSOUDRE.

1 ABSÒLRER] Absoldre *Fon* | Aliquem¹] *add. Lac* | Aliquem²] *add. Lac* **2** aliquem¹] illum *Pom* **5** furti] *add. Lac* **6** est¹] *add. Lac*

2-3 *Liberare ~ culpae*. Pomey juxtaposa els tres complements del verb «liberare», «culpa», «a culpa», «culpa», en una sola equivalència llatina; Lacavalleria prefereix desdoblar-los en tres equivalències diferents.

ABSOLT. Absolutus, a, um. *Ella fou remesa absoluta*. Absoluta dimissa est.

Pom: ABSOUS, ABSOUDRE.

Ella ~ absoluta. Traducció de l'expressió «Elle fut renvoyée absoute», s. v. ABSOUDRE de *Pom*, on s'informa que ha estat documentada a l'obra d'Antoine Le Maistre. (V. Antoine LE MAISTRE, «Plaidoyé XXVI. Pour un mari qui avoit tué le père de sa femme», a: *Les plaidoyez et harangues de Monsieur Le Maistre*, ed. de Jean ISSALI, París: Pierre le Petit, 1658 [1651], URL: <https://tinyurl.com/y3xbnsq6> [cons. 08-03-2019], pàg. 478).

ABSOLTA. V. Absolució.

ABSOLUCIÓ. Haec absolutio, onis. *Absolució de crim capital*. Absolutio capitis. *Absolució de crim de lesa magestat*. Absolutio maiestatis. *Sufragi de absolució*. Absolutorium suffragium. Absolutoria sententia. *Absolució eclesiàstica, absoluta*. Haec absolutio, onis. *Dar la absolució*. Absolutionem impertiri. *Lo sacerdot li ha dada la absolució*. Illum a peccatis sacerdos absolvit. *Ell ha rebut la absolució dels seus pecats*. Rite a peccatis absolutus est ab sacerdote.

Fon i *Tor*: Absolució; *Pom*: ABSOLUTION, ABSOUTE.

6 sacerdote *Pom*] sacordote

2 *Sufragi de absolució*] *Suffrage d'absolution*

ABSOLUT, *imperios*. Imperiosus, a, um. *Príncep absolut o soberà*. Cum summo imperio princeps. Cum summa potestate princeps. *Voluntat absoluta*. Voluntas absoluta. *Los vostres manaments són desmasiadament absoluts*. Nimis imperiose regis. *Ell és absolut en les sues voluntats*. Voluntatis suae tenax est. Numquam mutat mentem. Numquam commutat consilium. A proposito numquam deflectit. Certa in sententia constat. In suscepto consilio permanet. Numquam avertitur a proposito. Nulla re dimoveri potest a suscepta sententia. *Ablatiu absolut*. Ablativus absolutus.

Pom: ABSOLU.

2-3 absoluta] ultima *Pom*

4 *Ell ~ voluntats*. 1a doc. de l'adjectiu *absolut* en el sentit de 'despòtic' segons el DCVB.

ABSOLUTAMENT, *soberanament*. Summo cum imperio. *Governar absolutament*. Supremum exercere imperium. Summo cum imperio praeesse. Plenissimi iuris uti

principatu. **Absolutament**, *sens condició o reserva*. Absolute. Sine conditione. **Absolutament**, *totalment*. Plane. Penitus. Omnino. Pror- l sus. **Jo ho vull absolutament**. Plane volo. **Absolutament ignorant**. Plane rudis. Penitus ignarus. Omnino omnis eruditionis expers. Prorsus indoctus. 6b ABU

Fon i Tor: Absolutament; *Pom*: ABSOLUMENT.

ABSOLUTORI. Absolutorius, a, um. **Vot**, *o sufragi*, **absolutori**. Suffragium absolutorium. **Judici absolutori**. Iudicium absolutorium. **Rodolí absolutori**. Tabella absolutoria.

Pom: ABSOLUTOIRE.

1 **ABSOLUTORI**. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ABSTENIR-SE de alguna cosa. Aliqua re *vel* ab aliqua re abstinere. Ab aliqua re *vel* in aliqua re temperare sibi. Aliqua re *vel* ab aliqua re abstinere se, continere se. **Ell no pogué abstenir-se de mirar-ho y de pèndrer-ho**. Ab illo nec oculos nec manus suas abstinere potuit. **És menester fer abstenir a aquest malalt de bèurer vi**. Hic aeger vino abstinendus est. Hunc aegrum vino abstinebimus. **Abstenu-vos de parlar de assò**. Sermonem hac de re abstine. **Quant pochs se trobaran que se abstíngan de mentir?** Quotusquisque invenietur qui non mentiatur? Quotusquisque invenietur qui mendacium devitet?

Fon: Abstenir-se; *Pom*: S'ABSTENIR de quelque chose.

1 **ABSTENIR-SE**] Abstenir *Tor* 5 Hunc aegrum] Illum *Pom* | vino] recte vino *Pom*

5 *Hunc aegrum*. Lacavalleria repeteix el sintagma nominal de l'equivalència llatina anterior ara en cas acusatiu. Per evitar la redundància, Pomey emprà el demostratiu «illum», l'antecedent del qual és «Hic aeger».

ABSTERGIU, o abstersiu. Abstergendí purgandique vim habens, (entis). Smecticus, a, um. Smegmaticus, a, um. **Virtut abstergiva**. Smectica vis, (is). **Medicament abstergiu**. Smecticae virtutis pharmacum, (ci). Hoc smegma, atis.

Pom: ABSTERSIF.

2 Smectica *Pom*] Smerctica

2 **abstergiva**] *abstersive*

1 **ABSTERGIU**. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat* i el *DCVB*.

ABSTERSIU. V. Abst[e]rgiu.

Abstergiu] *Ee*

ABSTERSIU. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest adjectiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà. El fet de ser en el lemmari del *Gazophylacium* permet de retrodatar-la a 1696.

ABSTINÈNCIA. Haec abstinentia, ae. **Abstinència en lo bèurer y menjar**. Cibi potusque abstinentia. A cibo et potu abstinentia. Cibi potusque continentia, (ae). A

cibo et potu continentia. In victu temperantia, (ae). **Viuurer ab abstinència**. Vivere continenter. Vivere abstinenter. Vivere temperanter. Vivere frugaliter. Temperate vivere. Parce ac sobrie vivere.

Fon i Tor: Abstinència; *Pom:* ABSTINENCE.

ABSTINENT. Hic, haec, hoc abstinens, tis. Hic, haec, hoc continens, tis. Sobrius, a, um. Moderatus, a, um. Temperatus, a, um. Moderatus et abstinens. **Molt abstinent**. Continentissimus, a, um. Abstinentissimus, a, um. Qui temperatissime vivit.

Fon: Abstinent; *Tor:* Abstinent, o continent; *Pom:* ABSTINENT.

ABSTRÚS, ocult. Occultus, a, um. Reconditus, a, um. Abstrusus, a, um. Abditus, a, um. Hic, haec, hoc latens, tis. **Aquestes coses són molt abstruses**. Hae res occultae sunt et penitus abditae. Hae res abstrusae sunt et ab ipsa natura involutae. Hae res magnis latent obscuratae et circumfusae tenebris.

Pom: ABSTRUS.

1 **ABSTRÚS**. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat* i el *DCVB*.

ABSTRUSAMENT, ocultadament. Occulte.

Pom: ABSTRUSEMENT.

ABSURDAMENT. Absurde. Insulse. Inepte.

Pom: ABSURDE.

ABSURDITAT. Haec absurditas, atis. Haec insulsitas, atis. Hae ineptiae, arum. Ineptum facinus, (oris). Absurde gestum quidpiam. Absurde quidpiam enuntiatum.

Pom: ABSURDITÉ.

1 **ABSURDITAT**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ABSURDO. Absurdus, a, um. Ineptus, a, um. Insulsus, a, um. **Home absurdo**. Homo absurde se gerens. Homo insulse se gerens. Homo inepte se gerens.

Fon i Tor: Absurda cosa; *Pom:* ABSURDE.

ABUNDÀNCIA. Haec abundantia, ae. Haec affluentia, ae. Haec copia, ae. **Abundància de vi y de blat**. Maximus vini et frumenti numerus, (ri). **Abundància de mel**. Mellis maxima vis, (is). **Abundància de paraules**. Loquendi profluentia, (ae). Verborum ubertas et copia. Dicendi vis et copia. † **Abundància de coses y de penaments**. Rerum et sententiarum silva, (ae). Ubertas et copia rerum et sententiarum. **Abundància de fruyts y fruytes**. Frugum et fructuum ubertas et copia. **Abundància de fulles**. Foliorum luxuria, (ae). Foliorum luxuries, (ei). **Abundància de totes coses**. Copia et affluentia rerum omnium. **Corn de abundància**. Cornu copiae. **En gran abundància, abundantment**. Profuse. Copiose. V. **Abundar**.

Fon: Abundància, Abundància de fruits; *Tor:* Abundàntia, Abundància de fruyts; *Fon i Tor:* Abun-

dància de paraules; *Pom*: ABONDANCE.

5 rerum] verborum *Pom*

8 *Corn de abundància*] *Corne d'abondance*

2 *Maximus ~ numerus*. Pomey atribueix aquesta expressió a Ciceró. (V. CICERO, *Orationes Philippicae* [d'ara end. cit. com *Phil.*], II, 27, 66).

3 *Mellis maxima vis*. Pomey atribueix aquesta expressió a Ciceró. (V. CICERO, *In Verrem* [d'ara end. cit. com *Verr.*], I, 2, 7).

ABUNDANT en alguna cosa. Aliqua re copiosus, a, um. Aliqua re abundans, (tis). Aliqua re affluens, (tis). Aliqua re plenus, a, um. *Vida abundant en delícies*. Vita affluens deliciis. Vita conferta et plena voluptatibus.

Fon i *Tor*: Abundant; *Tor*: Abundant en hazienda, o béns; *Pom*: ABONDANT.

ABUNDANTMENT, en gran abundància. Copiose. Affluenter. Cumulate. Abunde. Af-fatim. Large. Largiter. Plene et cumulate. Copiose et abundanter.

Tor: Abundantment, Abundant, o llargament; *Pom*: ABONDAMENT.

1 **ABUNDANTMENT**] Abundosament *Fon*

ABUNDAR en totes coses, tenir abundància de totes coses, viurer en abundància de totes coses, no tenir menester cosa alguna. Abundare omni copiarum genere. Habere rerum omnium copiam. Omnibus copiis florere. Affluere opibus. Abundantem esse diviti[i]s. Circumfluere iis omnibus rebus quae beatam vitam efficiunt. Nihil requirere eorum quae ad bene bea[t]eque vivendum conferunt. Nihil desiderare eorum quae ad vitam feliciter agendam requiruntur. Egregie instructum esse omnibus fortunae muneribus. Circumfluere omnibus copiis. In omnium rerum abundantia vivere, sic ut adsint omnia. *Aquest camp abunda en fruyts*. Hic ager frugibus abundat. Hic ager frugibus abundans est. Hic ager frugibus affluit. Hic ager frugibus copiosus est. Hic ager frugibus egregie paratus est.

Fon: Abundar; *Pom*: ABONDER en toutes choses.

4 divitiis] *Ee* **8** adsint] tibi adsint *Pom*

1 **ABUNDAR ~ coses**] ABONDER en toutes choses

ABÚS, mal ús. Hic abusus, us. Haec abusio, onis. Perversus usus, (us).

Fon: Abús, mal ús; *Tor*: Abús, o mal ús; *Pom*: ABUS.

ABUSAR, o mal usar, de alguna cosa. Abuti aliqua re. *Fins a quant abusareu vós de nostra paciència?* Quousque tandem abutere patientia nostra? *Abusar del nostre crèdit per a venjar-nos*. Abuti auctoritate nostra ad vindictam.

Fon: Abusar, mal usar; *Pom*: ABUSER.

3 nostra] sua *Pom*

2 *Quousque ~ nostra?* Passatge que figura a *Pom* sense atribució d'autoria. És de Ciceró. (V.

Cat., I, 1 -2).

ABUSIVAMENT. Ex abusu. Per abusum. Vitio. Vitiose. Contra morem.

Pom: ABUSIVEMENT.

AC.

ACA, *cavall*. Gradarius equus (qui). Tolutarius equus. Equus molliter ac numerose gradum colligens. Equus in molles citosque numeros agglomerans gradum. **ACA espanyola**. Hic asturco, onis. Equus Astur, (uris). **ACA inglesa**. Mannus tolutarius Anglicus. **Pas de aca**. Tolutarius gradus, (us). Alterno crurum explicatu mollis ac
5 **numerosi gradus glomeratio, (onis).**

Tor: Aca; *Pom:* HAQUENÉE.

4 explicatu *Pom*] explicato

ACABAMENT. Haec perfectio, onis. Haec absolutio, onis. Haec peractio, onis.

Fon i Tor: Acabament de obra; *Pom:* ACHÈVEMENT.

ACABAR una obra. Opus absolvere, conficere, peragere, perficere. Operi extremam manum adhibere. Operi supremam manum apponere. Operi fastigium imponere. Operi colophonem addere. Opus ad exitum deducere. Opus ad finem perducere. **Aquell llibre és casi acabat**. Liber ille ad l fastigium paene adductus est. Liber
5 ille ad umbilicum est paene perductus. Liber ille absoluto haud procul est. Liber ille in proximo est ut absolvatur. Liber ille colophonem attingit. **Acabau lo que aveu comensat**. Perfice quod exorsus es. Pertexe quod exorsus es. **Avent acabat de dir-me lo seu sentir**. Cum sententiam mihi suam peregisset. **Avent acabat la sua oració**. Cum perorasset. Cum finem dicendi fecisset. **Lo rey avent acabat de vestir-se**. Cum sua omni indutus esset veste rex. **Acabar de dir lo demás**. Pergere ad cetera. **Acabar la sua feyna**. Opus perpetrare, perficere. Munere suo defungi. **Jo no he encara acabada la mia feyna**. Operi manus ultima nondum accessit. **Acabar la sua tasca**. Pensum absolvere. **Acabar lo que tu has comensat**. Quod semel sis ingressus, id exequi usque ad extremum. **Una cosa que no és acabada**.
15 Res infecta. Res nondum perfecta. **No acabar lo que és comensat**. Institutum opus non absolvere. Inchoatum opus relinquere. Infectum opus relinquere. Imperfectum opus relinquere. **Lo que és mitg acabat**. Semiperfectus, a, um. **Acabar de pagar**. Persolvere. **Acabar de arruynar la reputació de algú**. Alicuius famam iam obscuratam plane denigrare. Cuiuspiam famae maculis iam aspersae aeternam infamiam
20 inurere. Cuiuspiam famae maculis iam aspersae aeternam labem inurere. **Aquesta última desdita lo ha acabat de destruyr**. Postrema haec calamitas res illius iam labantes penitus afflixit *vel* profligavit. Postrema haec calamitas res illius iam labefactatas penitus afflixit *vel* profligavit.

7b ACA

Tor: i *Tor:* Acabar; *Fon:* Acabar alguna obra; *Pom:* ACHEVER *un ouvrage.*

6 attingit] attigit *Pom* 17 opus] aliquid *Pom*

ACABAT, *perfet.* Absolutus, a, um. Perfectus, a, um. Omnibus su[i]s numeris et partibus expletus, a, um. Omni ex parte perfectus complectusque. **Comprenent totes les perfeccions de una virtut acabada.** Omnes virtutis numeros continens, (tis). **Lo estil fa lo orador acabat.** Stylus est dicendi perfector et magister. **Voleu vós que jo diga sobre de aqueixa matèria alguna cosa més polida y més acabada?**
5 Vis aliquid iisdem de rebus politius a me perfectiusque proferri?

Tor: Acabat està; *Pom:* ACHEVÉ.

1 suis] *Ee*

ACADÈMIA. Haec academia, ae.

Pom: ACADÉMIE.

ACADÈMICA cosa. Academicus, a, um.

Pom: ACADÉMIQUE.

ACADÈMICH. Hic academicus, ci. **Admètrer a algú al número dels acadèmichs.** Quempiam academicorum numero adscribere. **Privar a algú del número dels acadèmichs.** Quempiam ex academicorum albo delere. Quempiam ex academicorum coetu movere.

Pom: ACADÉMICIEN, DESTITUER.

2 numero] albo *Pom* 3 academicorum¹] eorum *Pom* | academicorum²] eorum *Pom* | academicorum² *ed.*] acamedicorum

1 **ACADÈMICH.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ACAPTA, *acció de demanar caritat.* Stipis coactio, (onis). **Acapta**, *lo que se ha aplegat demanant caritat.* Haec stips, pis.

Tor: Acapta, o aplega; *Pom:* QUÊTE.

1 coactio *Ee*] coactatio

ACAPTADOR, *qui demana caritat.* Stipis coactor, (oris). Stipis exactor, (oris).

Tor: Acaptador; *Pom:* QUÊTEUR.

ACAPTAR, *demanar caritat.* Stipem ostiatim cogere, colligere, corrogare.

Tor: Acaptar; *Pom:* QUÊTER.

ACARNÀNIA, *província de Grècia.* Haec Acarnania, ae.

Pom: ACARNANIE.

ACARNISSAR-SE, *afficionar-se a la crueltat y matansa.* | Anhelare caedem et crude- 8a ACCE

litatem. Ferri libidine crudelitatis exercendae. Lanienam meram spirare. Efferato impetu in trucidationem et laniatum ferri. **Acaruissar-se contra de algú.** Omni scelere lacerare aliquem. Omni crudelitate divexare quempiam. **Combat sangrent y acaruissat.** Atrox et crudele praelium. **Estar acaruissat lo hu contra de l'altre.** Mutuis contumeliis se discerpere. **Acaruissar-se, o aplicar-se ab gran passió a alguna cosa.** Ad aliquid immoderate ferri. Ad aliquid inflammata cupiditate rapi. Rei alicui mordicus adhaerere, adhaerescere.

Pom: s'ACHARNER.

2 exercendae *Pom*] exercendae

1 **ACARUISSAR-SE** ~ *matansa*. 1a doc. del verb *acaruissar-se* en el sentit de 'aferrissar-se' segons el *DECat* i el *DCVB*.

4-5 **Combat** ~ *acaruissat*. Versió catalana de l'expressió «Un combat sanglant et acharné». Pomey fa avinent que l'ha documentada a l'obra de François Eudes de Mézeray (V. François Eudes de MÉZERAY, «Henry IV. Roy LXII», *op. cit.*, pàg. 865).

ACARREAR inquietuts a algú. Alicui negotium facessere. Alicui creare invidiam. Alicui molestiam afferre. **Acarreare-se alguna desdítxa.** Sibi accersere aliquod infortunium. In suum caput accersere aliquod infortunium. **Vós vos acarreareu, y a molts, la mateixa desdítxa.** Plures tecum in eandem calamitatem trahes. **Jo me he acarreat lo mal que jo podia evitar.** Malum quod vitare poteram ultro accersivi. **Acarreare-se lo avorrimet dels altres.** Incurrere in aliorum odium. Aliorum odia adversus se concitare. **Axí com un engany acarrea a altre.** Ut fallacia alia aliam trudit. **Axí com un mal acarrea a altre.** Ut aliud ex alio malum nascitur.

Fon i Tor: Acarreare; *Pom:* ATTIRER *quelqu'un par caresses*, MOLESTER.

1 Alicui² ~ invidiam] *add. Lac* **5** *acarreat ed.*] **acarreat**

4-5 **Jo** ~ *evitar*] *J'ay attiré sur moy le mal que je pouvais éviter*

1 **ACARREAR** ~ *algú*. 1a doc. del verb *acarrear* en el sentit de 'ocasionar' segons el *DCVB*, tanmateix ja figura als diccionaris de Font i Torra.

4 *Plures* ~ *trahes*. Passatge que figura s. v. ATTIRER de *Pom*, sense atribució d'autoria. És de Ciceró. (V. *De imp. Cn. Pomp.*, VIII, 19).

7-8 *Ut* ~ *trudit*. Passatge atribuït a Terenci s. v. ATTIRER de *Pom*. (V. *An.*, IV, 778-9).

ACATAMENT del cos o del cap per a respectar a algú. Corporis *vel* capitis inclinatio, (onis). Corporis *vel* capitis demissio, (onis). Corporis *vel* capitis summissio, (onis). **Profundo acatament.** Demissior corporis inclinatio, (onis). Proni corporis demissio. Proni corporis summissio. **Ell feu un profundo acatament al príncep.** Prono corpore principem veneratus est. Demisso corpore principem veneratus est. Corpus coram principe honoris causa demisit.

Fon i Tor: Acatament, o respecte.

1-6 **ACATAMENT** ~ *demisit*. Les expressions catalanes d'aquest article, juntament amb les equivalents llatines corresponents, podrien ser una aportació original de Lacavalleria a partir de la

informació continguda a l'article **ACATAR-SE**.

ACATAR-SE *devant de algú per a respectar-lo*. Coram aliquo caput et corpus acclinare reverentiae causa. Coram aliquo caput et corpus reverentiae causa proclinare, inclinare. Alicui corpus summittere venerationis adhibendae gratia.

Pom: INCLINER.

1 **ACATAR-SE**] *Acatar* *Fon*, *Tor*

1 **ACATAR-SE** ~ *respectar-lo*. 1a doc. del verb *acatar-se* en el sentit de 'inclinat-se en senyal de respecte' segons el *DCVB*. Amb tot, els diccionaris de Font i de Torra ja el registren, però amb la forma no pronominal del verb.

ACCENT. Hic accentus, us. Pronuntiandi sonus, (ni). **Accent agut**. Accentus acutus. **Accent grave**. Accentus gravis. **Accent circumflexo**. Accentus circumflexus. **Pro-nunciar lo accent de una síl·laba**. Dicendo syllabam accentu afficere. Syllabae accentum pronuntiando exprimere. **Posar lo accent a una síl·laba, accentuar una síl·laba**. Syllabae accentum adscribere, apponere, appingere.

Fon i *Tor*: Accent; *Pom*: ACCENT, ACCENTUER *une syllabe*.

ACCENTUAR. V. Accent.

Tor: Accentuar.

ACCEPCIÓ de personas. Ratio personae habita, non causae. Respectus hominis, non rei ipsius et aequitatis. **No és menester fer accepció de persones**. Non debemus habere personae rationem, sed causae. Non hominum respectus habendus est, sed rei ipsius et aequitatis. Nulla gratiae habenda est ratio. Gratiae nihil oportet concedere, dare, tribuere. **Sens accepció de personas**. Nulla gratiae habita ratione. Nihil gratiae concedendo. Nihil gratiae tribuendo. Nihil gratiae dando. ||

8b ACCE

Pom: ACCEPTION *de personnes*.

1 **ACCEPCIÓ de personas**] ACCEPTION *de personnes*

1 **ACCEPCIÓ de personas**: 'inclinació que hom té per alguna persona en detriment de les altres'.

ACCEPTACIÓ. Haec acceptatio, onis. Haec approbatio, onis.

Fon: Acceptació; *Pom*: ACCEPTATION.

ACCEPTAR alguna cosa. Aliquid accipere, admittere. Aliquid habere acceptum. Aliquid habere gratum. **Jo lo accepto per criat meu**. Illum accipio lubens in famulis. **Acceptar una lley**. Accipere legem. Ratam habere legem. Legem admittere, probare. **Acceptar una condició**. Conditionem accipere, admittere. Conditionem non repudiare. Ad conditionem accedere, descendere. **Acceptar la pau segons les condicions proposades**. Accipere pacem datis a victore legibus. Quascumque pacis leges subire. **Acceptar lo combat**. Subire dimicationem. **Acceptar la pena**. Poenam subire et sustinere. **Acceptar un càrrech**. Iniunctum munus suscipere. **Acceptau**

- la oferta que Cèsar vos fa.** Utere conditione Caesaris. **Lo que se pot acceptar.**
 10 Admittendus, a, um. Accipiendus, a, um. Quod possit iure admitti, accipi, probari.
 Quod acceptum haberi merito debeat.

Fon: Acceptar, o rebre, Acceptar concert, o escusa; *Tor:* Acceptar, o rèbrer, Acceptar, o admètrer escusa; *Pom:* ACCEPTER, ACCEPTABLE.

- ACCÉS.** Hic accessus, us. Hic aditus, us. **Jo tinch accés prop del príncep.** Patet mihi aditus ad principem. Liber mihi ad principem accessus est. Mihi est ad principem aditus. **Dar accés prop de si a algú.** Alicui sui copiam facere. **Dar accés prop de altre a algú.** Ad alterum alicui aditum patefacere, dare, aperire. Aliquem in alterius
 5 congressum inducere, introducere. **Home de fàcil accés.** Homo congressu facilis. Homo aditu comis. **Home de difícil accés.** Homo agrestis. Homo durus. Homo inhumanus. Homo ad quem difficiliores sunt aditus. **Ningú pot tenir accés prop de ell.** Nemini patet ad illum aditus. Nemo accedere ad illum potest. Nemini facit sui copiam. **Lloch de fàcil accés.** Locus aditu facilis. Locus ad quem facilis aditus
 10 est. **Lloch de difícil accés.** Locus aditu difficilis. Locus ad quem difficilis aditus est.

Pom: ACCEZ.

2 principem³] illum *Pom*

3 *Dar*¹~algú] Donner accéz à quelqu'un 5 *Home de fàcil accés*] Un homme de facile accez
 6 *Home de difícil accés*] Un homme de difficile accez 9 *Lloch de fàcil accés*] Un lieu de facile ... accez 10 *Lloch de difícil accés*] Un lieu ... de difficile accez

1-3 *Patet* ~ *aditus*. Lacavalleria repeteix el substantiu «principem» a les tres equivalències. *Pomey*, per evitar de ser tan redundant, empra el pronom anafòric «illum» a la darrera equivalència.

3 *Dar*¹~algú. 1a doc. del substantiu *accés* en el sentit de 'tracte i comunicació personal amb algú' segons el *DCVB* i el *DECat*.

ACCESSIBLE lloch. Locus aditu facilis. Locus qui facile adiri potest. Locus quo accedi facile potest. Locus quo facilis accessus est.

Pom: ACCESSIBLE.

1 *ACCESSIBLE*. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ACCESSORI. Haec accessio, onis. Hoc additamentum, ti. **Jo afegesch assò com accessori del principal.** Corollarii nomine hoc adicio. Accedit hoc ad caput rei.

Pom: ACCESSOIRE.

1 *ACCESSORI*. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ACCIDENT, en quant és oposat a la sustància. Hic, haec, hoc accidens, tis. Id quod per se non substat. Id quod per se non subsistit. Id quod ex se stare non potest, nisi inhaereat alteri. **Accident**, lo que succeheix al cos o a l'enteniment. Haec affectio, onis. Incidens alicunde corpori mentive affectio. Quod hoc vel illo modo corpus

5 animumque recens afficit. **Accident**, *cas fortuūit*. Hic casus, us. Casus fortuitus. **Per accident**, *per cas fortuūit*. Fortuito. Casu. Caeco casu et volubilitate fortunae. Casu et fortuito. Fortuito. Temere ac fortuito. **Accident**, *desditxa*. Hoc infortunium, nii. Adversus casus, (us). Iniquus casus. Infestus casus. Acerbus casus. Gravis casus. Tristis casus. Funestus casus. Luctuosus casus. Miserabilis ca- ll sus. **Jo sufriré** 9a ACO
 10 **sense murmurar tots los accidents que me succehiran**. In quemcumque casum me fortuna miserit hunc placide, moderate, tranquille feram. Quemcumque mihi casum fortuna proponat subibo. Quemcumque sors tulerit casum subibo. Quemcumque fortuna intulerit casum subibo. **Si algun accident li esdevenia**. Si quid ei humanitus accideret, contingeret, eveniret. **Accident**, *lo que no és de la sustància*
 15 **de alguna cosa**. Quod rei cuiquam advenit. Quod rei cuiquam adventitium est. **Los accidents de algun negoci**. Negotii adiuncta, (orum). Res adiunctae negotio.

Tor: Accident; *Pom*: ACCIDENT.

1 *oposat ed.*] *oposot*

7 **Accident**, *desditxa*. El DCVB documenta el mot *accident* en el sentit de ‘adversitat’ a *Lac*.

ACCIDENTAL, *o fortuūit*. Fortuitus, a, um. **Accidental**, *lo que no és essencial per a la cosa en qüestió*. Adventitius, a, um. Hic, haec, hoc adveniēns, tis. Assumptus, a, um. Externus et adventitius.

Tor: cosa accidental, s. v. Accident; *Pom*: ACCIDENTEL.

ACCIÓ. Haec actio, onis. Hoc factum, ti. Hoc facinus, oris. Res gesta. **Tu fas una mala acció**. Flagitium facis. Flagitiose facis. Te geris inhoneste, tu[r]piter, iniuste. Facinus indignum committis, patras, perpetras. Agis quod minime rationi consentaneum est. **Vós aveu fet una acció il·lustre, noble, gloriosa**. Facinus fecisti pulcherrimum, praeclarum, honorificum.

Fon i *Tor*: Acció; *Pom*: ACTION.

2 turpiter] *Pom*

ACER. V. Asser.

Fon i *Tor*: Acer.

ACERAR. V. Asserar.

ACERTAR. Vós ho aveu acertat, o vós aveu tocat lo punt. Rem acu tetigisti. Rem bene coniecisti. **Vós no ho aveu ara acertat, o vós no aveu tocat lo punt**. Nunc quidem aberrasti. Nunc quidem male coniecisti. Nunc quidem ab scopo aberrasti *vel* declinasti.

Fon: Acertar, o tocar al señal, Acertar, o atinar; *Tor*: Acertar, o dar en lo blanch; *Pom*: RENCONTRER *quelqu'un*, TOUCHER.

2 bene] recte *Tor*

ACHAIA, *província de Grècia*. Haec Achaia, ae. **Qui és de Achaia**. Achaeus, a, um. Achivus, a, um.

Pom: ACHAIE.

ACHERON, *riu*. Hic Acheron, ontis.

Pom: ACHÉRON.

ACHIL·LES, *nom de home*. Hic Achilles, is.

Pom: ACHILLE.

ACHS, *arbre*. Hoc acer, eris. **Cosa de l'achs**. Acernus, a, um.

Tor: Achs, o erable, arbre; *Pom*: ÉRABLE.

ACHS. El *DCVB* documenta aquest mot en els diccionaris de Pere Torra i de Lacavalleria.

ACLAMACIÓ. Haec acclamatio, onis. Publica gratulatio, (onis). Festae plaudentium et gratulantium voces, (cum).

Tor: Aclamació, o aprovació; *Pom*: ACCLAMATION.

1 ACLAMACIÓ. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*, però ja figura en el diccionari de Torra.

ACLARIR alguna cosa espessa. Aliquid diluere, eliquare, diffundere. **Aclarir la vista o los ulls**. Oculos illustrare. Aspectum collustrare. Oculis claritatem conciliare. **Aclarir una dificultat**. Difficultatem elucidare, explicare, enodare, enucleare. Nodos quaestionis evolvere, explicare. Difficultati lumen afferre, adhibere. **Aclarir a algú de alguna cosa**. Alicuius rei *vel* de aliqua re certiolem facere quempiam. Aliquid cuiquam patefacere, aperire, declarare. **Aclarir-se de alguna cosa**. Rei alicuius minus notae clariorem notitiam sibi quaerere. Alicuius rei dubiae ampliolem cognitionem sibi accersere, conciliare, parare. Aliquam rem ambiguam disquisitione liquidius perspicere. Aliquam rem ambiguam disquisitione liquido cognoscere.

Fon i Tor: Aclarir; *Tor*: Aclarir alguna qüestió; *Pom*: CLAIR, ÉCLAIRCIR *la veue*.

1 Aliquid] *add. Lac* **3** elucidare] dilucidare *Pom* **4** adhibere] lumen adhibere *Pom* **5-6** Aliquid] Rem *Pom* **7** Alicuius] *add. Lac* **8** Aliquam] *add. Lac*

4-5 Aclarir ~ cosa] *Éclaircir quelqu'un de quelque chose* **6 Aclarir-se ~ cosa**] *S'éclaircir, s'informer d'une chose*

6 Aclarir-se ~ cosa. 1a doc. del verb *aclarir-se* en el sentit de 'desfer-se d'alguna dificultat' segons el *DCVB*.

ACÒLIT, *hu dels quatre ordres menors*. Hic acolytus, ti.

Pom: ACOLYTHE.

ACOMÈS, *arremès*. Appetitus, a, um. Oppugnatus, a, um. **Ésser acomès per algú**. Ab aliquo invadi, || oppugnari, peti, appeti.

Pom: ATTAQUÉ, ATTAQUER.

ACOMETIDOR, *lo qui acomet o arremet*. Hic invasor, oris. Hic aggressor, oris.

Tor: Acometador; *Pom:* AGGRESSEUR.

ACOMETIDOR] Acometedor *Fon*, Acometador *Tor*

ACOMETIMENT, *arremesa*. Haec aggressio, onis. Haec incursio, onis. Haec oppugnatio, onis. Haec impressio, onis. Haec irruptio, onis. **Deixar lo acometiment de una fortalesa**. Oppugnatione *vel* ab oppugnatione arcis desistere. **La nit avent fet deixar lo acometiment**. Cum finem oppugnandi nox attulisset. **Acometiment fals o fingit**. Ficta oppugnatio. Simulata impressio. **Fer un fals, o fingit, acometiment de una plassa**. Simulata irruptione, locum oppugnare distrahendi hostis causa.

Fon: Acometiment; *Tor:* Acometiment tal; *Pom:* ATTAQUE.

3 *Oppugnatione ~ desistere*. Pomey documenta aquestes expressions a l'obra de Cèsar. (Les localitzos a CAESAR, *De bello civili*, II, 13, 1; v. també *BGall.*, VI, 39, 3 i VII, 12, 1).

4 *Cum ~ attulisset*. Pomey atribueix aquest passatge a Cèsar. (V. *BGall.*, II, 6).

ACOMÈTRER, *o arremètrer, a algú*. Aliquem aggredi, adoriri, invadere, appetere, petere, oppugnare, impugnare. In aliquem invadere, irruere, incurrere, insilire. In aliquem facere impressionem. In aliquem facere impetum. In aliquem sese immittere, sese inicere, se inferre. **Acomètrer a algú a pedrades**. Aliquem lapidibus appetere, impetere. **Acomètrer a algú per darrera**. Aliquem a tergo adoriri. **Acomètrer a una ciutat**. Urbem oppugnare. V. **Acomès**.

Tor: Acomètrer; *Pom:* ATTAQUER.

1 **ACOMÈTRER**] Acometre *Fon* 4 Aliquem] *add. Lac*

ACOMODAMENT de alguna cosa perquè sia de major comoditat. Haec accommodatio, onis.

Pom: ACCOMODEMENT.

1 **ACOMODAMENT**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ACOMODAR alguna cosa perquè sia de major comoditat. Aliquid accommodare. Aliquid facere commodum. Aliquid reddere commodius. **Acomodar-se al natural de algú**. Ad nutum alicuius suas voluntates componere, conformare. Ad alicuius voluntatem se totum fingere. Ad alicuius arbitrium se totum accommodare. 5 **Acomodar-se a la capacitat dels minyons**. Se ad puerorum captum accommodare. **Acomodar-se al temps**. Tempori servire. **Acomodar-se del bé ageno**. Alieno uti tanquam suo. Aliena bona usurpare.

Fon: Acomodar a altre, Acomodar-se a altre; *Tor:* Acomodar a altro, Acomodar-se a altro; *Fon* i *Tor:* Acomodar-se a son natural, Acomodar-se al temps; *Pom:* ACCOMODER.

1 Aliquid] *add. Lac* **2** Aliquid¹] *add. Lac* | Aliquid²] quidpiam *Pom* **2–3** *al natural de algú*] a son natural *Fon, Tor*

6 *Acomodar-se ~ ageno*] *S'accomoder du bien d'autrui*

6 *Acomodar-se ~ ageno*. El *DCVB* documenta el verb *acomodar* en el sentit de 'usurpar' a *Lac*.

ACOMPANYADOR, *que va al costat*. Hic, haec comes, itis. **Acompanyador**, *que va davant*. Hic anteambulo, onis. **Acompanyador**, *que segueix al seu amo*. Hic assecla, ae. Hic assectator, oris. Hic pedissequus, qui.

Tor: Acompanyador, Acompanyador que va davant, Acompanyador que va darrera, o segueix son amo; *Pom*: ACCOMPAGNER *quelqu'un*.

2 *Acompanyador*] Acompañador *Fon*

ACOMPANYAMENT. Hic comitatus, us. **Acompanyament honrós**. Officiosa assectatio, (onis). Honorifica assectatio honoris habendi gratia. Honorarius comitatus. **Acompanyament defensiu**. Praesidiaria stipatio, (onis). Stipatio tutandi gratia. **És-ser de l'acompanyament de algú**. Esse in alicuius comitatu.

Tor: Acompanyament; *Pom*: ACCOMPAGNEMENT, ASSISTER.

1 **ACOMPANYAMENT** *ed.*] **ACOMPANYAMENT** | **ACOMPANYAMENT**] Acompañament *Fon*

ACOMPANYAR a algú. Comitari aliquem. Se alicui comitem adiungere, praebere, dare. **Jo vos acompanyaré pertot**. Me assiduum habebis comitem. Me perpetuum habebis socium. Tibi haerebo semper. Assiduus tecum ero. **Ell me ha acompanyat fins a casa mia**. Me domum meam deduxit. Me ad aedes revertentem meas
5 prosecuted est. **Acompanyar a un cos mort que portan a la sepultura**. Exequias alicuius funeris prosequi. Alicuius cohonestare exequias. Alicuius funus deducere, comitari, prosequi. **Acompanyar-se de algú**. Aliquem sibi socium adiungere, asciscere, assumere, adhibere. ||

10a ACO

Tor: Acompanyar; *Pom*: ACCOMPAGNER *quelqu'un*.

1 **ACOMPANYAR**] Acompañar *Fon*

ACOMPANYAT. Comitatus, a, um. Stipatus, a, um. **Ell ix acompanyat de molts soldats**. Egreditur multis militibus comitatus, stipatus, septus, vallatus, munitus. Egreditur milites multos habens comites. Egreditur plurimos sibi adiunctos habens milites. **Ell és vingut ben acompanyat**. Venit bene comitatus. Venit cum magno comitatu. **Qui no és acompanyat**. Incomitatus, a, um. Solus, a, um, (*genit[iu]* solius, *dat[iu]* soli).

Tor: Acompanyat va de molts jòvens; *Pom*: ACCOMPAGNÉ.

5 *genitiu*] *add. Lac* **6** *datiu*] *add. Lac*

4 *Ell ~ acompanyat*] *Il est venu bien accompagné*

ACONGOXAR. V. Congoxar.**ACONGOXAT. V. Congoxat.**

ACÒNIT, *herba verinosa*. Hoc aconitum, ti.

Pom: ACONIT.

ACÒNIT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ACONSEGUIR. V. Alcansar.

Fon: Aconseguir al que fuig, Aconseguir als enemics; *Tor*: Aconseguir.

ACONSELLAR, o *consellar*, a *algú*, *dar-li consell*. Alicui consilium dare, afferre, impertiri. Aliquem iuvare consilio. *Aconsellar alguna cosa a algú*. Aliquid alicui suadere. *Què me aconsellau vós?* Quid mihi suades? Quid mihi auctor es? Quid consilii mihi das? *Jo vos aconsello axò, o de fer axò*. Auctor id tibi sum. Hoc tibi consilii do ut id agas. Mei consilii hoc est ut id agas. Auctor tibi sum ut id facias. *Jo te aconsello de fugir*. Auctor tibi sum profugere. Auctor tibi sum ad fugiendum. Auctor tibi sum ut profugias. *Jo vos aconsello de burlar-vos de tots aquells*. Omnes illos auctore me deridebis. *Aconsellar-se ab algú, pèndrer consell de algú*. Aliquem consulere. Aliquem in consilium adhibere. Alicuius consilium exquirere. Ab aliquo petere consilium.

Fon i Tor: Aconsellar; *Pom*: CONSELLER.

ACONSOLADOR. V. Consolador.

Tor: Aconsolador.

ACONSOLAR. V. Consolar.

Tor: Aconsolar.

ACONTENTAR, o *contentar*, a *l'acrehedor*, *pagar a l'acrehedor*. Creditori facere satis. Creditori satisfacere. Rem dissolvere creditori. Creditori pernumerare quidquid debeas. *Acontentar a algú, plàurer a algú*. Alicui satisfacere, placere. Alicui se probare. *Essent peresós com sou, los vostres estudis no poden acontentar-me*. Cum tanta segnitie desidiaque probari mihi non possunt studia vestra. *Los seus criats no lo acontentan*. Ei se non probant famuli. Ei non faciunt satis ministri. Habet quod non mediocriter arguat in famulis. *Ell ha acontentat a tots en lo exercici del seu ofici*. In muneris administratione se omnibus probavit. In muneris administratione omnium exspectationi cumulatissime satisfecit. *Ell no se acontentà de bàtrer-lo*. Non satis habuit quod illum percusserit. Parum habuit quod illum percusserit. Non satis duxit illum percussisse. Non satis ei fuit illum percussisse. Parum ei fuit illum percussisse. *Vós deveu acontentar-vos de allò*. Illud tibi satis esse debet. *En assò no puch jo may acontentar-me*. Hac in re mihi ipse numquam satisfacio. *Home difícil de acontentar*. Homo difficilis et morosus. *Ninguna per-*

- 15 **sona pot acontentar-lo.** Nemo illi satisfacit. Usque eo difficilis et morosus est, ut ei nemo satisfaciat. **Jo me acon[ten]to de lo que tinch.** Sum mei contentus nec aliud requiro praeterea. Explent cupiditatem meam quae possideo. Quae possideo mihi satis bonorum est. **La naturalesa se acon- || tenta de poca cosa.** Parvo cultu natura contenta est. 10b ACO

Tor: Acontentar, o dar contento, Acontentar al que devem; *Pom:* CONTENTER.

2 Creditori satisfacere] *add. Lac* **10** satis] sat *Pom*

12 Vós ~ allò] *Vous devez vous contenter de celà* **13** En ~ acontentar-me] *Je ne sçaurais me contenter en celà*

1 **acrehedor.** Lacavalleria dona entrada a aquest substantiu amb la forma **ACREADOR**, seguint Torra, però a l'interior dels articles emprà el mot amb la grafia *acrehedor*.

18-19 **Parvo ~ est.** Pomey atribueix aquest passatge a Ciceró. (*V. Tusc.*, V, 34).

ACORREGUT, qui té vergonya. Pudore suffusus, a, um. Pudore affectus, a, um. **Acorregut de la sua culpa.** Ex culpa verecundus, a, um. Culpae verecundia suffusus, a, um. Delicti conscientia erubescens, (tis).

Tor: Acorregut estich de mi; *Pom:* HONTEUX.

ACÓRRER a algú, fer vergonya a algú. Aliquem pudore suffundere, afficere. Alicui verecundiam facere, afferre, creare, incutere. **Acórrer-se, tenir vergonya.** Erubescere. Verecundari. Pudore affici.

Tor: Acórrer, o empeguir ad algú; *Pom:* HONTE, HONTEUX.

ACORRIMENT, vergonya. Hic pudor, oris. Haec verecundia, ae.

Pom: HONTE.

ACORRIMENT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

ACOSTAMENT. Haec appropinquatio, onis. Haec accessio, onis. Haec approximatio, onis. Hic accessus, us. Hic appulsus, us.

Tor: Acostament; *Pom:* APPROCHE.

- ACOSTAR alguna cosa a altra.** Aliquid alteri rei admovere, appellere. **Acostar-se a algú.** Ad aliquem propius accedere. Ad aliquem appropinquare. Alicui appropinquare. **Tornar-se acostar a algun lloch.** Ad locum aliquem denuo accedere. **Lo temps, la nit, la mort, se acosta.** Tempus, nox, mors, appropinuat, adventat, instat, impendet, imminet, advenit, appetit, paene adest. **Quant la hora de la nostra mort se acosta.** Cum nobis mors appropinuat. **Ell se acosta a la paret.** Parieti vel ad parietem accedit, appellit se, admovet se, applicat se. **Acostar-se a les muralles de una ciutat.** Moenibus accedere. **Feu vós que ell no se acostia a la muralla.** Illum a muro prohibe, arce, repelle, abige. **Acostau-vos de mi.** Accede ad me. Adi ad me propius. 5 10

Fon i Tor: Acostar-se; *Tor:* Acostar; *Pom:* s' APPROCHER de quelqu'un, RAPPROCHER, se rapprocher

de quelque lieu.

1 alteri rei] alicui *Pom*

9 *Acostau-vos de mi*] *Approchez-vous de moy*

ACOSTAT. Admotus, a, um.

Pom: APPROCHÉ.

ACOSTUMAMENT, *costum.* Haec assuetudo, inis. Haec consuetudo, inis. Hic mos, oris. Hic usus, us.

Pom: ACCOUTUMANCE.

1 *ACOSTUMAMENT.* 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

ACOSTUMAR, *o avesar, a un minyó al treball.* Labori puerum assuefacere, consuefacere, insuefacere. *Tornar-se acostumar a alguna cosa.* In alicuius rei consuetudinem redire. *Acostumar-se al treball.* Labori assuescere, consuescere, insuescere, suescere. Assuefacere se labori. Assueferi labori. *Acostumau-vos a parlar llatí.*
 5 Assuesce Latine loqui. Assuesce Latino sermoni. Exerce te Latino sermone. *Nosaltres avem acostumat de respondrer axí.* Sic respondere assuevimus. Sollemnis haec est nostra responsio. *Jo estich tant acostumat a sufrir que no sento més los meus mals.* Occalluit animus diuturno malorum usu.

Fon i Tor: Acostumar; *Fon:* Acostumar-se; *Pom:* ACCOUSTUMER un enfant au travail, SE RACCOUTUMER à quelque chose.

5 Assuesce] Consuesce *Pom*

5-6 *Nosaltres ~ axí*] *Nous avons accoutumé de répondre ainsi*

4 *labori.* S. v. ACCOUSTUMER de l'exemplar de *Pom* que es conserva a la BUB figura el mot «laboro». Una mà n'ha cancel·lat la darrera o i al marge esquerre de la pàgina ha escrit una e. Tot i amb això, el que figura a *Lac* és «labori», el cas datiu singular, que és el règim exigít pel verb *assueferi*.

ACOSTUMAT, *o avesat, a alguna cosa.* Alicui rei suetus, a, um. Alicui rei assuetus, a, um. Alicui rei assuefactus, a, um. *No acostumat a alguna cosa.* Alicuius rei insolens, (tis). Alicuius rei insuetus, a, um. Alicui rei insuetus, a, um. *No acostumat a rèbrer afronts.* Infamiae insolens, (tis). *No acostumat al treball.* Laboris insolens. Nondum assuetus labori. Nondum assuetus labore. Nondum assuefactus labori. Nondum assuefactus labore. *Perquè ell no estava acostumat en aqueix lloch.* Propter insolentiam loci. *Ells murmuraren perquè no estàvan acostumats en axò.* Obmurmurarunt || propter insolentiam rei. *Cosa acostumada o usitada.*
 5 Res usitata. *A la manera acostumada.* Sollemni more. *Ceremònies acostumades.*
 10 *Statae sollemnesque caeremoniae,* (arum).

Fon: Acostumat estic a treballs; *Tor:* Acostumat estich a treballs; *Pom:* ACCOUSTUMÉ à quelque chose.

ACOTXAR a algú. Aliquem obtegere, obnubere, involvere, operire. *Lo que serveix per acotxar.* Hoc velamentum, ti.

Tor: Acotxar; *Pom:* AFFUBLER, AFFUBLEMENT.

ACOTXAT. Opertus, a, um. Involutus, a, um. Tectus, a, um.

Pom: AFFUBLÉ.

ACOVARDAR a algú. Alicuius animum frangere ac debilitare. Alicuius animum infringere. *Acovardar-se.* Animis cadere. Animis concidere. Animis deficere. Despondere. Animum despondere, demittere, abicere.

Tor: Acovardar a altre; *Pom:* COURAGE.

1 algú] altre *Tor* **2 cadere**] cadit *Pom* | Animis²] add. *Lac* | concidere] concidit *Pom* | Animis³] add. *Lac* | deficere] deficit *Pom* **2-3 Despondere**] Despondet *Pom* **3 despondere, demittere, abicere**] despondet, demittit, abiicit *Pom*

2 Acovardar-se. Lacavalleria tradueix l'oració «*Il perd courage*» per «*Acovardar-se*», i, amb vista a mantenir un paral·lelisme exacte amb les equivalències llatines, les reescriu també en infinitiu. Pomey, en canvi, manté les equivalències francesa i llatines en 3a persona del present d'indicatiu.

ACOVARDAT home. Abiecti animi homo, (inis). Pusilli animi homo. Exilis animi homo. Demissi animi homo. Deiecti animi homo.

Tor: Acovardat, o espantat vós sou; *Pom:* COURAGE.

1 homo¹] Homo est *Pom*

ACREADOR. Hic creditor, oris. *Fer acreadors nous per a pagar als vells.* Versuram facere. Nomen vertere. Mutare creditorem.

Tor: Acreador; *Pom:* CRÉANCIER.

ACREADORA. Haec creditrix, icis.

Pom: CRÉANCIER.

ACREDITAR alguna cosa. Aliquid commendare. *Acreditar-se.* Auctoritatem sibi facere, parare, comparare, conciliare. *Los seus amichs lo han acreditat.* Illum optimo loco apud populum amicorum commendatio et auctoritas posuit *vel* constituit.

Tor: Acreditar ad algú, Acreditar, Acreditar-se a si mateix; *Pom:* ACCRÉDITER.

1 ACREDITAR. 1a doc. lexicogràfica d'aquest verb segons el *DCVB*. Tanmateix ja es documenta al diccionari de Torra.

ACREDITAT. Auctoritate valens, (tis). Auctoritate pollens, (tis).

Pom: ACCRÉDITER.

ACRI, riu en Calàbria. Hic Aceris, is.

Pom: ACRI.

ACRÒSTICH. Hoc acrostichium, hii. Haec acrostichis, idis.

Pom: ACROSTICHE.

ACRÒSTICH. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ACTE, *escrit públich*. Haec auctoritas, atis. Publicae literae, (arum). Publicae tabulae, (arum). Publica auctoritas. Auctoritas publico scripto consignata. **Actes**, *registres*. Haec acta, orum. Acta publica. Literae publicae. Publici commentarii, (orum).

Axò està posat en los actes y registres públichs. Id in auctoritatibus perscriptum exstat. **Fer llevar acte de un agravi rebut.** De illata iniuria testimonium sumere.

Tor: Acte, Acte públich, Actes; *Pom:* ACTE.

4 perscriptum] praescriptum *Pom*

4 *perscriptum*. S. v. ACTE de l'exemplar de *Pom* que es conserva a la sala de reserva de la BUB una mà ha cancel·lat la seqüència «rae» del mot «praescriptum» i al marge esquerre de la pàgina ha escrit «er», que és el que també llegeixo a *Lac*.

ACTIU, *prompte, diligent*. Actuosus, a, um. Ad opus alacer. In agendo promptus et gnavus. Hilaris et paratus in agendo. Ad aliquid promptus, alacer, expeditus. **Verb actiu**. Activum verbum, (bi). Verbum actionem significans.

Tor: Actiu, o diligent; *Pom:* ACTIF.

ACTIVITAT, *promptitut, diligència*. In agendo celeritas, (atis).

Pom: ACTIVITÉ.

ACTOR, *o agent*. Hic actor, oris. **Actor de comèdia**. Homo personam agens in scaena. **Un comediant, excel·lent actor**. Actione praestans, mimus, (mi).

Tor: Actor, o agent; *Pom:* ACTEUR, ACTRICE.

1–2 **ACTOR** ~ *mimus, (mi)*. Llevat de la primera equivalència llatina, el contingut d'aquest article prové de l'article ACTRICE de *Pom*. La intervenció de Lacavalleria ha consistit a reescriure'n les equivalències llatines en gènere masculí.

ACTORA de comèdia. Femina personam agens in scaena. **Una comedianta, excel·lent actora**. Actione praestans, mima, (ae).

Pom: ACTRICE.

1 1a doc. del substantiu *actora* segons el *DCVB* i el *DECat*.

ACTUAL, *real, lo que existeix*. Quod reipsa est. Quod revera exstat. Quod reipsa existit. **Malaltia actual y no imaginària**. Verus ac non imaginarius morbus, (bi).

Pom: ACTUEL.

1 **ACTUAL**, *real*] ACTUEL, *réel*

ACTUALMENT. Reipsa. Reapse. Revera.

Pom: ACTUELLEMENT.

ACUDIR a algun lloch. Ad aliquem locum se con- || ferre. **Acudir a l'amparo de algú.** Ad aliquem confugere, profugere. 11b ADA

Fon: Acudir a algú, Acudir a donar socorro; *Tor*: Acudir a l'amparo de algú, Acudir, o donar socorro; *Pom*: RÉFUGIER, *se réfugier en quelque lieu*.

1 Ad ~ conferre] *add. Lac*

ACULLIMENT, *obra de dar posada en sa casa a algú.* Haec acceptio, onis. Haec exceptio, onis. Haec hospitalitas, atis.

Pom: HOSPITALITÉ, RÉCEPTION d'un hôte.

1-2 acceptio ... exceptio] Hospitis acceptio, exceptio *Pom*

ACULLIR a algú, *dar posada en sa casa a algú.* Aliquem hospitio excipere. Alicui hospitium praebere. **Me ha convidat de acullir-me en sa casa.** Hospitio me invitavit. **Acullir-se en casa de algú.** Alicuius hospitio uti. Apud aliquem diversari. Alicuius domum incolere. Alicuius aedibus uti. **Qui ama de acullir en sa casa.**
5 Hic, haec hospitalis, hoc le. Hospitalitatis amans et studiosus. Hospitalissimus, a, um.

Fon: Acullir; *Tor*: Acullir y tractar bé algú; *Pom*: LOGER, HOSPITALIER.

3 Alicuius] Alieno *Pom* 4 Alicuius¹] Alienam *Pom* | Alicuius²] Alienis *Pom* 5 Hospitalissimus] Homo hospitalissimus *Pom*

3-4 *Alicuius ... Alicuius¹ ... Alicuius²*. Lacavalleria introduceix un canvi sintàctic en les tres equivalències respecte de les del model francès: en comptes dels adjectius «Alieno», «Alienam» i «Alienis», que complementen els substantius «hospitio», «domum» i «aedibus», respectivament, s. v. LOGER de *Pom*, opta pel pronom indefinit en cas genitiu «Alicuius».

ACURSAMENT de alguna cosa. Haec contractio, onis.

Tor: Acursament; *Pom*: ACCOURCISSEMENT.

ACURSAR alguna cosa tallant. Aliquid decurtare. **Acursar una cosa massa llarga.** Rem productiorem contrahere, succidere. Rem facere breviorum. **Acursar una oració.** Orationem contrahere. **Acursar-se.** Sese contrahere. Cogere se in angustum.

Fon i *Tor*: Acursar; *Pom*: ACCOURCIR *quelque chose*, RACOURCIR *ce qui est trop long*.

ACURSAT. Contractus, a, um. In angustum adductus, a, um. Contractus et adstrictus, a, um.

Pom: ACCOURCI.

ACUSACIÓ. Haec accusatio, onis. Haec delatio, onis. Haec insimulatio, onis. Haec criminatio, onis. **Forjar una acusació contra de algú.** Alicui crimen affingere,

contexere. In aliquem accusationem conflare. In aliquem crimen fingere. In aliquem falsum crimen conicere, impingere. V. **Calúmnia. Calumniosament.**

Fon i Tor: Acusació; *Pom:* ACCUSATION.

ACUSADOR. Hic accusator, oris. Hic delator, oris. V. **Calumniador.**

Fon i Tor: Acusador; *Pom:* ACCUSATEUR.

ACUSADORA, la qui acusa. Haec accusatrix, icis.

Pom: ACCUSATRICE.

ACUSAR a algú de furt. Furti vel de furto vel crimine furti quempiam accusare, incusare, insimulare, deferre, postulare, accersere. Aliquem in crimen furti vocare. Reum furti aliquem peragere. **Acusar a algú de un crim.** Aliquem vocare in crimen. Aliquem reum facere. Alicui crimen inferre. **Fer ofici de acusar.** Accusationem factitare. Animo esse accusatorio. Agere accusatorem perpetuum. V. **Calumniar.**

Fon i Tor: Acusar; *Pom:* ACCUSER *quelqu'un de larcin.*

2 Aliquem] *add. Lac* **3** Aliquem²] *add. Lac* **4** Aliquem] *add. Lac*

3 *Aliquem ~ crimen.* Pomey no n'indica l'autoria, però aquest passatge és de Ciceró. (V. *Verr.*, 3, 217).

ACUSAT. Accusatus, a, um. **Acusat en judici.** Hic reus, i. **Defensar a un acusat en judici.** Reum defendere. Pro reo dicere. **Lo han acusat en judici.** Ei dicta dies est. Delatum fuit eius nomen. In iudicium vocatus est. Sedit reus. Sedit reorum loco. Subiit iudicium. Tribunal adiit reus. **Ésser falsament acusat y injustament**

Pom: L'ACCUSÉ, ACCUSER *quelqu'un de larcin.*

1 Accusatus, a, um] *add. Lac*

ACUSATIU. Accusativus, a, um. **Cas acusatiu.** Accusativus casus, (us). Accusandi casus.

Tor: Acusatiu cas; *Pom:* ACCUSATIF.

ACUSATÒRIA cosa. Accusatorius, a, um. Delatorius, a, um.

Tor: Acusadora cosa; *Pom:* ACCUSATOIRE.

ACUSATÒRIA] Acusadora *Tor*

ACUSATÒRIAMENT. Accusatorie.

Pom: ACCUSATOIREMENT.

AD.

ADAGI, proverbii, refrany. Hoc adagium, gii. Hoc proverbium, bii. Haec adagio,

onis. Haec paroemia, ae. (Adagio, *per ser molt antich, no és usitat*). || **És adagi antich**. Proverbium est. Vetus laudatumque proverbium est. Iactatum est vulgo proverbium. In proverbio est. In proverbii loco dici solet. In ore vulgi et in communi proverbio versatur. Tritum est sermone proverbium. Contritum est vetustate adagium. Usu trita paroemia est. Omnium ore ac sermone iactatum adagium est. **Axò ha passat en adagi**. Id in proverbium abiit. Id in proverbii consuetudinem venit. Id in paroemiam cessit. Id proverbii locum obtinet. Id in usum proverbii cessit. Id in consuetudinem adagii cessit. **És adagi entre los grechs que la amistat, etc.** Graecis in proverbio est amicitiam, etc. **Segons lo adagi antich**. Veteri proverbio. Ut in proverbio est. Ut vulgari proverbio dici solet. Ut communi fertur adagio. **És adagi antich que totes les coses són comunes entre los amichs**. Vetus verbum hoc quidem est communia esse amicorum inter se omnia. **Segons lo adagi antich, cada hu cerca ordinàriament la companyia dels seus iguals**. Pares cum paribus, veteri proverbio, facillime congregantur.

Tor: Adagi, proverbii o refrany; *Pom:* PROVERBE.

8 cessit] vertit *Pom*

7 *ha passat en adagi*] *a passé en proverbe*

1 **ADAGI**. El DCVB documenta aquest substantiu a *Lac*.

2–3 **És ~ antich**. Lacavalleria trasllada al català la primera part de l'expressió «*C'est un vieux proverbe que la liberalité n'a point de fond*» de *Pom*.

11–12 **És ~ amichs**. Traducció del passatge «*C'est un ancien proverbe qu'entre amis toutes choses sont communes*» que, al seu torn, és traducció de la citació de Terenci que li fa de parió. La traducció francesa, però, no és del pare Pomey, sinó que aquest la va manllevar de la versió de Terenci duta a terme per Le Maistre de Sacy. (V. ISAAC-LOUIS LE MAISTRE DE SACY, *op. cit.*, pàg. 145).

12–13 **Vetus ~ omnia**. Pomey atribueix aquest passatge a Terenci. (V. TERENTIUS, *Adelphoe* [d'ara end. cit. com *Ad.*], 773).

14–15 **Pares ~ congregantur**. Pomey atribueix aquest passatge a Ciceró. (V. CICERO, *De senectute*, 3, 7).

ADAM, nom de home. Hic Adamus, mi. (Se troba també lo genitiu Adae).

Pom: ADAM.

ADAPTAR una cosa a una altra. Rem unam alteri aptare. Rem unam ad alteram accommodare.

Pom: ACCOMODER.

1–2 Rem² ~ accommodare] *add. Lac*

ADDA, riu en Itàlia. Hic Adua, ae.

Pom: ADDE.

Adua] Addua *Pom*

ADDICIÓ, obra de adicionar. Haec adiectio, onis. Haec adiunctio, onis. **Addició**,

suplement. Hoc supplementum, ti. **Addició**, *augmentació*. Hoc additamentum, ti. Hoc auctarium, rii. **Addició**, *lo que és ajustat*. Hoc corollarium, rii. **Addició**, *en arismètica*. Haec additio, onis. **Addició y disminució**. Accessio et decessio, (onis).

- 5 **Fer addició a alguna cosa**, *addicionar alguna cosa*. Rem rei cuiquam addere, adicere, adiungere. Appendicem *vel* supplementum subicere alicui rei. Rem aliquam alia supplere *vel* perficere.

Tor: Addició; *Pom*: ADDITION.

---

6 aliquam] unam *Pom*

---

3 **Addició** ~ *ajustat*] *Addition, chose ajoutée* 5 **Fer addició a**] *Faire addition à*

ADDICIONAR. V. Addició.

ADDICIONAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

ADESTRAR un cavall. Equum domare, edomare, exercere, condocere.

Pom: DONTER un cheval.

ADHERIMENT, *consentiment*. Haec assensio, onis. Haec consensus, onis. Hic assensus, us. Hic consensus, us.

Pom: CONSENTEMENT à l'avis d'autrui.

1 **ADHERIMENT**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ADHERIR-SE, *o consentir, a alguna cosa*. Acquiescere in aliqua re. Assentiri de aliqua re. Esse aequo animo de aliqua re. Re quapiam esse contentum. **Adherir-se al parer de altre**. Acquiescere in alterius sententia. Stare alieno iudicio. Assentiri alterius opinioni. **Jo me adheriré al consell que vós me donareu**. Stabo tuo iudicio.

- 5 Meum consilium accommodabo ad tuum. Consilium tuum probabo. Tuis consiliis assentiar. Tuis consiliis non repugnabo. **Adherir-se a la sentència dels jutges**. Stare rebus iudicatis. Stare in eo quod iudicatum est.

Pom: ACQUIESCER.

---

1 Assentiri] Assentiri alicui *Pom*

ADJACENT. Hic, haec, hoc adiacens, tis. Propinquus, a, um. Vicinus, a, um. **Regions adjacents**. Regiones finitimae. **Camps adjacents**. Contermini agri, (orum). Agri appositii. Agri propinqui. ||

Pom: ADJACENT.

ADJECCIÓ. Haec adiectio, onis.

Pom: ADJECTION.

ADJECTIU. Adiectivus, a, um.

Pom: ADJECTIF.

A DINTRE. V. Dintre.

Tor: A dintre va, A dintre és.

ADJUDICACIÓ. Haec adiudicatio, onis.

Pom: ADJUDICATION.

ADJUDICACIÓ. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ADJUDICAR *alguna cosa a algú*. Aliquid cuiquam adiudicare, addicere. **Adjudicar la precedència a l'hu de dos competidors**. Ius praerogativae adiudicare adversario.

Tor: Adjudicar; *Pom:* ADJUGER *quelque chose à quelqu'un*.

1 cuiquam] alicui *Pom*

1 **ADJUDICAR.** 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*. Amb tot, el documento al diccionari de Terra.

ADJUDICAT. Adiudicatus, a, um. Addictus, a, um.

Pom: ADJUGÉ.

ADJUNT, o companyó de ofici. Hic collega, ae. Ad idem munus allectus, a, um.

Pom: ADJOINT.

ADMÈS. Admissus, a, um. **Admès en algun cos com de confraria, col·legi, etc.** Aggregatus, a, um. Cooptatus, a, um. Adscriptus, a, um. Receptus, a, um.

Pom: ADMIS.

ADMÈTRER en sa casa a algú. Apud se admittere aliquem. Adeuntem accipere. Aditum alicui ad se aperire, patefacere, dare. **Admètrer en sa cambra a algú.** Aliquem admittere in cubiculum. **Admètrer a algú en lo consell.** Aliquem admittere in concilio. **Admètrer a algú en los càrrechs honrosos.** Aliquem admittere ad honores.
 5 **Admètrer a algú en algun cos o companyia.** Quempiam recipere in aliquem ordinem. In aliquod collegium quempiam legere, allegere, aggregare, cooptare. **Admètrer una condició o una lley.** Conditionem aut legem accipere, admittere, probare. Conditionem aut legem habere ratam. Ad conditionem aut legem accedere. **Lo que se pot o deu admètrer, digne de ésser admès.** Admittendus, a, um. Accipiendus,
 10 a, um. **Lo que no se pot o deu admètrer, lo que no és digne de ésser admès.** Reiciendus, a, um. Repudiandus, a, um. **Aquella excusa no és digne de ésser admesa.** Excusatio illa idonea non est. Excusatio illa probabilis non est. Excusatio illa digna non est quae admittatur.

Tor: Admètrer; *Pom:* Admettre, Recevable.

1 ADMÈTRER] Admetre *Fon* **2** Aliquem] Illum *Pom* **3** Aliquem] Illum *Pom* **4** Aliquem] Illum *Pom* **5** Quempiam] Illum *Pom* | aliquem] *add. Lac* **6** quempiam] Illum *Pom* **7** admittere] illam admittere *Pom* | probare] illam probare *Pom* **8** Ad ~ legem] ad illam *Pom*

ADMINISTRACIÓ. Haec administratio, onis. Haec procuratio, onis. Haec dispensatio, onis. ***Mala administració.*** Mala rei administratio.

Fon i Tor: Administració; *Pom:* ADMINISTRATION, MALVERSATION.

ADMINISTRADOR. Hic administrator, oris. Hic curator, oris. Hic procurator, oris. Hic dispensator, oris. Hic minister, tri. Hic administer, tri. ***Mal administrador.*** Malus administrator.

Fon i Tor: Administrador; *Pom:* ADMINISTRATEUR.

ADMINISTRAR *la república.* Rempublicam administrare, gubernare, moderari, regere, curare, procurare. ***Administrar los negocios de los amichs.*** Amicorum rationes procurare. Amicorum negotia procurare. ***Administrar los negocios de sa casa.*** Rem privatam curare. Res domesticas dispensare. Rem familiarem administrare. ***Administrar mal alguna cosa.*** Aliquid male gerere, administrare. ***Administrar mal un ofici.*** In munere obeundo iniuriose agere. In munere obeundo male agere ac fraudare.

Fon i Tor: Administrar; *Pom:* ADMINISTRER *la république*, MALVERSER.

3 procurare²] *add. Lac* **5** Aliquid] rem *Pom*

ADMIRABLE. Admirandus, a, um. Mirandus, a, um. Mirus, a, um. Mirificus, a, um. Suspiciendus, a, um. Hic, haec mirabilis, hoc le. Hic, haec admirabilis, hoc le. ***Lo amor del menyspreu és admirable.*** Contemptionis amor admirabilitatem magnam facit. Contemptionis amor admirationem habet maximam. Magna est amoris contemptus adm- || ratio. ***Jo no trobo res de admirable en allò.*** Non habet, meo iudicio, admirationem res illa. Illud, mea quidem sententia, minime mirum cuiquam videri debet.

Fon i Tor: Admirable; *Pom:* ADMIRABLE.

6 cuiquam] cuiquam *Pom*

ADMIRABLEMENT. Mire. Mirifice. Mirabiliter. Admirabiliter. Mirum in modum. Mirandum in modum. Mirum quantum. ***Ell era home admirablement virtuós.*** Vir erat insigni admirabilique virtute. ***Axò vos està admirablement bé.*** Scite id tibi convenit. Belle id tibi convenit. Eximie id tibi convenit. Elegantissime id tibi convenit. ***Mirifice id tibi convenit. Mirifice id in te cadit. Aptissime id in te quadrat.***

Fon: Admirablement; *Pom:* ADMIRABLEMENT.

3-4 id tibi convenit] *add. Lac* **4** id¹ tibi¹ convenit¹] *add. Lac* | id² tibi² convenit²] *add. Lac* | id³ tibi³ convenit³] *add. Lac* **5** id²] *add. Lac* | id³] *add. Lac*

1 **ADMIRABLEMENT.** El DCVB documenta aquest adverbí al *Gazophylacium*, però ja figura en el diccionari d'Antoni Font.

3 ***Axò ~ bé.*** Traducció de l'expressió «*Celà vous sied admirablement bien*». A la font francesa no se n'indica l'autoria, però prové de Dominique Bouhours. (V. Dominique BOUHOURS, «Deuxième entretien: La langue française», a: *Les entretiens d'Ariste et d'Eugène*, Sébastien Mabre-Cramoisy,

1671, URL: <https://tinyurl.com/y7q6seus> [cons. 14-10-2014], pàg. 115).

ADMIRACIÓ. Haec miratio, onis. Haec admiratio, onis. *La sua eloquència me causa admiració.* Eius eloquentia me admiratione afficit. Eius eloquentia me ad admirationem traducit. Eius eloquentia me in sui admirationem convertit. Eius eloquentia me totum ad se rapit. Eius eloquentia mihi admirationem movet. Admiror in eo eloquentiam. Admiror illum in eloquentia.

Fon i Tor: Admiració: *Pom:* ADMIRATION.

ADMIRADOR. Hic admirator, oris. Hic mirator, oris. *Admirador de alguna cosa.* Rei cuiuspiam admirator.

Pom: ADMIRATEUR.

ADMIRAR alguna cosa o admirar-se de alguna cosa. Aliquid mirari, admirari, demirari, suspicere. Aliquid admiratione excipere. *Jo admiro una tant gran virtut.* Tantam virtutem admiror ac suspicio. Tanta virtus mihi admirationem movet, parit, affert. Tanta virtus me admiratione defigit. Tanta virtus me admiratione afficit. Tanta virtus me admiratione obstupefacit. Tanta virtus me admiratione capior. Magna mihi de tanta virtute incidit admiratio. Tanta virtus me admiratio incessit. *Vós vos feu admirar de tots.* Omnibus admirationem moves. Omnes in tui admirationem convertis, traducis. Apud omnes tui admirationem concitas. *La sua virtut fou admirada.* Admiratione affecta est illius virtus.

Tor: Admirar, o meravellar-se; *Pom:* ADMIRER quelque chose.

3 Tanta] illa *Pom* 5 Tanta] Illius *Pom* 6 tanta virtute] illius virtutibus *Pom* 9 illius] hominis *Pom*

2 *Jo ~ virtut.* 1a doc. del verb *admirar* en el sentit de ‘contemplar amb admiració’ segons el *DCVB*.

9 *Admiratione ~ virtus.* Pomey atribueix aquest passatge a Ciceró. (V. CICERO, *De amicitia*, 30).

ADMIRATIU. Mirabundus, a, um. Admirabundus, a, um.

Pom: ADMIRATIF.

ADMIRATIU. El *DECat* atribueix la 1a doc. d’aquest adjectiu a Pere Coromines, però atès que el documento a *Lac*, puc retrodatar-la a 1696.

ADMISSIÓ. Haec admissio, onis. Haec acceptio, onis.

Pom: ADMISSION.

ADOB, remendo. Haec refectio, onis. Haec reconcinnatio, onis. Haec instauratio, onis.

Pom: RADOUBEMENT.

ADOBADOR, remendador. Hic interpolator, oris. Hic emendator, oris. Hic relector, oris. Hic restitutor, oris.

Pom: Radoubeur.

ADOBAR, *o remendar, alguna cosa*. Aliquid reficere, reconcinnare, instaurare.

Fon: Adobar vestits; *Tor:* Adobar², o remendar; *Pom:* RADOUBER.

ADOLECÈNCIA. Haec adulescentia, ae. Adulescentiae aetas, (atis). Adulescentiae tempus, (oris). Adulescentiae anni, (orum).

Fon i Tor: Adolecència; *Pom:* ADOLESCENCE.

ADONAR-SE de alguna cosa. Aliquid advertere, animadvertere, observare, notare, deprehendere.

Tor: Adonar-se de alguna cosa; *Pom:* REMARQUER.

2 deprehendere] *add. Lac*

ADÒNICH. Adonicus, a, um.

Pom: ADONIQUE.

ADÒNICH. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ADONIS, *nom de home*. Hic Adonis, idis.

Pom: ADONIS.

ADOPCIÓ. Haec adoptio, onis. Haec adrogatio, onis.

Fon: Adopció; *Tor:* Adopció, o afillament; *Pom:* ADOPTER.

Haec adrogatio, onis] *add. Lac*

ADOPTAR a algú. Aliquem adoptare, adrogare. *Ell ha adoptat a aquest minyó per a fill y hereu seu*. Hunc puerum adoptavit. Hunc puerum adrogavit. Hunc || puerum 13b ADO in filium adscripsit. Hunc puerum sibi heredem adoptavit.

Fon: Adoptar fill; *Tor:* Adoptar, o afillar; *Pom:* ADOPTER.

1 Aliquem] *add. Lac*

ADOPTAT. Adoptatus, a, um.

Pom: ADOPTÉ.

ADOPTIU. Adoptivus, a, um. Iudicio et voluntate filius. *Qui és nat de un adoptiu*. Hic adoptatitius, tii.

Pom: ADOPTIF.

ADORABLE. Colendus, a, um. Venerandus, a, um. Veneratione dignus, a, um. Veneratione prosequendus, a, um.

Pom: ADORABLE.

1 **ADORABLE.** El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest adjectiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però atès que el documento a *Lac*, puc retrodatar-la a 1696.

ADORACIÓ. Divinus cultus, (us). Haec adoratio, onis. Summa religio, (onis). Suprema veneratio (onis).

Fon: Adoració a Déu; *Pom:* ADORATION.

ADORADOR. Numinis cultor, (oris).

Pom: ADORATEUR.

ADORADOR. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest adjectiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però atès que el documento a *Lac*, puc retrodatar-la a 1696.

ADORAR a Déu. DEUM venerari, colere. DEUM religione summa colere. DEUM sancte atque auguste colere. DEUM adorare. DEO adhibere supremum cultum. **Nosaltres devem adorar a la Mare de Déu.** Sanctissima Virgo, DEI mater, a nobis veneranda est.

Fon i Tor: Adorar a Déu; *Pom:* ADORER la divinité, ADORATION.

2 *DEUM adorare.* Expressió atribuïda a Plini s. v. Adorer de *Pom.* (V. Gaius PLINIUS SECUNDUS, *Historia naturalis* [d'ara end. cit. com *HN.*], XII, 14).

ADORMIMENT causat per la gana de dormir. Hic sopor, oris. Hic languor, oris. **Adormiment de nirvis.** Hic torpor, oris. Haec torpedo, inis. Nervorum torpor. **Adormiment del peu.** Pedis torpor. Pedis stupor ex torpedine. **Adormiment de baralla.** Haec sedatio, onis. Haec diremptio, onis. **Adormiment causat per aton-**
5 **timent.** Hic stupor, oris.

Tor: Adormiment tal; *Pom:* ASSOUPISSEMENT de sommeil, CRAMPE.

2 Nervorum] Nervi *Pom*

ADORMIR a algú, fer-lo dormir. Aliquem sopire, consopire. **Adormir-se, posar-se a dormir.** Dare se somno. Tradere se quieti. Somnum capere. **Adormir-se en algun negoci.** Alicui rei indormire. In aliqua re obdormiscere, indormire. **Lo que adorm o fa dormir.** Soporifer, a, um. Soporem inducens, (tis). Soporem creans, (tis). So-
5 porem afferens, (tis). **Lo qui se adorm sovint.** Somnolentus, a, um. Somniculosus, a, um. **Adormir a algú aton[t]int-lo.** Aliquem stupefacere. Alicui stuporem creare, generare, afferre. **Adormir, o apassiguar, una discòrdia.** Discordiam componere, dirimere, sedare, sopire, pacificare. **Adormir, o apagar, la guerra.** Bellum restinguere, exstinguere. **Adormir-se los nirvis o peus.** Torpere. Torpescere. Torpore
10 affici.

Fon i Tor: Adormir, Adormir-se; *Fon:* Adormir-se lo peu o los dits; *Tor:* Adormir-se lo peu; *Pom:* ASSOUPIR quelqu'un, ENDORMIR un enfant, ENDORMI, ASSOUPI, ASSOUPISSANT, CRAMPE.

2 Somnum *Pom*] Somnium 6 atontint-lo] ed. 8 Bellum] add. *Lac*

7 *Adormir ~ discòrdia.* 1a doc. del verb *adormir* en el sentit de ‘calmar’ segons el *DCVB*.

ADORMIT per la son. Sopitus, a, um. Soporatus, a, um. *Mitg adormit per la son.* Semisopitus, a, um. Semisomnus, a, um. Hic, haec semisomnis, hoc ne. *Guerra adormida o apagada.* Sublatum bellum, (li). Exstinctum bellum. Oppressum bellum. Restinctum bellum. *Peu adormit.* Pes torpedine stupefactus. Pes torpedine stupidus. Pes torpore affectus. *Jo tinch lo peu adormit.* Mihi pes torpet, stupet. Mihi torpent pedis nervi. Mihi pes stupet ex nervorum torpedine. Pedem mihi torpedo stupefacit.

Fon: Adormit¹; *Tor:* Adormit; *Pom:* ENDORMI, ASSOUPI, CRAMPE.

4 *Peu adormit.* 1a doc. de l’adjectiu *adormit* en el sentit de ‘balb’ segons el *DCVB*. Tanmateix aquest sentit ja figura als diccionaris de Font i Torra

ADORNADOR. Hic ornator, oris. Hic exornator, oris.

Pom: ORNER *quelque chose.*

ADORNADOR. El *DECat* atribueix la 1a doc. d’aquest adjectiu al diccionari de Pere Labèrnia. El fet que figuri en el leuari de *Lac* em permet de retrodatar-la a 1696.

ADORNADORA. Haec ornatrix, icis. Haec exornatrix, icis.

Pom: ORNER *quelque chose.*

ADORNAMENT, adorno. Hoc ornamentum, ti. Haec exornatio, onis. Hic ornatus, us. Hic cultus, us. *Vós sou lo adornament de la república.* Es reipublicae decus et ornamentum. Es reipublicae flos, lux, lumen. *Cosa sens adornament.* Res inornata. Res incompta. Res impolita. Res ornatu destituta. *Sens adornament.* Inornate. Incomp- ll te. Inculte. Negligenter. Simpliciter. Sine ornatu. *Narrar alguna cosa simplement y sens adornament.* Quidpiam simpliciter ac sine ulla exornatione exponere. *Assò li serveix de adornament.* Hoc illi est ornamento. *Ab adornament.* Ornate. Culte. Eleganter. Cum ornatu. Adhibito cultu. *Adornament de dona.* Muliebris mundus, (di).

Tor: Adornament; *Pom:* ORNEMENT.

3 *Es ~ lumen*] *Es ... flos nostrae provinciae, lux civitatis, lumen imperii Pom*

1 **ADORNAMENT.** 1a doc. d’aquest substantiu segons el *DCVB*.

3 *Es ~ lumen.* Aquesta expressió podria ser una reelaboració del passatge de Ciceró següent: «Est enim ille flos Italiae, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignitatis». (V. *Phil.*, III, 5).

ADORNAR alguna cosa. Aliquid ornare, exornare, illustrare, illuminare, decorare, perpolire, expolire, comere, picturare, honestare, venustare. Alicui rei ornamentum afferre. Alicui rei lucem offundere. Alicui rei splendorem accersere. Alicui rei splendorem asciscere. Alicui rei lucem dare.

Fon i Tor: Adornar; *Pom:* ORNER *quelque chose.*

ADORNAT. Ornatus, a, um. Exornatus, a, um. Decoratus, a, um. Venustatus, a, um.

Tor: Adornat o ben vestit.

1 **ADORNAT** ~ *Venustatus, a, um.* Aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació continguda a l'article **ADORNAR alguna cosa.**

ADORNO. V. Adornament.

Fon: Adorno.

ADQUIRIDOR, lo qui adquireix. Hic partor, oris.

Pom: ACQUÉREUR.

ADQUIRIDOR. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest substantiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però la seva presència a *Lac* permet de retrodatar-la a 1696.

ADQUIRIR riqueses. Divitias adquirere. Opes colligere. Copias congregare, parare, comparare, congerere, cogere, consequi. **Adquirir reputació, fama, honra.** Famam assequi. Existimationem adipisci. Honorem consequi. Gloriam consequi. Nomen sibi egregium colligere, parare, comparare, conciliare. Bonam apud homines
 5 opinionem sibi colligere, parere, comparare, conciliare. Splendorem nomini accersere. Magnum sibi facere nomen. **Ell fa tot lo que pot per adquirir honra y diners.** Studet honori et pecuniae. Consectatur gloriam et pecuniam. Gloriae servit et pecuniae. **Ell fa quant pot per adquirir alguna vana estimació.** Inanem aucupatur rumorem. Omnes umbras etiam falsae gloriae consecatur.

Fon: Adquirir; *Tor:* Adquirir, guanyar; *Pom:* ACQUÉRIR *des richesses.*

9 rumorem. Omnes] rumorem et omnes *Pom*

ADQUIRIT. Partus, a, um. Quaesitus, a, um.

Pom: ACQUIS.

ADQUISICIÓ de riqueses. Partae res, (rerum). Res adeptae. Res quaesitae. Comparatae opes, (pum). **Fer gran adquisició de riqueses.** Magnas sibi parare copias. Ingentes sibi comparare divitias.

Pom: ACQUETS, ACQUISITION.

1 **ADQUISICIÓ.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat.*

ADREDES, a gratcient. Consulto. Dedita opera. Data opera. Ex consulto. Ex deliberato. Compacto. Ex compacto. De compacto. Ex condicto. Cogitato. Consulto et cogitato. De industria. Ex composito.

Fon: Adredes ho fiu; *Tor:* Adredes, o a gratcient; *Pom:* CONCERT, DESSEIN.

ADRESSAMENT de cosa corba. Haec correctio, onis. **Adressament de cosa alsada.**

Haec erectio, onis.

Pom: REDRESSEMENT *d'une chose courbée.*

ADRESSAR una cosa corba. Rem curvam dirigere, corrigere. *Adressar, o alsar, una columna.* Columnam erigere, statuere, excitare.

Tor: Adressar o alsar, Adressar lo tort; *Pom:* DRESSER *une chose courbée, LEVER ce qui est à terre.*

1 **ADRESSAR**] Adreçar *Fon* | *Adressar*] Adreçar *Fon* | *alsar*] alçar *Fon*

ÀDRIA, ciutat de l'estat de Venècia. Haec Adria, ae.

Pom: ADRIA.

ADRIÀTICH. Adriaticus, a, um. *Mar adriàtich (sic).* Adriaticum mare.

Tor: Adriàtich, o mar de Venècia; *Pom:* ADRIATIQUE.

ADRIÀTICH] Adriàtic *Fon*

ADROGUER. Hic aromatarius, rii. Aromatum propola, (ae). *Botiga de adroguer, adrogueria.* Aromataria taberna, (ae). *Tracte o negociació de adroguer.* Aromatum mercatura, (ae). Aromataria mercatura.

Tor: Adroguer; *Pom:* ÉPICIER, ÉPICERIE.

ADROGUERIA. V. Adroguer.

Tor: A[d]rogueria, casa, botiga de adroguer o especier.

ADROGUERIA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*. Amb tot, aquest mot ja es documenta al diccionari de Pere Torra.

ADVENIMENT, arribada. Hic aditus, us. Hic adventus, us. Hic accessus, us. Hic impulsus, us. *Adveniment a la corona.* Primus ad regni solium accessus. Prima imperii auspicia, (orum). Inita regni possessio, (onis). ¶

14b ADU

Tor: Advent, adveniment, o vinguda del Fill de Déu; *Pom:* AVÈNEMENT.

ADVENT, vinguda del Fill de Déu. Sollemnes dies quibus CHRISTI Domini in terras adventus in Ecclesia Catholica celebratur.

Tor: Advent, adveniment, o vinguda del Fill de Déu; *Pom:* AVENT.

1 **ADVENT.** 1a doc. lexicogràfica d'aquest substantiu segons el *DECat*. Tanmateix, aquest mot ja figura al diccionari de Torra.

ADVERBI. Hoc adverbium, bii.

Pom: ADVERBE.

ADVERSA cosa. Adversus, a, um. *Part adversa (en procés).* Hic adversarius, rii.

Pom: ADVERSE.

Adversus, a, um] *add. Lac*

ADVERSARI, o *enemich, de algú*. Alicui adversarius, rii. Alicuius adversarius. In aliquem adversarius. *Vós sou hu dels més cruels adversaris que jo tinch*. Adversarium te habeo gravem et infensum. Acerbus adversarius mihi es. Adversario te utor infenso et gravi. Adversaris mihi quam potes acerrime. Totus incumbis in
5 meam perniciem.

Fon: Adversari; *Tor*: Adversari, o contrari; *Pom*: ADVERSAIRE.

ADVERSITAT. Res adversae. Casus adversus. Adversa fortuna. Durior fortuna. Haec calamitas, atis. *Jo tinch, o patesch, grans adversitats*. Calamitosam ago vitam. Magnas calamitates accipio. Inimica mihi fortuna est. Mecum agitur infeliciter. Me premit infensa fortuna. Infesta fortuna utor. Meis commodis atque optatis ad-
5 versatur fortuna. *En lo temps de la adversitat*. Dum tempus turbulentum est. Dum tempus tristissimum est. Dum tempus durum est. Quamdiu tempora misera et extrema sunt. Dum tempora aspera et gravissima sunt. Tristissimo tempore. Calamitosus temporibus. Miseris temporibus.

Fon i Tor: Adversitat; *Pom*: ADVERSITÉ.

ADVERTÈNCIA. Haec observatio, onis. Haec animadversio, onis. Haec notatio, onis. Animi attentio, (onis).

Fon i Tor: Advertència; *Pom*: AVERTANCE.

ADVERTIDAMENT, *adredes*. Consulto. Dedita opera. Data opera. Scienter.

Pom: DESSEIN.

Scienter] *add. Lac*

ADVERTIDAMENT. 1a doc. d'aquest adverbí segons el DCVB.

ADVERTIR, o *apercebir, alguna cosa*. Aliquid advertere, animadvertere, observare, notare, adnotare. *Advertir ab los ulls alguna cosa*. Quidpiam oculis deprehendere, notare, designare.

Tor: Advertir, o notar; *Pom*: REMARQUER.

ADVERTIT. V. **Apercebit**.

ADULACIÓ, *llisonja*. Haec adulatio, onis. Haec assentatio, onis. *Petita adulació*. Haec assentatiuncula, ae. *Acompanyat de adulació*. Adulatorius, a, um. Assentatorius, a, um. *Per adulació, ab adulació*. Assentatorie. Adulatorie. Blanditiis et assentationibus. Blande.

Pom: FLATERIE, FLATEUSEMENT.

1 *Petita adulació*] *Petite flaterie*

ADULADOR, *llisonjer*. Hic adulator, oris. Hic assentator, oris. Hic palpator, oris. Hic palpo, onis. *Retrato adulator, quant és més bunich que la persona en ell*

representada. Adulatoria effigies, (ei). Pictura supra verum perfectior. Imago ex adulatione mendax.

Fon i Tor: Adulador; *Pom*: FLATEUR, FLATER, *caresser*.

ADULADORA, *llisonjera*. Haec adulatrix, icis. Haec assentatrix, icis. **Oració aduldora**. Blanda oratio, (onis). Oratio adulatoria. Oratio assentatoria.

Pom: FLATEUSE, FLATEUR.

ADULAR, o *llisonjear, a algú*. Alicui assentari, adulari.

Fon i Tor: Adular; *Pom*: FLATER *quelqu'un*.

ADÚLTERA dona. Haec adultera, ae.

Tor: Adúltera; *Pom*: ADULTÈRE.

ADULTERAR, *comètrer adulteri*. Adulterari. Adulterare. Alienae uxori stuprum inferre. Alienae uxori vitium afferre. Alienam uxorem constuprare, stuprare, violare.

Fon: Adulterar; *Tor*: Adulterar, o comètrer adulteri; *Pom*: ADULTÈRE.

ADULTERI, *crim*. Hoc adulterium, rii. **Nat de adul[teri]**. Adulterinus, a, um. Adulterio natus, a, um. V. **Adulterar**. ‖

Fon i Tor: Adulteri; *Pom*: ADULTÈRE, ADULTÉRIN.

2 natus] natus puer *Pom*

15a AFA

ADÚLTERO home. Hic adulter, eri.

Fon i Tor: Adúltero; *Pom*: ADULTÈRE.

ADVOCACIÓ. Forense patrocinium, (nii).

Fon: Advocació; *Tor*: Advocació, o ofici de advocat; *Pom*: AVOCASSEMENT.

ADVOCAR. Agere causas in foro. Causas actitare. Forum celebrare. **Comensar de advocar**. Initiari forensibus advocationibus. Advocationum forensium initium facere. Ad causas agendas accedere.

Fon: Advocar; *Tor*: Advocar, o defensar; *Pom*: AVOCASSER.

ADVOCAT. Hic causidicus, ci. Hic advocatus, ti. Causarum actor, (oris). Hic patronus, ni. Causarum patronus. **Jo so estat advocat de aquella causa**. Causam illam egi apud praetorem. Ad me causa illa delata est. Causae illius suscepi patrocinium. Causae illi patronus exstiti. **Advocat fiscal patrimonial**. Fiscus advocatus. Regiarum causarum actor. Regiarum causarum patronus. Regius advocatus. **Advocat sense causes**. Sine causa causidicus. Patronus sine patrocinio. Actor nihil agens. Imperitus et iners patronus. **Advocat que xarra molt y no diu cosa bona**. Hic rabula, ae. Forensis rabula. **Jo seré en assò lo vostre advocat**. Hac in re tibi patrocinabor. **Ell me ha pres per a son advocat**. Suam ad me causam detulit.

Fon: Advocat; *Tor:* Advocat, o home molt assenyalat en les audiències; *Pom:* AVOCAT.

4 illi] Huic *Pom*

4 *Advocat fiscal patrimonial*] *Avocat du roy*

AF.

AFALACH. Hoc blandimentum, ti. Haec blanditia, ae. Haec illecebra, ae. Hoc lenocinium, nii. Hae illecebrae, arum. *Ab afalachs.* Blande. Blanditiis.

Tor: Afalachs; *Pom:* ATTRAIT, CHARME.

1 AFALACH] Afalagement *Fon* 2 Blande] *add. Lac* | Blanditiis] *add. Lac*

AFALAGADOR. Hic palpator, oris. Hic palpo, onis.

Tor: Afalagador; *Pom:* FLATEUR.

AFALAGAR a algú. Alicui blandiri, adblandiri, lenocinari. Aliquem blanditiis delinire. Aliquem blandimentis demulcere. Aliquem blandimentis appetere. Alicui palpari. Aliquem palpare.

Fon: Afalagar a algú; *Pom:* FLATER, caresser.

1 AFALAGAR a algú] Afalagar algú *Tor*

AFALAGAT. Delinitus, a, um. Pellectus, a, um. Illectus, a, um.

Pom: ATTIRÉ avec quelque violence.

Illectus, a, um] *add. Lac*

AFAMAR una ciutat, causar la famina a una ciutat. Urbem adigere ad famem. Urbem a comteatu intercludere. Urbem inedia premere, vexare, macerare. Inferre famem urbi *vel* civibus.

Pom: AFFAMER.

1 *famina.* L'ús d'aquest mot en comptes de *fam* és ben probablement un gal·licisme. Tot i amb això, faig avinent que s. v. AFFAMER de *Pom*, que és l'article d'on Lacavalleria extreu la informació per a l'elaboració del seu, no hi ha definició i, doncs, la presència del mot «famina» no es pot atribuir a la traducció directa de la font francesa.

AFAMAT, qui pateix famina. Famelicus, a, um. Fame pressus, a, um. Inedia pressus, a, um.

Fon: Afamat, que té fam; *Tor:* Afamar (*sic*), qui té fam o talent; *Pom:* AFFAMÉ.

1 *famina.* V. la nota dedicada a aquest mot s. v. AFAMAR.

AFARTAMENT. Haec satietas, atis. Haec saturitas, atis.

Tor: Afartament a raguitzell.

AFARTAR a algú de alguna cosa. Quempiam aliqua re satiare, saturare, exsaturare, explere. Quempiam afficere alicuius rei satietate. *Afartar-se de menjars.* Cibis se saturare. Cibis se ingurgitare. Cibis se obruere. Cibis ventrem distendere, differciare. *Qui no se pot afartar.* Hic, haec insatiabilis, hoc le.

Tor: Afartar; *Pom:* SAOULER *quelqu'un.*

AFARTAT de menjar. Satur, a, um. Cibo gravis, hoc ve. Cibo plenus, a, um. Cibo differtus, a, um. Cibo fartus, a, um. Cibo distentus, a, um.

Pom: SAOUL.

AFAVORIDOR, o favoridor. Hic fautor, oris. Hic adiutor, oris.

Tor: Afavoridor; *Pom:* FAVORISER *quelqu'un.*

AFAVORIDORA, o favoridora. Haec fautrix, icis. Haec a[d]iutrix, icis.

Tor: Afavoridora; *Pom:* FAVORISER *quelqu'un.*

AFAVORIR, o favorir, a algú, amparar a algú. Alicui studere, favere, suffragari. Alicui fautorem se adhibere, [se] praebere. Studio et opera adesse alicui. Alicui esse fautorem. Alicuius esse fautorem. Ali- || cuius causa velle. *Afavorir a algú, fer favors, o serveys, a algú.* Aliquem demereri. Aliquem beneficio obstringere. Aliquem gratia devincire. Alicui conferre gratiam. *Afavoriu-me de vostre consell.* In eo mihi quaeso gratificare ut tuo me consilio adiuves. Ea me obsecro gratia obstringe ut tuo me consilio adiuves. Id gratiae mihi tributum velis ut tuo me consilio adiuves.

Fon i Tor: Afavorir; *Pom:* FAVORISER *quelqu'un.*

5 devincire *Pom*] divincire

5 *Afavoriu-me ~ consell*] *Favorisez-moy de vostre conseil*

AFAVORIT, o favorit, de algú. Alicui grati[osi]ssimus, a, um. Apud aliquem gratia florens, valens, pollens, clarus. Qui est in multa alicuius gratia. Qui apud aliquem in maxima est gratia. *Los més richs són los més afavorits.* Qui plus opibus valent magis excellunt gratia. Qui plus opibus valent gratio[sio]res sunt. Conferunt libenter homines sua studia in locupletiores. Libenter homines dicioribus favent, student, suffragantur, praesto sunt, gratificantur.

Tor: Afavorit; *Pom:* FAVORI, FAVORISER *quelqu'un.*

1 gratiosissimus] *Pom* **4** gratiosiores] *Pom*

AFEAMENT. Haec deformatio, onis.

Pom: DÉFIGUREMENT.

AFEAR alguna cosa. Aliquid deformare. Alicui rei formam adimere, auferre, obliterrare. *Aquesta donzella se ha afeada la cara.* Puella haec oris sui formam exstinxit.

Puella haec vultum sibi foede deformavit.

Fon: Afear; *Tor:* Afear, desfer o infamar; *Pom:* DÉFIGURER.

AFEAT. Deformatus, a, um.

AFEAT ~ *um*. Aquest article, que no es correspon amb cap dels que figuren a les fonts directes emprades per Lacavalleria, podria ser una contribució original d'aquest autor a partir de la informació de l'article **AFEAR alguna cosa**.

AFEGIMENT de alguna cosa. Haec adiunctio, onis. Haec adiectio, onis. Hoc additamentum, ti.

Fon i Tor: Afegiment; *Pom:* ADDITION.

AFEGIR alguna cosa a altra. Aliquid alteri rei *vel* ad aliud addere, adiungere, adicere, attexere, apponere.

Fon: Afegir una cosa ab altra; *Tor:* Afegir; *Pom:* AJOUTER *une chose à une autre*.

1 alguna] una *Fon* | **a**] ab *Fon*

AFEGIT a alguna cosa. Alicui rei additus, a, um. Alicui rei adiunctus, a, um. Alicui rei adiectus, a, um. Alicui rei attextus, a, um. Alicui rei appositus, a, um.

1-2 AFEGIT ~ *appositus, a, um*. Aquest article, que no es correspon amb cap dels que figuren a les fonts directes emprades per Lacavalleria, podria ser una contribució original d'aquest autor a partir de la informació de l'article **AFEGIR alguna cosa a altra**, ja que s'hi reprenen tots els infinitius llatins d'aquell article en la forma dels corresponents participis de passat.

1 AFEGIT. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest adjectiu al diccionari de Pere Labèrnia, però el fet que aparegui a *Lac* permet de retrodatar-la a 1696.

AFEYT, pintura de cara. Hic fucus, ci. Hoc pigmentum, ti. (*Si és afeyt blanch, haec cerussa, ae*). **Era buniquesa natural y sens afeyt.** Nihil adiumenti ad pulchritudinem aderat. Nativa erat, non ascititia, pulchritudo.

Tor: Afeyt, o pintura de cara; *Pom:* FARD.

1 AFEYT] Afeit *Fon* | *pintadura*] pintura *Tor*

2-3 Nihil ~ *aderat*. Pomey atribueix aquest passatge a Terenci. (V. TERENTIUS, *Phormio*, I, 105).

AFEYTADOR, pintador de cara. Illinendi fuci artifex, (icis).

Pom: FARDEUR.

AFEYTADOR] Afeitador *Fon*

AFEYTAMENT, obra de pintar la cara. Fuci inductio, (onis). Pigmentorum illitus, (us).

Pom: FARDEMENT.

AFEYTAR, o pintar la cara. Faciem fucare, infucare. Faciem fuco illinere. Faciem pigmentis oblinire. Faciem pigmentis obducere. **Afeytar lo llenguatge.** Orationi

aliena pigmenta addere, illinere, indere, inducere. Fucatis coloribus, dictioni venustatem accersere.

Tor: Afeytar, o pintar la cara; *Pom:* FARDER *le visage*.

1 **AFEYTAR**] Afeitar-se *Fon* **2** oblinire] oblinere *Pom*

2 *Afeytar lo llenguatge*] *Farder son langage*

AFEYTAT, *pintat de cara*. Fucatus, a, um. Fucosus, a, um. Fuco illitus, a, um. Pigmentis oblitus, a, um. Pigmentis obductus, a, um. **Lo color de sa cara és natural y no afeytat**. In eo naturalis inest, non fucatus, nitor. Ei inest color sanguine diffusus, non fuco illitus.

Tor: Afeytat, o pintat; *Pom:* FARDÉ.

1 **AFEYTAT**] Afeitat *Fon* | *pintat de cara*] pintat *Tor* **3** Ei] *add. Lac*

AFFABILITAT. Haec affabilitas, atis. Haec facilitas, atis. Sermonis comitas, (atis).

Pom: AFFABILITÉ.

1 **AFFABILITAT**] Afabilitat *Fon, Tor*

AFFABLE. Hic, haec affabilis, hoc le. Hic, haec comis, hoc me. Blandus, a, um. Blandus, a, um. Hic, haec suavis, hoc ve. Hic, haec facilis, hoc le. Hu- || manus, a, um. Homo commodis et suavissimis moribus. Urbanus et officiosus in omnes. **Ell era igualment grave y affable**. Summam gravitatem cum singulari comitate coniunxerat, copularat. Erat in illo comitate condita gravitas. Gravitatem adhibebat singulari facilitate temperatam.

Pom: AFFABLE.

1 **AFFABLE**] Afable *Fon, Tor*

AFFABLEMENT. Comiter. Affabiliter. Blande. Humaniter.

Tor: Affablement; *Pom:* AFFABILITÉ.

AFFECTACIÓ. Haec affectatio, onis. Alicuius rei consecratio, (onis). Cura, iusto laboriosior. Anxium nimis cuiuspiam rei studium, (dii).

Pom: AFFECTATION.

1 **AFFECTACIÓ**] Afectació *Fon, Tor*

AFFECTADOR. Hic affectator, oris. Nimius elegantiae consecrator, (oris).

Pom: AFFECTATEUR, AFFÉTÉ.

AFFECTADOR. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

AFFECTADORA. Nimiae elegantiae consecratrix, (icis).

Pom: AFFÉTÉE.

AFFECTAR *alguna cosa, cercar ab desmasiat cuydado alguna cosa.* Aliquid affectare, aucupari, consecrari, venari. Aliquid exquirere studiosius. **Molts affectan aquell vici.** Vitium illud multi de industria consecrantur.

Pom: AFFECTER.

1 **AFFECTAR**] Afectar *Tor*

2-3 **Molts ~ vici**] *Plusieurs affectent ce vice*

AFFECTAT. Affectatus, a, um. Hic, haec exquisitior, hoc exquisitius. **Llenguatje affectat.** Plus aequo affectata orationis venustas, (atis). Studiosius accersita sermonis elegantia, (ae). Amplius iusto quaesita verborum concinnitas, (atis). **Netedat natural y no affectada.** Nativa et non ascita munditia, (ae). Munditia non odiosa et exquisita nimis. **Polidesa de llenguatje natural y que no té res de [a]ffectat.** Nativus, non ascitus lepos, (oris). **Cumpliments de paraules affectades.** Insulsa urbanitatis officia, (orum). Inepta urbanitatis offi[c]ia. Absurda urbanitatis officia.

Pom: AFFECTÉ.

6 **paraules affectades**] Afectades paraules *Fon, Tor*

AFFECTUÓS. Ad amorem p[r]opensus, a, um. Is cuius amor multis apertisque indiciis proditur. Benevolentiae et amoris plenus, a, um. **Carta affectuosa.** Literae amoris ac benevolentiae plenae. Literae tenerioris amoris indices.

Pom: AFFECTUEUX.

1 **AFFECTUÓS**] Affectueux

AFFECTUOSAMENT. Ex animo. Ardenti studio. Summa voluntate. Peramanter. Benevole. Propense. **Més affectuosament.** Magis ex animo. Ardentiori studio.

Pom: AFFECTUEUSEMENT.

1 **AFFECTUOSAMENT**] Affectueusement

AFFERMAMENT. Hoc stabilimentum, ti. Hoc firmamentum, ti. Haec stabilitas, atis. Haec firmitas, atis. Haec firmitudo, inis. Hoc robur, oris.

Pom: AFFERMISSEMENT.

AFFERMAR *alguna cosa.* Aliquid stabilire, firmare, obfirmare, affirmare, roborare, solidare. Aliquid solide statuere. Aliquid firmiter fundare. Aliquid valide constituere. Aliquid egregie stabilire.

Pom: AFFERMIR *quelque chose.*

AFFERMAT. Stabilitus, a, um. Firmus, a, um. Firmatus, a, um. Hic, haec stabilis, hoc le.

Pom: AFFERMI.

AFFICAR. V. **Ficar.**

Tor: Afficar en altra cosa.

AFFICIÓ, *passió de la ànima*. Hic affectus, us. Haec affectio, onis. Animi commotio, (onis). Mentis permotio, (onis). Mentis motus, (us). **Affició**, *desitg*. Haec cupiditas, atis. Haec cupido, inis. **Affició**, *amor*. Hoc studium, dii. Hic amor, oris. Haec voluntas, atis. **Tenir affició per alguna cosa, posar la affició en alguna cosa**. Alicuius rei cupiditate *vel* studio duci, affici, teneri, flagrare, ardere, incendi, inflammari. Dare studium alicui rei. In rem aliquam studium conferre. **La affició que jo vos | tinch**. Amor in te meus. Amor erga te meus. Meum erga te studium. **La affició que tenim lo hu a l'altre**. Mutuus inter nos amor. **Vós no responeu a la affició que jo tinch per a vós**. Amore mihi non respondes. **Vós no responeu a la affició dels qui vos aman**. In amore non respondes iis a quibus provocaris. **En assò he jo conegut la affició que-m teniu**. Hac in re tuum erga me animum cognovi. **Ab affició, aficionadament**. Studiose. Ardentem. Ex animo. Magna animi alacritate. Magno studio. **Ab tota affició**. Omni impetu. Toto animi impetu. Tota mente. Toto pectore. V. **Afficionar-se**.

16b AFF

Tor: Affició, o bona voluntat; *Pom:* AFFECTION.

1 **AFFICIÓ**] *Affició* *Fon* **6** *studium*¹] *studium suum* *Pom* | *alicui rei*] *alicui* *Pom*

AFFICIONADAMENT. V. **Affició.**

AFFICIONAR-SE a algú, tenir affició a algú. Aliquem amare carumque habere. Aliquem diligere, amplecti. Aliquem amore prosequi. Aliquem benevolentia complecti. Aliquem amice amplecti. Alicuius causa velle. **Afficionar-se a alguna cosa, tenir affició a alguna cosa**. Alicuius rei desiderio teneri, flagrare. Alicui rei studere. Aliquid desiderare. Aliquid studere. Impenso studio aliquid velle. Impenso studio aliquid adamare. Re aliqua affici.

Pom: AFFECTIONNER *quelqu'un*.

1 **AFFICIONAR-SE**] *Afficionar* *Fon, Tor*

1 **AFFICIONAR-SE**] *AFFECTIONNER*

1 **AFFICIONAR-SE**. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*. Amb tot i això, el documento als diccionaris de Font i Torra, però amb una grafia lleugerament diferent.

AFFICIONAT a alguna cosa. Alicuius rei studiosus, a, um. **Afficionat a algú**. In aliquem propensus, a, um. Alicuius studiosus, a, um. Alicui benevolus, a, um. **Afficionat a sa pàtria**. Patriae amans, (tis). **Mal aficionat a algú**. Erga aliquem male affectus, a, um. Ab aliquo alienus, a, um. Ab aliquo abalienatus, a, um. Ab aliquo alienatus, a, um. Alicui malevolus, a, um. Alicui infensus, a, um. In aliquem infensus, a, um. Alicui *vel* in aliquem inimicus, a, um. Ab aliquo alienum animum habens, (tis).

Pom: AFFECTIONNÉ à quelque chose.

1 AFFICIONAT] Aficionat *Fon, Tor*

1 AFFICIONAT] AFFECTIONNÉ **3** *Mal ~ algú*] *Mal-affectionné envers quelqu'un*

AFFINITAT, *parentiu*. Haec affinitas, atis. Haec cognatio, onis. Haec consanguinitas, atis. **Qui té affinitat ab algú**. Consanguineus, a, um. Hic, haec affinis, hoc ne. Alicui *vel* alicuius cognatus, a, um. **Ell tenia affinitat ab mi**. Eum affinitate attingebam, contingebam. Affinitatis vinculo ad eum attingebam, pertinebam. **Contractar affinitat ab algú**. Cum aliquo cognatione se devincire. Cum aliquo affinitatem contrahere.

Tor: Affinitat, parentiu per casament; *Pom:* ALLIANCE, ALLIÉ.

1 AFFINITAT] Afinitat *Fon*

AFFIRMACIÓ. Haec affirmatio, onis. Haec assertio, onis. Haec asseveratio, onis. V. **Affirmadament**.

Tor: Affirmació; *Pom:* AFFIRMATION.

1 AFFIRMACIÓ] Afirmació *Fon*

AFFIRMADAMENT, *ab affirmació*. Affirmate. Asseveranter. Cum asseveratione. **Ell ha respost affirmadament**. Fassus est rem ita habere uti quaereretur.

Tor: Affirmadament; *Pom:* AFFIRMATIVEMENT.

1 AFFIRMADAMENT] Afirmadament *Fon*

1 **AFFIRMADAMENT**. 1a doc. d'aquest adverbi equivalent de 'afirmativament', segons el *DCVB*, però ja es documenta als diccionaris de Font i Torra.

AFFIRMAR alguna cosa. Aliquid affirmare, asseverare, asserere.

Tor: Affirmar; *Pom:* AFFIRMER quelque chose.

AFFIRMAR] Afirmar *Fon*

AFFIRMATIU, *lo que afirma*. Hic, haec, hoc affirmans, tis. Hic, haec, hoc aiens, tis. Hic, haec, hoc asseverans, tis. Hic, haec, hoc asserens, tis. Affirmatione constans, (tis). Affirmationem continens, (tis). In affirmatione positus, a, um. **Opinió afirmativa**. Aientium sententia, (ae). Affirmantium opinio, (onis). Asserentium opinio. Asseverantium opinio. Aiens sententia. Affirmans || sententia. Asserens sententia. Asseverans sententia. Sententia partis aientis *vel* affirmantis *vel* asserentis *vel* asseverantis. **Si vós teniu la afirmativa, jo defensaré la negativa**. Cum stabis ab aientibus, ego ab negantibus fuero. Ubi tu amplectere propugnantium partes, ego repugnantium assectabor. **Lo àrbitre de aquesta controvèrsia ha decidit en favor de la afirmativa**. Huius controversiae disceptator pro aientibus pronuntiavit.

Pom: AFFIRMATIF, AFFIRMATIVE, AFFIRMATIVEMENT.

6-7 vel² ~ asseverantis] *add. Lac* **7** stabis] tu stabis *Pom*

7 *Si ~ negativa*] *Si vous tenez l'affirmative, je defendray la négative*

AFFLAQUIMENT, *debilitació*. Haec debilitatio, onis. Haec infirmitas, onis.

Pom: AFFOIBLISSEMENT.

AFFLAQUIR, *o debilitar, alguna cosa o a algú*. Aliquid *vel* aliquem debilitare, frangere, enervare, infringere. Vires alicuius imminuere. Alicuius robur infringere. Alicuius vires atterere. *Les mies forses se afflaqueixen*. Vires meae consenescent, imminuuntur, deficiunt.

Tor: Afflaquir a altre, Afflaquir-se; *Pom*: AFFOIBLIR.

1 **AFFLAQUIR**] Aflaquir *Fon*

AFFLAQUIT, *debilitat*. Debilitatus, a, um. Fractus, a, um. Infirmus, a, um. Infirmatus, a, um. Enervatus, a, um.

Tor: Afflaquit l'a molt la malaltia; *Pom*: AFFOIBLI.

AFFLICCIÓ de l'enteniment. Hic maeror, oris. Hic dolor, oris. Hic luctus, us. Haec aegritudo, inis. Animi angor, (oris). Animi dolor. *Lo que causa afflicció*. Molestus, a, um. Acerbus, a, um. Hic, haec tristis, hoc te. *Afflicció, infortuni*. Adversus casus, (us). Haec calamitas, atis. *La sua mort me ha causat molt gran afflicció*. Ex illius morte doloris plurimum hausit, accepi, tuli, cepi. *Jo sento la vostra afflicció*. Tuam doleo vicem. Sensum percipio ex maerore tuo. Tuum dolorem sensu percipio. V. **Affligit**.

Tor: Afflicció; *Pom*: AFFLICTION d'esprit, AFFLIGEANT, S'AFFLIGER, RESENTIR.

1 **AFFLICCIÓ**] Aflicció *Fon* **4** Ex] Ex *vel* De *Pom* | illius] patris *Pom* **5** hausit, accepi, tuli, cepi] hausit ... cepit, accepit, tulit *Pom*

4 *Ex*. Pomey dona dues opcions per a introduir el complement de causa, les preposicions «ex» i «de», en canvi, Lacavalleria només recull la preposició «ex».

AFFLIGIR a algú. Aliquem vexare, exagitare, torquere, affligere, excruciare. Aliquem maerore conficere. *Affligir-se*. Afflictare se. Angori se dedere. *Affligir-se de alguna cosa*. Propter aliquid in maerore iacere. Propter aliquid in maerore versari. Propter aliquid in aegritudinem incidere. Propter aliquid maerore se conficere. Propter aliquid aegritudine affici.

Tor: Affligir, Affligir-se; *Pom*: AFFLIGER *quelqu'un*, S'AFFLIGER.

1 **AFFLIGIR**] Afligir *Fon* **4** in aegritudinem incidere *ed.*] aegritudine incedere *Lac*, in aegritudine incidere *Pom*

2-3 *Affligir-se de alguna cosa*] *S'affliger de quelque chose*

4 *in aegritudinem incidere*. Esmeno respecte de les edicions de *Lac* i *Pom*, perquè «incido» es construeix amb «in» + acusatiu, i significa literalment ‘caure involuntàriament en un estat o en una situació’.

AFFLIGIT. Dolore afflictus, a, um. Hic, haec, hoc maerens, tis. Molestia affectus, a, um. Luctu perditus, a, um. *Estar affligit, patir grans afflictions de l'enteniment.* Doloribus acerrimis angi. Animi angoribus molestisque implicari. Esse in luctu maximo. Iacere in maerore. *Estar affligit, patir grans infortunis.* Miseriis premi
5 maximis. Maximis calamitatibus cruciari. Summis infortuniis affligi.

Tor: Affligit; *Pom:* AFFLIGÉ.

1 **AFFLIGIT**] Afligit *Fon*

AFFLUÈNCIA. Haec affluentia, ae. Hic concursus, us. Haec frequentia, ae. *Gran af-
fluència de gent.* Magna hominum frequentia. Ingens hominum concursus. *Afflu-
ència de paraules.* Verborum ubertas, (atis). Orationis copia, (ae). *Ab affluència.*
Copiose. Abundanter. Large et copiose. *Acudir en affluència a algun lloch.* In
5 aliquem locum affluere, accurere.

Pom: AFFLUENCE, AFFLUER.

1-2 **Gran ~ gent**] *Grande affluence de monde*

1 **AFFLUÈNCIA.** 1a doc. lexicogràfica d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AFFLUXAMENT. Haec laxatio, onis. Haec relaxatio, onis. Haec remissio, onis.

Pom: RELASCHE.

AFFLUXAR alguna cosa. Aliquid laxare, relaxare, remittere.

Tor: Affluxar; *Pom:* RELASCHER.

AFFLUXAR] Afluxar *Fon*

AFFORAMENT de les coses que estan per a vendre, fixació de llur preu. Venalium aestimatio, (onis). Praestitutum venalitiis pretium, (tii). *Dret de fer* | *tal affora-
ment.* Ius indictivum in res venalitias.

17b AGA

Pom: AFFEURAGE.

1 Venalium *Pom*] Venalium

1 **AFFORAMENT**] AFFEURAGE

AFFORAR los manteniments, fixar-los lo preu lo senyor o magistrat. Annonae venali pretium dicere, indicere, edicere. Annonae venalis pretium statuere, praestituere, constituere. Annonam venalem aestimare. Quo ne pluris annona venalitia indicetur, definire. *Afforar cada qual la sua mercaderia, fixar-li lo preu.* Mercem suam
5 indicare. Suae mercis indicatione[m vel indicaturam statuere, indicere. Indicatione sua] suam rem venalem aestimare. Rei suae venalis pretium taxare.

Pom: AFFEURER.

2 Annonae] Rei *Pom* **3** Annonam] Rem *Pom* | annona] *add. Lac* **5-6** indicationem vel indicaturam statuere, indicere. Indicatione sua *Pom 1671*] indicatione, suam *Lac, Pom*

---

1 **AFFORAR**] AFFEURER

5-6 *indicationem ~ sua*. Llegeixo d'acord amb el text de *Pom* de 1671 i restitueixo el text omès per homeotelèuton a la reimpressió de *Pom* de 1680, que és el que va seguir Lacavalleria.

AFILAR una navaja. Novaculam acuere, exacuere. Novaculae aciem exacuere. **Afilar una espasa**. Ensis mucronem et aciem exacuere.

Fon: Afilar, Afilar lo ganivet; *Tor*: Afilar, o aguar; *Pom*: AFFILER un rasoir, ACÉRER du fer.

AFILAT. Acutus, a, um. Exacutus, a, um. **Ganivet ben afilat**. Cultri acutissima acies, (ei).

Pom: AFFILÉ, ACÉRER du fer.

AFINADOR de or. Auri excoquendi artifex, (icis). Auri expurgandi artifex. Auri coctor, (oris). Auri expurgator, (oris).

Pom: AFFINEUR d'or.

1-2 coctor] excoctor *Pom*

---

1 **AFINADOR**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AFINAMENT de or. Auri expurgatio, (onis).

Pom: AFFINEMENT de l'or.

AFINAR or o altre metall. Aurum aliudve metallum ad purum excoquere. Aurum aliudve metallum ad pusulam expurgare. Aurum aliudve metallum facere purgatus. Aurum aliudve metallum reddere expurgatus. **Cresol per a afinar lo or**. Fictilis catillus auri ad obrusam expurgandi. Fictilis cratera purgando ad clibanum auro.

5

Pom: AFFINER, AFFINOIRE.

---

1 **AFINAR or**] Apurar lo or *Fon, Tor* **4** purgando] perpurgando *Pom*

---

1 **AFINAR ~ metall**. 1a doc. del predicat verbal *afinar un metall* en el sentit de 'purificar-lo' segons el *DCVB* i el *DECat*.

1 **AFINAR ~ metall**. Tant Font com Torra recullen el sintagma «Apurar lo or» amb el mateix significat que «Afinar or», però modernament ha arrelat l'expressió introduïda per Lacavalleria. V. *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed., 2007. (*DIEC2*), s. v. **afinar**, accepció 3.3.

AFINAT or. Aurum ad obrusum excoctum. Aurum ad purum excoctum. Aurum obrusum. Aurum obrysum.

Pom: AFFINER.

AFOLLAMENT de alguna part del cos. Haec debilitatio, onis. Haec infirmatio, onis.

Pom: AFFOLURE.

Haec infirmatio, onis] *add. Lac*

AFOLLAR-SE *la mà o altra part del cos*. Manum aliamve corporis partem debilitare, graviter laedere.

Pom: AFFOLER *quelqu'un*.

AFORISME. Hic aphorismus, mi.

Pom: APHORISME.

AFORISME. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ÀFRICA, *una de les quatre parts del món*. Haec Africa, ae. **Qui és de Àfrica, africà**. Africanus, a, um. Africus, a, um.

Pom: AFRIQUE, AFRIQUAIN.

AFRONT, *injúria*. Haec contumelia, ae. Haec iniuria, ae. Contumeliosum factum dictumve. **Fer un afront a algú**. Aliquem contumelia *vel* iniuria afficere, laedere, lacescere, vexare. Alicui contumeliam *vel* iniuriam facere, inferre, imprimere, conflare, imponere. **Carregar a algú de afronts, afrontar a algú**. Aliquem omnibus contumeliis appetere. Aliquem omni contumeliarum genere lacerare, vexare. In aliquem gravissimas iniurias intorquere. **Rèbrer de algú un gran afront**. Ab aliquo insignem, atrocem, immanem, gravissimam, acerbam iniuriam pati, accipere.

Fon i Tor: Afront, Afront de paraules; *Tor:* Afrontar ad algú; *Pom:* AFFRONT.

4 a²] ad *Tor*

AG.

AGAFAMENT, *obra de agafar alguna cosa*. Haec prehensio, onis. Hoc apprehensio, onis. Haec comprehensio, onis.

1-2 **AGAFAMENT** ~ *comprehensio, onis*. Aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació continguda a la primera accepció de l'article **AGAFAR alguna cosa**.

AGAFAR alguna cosa. Aliquid prehendere, apprehendere, comprehendere. **Agafar a un criminós o a un enemich**. Reum aut hostem prehendere, comprehendere, capere, apprehendere. **De tots costat[s] estam nosaltres agafats**. Tenemur undique. **Lo han agafat en lo fet**. In manifesto crimine deprehensus est. **Si jo agafó un bastó**. Si fustem cepero in manum. || **Ell lo ha agafat per lo coll**. Involavit in eius collum. **Agafar aucells ab vesch**. Aves visco capere, prehendere, apprehendere, comprehendere. **Agafar-se, o apegar-se, a alguna cosa**. Alicui rei adhaerere. Ad

aliquam rem adhaerere. Alicui rei adhaerescere. Ad aliquam rem adhaerescere. Alicui rei inhaerere. In aliqua re inhaerere. Hae[r]ere in aliqua re.

Tor: Agafar, Agafar, o pèndrer ab vesch, Agafar-se, Apegar, o agafar-se; *Pom*: PRENDRE, ATTACHER *quelqu'un*.

2 comprehendere] *add. Lac* 7 Alicui rei] *Rupi Pom* 7-8 Ad aliquam rem] Ad rupem *Pom* 8 Alicui rei] *Saxo Pom* 9 In aliqua re] in saxo *Pom*

3 *Tenemur undique*. Passatge atribuït a Ciceró *s. v.* PRENDRE de *Pom*. (V. CICERO, *Epistulae ad Atticum* [d'ara end. cit. com *Att.*], 38 (II.18)).

4-5 *Si ~ bastó*. Traducció de l'expressió «*Si je prens un bâton*», que Pomey va manllevar de la traducció de les comèdies de Plaute duta a terme per l'abbé Marolles. (V. PLAUTE, *L'avaricieux*, a: *Les comédies de Plaute, avec des remarques en latin et en françoys*, trad. de Michel de MAROLLES, vol. I, París: Pierre l'Amy, 1658, URL: <https://tinyurl.com/yxchbqc3> [cons. 28-03-2019], pàg. 125).

5 *Si ~ manum*. Passatge atribuït a Plaute *s. v.* PRENDRE de *Pom*. (V. PLAUTUS, *Aulularia* [d'ara end. cit. com *Aul.*], I, 48).

6-7 *Agafar ~ comprehendere*. Aquesta accepció podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir del material que figura a l'article «Agafar, o pèndrer ab vesch» del diccionari de Pere Torra.

AGAMÈNNON, *nom de home*. Hic Agamennon, onis.

Pom: AGAMENNON.

AGARBERAR. V. **Garberar**.

Tor: Agarberar, o amontanyar la herba.

AGARICO, *rel, espècie de droga*. Hoc agaricum, ci.

Tor: Agarico, bolet o rael de arbre; *Pom*: AGARIC.

rel] rael *Tor*

ÀGATA, *pedra preciosa*. H[i]c achates, ae.

Tor: Àgata, pedra; *Pom*: AGATHE.

AGDA, *ciutat en França*. Haec Agatha, ae. **Qui és de Agda**. Hic, haec Agathensis, hoc se.

Pom: AGDE.

1 *ciutat en França*] *ville de Languedoc*

AGENO, *alieno*. Alienus, a, um. Diversus, a, um. Dissentaneus, a, um. **Assò és molt ageno de un home com vós**. Hoc a tua dignitate plurimum abhorret. Hoc a tua dignitate valde alienum est. Hoc tibi turpissimum est. **Estar en casa agena**. Alienae domi esse. **Affl[i]gir-se dels mals agenos**. Alienis malis torqueri. **Los béns agenos**. Aliena bona. Alterius bona. Alienae res, (rerum). **Qui enveja lo bé ageno**. Alieni appetens, (tis). **Qui no enveja lo bé ageno**. Alieni abstinentissimus a, um.

Acomodar-se del bé ageno, *apropriar-se lo bé ageno*. Alieno uti tanquam suo. Aliena bona usurpare. Aliena bona sibi vindicare, sibi arrogare, sibi tribuere. Alterius commoda ad se trahere.

Tor: Agena cosa; *Pom*: AUTRUY, ACCOMMODER.

7 **Acomodar-se del bé ageno**] *S'accommoder du bien d'autrui*

6 *Alieni abstinentissimus*. Expressió atribuïda a Plini s. v. AUTRUY de *Pom*. (V. PLINIUS, *Epistulae*, VI, 8, 5).

AGENOLLAR-SE devant de algú. Alicui pronum accidere. Alicui suppliciter genibus considerare. Genibus alicuius pronum accidere. Alicuius genibus suppliciter considerare. V. **Genoll**.

Fon i Tor: Agenollar-se, Agenollar-se als peus de algú; *Pom*: s'AGENOULLER.

AGENOLLAT. In genua provolutus, a, um. Genibus advolutus, a, um. Genibus provolutus, a, um. In genua nixus, a, um. In genua subnixus, a, um. Genibus nixus, a, um. Genibus subnixus, a, um. V. **Genoll**.

Fon i Tor: Agenollat; *Pom*: AGENOULLÉ.

AGENT, *procurador*. Hic procurator, oris.

Tor: Agent de algú; *Pom*: AGENT.

AGGREGACIÓ. Haec adoptio, onis. Haec cooptatio, onis. Haec adscriptio, onis. Haec aggregatio, onis.

Pom: AGGRÉGATION.

1 **AGGREGACIÓ**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AGGREGAR a algú en algun cos o col·legi. In aliquem ordinem *vel* in numerum aliorum aliquem aggregare, adoptare, cooptare, allegere, adscribere. Aliis *vel* ad alios aliquem adiungere.

Pom: AGGRÉGER *quelqu'un à quelque corps*.

3 aliquem] illum *Pom*

1 **AGGREGAR**. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

AGGREGAT doctor. Unus ex doctorum collegio, centuria, decuria, ordine. Unus ex doctorum foederato coetu, corpore, conventu.

Pom: AGGRÉGER *quelqu'un à quelque corps*.

1 **AGGREGAT**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ÀGIL. Hic, haec agilis, hoc le. Hic celer, haec celeris, hoc celere, *genit[iu]* eris. Promptus, a, um. Expeditus, a, um. Hic alacer, haec alacris, hoc alacre, *genit[iu]* alacris.

Tor: Àgil, prompte o prest; *Pom:* AGILE.

AGILITAT. Haec agilitas, atis. Haec celeritas, atis. Agilis industria, (ae).

Tor: Agilitat, disposició de cos o ànim; *Pom:* AGILITÉ.

ÀGILMENT. Expedite. Celeriter. Agiliter.

Pom: AGILEMENT.

AGITACIÓ. Haec agitatio, onis. Haec commotio, onis. *Ell està en una contínua agitació.* Numquam agitatione et motu vacuus est. *Agitació del mar.* Motus et agitatio fluctuum. Maris iactatio, (onis). Maris aestus, (us). *Causar, o dar, agitació a alguna cosa.* Aliquid agitare, exagitare, iactare, concute- || re. *Lo que té agitació.*

5 Agitatus, a, um. Iactatus, a, um. Commotus, a, um.

Pom: AGITATION, AGITER, AGITÉ.

3 us ed.] is **4** Aliquid] *add. Lac*

1 *AGITACIÓ.* 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AGNACIÓ, *consanguinitat entre mascles descendents de un mateix pare.* Haec agnatio, onis.

Pom: AGNATION.

AGNÈS, *nom de dona.* Haec Agnes, etis.

Pom: AGNÈS.

AGNUS Dei, *cera consagrada.* Sacer cereus agnus, (ni). Sacer ex cera agnus. Agnus ex sacra cera.

Tor: Agnus Dei; *Pom:* AGNUS DEI.

AGONIA de la mort. Animam exhalantis extremum certamen, (inis). Animam agentis postrema lucta, (ae). Expirantis ultimum discrimen, (inis). V. **Agonisar. Agonisant.**

Tor: Agonia de la mort; *Pom:* AGONIE.

1 Animam² Ee] Animum

AGONISANT, *qui està a la agonia de la mort.* Animam efflans, (tis). Animam agens, (tis). Hic, haec, hoc moriens, tis.

Pom: AGONISANT.

1 *AGONISANT.* 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

AGONISAR, *estar a la agonia de la mort.* Animam agere, exhalare, efflare. In extrema vitae lucta versari. In supremo vitae agone versari. In ultimum vitae discrimen adduci. Ad mortis angustias redigi. Cum morte luctari. Expirare. Animis ac vita

defici.

Tor: Agonisar; *Pom:* AGONISER.

AGOSAR. V. Audàcia.

Tor: Agosar, o atreviment.

AGOST, mes. Augustus mensis, (is). Mensis sextilis.

Fon i Tor: Agost, mes; *Pom:* AOUST.

AGOTAMENT. Haec exhaustio, onis.

Pom: ÉPUISEMENT.

AGOTAR una bóta. Dolium exhaurire. Totum dolium dehaurire, siccare, exsiccare, exinanire. **Lo que se pot agotar.** Quod exhauriri potest. **Lo que no se pot agotar.** Inexhaustus, a, um.

Fon: Agotar; *Tor:* Agotar, o axaugar; *Pom:* ÉPUISEUR un tonneau, ÉPUISEABLE, INÉPUISEABLE.

1 AGOTAR. 1a doc. d'aquest verb en el sentit de 'exhaurir el contingut d'un recipient' segons el DCVB.

AGOTZIL, oficial real. Hic accensus, si. Hic apparitor, oris. **Ofici de agotzil.** Haec apparitura, ae. **Fer lo ofici de agotzil.** Appariturae munus obire. Accensum agere. Magistratui apparere.

Tor: Agotzi, oficial real; *Pom:* HUISSIER.

1 AGOTZIL] Agotzi Tor | oficial] oficial Tor 3 Magistratui Pom] Magistratum

AGRA, ciutat real del gran Mogor. Haec Agra, ae.

Pom: AGRA.

AGRADABLE a algú. Alicui gratus, a, um. Alicui iucundus, a, um. Alicui acceptus, a, um. **Assò me és agradable.** Hoc mihi gratum est. Hoc mihi iucundum est. Hoc mihi gratum accidit. Pergratum mihi hoc accidit. Per mihi gratum hoc accidit. **Jo ho tindrè per agradable, jo ho aprovaré.** Illud mihi probabitur, placebit, commendabitur. Illud accipiam. Illud habebo acceptum. Illud mihi acceptum erit. Illud mihi pergratum perque iucundum erit. **No hi ha cosa més agradable a Déu que la caritat.** Nihil est Deo caritate acceptius. V. **Agradar.**

Fon i Tor: Agradable; *Pom:* AGRÉABLE à quelqu'un.

3 Hoc] Id Pom | hoc¹] illud Pom

6 Illud ~ iucundum erit. Passatge que figura a *Pom* sense indicació d'autoria. Es tracta de Ciceró. (V. Att., CXLVI).

AGRADABLEMENT. Grate. Iucunde.

Pom: AGRÉABLEMENT.

AGRADAR a algú, ésser agradable a algú. Alicui acceptum esse. Alicui placere. Alicui probari. Alicui voluptatem afferre. *Agradar, o aprovar, alguna cosa*. Aliquid probare, approbare. *Lo vostre intent me agrada*. Consilium tuum probo, approbo. Placet mihi tuum consilium. *La tua excusa me agrada, jo trobo bona la tua excusa*. Excusationem tuam accipio, admitto, probo, comprobo. Valet apud me tua excusatio.

Fon i Tor: Agradar; Pom: AGRÉER.

2 *Agradar, o aprovar*] *Agréer, approuver*

AGRADO, *aprovació*. Haec approbatio, onis. Haec probatio, onis. *Agrado, cosa que plau*. Haec venustas, atis. Haec pulchritudo, inis. Hic decor, oris. Haec species, ei. Haec elegantia, ae. Hoc ornamentum, ti. Hic ornatus, us.

Pom: AGRÉMENT.

1 **AGRADO**] *AGRÉMENT*

1 **AGRADO**. 1a doc. d'aquest castellanisme segons el *DECat*.

AGRAMENT. Acerbe. Aspere. Duriter. ‖

19a AGR

Fon i Tor: Agrament; Pom: AIGREMENT.

AGRÀS, *raÿm vert*. Acerba uva, (vae). Uva immitis. *Agràs, such de raÿm vert*. Hoc omphacium, cii. Acerbae uvae expressus succus, (ci). Acerbus, immitis uvae liquor, (oris). *Lo que és de agràs, such de raÿm vert*. Omphacinus, a, um.

Fon i Tor: Agràs; Pom: AIGRAS, VERJUS.

A GRATCIENT. V. **Adredes**.

A GRATCIENT. 1a doc. d'aquesta locució adverbial segons el *DCVB*, però ja figura al diccionari de Torra s. v. Adredes.

AGRAVADAMENT. Grave. Gravate.

Fon i Tor: Agravadament.

AGRAVADAMENT. 1a doc. d'aquest adverbí segons el *DCVB*. Amb tot, ja es documenta als diccionaris de Font i de Torra.

AGRAVAMENT. Haec aggravatio, onis. Haec praegravatio, onis.

Fon i Tor: Agravament.

Haec praegravatio, onis] *add. Lac*

AGRAVAR una falta, *exagerar-la*. Culpam exaggerare verbis. Culpam amplificare dicendo. Culpam augere sermonibus. *Agravar alguna cosa, fer-la més pesada*. Quidpiam aggravare, praegravare.

Fon: Agravar; Tor: Agravar, o carregar; Pom: AGGRAVER.

1 **AGRAVAR** ~ *exagerar-la*. El *DECat* atribueix la 1a doc. del verb *agravar* en el sentit de ‘fer més greu’ al diccionari d’Esteve-Bellvitges-Juglà. El fet de documentar-lo a *Lac* ens permet de retrodatar-la a 1696.

AGRAVI, *injúria*. Haec iniuria, ae. **Vós li feu agravi**. Ei facis iniuriam. Ei es iniurius. In eum admittis malefícium. **Si jo vos agués fet algun agravi, si vos aguésseu rebut de mi algun agravi**. Si iniurius tibi fuissem. Si iniuriosus in te fuissem. Si iniquior tibi fuissem. Si a me iniuriam accepisses, tulisses. Si a me iniuriam passus esses.
5 **Emperò jo no vos he fet agravi algú**. Tamen tibi a me nulla est orta iniuria. V. **Agraviar**.

Fon i Tor: Agravi; *Pom*: TORT.

1 facis *Pom*] facies | Ei²] Ipsi *Pom*

5 **Emperò ~ algú**. Traducció del passatge «*Mais après tout celà, je ne vous ai fait aucun tort*» que figura a *Pom*. La versió francesa, però, no és del pare Pomey, sinó que és manllevada, juntament amb el passatge llatí que li fa de parió, de l’edició bilingüe de Terenci duta a terme per Le Maistre de Sacy. (V. Isaac-Louis LE MAISTRE DE SACY, *op. cit.*, pàg. 100).

5 **Tamen ~ iniuria**. *Pom* atribueix aquest passatge a Terenci. (V. *Ad.*, II, 189).

AGRAVIAR, o *injuriar*, a *algú*, *fer agravi*, o *injúria*, a *algú*. Alicui facere iniuriam. Aliquem iniuriosius tractare, accipere. Alicui iniuriam inferre, imponere. Aliquem iniuria afficere, violare, laedere.

Fon i Tor: Agraviar; *Pom*: INJURE.

AGRAÏMENT. Haec gratia, ae. Hae gratiae, arum. Hae grates, tum. Accepti beneficii memoria, (ae). Grati animi benevolentia, (ae). Gratus animus, (mi). Grati animi significatio, (onis). **Jo ho faré en agraiement de aqueix benefíci**. Id beneficii gratiaeque causa faciam. V. **Agrayr**.

Pom: RECONNOISSANCE d’une chose qu’on avait connue.

1 **AGRAÏMENT**] Agraiement *Fon*, Agrahiment *Tor*

AGRAYR un servey, *tenir agraiement per un servey*. Gratiam agnoscere. Acceptae gratiae memorem esse. Accepti beneficii gratiam habere. **Jo agrayré los serveys que jo tinch rebuts de vós**. Me tibi memorem gratumque praebebo, probabo, praestabo. Praestabo tibi eam quam debeo memoriam tuorum in me meritorum. **Agrayr**
5 **un servey ab altre servey igual**. Gratiam reddere, referre. Parem gratiam referre, reponere, rependere. **Jo agrayré los vostres serveys ab altres**. Tua in me merita remunerabor. Tuis beneficiis respondebo. Beneficia beneficiis compensabo, remetiar, excipiam, rependam, remunerabo, reponam, pensabo. Tu[i]s in me meritis satisfaciam. Tuis in me officiis respondebo.

Pom: RECONNOITRE, reconnêtre.

1 **AGRAYR**] Agrair *Fon*, Agrahir *Tor* 9 officiis *Pom*] officiis

AGRAÏT, *qui té agrayment per a los serveys*. Gratus, a, um. Beneficiorum memor, (oris). Erga beneficos gratus.

Pom: RECONNOISSANT envers ses bienfaiteurs.

1 AGRAÏT] Agraït *Fon*, Agrahit *Tor*

AGRE, *lo que és agre*. Acidus, a, um. Acerbus, a, um. **Lo que és un poch agre, agret**. Acidulus, a, um. Subacidus, a, um. Subacidulus, a, um. In acerbum inclinans, (tis). **Agredols**. Ex acerbis et suavis mixtus, a, um. Ex acerbis dulcis. **Vi agre**. Acidum vinum, (ni). **Ésser agre, tornar-se agre**. Acere. **Lo vi se torna agre**. Vinum acescit, coacescit. **Paraules agres**. Aspera verba, (orum). Verba acer- l ba. Acerbus sermo (onis). 19b AGR

Fon i Tor: Agra cosa; *Pom*: AIGRE.

AGRELLA, *herba*. Hoc oxylapathum, thi. Acutum lapathum, (thi). Hoc lapathum, t[h]i. **Agrella rodona**. Haec acidula, ae. Haec acetaria, ae. **Agrella borda**. Hic rumex, icis.

Fon: Agrella; *Tor*: Agrelles; *Pom*: OSEILLE, PARELLE.

1-2 Hoc lapathum, thi] *add. Lac*

AGRET. V. **Agre**.

AGRICULTURA, *art de cultivar la terra*. Haec agricultura, ae. Ruris disciplina, (ae). Rei rusticae scientia, (ae). Agricolationis ars, (tis). **Agricultura**, *cultivament de la terra*. Haec agricultura, (ae). Haec agricolatio, onis. Agrorum cultio, (onis). Agraria cultura, (ae). **Qui és molt perit en la agricultura**. Rei rusticae peritissimus, a, um. Agri colendi peritissimus. **Delectar-se en la agricultura**. Agrorum cultu delectari. Agrorum cultura delectari. **Qui practica la agricultura, qui cultiva la terra**. Hic agricola, ae. Hic agricultor, oris. Agrorum cultor, (oris). **Aplicar-se a la agricultura o a cultivar la terra**. Agriculturae dare operam. Agricolationi operam navare. Rusticationi studium dare.

Tor: Agricultura; *Pom*: AGRICULTURE.

AGRIMÒNIA, *herba*. Hoc hepatorium, rii. Hoc eupatorium, rii. Haec argemonia, ae.

Tor: Agrimònia, herba; *Pom*: AGRIMOINE, ARGEMONE.

AGRIR lo vi, *fer-lo tornar agre*. Vini acerbicatem addere, indere. Acorem in vino cingere, creare. **Agrir alguna cosa, fer-la tornar agra**. Alicui rei acerbicatem addere, indere. **Agrir-se, tornar-se agre**. Acere. Acescere. Coacescere. Acorem concipere. **Agrir-se molt, tornar-se molt agre**. Peracere. Peracescere. **Agrir a algú, fer pendrer malícia a algú**. Aliquem irritare, exulcerare, accendere, exacerbare, commovere. Exasperare alicuius animum. Bilem alicui movere, cingere. Alicuius iram concitare. **Agrir, o irritar, lo dolor**. Dolorem refricare, renovare, commovere. Do-

lorem reddere acerbiozem. Acerbitatem et dolorem afferre. **Lo mal se agreix, lo mal pijora.** Malum recrudescit. Malum augetur. Malum fit robustius.

Pom: AIGRIR *le vin ou autre chose*, AIGRIR, *s'aigrir*.

2 Alicui] cuilibet *Pom* **8** et] ac *Pom*

1 **AGRIR.** 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB* i el *DECat*.

8 *Acerbitatem* ~ *afferre*. Segons alguns diccionaris, aquest passatge és de Ciceró, però *Pom* no n'indica l'autoria i jo no l'he pogut localitzar.

AGRIT, *tornat agre*. Acidus factus, a, um. **Ànimo agrit.** Exasperatus animus, (mi). Animus exulceratus. Exacerbatus animus. Homo exacerbato animo. Alienatus et offensus, a, um. **Les coses essent agrides.** Rebus exulceratis.

Pom: AIGRI.

1 **AGRIT.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

AGRÓ, *aucell*. Haec ardea, ae. Hic erodius, dii. **Petit agró.** Haec ardeola, ae. **Cosa de l'agró.** Hic, haec ardeolaris, hoc le. **Agró blanch.** Ardeola alba.

Tor: Agró, aucell, Agró blanch; *Pom:* AIGRETTE, HAIRON.

1 **Petit agró.** És la traducció del mot llatí «ardeola», que és un diminutiu, per tant l'adjectiu *petit* en posició predicativa no ve motivat pel text francès.

AGROR. V. Agrura.

Fon: Agror.

AGRURA, *o agror, de fruytes*. Haec acerbitas, atis. Hic acor, oris. **Agrura de vi o de altres licors.** Hic acor, oris. **Llevar la agrura a alguna cosa.** Alicuius rei acerbitatem abigere, depellere, tollere. **Agrura de paraules.** Verborum asperitas, (atis). Verborum acerbitas. **Agrura de natural.** Morum asperitas. Morum acerbitas.
5 Agrura picant. Haec acrimonia, ae. Haec acritudo, inis. **Agrura de sabor.** Saporis acrimonia. Sensum acriter feriens sapor, (oris). Sensum acriter pungens sapor. **Agrura de so.** Soni acrimonia. Sonus aspere afficiens auditum. **Agrura de ànimo apesarat.** Haec acer- || bitas, atis. Animi molestia, (ae).

20a AGU

Tor: Agrura, o agror; *Pom:* AIGREUR *de fruits*, ACRIMONIE, DESAIGRIR *quelque chose*.

3 **Agrura de paraules.** 1a doc. del substantiu *agrura* en el sentit de 'manca d'afabilitat o dolcesa' segons el *DCVB*.

7 **Agrura de so.** 1a doc. del substantiu *agrura* en el sentit de 'sensació forta i desagradable' segons el *DCVB*.

7-8 **Agrura ~ apesarat.** 1a doc. del substantiu *agrura* en el sentit d'«aflicció d'esperit» segons el *DCVB*.

AGUARDAR. V. Esperansa. Esperar.

Fon i Tor: Aguardar

AGUARDAT. V. Esperat.

AGUAYTADOR, *lo qui aguayta*. Hic observator, oris. Hic speculator, oris. ***Aguaytador per a trahir***. Hic insidiator, oris. Insidiosus, a, um. ***Aguaytador de ocasió***. Occasionis sedulus captator, (oris).

Pom: ÉPIER, ESPION.

1 **AGUAYTADOR**] *Aguaitador Fon* | Hic observator, oris] *add. Lac* | Hic¹ *ed.*] Hoc

AGUAYTAMENT, *obra de aguaytar*. Haec observatio, onis. Haec speculatio, onis. ***Aguaytament per a trahir***. Hae insidiae, arum.

Tor: Aguaytament.

1 Haec speculatio, onis] *add. Lac*

AGUAYTAR a algú. Aliquem observare, speculari. ***Aguaytar a algú per a trahir-lo***. Aliquem ex insidiis observare, explorare. ***Aguaytar la ocasió***. Occasionem captare, aucupari, observare. Insidiari tempori. Esse intentum in occasionem. ***Ell aguayta la ocasió per a matar-me***. Insidiatur vitae meae. ***Ell aguayta la ocasió de robar-me lo que jo tinch***. Imminet fortunis meis.

Tor: Aguaytar; *Pom*: ÉPIER.

1 **AGUAYTAR**] *Aguaitar Fon* **2** Aliquem] *hostem Pom*

1 *Aguaytar*² ~ *trahir-lo*] *Épier l'ennemy*

1 *Aguaytar*² ~ *trahir-lo*. Lacavalleria no tradueix l'expressió francesa sinó l'equivalència llatina corresponent.

AGUAYTAT. Observatus, a, um. Exploratus, a, um.

AGUAYTAT ~ *Exploratus, a, um*. Aquest article, que no es correspon amb cap dels que figuren a les fonts directes emprades per Lacavalleria, podria ser una aportació original d'aquest autor a partir de la informació de l'article **AGUAYTAR a algú**.

AGUAYTS per a trahir a algú. Hae insidiae, arum. ***Estar en aguayts***. In insidiis esse, stare, manere.

Pom: AGUET, EMBUSCADE.

1 **AGUAYTS**] *Aguait Fon*

AGUDAMENT, *subtilment*. Argute. Acute.

Fon i *Tor*: Agudament.

AGUDESÀ, *punta de ingeni*. Ingenii acumen, (inis). Ingenii acies, (ei). Ingenii vis, (vis).

Fon: Agudesa de ingeni; *Tor*: Agudesa de enteniment, o ingeni; *Pom*: POINTE *d'une chose aigue*.

ÀGUILA, *o àliga, auzell*. Haec aquila, ae. ***Poll de àguila***. Aquilae pullus, (li). ***Poll de***

àguila que no té encara plomes a la cua. Hic immussulus, li. **Àguila jova.** Aquila iunior. **Lo que pertany a àguila.** Aquilinus, a, um. **Color de àguila.** Aquilus color, (oris). Aquilinus color. Fuscus color. Subniger color. **Lo qui portava les àguiles romanes.** Hic aquilifer, eri.

Fon: Àguila; *Tor:* Àguila, o àliga; *Pom:* AIGLE, AIGLETTE, AIGLON.

2 immussulus *Pom*] immustulus

AGUINYAR, o assistir, a algun lloch. Aliquo collineare. Intentis oculis, ictum destinare quopiam.

Tor: Aguinyar, o assistir; *Pom:* GUIGNER.

1 **AGUINYAR.** 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB*. No obstant això, ja es documenta al diccionari de Pere Torra.

1 **AGUINYAR:** 'dirigir la punta d'una arma hostilment'.

AGULLA de cap. Haec acicula, ae. **Lo que pertany a agulla de cap.** Acicularius, a, um. **Lo qui fa agulles de cap, aguller, agulleter.** Hic acicularius, rii. **La qui fa agulles de cap, agullera, agulletera.** Haec acicularia, ae. **Estoig de agulles de cap.** Acicularis theca, (ae). Acicularia theca. **Cuxinet de les agulles de cap.** Acicularius pulvinulus, (li). **Agulla de cusir.** Haec acus, us. **Cuxinet de les agulles de cusir.** Acuum pulvinulus. **Estoig de les agulles de cusir.** Acuum theca. **Enfilar la agulla.** Acum lino traicere, inducere, instruere, transmittere. Acui linum inserere, inducere, indere, immittere. **Treballar ab agulla.** Opus acu texere, facere. **Brodar ab agulla sobre seda o altra roba.** Sericum aliumve pannum acu distinguere, variare, pingere. **Agulla de clenxa.** Hoc discerniculum, li. Haec acus, us. Capillaris acus. Crinalis acus. Crinale discerniculum. **Agulla de petit rellotge de sol.** Acus magnetica. Hic gnomon, onis. **Agulla de gran rellotge de sol pintat en una paret.** Acus solarii. **Agulla de qualsevol rellotge.** Horarius index, (icis). **Agulla, piràmida.** Hic obeliscus, ci. Haec pyramis, idis. **Agulla de campanar.** Templi obeliscus. **Agulla, peix.** Hic acus, ci. Haec belone, es. Haec raphis, idis. ||

20b AHO

Fon: Agulla de cosir; *Fon i Tor:* Enfilar la agulla, Agulla de cap; *Tor:* Agulla de cusir, Agulla de clenxa, Agulla, peix, Aguller o agulleter; *Pom:* EGUILLE, EGUILLIER, ÉPINGLE, ÉPINGLIER.

3-4 **Estoig** ~ Acicularia theca] *add. Lac* 5 **cusir**] cosir *Fon* 6 **Estoig** ~ Acuum theca] *add. Lac*

4-5 **Acicularius pulvinulus.** Aquesta expressió és el resultat de fusionar dues expressions sinònimes de *Pom:* «Acuum pulvinulus» i «Pulvinus acicularius», que figuren s. v. ÉGUILLIER. Lacavalleria en disposa els constituents quiàsticament.

AGULLER de fil. Haec acia, ae. Acus linum, (ni). Quantum fili semel acui indi solet. **Emplear lo aguller de fil.** Aciam conficere. Acus linum absumere, consumere. V. **Agulla.**

Fon i Tor: Aguller de fil; *Pom:* EGUILLÉE.

AGULLERA. V. Agulla.**AGULLETER. V. Agulla.**

Fon: Agulleter.

AGULLETERA. V. Agulla.

AGULLÓ, fibló. Hic aculeus, lei. Hic stimulus, li. Hoc spiculum, li. **Lo qui és armat de agullons.** Aculeatus, a, um. Aculeis instructus, a, um. Aculeis munitus, a, um. **La glòria és un poderós agulló per abraçar la virtut.** Potentissimus ad virtutem stimulus est gloria. **Ficar lo agulló.** Aculeum defigere. **Deixar lo agulló.** Aculeum defixum relinquere. Aculeum dimittere, emittere, excutere.

Tor: Agulló, o punxó d'ella; *Pom:* AIGUILLON.

AGULLONEJAR, o instigar, a algú per a fer alguna cosa. Ad aliquid quempiam instigare, stimulare. **Agullonejar un bou, punxar a un bou ab un agulló.** Bovem stimulo incitare, excitare, urgere, premere, admonere, fodere, pungere. **Obra de agullonejar o instigar.** Haec instigatio, onis. Haec stimulatio, onis. Hic instinctus, us. **Lo qui agulloneja o instiga.** Hic stimulator, oris. Hic concitator, oris. Hic impulsor, oris. Hic instinator, oris.

Tor: Agullonejar, o puntxar; *Pom:* AIGUILLONNER un boeuf, AIGUILLONEMENT, AIGUILLONNEUR, POUSSER.

AGUT, lo que té punta. Acutus, a, um. In acutum exiens (tis). In acutum desinens (tis). **Lo que és un poch agut.** Acutulius, a, um. **Ingeni agut.** Acutus et celer animus. **Home de ingeni agut.** Acri ingenio vir. Homo subtilis. Ingeniosus, a, um. **So agut.** Acutus sonus. **Veü aguda.** Acuta vox. **Vista aguda.** Acerrima oculorum acies (ei).

Fon i Tor: Agut, Agut de ingeni; *Pom:* AIGU.

AH.

AHONT, (adverbi sens moviment). **Ahont eras tu?** Ubi eras? Quo loco eras? Quo in loco eras? Ubinam versabaris? Ubi locorum versabaris? Ubi gentium versabaris? Ubi terrarum versabaris? Ubinam gentium versabaris? **Assí, ahont jo so.** Hic. Hic ubi sum. Hoc in loco in quo sum. **Allà, ahont vós sou.** Isthic. Isthic ubi es. **La necessitat ahont ell se troba.** Necessitas ad quam redactus est. **Aquesta mateixa galeria ahont nosaltres nos passejam.** Porticus haec ipsa ubi *vel* in qua ambulamus. **La presó ahont fou ell posat.** Carcer in quem coniectus est. **Jo amaria més estar en qualsevol altre lloch que ahont jo so.** Ubivis esse malim quam ibi ubi sum. **Ahont aniré jo a trobar-vos?** Ubi te conveniam? **Vós ho trobareu ahont ho aveu posat.** Inibi invenies ubi posuisti. **Tornau a posar assò en lo lloch de ahont**

lo avíau tret. Hoc in eum locum restitue unde *vel* ex quo sustuleras. **Comensau per ahont és menester.** Inde incipe unde oportet. **De ahont sou?** Unde es? (Cuias es tu? *no és tant ben dit com* Cuiatis es tu? *Se dona la rahó en la dicció PAÍS*). **Per tot ahont és ell passat.** Quacumque iter fecit. **Ahont és aquell que pot sufrir aquestes**
 15 **coses?** Quotusquisque haec ferat. **AHONT**, (*adverbi ab moviment*). **Ahont anau ab tanta pressa?** Quo te agis tam propere? Quo versus festinas tanta celeritate? Quem locum versus festinas tanta celeritate? | **Ahont aniré jo?** Quo me conferam? Quo-
 20 nam me conferam? Quem in locum me conferam? Quonam terrarum proficiscar? Quonam gentium proficiscar? **Anau ahont volreu.** Quo libet, procede. Quovis libuerit, procede. Quocumque voles, procede. Quo libuerit, procede. Quo volueris, procede. **Ahont som nosaltres reduhits?** Quo rerum devenimus? Huccine recidimus? **De ahont veniu?** Unde venis? Quo ex loco venis? Unde tu? **ADVERTÈNCIA.**
Lo mateix és dir ahont sou que en quin lloch sou; ahont anau que a quin lloch anau; per ahont passau que per quin lloch passau; de hont veniu que de quin lloch
 25 *veniu. Les qüestions de lloch se troban en la dicció LLOCH.*

21a AJA

Tor: Ahont tu estàs aniré, Ahont se vulla, Ahont va o a quin lloch?, Ahont, en quin lloch és?, Ahont se vulla que vaja; *Pom:* Oü¹, Oü².

15 ferat *Pom*] feret **20** Quocumque *Pom*] Quodcumque

1 *sens moviment*] *en signification de repos*

22–25 **ADVERTÈNCIA ~ LLOCH.** El contingut de l'advertència podria ser una contribució original de Lacavalleria, ja que no la documento a la font francesa ni a les fonts catalanes.

AHYNA. Hoc vas, asis. Hoc vasum, si. Rei familiaris vas. Usus domesticici vasum. **Ahynes de cambra.** Cubicularia vasa, (orum). **Ahynes de taula.** Mensaria vasa. Mensarii usus vasa. Triclinaria vasa. **Guarniment de ahynes.** Vasarius instructus, (us). Vasarium instrumentum, (ti). Vasaria suppellex, (ctilis). **Ahynes de cuyna.** Culinaria vasa. **Guarniment de ahynes de cuyna.** Culinarii vasarii apparatus, (us). Culinarii vasarii suppellex. Culinarii vasarii instructus. Culinarii vasarii instrumentum. (*Se advertirà que los llatins per aquestes diccions vas y vasum no solament entenen en aquest lloch les ahynes de cuyna, com són plats, olles, escudelles, etc., sinó qualsevol ahyna, com són taula, banch, cadira, etc. Ciceró y los*
 5 *demés autors llatins diuhen vasa colligere, aplegar les ahynes*).
 10

Tor: Ahyna de casa; *Pom:* UTENSILE.

4 suppellex] supellex *Pom* **6** suppellex] supellex *Pom*

7–10 (*Se advertirà ~ ahynes*). A *Pom* aquesta advertència està escrita en llatí. Contràriament al que és habitual, Lacavalleria no manté el text en llatí, sinó que el tradueix al català.

10 *vasa colligere.* Expressió de l'àmbit militar. En imperatiu era l'ordre d'aixecar el campament. La documento a Ciceró (v. *Verr.*, II, 4, 40) i a Livi (v. *Liv.*, XXI, 47). Sèneca l'emprà també en sentit figurat (v. Lucius Annaeus SENECA, *Epistulae*, 19).

AHYNADA de cavall. Hic hinnitus, us.

Tor: Ahynada de russí; *Pom*: HENNISSEMENT.

AHYNADA] Anill *Fon*, Hahycament *Tor* **cavall**] russí *Tor*

AHYNAR *lo cavall*. Hinnire. Hinnitum edere. **Los cavalls ahynan lo hu a l'altre quant se coneixen**. Equi mutuo noscentes vicissim adhinniunt. Equi mutuo noscentes alteri alteris adhinniunt.

Tor: Ahynar lo russí; *Pom*: HENNIR.

1 AHYNAR] Anillar *Fon* | **cavall**] russí *Tor*

1 AHYNAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB*. Amb tot, ja figura al diccionari de Torra.

AHYR, *dia de ahyr*. Heri. Hesterna dies, (ei). **Disputa de ahyr**. Hesterna disputatio, (onis). Hesternae diei disputatio. **Abans-de-ahyr**. Nudiustertius. Ante diem hesternam. Pridie diei hesternae. **Lo dia precedent al de abans-de-ahyr**. Nudiusquartus. **Ahyr al vespre**. Heri vespere. Hesterno vesperi. Heri ad vesperam. Sub hesternam vesperam.

Tor: Ahyr; *Pom*: HIER.

1 AHYR] Aïr *Fon* **2** Hesternae] Hesterni *Pom* **2-3** hesternam] hesternum *Pom*

1 AHYR. Lacavalleria també dona entrada a aquest adverbi amb la grafia **AYR**.

2-3 Hesternae ... hesternam. Les dues variants de l'adjectiu «hesternus» tenen a veure amb una alternança morfològica: el substantiu «dies, -ei» és masculí i femení. Pomey fa concertar l'adjectiu «hesternus» amb «dies», masculí; Lacavalleria opta per fer-lo concertar amb «dies», femení.

AHYSSAR als gossos. Canes irritare, instigare.

Tor: Ahyssar los gossos.

als] los *Tor* irritare, instigare] irrito, as, instigo *Tor*

AJ.

AJAGUT sobre de un llit. In lecto cubans, (tis). In lecto recubans, (tis). In lecto decumbens, (tis). **Ajagut a la ombra**. In umbra iacens, (tis). **Ajagut sobre de la herba**. In herba recumbens, (tis). **Ajagut de subines o boca per amunt**. Supinus, a, um. Resupinus, a, um. Supinus iacens. Stratus resupinus, a, um. **Mitg ajagut de subines**. Semisupinus, a, um. **Ell està ajagut de subines**. Supinus iacet. Supino iacet corpore. **Tots estavan ajaguts boca per avall**. Omnes in ora proni iacebant V. **Llit**.

Pom: COUCHÉ sur un lit, RENVERSÉ, ENVERS luy, VISAGE.

6 Tots ~ per avall. Versió catalana del passatge «Ils estoient tous couchez sur le visage», de Quint Curci. La versió francesa no és de Pomey, sinó de Claude Favre de Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *De la vie et des actions d'Alexandre le Grand*, trad. de Claude Favre de VAUGELAS, París: Augustin Courbé, 1653 [1646], URL: <https://tinyurl.com/y6gmupyd> [cons. 28-04-2019], pàg. 249).

6 *Omnes ~ iacebant.* Passatge atribuït a Quint Curci s. v. COUCHER de *Pom.* (V. Quintus CURTIUS RUFUS, *Historiae Alexandri Magni* [d'ara end. cit. com *Curt.*], III, 9).

AJÀURER a un sarment. Palmitem deponere, sternere, praecipitare. **Ajàurer a algú de subines o boca per amunt.** Quempiam supinare, resupinare. Quempiam fundere supinum. Quempiam sternere supinum. **Ajàurer-se a terra.** Humi procumbere. || 21b AJU
V. Llit.

Tor: Jàurer-se; *Pom:* COUCHER.

3 **Ajàurer-se**] Jaure's *Fon*, Jàurer-se *Tor*

ÀIAX, nom de home. [Hic] Ajax, acis.

Pom: AJAX.

AJOCAMENT, obra de ajocar-se los aucells. Haec assessio, onis.

Pom: JUCHEMENT.

AJOCAR-SE los aucells sobre de alguna cosa. Alicui rei sidere, assidere, desiderare, insidere.

Tor: Ajocar-se les gallines y aucells; *Pom:* JUCHER, se *jucher*.

1-2 sidere, assidere, desiderare, insidere] sido, assido, desido, insideo *Pom*

AJOGASSAMENT. Haec festivitas, atis. Hae facetiae, arum. **Lo ajogassament de vos-tre humor.** Ingenii tui festivitas et hilaritas.

Pom: ENJOUEMENT.

1 **AJOGASSAMENT.** 1a doc d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AJOGASSAT. Hic, haec hilaris, hoc re. Hilarus, a, um. Festivus, a, um. Festivus et exporrectus, a, um. Iocosus, a, um. Lepidus, a, um. Facetus, a, um. Laetus, a, um. **Humor ajogassat.** Morum hilaritas, (atis). Morum iucunditas, (atis). Morum festivitas, (atis). **Humor desmasiadament ajogassat.** Hilaritas dissolute festiva. Nimis effusa laetitia, (ae). Nimis immodesta lautitia, (ae).
5

Pom: ENJOUÉ.

AJUDA, auxili. Hoc auxilium, lii. Hoc adiuventum, ti. Hoc adiutorium, rii. Hoc subsidium, dii. (Haec ops *no està en ús si no és en lo genit[iu] opis, en lo dat[iu] opi, en lo acusat[iu] opem, en lo ablat[iu] ope; sense plural*). **Demanar ajuda a algú.** Ab aliquo opem petere. Ab aliquo auxilium implorare. Ab aliquo adiuventum quaerere. Ad aliquem confugere. Ad alicuius opem confugere. **Dar ajuda a algú, ajudar a algú.** Alicui adesse, auxiliari. Alicui esse auxilio. Alicui opem ferre. **Jo vinch per a dar-vos ajuda.** Tibi venio adiutor. **Ab la ajuda de Déu jo me esmenaré.** Emendabo vitam Deo favente *vel* Deo iuvante *vel* Deo bene propitio *vel* obsecundante Numine *vel* Deo dante *vel* Deo bene iuvante.

Fon: Ajuda, o favor; *Tor:* Ajuda, favor o auxili; *Pom:* AIDE, AIDANT.

---

7 *Jo* ~ adiutor] *add. Lac*

---

7 *Jo* ~ adiutor. Lacavalleria repeteix aquesta expressió i l'equivalència llatina corresponent s. v. **AJUDAR a algú.**

AJUDADOR, *lo qui ajuda*. Hic adiutor, oris. Subsidiarius operae comes, ([i]tis). Hic vicarius, rii.

Fon i Tor: Ajudador; *Pom:* AIDE, un.

1-2 Hic vicarius, rii] *add. Lac*

AJUDANT, *oficial de guerra*. Praefecti castrorum adiutor, (oris). Praefecti castrorum vicarius, (rii).

Pom: AIDE, un.

AJUDAR a algú, *dar ajuda o auxili a algú*. Aliquem iuvare, adiuvere, sublevare. Alicui auxiliari, opitulari, adesse, subvenire, succurrere. Alicui opem ferre. Alicui auxilium praebere. Alicui praesto esse. Alicui praesentem adesse. Alicui esse auxilio. Alicui venire subsidio. Alicui minime deesse. Alicui venire suppetias.
 5 Alicui ferre suppetias. Alicui dare operam. Alicui porrigere atque tendere opem. Alicui commodare operam. **Ajudar-se uns a altres**. Mutuam sibi opem operamque praestare, navare, ferre. Dare sibi mutuas operas. **Cada qual se ajuda axí com pot**. Manus pro se quisque affert. **Ajudar-se, o servir-se, de alguna cosa**. Uti aliqua re. Adhibere aliquid. **Ell se ajuda de la mà esquerra axí com de la dreta**.
 10 Utitur sinistra aequae ac dextra. Utramque manum ad quamvis operam peraeque adhibet. Utriusque manus usum ex aequo habet. **Ell no pot ajudar-se dels seus membres**. Membris captus est. Membrorum usu captus est. Membrorum impos est. **Ajudau-me en axò**. Operam tuam ea in re mihi nava *vel* accomoda. **Jo vinch per a ajudar-vos**. Tibi venio adiutor.

Fon i Tor: Ajudar; *Pom:* AIDER *quelqu'un*.

13-14 *Jo* ~ adiutor] *add. Lac*

AJUDAT. Adiutus, a, um. **Ajudat del vostre favor**. ‖ Tuo favore nixus, a, um. Tuo favore fretus, a, um. Tuo favore subnixus, a, um. **Jo ho he fet sens ésser ajudat de persona alguna**. Id feci a nemine adiutus. Id feci adiuvente nemine. Id feci nullius auxilio usus. 22a ALA

Pom: AIDÉ.

AJUNTADAMENT. Coniuncte. Coniunctim.

Pom: CONJOINTEMENT.

AJUNTADAMENT. 1a doc. d'aquest adverbi segons el *DCVB*.

AJUNTAMENT, *obra de ajuntar una cosa ab altra*. Haec coniunctio, onis. Haec connexio, onis. Haec copulatio, onis. **Ajuntament del mascle ab la famella**. Hic congressus, us. Haec coitio, onis.

Tor: Ajuntament, o addició; *Pom*: CONJUNCTION, CONGREZ.

AJUNTAR, *o juntar, dues coses o una cosa ab altra*. Duas res iungere, coniungere. Rem unam cum alia connectere, copulare. Rem alteri rei coniungere, connectere. **Ajuntar-se lo mascle ab la famella**. Coire. V. **Congregar**. **Aplegar**.

Fon i *Tor*: Ajuntar; *Tor*: Ajuntar una cosa ab altra; *Pom*: CONJOINDRE *deux choses*.

3 **Ajuntar-se** ~ Coire] *add. Lac*

AJUNTAT ab altra cosa. Coniunctus, a, um. Connexus, a, um. Copulatus, a, um.

Pom: CONJOINT.

AJUST, *avinensa*. Hoc pactum, ti. Haec pactio, onis. Hoc conventum, ti. Haec conventio, onis. Hic conventus, us. Hoc foedus, eris. **Per ajust**. Ex pacto et conventu. **Estar a l'ajust**. Pactis conditionibusque stare.

Pom: ACCORD *de son, de voix*.

1 **AJUST**, *avinensa*. 1a doc. del substantiu *ajust* en el sentit de 'pacte' segons el *DECat*.

AJUSTAMENT, *obra de ajustar alguna cosa a altra*. Haec adiectio, onis. Haec adiunctio, onis.

Fon: Ajustament; *Pom*: ADDITION.

AJUSTAR, *o concordar, los que estan en dissensió*. Inter se dissidentes componere, conciliare, coniungere. Dissidentes pacificare, reconciliare. **Jo me ajustaré ab vós a qualsevol condició**. Tecum qualibet conditione transigam. **Ells estan en tracte de ajustar-se**. Res ad pactionem venit. **Ajustar alguna cosa a altra**. Aliquid alteri rei *vel* ad aliud addere, adiungere, adicere, attexere, apponere.

Fon: Ajustar; *Pom*: AJOUTER *une chose à une autre*, PACIFIER *ceux qui sont en querelle*, ACCORD *de son, de voix*, PACT.

1-4 **AJUSTAR** ~ *venit*. Les tres primeres accepcions de l'article es repeteixen literalment al començament de l'article **AVENIR**, *o apassiguar, una controvèrsia*. Quant a l'expressió «Res ad pactionem venit», el doctor Jaume Juan m'ha fet observar, en una comunicació personal, que és probable que tant Pomey com Lacavalleria tinguessin present la cita de Ciceró «Si res ad pactionem non venit», ço és 'si la cosa no acaba en pacte'. (V. *Att.*, 9, 10, 5).

4 **Ajustar** ~ *altra*. 1a doc. del verb *ajustar* en el sentit de 'convenir en el just preu de fer una cosa' segons el *DECat*.

AIX, *ciutat en França*. Hae Aquae Sextiae, (arum). Salyorum Aquae, (arum). **Qui és de Aix**. Aquisextianus, a, um. Hic, haec Aquisensis, hoc se. **Aix, Aquisgrano**, *ciutat en Alemanya*. Hoc Aquisgranum, ni. Hae Aquae Grani. Vetera castra, (orum). **Qui**

és de Aix o Aquisgrano. Hic, haec Aquisgranensis, hoc se.

Pom: AIX.

1 *Aquae Sextiae*] *Aquae-Sextiae Pom*

1 *ciutat en França*] *ville de Provence* **2–3** *Aix ~ Alemanya*] *Aix la Chapelle, ville de la duché de Julliers*

AIXÍ. V. **AXÍ.**

AIXÒ. V. **AXÒ.**

AL.

ALA. Haec ala, ae. Haec penna, ae. **Qui té ales.** Alatus, a, um. Aliger, a, um. Pennatus, a, um. Penniger, a, um. Pinniger, a, um. **Qui té ales als peus.** Hic, haec, hoc alipes, edis. **Petita ala, aleta.** Haec alula, ae. Haec pinnula, ae. **Jo te tallaré les ales.** Incidam tibi alas. **Lo cap, o punta, de les ales.** Extrema ala. **Ala de peix.** Haec pinna, ae. **Petita ala, o aleta, de peix.** Haec pinnula, ae. **Ala de exèrcit posat en batalla.** Haec ala, ae. Hoc cornu, *indecl[itable] en lo singul[ar].*

Fon i Tor: Ala de aucell, Ala de peix; *Tor:* Ala en lo exèrcit; *Pom:* AILE, AILÉ, AILERON.

4 *Incidam Pom*] *Incidiam*

3 *Petita ala*] *Petite aile*

5 *Petita ~ peix.* És la traducció de l'expressió «*ailerete de poisson*». L'adjectiu en posició predicativa podria ser, en aquest cas, per atracció de l'expressió anterior «*Petita ala, aleta*».

ALABADOR, lloador. Hic laudator, oris. Laudum praeco, (nis).

Fon: Alabador; *Tor:* Alabador, o lloador.

1 *lloador*] *lloador Tor*

ALABANSA, llaor. Haec laus, dis. **Lo qui és digne de alabansa.** Laude dignus, a, um. Dignus qui laudetur. Dignus cuius fama celebretur. Dignus cuius nomen illustretur. **Jo tinch que allò és digne de alabansa.** Illud in laude pono. **Les sues grans accions li han adquirit una ala- || bansa immortal.** Laudes illorum aequavit, quorum nomina propter egregia facta perpetuo vivent in animis hominum. Eius vigebit memoria in omnes annos multis testata expressaque recte factorum monumentis. **Amar la alabansa, desitjar ab passió la alabansa.** Servire laudi atque gloriae. Incumbere in omnem laudis ac gloriae pulchritudinem. Ad laudem omni studio incumbere. Ad laudem inflammato studio rapi. **Jo puch dir assò en alabansa mia y sens adulació.** Mihi hoc licet de me vera cum gloria praedicare. **Vós me perdonareu si jo dich alguna cosa en alabansa mia.** Ignosces mihi de me ipso aliquid praedicanti. **Ell ha dit moltes coses en alabansa mia.** Multa honorifice de me praedicavit. **Ab aquella acció ha ell guanyat una gran alabansa.** Summam ex

22b ALA

- illo facinore laudem tulit, rettulit, reportavit, invenit, consecutus est, adeptus est.
 15 Summam ex illo facinore laudem sibi peperit, sibi comparavit. **Jo publicaré per-
 tot les vostres alabanses.** Ubique me tuarum laudum buccinatorem *vel* praeconem
 fore polliceor. **Aquella virtut mereix les alabanses de tothom.** Illa virtus omni-
 um laude, praedicatione, literis monumentisque decoranda est. **La alabansa que
 vós voleu donar-me.** Laus quam ad me delegare vis. **Axò redundarà en alabansa
 20 vostra.** Id tibi laudi tribuetur, vertetur, ducetur, dabitur. V. **Alabar.**

Tor: Alabansa, o alavansa; *Pom:* LOUANGE, *TOURNER une colonne.*

1 ALABANSA] Alabança *Fon*

4-6 *Laudes ~ monumentis.* Aquest passatge, que figura *s. v.* LOUANGE de *Pom* sense indicació d'autoria, prové d'una obra d'Aldo Manuzio el Jove (1547-1597). (V. Aldus MANUTIUS, *Purae, elegantes et copiosae Latinae linguae phrases*, Colònia: apud Ioannem Gymnicum, 1574 [1572], URL: <https://tinyurl.com/y465b9kq> [cons. 30-03-2019], pàg. 188 - 189).

11-12 *Ignosces ~ praedicanti.* Passatge atribuït a Ciceró *s. v.* LOUANGE de *Pom*. (V. CICERO, *Epistulae ad familiares* [d'ara end. cit. com *Fam.*], 201 (V.13) 5).

- ALABAR a algú, lloar a algú, dar alabanses a algú.** Aliquem laudare, dilaudare, collaudare, celebrare, efferre. Aliquem verbis efferre. Aliquem laudibus ornare, honestare, decorare, illustrare, exornare, praedicare, afficere. Alicuius laudes prosequi, praedicare, memorare, celebrare. Alicui laudem tribuere. **Tots lo alaban.**
 5 In omnium ore atque laude versatur. Omnium sermone celebratur. **Jo vos he alabat un poch.** Leviter te laudibus aspersi. Tuas laudes strictim attigi. **Ells seran eternament alabats.** In aeterna laude versabuntur. Immortalem a posteris laudem consequentur. **La virtut solament mereix ser alabada.** Laus uni virtuti debetur.

Fon: Alabar; *Tor:* Alabar, o alavar; *Pom:* LOUER *quelqu'un.*

6 te] illum *Pom* | Tuas] Eius *Pom*

ALABARDA. Haec hasta, ae. Hasta securiclata.

Fon i Tor: Alabarda; *Pom:* HALEBARDE.

ALABARDER. Hic hastatus, ti. Hastatus securifer. Hastatus securiclatus.

Fon i Tor: Alabarders; *Pom:* HALEBARDIER.

ALABASTRE, espèce de marbre blanch. Hic alabastrites, *genit[iu]* tis, *dat[iu]* ti, *acusat[iu]* ten. Hic onyx, chis. **Vas fet de alabastre.** Hoc alabastrum, tri. Hic alabaster, tri. Hic alabastrus, tri.

Fon: Alabastre, pedra; *Tor:* Alabastre; *Pom:* ALBÂTRE.

ALABAT, lloat. Laudatus, a, um. Collaudatus, a, um. Laudibus ornatus, a, um. Laudibus decoratus, a, um.

1 ALABAT ~ decoratus, a, um. Aquest article, que no es correspon amb cap dels que figuren a les fonts directes emprades per Lacavalleria, podria ser una aportació original d'aquest autor a partir

del material de l'article **ALABAR**.

ALACAYO. Hic pedissequus, qui. Servus a pedibus. Famulus a pedibus. Minister a pedibus.

Fon: Patge; *Tor*: Alacayo; *Pom*: VALET.

1 **ALACAYO**] Lacaio *Fon*

ALAFAYA, *roba de seda*. Bombyx spissiori filo texta.

Pom: MOERE, *ou moire*.

Bombyx *Pom*] Bombix

ALAFAYA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

ALAMBÍ. Distillatoria cucumella, (ae). Stillatoria cucurbita, (ae). **Destil·lar herbes o flors en un alambí**. Distillatoria cucurbita succos exprimere. Exstillantes herbarum aut florum liquores igne eli-ll cere. Subiectis prunis, herbas aut flores cucumella eliquare. Succum ex herbis aut floribus stillare. **Destil·lat en alambí**. Stillatitius, a, um.

23a ALB

Fon: Alambí; *Tor*: Alambí, o alambrí; *Pom*: ALAMBIC, ALAMBIQUER *des herbes ou des fleurs*.

3 aut²] et *Pom* **4** aut floribus] *add. Lac*

1 *Distillatoria*. S. v. ALAMBIQUER de l'exemplar de *Pom* que es conserva a la BUB hi ha una crida feta a mà sobre la primera *a* del mot «Distillaria», i al marge esquerre de la pàgina s'ha esmenat en *ato*. Aquesta esmena ha estat incorporada a *Lac*.

ALARMA, *crit per a fer pèndrer les armes*. Ad arma clamor, (oris). Ad arma conclamatio, (onis). **Cridar alarma**. Ad arma clamare. Ad arma conclamare. **Tocar alarma**. Classicum canere. **Falsa alarma**. Inanis ad arma conclamatio. Fallax ad arma clamor. **Alarma**, *consternació inopinada*. Hic pavor, is. Hic tumultus, us. Ad inopinatum casum trepidatio, (onis). Ad improvisum periculum consternatio, (onis). V. **Alarmar**.

Pom: ALARME.

4 *consternació inopinada*. Aquesta definició és la traducció de l'equivalència llatina «Ad inopinatum casum trepidatio» que ve a continuació.

ALARMAR a algú, *causar alarma o consternació a algú*. Alicui terrorem incutere, inicere. Alicui trepidationem inferre. Alicui consternationem afferre. Alicuius animum consternare. **Alarmar-se**, *entrar en consternació*. Animo consternari, commoveri. Trepidare. Trepidationem concipere. Metu percelli.

Pom: ALARMER.

2-3 *Alicuius ~ consternare*. Pomey atribueix aquesta expressió a Titus Livi. (V. *Liv.*, VIII, 27).

ALATXA, *peix*. Hic scombrus, bri.

Tor: Alatxa.

ALBA del dia, *punta del dia*. Haec aurora, ae. Hoc diluculum, li. Prima lux, (cis). Primum diluculum. **Des de la punta de l'alba**. Ab ipso diluculo. A prima aurora. Ab ipso nascentis diei exordio. **Alba**, *vestment sacerdotal*. Haec alba, ae, (*sobretenant* vestis). Sacerdotis linea toga, (ae). Sacerdotalis linea interula, (ae). **Alba**, *poy*,
 5 *arbre*. Haec populus, li. Haec farfarus, ri. **Bosch de albes**, *albarda*. Hoc popule-
 tum, ti. **Lo que és de alba**. Populeus, a, um. Populnus, a, um. Populneus, a, um.
 Farfareus, a, um. **Alba**, *nom de diverses ciutats*. Haec Alba, ae.

Tor: Alba, o matinada, Alba, arbre, Alba, o poy, Alba, vestit sacerdotal; *Pom:* AUBE du jour, PEU-
 PLIER, ALBE.

---

1 ALBA] Alva Fon 3 vestiment] vestit Tor 4 Alba] Albre blanc Fon

ALBADA, *música feta abans de dia a algú*. Antelucana ad fores alicuius carminis gratulatio, (onis). **Dar una albada a algú**, *fer una música a algú abans del dia*. Alicui antelucanam musico concentu gratulationem facere.

Tor: Albada; *Pom:* AUBADE.

ALBÀNIA, *part de la Dalmàcia y també província en Àsia*. Haec Albania, ae. **Qui és de Albània**. Albanus, a, um. **Albània**, *ciutat en Armènia*. Haec Albania, ae.

Pom: ALBANIE, ALBANOIS.

---

2 Albània² ~ Albania, ae] *add. Lac*

ALBARÀ. V. Debitori.

Fon: Albarà; *Tor:* Albarà de dèbit.

ALBARDA, *o bast*. Hae clitellae, arum. Vectorii iumentu sella, (ae). (Clitella, ae *en lo singular és poch usitat*). **Posar la albarda, o bast, a un matxo**. Mulum clitellis inducere, instruere, insternere, ornare, armare. Mulo clitellas indere, inducere, imponere, inicere, insternere. **Llevar la albarda, o bast, a un ase**. Exuere clitellis
 5 *asinum*. **Detrahere clitellas asino**.

Fon: Albarda; *Tor:* Albarda, o bast; *Pom:* Bast.

---

3 inducere] induere Pom

ALBARDER, *o baster*. Hic clitellarius, rii.

Fon: Albarder; *Tor:* Albarder, o baster.

ALBAREDA. V. Alba.

ALBERCOCH, *fruyta*. Hoc armeniacum, ci. Armeniacum malum, (li). Armeniacum prunum, (ni). Armeniacum pomum, (mi). V. **Albercoquer**.

Pom: ABRICOT.

---

1 ALBERCOCH] Albrecoch *Fon*

---

1 ALBERCOCH. No es pot descartar la possibilitat que el fruit que Font anomena *albrecoch* per a Torra sigui l'*alberge*, escrit «Alberge», si hem de jutjar a partir de les equivalències llatines dels respectius articles. Lacavalleria, més atent a la font francesa que a les catalanes, va donar entrada als dos mots com si fossin dos fruits diferents.

ALBERCOQUER, *arbre que cria los albercochs*. Armeniaca malus, (li). Armeniaca prunus, (ni).

Pom: ABRICOTIER.

---

1 ALBERCOQUER] Albrecoquer *Fon*

ALBERGE, *fruyta*. Persicum duracinum, (ni). Persicum duricorium, (rii). V. **Alberger**. ‖

Pom: ALBERGE.

---

1 ALBERGE] Albergue *Tor*

ALBERGER, *arbre que cria los alberges*. Persica duracina malus, (li). Malus persica duricoria.

Pom: ALBERGIER.

ALBI, *ciutat en França*. Haec Albiga, ae. Haec Albia, [ae]. **Qui és de Albi**. Hic, haec Albiensis, hoc se. Hic, haec Albigensis, hoc se.

Pom: ALBI, ALBIGEOIS.

---

1 ciutat en França] ville de Languedoc

ALCALÀ, *ciutat en Castella*. Hoc Complutum, ti.

Pom: ALCALÁ.

en Castella] de Castille

ALCANSAR, *aconseguir o conseguir, a algú*. Aliquem assequi, consequi. **Alcansar**, *o compèndrer, alguna cosa*. Aliquid intellegere, capere, percipere. **Alcansar**, *o obtenir, lo que se demana a algú*. Ab aliquo obtinere postulata. Ab aliquo assequi postulata. Ab aliquo consequi postulata. Ab aliquo adipisci postulata. **Alcansar lo fi dels desitgs**. Ad propositum finem pervenire. Votorum apicem attingere. Scopum destinatum attingere. Adipisci votorum summam.

Tor: Alcansar, o conseguir, Alcansar alguna cosa, Alcansar, o entèndrer alguna cosa; *Pom:* ATTEINDRE *quelqu'un*, ENTENDRE, OBTENIR *ce qu'on demande*.

---

1 ALCANSAR] Alcançar *Fon* **1-2 Alcansar, o compèndrer**] Alcançar, o entendre *Fon*

ALCÀNTARA, *ciutat en Espanya*. Haec Alcantara, ae. Caesariana Norba, (ae).

Pom: ALCÀNTARA.

---

en Espanya] d'Espagne

ALCOFOLL, *pedra mineral*. Hoc stibium, bii. Hoc stimmi (*indecli[nable]*). **Alcofoll preparat**. Stibium ex medicinae lege temperatum. Stibium factum medicinae arte remedium.

Tor: Alcofoll; *Pom*: ANTIMOINE.

ALCORÀ, *llibre de la lley de Mahoma*. Hic Alcoranus, ni. Legis Mahometicae liber, (bri).

Pom: ALCORAN.

ALCOVA. Haec zeta, ae.

Pom: ALCOVE.

ALÈ. V. Halè.

Fon i Tor: Alè

ALEGUMENT. Laete. Hilare. Hilariter. Hilari animo. Hilarem in modum.

Pom: JOYEUSEMENT.

ALEGUMENT] Alegrement *Fon, Tor*

ALEGRAR a algú, *c[a]usar alegria o contento a algú*. Alicui gaudium afferre, parere, praebere, creare. Alicui laetitiam dare. Aliquem hilarare, exhilarare. **Vostres cartas me alegran molt**. Tuae literae me magnopere delectant, recreant. Tuae literae me ingenti voluptate perfundunt. Tuae literae incredibilem mihi voluptatem afferunt, creant, pariunt. Ex tuis literis mirifice delector. Ex tuis literis eximiam voluptatem capio, percipio. **Alegrar-se molt, tenir gran alegria, estar molt alegre**. Laetari vehementer. Laetitia incredibili affici. Laetitia exultare. Gaudio triumphare. Laetitia perfundi. Gaudio cumulari. Gaudio gestire. Laetitia efferri. Efferre se laetitia.

Fon: Alegrar a altre; *Tor*: Alegrar, causar alegria, Alegrar-se; *Pom*: EXULTER, REJOUIR *quelqu'un*, GAY, JOYE.

---

1 algú] altre *Fon*

ALEGRE, *content*. Hic, haec, hoc gaudens, tis. Laetus, a, um. **Jo estich alegre de la sua tornada, o que ell sia tornat**. Gaudeo vehementerque laetor illum rediisse. Gaudeo vehementerque laetor de illius reditu. Ex eius reditu gaudeo. Ex eius reditu laetitiam et voluptatem percipio, haurio. **Estar molt alegre**. Gaudio exilire. **Qui té lo natural alegre**. Hilarus, a, um. Hic, haec hilaris, hoc re. **Home de alegre natural**. Homo hilari animo. V. **Alegrar**.

Fon: Alegre; *Tor*: Alegra cosa; *Pom*: JOYEUX.

---

5 Home ~ natural. Aquesta expressió és la traducció de l'equivalència llatina «Homo hilari ani-

mo» que ve a continuació.

ALEGRIA, *contento*. Hoc gaudium, dii. Hoc delectamentum, ti. Haec laetitia, ae. Haec voluptas, atis. Haec hilaritas, atis. Haec iucunditas, atis. Haec delectatio, onis.

Significar alegria. Gaudium indicare, significare. **Tenir alegria**. Delectari. Gaudio affici. Laetitia perfrui. Voluptate permulceri. Laetitiam capere, haurire, percipere.

5 Gaude[r]e. **Saltar de alegria**. Gaudio gestire. Laetitia exultare, exilire, triumphare.

Dissimular la alegria. In sinu || gaudere. Laetitiam tegere, premere. **Alegria**, o **aleluia**, *herba*. Hoc trifolium, lii. Hoc seseli, is. V. **Alegrar**. 24a ALG

Fon i *Tor*: Alegria; *Tor*: Alegria, herba; *Pom*: JOYE, TÉMOIGNER, TRIOLET.

7 Hoc seseli, is] *add. Lac*

ALEIX, *nom de home*. Hic Alexis, is. Hic Alexius, xii.

Pom: ALEXIS.

ALELUIA, *herba*. V. **Alegria**.

ALELUIA] Aleluya *Tor*

ALEMANY, *qui és de Alemanya*. Germanus, a, um. Alemanus, a, um.

Pom: ALEMAN.

Alemanus] Alemannus *Pom*

ALEMANYA, *país de l'Imperi*. Haec Germania, ae. Haec Alemania, ae. V. **Alemanya**.

Pom: ALEMAGNE.

ALENA, *instrument de sabater*. Haec subula, ae.

FON: Alena per a cosir; *Tor*: Alena; *Pom*: ALÈNE.

ALENADA. V. **Halenada**.

ALENADA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ALENAR. V. **Halenar**.

Fon: Alè, i alenar; *Tor*: Alenar, o suspirar.

A L'ENTORN de alguna cosa. Circa aliquid. Circum aliquid.

Tor: A l'entorn; *Pom*: ALENTOUR *de quelque chose*.

ALEPO, *ciutat en Síria*. Hoc Alepum, pi.

Pom: ALEP.

ALEPO] ALEP *en Síria*] *de Syrie*

ALERTA. *Estar alerta*. In procinctu esse. Excubare et vigilare. **Jo los faré estar alerta**. Sollicitos exercitosque illos habuero.

Fon: Alerta; *Tor:* Alerta estar; *Pom:* ERTE.

1 procinctu *Pom*] procincta

ALÈSIA, *ciutat en Esclavònia*. Hoc Lissum, i.

Pom: ALÉSIE.

en Esclavònia] *d'Esclavonie*

ALETA. V. **Ala**.

ALETH, *ciutat en França*. Haec Alecta, ae. Haec Aletha, ae. *Qui és de Aleth*. Hic, haec Alethensis, hoc se. Hic, haec Alectensis, hoc se.

Pom: ALETH.

1 ALETH] ALETH | *ciutat en França*] *ville de Languedoc*

ALEXANDRE, *nom de home*. Hic Alexander, dri.

Pom: ALEXANDRE.

ALEXANDRIA, *ciutat en Egipte*. Haec Alexandria, ae. *Qui és de Alexandria*. Alexandrinus, a, um.

Pom: ALEXANDRIE.

1 *en Egipte*] *d'Egypte*

ALFÀBAGA, *herba olorosa*. Hoc ocymum, mi. Hoc ozimum, mi.

Tor: Alfàbaga; *Pom:* BASILIC.

ALFÀBAGA] Alfàbega *Fon*

ALFALS, *herba*. Haec medica, ae.

Fon i *Tor:* Alfals.

ALFANET, *aucell de rapinya*. Hic alphanus, ni.

Pom: ALPHANET.

ALFANJA. V. **Cimitarra**.

ALFANJA] Alflanja *Tor*

ALFERIS, *oficial que porta la bandera en una companyia de soldats*. Hic signifer, eri. Hic vexillarius, rii.

Tor: Alferis; *Pom:* ÉTANDART.

1 ALFERIS] Alferes *Fon*

ALFERO, *riu en Sicília*. Hic Anapis, is.

Pom: ALFERO.

ALFORJA. Haec mantica, ae. Duplicis fundi pera, (ae). Gemini capitis et fundi sacculus, (ci). **Petita alforja, alforjeta.** Haec manticula, ae.

Fon: Alforjes; *Tor:* Alforja; *Pom:* BESACE.

2 *Petita alforja*] *Petite besace*

ALFORJETA. V. **Alforja.**

ALGA, *herba que-s cria dins de la aygua.* Haec alga, ae. **Lloch de molta alga.** *Algosus locus,* (ci).

Pom: ALGUE.

ALGARBES, *país en Portugal.* Haec Algarbia, ae. Hi Algarbi, orum.

Pom: ALGARBES.

en Portugal] *de Portugal*

ÀLGEBRA. Numerorum magna scientia, (ae). *Comunament,* haec algebra, ae.

Pom: ALGÈBRE.

ÀLGEBRA. 1a doc. del substantiu *àlgebra* en el sentit de ‘part de les matemàtiques’ segons el *DECat*. *Comunament.* Lacavalleria tradueix al català el terme llatí «Vulgo» que figura a *Pom*.

ALGER, *ciutat en Àfrica.* Hoc Algerium, rii. Hoc Argerium, rii.

Pom: ALGER, ou ALGIER.

en Àfrica] *d’Afrique*

ALGÒVIA, *país en Suèvia.* Haec Algovia, ae.

Pom: ALGOVU.

en Suèvia] *de Suaube*

ALGÚ. Ullus, a, um, *genit[iu]* ius. Aliquis, qua, quod *vel* quid. Nonnullus, a, um, *genit[iu]* ius. Nonnemo, inis. **Algunes persones me volen mal.** Nonnulli mihi male cupiunt. **Algú altre.** Alius quidam. **Si algú lo ha vist.** Si quis eum vidit (*millor que* aliquis). **Si entre les dones se troban algunes, etc.** Si quae feminarum inveniuntur, etc. **Si alguns han sabut.** Si qui scierint. **Peraquè se fassa de vós alguna estimació.** Ut tu aliquid esse videare. **Si en alguna cosa jo puch servir-vos.** Si quid sit in quo meam requiras operam. Si quae res est ubi mea tibi opus sit opera. **No** || **aveu vós ja dit alguna cosa de assò al meu pare?** Harum rerum numquid dixisti iam patri? **Si tu lo trobas en algun lloch.** Sicubi eum inveneris. Si alicubi eum inveneris. **Si ho podeu en alguna manera.** Si quo pacto id poteris. **Hi ha algunes tres llegües.** Ternae fere leu[c]ae sunt. **Ell me ha dat alguns diners.** Aliquot mihi dedit nummos. **Alguns anys ha.** Aliquot sunt anni. **Algun poch de vi.** Vini aliquantulum. **Algun poch de temps.** Aliquantisper. **Algun dia**

24b ALI

- vós plorareu.** Flebis aliquando. **Ell ha estudiat algun temps.** Studuit aliquandiu.
- 15 **Algun poch abans.** Aliquanto ante. **Algun poch més docte.** Aliquanto doctior. **Jo estich algun poch falló.** Nonnihil commoveor. **Esdevé alguna vegada que lo qui, etc.** Aliquando accidit ut qui, etc. Quandoque accidit ut qui, etc. Nonnunquam accidit ut qui, etc. Interdum accidit ut qui, etc. **Si succeheix alguna vegada que, etc.** Si quando accidit ut, etc., (*millor que* si aliquando). **Algunes vegades és ell dit-xós, altres desdixat.** Alias beatus, alias miser est. **Algunes vegades ha ell pecat o faltat.** Aliquoties offendit.

Fon i Tor: Algú; *Tor:* Algun poch; *Pom:* CERTAIN, QUELQUE, QUELQUEFOIS *il arrive que celuy, etc.,* QUELQU'UN.

10 Si ~ manera] *Si vous le pouvez en quelque façon* **10–11 Hi ha ~ llegües**] *Il y a quelques trois lieues* **11 diners**] *écus* **12 Algun poch de vi**] *Quelque peu de vin* **13 Algun poch de temps**] *Quelque peu de temps* **15 Algun poch abans**] *Quelque peu auparavant* | **Algun poch més docte**] *Quelque peu plus docte* **15–16 Jo ~ falló**] *Je suis quelque peu fâché*

6 Ut ~ videare. Passatge atribuït a Ciceró s. v. QUELQUE de *Pom.* (V. CICERO, *Divinatio in Caecilium*, 15, 47).

8–9 Harum ~ patri?. Expressió atribuïda a Terenci s. v. QUELQUE de *Pom.* (V. TERENCE, *Hecyra*, V, IV, 864).

ALHAMA, ciutat en Espanya. Haec Albana, ae.

Pom: ALHAMA.

en Espanya] *d'Espagne*

ALHENYA, petit arbre. Hoc ligustrum, tri.

Pom: TROËNE.

petit arbre. És la traducció del mot «arbrisseau». L'adjectiu *petit* en posició predicativa no és, doncs, per influència de la font francesa.

ALICANT, ciutat en lo Regne de València. Haec Alona, ae.

Pom: ALICAN.

ciutat ~ València] *ville d'Espagne*

ALICORN, animal. Hic monoceros, otis. Hic rhinoceros, otis.

Tor: Alicorn; *Pom:* LICORNE, RHINOCÉROT.

ALIENACIÓ de alguna cosa. Haec alienatio, onis. Haec abalienatio, onis. Haec distractio, onis.

Pom: ALIÉNATION.

1–2 Haec distractio, onis] *add. Lac*

ALIENAR alguna cosa. Rem aliquam distrahere, alienare, abalienare.

Fon i Tor: Alienar; *Pom:* ALIÉNER un champ.

Rem aliquam] Agrum *Pom*

ALIENAT. Alienatus, a, um. Abalienatus, a, um. Distractus, a, um.

Pom: ALIÈNE, ALIÉNÉ.

ALIENO. V. Ageno.

Tor: Aliena cosa.

ÀLIGA. V. Àguila.

Tor: Àliga.

ALIMÀRIES. V. Foch.

Tor: Alimàries de foch.

ALIMENT. Hic cibus, bi. Haec cibaria, orum. Hoc alimentum, ti. Haec esca, ae. Hoc pabulum, li. *Pèndrer aliment, alimentar-se.* Vesci. Cibus sumere. Cibo se reficere. Cibo se recreare. Cibus adhibere. Corpus curare. *Vós preneu un dolent aliment.* Noxium cibus adhibes, sumis. Noxio cibo uteris, vesceris. Noxio cibo te reficis. *Quin aliment preneu per a conservar la vostra salut? Quonam uteris cibo ad valetudinem tuendam? Lo que pertany a l'aliment.* Alimentarius, a, um. *Pensió de aliment.* Alimentaria pensio, (onis).

Tor: Aliment; *Pom:* ALIMENT, ALIMENTAIRE, REPAÎTRE.

6-7 Pensió de aliment] Pension alimentaire

6-7 Pensió de aliment. L'expressió «*Pension alimentaire*» figura s. v. ALIMENTAIRE de *Pom*, on es fa avinent que s'ha documentat a l'obra d'Antoine Le Maistre. (V. Antoine LE MAISTRE, «Plaidoyé III. Pour un don fait à des enfants naturels», a: *Les plaidoyez et harangues de Monsieur Le Maistre*, ed. de Jean ISSALI, París: Pierre le Petit, 1658 [1651], URL: <https://tinyurl.com/y3xbnsq6> [cons. 31-03-2019], pàg. 54)

ALIMENTADOR. Hic nutritus, tii. Hic altor, oris. Hic nutritor, oris.

Pom: NOURRISSIER.

ALIMENTADORA. Haec nutrix, cis. Haec altrix, cis. Haec nutritia, ae.

Pom: NOURRISSIE.

Haec² ~ nutritia, ae] *add. Lac*

Haec² ~ nutritia, ae. Lacavalleria feminitza els equivalents llatins «altor» i «nutritor» que figuren s. v. **ALIMENTADOR.**

ALIMENTAR a algú. Quempiam alere, nutrire, pascere. V. **Aliment.**

Tor: Alimentar, o criar; *Pom:* NOURRIR.

ALIMENTAT. Cibo refectus, a, um. Cibo recreatus, a, um.

Pom: REPEU.

ALIVIAR als miserables, dar alivio als miserables. Miseros levare, allevare, sublevare. Miseros solatio levare. Miseris solatium afferre, dare. Miseris | esse levamento. Miserorum calamitatem sublevare, levare. Miserorum inopiam sustentare. **Jo lo aliviaré en lo seu treball.** Illius laborem levabo. Illum labore levabo. **Jo me sento aliviat quant parlo ab vós.** Allevor, cum loquor tecum. Relevor, cum loquor tecum. Nonnihil acquiesco, cum loquor tecum. **Lo temps aliviarà los vostres pesars.** Dolorem tuum dies minuet, molliet, leniet, mitigabit. Vis doloris tui cum vetustate languescet. Tuo dolori tempus medebitur. Tibi laboranti levamentum dies afferet. Tibi laboranti dies opem feret.

Fon i Tor: Aliviar; *Pom:* SOULAGER *les misérables.*

7 Dolorem ed.] Dolo- / lorem | tuum] *add. Lac*

5 *Allevor ~ tecum.* Ni Pomey ni Lacavalleria n'indiquen l'autoria, però aquest passatge és de Ciceró. (V. Att., 12, 39, 2).

ALIVIAT. V. Aliviar.

ALIVIO. Hoc auxilium, lii. Hoc levamentum, ti. Hoc subsidium, dii. Hoc solatium, tii. Haec levatio, onis. Hoc levamen, inis. **Allò me ha donat algun alivio, allò és estat per a mi de algun alivio.** Illa res mihi solatium attulit. Illa res mihi fuit levamento. Illa res dolorem meum levavit.

Fon i Tor: Alivio; *Pom:* SOULAGEMENT.

ALL, herba. Hoc allium, lii. **Cabeça de all.** Allii caput, (itis). Allii pomum, (mi). **Gra de all.** Allii bulbus, (bi). **Cosa feta ab all.** Alliatus, a, um. **Pa fregat ab all.** Alliatus panis. **Tenir olor de all, pudir a all.** Allium obolare. **Salsa composta ab all.** Hoc alliatus, ti. Hoc moretum, ti.

Fon i Tor: All; *Pom:* AIL.

ALLÀ. V. Allí.

Fon: Allà.

ALLARGAMENT, obra de allargar alguna cosa. Haec productio, onis. Haec prolatio, onis. Haec promissio, onis. Haec prorogatio, onis. **Allargament de temps.** Haec dilatio, onis. Haec procrastinatio, onis.

Pom: PROLONGATION, PROLONGEMENT.

ALLARGAR alguna cosa. Aliquid ducere, producere, proferre, promittere, protendere. **Allargar lo bras o la cama.** Brachium vel tibiam explicare, extendere, porrigere. **Allargar lo temps.** Tempus ducere, producere, prorogare. **Allargar molt la partida.** Profectionem in multos dies ducere, producere, differre, proferre, procrastinare, protrahere, protendere. **Allargar la guerra.** Bellum trahere, alere, producere, prorogare. **Allargar la guerra fins a l'ivern.** Bellum in hiemem ducere, extrahere,

distrahere. ***Jo vos allargaré lo termini del pagament.*** Numerandae pecuniae diem tibi prorogabo.

Tor: Allargar, o diferir; *Pom:* ALONGER le bras, la jambe, PROLONGER.

AL·LEGACIÓ. Haec auctoritas, atis. Testimonii prolatio, (onis). Auctoritatis laudatio, (onis).

Pom: ALLÉGATION.

AL·LEGAR a un autor. Auctorem laudare, citare, proferre. ***Al·legar testimonis.*** Testes edere. ***Al·legar al seu dret.*** Ius suum proferre. ***Al·legar falsament.*** Falsis auctoritatibus uti. Falsi quidpiam pro se adducere, citare, laudare.

Fon: Al·legar autor, o testimoni; *Tor:* Al·legar; *Pom:* ALLÉGUER un auteur.

1 a un autor] autor *Fon*

AL·LEGAT, lo que és al·legat. Haec auctoritas, atis. Hoc testimonium, nii.

Pom: ALLÉGUER un auteur.

AL·LEGORIA. Haec allegoria, ae. Haec translatio, onis.

Pom: ALLÉGORIE.

AL·LEGÒRICH. Allegoricus, a, um. Translatitius, a, um.

Pom: ALLÉGORIQUE.

Translatitius] Translativus *Pom*

ALLESBERG, ciutat en Prússia. Haec Hilberga, ae.

Pom: ALLESBERG.

en Prússia] de Prussie

ALLETAMENT, obra de alletar a una criatura. Hic lactatus, us.

Pom: ALAITEMENT.

ALLETAR a una criatura, dar a mamar a una criatura. Infantem lactare. Infantem lacte alere. Infanti mammam porrigere. Infanti mammas prae- || bere. Infanti lac de mammis dare. ***Qui alleta o dona a mamar.*** Hic, haec, hoc lactans, tis.

25b ALL

Tor: Alletar; *Pom:* ALAITER un enfant, ALAITANT.

3 lactans Pom] lactens

3 lactans. A l'apartat «Errors emendats» es proposa esmenar «lactens», que és la forma que figura en el cos del diccionari, per «lanctans». Atès que l'esmena proposada no és una forma existent en llatí, segueixo *Pom*.

ALLEUJAMENT. Hoc levamentum, ti. Hoc allevamentum, ti. Hoc lenimentum, ti. Hoc levamen, inis. Haec levatio, onis. Haec allevatio, onis. Haec mitigatio, onis.

Tor: Alleujament; *Pom:* ALLÈGEMENT.

ALLEUJAR una càrrega. Onus levare, allevare, minuere. *Alleujar la pena de algú.* Alicuius dolorem *vel* curam *vel* molestiam *vel* sollicitudinem lenire, mitigare, minuere, levare, sedare, allevare, extenuare. Levare aliquem aegritudine.

Tor: Alleujar; *Pom:* ALLÈGER *une charge.*

ALLÍ, o allà. Ell és allí. Illic est. Eo loco est. Eo loci est. *Ell va allí.* Illo se confert. Illinc se confert. Isto se confert. Istuc se confert. *Ell ve de allí.* Illuc venit. Eo ex loco venit. *Ell passa per allí.* Ea transit. Ista transit. Illac transit. Istac transit. *No hi ha persona alguna que no estimia més ésser en qualsevol altre lloch que allí ahont ell és.* Nemo est quin ubivis, quam ibi ubi est, esse malit. *Allí mateix.* Ibidem. *Ell és allí ahont vós sou.* Istic est. *Ell va allí ahont vós sou.* Istuc abit. *Ell ve de allí ahont vós sou.* Istinc venit. *Ell passarà per allí ahont vós sou.* Istac transibit. *Ell anirà envés allí ahont vós sou.* Istorsum ibit.

Fon i Tor: Allí mateix; *Pom:* LÀ.

---

2 Illinc *Ee*] Illuc | Illuc] Illinc *Pom* 6 *ahont vós ed.*] *ahont ell vós*

5 *Nemo ~ malit.* Pomey atribueix aquesta expressió a Ciceró. (V. *Fam.*, 6, 1).

ALLIBERTADOR, o llibertador, qui dona llibertat al qui està en servitut. Hic liberator, oris. Hic assertor, oris. Hic exemptor, oris. Hic vindex, dicis. Servitutis assertor, (oris). A servitute assertor. In libertatem assertor.

Pom: AFFRANCHISSEUR.

1 **ALLIBERTADOR.** 1a doc. d'aquest substantiu i de la variant *llibertador* segons el *DCVB*.

ALLIBERTAR, o llibertar, a algú, deslliurar a algú de servitut. Alicui libertatem dare, largiri. Aliquem servitute *vel* a servitute liberare, vindicare, exsolvere, absolvere, eximere, solvere. Aliquem in libertatem vindicare. Aliquem in libertatem asserere (*del verb* assero, asserui, assertum). Aliquem asserere, manumittere. Ab alicuius corpore *vel* ab alicuius cervicibus iugum servitutis deicere. Ab alicuius corpore *vel* ab alicuius cervicibus iugum servile repellere.

Tor: Allibertar; *Pom:* AFFRANCHIR.

3 asserere *Pom*] assare

ALLIBERTAT, o llibertat, deslliurat de servitut o posat en llibertat. In libertatem asserterus, a, um. In libertatem vindicatus, a, um. Servitio exemptus, a, um. Servitute liberatus, a, um. Libertati redditus, a, um. Libertate donatus. Manumissus, a, um.

Pom: AFFRANCHI *de quelque chose.*

ALLISAMENT, obra de allisar alguna cosa. Levoris inductio, (onis). Levitatis impressio, (onis). Haec politura, ae. **Allisament, qualitat de cosa llisa.** Hic levor,

oris. Haec levitas, atis (*millor que laevor, laevitas*).

Pom: LISSURE.

ALLISAR *alguna cosa*. Aliquid levigare, levare, polire, perpolire. *Allisar tela*. Telam levigare, levare. Telam politura effingere. *Allisar cuyro*. Corium cylindro manuario polire, perpolire, perficere.

Fon: Allisar, fer llis; *Tor*: Allisar¹; *Pom*: LISSER.

ALLISAT. Levigatus, a, um. Levigando expolitus, a, um. Ad levitatem explanatus, a, um.

Pom: LISSÉ.

ALLITAR-SE, *posar-se en lo llit per causa de malaltia*. In morbum incidere, cadere, delabi. *La febra lo avia allitat*. Febris eum lecto affixerat. Febris eum lecto tenebat affixum. Ex febris decumbebat. ||

Pom: S'ALLITER.

¹ **ALLITAR-SE**. 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB* i el *DECat*.

ALLITAT, *qui està en lo llit per causa de malaltia*. Lecto affixus, a, um. Ex morbo decumbens, (tis). *Estar allitat per causa de malaltia*. Aegrotare. Morbo teneri. In lecto esse. In morbo esse. Iacere. In lectulo decumbere.

Pom: ALLITÉ, S'ALLITER.

³ lectulo] lecto *Pom*

AL·LÒBROGES, *poble de Saboya y de una part del Delfinat*. Hi Allobroges, gum. (Allobrox, gis).

Pom: ALLOBROGES.

ALLOMADOR, *o desllomador*. Hic delumbator, oris.

ALLOMADOR ~ *delumbator, oris*. Aquest article, que no es correspon amb cap dels que figuren a les fonts directes emprades per Lacavalleria, podria ser una contribució original d'aquest autor a partir de la informació dels articles **ALLOMADURA**, *o desllomadura* i **ALLOMAR**, *o desllomar, a algú*.

ALLOMADURA, *o desllomadura*. Haec delumbatio, onis. Haec lumbago, inis.

Tor: Allomadura, Desllomadura; *Pom*: REIN.

ALLOMAR, *o desllomar, a algú*. Aliquem delumbare. Aliquem facere delumbem. Aliquem lumbagine afficere.

Tor: Allomar; *Pom*: REIN.

ALLOMAT, *o desllomat*. Hic, haec elumbis, hoc be. Hic, haec delumbis, hoc be. Delumbatus, a, um.

Tor: Allomat; *Pom*: REIN.

AL·LUDIR a alguna cosa. Ad aliquam rem alludere. Alicui rei alludere.

Tor: Al·ludir.

AL·LUDIR ~ *alludere*. El contingut d'aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació de l'article **AL·LUSIÓ**.

ALLUNYAMENT de algú, com de un criat que lo seu amo ha tret de casa. Alicuius amandatio, (onis). Alicuius relegatio, (onis). Alicuius amotio, (onis). **Allunyament, retirada en lloch allunyat.** Longinquier recessus, (us). Remotior secessus, (us). Remotior secessio, (onis). **Allunyament de lloch o de persona quant un lloch està allunyat de altre o quant una persona està allunyada de altra.** Haec disiunctio, onis. Haec distractio, onis. **Lo allunyament del Sol és la causa de assò.** Huius rei causa est longinquus *vel* longinquier Solis abscessus.

Pom: ÉLOIGNEMENT d'une personne qu'on renvoie.

1 ALLUNYAMENT ~ *casa*] ÉLOIGNEMENT d'une personne qu'on renvoie.

1 ALLUNYAMENT. la doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

2 *relegatio. s. v.* ÉLOIGNEMENT d'une personne qu'on renvoie de l'exemplar de *Pom* que es conserva a la BUB una mà ha cancel·lat la primera síl·laba del mot «relegatio», i al marge esquerre de la pàgina ha escrit «ab», és a dir, «ablegatio». Tanmateix, aquesta esmena no ha passat a *Lac*.

ALLUNYAR a algú de algun lloch. Quempiam ab aliquo loco depellere, repellere, remove, prohibere, ablegare, amovere, summove. **Allunyar-se de algun lloch.** Ab aliquo loco longe recedere, secedere, digredi. Ab aliquo loco procul abscedere. Ab aliquo loco longius abire. Ab aliquo loco se remove. **Allunyar-se del dret camí.** A recta via deflectere, discedere, aberrare. **Allunyar-se del propòsit quant se discorre.** Ab argumento digredi. A proposito aberrare. Longius dicendo vagari.

Tor: Allunyar-se; *Pom:* ÉLOIGNER quelqu'un de quelque lieu.

2 Allunyar-se] Alluñar-se *Fon*

4-5 Allunyar-se del dret camí] *S'éloigner du droit chemin*

ALLUNYAT. Remotus, a, um. Disiunctus, a, um. Longe dissitus, a, um. **Ell habita en lloch molt allunyat.** Degit in loco remotissimo. Longe gentium abest. Longe dissitum locum incolit. **Madrid és allunyat de Barcelona cent llegües.** Centum leucis Madritum Barcinone distat, abest, remotum est. **La iglésia no és molt allunyada de casa mia.** Prope *vel* propius *vel* non longe e mea domo abest ecclesia. Non procul remota *vel* dissita est ab aedibus meis ecclesia. **Quina cosa més allunyada de la virtut?** Quid magis a virtute distans *vel* discrepans? Quid remotius a virtute? **Coses allunyades de nostres temps.** Res a memoria nostra remotae.

Pom: ÉLOIGNÉ.

3 Centum] *Quinque Pom* **4** Madritum Barcinone] *Vienna Lugduno Pom* **5** ecclesia] *collegium Pom* **6** ecclesia] *collegium Pom*

3 *Madrid ~ llegües*] *Vienne est éloignée de Lyon de cinq lieues* **4-5** *La iglésia ~ mia*] *Le Collège n'est guère éloigné de ma maison*

1 *ALLUNYAT*. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DCVB*.

AL·LUSIÓ. Haec allusio, onis. *Axò fa al·lusió a aquesta faula*. Ad hanc fabulam alludit. Huic fabulae alludit. *Fer moltes al·lusions discorrent*. Alludere varie et copiose inter disserendum.

Pom: ALLUSION.

1 *AL·LUSIÓ*. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ALMANACH, *calendari, pronòstich*. Hoc calendarium, rii. Annuum calendarium. Lunares ephemerides, (dum). Hi fasti, orum. *Compòndrer un almanach*. Describere lunare calendarium. *Lo que pertany a l'almanach*. Hic, haec calendaris, hoc re. *Componedor, o autor, de almanachs*. Calendaris tabulae artifex, (icis). || Lunaris 26b ALS
5 *calendarii scriptor, (oris)*. Hic astrologus, gi.

Pom: ALMANACH, CALENDES.

4 *tabulae*] *tabellae Pom*

ALMANCO. V. **Menos**.

Tor: Almanco, o a lo menos.

ALMANGRA, *terra roja*. Haec rubrica, ae. *Pintar alguna cosa ab almangra*. Aliquid rubrica inficere.

Fon: Almangra, Almangranar; *Tor*: Almangara.

1 *ALMANGRA*] *Almangara Tor* | *Aliquid*] *add. Lac*

ALMERIA, *ciutat en Espanya*. Haec Ablara, ae.

Pom: ALMERÍA.

en Espanya] *d'Espagne*

ALMESCH. Hic moschus, chi. *Perfumar alguna cosa ab almesch*. Aliquid moscho inodorare, odorare, afflare, imbuere. Aliquid moschi odore perfundere, afflare, inficere.

Tor: Almesch; *Pom*: MUSC.

1 *ALMESCH*] *Almesc Fon*

ALMESQUERA, *vas de olors*. Odoraria acerra, (ae).

Tor: Almeschera; *Pom*: CASSOLETE.

ALMESQUERA] *Almeschera Tor* *vas*] *vaixell Tor*

ALMIRANT, *general de la mar*. Rei maritimae praetor, (oris). Rei maritimae praefec-

tus, (ti). Rei maritimae praepositus, (ti). **Dar lo càrrech de almirant a algú.** Mari aliquem praeficere, praeponere. **Almirant**, nom de la primera nau de una flota. Praetoria navis, (is).

Fon: Almirant del mar; *Tor:* Almirant, o general de la mar; *Pom:* AMIRAL, AMIRAUTÉ.

1 de la] del *Fon*

3 **Almirant** ~ flota. 1a doc. del substantiu *almirant* en el sentit de 'nau principal d'una flota' segons el *DCVB*.

ALMOYNA, caritat. Haec stips, stipis. **Demandar la almoyna de porta en porta.** Ostiatim stipem poscere, cogere, rogare, corrogare, conquirere, quaeritare, colligere. Mendicare ostiatim. **Demandar la almoyna.** Manum ad stipem porrigere. Victum emendicare. **Dar, o fer, almoyna als pobres.** Pauperibus stipem largiri, erogare, conferre, elargiri. Mendicos stipe donare. **Viurer de almoyna.** Mendicato vivere. Stipe corrogata vitam sustentare.

Tor: Almoyna; *Pom:* AUMOSNE.

1 ALMOYNA] Almoyna *Fon*

ALMOYNER, caritatiu, qui té lo càrrech de fer les almoynes. Largitionum praefectus, (ti). Stipis erogandae curator, (oris). Hic eleemosynarius, rii. **Almoynier**, caritatiu, qui fa almoynes dels seus béns. In egentes beneficus, a, um. Ad levandam egenorum inopiam propensus, a, um.

Tor: Almoynier, qui té lo càrrech de fer les almoynes, Almoynier, o caritatiu; *Pom:* AUMOSNIER.

ALOPÈCIA, malaltia que fa càurer lo pèl. Haec alopecia, ae.

Pom: ALOPÉCIE.

ALOPÈCIA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ALOU, terme de dret significant la terra que fa cens. Vectigalis fundus, (di). Beneficiarius fundus. **Tenir, o possehir, terra en alou.** Fundum possidere beneficiaria lege. **Qui té, o posseheix, en alou.** Beneficiarius possessor, (oris). Hic, haec vectigalis, hoc le. **Terra franca en alou.** Fundus immunis ab agrariis functionibus. Optima conditione fundus. Immunis fundus, (di).

Pom: ALEU, ALEUTIER, ALODIAL.

4 Fundus] *add. Lac*

ALPES, montanyes. Hae Alpes, ium, ibus. (Haec Alpes, is, en lo singular). Alpini montes, (ium). Alpina iuga, (orum). **Cosa pertanyent als Alpes.** Alpinus, a, um. **Cosa dallà dels Alpes.** Transalpinus, a, um. **Cosa dassà dels Alpes.** Cisalpinus, a, um. **Cosa al peu dels Alpes.** Subalpinus, a, um. **Cosa dins los Alpes.** Inalpinus, a, um.

Pom: ALPES.

---

1 ALPES] ALPES

ALSÀCIA, *província en Alemanya*. Haec Alsatia, ae. Haec Elsatia, ae. **Los de Alsàcia**.
Hi Alsatae, arum.

Pom: ALSACE.

ALSADA. V. **Altura**.

ALSAMENT *de alguna cosa, obra de alsar en alt alguna cosa*. Haec elevatio, onis.
Haec sublatio, onis. **Alsament de la veu**. Vocis intentio, (onis). Vocis contentio,
(onis). **Alsament, rebel·lió**. Haec rebellio, onis. Haec defectio, onis.

Pom: HAUSSEMENT, SOULÈVEMENT.

ALSAR *en alt alguna cosa, elevar alguna cosa*. Aliquid tollere, attollere, extollere.
Alsar alguna cosa extraordinàriament. Aliquid extra ordinem tollere, attollere.
Aliquid solito altius efferre, evehere. **Alsar** | **alguna cosa de terra**. Aliquid at-

27a ALT

- 5 **Alsar-se sobre de la punta dels peus**. In pedum articulos se erigere, se attollere, se
sublevare. **Alsar un edifici**. Structuram educere. Structuram altius tollere. **Alsar**
la veu. Vocem tollere, attollere, efferre, extollere, intendere, contendere. **Alsar lo**
preu de la mercaderia. Mercis pretium augere. **Alsar la dita de alguna cosa que**
se ven en encant públich. Aliquid liceri. Alicui licitari sub hastam. Supra licen-
- 10 tes adicere alicui rei. **Assò li ha alsat lo ànimo**. Haec res ei animos fecit, dedit,
addidit, creavit. **Alsar alguna cosa que és a terra**. Aliquid humi iacens tollere,
colligere. **Alsar les aures y los ulls**. Aures et oculos erigere. **Alsar del cap lo**
sombrero. Pileum detrahare. Caput aperire. **Alsar-se per cortesia en presència de**
algú. Alicui assurgere. **Alsar-se, o rebel·lar-se, contra del seu príncep**. A principe
- 15 deficere. Adversus principem rebellare.

Tor: Alsar lo caygut, Alsar los ulls, Alsar, o rebetllar-se; *Pom*: HAUSSER, LEVER *ce qui est à terre*,
SOULEVER, SURHAUSSER.

4 Alicuius] *add. Lac* **9** Aliquid] *add. Lac* | Alicui] *add. Lac* | sub] *ad Pom* **10**
alicui rei] *add. Lac* **13** Pileum *ed.*] *Pilum Pom, Lac* **14** **Alsar-se, o rebel·lar-se**] *Alçar-se,*
o rebelar-se Fon

ALSINA, *arbre*. Hic quercus, us *vel* ci. **Cosa de alsina**. Querceus, a, um. Quernus,
a, um. Querneus, a, um. Quercicus, a, um. **Alsina gran**. Haec esculus, li. **Cosa de**
alsina gran. Esculeus, a, um. Esculinus, a, um. V. **Alsinar**.

Tor: Alsina, arbre, Alsina gran, Cosa de alsina; *Pom*: CHÊNE, CHÊNAYE, HÊTRE.

---

1 ALSINA] Alzina Fon

ALSINAR, *bosch de alsines*. Hoc quercetum, ti. Querceum arboretum, (ti). **Alsinar**
de alsines grans. Hoc esculatum, ti.

Tor: Alsinar; *Pom:* CHÊNAYE, HÊTRE.

1 *bosch*] lloch *Tor*

ALT, *lo que és alt*. Celsus, a, um. Excelsus, a, um. Praecelsus, a, um. Hic, haec sublimis, hoc me. **Arbre alt**. Arbor procera, celsa, praealta, ardua, praecelsa. **Montanya molt alta**. Mons altissimus. Mons in admirandam altitudinem elatus *vel* assurgens. Mons in altum maxime editus. **Ell fugí al més alt de la casa**. Effugit ad aedium summa *vel* ad summas aedes *vel* ad superiores aedium partes *vel* ad culmen domus *vel* ad fastigium domus. **Habitar en lo més alt de la casa**. Aedium summa colere. **Lo més alt de la teulada**. Tecti culmen, (inis). **Lo més alt de una montanya**. Montis supera, (orum). Montis celsa, (orum). Montis vertex, (ticis). Montis cacumen, (inis). Montis culmen, (inis). **Alt y baix**. Sursum, deorsum. **De alt a baix o de alt fins baix**. Ex summo ad ima. E sublimi ad infima. A summo ad imum. **En alt o dalt**. Sursum. Supra. Superne. In sublimi. Sublime. **Anar en alt**. Sursum tendere, contendere. In sublime ferri. **Llansar en alt alguna cosa**. Aliquid in sublime iacere. **Navegar en alta mar**. In altum navigare. Alto mari se committere. **Venir de alt**. Superne descendere. Deorsum ferri. **Parlar alt o ab la veu alta**. Elata voce proloqui. Contenta voce loqui. **Parlar alt y llibrement**. Palam ac diserte loqui. Propalam ac libere dicere sententiam. **Ell no pot càurer sinó de alt**. Cadere non nisi ex alto potest.

Tor: Alta cosa; *Pom:* HAUT.

3 Mons altissimus] Mons omnium altissimus *Pom*

12 **Llansar ~ cosa**] *Jetter quelque chose en haut*

ALTAMENT. Alte. Elate. Sublime. Sublimiter.

Fon i Tor: Altament; *Pom:* HAUT.

ALTAR. Haec ara, ae. Hoc altare, ris. **Altar major**. Ara princeps, maxima, praecipua. Altare primarium. **Petit altar**. Minor ara. ‖

27b ALT

Fon i Tor: Altar; *Pom:* AUTEL.

2 Minor ara *Ee*] Minorara

2 **Petit altar**] *Petit autel*

ALTERACIÓ, *mudansa*. Haec vicissitudo, inis. Haec mutatio, onis. Haec conversio, onis. **Alter[a]ció**, *perturbació de l'enteniment*. Animi commotio, (onis). Mentis perturbatio, (onis). **Alteració, sed**. Haec sitis, is.

Fon i Tor: Alteració; *Pom:* ALTÉRATION.

2 *perturbació de l'enteniment*] *passion, émotion d'esprit*

2 *perturbació de l'enteniment*. Lacavalleria no tradueix l'expressió francesa, sinó l'equivalència llatina «Mentis preturbatio».

ALTERAR a algú, *causar set a algú*. Alicui sitim accendere, incendere, inferre, inflammare. Alicui ardorem sitis ciere, movere, provocare. **Alterar alguna cosa**, *mudar lo estat de alguna cosa*. Aliquid novare, immutare. Rei alicuius rationem vel statum vel conditionem immutare, novare. **Alterar a algú**, *enfallonir a algú*.
5 Alicuius animum acrius commovere. Alicui movere stomachum. Aliquem irritare. **Alterar-se, o perturbar-se, lo enteniment de algú**. Perturbari alicuius animum. Commoveri.

Fon i Tor: Alterar-se; *Fon*: Alterar; *Tor*: Alterar, o avalotar; *Pom*: ALTÉRER.

1 **ALTERAR** ~ *algú*. 1a doc. del verb *alterar* en el sentit de ‘causar set a algú’ segons el *DCVB*.

ALTERAT, *sedent*. Hic, haec, hoc sitiens, tis. Siti laborans, tis. Graviore siti affectus, a, um. Siticulosus, a, um. **Alterat**, *perturbat en lo enteniment*. Animo graviter commotus, a, um. *Mente perturbatus, a, um*.

Fon: Alterat; *Pom*: ALTÉRÉ.

1 Graviore *Pom*] Graviori

ALTERCACIÓ, *altercat, disputa*. Haec quaestio, onis. Haec contentio, onis. Haec disputatio, onis. Haec controversia, ae. Haec altercatio, onis. Haec concertatio, onis. **Estar en altercació sobre de alguna cosa**. De re aliqua certare, contendere, disceptare. **La cosa està en altercació**. Res in disceptationem venit. In controversia
5 res posita est. Res versatur in quaestione. **Compòndrer les altercacions**. Controversias dirimere, sedare, componere. **Ésser, o estar, alguna cosa en altercació**. Aliquid iactari, agitari. Aliquid adduci in quaestionem. V. **Altercar**.

Fon i Tor: Altercació; *Pom*: DÉBAT, DÉBATU.

1 Haec quaestio, onis] *add. Lac* 1–2 Haec disputatio, onis] *add. Lac* 7 Aliquid¹] *add. Lac* | Aliquid²] *add. Lac*

ALTERCAR, *o estar en altercació*. Rixari. Altercari. Verbis contendere. **Altercar, o disputar, sobre de alguna cosa**. Rem aliquam agitare. Aliquid adducere in controversiam. Quidpiam vocare in disceptationem. De re aliqua certare, disceptare, contendere, dimicare, altercari. De aliqua re altercationem habere.

Fon i Tor: Altercar de paraules; *Fon*: Altercar, Altercar ab altres; *Tor*: Altercar ab altre; *Pom*: DÉBATTRE *une question*, CONTROVERSER.

2–3 Aliquid ~ disceptationem] In controversiam vocare quidpiam. Adducere quidpiam in disceptationem *Pom*

2–3 Aliquid ~ disceptationem. Lacavalleria disposa les dues expressions de *Pom* quiàsticament.

ALTERCAT, *lo que està en altercació*. Iactatus, a, um. Agitatus, a, um. In quaestionem vocatus, a, um. In controversiam adductus, a, um. V. **Altercació**.

Pom: DÉBATU.

---

1 **ALTERCAT.** la doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ALTERNACIÓ. Haec vicissitudo, inis. Haec alternatio, onis.

Pom: ALTERNATIVE.

ALTERNACIÓ. la doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ALTERNATIU. Alternus, a, um.

Pom: ALTERNATIF.

ALTERNATIU. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest adjectiu a l'edició del diccionari de Pere Torra de 1757. La presència d'aquest adjectiu a *Lac* ens permet de retrodatar-la a 1696.

ALTERNATIVAMENT. Alternatim. Alternis vicibus.

Pom: ALTERNATIVEMENT.

ALTERNATIVAMENT. la doc. d'aquest adverbi segons el *DECat*.

ALTESA, *títol que se dona als prínceps.* Haec celsitudo, inis. *Vostra altesa.* Tua celsitudo. *Si ell no se accontenta del títol de excel·lència, jo li donaré lo de altesa.* Si parum honorifice compellari se putat excellentiae nomine, celsitudinis attribuam nomen.

Pom: ALTESSE.

---

2 *no se accontenta del títol] ne se contente d'excellence*

ALTIMIRA, *herba.* Haec arthemisia, ae.

Tor: Altimira, herba.

ALTIU. Hic, haec, hoc ferox, ocis. Elatos gerens spiritus. Animo tumidus, a, um. Ferocis animi homo, (inis). Tumido elatoque animo vir, (ri). Superbus, a, um. Hic, haec, hoc arrogans, tis.

Fon: Altiu; *Tor:* Altiu, o superbo; *Pom:* HAUTAIN.

ALTIVAMENT. Elate. Elatiore animo. Ferociter. Per elationem animi. ||

28a ALT

Fon: Altivament; *Tor:* Altiva, o superbament; *Pom:* HAUTAINEMENT.

ALTIVESA. Haec ferocia, ae. Haec ferocitas, atis. Hic spiritus, us. Spiritus elatio, (onis). Naturae ferocia.

Tor: Altivesa, o supèrbia; *Pom:* HAUTAIN.

---

1 **ALTIVESA]** Altivès *Fon*

ALTO, *obra de aturar-se.* Gradus suppressio, (onis). Incessus euntis agminis suppressio. *Fer alto.* Subsistere. Incessum suppressio. *Fer fer alto.* Iubere agmen subsistere. Conclamare moram in agmine. Suppressio gradus edicere in agmine.

Pom: ALTE.

ALTRAMENT, *de altra manera*. Aliter. Secus. Alio modo. **Un poch altrament que en lo any passat**. Aliquanto secus atque anno elapso. **Axò va molt altrament**. Id longe est secus. Longe aliter se res habet. **La cosa ha succehit altrament de lo que jo pensava**. Aliter res accidit ac opinabar. Secus ac sentiebam res cecidit. Aliter atque putabam res evenit. Contra quam putabam res evenit. Praeter opinionem meam res evenit. **La cosa va altrament de lo que pensan**. Res aliusmodi est ac putatur. **Jo fas altrament de lo que jo avia dit**. Aliter atque dixeram facio. Contra atque dixeram facio. Secus atque dixeram facio.

Pom: AUTREMENT.

5 meam] *add. Lac*

ALTRE. Alius, a, ud, *genit[iu]* lius, *dat[iu]* lii. Alter, ra, rum, *genit[iu]* rius, *dat[iu]* ri. *Se observarà que comunament se usa de alter quant se parla de dues persones o de dos partits, y de alius quant se parla de molts*. **Lo hu és més atrexit, lo altre més savi**. Alter audacior est, alter prudentior. **Los uns demanaven la pau, los altres la guerra**. Alteri pacem, bellum alteri petebant. **Los uns se entretenen en dir burles, los altres escoltan**. Alii nugantur, alii audiunt. **Ell és un altre jo mateix**. Est alter ego. **Com un altre vós mateix**. Tamquam ipse tu. **Los uns se delectan en una cosa, los altres en altra**. Alios alia delectant. Alii rebus aliis oblectantur. **De una qüestió passa ell a altra**. Aliud ex alio quaerit. **De un mal naix altre**. Aliud ex alio malum exoritur. **Ells han fugit, qui de un costat, qui de l'altre**. Alii alio fugerunt. **Ara pregunta ell una cosa, ara un altra**. Aliud alias sciscitatur. **Dos dels romans caygueren morts, lo hu sobre de l'altre**. Duo romani, super alium alius, expirantes corruerunt. **Diu ell una cosa y pensa un altra**. Aliud dicit, aliud sentit. **És ell altre de lo que jo pensava**. Alius est ac putabam. Alius est atque putabam. **No seré jo may altre de lo que so estat**. Idem semper ero qui fui. **No voleu altra cosa?** Numquid aliud vis? **Ell no fa altra cosa, sinó dir burles**. Nihil aliud quam nugatur. Efficit nihil aliud quam nugatur. Hoc unum modo praestat ut nugis tempus conterat. Numquam non nugatur. Indesinenter nugas agit. **Lo hu o lo altre de vosaltres dos**. Vestrum utervis, utraque, utrumvis, *genit[iu]* utriusvis, *dat[iu]* utrivis. **Lo hu o l'altre**. Alteruter, tra, trum, *genit[iu]* trius, *dat[iu]* tri. **Vosaltres direu lo hu després de l'altre**. Alternis dicetis. Alterna vice dicetis. Alternis vicibus dicetis. **Ell és en algun altre lloch**. Alibi est. Alio in loco est. **Ell no se troba en altre lloch algú**. Nusquam alibi invenitur. **Ell anirà en algun altre lloch**. Alio ibit. Alium in locum ibit. **En altre temps o en altre ocasió**. Alias. **Nosaltres nos veurem en altra ocasió**. Alias nos revisemus. ||

28b AMA

Fon: Altre entre molts, Altre entre dos; *Tor:* Altre entre molts, o la hu de molts, Altre entre dos, o la hu de dos; *Pom:* AUTRE, AUTREFOIS.

---

4 est] erat *Pom*

12–13 *Duo ~ corruerunt.* Passatge atribuït a Titus Livi s. v. AUTRE de *Pom*. (V. *Liv.*, I, 25.5).

ALTURA, *alsada*. Haec altitudo, inis. Haec celsitudo, inis. Haec celsitas, atis. Haec excelsitas, atis. **Altura de cos**. Corporis proceritas, (atis). **Altura de arbre**. Arboris proceritas, celsitas, altitudo. **Altura de lloch**, *lloch alt*. Editus locus, (ci). Tumulus, li. Hic clivus, vi. Hic collis, is.

Fon i Tor: Altura; *Pom*: HAUTEUR.

ALUDA, *pell*. Haec aluta, ae. Vitulinum corium, (rii). Vitulina pellis, (is). **Lo que pertany a aluda**. Alutarius, a, um. **Lo qui prepara la aluda**. Hic alutarius, rii.

Tor: Aluda; *Pom*: BASANE.

ALVEDRIU. V. Arbitri.

Fon i Tor: Alvedriu.

ALUM, *mineral*. Hoc alumen, inis.

Fon i Tor: Alum; *Pom*: ALUN.

AM.

AM, *o ham, per a pèndrer peix*. Hic hamus, mi. **Petit am**. Hic hamulus, li. **Guarnit de am**. Hamatus, a, um. Hamo instructus, a, um. **Pescar ab am**. Hamo captare pisces. Hamata linea piscari.

Fon: Am per a pescar; *Tor*: Am per a pèndrer peix; *Pom*: HAMEÇON.

1 **Petit am**] *Petit hameçon*

AMA. V. Mestressa.

Fon: Ama, o señora; *Tor*: Ama, o mestressa de mossos, Ama, o mestressa de servent o esclau

AMABILITAT. Haec amabilitas, atis.

Pom: AMABILITÉ.

AMABLE. Hic, haec amabilis, hoc le. Amore dignus, a, um.

Fon i Tor: Amable; *Pom*: AIMABLE.

AMABLEMENT. Amabiliter.

Fon i Tor: Amablement; *Pom*: AIMABLEMENT.

AMADOR, *o desitjós, de alguna cosa*. Alicuius rei cupidus, a, um. Alicuius rei amator, (oris). Rei cuiuspiam amans, (tis). **Amador de la sabiduria**. Sapientiae amator. **Amador de novel·lats**. Novarum rerum studiosus, a, um. Novarum rerum cupidus. Rebus novis studens, (tis).

Fon i Tor: Amador; *Pom:* AMATEUR.

---

1 **AMADOR** ~ *cosa*. El lema és traducció de l'equivalència llatina «Alicuius rei cupidus».

AMADORA. V. **Amador.**

AMAGADAMENT. Clam. Clanculum. Clandestino. Latenter. Abdite. Occulte. Clam arbitris. Tecte. Abscondite. Remotis arbitris. Nullo conscio. Sine teste. **Maldats que se fan amagadament.** Clandestina scelera, (rum).

Fon i Tor: Amagadament; *Pom:* CACHETTE.

AMAGADOR, qui amaga. Hic occultator, [or]is.

Pom: CACHER.

---

oris] *Pom*

AMAGAR alguna cosa. Aliquid abdere, abscondere, condere, recondere, occultare, occulere, tegere, obtegere, premere, celare. **Per què li amagau vós axò?** Cur eam rem illum celas? Cur de ea re illum celas? Cur eam rem illi celas? **Amagar los vicis dessota de un exterior de virtut.** Vitia tegere simulatione virtutum. Vitia obtegere specie virtutum. Vitia occultare integumento virtutum. **Amagar-se en algun lloch.** In aliquem locum *vel* in aliquo loco se abdere, se condere, se occultare. In latebram se conicere, se abstrudere. **Ajàurer-se en terra per a amagar-se.** Stratum se humi deicere. Humi strato corpore se occulere. **Y ell no se amaga de axò.** Neque id occulte fert.

Fon i Tor: Amagar, Amagar-se; *Pom:* CACHER *quelque chose*, TAPIR, *se tapir*.

2 premere] opprimere *Pom*

8 **Y ~ axò.** La versió francesa que tradueix Lacavalleria, «*Et il ne s'en cache point*», no és de la mà de Pomey, sinó que aquest la manlevà de la traducció de Terenci duta a terme per Le Maistre de Sacy. (V. Isaac-Louis LE MAISTRE DE SACY, *op. cit.*, pàg. 111).

8–9 **Neque ~ fert.** Passatge atribuït a Terenci s. v. CACHER *quelque chose* de *Pom*. (V. *Ad.*, III, 2, 330).

AMAGAT. Abditus, a, um. Absconditus, a, um. Tectus, a, um. Reconditus, a, um. Occultatus, a, um. **Tenir amagada alguna cosa.** Aliquid tenere reconditum. **Ell està amagat dessota del llit.** Sub lecto latet, delitescit, oblitescit, abditur, absconditur.

Pom: CACHÉ, CACHER *quelque chose*.

AMAGATALL. Haec latebra, ae. Hoc latibulum, li. Hae latebrae, arum.

Fon i Tor: Amagatall de feres; *Fon:* Amagatall hont se amague alguna cosa; *Tor:* Amagatall hont se amaga alguna cosa; *Pom:* CACHETTE.

AMAGRIMENT. Haec maceratio, onis. Haec extenuatio, onis. Haec macies, ei. Haec macritudo, inis.

Pom: AMAIGRISSEMENT.

AMAGRIR a algú. Aliquem macerare, emacerare. Aliquem macie extenuare. Aliquem macie confi- l cere. *Amagrir-se.* Macescere. Macrescere. Macerari. Macie extabescere, torreri, confici. *Tornar-se amagrir.* Denuo macrescere. Denuo macescere. Macie iterum extenuari. 29a AMA

Tor: Amagrir-se; *Pom:* AMAIGRIR *quelqu'un*, RAMAIGRIR, *se ramaigrir.*

4 extenuari] attenuari *Pom*

AMAGRIT. Macer, cra, crum. Macilentus, a, um. *Molt amagrit.* Grandi macie torridus, a, um. Extenuatissimus, a, um.

Pom: AMAIGRI.

AMALTHEA, nom de dona. Haec Amalthea, ae.

Pom: AMALTHÉE².

AMALTHEA ~ *Amalthea, ae.* La informació que dona Lacavalleria en aquest article és manifestament subespecificada, especialment si es compara amb el contingut del mateix article de la seva altra obra lexicogràfica, *Bibliotheca Musarum*. (V. Joan LACAVALLERIA I DULAC, *Bibliotheca Musarum sive phrasium poeticarum thesaurus, epithetorum synonymorumque cum interpretatione hispana thesaurus...* Barcinone: apud Antonium Lacavalleria, 1681, URL: <http://tinyurl.com/yxjot78q> [cons. 03-04-2019], pàg. 97). Segons la mitologia grega, Amaltea és la dida que, en el mont Ida de Creta, va amamentar Zeus i el va criar d'amagat de Cronos, pare de Zeus, per evitar que el trobés i el devorés.

AMANCEBADA, concubina. Haec concubina, ae. Haec pallace, es. Haec pallaca, ae. *Amancebada de home casat.* Haec pellex, icis. Coniugati concubina.

Pom: CONCUBINE.

1 *pallaca.* Pomey fa avinent que aquest mot és emprat per Suetoni. (El documento a Suetonius, *Divus Vespasianus*, 21).

AMANCEBAMENT, concubinatje. Hic concubinatus, us. *Amancebament de persona casada.* Hic pellicatus, us.

Fon i Tor: Amancebament; *Pom:* CONCUBINAGE.

1 *AMANCEBAMENT.* 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*, però ja figura als diccionaris de Font i Torra.

AMANCEBAT, concubí. [Hic] concubinarius, rii.

Fon i Tor: Amancebat, o amigat; *Pom:* CONCUBINAIRE.

AMANCEBAT. El *DCVB* documenta aquest substantiu a *Lac*, tot i amb això, constato que ja figura als diccionaris de Font i de Torra.

AMANIMENT. Hic apparatus, us. Haec apparatus, onis. Haec comparatio, onis. *Se fan*

grans amaniments per a aquesta guerra. Ingenti cura totoque pectore incumbitur ad huius belli apparatus.

Pom: APPREST.

1 onis¹ *Pom*] nis | onis² *Pom*] nis 2 *grans ed.*] *grands*

1 **AMANIMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu en el sentit de 'preparatiu' segons el *DCVB* i el *DECat*.

AMANIR alguna cosa. Aliquid parare, apparare, praeparare, comparare. **Amanir lo dinar.** Prandium curare, accurare, ornare, apparare, adornare, instruere. **Amanir lo menjar o les viandes.** Cibos coquere, conquire (*sic*), concoquere, condire. **Manar que se amanesca lo sopar.** Imperare coenam. **Ell se amaneix per a respondrer.** Se ad respondendum comparat. **Ell se amaneix per a fugir.** Fugam adornat, meditatur, comparat, parat. **Amaniu-vos vosaltres.** Praesto estote.

Pom: APPRESTER *quelque chose.*

1 **AMANIR.** 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

AMANSADOR de feres. Hic mansuetarius, rii. Belluarum domitor, (is) Ferarum magister, (tri).

Pom: APPRIVOISER *une beste feroce.*

1 domitor *Ee*] dormitor

AMANSAMENT de animals o aucells. Haec domitura, ae. Hic domitus, us.

Pom: APPRIVOISEMENT *d'une beste.*

AMANSAR a una fera. Bestiam immanem cicurare, mansuefacere, mulcere, domare. **Amansar a un bàrbaro o a un home de natural salvatge.** Agrestem hominem ac barbarum mansuefacere et excolere. Alicuius immanem acerbamque naturam humanitate mitigare. **Amansar-se, deixar lo natural salvatge.** Mansuefieri. Mansuescere. Mitigari. Deponere ferinos mores. Immanem et agrestem naturam exuere. Humanos mores induere.

Fon: Amansar feres, Amansar al que està enujat; *Tor:* Amancebar (= Amansar) bèsties, Amansar o aplacar a l'irat; *Pom:* APPRIVOISER *une beste feroce.*

1 **a una fera**] feres *Fon*, bèsties *Tor*

AMANSAT. Cicuratus, a, um. Mansuefactus, a, um.

Pom: APPRIVOISÉ.

AMANT, nom de home. Hic Amantius, tii.

Pom: AMANT.

AMANT] AMANT

AMANYAGADOR, qui mitiga lo ànimo de algú. Hic delinitor, oris. **Amanyagador,**

afalagador. Hic assentator, oris.

Pom: AMADOUEUR.

1 **AMANYAGADOR**. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

AMANYAGEMENT, *obra de mitigar lo ànimo de algú*. Haec delinitio[, onis]. Hoc blandimentum, ti. Hae blanditiae, arum. Hoc lenocinium, nii. **Amanyagement**, *obra de afalagar*. Haec adulatio, onis.

Pom: AMADOUEMENT.

1 **AMANYAGEMENT**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AMANYAGAR, *o mitigar, a algú*. Alicuius animum lenire, delinire, delenire, demulcere, mitigare. **Amanyagar**, *o afalagar, a algú*. Alicui assentari, adulari. Aliquem delinire, amplexari. Alicuius benevolentiam blanditiis et assentationibus colligere.

Pom: AMADOUER.

1 **AMANYAGAR**. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

AMAR a algú. Aliquem amare, adamare, diligere. Aliquem amare carumque habere. Aliquem benevolentia complecti. Aliquem amore prosequi. Alicuius amore teneri. Alicuius amore captum || esse. **Amar a algú que nos ama**. Aliquem redamare. **Amar a algú apassionadament**. Alicuius amore ardere, flagrare, incendi, inflammari. In aliquem amore ardere, flagrare, incendi, inflammari. **Amar a algú ab ternura**. Aliquem ferre in oculis. Aliquem gestare in sinu. Aliquem habere in deliciis. **Amar a algú follament**. Aliquem deperire. Aliquem perditam amare. Aliquem amore deperire. Alicuius amore deperire. **Jo vos amo de tot lo meu cor o en quant se pot**. Ex animo te amo. Ex intimo sensu te diligo. Mihi es in amoribus.

10 **Sum tui amantissimus vel cupientissimus vel studiosissimus vel observantissimus**. **Ells se aman molt lo hu a l'altre**. Amant inter se vehementer. Mutuo amant inter se. Pariter amant inter se. Tantus est mutuus eorum amor ut nihil possit esse coniunctus. **Fer-se amar de algú**. Alicuius benevolentiam sibi comparare, conciliare, demereri. Alicuius studia sibi adiungere. Alicuius voluntatem ad se allicere. In

15 **alicuius animo excitare sui amorem**. **Amar més, estimar més**. Malle. **Amar més, o estimar més, lo honest que lo delectable**. Honestum malle quam delectabile. Virtutem voluptati antepone, anteferre, praeponere, praeferre. Potiorem ducere virtutem quam voluptatem. V. **Amat**.

Fon i Tor: Amar, amar-se hu a laltre; *Tor*: Aman-se la hu a l'altre; *Pom*: AIMER quelqu'un.

7 deliciis *Ee*] delictis 11 Amant] Amabant *Pom* 12 amant] amabant *Pom* | est] erat *Pom* | possit] posset *Pom* 17 voluptati *Ee*] vo- / voluptati

AMARANTA, *flor*. Hic amaranthus, thi. **Cosa de la amaranta**. Amaranthinus, a, um.

Pom: AMARANTHE.

---

1 **AMARANTA.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

AMARCH, o amargant. Amarus, a, um. Acerbus, a, um. Gustatu asper, ra, rum. ***Lo que és un poch amarch.*** Subamarus, a, um. Subacerbus, a, um. ***Lo que és molt amarch.*** Amarulentus, a, um. V. **Amargar.**

Tor: Amarch; *Pom:* AMER.

1 **AMARCH]** Amarc *Fon*

AMARGAMENT. Amare. Acerbe.

Pom: AMÈREMENT.

AMARGANT. V. Amarch.

Tor: Amargant, Amargant, vert.

AMARGAR, tornar-se amarch. Amaritudinem contrahere, concipere. Amarescere. ***Fer amargar a alguna cosa.*** Alicui rei acerbitatem addere. Alicui rei amaritiem afferre.

Fon: Amargar, fer amarc, Amargar, tornar-se amarc; *Tor:* Amagar (*sic*) (= 'Amargar'); *Pom:* AMER.

1 *amarch]* amarc *Fon*

AMARGURA. Haec amaritudo, inis. Haec amarities, ei. Haec acerbitas, atis. Hic amaror, oris.

Fon i Tor: Amargura; *Pom:* AMERTUME.

AMARRAR a una nau. Navem rudentibus ligare, alligare, illigare, religare, vincire.

Pom: AMARRER.

AMAT. Amatus, a, um. Dilectus, a, um. ***Amat de algú en gran manera, volgut molt de algú.*** Alicui carus, a, um. Alicui carus et iucundus. ***Ésser amat de algú ab ternura.*** Alicui esse carum. Alicui esse in amore et in deliciis. Alicui esse cordi. Alicui esse in oculis. Alicuius esse delicias.

Tor: Amat; *Pom:* AIMÉ.

3 in deliciis *Pom]* deliciis

1 ***Amat de algú]*** chéri de quelqu'un

AMATISTA, pedra preciosa. Haec amethystus, ti. ***Lo que pertany a la amatista.*** Amethystinus, a, um.

Tor: Amatista; *Pom:* AMÉTISTE.

AMBERGA, Alemanya. Haec Amberga, ae.

Pom: AMBERG.

AMBERGA] AMBERG *Alemanya]* Bavière

AMBERGA. Lacavalleria adapta el topònim a través de la forma llatina.

AMBICIÓ. Haec ambitio, onis. Hic ambitus, us. Honorum cupiditas, (atis). Immoderatum gloriae desiderium, (rii). Ardens gloriae sitis, (is). V. **Ambicionar**.

Fon i Tor: Ambició; *Pom:* AMBITION.

AMBICIONAR alguna cosa, tenir ambició de alguna cosa. Aliquid ambire. Aliquid ambitiose expetere, cupere. Aliquid cupide captare, consecrari, persequi. Alicuius rei cupiditate ardere, flagrare. Alicuius rei studio incendi, inflammari, trahi. ||

30a AME

Pom: AMBITIONNER *quelque chose*.

1 **AMBICIONAR.** la doc. d'aquest verb segons el *DCVB* i el *DECat*.

AMBICIONAT, lo que és desitjat ab ambició. Ambitus, a, um. Ambitiose expetitus, a, um.

1-2 **AMBICIONAT** ~ *expetitus, a, um*. Aquest article, que no es correspon amb cap dels que figuren a les fonts directes emprades per Lacavalleria, podria ser una contribució original d'aquest autor a partir del material de l'article **AMBICIONAR alguna cosa**.

AMBICIÓS, qui té ambició. Ambitiosus, a, um. Honoris cupidus, a, um. Gloriae appetens, (tis). Laudis immoderate studiosus, a, um. Immodico laudis studio flagrans, (tis). Ardentiori gloriae desiderio incensus, a, um. **Ell és ambiciós.** Ambitiosus est. Gloria ducitur. Trahitur laudis studio. Flagrat cupiditate gloriae. Gloriam avide appetit. Toto pectore incumbit ad ambitionem. **Ell no és ambiciós.** Remotus est ab ambitione. Honorum minime cupidus est. Laudem spernit, aspernatur, negligit. Ab inani laude remotus est.

Fon i Tor: Ambiciós; *Pom:* AMBITIEUX.

1 cupidus] avidus *Pom*

AMBICIOSAMENT. Ambitiose. Per ambitionem. Ex ambitione.

Fon: Ambiciosament; *Pom:* AMBITIEUSEMENT.

AMBIGUAMENT. Ambigue. Perplexe. Dubie. Ex ambiguo. **Parlar ambiguament.** Ambigue loqui. Ex ambiguo dicta proferre. Amphibolias aucupari.

Pom: AMBIGUËMENT, AMBIGUÏTÉ.

1 **AMBIGUAMENT.** la doc. d'aquest adverbí segons el *DCVB*.

AMBIGÜITAT. Haec ambiguitas, atis. Haec amphibolia, ae. (Haec ambages, is, *aquesta dicció no té altre cas del número singular en ús, sinó lo ablatiu*). Hae ambages, um.

Tor: Ambigüitat, Ambigüitat de la oració; *Pom:* AMBIGUÏTÉ, AMBAGES.

AMBIGUO, lo que té a[m]bigüitat. Ambiguus, a, um. Dubius, a, um. Hic, haec, hoc anceps, cipitis.

Fon: Ambigua cosa; *Tor:* Ambigua, o dubtosa cosa; *Pom:* AMBIGU.

1 ambigüitat] *Ee*

ÀMBIT. V. Circuit.

Tor: Àmbit del temple.

AMBLADOR *cavall*, *cavall de gran o bon pas sense saccejar*. Gradarius equus, (qui). Equus tolutarius. Equus tolutaris.

Pom: AMBLE.

1 **AMBLADOR**. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

AMBLANT, *caminant de gran o bon pas sense saccejar*. Tolutim. **Caminar** *amblant*. Tolutim ire. Gradario incesso ferri, vehi, invehì, agi, ingredi, inferri. Tolutario gressu incedere. **Ensenyar a un potro de caminar amblant**. Pullum gradariam edocere palaestram. Pullum tolutaria disciplina imbuere. Pullum tolutario incesso instituere.

5

Pom: AMBLE.

2 Tolutario *Pom*] Tolutario

1 **AMBLANT**. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

AMBLAR, *lo caminar de cavall de gran o bon pas sense saccejar*. Tolutarius incessus, (us). Equi gradarii numerosi et mollis gradus, (us).

Tor: Amblar; *Pom:* AMBLE.

1 Tolutarius] Tolutaris *Pom*

AMBRE, *such de cert arbre, lo qual such té la virtut de atràurer a si la palla*. Hoc succinum, ni. Hoc electrum, tri. **Cosa pertanyent al dit such**. Succinus, a, um. Succineus, a, um. Electrinus, a, um. **Ambre gris**. Hoc ambar, is. Hoc ambarum, ri. Hoc ambrum, ri. Haec ambra, ae. **Certa flor petita que té lo olor de l'ambre, ambreta**. Haec ambreta, ae.

5

Tor: Ambre, ambrar, rehyna de cert arbre, o or de vint quilats, Ambre, Ambre de rosaris; *Pom:* AMBRE, AMBRETTE.

1 **AMBRE**] Àmbar *Fon* 2 electrum *Pom*] electum 5 ambreta *Pom*] abreta

---

AMBRETA. V. Ambre.

AMBRETA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

AMBRÒS, *nom de home*. Hic Ambrosius, sii.

Pom: AMBROISE.

AMBROSIA, *menjar dels déus de la gentilitat*. Haec ambrosia, ae. **Cosa pertanyent**

a la ambrosia. Ambrosius, a, um. Ambrosiacus, a, um.

Pom: AMBROSIE.

AMBRUN, ciutat en França. Hoc Ebredunum, ni. Hoc Ebrodunum, ni. **Qui és de Ambrun.** Hic, haec Ebredunensis, hoc se. Ebrodunius, a, um. Ebredunius, a, um.

Pom: AMBRUN, EMBRUN.

1 ciutat en França] ville du Dauphiné

AMBULATORI. Ambulatorius, a, um.

Pom: AMBULATOIRE.

AMBULATORI. Pomey fa avinent que aquest terme es documenta a l'obra de Mézeray. (El documento a François Eudes de MÉZERAY, «Saint Louys. Roy XLIII», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, Paris: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, pàg. 624).

AMBULATORI. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

AMENASSADOR, menassador. V. Amenasses.

Tor: Amenassador.

AMENASSADOR] Ameaçador *Fon*

AMENASSAMENT, menassament, obra de amenassar. Haec comminatio, [o]nis. Haec minatio, onis.

Pom: MENACE.

1 onis] *Pom*

1 **AMENASSAMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

AMENASSANT, menassant. Minaciter.

Tor: Amenassant; *Pom:* MENACER *quelqu'un*.

AMENASSAR, o menassar, a algú, fer amenasses a al- l'gú. Alicui minari, comminari, minitari. Alicui minas intentare, intendere, proponere. In aliquem minas iactare.

Ell me amenassa de fer-me morir. Mihi mortem minatur. **Ell los ha amenassats de fer-los morir cruelment.** Mortem illis acerbam proposuit. Necis crudelissimae minas illis intentavit. Mortis crudelissimae minas in illos iactavit. **Jo estich amenassat de tots costats.** Omnes in me terrores periculaque impendent omnia. **Nosaltres estam amenassats per lo Turch de una gran guerra.** A Turcis magnum nobis bellum impendet, instat, imminet. **Qui amenassa, qui fa amenasses, amenassador.** Hic, haec, hoc minax, cis. Minitabundus, a, um. **Qui amenassa sovint.** Minarum creber iactor, (oris). In minas frequentius erumpens, (tis).

Tor: Amenassar; *Pom:* MENACER *quelqu'un*, MENACEUR.

1 **AMENASSAR**] Ameaçar *Fon* **2** minas¹] pericula *Pom* **4** crudelissimae] *add. Lac* **5** illos] eos *Pom*

AMENASSES, o *menasses*. Hae minae, arum. Haec comminatio, [o]nis. Haec minatio, [o]nis. *Jo me burlo de les vostres amenasses*. Tuae minae non me terrent, tangunt, movent, commovent. Tuis minis non moveor, [non] commoveor. *Usar de amenasses, fer amenasses*. Minas iactare. V. **Amenassar**.

Tor: Amenasses; *Pom*: MENACE.

1 AMENASSES] Amenaces *Fon* | onis] *Pom* **2** onis] *Pom* **3** non²] *Pom*

AMENITAT. Haec amoenitas, atis.

Tor: Amenitat.

AMENO, *lo que és ameno*. Amoenus, a, um. Iucundus, a, um. **Hort ameno**. Hi horti, orum (*sens ajustar res més*). Amoenus hortus, (ti). Voluptarius hortus. Hortus ad amoenitatem consitus. Hortus multae amoenitatis. Hortus ad amoenitatem comparatus.

Tor: s. v. Amenitat, Lloch ameno, o delectable, en què hi ha fonts, o aygües y arbres o verdor; *Pom*: PLAISANCE, PLAISANT.

3 amoenitatem²] amoenitatis voluptatem *Pom*

1 **Hort ameno**] *Lieu de plaisance*

A MENUT. V. **Sovint**.

Fon: A menut; *Tor*: A menut, o sovint.

AMÈRICA, *una de les quatre parts del món*. Haec America, ae. **Qui és de la Amèrica, amèrich**. Americus, a, um. Americanus, a, um.

Pom: AMÉRIQUE, AMÉRIQUAIN.

AMÈRICH. V. **Amèrica**.

AMETLLA, *fruyta*. Haec amygdala, ae. Haec amygdale, es. Hoc amy[g]dalum, li. **Ametlla tendra, ametlló**. Tenera amy[g]dala. Tenerum amygdalum. **Primera escorsa de la ametlla**. Haec gulioca, ae. Hoc vitium, tii. **Clafolla de la ametlla**. Hoc lignum, ni. Hic calyx, [y]cis. Haec testa, ae. **Lo que pertany a la ametlla**. Amygdalinus, a, um. Amygdalaceus, a, um. **Oli de ametlles**. Amygdalinum oleum, (ei).

Tor: Ametlla, Ametllons; *Pom*: AMANDE.

1 AMETLLA] Amella *Fon* **2** Tenerum amygdalum] *add. Lac* **4** ycis] *ed.* | ae *Pom*] *om. Lac*

AMETLLAR. V. **Ametller**.

Tor: Ametllar.

AMETLLAT, *menjar fet de ametlles*. Amygdalaceum decoctum, (ti).

Tor: Ametllat.

AMETLLAT] Amellat *Fon* Amygdalaceum *Tor*] Amydalaceum

AMETLLER, *arbre*. Haec amygdalus, li. Haec amy[g]dala, ae. **Lloch sembrat de ametllers, ametllar**. Locus amygdalis consitus.

Tor: Ametller; *Pom*: AMANDIER.

1 **AMETLLER**] Ameller *Fon* | amygdala] *Pom* **1-2** **Lloch** ~ consitus] *add. Lac*

AMETLLÓ. V. Ametlla.

Tor: Ametllons.

AMETLLÓ] Amellons *Fon*

AMFÍBIO. Amphibius, a, um. **Animals amfíbios, que viuhèn dessota de la terra y dins de la aygua**. Haec amphibia, orum. (Bestiae quasi ancipites in utraque sede viventes, quas Graeci amphibias vocant. *Cic[eronis], De nat[ura deorum]*).

Pom: AMPHIBIE.

1 **AMFÍBIO**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

2-3 *Bestiae* ~ vocant. (V. CICERO, *De natura deorum* [d'ara end. cit. com *N. D.*], I, 37).

AMFITEATRO. Hoc amphitheatrum, tri. **Cosa pertanyent a l'amfiteatro**. Hic, haec amphitheatralis, hoc le.

Pom: AMPHITÉÂTRE.

1 **AMFITEATRO**] Amphiteatro *Tor*

1 **AMFITEATRO**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*. Amb tot, ja figura en el diccionari de Pere Torra.

AMICH de algú. Alicui amicus, a, um. Alicui intimus, a, um. Alicui coniunctus, a, um. Alicui necessarius, a, um. Alicuius intimus. Alicuius amans, (tis). || Alicuius studiosus, a, um. Alicuius amantissimus, a, um. Cum aliquo familiariter coniunctus, a, um. **Ell se és fet hu dels meus íntims amichs**. In meam familiaritatem penitus intravit. In meam familiaritatem penitus se immersit. **Amich vertader, amich de cor**. Ex animo amicus vereque benevolus, a, um. Fidus, a, um. Hic, haec fidelis, hoc le. **Ell és lo meu amich vertader**. Ex animo mihi amicus est. **Ell és lo meu vell amich**. Cum illo mihi vetus necessitudo intercedit. **Los dos som grans amichs**. Uterque sumus coniunctissimi. Arcissimis amicitiae vinculis ambo constricti sumus. **Vós sou lo amich volgut del meu cor**. Haeres tu mihi unus in animo nemoque est quem magis ex intimo sensu quam te diligam. **Destituyt, despullat, o pobre, de amichs**. Ab amicis inops, (opis). **O lo meu car amich!** O carum caput! **Servir a algú en amich**. Alicui praestare benevolentiam. Alicui praesto esse fideliter et benevole. **Vós y jo som estats sempre bons amichs**. Mihi tecum perpetua fuit gratia. **En lo món no tinch jo major amich que ell**. Amicior mihi nullus vivit atque is est. **En la adversitat se coneixen los amichs**. Amici rebus adversis

probantur. **En la necessitat se coneix lo amich.** Amicus certus in re incerta cernitur. **Jo so amich dels hòmens doctes.** Amicitia mihi est cum viris doctis. **Un petit amich.** Hic amiculus, li. **Qui és més amich.** Hic, haec amicior, hoc ius. Hic, haec coniuictior, hoc ius. Hic, haec benevolentior, ius. **Vós me aveu feta una treta de amich.** Amicitiae in me tuae edidisti specimen. **En assò me aveu feta una treta de amich.** Te mihi hac in re amicum probasti. V. **Amigablement.**

Tor: Amich; *Pom:* AMY de *quelqu'un*, TRAIT.

1 AMICH] Amic *Fon* **3** familiariter] familiaritate *Pom*

13 Servir ~ en amich] *Servir quelqu'un en amy*

15–16 *Amicior ~ est.* Passatge atribuït a Plaute s. v. AMY de *quelqu'un* de *Pom.* (V. PLAUTUS, *Mercator*, V, 2, 56).

AMIDÓ. Hoc amyllum, li. **Amidó preparat per a amidonar.** Amyllum dilutum. Amyllum liquatum. Amyllum maceratum. Amyllum subactum. Amyllum lintearium. Amyllum tectorium. Diluta alica, (ae). Alica liquata, etc.

Fon i Tor: Amidó; *Pom:* AMIDON, EMPOIS.

AMIDONADORA, la qui amidona. Lintearia subactrix, (icis). Ex amylo subactrix. Lintearii subactus administra, (ae). Lintearii subactus operaria, (ae).

Pom: EMPESEUSE.

AMIDONAME[N]T. Lini rigor ex amylo. Linteii intentio ex amylo.

Pom: EMPÈSEMENT.

AMIDONAME[N]T. 1a doc. d'aquest substantiu, avui *emmidonament*, segons el *DECat*.

AMIDONAR tela. Linteum amylo diluere, imbuere, macerare, incrustare. Amylo diluto rigorem linteis imprimere. Amylo diluto crustam linteis inducere. Amylo diluto linteum indurare. **Amidonar-se.** Amylo macerari, subigi. Amylo rigescere, obrigescere. Amylo incrustari. Ex amyli subactu rigorem concipere, contrahere.
5 Ex amyli subactu crustam ducere, inducere, induere.

Fon i Tor: Amidonar; *Pom:* EMPESER un linge.

1 *Amylo*². S. v. EMPESER de l'exemplar de *Pom* que es conserva a la BUB hi ha l'expressió «Amyli diluto». Una mà ha escrit una crida sobre la *i* i al marge dret de la pàgina ha escrit una *o*, que és el que llegim a *Lac*.

AMIDONAT. Amylo maceratus, subactus, induratus, a, um. Amyli crusta obductus, inductus, a, um. Amyli rigore coactus, concretus, stipatus, a, um.

Pom: EMPESER un linge.

2 Amyli *Pom*] Ampli

AMIENS, ciutat en França. Hoc Ambianum, ni. **Qui és de Amiens.** Hic, haec Am-

bianensis, hoc se. *Ambianus*, a, um.

Pom: AMIENS.

1 *ciutat en França*] *ville de Picardie*

AMIGA. Haec amica, ae. *Petita amiga*. Haec amicula, ae.

Pom: AMIE.

1 *Petita amiga*] *Petite amie*

AMIGABLEMENT, *en amich*. Amice. Studiose. Aman- | ter. Benevole. Humaniter. 31b AMO
Placide. Amabiliter. *Vivere amigablement ab algú*. Amicissime et familiarissime
vivere cum aliquo. Coniunctissime et amantissime cum aliquo vivere.

Tor: Amigablement; *Pom*: AMIABLEMENT, AMY *de quelqu'un*.

1 Studiose] *add. Lac*

AMISTAT. Haec amicitia, ae. Haec benevolentia, ae. Haec necessitudo, inis. Animo-
rum coniunctio, ([o]nis). *Fer amistat ab algú*. Cum aliquo amicitiam *vel* consu-
tudinem *vel* necessitudinem iungere, coniungere, contrahere, inire, coire, insti-
tuere, constituere. *La semblansa dels naturals fa las amistats*. Morum similitudo
5 amicitias coniungit, conglutinat, conciliat, comparat. *Guanyar la amistat de algú*.
Conciliare sibi alicuius animum *vel* amorem *vel* voluntatem *vel* benevolentiam.
Alicuius amicitiam consequi. Alicuius benevolentiam demereri, contrahere. Ali-
cuius benevolentiam sibi conciliare, sibi comparare, sibi quaerere. *Introduyr-se*
subtilment en la amistat de algú. Ad alicuius amicitiam irrepere, adrepere, perre-
10 pere. Ad alicuius benevolentiam influere. Ad alicuius benevolentiam se insinuare.
Granjejar-se la amistat de algú. Alicuius gratiam captare, aucupari, venari, con-
sectari. *Conservar la amistat de algú*. Alicuius amicitiam colere. Alicuius amici-
tiam obsequio tueri, officiis servare. *Ròmprer la amistat*. Amicitiam dissociare,
disrumpere, deponere, dimittere, discindere, tollere. *Amistat, pler, servey, favor*.
15 Hoc officium, ii. Haec gratia, ae. *Feu-me aquesta amistat*. Hoc mihi officium
praesta, tribue, imperti. Hoc mihi da. Hoc mihi largire. Mihi hac in re gratificare.
Hanc in me confer, quaeso, gratiam. Hoc mihi gratiae impertire. Hoc indulge mihi.

Fon i Tor: Amistat; *Pom*: AMITIÉ.

2 onis] *ed.* 5 coniungit] coniugat *Pom* 9 alicuius] illius *Pom* 10 alicuius¹] illius
Pom 11 Alicuius] Illius *Pom* 12 Alicuius¹] *add. Lac* | Alicuius²] *add. Lac* 16 Hoc²]
Illud *Pom*

14 *Amistat* ~ favor] *Amitié, plaisir, service, faveur* 15 *Feu-me* ~ *amistat*] *Faites-moy cette amitié*

4-5 *Morum* ~ *comparat*. Passatge que figura a *Pom* sense atribució d'autoria. És de Ciceró. (V. CICERO, *De officiis*, 1, 58).

14 *Amistat* ~ favor. 1a doc. del substantiu *amistat* en el sentit de 'favor' segons el DCVB.

AMIT de sacerdot. Hic amictus, us. Hoc amiculum, li.

Tor: Amit; *Pom:* AMICT de prestre.

AMNISTIA, *perdó y olvit de les injúries*. Offensionum et iniuriarum condonatio et oblitio, (onis). Iniuriarum remissio et oblitteratio, (onis). **Atorgar, o concedir, la amnistia a algú.** Alicui offensiones et iniurias condonare. Acceptas ab aliquo iniurias remittere et oblitterare. **Acceptar, o admètrer, la amnistia.** Offensionum condonationem et oblivionem admittere.

Pom: AMNISTIE.

1 **AMNISTIA.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AMO, *senyor*. Hic herus, ri. Hic dominus, ni. **Cosa de l'amo.** Hic, haec herilis, hoc le. Dominicus, a, um. **Lo fill del meu amo.** Herilis filius, (ii). Herus minor. **Mando de l'amo.** Herile imperium, (ii). **Fer de l'amo sense ser-ho, manar en amo sense rahó.** Dominatum usurpare. Dominatum sibi assumere.

Fon: Amo, o señor; *Tor:* Amo, o senyor, Amo de esclau; *Pom:* MAISTRE ou maître, RÉGENTER.

AMOHINAR. V. Enfadar.

Tor: Amohinar, enfastijat, o anujar.

AMOHINAT. V. Enfadat.

AMOHINO. V. Enfado.

Tor: Amohino.

AMOHINO] Moïna *Fon*

AMOLLIMENT, o *ablaniment, de cosa dura*. Hoc mollimentum, ti.

Pom: ATTENDRISSEMENT.

AMOLLIMENT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

AMOLLIR, o *ablanir, alguna cosa*. Aliquid mollire, emollire. **Amollir-se, o ablanir-se.** Molliri. Emolliri.

Tor: Amollir; *Pom:* ATTENDRIR une chose dure, MOL.

1 **AMOLLIR**] Mollir *Fon* | Aliquid] Rem duram *Pom*

AMONESTACIÓ, *avís*. Haec monitio, onis. Haec admonitio, onis. Hoc monitum, ti. Hoc admonitum, ti. ||

Tor: Amonestació, o avís; *Pom:* ADMONITION.

1 **AMONESTACIÓ**] Admonestació *Fon*

AMONESTADOR, o *avisador*. Hic admonitor, oris. Hic monitor, oris.

Tor: Amonestador, o avisador; *Pom:* ADMONITEUR.

AMONESTADOR] Admonestador *Fon*

AMONESTADORA, o avisadora, cosa. Monitorius, a, um.

Tor: Amonestadora cosa; *Pom:* MONITOIRE.

AMONESTAR, o avisar, a algú de alguna cosa. Aliquid *vel* de aliqua re quempiam monere, admonere.

Tor: Amonestar; *Pom:* AVERTIR *quelqu'un de quelque chose.*

AMONESTAT, o avisat. Monitus, a, um. Admonitus, a, um.

Pom: AVERTI.

AMONTONADOR, o apilador. Hic accumulator, oris.

Pom: AMONCELER.

AMONTONAMENT, o apilament. Haec acervatio, onis. Haec coacervatio, onis. Haec accumulatio, onis.

Pom: AMONCELEMENT.

AMONTONAR, o apilar, alguna cosa. Aliquid cumulare, accumulare, coacervare, congregare, congerere, aggerere. Alicuius rei acervos construere, exstruere.

Fon: Amontonar; *Tor:* Amontonar, fer muns o piles; *Pom:* AMONCELER.

1 AMONTONAR] Amontanar *Tor* **2** congregare *Pom*] congregare | Alicuius rei] rerum *Pom*

AMOR, affició. Hic amor, oris. Hoc studium, dii. Haec benevolentia, ae. *Amor a la sua pàtria.* In patriam pietas, (atis). In patriam caritas, (atis). In patriam amor. *Amor a les dones.* Amor muliebris. *Amor desordenat a les dones.* Haec mulierositas, atis. *Lo meu amor, lo meu cor.* Mea lux. Meum corculum. Mea animula.
 5 Meae deliciae. Mea voluptas. Meum desiderium. *Vós sou lo objecte del meu amor y de la mia passió.* Es mihi in amore et in deliciis. *Tenir amor per a algú, estar encès de amor per a algú.* Alicuius amore ardere, flagrare. Alicuius amore captum esse, incensum esse, inflammatum esse. Aliquem amore complecti, benevolentia complecti, studio prosequi, amore singulari amare. *Lo amor que jo vos tinch és tan gran que no pot ésser major.* Meus in te amor tantus est ut nihil supra possit.
 10 *Cego de amor.* Caeco amore accensus, a, um. *Detenir lo curs de l'amor.* Amoris iter interrumpere. *Ésser cego de amor.* Differri amore. *Si ell té algun poch de amor per a mi.* Si quid residet in illo amoris erga me. *Jo ho faré per a amor de ell.* Illius causa id faciam. Illius ergo id faciam. *Per a amor de vós.* Tua causa. Tua
 15 ipsius gratia. Propter te. In tui gratiam. *Lo amor que tinch per a vós me obliga de avisar-vos.* Pro meo in te amore moneo te. *No hi ha cosa que jo no fassa per a amor de vós.* Nihil non agam tua causa. Praestabo tua causa quantum valeo. *Amor*

mutual o recíproch. Amor mutuus. Mutuo iuncta benevolentia. **Ferit, o nafrat, de amor.** Amore captus, a, um. Amore saucius, a, um. **Conservar lo amor.** Amorem colere. **Amor deshonest.** Amor turpis. Amor obscoenus. Amor libidinosus. **Amor, déu de l'amor.** Hic Amor, oris. Hic Cupido, inis. **Amor de l'hortolà, herba.** Haec aparine, es. Haec lappa, ae. Haec personata, ae.

Fon: Amor; *Tor:* Amor del hortolà; *Pom:* AMOUR, GLOTERON.

3-4 mulierositas *Pom*] muliebrositas **8** complecti] amplecti *Pom* **13** me] te *Pom*

11 *Cego de amor*] *Affolé d'amour*

AMORÓS. Blandus, a, um.

Fon i Tor: Amorós.

AMORÓS. El contingut d'aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir del material de l'article **AMOROSAMENT**.

AMOROSAMENT. Blande. **Tractar amorosament a algú.** Alicui blandiri, a[d]blandiri. Aliquem blanditiis delinire. **Ésser tractat amorosament per algú.** Ab aliquo blanditiis deliniri.

Fon i Tor: Amorosament; *Pom:* FLATER, FLATEUSEMENT.

1 adblandiri] *Ee* **2** Ab aliquo] *add. Lac*

AMORTALLAR. V. **Emmortallar.**

AMOSTRAR. V. **Mostrar.**

Tor: Amostrat.

AMOTINADAMENT, sediciosament. Seditiose. Tumultuose. ‖

32b AMP

Pom: SÉDITIEUSEMENT.

AMOTINADAMENT. 1a doc. d'aquest adverbí segons el *DCVB*.

AMOTINADOR, sediciós. Seditiosus, a, um. Turbulentus, a, um. Publicae pacis turbator, (oris). **Amotinador, sembrador de baralles.** Iurgiosus, a, um. Contentiosus, a, um.

Pom: MUTIN.

AMOTINAMENT, sedició. Haec seditio, onis. Hic tumultus, us. Hic motus, us.

Pom: MUTINERIE.

AMOTINAR, o amotinar-se, mòurer una sedició. Seditioem facere, concitare, excitare. Tumultum ciere. V. **Avalotar.**

Tor: Amotinar, Amotinar-se lo poble menut; *Pom:* MUTINER, se mutiner.

AMOXADOR, qui amoxa afalagant. Hic assentator, oris. **Amoxador, qui amoxa cariciant.** Hic delinitor, oris.

Pom: AMADOUEUR.

AMOXAMENT, *obra de amoxar afalagant*. Haec adulatio, onis. Hoc blandimentum, ti. Hae blanditiae, arum. Hoc lenocinium, nii. **Amoxament**, *obra de amoxar cariciant*. Haec delinitio, onis.

Pom: AMADOUEMENT.

AMOXAR a algú afalagant-lo. Alicui assentari, adulari. Alicuius benevolentiam blanditiis et assentationibus colligere. **Amoxar algú cariciant-lo**. Aliquem delinire. Alicuius animum lenire, delinire, demulcere, mitigare.

Tor: Amoxar; *Pom:* AMADOUER.

AMPARA (*en fet de justícia*). Bonorum obsignatio, (onis). Bonorum sub principis custodiam traditio, (onis). Bonorum sub principis manum traditio.

Pom: SAISIE.

2 manum ed.] manus Lac, Pom

---

2 manum. La preposició «sub» regeix cas acusatiu i, doncs, caldria esperar «manum» i no pas «manus».

AMPARAR los béns de algú (*en fet de justícia*). Alicuius bona obsignare. Alicuius bona sub custodis manum tradere. **Amparar, o defensar, a algú**. Quempiam tueri, protegere, defendere, tutari. Aliquem tegere praesidio. **Ell ha valentment amparada a la sua pàtria**. Patriam fortiter tutatus est. Patriae commoda vehementer propugnavit. Acerrimum se patriae defensorem praebuit, prestitit, ostendit. **Ampararse, o fer-se amo, de una ciutat**. Urbem occupare, interciperi. Urbem interceptam sibi asserere, vindicare, sumere. **Ampararse, o fer-se amo, de un camí**. Aditum obsidere, insidere. Aditum tenere praesidio. **Ampararse del bé ageno, usurpar lo bé ageno**. Rem alienam usurpare, occupare, vindicare. **Ampararse de algú, implorar lo auxili de algú**. Alicuius auxilium implorare. Adire aliquem ad poscendum praesidium.

Fon i Tor: Amparar; *Pom:* CHEMIN, EMPARER, *s'emparer de quelque chose*, PROTÉGER *quelqu'un*, RECOURIR, SAISIE.

1 obsignare *Ee*] obligare **3** Aliquem] *add. Lac* **7** Aditum] Itinera *Pom*

---

1 **AMPARAR ~ algú**. Traducció de l'expressió «Mettre les biens de quelqu'un en saisie», que figura s. v. SAISIE de *Pom*, on es fa avinent que s'ha documentat a l'obra d'Antoine Le Maistre. (V. Antoine LE MAISTRE, «Plaidoyé VII. Pour une fille desavouée par son père et par sa mère», a: *Les plaidoyez et harangues de Monsieur Le Maistre*, ed. de Jean ISSALI, París: Pierre le Petit, 1658 [1651], URL: <https://tinyurl.com/y3xbnsq6> [cons. 06-04-2019], pàg. 200).

AMPARO. Haec praesidium, ii.

Fon i Tor: Amparo, o defensa; *Pom:* MAIN-FORTE.

AMPLAMENT, *de ampla manera*. Ample. Fuse. Laxe. **Amplament**, *abundantment*. Abunde. Copiose. Affluenter. Affatim. Abundanter. Maxima largitate. **Explicar una qüestió amplament**. Fuse lateque quaestionem explicare. **Satisfeser amplament a les preguntes**. Abunde *vel* cumulate postulatis satisfacere.

Fon: Amplament; *Pom*: LARGEMENT, AMPLEMENT.

AMPLÀRIA. V. **Amplitut**.

AMPLE, *lo que és ampla*. Latus, a, um. In latum fusus, a, um. In latum diffusus, a, um. **La sua habitació és ampla**. Laxe habitat. **En llarch y en ample**. Longe lateque. **Ample rahonament**. Fusus sermo, (onis). Liberior et latior oratio, (onis). **La matèria és ampla**. Locus magnus est.

Pom: AMPLE, LARGE.

2 *En ~ ample*: 'arreu'.

AMPLIFICACIÓ. Haec amplificatio, onis. Haec exaggeratio, onis.

Tor: Amplificació; *Pom*: AMPLIFICATION.

AMPLIFICADOR. Hic amplificator, oris. ‖

33a AMU

Tor: Amplificador; *Pom*: AMPLIFICATEUR.

AMPLIFICAR *ab paraules alguna cosa*. Aliquid dicendo amplificare. Aliquid verbis adaugere. Aliquid sententiis exaggerare. Aliquid oratione diffundere. **Amplificar, o engrandir, una ciutat o un imperi**. Urbem aut imperium amplificare, augere. Urbis pmoeria aut imperii fines proferre, producere, prolatare.

Fon i *Tor*: Amplificar, Amplificar una oració; *Pom*: AMPLIFIER.

AMPLITUT, *amplària*. Haec latitudo, inis.

Tor: Amplitut, o amplura; *Pom*: LARGEUR.

AMPLITUT] Amplura *Fon*

AMPOLLA. Haec ampulla, ae. Haec orca, ae. Lati alvei angustique colli laguncula, (ae). **Inflar-se com una ampolla**. Ampullari. Ampullescere. In ampullae modum inflari. In orcam tumescere, turgescere. **Inflat com una ampolla**. Ampullatus, a, um. Ampullaceus, a, um. In ampullae modum tumidus, inflatus, turgidus, turgens, tumescens.

Fon: Ampolla de vidre; *Tor*: Ampolla; *Pom*: AMPOULE, AMPOULÉ.

1 ampulla *Pom*] apulla 2 modum] morem *Pom* 4 inflatus *Pom*] imflatus

ÀMSTERDAM, *ciutat en Holanda*. Hoc Amsterdamum, mi.

Pom: AMSTERDAN.

ÀMSTERDAM *Ee*] ÀMSTEDRAM

---

en Holanda] d'Holande

AMUNT, (*sense moviment*). Sursum. Supra. Superne. In sublimi. **Amunt**, (*ab moviment*). Sursum. Sursum versus. In sublime. In altum. **Anar amunt**. Sursum tendere, contendere. In sublime ferri. **Venir de amunt**. Superne descendere. Deorsum ferri. **Navegar riu amunt**. Adverso flumine navigare. Adversa remigare aqua. **Qui navega riu amunt**. Adverso flumine revector, a, um. **Qui està penjat peus per amunt**. Statutis sursum versus pedibus suspensus, a, um.

Tor: Amunt vaig; *Pom*: AMONT, CONTRE, HAUT, MONT, RAMER.

AMUSSAMENT de les dents. Hic stupor, oris. Haec hebetatio, onis. Dentium stupor. Dentium hebetatio.

Pom: AGACEMENT.

1 AMUSSAMENT] Amusement Fon, Mussament Tor

1 AMUSSAMENT: 'esmussament'.

AMUSSAR les dents. Dentes stupefacere, obstupefacere, hebetare, sopire. Dentibus stuporem afferre, accersere, inducere, ingenerare. **Lo such de les fruytes amussa lo tallant del ganivet**. Fructuum succus cultri aciem hebetat, elidit, enervat, stupefacit. **Jo tinch les dents amussades**. Mihi dentes hebescunt, stupescunt.

Tor: Amussar; *Pom*: AGACER.

1 AMUSSAR] Amusar-se Fon, Mussar Tor

1 AMUSSAR: 'esmussar'.

2-3 Lo such ~ ganivet. 1a doc. del verb *amussar* en el sentit de 'fer perdre el tall a una eina' segons el *DCVB*. Amb tot, aquest verb en el sentit al qual em refereixo ja figura a Font i a Torra amb grafies diferents.

AN.

ÀNADA, ànech o àneda, auzell. Haec anas, atis. **Ànada petita**. Haec anaticula, ae. **La ànada canta**. Anas tetrinnit. **Ànada mansa, o domèstica**. Anas cicur. **Ànada salvatje**. Anas fera. Anas silvestris. **Cosa de la ànada**. Anatarius, a, um. **Caminar com la ànada**. Anatis more incedere. Anatario ritu ingredi. Anatis in morem vacillare. Anatario incessu titubare. **Anada, obra de anar o caminar**. Hic itus, us. **Anada y tornada**. Itus et reditus, ([u]s). Itio et reditio, (onis). **Ell feu la anada del fum**. Abiit non reversurus.

Fon i Tor: Anada; *Tor*: Ànada, Ànada mansa o domèstica, Ànada salvatja, Viatje; *Pom*: CANARD, CANE.

2 tetrinnit Pom] tretinnit 4 com ed.] con 6 Itio et reditio, (onis)] add. Lac | Ell] add. Lac 7 reversurus Fon, Tor] reversus

1 *Ànada petita*] *Petit canard*

ANAGRAMMA. Hoc anagramma, atis. Hic anagrammatismus, mi.

Pom: ANAGRAMME.

ANAGRAMMA. 1a doc. d'aquest substantiu, avui *anagrama*, segons el *DECat*.

ANALOGIA, o proporció. Haec analogia, ae. Haec proportio, onis. Comparationis ratio, (onis). V. **Analògicament.**

Pom: ANALOGIE.

1 **ANALOGIA.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ANALÒGICAMENT, per analogia. Ex analogiae ratione. Proportione. Vi analogiae et proportionis. **Discòrrer analògicament.** Ex analogia quidpiam deducere. Ex proportione quidpiam cogere. Ex analogiae ratione quidpiam conficere, inferre.

Pom: ANALOGIE.

3 Ex ed.] Ex Ex

1 **ANALÒGICAMENT.** 1a doc. d'aquest adverbí segons el *DECat*.

ANÀLOGO, qui parla ab proporció. Analogus, a, um.

Pom: ANALOGUE.

ANÀLOGO. 1a doc. d'aquest adjectiu, avui *anàleg*, segons el *DECat*.

ANAPESTO, peu de vers. Hic anapestus, ti. **Cosa de || l'anapesto.** Anapesticus, a, um. 33b ANA

Pom: ANAPESTE, ANAPESTIQUE.

1 **ANAPESTO.** 1a doc. d'aquest substantiu, avui *anapest*, segons el *DECat*.

ANAR, o caminar. Incedere. Ingredi. Ire. Ambulare. Vadere. **Anar a grans passos.** Pleno gradu ingredi. **Anar avall.** Ima subire. In ima ferri, delabi. **Anar al revés.** Praeposteram viam insistere. **Anar amunt.** Altum locum subire. Sursum scandere. **Anar riu amunt.** Adverso flumine ire, navigare. Adverso flumine cursum tenere.
 5 **Anar son camí, fer son camí.** Viam suam abire. **Anar y venir.** Commeare. **Jo no faré sinó anar y venir, o jo no fas sinó anar y venir.** Eo redeoque. Mox rediero. **Ell no fa sinó anar y venir, ell no fa altra cosa sinó córrer.** Ultro citroque com-
 meat. Ire ac redire viam non desistit. **Anar a l'entorn de alguna cosa.** Rem obire, ambire, circumire. **Anar al fondo, enfundir-se.** Subsidiere. Desidere. **Anar al fon-**
 10 **do de la aygua, negar-se.** Demergi. Summergi. Aquis hauriri. **Anar al fondo de la aygua nadant.** In aquae fundum vel in aquae profundum se immergere. **Anar a peu.** Pedibus ire. Pedibus ingredi. **Anar a cavall.** Equo uti. Equitare. **Anar a cavall sobre de un bastó.** Equitare in arundine. **Anar per mar y per terra.** Ter[r]a marique iter facere. **Anar per aygua.** Navigio vehi. Nave ire. **Anar lliscant.** Lubrico gres-
 15 su progredi. **Anar de un pas ferm.** Presso gradu incedere. **Anar davant.** Praeire.

- Anteire. Praegredi. *Anar endarrera*. Retrocedere. Retrogredi. *Anar palpant*. Iter praetentare. *Anar a poch a poch y sense fer soroll*. Suspensio gradu ire. *Ahont anau tant apressurat?* Quo te corripis? Quo te proripis? *Ahont anau?* Quonam te confers? Quo te hinc agis? Quo tibi iter est? Quo te capessis? *Anar a algun lloch*.
- 20 In aliquem locum ire, venire, proficisci, contendere. In aliquem locum iter habere, intendere, contendere, dirigere. In aliquem locum se recipere. In aliquem locum se conferre. *Anar-se'n de algun lloch*. Ex aliquo loco discedere, abire. *Anar a habitar en altre lloch*. Migrare in alium locum. *Anar a dormir*. Petere somnum. *Anar a terra, càurer*. Prolabi. Concidere. *La casa anava a càurer*. Ruinam minabatur domus. Ruinae proxima erat domus. *Aquesta casa va a càurer*. Domus haec ruinae minatur. Domus haec ruinae est proxima. Domus haec labat, labascit. Domus haec prona in ruinam est. Domus haec proclivis est in ruinam. Domus haec praecipitat. *Ell anava a donar la ànima*. Agebat animam. *Anar davant de algú*. Aliquem antevertere, anteire, praegredi. Alicui praeire, anteire, praegredi. *Anau davant, jo vos seguiré*. I prae, sequar. Praei, sequar. *Dexau-lo vós anar*. Illum dimitte, mitte. Missum fac illum. Illum abire sine. *No tinch jo de anar lluny per a provar axò*. Non longe mi abeundum, ut id probem. *Avuy no van a la aula, la aula fa avuy feriat*. Scholae hodie vacant, cessant, feriantur. Gymnasium ab exercitationibus hodie vacat. *Anar en persona per a examinar alguna cosa*. In rem praesentem venire.
- 35 *Anar a vèurer, o visitar, a algú*. Aliquem adire, convenire, invisere. | Ad aliquem adire. Ad aliquem se conferre. *Anar a la encontre de algú*. Alicui obviam ire, prodire, procedere, progredi, venire, proficisci. Alicui obviam sese ferre. *Jo so anat a la encontre del meu pare*. Parenti meo obvius processi. Parenti meo obvius factus sum. Parenti meo obvius ivi. Parenti meo obvium me tuli. *Jo aniré al davant dels designes dels meus enemichs*. Inimicorum consilia praevertam occupabo. Inimicorum consiliis obviam ibo. *Ell vol anar a Roma*. Romam cogitat. Romam vult. *Com, o de quina manera, van les vostres coses?* Quo in statu res tuae sunt? In quem locum tua res est adducta, deducta, perducta? *Lo negoci anava bé*. Res ibat feliciter, bene, commode. Recte negotium procedebat. Prorsus ibat res. Ex sententia res succedebat. Ex sententia res belle cadebat. *Les nostres coses van mal o de mala manera*. Rebus nostris male est. Nostrae res perperam eunt. Nostrae res male habent. Nostrae res deteriore sunt statu. *Lo negoci va axí o de aquesta manera*. Res ita habet. Res ita se habet. Res in hoc statu est. Res eiusmodi est. Hoc loco res est. *Com anau de salut o com vos va?* Ut vales? Quam recte vales? *Axí va lo món*. Sic est hominum vita. Sic vivitur. Ita comparatum est. Comparata ita est hominum natura. *La cosa va de molt altra manera*. Longe alio modo se habet res. Longe aliter se res habet. *Anar lo gran camí, procehir senzillament*. Ingenue candideque agere. *Ell va a ésser lo més desdítat de tots los mortals*. Prope nihil abest quin sit mortalium miserrimus. *Nosaltres deixam anar totes les coses axí com Déu és servit*. Curam omnem sollicitudinemque abicimus. Curam omnem sollicitudinemque in Deum reicimus. Omnia permittimus Deo. Suo cursu labi omnia sinimus. Nulla

cuiusque rei nos cura movet, tangit, afficit. **Lo meu cavall va bé per a mi.** Meus me percommode vehit equus. **Aquest cavall va bé o camina molt.** Hic equus incedit celeri gradu, veloci gradu, pleno gradu. **Anau a la forca!** (*flastomant*). Abi in malam crucem! **Anau en mala hora!** (*flastomant*). Abi in malam rem malumque cruciatum!

Fon i Tor: Anar; *Fon:* Anar devant de altre, Anar al derredor; *Tor:* Anar davant de algú, Anar-se'n, Anar al llit, o a dormir, Anar a cavall, Anar a peu, Anar a l'entorn, Anau en mala hora; *Pom:* ALLER.

2 ingredi] ingreditur *Pom* **8 a l'entorn**] al derredor *Fon* **9** Subsidiere. Desidere *ed.*] Subsidiere. Desidere. Subsidiere. Desidere **12** ingredi] iter ingredi *Pom* **22 de algun lloch**] *add. Lac* | Ex aliquo loco] *add. Lac* **28 davant**] devant *Fon* | **de algú**] de altre *Fon* **32** mi] mihi *Pom* **50** Ita¹ *Pom*] In

5 Anar son camí] *Aller son chemin* **52 Anar lo gran camí**] *Aller son grand chemin*

ANARQUIA, *estat sense superior*. Haec anarchia, ae. Capitis expers politia, (ae). Sine capite politicus status, (us).

Pom: ANARCHIE.

ANATHEMA, *execració*. Hoc anathema, atis.

Pom: ANATHÈME.

ANATHEMA. 1a doc. d'aquest substantiu, avui *anatema*, segons el *DECat*.

ANATHEMATISAR a algú. Aliquem execrari. Aliquem diris devovere. Alicuius caput inferis devovere.

Pom: ANATHÉMATISER *quelqu'un*.

1 ANATHEMATISAR] ANATHÉMATISER

ANATOMIA. Haec anatome, es. Haec anatomia, ae. Animantis incisio, (onis). Chirurgica animalis dissectio, (onis). **Art de la anatomia**. Haec anatomice, es. Incidendi ars, (tis). Dissecandi scientia, (ae). **Cosa pertanyent a la anatomia**. Anatomicus, a, um. **Fer una anatomia**. Ex arte anatomiae corpus animantis dissecare, incidere.

5 Perit en la art de la anatomia, anatòmich. Hic anatomicus, ci. Anatomicae artis peritus, (ti). Medicus sector, (oris). Sector chirurgicus. ||

34b ANG

Pom: ANATOMIE, ANATOMIQUE, ANATOMISER, ANATOMISTE.

ANATÒMICH. V. Anatomia.

Pom: ANATOMIQUE.

ANATÒMICH. 1a doc. d'aquest mot, avui *anatòmic*, segons el *DECat*.

ANCA, *part del cos*. Hic *vel* haec clunis, nis. Haec nates, is. Haec natis, is. **Les anques**. Hoc tergum, gi. Hae nates, tium.

Fon i Tor: Anca; *Pom:* FESSE, FESSIER.

1 Hic *Ee*] Haec

ANCIÀ. V. Vell.

Fon: Ancià en edat; *Tor:* Ancià, o vell.

ANCIÀ. Segons el *DECat*, *ancià* és una «formació purament francesa». Tot i amb això, la recullen totes les fonts catalanes.

ANCIANA. V. Vella.

Tor: Anciana, o vella.

ANCONA, ciutat en Itàlia. Haec Ancona, ae. **Marca de Ancona.** Anconitanus ager, (gri). Anconitana marchia, (ae). Hoc Picenum, ni. **Qui és de la marca de Ancona.** Hic, haec Picens, tis. Hi Picentes, tium.

Pom: ANCONE.

1 en Itàlia] d'Italie

ÀNCORA. Haec ancora, ae. **Llansar la àncora per a assegurar la nau.** Ancoram iacere, mittere, demittere, figere, deicere. Iactis ancoris navem firmare. **Llansar la àncora en algun lloch per a estar-hi.** Positis ancoris vel fixis ancoris vel statutis ancoris sistere, consistere, considerare. Iactis ancoris subsistere. **Alsar la àncora per a fer vela.** Ancoram tollere, moliri, vellere. **Corda de la àncora.** Hoc ancorale, lis. Ancorarius funis, (nis). Ancorarius rudens, (tis). **Estar a la àncora.** Stare in ancoris vel ad ancoras.

Fon i Tor: Àncora; *Fon:* Llançar la àncora, Corda del àncora, Arrancar la àncora per a partir; *Tor:* Llançar les àncores, Alsar les àncores, Corda de àncora; *Pom:* ENCHRE de navire, ANCRE pour écrire.

1 Llansar] Llançar *Fon* **2** navem] navim *Pom* **5** de la àncora] del àncora *Fon*, de àncora *Tor*

ANDALUZIA, província de Espanya. Haec Andalusia, ae. **Qui és de Andalusia.** Andalusius, a, um. Wandalusius, a, um.

Pom: ANDALOUSIE.

ANDES. Hoc ferculum, li. Hoc gestatorium, rii. **Andes per a portar a un malalt.** Valetudinarium ferculum. Aegri gestatorium. **Andes de llitera.** Lecticae ferculum. Lecticarium gestatorium. **Andes per a portar rellíquies.** Haec tensa, ae. **Andes per a portar als morts.** Hoc feretrum, tri. Haec sandapila, ae. Hoc capulum, li. **Portador de andes de morts.** Hic sandapilarius, rii. Hic vespillo, onis.

Tor: Andes, o llit de morts; *Pom:* BRANCAR, CERCUEIL.

4 Hoc capulum, li] Hic capulus vel hoc capulum, li *Pom*

ANDREU, nom de home. Hic Andreas, eae.

Pom: ANDRÉ.

ANDRINÒPOLI, ciutat en Grècia. Haec Andrinopolis, is.

Pom: ANDRINOPLE.

ANDRINÒPOLI] ANDRINOPLE *en Grècia*] *de Grèce*

ANDRO, *isla de l'Arxipèlago*. Haec Andros, i.

Pom: ANDRI.

ANDRO] ANDRI

ANDRÒGINO, *qui és juntament mascle y femella*. Hic androgynus, ni. Hic hermaphroditus, ti.

Pom: ANDROGYNE.

1 **ANDRÒGINO**. 1a doc. d'aquest substantiu, avui *androgin*, segons el *DECat*.

ANDRÒMEDA, *nom de dona*. Haec Andromede, es.

Pom: ANDROMÈDE.

ÀNECH. V. **Ànada**.

ANECI, *ciutat en Saboya*. Hoc Annecium, cii.

Pom: ANECY, ANNECY.

en Saboya] *de Savoye*

ÀNEDA. V. **Ànada**.

Tor: Àneda.

ANELL. Hic annulus *vel* anulus, li. **Petit anell, anellet**. Hic annellus *vel* anellus, li. **Anell per a sagellar**. Signatorius anulus. **Cap de l'anell**. Anuli caput, (itis). Anuli bulla, (ae). Anuli umbilicus, (ci). **Qui fa anells**. Hic anularius, rii. **Cosa de l'anell**. Hic, haec anularis, hoc re. **Posar un anell al dit**. Digito *vel* in digitum anulum inserere, indere, inducere. **Tràurer del dit a un anell**. Anulum de digito detrahere.

Fon i Tor: Anell; *Pom:* ANNEAU.

1 **Petit anell**] *Petit anneau*

4-5 *Digito ... anulum ... inducere*. Pomey documenta aquesta construcció a Ciceró. (V. CICERO, *De officiis, op. cit.*, III, 38).

ANELLA de ferro. Ferreus anulus, (li).

Tor: Anell de ferro.

ANELLA] Anell *Tor*

ANELLET. V. **Anell**.

ANELLETA de aurella. Auricularius anellus, (li).

Pom: BOUCLE.

Auricularius *Ee*] Auriculairus

ÀNET, *herba olorosa*. Hoc anethum, thi.

Tor: Ànet, herba; *Pom:* ANET.

ÀNGEL. Hic angelus, li. Numinis administer et nuntius. *Àngel de la guarda*. Custos angelus. Custos genius, (nii). Genius tutelar. Genius tutelarius. *Lo que pertany a l'àngel, angèlich*. Angelicus, a, um. ¶

35a ANI

Fon i Tor: Àngel; *Fon:* Àngel de la guarda; *Tor:* Àngels de la guarda; *Pom:* ANGE, ANGÉLIQUE.

ANGÈLICH. V. Àngel.

ANGIERS, *ciutat en França*. Hoc Andegavum, vi. Haec Iuliomagus, gi. Hi Andes, ium. *Qui és de Angiers*. Hic, haec Andegavensis, hoc se. Andinus, a, um. Hic, haec Andes, is.

Pom: ANGERS.

---

1 vi *Pom*] ni

---

1 ANGIERS] ANGERS | *ciutat en França*] *ville capitale d'Anjou*

ANGLANTINA, o *englantina, flor*. Hispanicum gesminum, (ni).

Pom: Jasmin d'Espagne, s. v. FLEUR.

ANGOLA, *ciutat y província en Àfrica*. Haec Angola, ae.

Pom: ANGOLA.

---

en Àfrica] *d'Afrique*

ANGOLESMA, *ciutat en França*. Haec Inculisma, ae. Haec Engolisma, ae. *Qui és de Angolesma*. Hic, haec Inculismas, atis. Hic, haec Inculismensis, hoc se.

Pom: ANGOULESME, ANGOUMOIS.

---

1 *ciutat en França*] *ville capitale de l'Angoumois*

ANGONAL, *part del cos que junta la cuxa ab lo ventre*. Hoc inguen, inis. *Cosa de l'angonal*. Inguinari, a, um.

Tor: Angonal; *Pom:* AINE.

---

1 inguen, inis *Ee*] inguens, ini

---

1 **ANGONAL**. 1a doc. d'aquest substantiu, avui *engonal*, segons el *DCVB*, però ja el documento en el diccionari de Pere Torra.

ANGORI, *ciutat en Galàcia*. Haec Ancyra, ae.

Pom: ANGOURI.

Galàcia *ed.*] Galícia

---

en Galàcia] *de Galatie*

ANGUILA, *peix*. Haec anguilla, ae.

Fon i Tor: Anguila; *Pom:* ANGUILLE.

ÀNGUL. Hic angulus, li. **Cosa que té ànguls**. Angulatus, a, um. **Cosa que té molts ànguls**. Angulosus, a, um. **Cosa que té dos ànguls**. Digonius, a, um. **Cosa que té tres ànguls**. Triangulus, a, um. Trigonus, a, um. Trigonius, a, um. **Cosa que té quatre ànguls**. Quadrangulus, a, um. Tetragonus, a, um. Tetragonius, a, um.

Pom: ANGLE.

ANGULAR. Hic, haec angularis, hoc re.

Pom: ANGULAIRE.

ANGÚNIA. V. **Angústia**.

ANGÚNIA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ANGUNIAR. *Anguniar-se*. V. **Angustiar**.

ANGUNIAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

ANGUNIAT. V. **Angustiat**.

ANGUNIAT. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ANGÚSTIA, o **angúnia**, **de l'ànimo**. Hic angor, oris. Haec anxietas, atis. Haec sollicitudo, inis. **Ab angústia**. Anxie. Cum anxietate. Cum anxitudine. V. **Angustiar**. **Estretura**.

Fon i Tor: Angústia de l'ànimo; *Pom:* ANGOISSE.

ANGUSTIAR, o **anguniar**, **a l'ànimo de algú**, **causar angústia**, o **angúnia**, **a l'ànimo de algú**. Aliquem angere, discruciare. Aliquem sollicitum reddere. Aliquem anxium habere. Aliquem anxietate vexare. Alicui angorem afferre, creare, parere. **Lo que angústia a l'ànimo, lo que causa angústia, o angúnia, a l'ànimo**. Angorem afferens, (tis). Angorem creans, (tis). Angorem pariens, (tis). **Angustiar-se**, o **anguniar-se**, **tenir lo ànimo en angústia o angúnia**. Angi animo. Angi intimis sensibus. Anxio et sollicito animo esse. Angore premi. Angoribus confici. Se angoribus dedere. Sese angere ac discruciare.

Fon: Angustiar; *Tor:* Angustiar, atormentar o dar pena; *Pom:* ANGOISSE, ANGOISSEUX.

---

3 anxietate] anxitudine *Pom*

ANGUSTIAT, **anguniat**. Anxius, a, um. Angore affectus, a, um. Anxietatem patiens,

(tis). Anxitudine laborans, (tis).

Fon i Tor: Angustiat; *Pom:* ANGOISSE.

ÀNIMA. Haec anima, ae. Hic animus, mi. *Petita ànima, animeta.* Haec animula, ae. Hic animulus, li. *Dar la ànima, espirar.* Animam agere, efflare, expirare, amittere, exhalare. Expirare. Extremum spiritum reddere, edere. *Lo que té ànima, animat.* Animatus, a, um. Anima praeditus, a, um. *Qui no té ànima, no animat, inanimat.*
 5 Inanimus, a, um. Inanimatus, a, um. Hic, haec inanimis, hoc me. *Qui ha perduda la ànima.* Exanimus, a, um. Exanimatus, a, um. Hic, haec exanimis, hoc me. *Ànima vegetativa.* Anima alens. Anima altrix. Anima cuius virtute plantae vigent, crescunt, germinant, || frondescunt, florent ac vivunt. *Ànima sensitiva.* Anima sentiens. *Ànima racional.* Rationis particeps animus *vel* anima. *Hi ha més de cent mil*
 10 *ànimes, o persones, en aquesta ciutat.* Amplius centena hominum *vel* capitum millia numerantur in hac urbe. *A ninguna ànima, o persona, jo ho diré.* Nemini mortalium dicam. *Ninguna ànima, o persona, hi he jo vista.* Mortalium neminem ibi vidi. *Ànimes dels defunts.* Hi manes, ium. Pii manes. Mortuorum animae. *Ànimes del purgatori.* Animae piaculari flamma eluentes apud inferos suas maculas. Ani-
 15 mae ignibus addictae piacularibus. *Ànimes dels condemnats.* Hae umbrae, arum. Impii manes. Animae sempiternis addictae suppliciis. Animae aeternis cruciatae flammis. *Ànimes dels benaventurats.* Animae beatae. Animae aeterna felicitate potientes in caelo. Animae donatae sempiterna gloriae mercede. *Ànima separada del cos.* Animus a corpore seiunctus. Animus corpore laxatus. Animus corporeis
 20 *vinculis exolutus.* V. **Animar. Animat.**

Fon i Tor: Ànima ab què vivim; *Fon:* Ànima i enteniment; *Tor:* Ànima, o enteniment; *Pom:* ÂME.

9 *vel Pom] om. Lac*

9–10 *Hi ha ~ ciutat.* 1a doc. del substantiu *ànima* en el sentit de ‘persona’ segons el *DCVB*.

ANIMACIÓ, obra de dar ànima. Haec animatio, onis.

Pom: ANIMATION.

ANIMAL. Hoc animal, lis. Hic, haec, hoc animans, tis. *Cosa pertanyent a l’animal.* Hic, haec anim[a]lis, hoc le. *Animals que caminan rossegant-se.* Haec reptilia, ium. *Animals que nadan.* Haec natatilia, ium. *Animals que viuen dins la aygua.* Haec aquatilia, ium. *Animals criats en les cases.* Haec altilia, ium. *Animal engendrat de diferents espècies.* Hic, haec h[i]bris, idis. Hic, haec hibrida, ae.
 5

Fon i Tor: Animal; *Tor:* Animal que nada, Animal que va rosegant per terra; *Pom:* ANIMAL, MÉTIS.

5 *hibrida] hybrida Pom*

ANIMAR a alguna cosa, dar ànima y vida a alguna cosa. Aliquid animare. *Animar a algú per a fer alguna cosa, dar ànimo a algú per a fer alguna cosa.* Ad aliquid quempiam incitare, animare, impellere, accendere, incendere. *Animar al menut*

poble contra de la nobleza. Plebem in nobiles concitare, inflammare, incendere.

Fon: Animar; *Tor:* Animar, dar ànima, vida o esfors, Animar, o exortar; *Pom:* ANIMER.

3 *quempiam] aliquem Pom*

3-4 *menut poble] menu peuple*

ANIMAT, *lo que té ànima.* Animae compos, (otis). ***Animat a fer alguna cosa, qui té gran ànimo per a fer alguna cosa.*** Ad aliquid incensus, incitatus, animatus, inflammatus, a, um. Qui ad aliquid faciendum incenso studio fertur, rapitur, excitatur, impellitur. ***Animat, o irat, contra de algú.*** Alicui infensus, offensus, incensus, iratus, a, um. In aliquem graviter commotus, inflammatus, concitatus, offensus, a, um.

Pom: ANIMÉ.

ANIMETA. V. Ànima.

ÀNIMO, *coratje.* Hic animus, mi. Haec audacia, ae. ***Gran ànimo.*** Animus generosus. Animus constans. Animus fortis. Animus magnus. Animus praestans. ***Tenir bon ànimo y bona esperansa.*** Confidere animo et spe. ***Grandesa de ànimo, animositat.*** Animi magnitudo, (inis). Animi firmitas, (atis). Animi constantia, (ae). Animi fortitudo, (inis). Animi praestantia, (ae). ***Ell és dotat de un gran ànimo.*** Animo viget. Animi vigore praestat. Animo excellit. Excellentis est animi. Excellenti est animo. Excellenti animo praeditus est. ***Ell pert lo ànimo.*** Animo *vel* animis cadit, concidit, iacet, deficit, languet. Animo *vel* animis non *vi-*ll get. Despondet. Animum despondet, demittit, abicit, imminuit, contrahit, deponit. Animos destituit. Animo destituitur. ***Ell no té ànimo o és sense ànimo.*** Animus illi sine animo est. Abest animus ab animo eius. Animus illi deest. ***Ell té poch ànimo.*** Est animi abiecti. Est animi pusilli. Est animi exilis. Est animi angusti. Est animi fracti. Est animi demissi. Est animi deiecti. Est animo demisso, infirmo, imbecillo, fracto, abiecto, angusto, levi, remisso. Infirmus ab animo est. ***Dar ànimo a algú.*** Alicuius animum excitare, erigere, confirmare, recreare, corroborare, accendere, inflammare. Alicuius animos inflare. Alicui animos addere. ***Abaxar lo ànimo de algú, fer pèdrer a algú lo ànimo.*** Alicuius animum frangere, debilitare, infringere. ***Jo vull que vós tingau bon ànimo.*** Iubeo te bono esse animo. Iubeo te habere bonum animum. ***Cobrar ànimo.*** Animum recipere, colligere, revocare, renovare, recuperare. Se recipere. Se colligere. Ad fortitudinem revocari. In pristinam animi magnitudinem restitui, asseri, vindicari. ***Jo he cobrat ànimo.*** Mihi accessit animus. Novos animos sumpsi. ***Jo tinch bon ànimo, emperò les forses me faltan.*** Animus mihi praesto est, at vires desunt. Viribus non animo deficior. ***Bon ànimo, fill meu!*** M[a]cte, fili! Macte animo, fili! Bono esto animo, fili! Animo adsis, fili! Age sis, fili! ***Bon ànimo, minyons, no tingau por!*** Macti animis, pueri! Macti estote, adulescentes! Liquido este animo timoremque deponite, pueri! V. **Animar. Animat.**

36a ANL

Fon: Dar ànimu a algú; *Tor:* Donar ànimu o coratje ad algú, Tenir poch ànimu o coratje, Bon ànimu o coratje tenim, Cobrar ànimu o esforços; *Pom:* COURAGE.

6-7 Excellenti est animo] *add. Lac* 7 Animo ed.] Animi *Pom, Lac* 24 fili!²] *add. Lac* | fili!³] *add. Lac* 26 pueri!] *add. Lac*

3 *Confidere* ~ *spe.* Pomey atribueix aquesta expressió a Ciceró. (V. CICERO, *Epistulae ad Quintum fratrem* [d'ara end. cit. com *QFr.*], I, 2, 16).

ANIMÓS, coratjós. Magnanimus, a, um. Generosus, a, um. Animosus, a, um.

Fon: Animós; *Tor:* Animós, o qui té coratje; *Pom:* COURAGEUX.

ANIMOSAMENT, coratjosament. Fortiter. Animose. Strenue. Generose. Audacter. Viriliter. Acri animo. Magno animo.

Fon: Animosament; *Tor:* Animosa o valentment; *Pom:* COURAGEUSEMENT, RÉOLUTION.

ANIMOSITAT. V. Ànimu.

Fon i Tor: Animositat.

ANJOU, ducat en França. Andegavensis ducatus, (us). Andinus ducatus. **Província de Anjou.** Andegavensis provincia, (ae). Andinus ager, (gri).

Pom: ANJOU.

1 en França] de France 1-2 **Província de Anjou**] *Le pays d'Anjou*

ANIQUILADOR, qui aniquila. Hic deletor, oris. Hic exstinctor, oris. Hic exterminator, oris.

Pom: ANÉANTISSEUR.

2 oris *Pom*] onis

ANIQUILAMENT. Hic interitus, us. Haec exstinctio, onis. Haec abolitio, onis. Hoc excidium, dii.

Pom: ANÉANTISSEMENT.

ANIQUILAR a alguna cosa. Aliquid destruere, perdere. Al[i]quid delere funditus. Aliquid exstinguere penitus. Aliquid in nihilum redigere. **Aniquilar-se.** Ad nihilum recidere. Ad nihilum redigi. Ad nihilum venire. Interire. Interire in nihilum.

Pom: ANÉANTIR quelque chose.

ANÍS, herba y grana. Hoc anisum, si.

Fon: Anís; *Tor:* Anís, herba; *Pom:* ANIS.

ANIVERSARI. Anniversarius, a, um. Annuus, a, um. Annua dies, (ei). Anniversaria dies. **Aniversari de un defunt.** Anniversaria feralia, (orum). Anniversaria parentalia, (ium). Exeuntis anni sacra feralia. Parentalium anniversaria dies. Feraliorum

anniversaria dies. ***Fer, o celebrar, lo aniversari de un defunt.*** Exeuntis anni iusta feralia demortuo reddere, solvere, celebrare, persolvere. Defuncti obire annua parentalia.

Fon i *Tor*: Aniversari de difunts; *Pom*: ANNIVERSAIRE.

1 Anniversaria *Pom*] Anniversalia

ANLLÀ, o enllà. Feu-vos anllà. Te summove. ||

36b ANT

Tor: Anllà, tira llà, fes-ho o fes-te enllà.

ANNALS, història escrita per anys. Hi annales, ium. Annalis historia, (ae). Annalium monumenta, (orum). ***Escriurer los annals.*** Annales conficere. Annalium monumentis res gestas mandare. ***Esriptor dels annals.*** Annalium confector, (oris). Annalium scriptor, (oris).

Pom: ANNALES, ANNALISTE.

1 ANNALS] Anals de història *Fon, Tor*

ANNATA, renda de l'any que ha vagat un benefici eclesiàstich. Beneficii ecclesiastici annum vectigal, (lis). Sacerdotii vacantis annui reditus, (uum).

Pom: ANNATE.

1 ANNATA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

ANNEXO, lo que està annexo a altra cosa. Haec appendix, icis.

Pom: ANNEXE.

ANNOBLIMENT. V. Ennobliment.

ANNOBLIR. V. Ennoblir.

ANNUAL. Annuus, a, um.

1 ANNUAL] Añal *Fon*

ANNUVOLAR-SE. V. Ennuvolat-se.

ANNUVOLAR-SE] Anuvolar-se *Fon*; Annovolar-se *Tor*.

ANNUVOLAT. V. Ennuvolat.

ANOMENADAMENT. Nominatim. Speciatim.

Pom: NOMMÉMENT.

ANOMENAR, o nomenar, a algú per son nom. Aliquem appellare, nuncupare, nominare. ***Anomenar a alguna cosa per son propri nom.*** Aliquid proprio vocabulo nominare, nuncupare, appellare. ***Com se anomena ell?*** Ut vocatur? Quomodo appellatur? Qui nominatur? Quod nomen illi est? Quod nomen habet? Quo vo-

5 catur nomine? Quo illum vocant nomine? **Ell se anomena Pere.** Petrus vocatur, appellatur, dicitur. Ei nomen est Petrus. Ei nomen est Petri. Ei nomen est Petro. Petri nomen habet. Petrum vocant. **Anomenar a algú, imposar, o posar, nom a algú.** Aliquem nominare, nuncupare. Alicui nomen imponere, indere, adscribere. **Anomenar, o elegir, embaxadors.** Legatos designare, legere, nuncupare, deligere. **Anomenar al seu hereu, constituyr al seu hereu.** Haeredem nuncupare, dicere, edicere.

Tor: Anomenar a cada hu per son nom; *Pom:* APPELLER quelqu'un pour le faire venir, NOMMER.

9–10 deligere] diligere *Pom*

ANS bé, [o] antes bé. Immo. Imo. Immo vero. Quin immo. Quin potius.

Fon: Antes bé; *Tor:* Ans bé; *Pom:* AINS.

ANSA, o nansa. Haec ansa, ae. **Petita ansa, anseta.** Haec ansula, ae. **Cosa que té ansa.** Ansatus, a, um. Ansa instructus, a, um.

Fon: Ansa; *Tor:* Ansa, o nansa; *Pom:* ANSE.

1 **Petita ansa**] *Petite anse*

ANSEÀTICH, ciutats anseàtiques en Alemanya. Anseaticae urbes, (ium). In Germania liberae civitates, (tum).

Pom: ANSÉATIQUE.

ANSETA. V. Ansa.

ÀNSIA, cuydado molest y pesat. Haec anxietas, atis. Sollicitae et anxiae curae, (arum). Anxia sollicitudo, (inis). Sollicitudinis anxietas. Hic angor, is. **Posar a algú en ànsia.** Alicuius animum angere. Aliquem anxium ac sollicitum reddere. Aliquem habere anxium. Aliquem sollicitare vehementerque angere. **La ànsia contínua en què jo estich no me dona repòs algú.** Angit animum cottidiana cura. **Qui està carregat de ànsies.** Qui animo est anxio et sollicito.

Tor: Ànsia, tenir ànsia; *Pom:* ANXIÉTÉ, SOUCY.

2 Hic angor, is] *add. Lac*

ANSIÓS, qui està en ànsia. Anxius, a, um. Sollicitus, a, um.

Pom: ANXIÉ.

ANTÀRTICH. Antarcticus, a, um.

Pom: ANTARCTIQUE.

ANTECEDENT. Hic, haec, hoc antecedens, tis.

Pom: ANTÉCÉDENT.

ANTECESSOR. Hic antecessor, oris. Qui antecessit, [qui] praecessit. ||

Tor: Antecessor.

ANTECESSOR] Antecesor *Fon* Hic antecessor, oris] *add. Lac*

ANTENA, o *entena, de nau*. Haec antenna, ae. Hae antennae, arum. **Tenir les antenes altes per a fer vela**. Erectis antennis stare paratum ad vela facienda.

Fon: Antena de nau; *Tor*: Antena; *Pom*: ANTENNE de navire, VERGUES de navire.

ANTEPASSATS. Hi maiores, rum. Hi patres, um. **Segons lo costum dels nostres antepassats**. More maiorum. Patrio more. Avito more. Ex maiorum more ac usu.

Tor: Antepassats; *Pom*: ANCÊTRES.

---

1 **ANTEPASSATS**] Antepasats *Fon*

ANTEPOSAR. V. **Preferir**.

Fon i *Tor*: Anteposar.

ANTERIOR. Hic, haec anterior, hoc ius. Hic, haec antiquior, hoc ius. Hic, haec prior, hoc ius. Hic, haec superior, hoc ius. **Data anterior de una carta**. Dies antiquior adscripta literis.

Pom: ANTÉRIEUR.

---

1 haec¹ *Pom*] hoc **2** antiquior *Pom*] antiquior

2-3 *Dies ~ literis*. Pomey atribueix aquesta expressió a Ciceró. (V. *QFr.*, III, 1, 3).

ANTERIORITAT. Haec antecessio, onis.

Pom: ANTÉRIORITÉ.

ANTERIORMENT. Anterius. Prius. Superius.

Pom: ANTÉRIEUREMENT.

ANTES. V. **Abans**. **Antes bé**. V. **Ans bé**.

Fon i *Tor*: Antes.

ANTICAMBRA. Hoc procoetium, tii. Anterius cubiculum, (li).

Pom: ANTICHAMBRE.

ANTICAMBRA] ANTICHAMBRE

ANTICAMBRA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

ANTICH, lo que és *antich*. Antiquus, a, um. Priscus, a, um. Vetustus, a, um. Pristinus, a, um. Hic, haec, hoc vetus, eris. **Los antichs**. Hi veteres, rum. Hi antiqui, orum. Hi prisci, orum. **Lo que és molt antich**. Pervetustus, a, um. Perantiquus, a, um. **Segons lo ús y costum dels antichs**. Prisce. Prisco more. Veteri more. Veterem in modum. **És costum antich de aquesta acadèmia**. Huius academiae patrius mos est. Huius academiae consuetudo vetus est. Huius academiae mos est pristinus. **Coses**

de les quals no podem recordar-nos per a ésser molt antigas. Res a memoria nostra propter vetustatem remotae. **Lley antiga.** Antiqua lex, (gis). Lex prisci usus. Lex veteris instituti. Lex veteris moris. Lex iam pridem instituta. Lex iam dudum
10 inducta. Lex antiquo usu firmata. **Nostra antiga amistat.** Nostra iam inveterata amicitia, (ae).

Tor: Antich, o de molt temps, Antiga cosa; *Pom:* ANCIEN.

1 ANTICH] Antic *Fon* **9** veteris²] vetusti *Pom* **10** inveterata *Ee*] invenerata

ANTICIPACIÓ. Haec anticipatio, onis. Haec anteoccupatio, onis.

Pom: ANTICIPATION.

ANTICIPADAMENT. Anticipato. Ex anticipato. Praerogativo iure. Prae manu. **Jo vos dono cent doblés anticipadament.** Aureos centenos praerogo. Praerogativae pecuniae centenos aureos tibi numero. **Pagar anticipadament.** Repraesentare pecuniam debitam.

Pom: AVANCE, MAIN.

2 doblés] écus

1 ANTICIPADAMENT. 1a doc. d'aquest adverbi segons el *DCVB*.

ANTICIPAR alguna cosa. Aliquid antevenire, praevenire, antevertere, anteoccupare, anticipare, occupare, praeoccupare, repraesentare.

Fon: Anticipar; *Tor:* Anticipar, guanyar per la mà; *Pom:* ANTICIPER.

ANTICIPAT diner. Repraesentata pecunia, (ae).

Pom: AVANCÉ.

ANTIDATA de escriptura. Scripti praelatus dies, (ei). Scripturae antelatus dies. Scripturae relatus dies. Scripturae repetitus ante dies.

Pom: ANTIDATE.

1 ANTIDATA] ANTIDATE

1 ANTIDATA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

ANTIDATAR una escriptura. Scripturae diem referre, anteferre, praeferre. Scripturae diem ante repetere.

Pom: ANTIDATER une écriture.

1 ANTIDATAR] ANTIDATER

1 ANTIDATAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB*.

ANTÍDOTO, contraverí. Hoc antidotum, ti. Haec antidotus, ti.

Fon i Tor: Antídoto contra verí; *Pom:* ANTIDOTE.

ANTÍDOTO. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest substantiu al diccionari de Pere Labèrnia, però

ja figura als diccionaris de Font, Torra i Lacavalleria.

ANTÍFONA. Haec antiphona, ae. Incentivum carmen, (inis). Versiculi praecentio, (onis).

Pom: ANTIENNE.

1 ANTÍFONA] ANTIENNE

ANTIGALLA. Antiquitatis obsoletum monumentum, (ti). *Amich de antigalles.* Hic antiquarius, (rii).

Fon i Tor: Antigalles; *Pom:* ANTIQUAILLE, ANTIQUAIRE.

1 obsoletum monumentum] obsoleta monumenta *Pom*

ANTIGAMENT. Antiquitus. Olim. Quondam. Priscis temporibus. Veterum memoria. Prisco saeculo. Maiorum aetate. ||

Fon i Tor: Antigament; *Pom:* ANCIENNEMENT.

37b ANU

ANTÍGONA, nom de dona. Haec Antigone, es.

Pom: ANTIGONE.

ANTÍGONO, nom de home. Hic Antigonus, ni.

Pom: ANTIGONE.

ANTIMÒNIA, pedra mineral. Hoc stibium, ii. Hoc stimmi. *Antimònia preparada.* Stibium ex medicinae lege temperatum. Stibium factum medicinae arte remedium.

Pom: ANTIMOINE.

1 *Antimònia ed.*] *Antomònia*

ANTIOQUIA, ciutat en Síria. Haec Antiochia, ae. *Qui és de Antioquia.* Antiochenus, a, um.

Pom: ANTIOCHE.

1 en Síria] de Syrie

ANTIPAPA. Hic pseudopontifex, icis. Hic antipapa, ae.

Pom: ANTIPAPE.

ANTIPATHIA. Haec antipathia, ae. Rerum mutua repugnantia, (ae). Rerum mutua abalienatio, (onis). Naturalis rerum inter se discordia, (ae). Naturale odium, (dii). Insitum a natura dissidium, (dii). *Tenir antipathia ab algú.* Ab aliquo odio naturali refugere. Ab aliquo abalienato esse animo. Ab aliquo discordare, dissidere.

Pom: ANTIPATHIE.

3 dissidium *Pom*] dissidium

1 ANTIPATHIA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ANTÍPODA. Hic antipus, podis. Hic antichthon, onis. **Los antípodes tenen los peus oposats als nostres.** Antipodes adversis vestigiis stant contra vestigia nostra. Antipodes adversa nobis urgent vestigia.

Fon: Antípodes; *Pom:* ANTIPODE.

1 antichthon *ed.*] antichton *Pom, Lac* | **antípodes**] Antípodas *Tor*

2-3 *Antípodes ~ vestigia.* Pomey atribueix aquest passatge a Ciceró. (V. CICERO, *Academicæ quaestiones*, IV, 123; v. també CICERO, *De re publica*, VI, 21).

ANTIQUITAT. Haec antiquitas, atis. Haec vetustas, atis. **La antiquitat, los antichs.** Maiorum aetas, (atis). Priscorum temporum homines, (num). Antiquitas. **De tota antiquitat.** Ab omni aevo. Ab omni memoria. Ex hominum memoria. Ab ultima antiquitate. Iam inde ab ultima antiquitate. Ab hominum memoria. Post hominum
5 memoriam. Iam usque ab antiquis temporibus. **Aquesta oració sab a la antiquitat.** Haec oratio antiquitatem redolet. Haec oratio paulo obsoletior est.

Fon i Tor: Antiquitat; *Pom:* ANTIQUITÉ, ANCIENNETÉ.

ANTIRAHÓ. Haec iniquitas, atis. Haec iniuria, ae. **La rahó no és més antiga que la antirahó.** Coeva est iuri iniuria. Vetustate non antecedit iniquitatem aequitas.

Pom: ANTI-RAISON.

1 **ANTIRAHÓ.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

1-2 **La rahó ~ antirahó.** Versió catalana de la sentència de Guez de Balzac «*La Raison n'est pas plus ancienne que l'Anti-Raison*». (V. Jean-Louis GUEZ DE BALZAC, «Lettre III. À monsieur du Puy, conseiller du Roy en ses conseils, et bibliothécaire de sa Majesté», (de 20-10-1644), a: *Les oeuvres de monsieur de Balzac divisées en deux tomes*, Thomas Jolly, Paris, 1665, URL: <http://tinyurl.com/y2b6xr4v> [cons. 09-04-2019], pàg. 469).

ANTITHESA, figura de retòrica. Haec antithesis, is *vel* eos.

Pom: ANTITHÈSE.

is *vel* eos] *add. Lac*

ANTONI, nom de home. Hic Antonius, nii.

Pom: ANTOINE.

ANTÒNIA, nom de dona. Haec Antonia, ae.

Pom: ANTOINETTE.

ANTONOMÀSIA, figura de retòrica. Haec antonomasia, ae.

Pom: ANTONOMASE.

ANTONOMÀSIA. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest substantiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però atès que el documento a *Lac*, la puc retrodatar a 1696.

ANTORXA. Haec fax, cis. Hoc funale, is.

Tor: Antorxa; Pom: FLAMBEAU.

ANTORXA] Antorcha Fon

ANVERS, ciutat en Flandes. Haec Antverpia, ae.

Pom: ANVERS.

---

ciutat en Flandes] ville de Bravant

ANUJAR a algú, apesarar a algú. Alicui molestiam creare, exhibere, aspergere, facessere. Alicui dolorem inurere, commovere. Alicui acerbitatem afferre, exhibere. Alicui negotium facessere. Alicui gravem et molestum esse. Quempiam vehementius commovere. Quempiam molestia afficere. Quempiam dolore afficere. **Vostres cartes lo han anujat.** Ex tuis literis graviter est affectus. Tuis literis acerbe affectus est. Tuis literis valde commotus est. Tuas literas summum ei dolorem attulerunt. **Fàcil és de anujar-lo.** Illi facile fit quod doleat. **Allò me anuja axí com a vós.** Dolet mihi illud itidem ut tibi. **Ninguna cosa me anuja, jo visch content.** Vitam ago ab omni molestia remotam. **Anujar a algú, fer pèndrer malícia a algú.** Alicui stomachum movere, facere. Alicui bi- || lem ciere, commovere, concitare. Aliquem irritare. Aliquem concitare ad iracundiam. Alicuius iram provocare, excitare, lacessere. Alicuius animum exasperare. **Anujar-se de poca cosa, pèndrer malícia de poca cosa.** De nihilo vel levi de causa irasci; ira commoveri, ira concitari. **Totes les coses lo anujan, o li fan pèndrer malícia.** Omnia stomachatur. Quaelibet res ei movet stomachum. **Si axò lo anuja, o li fa pèndrer malícia.** Si id succenseat. **Vós sabeu que jo me anujo fàcilment, o que jo prenh malícia fàcilment.** Nosti stomachi mei fastidium. **Anujar-se, o pèndrer malícia, contra de algú.** Alicui irasci, succensere. In aliquem stomachari, commoveri. **Ell està anujat contra de mi, ell té malícia contra de mi.** Mihi offensus est. Mihi infensus est. Mihi iratus est. **Axò me anuja més que a vós, axò me fa pèndrer més malícia que a vós.** Id mihi est maiori stomacho quam tibi. **Jo vos prego de no anujar-vos, o de no pèndrer malícia, de lo que jo diré.** Te rogo ut accipias sine offensione quod dixero. **No vos anujeu, no prengau malícia.** Iracundiam omitte. Iracundiam minue. **Si vós me anujau, si vós me feu pèndrer malícia.** Stomachum mihi si moveris.

Tor: Anujar a altre, Anujar-se; Pom: FÂCHER quelqu'un.

1 ANUJAR] Enujar Fon 12 Anujar-se] Enujar-se Fon

7 Illi ~ doleat. Pomey atribueix aquest passatge a Terenci. (V. TERENTIUS, *Eunuchus* [d'ara end. cit. com *Eun.*], III, 1, 448 - 49).

15 Si id succenseat. Pomey atribueix aquesta expressió a Terenci. (V. *An.*, II, 3, 2).

16-17 Nosti ~ fastidium. Pomey atribueix aquesta expressió a Ciceró. (V. *Fam.*, 7, 1, 2).

23 Iracundiam omitte. Pomey atribueix aquesta expressió a Terenci. (V. *Ad.*, IV, 7, 88).

ANUJAT, apesarat. Hic, haec, hoc dolens, tis. Acerbe affectus, a, um. Dolore com-

motus, a, um. Qui est in aliqua molestia. **Anujat contra de algú, qui té malícia contra de algú.** Alicui iratus, a, um. Alicui offensus, a, um. Alicui infensus, a, um.

Tor: Anujat, o trist; *Pom:* FÂCHÉ.

ANUIG, pesar. Haec molestia, ae. Haec sollicitudo, inis. Hic dolor, oris. Haec acerbitas, atis. Animi dolor. **Axò me causa gran anuig.** Ex ea re graviter afficior. Ex ea re magnam capio animo molestiam. Ex ea re acerbum dolorem accipio, haurio. Ea res summum mihi dolorem inurit, parit, creat, affert. Ea res acerbitalis multum mihi dat. **Ell se causa voluntàriament los anuigs.** Molestias sibi ipse ultro accersit. Molestias sua culpa contrahit. Molestias sibi ipse parit. **Anuig, malícia o còlera.** Haec ira, ae. Haec iracundia, ae.

Tor: Anuig, o còlera, Anuig, o tristesa; *Pom:* FÂCHERIE, IRE.

1 ANUIG] Enuig *Fon*

ANUJÓS, lo que causa anuig o pesar. Molestus, a, um. Durus, a, um. Acerbus, a, um. Hic, haec gravis, hoc ve. **Asper, a, um.**

Tor: Anujós; *Pom:* FÂCHEUX.

1 ANUJÓS] Enujós *Fon*

ANUL·LAMENT, obra de anul·lar. Haec abrogatio, onis. Haec abolitio, onis. Haec rescissio, onis.

Pom: CASSATION.

ANUL·LAR alguna cosa. Aliquid irritum facere. **Anul·lar una llei.** Legem rescindere, abrogare, refigere, antiquare, delere, tollere, obliterare. Legem irritam facere. **Anul·lar un testament o una sentència.** Testamentum aut iudicium rescindere, infirmare. Testamentum aut iudicium irritum facere. Testamento aut iudicio vim derogare. **Anul·lar lo que algú ha fet.** Alicuius acta rescindere.

Tor: Anul·lar les lleys o fets dels altres; *Pom:* ANNULLER, CASSER.

1 ANUL·LAR] Anular *Fon*

ANUNCIACIÓ de nostra Senyora. Anniversarius salutatae ab angelo Virginis dies, (ei). **Comunament,** haec Annuntiatio, onis.

Pom: ANNONCIATION de la Vierge.

ANUNCIAMENT, obra de anunciar. Haec nuntiatio, onis. ¶

Pom: ANNONCEMENT.

ANUNCIAMENT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

ANUNCIAR alguna cosa a algú. Rem quamquam a[li]cui nuntiare, annuntiare, significare, declarare. (Nuntiare se pot escriurer ab t o ab c). **Anunciar, predir.** Prae-

nuntiare. Praedicere.

Pom: ANNONCER quelque chose à quelqu'un.

ANXOVA, *petit peix*. Haec apua, ae. Haec aphyra, ae. Hic encrasicholus, li. Hic lycostomus, mi.

Tor: Anxova; *Pom*: ANCHOIE.

1 ANXOVA] Anchova *Fon*

1 *petit peix*] *petit poisson*

ANY. Hic annus, i. **Cosa de cada any**. Annuus, a, um. Anniversarius, a, um. **Espay de un any**. Annu[u]m tempus, (oris). Annum curriculum, (li). Annum spatium, (tii). **Espay de dos anys**. Hoc biennium, nii. Bienne tempus. Bienne spatium. Annorum binarius, (nii). **Espay de tres anys**. Hoc triennium, nii. Trienne spatium. 5 Trienne tempus. **Espay de quatre anys**. Hoc quadriennium, nii. Quadrienne spatium. **Espay de cinch anys**. Hoc quinquennium, nii. Quinquenne tempus. **Espay de sis anys**. Hoc sexennium, nii. Sexenne spatium. **Espay de set anys**. Hoc septennium, nii. Septenne tempus. Septenne spatium. **Espay de vuyt anys**. Hoc octennium, nii. Octenne tempus *vel* spatium. **Espay de nou anys**. Hoc novennium, nii. No- 10 venne tempus *vel* spatium. **Espay de deu anys**. Hoc decennium, nii. Decenne tempus *vel* spatium. **Any que comensa**. Annus iniens. Annus oriens. Annus exoriens. **Any que acaba**. Annus labens. Annus senescens. Annus exiens. Annus desinens. **Any cumplit**. Annus exactus. Annus absolutus. Annus expletus. Annus emensus. Annus transactus. Annus peractus. Annus decursus. **Al principi de l'any**. Anno 15 ineunte. Anno exoriente. Anno nascente. Sub anni principium. **A la fi de l'any**. Anno exeunte. Anno vertente. Anno labente. Anno senescente. Anno praecipitante. **En lo any vinent**. Anno redeunte. Anno revertente. Anno circumagente se. **Ell morí en lo any següent**. Postero anno obiit. Sequenti anno obiit. **Axò succehí en lo any proppassat**. Anno proxime elapso id contigit. Anno superiore id contigit. 20 **Qui no té sinó un any**. Anniculus, a, um. Annuus, a, um. Annotinus, a, um. Hornus, a, um. **Qui té dos anys**. Bimus, a, um. **Qui té tres anys**. Trimus, a, um. Hic, haec triennis, hoc ne. **Qui té quatre anys**. Quadrimus, a, um. Hic, haec quadriennis, hoc ne. **Qui té cinch anys**. Quimus, a, um. Hic, haec quinquennis, hoc ne. **Qui té sis anys**. Hic sexcennis, hoc ne. **Qui té set anys**. Hic, haec septennis, hoc 25 ne. **Qui té vuyt anys**. Hic, haec octennis, hoc ne. **Qui té nou anys**. Hic, haec novennis, hoc ne. **Qui té deu anys**. Hic, haec decennis, hoc ne. **Qui és carregat de anys, qui té molts anys**. Annosus, a, um. Annorum plenus, a, um. Aetate gravis, hoc ve. Grandaevus, a, um. **Cada any, tots los anys**. Quotannis. Quibusque annis. Singulis annis. Quoto quoque anno. **Lo que pertany als anys**. Hic, haec annalis, 30 hoc le. Annarius, a, um. **Festa que se celebra cada any**. Festus dies anniversarius. **Ell té més de cent anys**. Centenos annos excessit, egressus est. **Jo tinch denou anys**. Decimum nonum aetatis annum ago. Novemdecim annos sum natus. Unde-

viginti annos natus sum. Undevicesimum annum ago. **Jo** || **tinch vint-y-nou anys.** 39a ANY
 Undetriginta annos sum natus. **Jo tinch trenta-nou anys.** Undequadraginta annos
 35 sum natus, (y axí dels altres semblants noms). **La sua edat és de set a vuyt anys.**
 Eius aetas est octo ferme annorum. Octo annos circiter est natus. **Alguns anys ha**
que ell morí. Aliquot anni sunt cum mortuus est. Aliquot anni abiere ab eius mor-
 te. Aliquot abhinc annis vel aliquot abhinc annos decessit. **Vint-y-tres anys ha.**
 Tres et viginti anni sunt. **Vint-y-un any[s] ha.** Alter supra vigesimum annus est.
 40 **Un any y mitg ha.** Sesquiannus est. **Des de aqueix temps han passats sis anys.**
 Ab eo tempore intercesserunt anni sex. **De assí a dos o tres anys.** Post biennium
 trienniumve. Altero tertiove post hunc diem anno. **En lo any cent y hu des de la**
fundació de Roma. Anno ab urbe condita centesimo altero. Anno centesimo alte-
 ro quam condita Roma est. **Avia deu anys enters que, etc.** Decem anni erant ipsi
 45 cum, etc. **Ell ha viscut cent anys cumplits.** Annos centum vivendo complevit. **Dos**
anys ha que ell és mort. Duobus abhinc annis vel duos abhinc annos obiit. **Ell li**
paga cada any deu reals de vuyt. Denos ei nummos quotannis pensitat. **De dos en**
dos anys. Altero quoque anno. Alternis annis. **De tres en tres anys.** Tertio quoque
 anno. **De quatre en quatre anys.** Quarto quoque anno. **Lo que dura cinch anys.**
 50 Hic, haec quinquennalis, hoc le. **Cada any.** Quotannis. Singulis annis. **Lo que se**
practica cada any. Hic, haec annalis, hoc le. Anniversarius, a, um. Annuus, a, um.
Any y dia, any cumplit o acabat y lo demés del dia següent. Annuus dies et quod
 excurrit. Annuum tempus et excurrrens dies. **Passat lo any y dia tu te presentaràs.**
 Excurrentis diei pleniore absoluto anno, sistes.

Tor: Any; *Pom:* AN, ANNÉE, ANNUEL.

1 ANY] Añi *Fon* **2** Annum¹] *Ee* **8-11** *Espay* ~ spatium] *add. Lac* **21** Trimus *Ee*]
 Trinus **24** Hic² *ed.*] Hoc **26** ne² *ed.*] te **44** condita ... est] condita ... erat *Pom*
47 *deu reals de vuyt*] *dix écus*

28 *Quotannis.* Expressió repetida en el mateix article. V. lín. 50.

29 *Singulis annis.* Expressió repetida en el mateix article. V. lín. 50.

ANYELL, animal. Hic agnus, ni. **Carn de anyell.** Agnina caro, (nis). Haec agnina,
 ae. **Anyell tardà.** Agnus chordus. Agnus serotinus. V. **Anyellet.**

Tor: Anyell, Anyell tardà; *Pom:* AGNEAU, TARDIF.

ANYELLET, petit anyell. Hic agnellus, i.

Pom: AGNELET.

1 *petit anyell*] *petit agneau*

ANYORANSA, pesar causat per la absència o privació de la cosa amada. Hoc desi-
 derium, rii. **La absència dels meus amichs me causa una anyoransa molt gran.**
 Me meorum amicorum incredibile desiderium tenet, afficit, cruciat. Amicorum in-
 genti desiderio teneor, angor, afficior. **La sua mort ha deixat una gran anyoransa**

- 5 **al poble romà**. Magnum sui desiderium moriens reliquit apud populum Romanum. **Consumir-se de anyoransa**. Desiderio contabescere, tabescere. Desiderio confici.

Pom: REGRET.

1 ANYORANSA] Enyoransa *Tor*

5 *Magnum ~ Romanum*. *Pom* atribueix aquest passatge a Ciceró. (V. CICERO, *Oratio pro Caio Rabirio perduellionis reo*, 6).

- ANYORAR la absència de algú**. Esse in alicuius desiderio. Absentis hominis desiderio affici, teneri, moveri, ardere, flagrare. **La sua mort fou anyorada de tothom**. Magno affecit omnes desiderio illius mors. **Aquell jove, quant morí, se feu anyorar de tothom**. Adulescens ille magnum sui desiderium moriendo reliquit apud omnes. Adulescens ille moriendo ingenti sui desiderio universos affecit. **Ell[s] nos anyoran**. Illos nostri desiderium tenet. **Tota la gent de bé lo anyorà**. Probis fuit in deside-
rio. Proborum desiderii expetitus est. **Jo no me anyoro may de estar a la campanya ni en ciutat**. Neque agri neque urbis odium me umquam percipit. Neque agri neque urbis satietas me umquam capit.

39b APA

Pom: REGRETER *une personne absente*, ENNUYER *quelqu'un*.

1 ANYORAR] Enyorar *Tor*   **5 Ells**] *Ee*   **6 anyorà** *Ee*] *ayoraren*   **9** Neque ~ urbis] Illorum *Pom* | umquam] nunquam *Pom*

1 ANYORAR la absència de algú] REGRETER *une personne absente*

8 *Neque ~ percipit*. Passatge atribuït a Terenci s. v. ENNUYER de *Pom*. (V. *Eun.*, V, 4, 972).

9 *Neque ~ urbis*. Lacavalleria repeteix aquesta expressió a les dues equivalències llatines sinònimes, Pomey, en canvi, per evitar la redundància recorre al pronom anafòric «Illorum» a la segona.

AP.

APADASSAR, o padassar, un vestit. Vestem sarcire, resarcire, reconcinnare.

Pom: RAPIÉCER *un habit*.

1 APADASSAR, o padassar. Aquests verbs no figuren en els diccionaris de Font i Torra. Amb tot, en el diccionari de Torra hi ha l'article «Padàs», per tant, Lacavalleria es podria haver inspirat en aquest substantiu per a confegir els dos verbs derivats.

APAGAMENT de foch. Haec exstinctio, onis. Haec restinctio, onis.

Fon: Apagament; *Tor*: Apagament de foch; *Pom*: ÉTEIGNEMENT.

APAGAR lo foch. Ignem exstinguere, restinguere.

Fon: Apagar; *Tor*: Apagar lo foch; *Pom*: ÉTEINDRE *le feu*.

APAMIA, ciutat en Frígia. Haec Apamia, ae.

Pom: APAMIE.

en Frigia] de Phrygie

APARACIÓ, *visió*. Haec visio, onis. Hoc visum, si. Oblata oculis animove species alicuius rei.

Tor: Aparació tal; *Pom*: APPARITION.

1 **APARACIÓ**] Aparició *Fon*

1 **APARACIÓ**. Mantinc la forma gràfica d'aquest mot i no la canvio per *aparició* perquè no n'he documentat cap ocurrència a *Lac* i perquè no puc pressuposar que *-ra-* sigui una errada tipogràfica per *-ri-*, ja que el mot està ben indexat entre els articles **APAMIA** i **APARADOR**, o *parador*.

APARADOR, o *parador*. Hic abacus, i. Hoc repositorium, ii. *Vasos per a guarnir a un aparador*. Abaci argentaria supellex, (ectilis). Abaci vasariu[s] instructus, (us).

Fon: Aparador; *Tor*: Aparador, o parador; *Pom*: BUFET.

2 vasarius] *Ee*

1 *repositorium*. *Pom* atribueix l'ús d'aquest mot a Plini. (V. *HN.*, 18, 365 i 28, 26).

APARATO, *pompa*. Haec pompa, ae. Hic apparatus, us. *Ell fou rebut ab un magnífich aparato*. Splendidae pompae apparatus exceptus est. Magnificentissimo apparatus exceptus est. *Ell camina ab un gran aparato*. Splendido incedit apparatus.

Fon: Aparato; *Tor*: Aparato, aparell o prevenció; *Pom*: APPARAT, APAREIL.

1 **APARATO**, *pompa*. la doc. del mot *aparato* en el sentit de 'ostentació solemne' segons el *DCVB*.

APARÈIXER, o *aparèixer*, *vèurer-se*. Parere, *del verb* pareo. Apparere, *del verb* appareo. Videri. Spectari. Comparere, *del verb* compareo. *Un àngel li aparegué en somni*. Dormienti angelus humana specie sese videndum obtulit, praebuit, exhibuit. *Los nostres enemichs no apareixen en lloch algú*. Nusquam hostes nostri apparent, comparent. *Ell no apareix en públich, ell se està a casa sense exir*. Publico abstinet. Domi suae se continet. In publicum non descendit. *Ell no gosa aparèixer en públich*. Non audet in publico comparere. Non audet in publicum venire, descendere, procedere, prodire. Non audet lucem aspicere. Lucem refugit. *Jo no goso aparèixer devant del meu pare*. Non audeo parentis vultum subire, sustinere. In parentis conspectum venire non sustineo. In parentis conspectum me dare non sustineo. Parentis ora erubesco. *Lo seu cap apareixia solament fora de la aygua*. Exstabat ex aqua solo capite. *Aparèixer súbitament*. Erumpere. *Lo seu odi aparegué súbitament*. Eius odium erupit. *Apar de aquí*. Inde patet. Hinc constat, apparet, intellegitur. *Aparèixer ser, o no ser, alguna cosa*. Videri. *Ho apar, o apar ésser axí*. Ita videtur. *Axò apar ésser bunich*. Id praeclarum videtur. Pr[ae]clarum id est ad aspectum. *Apar que ells estan espantats*. Videntur attoniti. *Apar ésser dia*. Videtur lucescere. *Me apar que ell és desmasiadament estalviant*. Mihi videtur parciore. *Me apar que vos fan agravi*. Mihi videris iniuriam pati. (Mihi videtur te iniuriam pati *se pot dir, emperò no ab tanta elegància*). *Me apar ésser jo inno-*

20 *cent.* Mihi videor culpa vacare. **Me apar aver jo fet mon offici.** Mihi videor officio
 functus. **Me apar vèurer dos sols.** Mihi videre videor geminos soles. **Me ha apa-**
regut que aquelles dones avian errat. Feminae illae mihi visae sunt errasse. **Me**
apar que vós y jo nos || som apartats del propòsit. Mihi videmur uterque, ego et
 tu, a proposito aberrasse. **Li apar ésser sant.** Sibi videtur esse sanctus. **Los apar**
 25 **aver ben parlat.** Sibi videntur bene locuti. **Ell és, segons me apar, lo més atre-**
vit de tots. Audacissimus est omnium, ut mihi quidem videtur. **Segons me apar,**
jo comprench aquell misteri. Mysterium illud intellego, ut mihi quidem videor.
 Ego quidem videor capere illud mysterium. **Vosaltres dos, segons me apar, sou**
un poch desmasiadament atrevits. Estis ambo, ut mihi quidem videmini, paulo
 30 audaciores. **Apar que nosaltres seguim bons consells.** Consiliis, ut videmur, bo-
 nis utimur. Bonis uti consiliis videmur. **Apar que vós estau un poch anujat.** Es,
 ut quidem videris, paulo commotior. (*Advertiu que algunes vegades al lloch de*
videor podeu servir-vos dels verbs puto, credo, arbitror, existimo, etc.) **Me apar**
que ells ploran. Lacrimari¹ mihi videntur. Lacrimari² illos existimo, puto, etc.).
 35 **Jo vull que vós doneu les cartes a qui vos apareixerà.** Quibus tibi videbitur ve-
 lim des literas. **Què vos apar de aquesta ciutat?** Quid tibi videtur de hac urbe?
 Quod est tuum de hac urbe iudicium? Quid de hac urbe censes *vel* sentis? Quae
 tua est sententia de hac urbe? **Apar bé.** Videtur. Commodum videtur. Opportunum
 videtur. **Feu-ho axí com vos apareixerà bé.** Ea de re statue uti videbitur. Ea de re
 40 statue ut commodum videbitur. Ea de re statue pro tuo arbitratu. Ea de re statue ut
 collibuerit.

Tor: Aparèixer, o vèurer-se de lluny, Aparèixer ser o no ser alguna cosa; *Pom:* APPAROIR, *appa-*
roitre, ÉCLATER, PAROITRE, *parêtre*, *être veu*, SEMBLER.

1 Parere, *del verb*] *add. Lac* | Apparere, *del verb*] *add. Lac* 2 *del verb* compareo] *add.*
Lac 8 refugit] fugit *Pom* 13 odium] odium tandem *Pom* 15 Praeclarum] *Ee* 16 id]
 illud *Pom* 28 videor] mihi videor *Pom* | illud] hoc *Pom* 34 Lacrimari¹] Lacrymari
Pom | Lacrimari²] Lacrymari *Pom* 37 hac¹ urbe¹] hoc oppido *Pom* 40 tuo *Pom*] tua
 36 **Què ~ ciutat?**] *Que vous semble de cette ville?*

1 *Parere* ~ *pareo*. Amb aquesta especificació Lacavalleria discrimina l'infinitiu *parere* del seu
 homònim corresponent al verb *pario*, 'parir'.

1-2 *Apparere* ~ *appareo*. Amb aquesta especificació Lacavalleria discrimina l'infinitiu *apparere*
 del seu homònim corresponent al verb *appario*, 'adquirir'.

2 *Comparere* ~ *compareo*. En aquest cas, l'especificació no té gaire sentit, ja que no discrimina
 entre formes verbals homònimes.

23-24 *Mihi* ~ *aberrasse*. Passatge atribuït a Ciceró *s. v.* SEMBLER de *Pom*. (Podria ser una reela-
 boració de CICERO, *De finibus bonorum et malorum* [d'ara end. cit. com *Fin.*], V, 83).

35-36 *Quibus* ~ *literas*. Passatge atribuït a Ciceró *s. v.* SEMBLER de *Pom*. (*V. Att.*, 11, 2, 4).

APARELL, *preparatiu*. Hic apparatus, us. Haec apparatus, onis. **Ab aparell.** Appara-
 te. **Ab gran aparell.** Apparattissime. Magnifice ac splendide. Apparatu magnifico.
 Opipare et apparate. **Fer lo aparell de un convit.** Convivium magnifice ac splen-

dide ornare. Convivium laute et opipare instruere et parare.

Pom: APPARAT, APAREIL.

APARELLAR alguna cosa. Aliquid parare, apparare, comparare, instruere. **Aparellar-se per a fer alguna cosa.** Ad aliquid agendum parare se, comparare se, instruere se.

Fon i Tor: Aparellar convit, Aparellar-se; *Pom:* APPAREILLER *quelque chose.*

1 instruere] instituere *Pom*

APARELLAT. Paratus, a, um. Apparatus, a, um. Instructus, a, um.

Fon: Aparellat; *Tor:* Aparellat, o apercebit; *Pom:* APPAREILLÉ.

APARENDA, o parensa, cara exterior de alguna cosa. Haec species, ei. Haec frons, tis. Externum indicium, (cii). **Lo que té bunica aparensa.** Speciosus, a, um. In speciem clarus, a, um. Ad speciem elegans, (tis). **Aquest llibre és bunich en aparensa.** Hic liber est praeclarus in speciem. **Aquesta acció és honesta en aparensa.**

5 Habet haec actio speciem honesti. **En aparensa.** In speciem. Quoad speciem.

Pom: APPARENCE, APPAREMMENT.

1 APARENDA] Aparència *Fon, Tor*

APARENTAR-SE ab algú. Cum aliquo affinitatem iungere. Cum aliquo cognatione coniungi. Cum aliquo affinitate se devincire.

Pom: S'APPARENTER.

APARENTAT ab algú. Alicui affinitate iunctus, a, um. Cum aliquo cognatione coniunctus, a, um. Cum aliquo propinquitate devinctus, a, um. **Home ben aparentat.** Homo multarum illustrium-ll que familiarum propinquitate clarus. Cum nobilissimis familiis cognatione coniunctus homo.

40b APA

Pom: APPARENTÉ.

APARÈXER. V. Aparèixer.

Fon: Aparèixer.

APARIAMENT, obra de apariar una cosa ab altra. Haec coniunctio, onis. Haec copulatio, onis. **Apariament de bous.** Boum adiugatio, (onis). Boum iugatio, (onis). Boum coniugatio, (onis). **Apariament del mascle ab la famella per a la generació.** Hic coitus, us. In sobolem copulatio. In prolem coitus.

Pom: ACCOUPLEMENT.

3-4 *Apariament* ~ coitus²] *add. Lac*

3-4 *Apariament* ~ coitus². Aquesta accepció podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació que figura a la segona accepció de l'article **APARIAR algunes coses.**

APARIAR *algunes coses*. Res aliquas copulare, iugare, coniugare. **Apariar-se lo mascle ab la famella per a la generació**. In prolem coire. In sobolem copulari.

Pom: ACCOUPLER, PARIER.

1-2 **Apariar-se ~ generació**. 1a doc. del verb *apariar-se* en el sentit de ‘unir sexualment’ segons el DCVB.

APARIAT. Copulatus, a, um. Iugatus, a, um. Coniugatus, a, um. **Gossa apariada ab lo mascle per a la generació**. Mari canis commixta, copulata, coniuncta.

Pom: ACCOUPLER.

1 Copulatus ~ Coniugatus, a, um] *add. Lac*

1 *Copulatus ~ Coniugatus, a, um*. Aquestes tres equivalències són una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació de la primera accepció de l'article **APARIAR algunes coses**.

A PART, o separadament. Seorsum. Seorsim. Separatim.

Fon: A part; *Tor*: A part, o en particular; *Pom*: ÉCART, à l'écart.

APARTAMENT, o allunyament, voluntari. Haec secessio, onis. **Apartament, o allunyament, forsat**. Haec ablegatio, onis. Haec amandatio, onis.

Fon: Apartament¹; *Tor*: Apartament de lloch; *Pom*: ÉCARTEMENT volontaire.

1 Haec *Pom*] Hic

APARTAR, o allunyar, a algú. Aliquem ab se alio amovere, ablegare, amandare, abducere, avertere, seducere. **Apartar a un amich de un altre**. Amicum ab alio distrahere, abducere, avellere, segregare. **Apartar a l'enemich**. Hostem segregare, distrahere. **Vós apartareu la gent de bé de prop de vos, si no viviu de altra manera**. Ni aliter te geras, honestos homines abalienabis a te. Ni aliter te geras, honestos homines ab tua removebis amicitia. Ni aliter te geras, honestos homines a tuo consortio amovebis. **Apartar, o fer apartar, lo tropell de la gent**. Turbam submovere vel summovere. **Apartau-vos, feu lloch**. Explicate ordines. Recedite. Date locum. **Apartar-se del camí**. De via declinare, decedere, deflectere, discedere, digredi, divertere, recedere. **Apartar-se del propòsit o de la rahó**. A proposito vel ab ratione aberrare, deflectere, discedere, decedere, declinare, digredi, divertere.

Fon: Apartar a algú de altres, o cridar-lo a part; *Tor*: Apartar una cosa de altra, Apartar, cridar o pèndrer a part; *Pom*: ÉCARTER quelqu'un, s'ÉCARTER de son sujet, de la raison.

APASSIBILITAT. Naturae comitas, (atis). Ingenii mansuetudo, (inis).

Tor: Apassibilitat; *Pom*: DOUCEUR de son, d'odeur, de saveur.

APASSIBILITAT] Apazibilitat *Fon*

APASSIBLE. Mansuetus, a, um. Hic, haec comis, hoc me. Hic, haec mitis, hoc te. Ingenio comis. Benignus, a, um. Blandus, a, um. **Ell és home molt apassible**. Homo

est mitissimus atque lenissimus. Nemo illo suavitate conditior est.

Tor: Apassible; *Pom:* DOUX au goût, à l'odorat, à l'ouye.

1 APASSIBLE] Apazible de condició *Fon*

1 APASSIBLE. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DCVB* i el *DECat*. Amb tot, ja es documenta als diccionaris de Font i Torra.

APASSIBLEMENT. Mansuete. Benigne. Comiter. Blande.

Pom: DOUCEMENT.

Mansuete] *add. Lac* Blande] *add. Lac*

APASSIGUAMENT. Haec mitigatio, onis. Haec sedatio, onis.

Pom: APPAISEMENT.

APASSIGUAMENT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

APASSIGUAR a un home irat. Iratum hominem sedare, mitigare, lenire, mollire, pacare. Hominis iram restringere. **Apassiguar una sedició, una discòrdia o un tumult.** Seditioem, discordiam vel tumultum cohibere, comprimere, sedare, pacare, compescere. **Apassiguar lo dolor.** Dolorem lenire, mollire, mitigare, sedare, prohibere. **No avem nosaltres pogut apassiguar-lo ab nostres pregàries.** || Nullum precibus nostris reliquit locum. Nobis nullo pacto se placabilem praebuit. **Apassiguar-se.** Leniri. Mitigari. Placari. **La sua còlera se és apassiguada.** Eius ira deferbuit. **Lo vent està apassiguat.** Ventus remisit, posuit, cecidit. **La borrasca és apassiguada.** Tempestas sedata est. Rediit tranquillitas maris. Serenitas caelo remeavit. **Apacatam mare conquiescit.** **Ap[a]ssiguar les onades del mar.** Maris fluctus sedare. Pacare maria. Fluctus ponere, componere. **Home que se apassigua fàcilment.** Placabilis homo, (inis). Homo exorabilis.

Tor: Apassiguar; *Pom:* APPAISER un homme qui est en colère.

1 APASSIGUAR] Apaziguar *Fon*

4-5 Dolorem ~ prohibere. Pomey atribueix aquestes expressions a Plini el Vell. Documento les expressions «dolorem mitigare» i «dolorem sedare» (v. *HN.*, XXIII, XXIV, XXV i XXVI en diversos passatges).

APASSIGUAT. Sedatus, a, um. Mitigatus, a, um. Placatus, a, um.

Pom: ADDOUCI.

APASSIONADAMENT, *ab desordenada passió.* Impotenter. Perdite. Impotenti cupiditate. Immodico amore. **Ell està apassionadament enamorat de aquella dona.** Illam mulierem deperit, perdite amat, amore deperit, ad insaniam amat. Illius mulieris amore deperit. Illius mulieris insano amore ardet, flagrat. Illius mulieris inflammato amore aestuat. **Apassionadament,** *ab ardor.* Ardentem. Ardentiore studio. Ingenti cupiditate. Vehementi desiderio. **Apassionadament,** *ab gran affició.*

Studiosissime. Magno studio. V. **Apassionat**.

Pom: PASSIONNEMENT.

1 Impotenter. Perdite] *add. Lac* 3 Illius] *add. Lac*

APASSIONAR-SE per algú, *abrassar ab gran passió lo partit de algú*. Alicuius partes studiosissime tueri, sequi, suscipere. Alicuius causam studiosissime amplecti, tueri.

Tor: Apassionar-se per algú; *Pom*: FAVORISER *quelqu'un*.

1 **APASSIONAR-SE**] Apasionar-se *Fon* 2 studiosissime¹] *add. Lac* | studiosissime²] *add. Lac*

1 **APASSIONAR-SE per algú**. 1a doc. del verb *apassionar-se* en el sentit de 'agafar una passió per algú' segons el *DCVB*. Tanmateix, aquest ús ja es documenta en els diccionaris de Font i Torra.

APASSIONAT, *qui obra ab passió*. Homo impotenti animo. Homo impotenti cupiditate. Indomitos habens animi motus. Qui libidine agitur, fertur, rapitur. Qui effrenatas habet cupiditates. **Qui està cegament apassionat**. Animi impotens, (tis). **Apassionat per una dona**, *enamorat apassionadament de una dona*. Insano mulieris amore percitus, a, um. **Apassionat per alguna cosa**, *molt desitjós de alguna cosa*. Alicuius rei studiosus, a, um. Alicuius rei cupid[i]ssimus, a, um. Alicuius rei avidus, a, um. Alicuius rei appetens, (tis). **Estar apassionat per alguna cosa**, *desitjar apassionadament alguna cosa*. Rei alicuius cupiditate ardere, studio tene[r]i, amore flagrare. Alicuius rei desiderio inflammari, incendi, aestuare, exardescere.

10 **Apassionat per a la glòria**. Gloriam appetentissimus, a, um. Ad gloriam inflammat, a, um. Cui gloria in studio est. **Apassionat per a los plers deshonestes**. In Venerem effusus, a, um. Voluptatibus obscenis indulgens, (tis).

Pom: PASSIONNÉ.

4 **Apassionat ~ dona**. Versió catalana de l'expressió «*Passionné pour une femme (contre la raison)*» de *Pom*. La puntualització parentètica, que justifica la presència de l'adjectiu «Insano» a l'equivalència llatina, manca a Lacavalleria.

APASTURAR al bestiar, *dar a menjar al bestiar*. Pecus pascere. **Apasturar de fulles a les ovelles**. Oves fronde pascere. Ovibus pascendam frondem praebere. **Apasturar a algú**, *dar a menjar a algú*. Cibo aliquem reficere, recreare. **Apasturar a un cavall**. Equo praebere pabulum. **Feu apasturar los criats y los cavalls**. Famulos ad cibum, equos ad pabulum adhibere. Famulos cibo, equos pabulo procura. Iube famulos et equos cibatu curari. **Les nostres montures eran estades aquesta nit malament apasturades**. Hac nocte iumenta nostra male pasta fuerant. Hac nocte iumenta nostra parciore || pabulo refecta fuerant. **Ell apastura de curiositats inútils lo seu enteniment**. Curiosis nugis mentem alit, oblectat, pascit, lactat.

Pom: PAÎTRE, paistre, REPAÎTRE.

6 equos] iumenta *Pom*

1 **APASTURAR.** El *DCVB* documenta aquest verb a Lacavalleria.

APASTURAT. Cibo refectus, a, um. Cibo recreatus, a, um. *Cavall ben apasturat.*
Egregie pastus equus, (qui). Pabulo perquam bene curatus equus.

Pom: REPEU.

APEAR-SE, *baxar de cavall.* Ex equo exscendere, descendere.

Fon i Tor: Apear-se; *Pom:* DESCENDRE de cheval.

APEDREGADOR, *lo qui tira pedres.* Hic lapidator, oris.

Fon i Tor: Apedregador.

APEDREGAMENT, *obra de tirar pedres.* Haec lapidatio, onis.

Fon i Tor: Apedregament; *Pom:* LAPIDATION.

APEDREGAR a algú, *tirar pedres a algú.* Aliquem lapidare. Aliquem lapidibus obruere. Aliquem obruere lapidatione. Aliquem lapidibus appetere et cooperire. *Apedregar, càurer calamarsa.* Grandinare.

Fon i Tor: Apedregar; *Tor:* Apedregar, o caure pedra o calamarsa; *Pom:* LAPIDER *quelqu'un.*

APEGAR-SE. V. Agafar.

Fon: Apegar-se.

APEL·LACIÓ de sentència. Haec appellatio, onis. Haec provocatio, onis. Appellatio superioris iudicis. Provocatio ad superiorem iudicem.

Fon i Tor: Apel·lació; *Pom:* APPEL.

APEL·LADOR de sentència. Hic provocator, oris. Hic appellator, oris.

Tor: Apel·lador; *Pom:* APPELLANT.

APEL·LAR de una sentència. Superiorem iudicem appellare, provocare. Provocare ad tribunal superius.

Fon i Tor: Apel·lar; *Pom:* APPELLER *quelqu'un pour le faire venir.*

1 **APEL·LAR de una sentència] Appeller d'une sentence**

APÈNDRER alguna cosa. Aliquid discere, addiscere. *Apèndrer alguna cosa fàcilment.* Aliquid arripere. *Jo he après assò per experiència.* Hoc ab experientia addidici, percepi. Huius rei cognitionem cepi ab experientia et usu. Ad huius rei cognitionem perveni, experientia duce. *Apèndrer de cor la llissó, decorar la llissó.*
5 *Lectionem ediscere. Lectionem memoriae mandare, tradere, commendare. Apèndrer de algú a tocar la flauta.* Tibia discere ab aliquo. *Jo he après un poch de grech.* Graecas literas delibavi. Graecas literas leviter attigi. *Jo he après en breu temps la geografia.* Geographiam cursim arripui. *Qui aprèn fàcilment.* Hic, haec

docilis, hoc le. Ad disciplinam aptus, a, um.

Tor: Apèndrer, Apèndrer de algú; *Pom:* APPRENDRE *quelque chose*.

1 APÈNDRER] Apendre *Fon*

A PENES. Vix. Aegre. Difficulter. Difficiliter. *A penes he jo pogut tenir lo riurer.* Aegre risum continui. *A penes podreu-lo vós vèncer si sou ajudat.* Si adiuveris, vix illum vinctus. *A penes avia jo oberta la porta, que e[ll] és entrat.* Vix dum aperueram fores, cum introgressus est.

Fon: A penes; *Pom:* PEINE.

APENNÍ, *montanya en Itàlia.* Hic Appenninus, ni. Apenninus mons, (tis). Apennina iuga, (orum).

Pom: APENNIN.

1 en Itàlia] d'Italie

APERCEBIR, *o advertir, alguna cosa.* Aliquid advertere, animadvertere, intellegere, perspicere, sentire, observare, videre, deprehendere.

Pom: APPERCEVOIR *quelque chose*.

1 **APERCEBIR.** 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB*.

APERCEBIT, *advertit.* Perspectus, a, um. Notatus, a, um. Cognitus, a, um. Animadversus, a, um. Observatus, a, um.

Pom: APPERCEU.

APERITIU, *medicament lo qual lleva les obstruccions.* Medicamentum obstructiones discutiens. Medicamentum oppilationes aperiens.

Pom: APÉRITIF.

1 **APERITIU.** 1a doc. d'aquest substantiu en el sentit de 'medicament' segons el *DCVB* i el *DECat*.

APESARAR. V. Anujar.

APESARAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

APESARAT. V. Anujat. ||

42a APL

APESARAT. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

APETIR, *o desitjar, alguna cosa.* Aliquid appetere, expetere, cupere, ambire, concupiscere. Alicuius rei desiderio teneri. Alicuius rei studio duci. Alicuius rei cupiditate trahi, flagrare, ardere.

Pom: APPÉTER.

1 APETIR] APPÉTER

APETIT, *fam, gana de menjar.* Edendi appetitus, (us). Cibi appetentia, (ae). Cibi

appetitio, (onis). Cibi aviditas, (atis). Haec fames, is. Haec esuries, ei. **No hi ha menjar com lo apetit.** Optimum condimentum est fames. **Tenir apetit.** Esurire. Appetere cibos. Stimulari fame. **Jo tenia bon apetit quant me so posat en taula.** Integram famem attuleram cum accubui mensae. **Jo tinch bon apetit.** Cibos appetit meus stomachus. Ciborum appetentiam sentio. Fame stimulo. **Ell no té encara apetit.** Eius stomachum nondum fames vellicat. Nondum esurit. **Jove que té sempre bon apetit.** Adulescens cibi semper appetens. Adulescens ad comedendum quavis hora paratus. Iuvenis hiantis stomachi. **Fer venir, o tornar, lo apetit.** Ciborum appetentiam afferre, ciere, adducere, praestare. Famem acuere, irritare, obsonare. **Fer tornar lo apetit a un desmenjat.** Fastidienti cibos appetentiam afferre. **Posar en apetit.** Cibi appetentiam irritare. Famem acuere. Appetentiam excitare. **Menjar ab apetit.** Cum appetentia capere cibum. Cum voluptate vesci cibo. Libenter cibum sumere. **Fer pèrdrer lo apetit a algú, llevar lo apetit a algú.** Alicui ciborum fastidium afferre, creare, parere. Edendi appetitum stupefacere. **Pèrdrer lo apetit.** Fastidire cibos. Fastidiente stomacho, cibos respuere. Ciborum satieta-
 5 10 15 20

Fon: Apetit, o desig, Apetit desenfrenat; *Tor:* Apetit, Apetit deshordenat; *Pom:* APPÉTIT, APPÉTITIE, REMETTRE une chose en sa place.

3 *apetit*²] *apetit* de alguna cosa *Fon*, *apetit* de menjar *Tor* 15–16 *Pèrdrer*] Perdre *Fon*

APETITÓS, *lo que dona apetit de menjar, menjar apetitós.* Illecebrosus cibus, (bi). Cibus ciens appetentiam. Illex edendi cibus.

Pom: APPÉTISSANT.

1 **APETITÓS.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el DCVB i el DECat.

APILADOR. V. **Amontonador.**

APILAMENT. V. **Amontonament.**

APILAR. V. **Amontonar.**

ÀPIT, *herba.* Hoc apium, ii.

Fon: Àpit, herba; *Tor:* Àpit; *Pom:* PERSIL.

APLACAMENT. Haec placatio, onis.

Pom: PROPICIATION.

APLACAR a Déu, o la indignació de Déu. Deum placare. Deum efficere placatum. Deum reddere propitium. Numen expiare. Iram Dei placare.

Fon: Aplacar los enuigs; *Tor:* Aplacar, o amansar, Aplacar los anutgs; *Pom:* APPAISER.

APLANAMENT. Haec complanatio, onis. Haec exaequatio, onis.

Pom: APPLANISSEMENT.

APLANAMENT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APLANAR un camí. Viam complanare, exaequare. *Aplanar una montanya.* Montem in planum deducere. V. **Assarronar.**

Fon i Tor: Aplanar; *Pom:* APPLANIR un chemin.

APLANAT. Planus, a, um. Aequatus, a, um. Complanatus, a, um.

Pom: APPLANI.

APLAUDIR a algú. Alicui plaudere, applaudere. Alicui plausum dare, impertiri. *Aplaudir a algú o alguna cosa.* Aliquem vel aliquid plausu excipere, plausu prosequi. *Aquesta rahó fou aplaudida.* Huic rationi applausum est. Haec ratio plausum accepit, plausum movit. 42b APL

Pom: APPLAUDIR quelqu'un.

---

3 Haec] Illa *Pom*

APLAUSO. Hic plausus, us. Hic applausus, us. *Cercar lo aplauso.* Plausum captare, aucupari, quaerere. *Cosa digna de aplauso.* Hic, haec plausibilis, hoc le. Res plausu digna. Res plausu excipienda. Res cui applaudi debeat. *Axò se feu ab lo aplauso de tota la ciutat.* Id secunda totius urbis admurmuratione peractum est.

Fon i Tor: Aplauso; *Pom:* APPLAUDISSEMENT, PLAUSIBLE.

APLECH de gent. Haec multitudo, inis. Haec turba, ae.

Tor: Aplech de gent; *Pom:* AMAS.

---

1 APLECH] Aplec *Fon*

APLEGA, obra de aplegar los fruyts de la terra. Frugum collectio, (onis). Frugum coactio, (onis). *Ell ha fet una gran aplega de blat y de vi.* Ingentem frumenti et vini numerum vel vim coegit. *Aplega de soldats.* Militis coactio.

Pom: CUEILLETE de fruits, AMAS.

---

2 frumenti *Pom*] feumentii **3** *Aplega* ~ coactio] *add. Lac*

APLEGADÍS. Cosa aplegadissa. Collectitius, a, um.

Tor: Aplegadissos de diferents nacions.

APLEGADOR, qui aplega. Hic collector, oris. Hic coactor, oris.

Pom: AMASSEUR.

Hic¹ ed.] His

APLEGAR *los fruïts de la terra*. Fruges colligere, legere, cogere, carpere. ***Aplegar soldats***. Milites cogere, conscribere. Copias comparare, contrahere. ***Aplegar hazienda***. Rem vel pecuniam facere. ***Jo he aplegat tot aquest diner de la venda dels meus béns***. Ex bonis venditis totam hanc pecuniam conflavi, feci, creavi, redégi. ***Aplegar diners de tots costats***. Nummos corrogare. ***Aplegar diners ab violència o ab astúcia***. Nummos corradere. ***Aplegar, o ajuntar, gent***. Homines cogere, congregare, aggregare. ***Aplegar-se en un lloch***. Unum in locum coire, confluere, convenire, cogi, congregari, concurrere, colligi.

Tor: Aplegar lo dividit, Aplegar-se; *Pom*: AMASSER, ASSEMBLER des gens, ATTRROUPER.

APLEGAT *de diferents parts*. Collectus, a, um. Coactus, a, um.

Pom: ASSEMBLÉ.

A PLER, *sense soroll*. Silentio. Tacite. Sine strepitu. Extra tumultum.

Pom: DOUCEMENT.

APLICACIÓ, *obra de aplicar una cosa a altra*. Haec applicatio, onis. Haec admotio, onis. ***Aplicació, destinació***. Haec addictio, onis. ***Aplicació de l'enteniment***. Haec attentio, onis. Animi contentio, (onis). ***Se treballa ab excessiva aplicació del cos y de l'enteniment peraquè, etc***. Insolita contentione tum corporis tum animi elaboratur, ut, etc.

Fon: Aplicació per alguna cosa; *Tor*: Aplicació ad alguna cosa; *Pom*: APPLICATION.

APLICAR *alguna cosa a altra*. Aliquid alteri rei vel ad aliam rem applicare, ad-movere. ***Aplicar tots los pensaments a considerar alguna cosa***. Toto pectore vel toto animo de re aliqua vel aliquam rem cogitare. ***Aplicar lo seu enteniment, o aplicar-se, a la retòrica***. Ad rhetoricam incumbere. Ad rhetoricam se adiungere, se accommodare, se transferre, se applicare. Ad rhetoricam appellere mentem, animum adicere, animum intendere. Arti rhetoricae se dare, se dedere, operam dare, animum affigere. ***Ell aplicà lo enteniment a allò***. Intendit ad illud animum. ***Aplicar, o destinar, part de les rendes per a edificar***. Redituum partem aedificiorum constructioni attribuere, adscribere, assignare, destinare. ***Aquest mot se pot aplicar a moltes coses***. Verbum hoc latissime patet. Verbum hoc in multas res transferri potest. Verbi huius significatio varia et multiplex est. ||

Fon i Tor: Aplicar; *Pom*: APPLIQUER une chose à une autre.

APOBRIMENT. Bonorum iactura, (ae). Bonorum amissio, (onis).

Pom: APPAUVRISSEMENT.

APOBRIMENT] APPAUVRISSEMENT

APOBRIMENT la doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APOBRIMENT Lacavalleria també dona entrada al lema **EMPOBRIMENT** amb la mateixa informació que figura en aquest article, però sense posar-los en relació.

APOBRIR a algú. Aliquem bonis evertere, exhaurire, spoliare. Aliquem fortunis evertere. Aliquem adigere ad mendicitatem, cogere ad inopiam, redigere ad incitas. Alicui afferre inopiam, inferre egestatem, creare paupertatem.

Pom: APPAUVRIR *quelqu'un.*

1 APOBRIR] APPAUVRIR

1 APOBRIR. Lacavalleria també dona entrada al lema **EMPOBRIR** amb la mateixa informació que figura en aquest article, però sense posar-los en relació.

1 APOBRIR. Segons Coromines, «poc usuals *apobrir, -ida, -iment, -idor*, en realitat calcs del francès per part de l'afrancesat Lacavalleria».

APOBRIT. Ad egestatem redactus, a, um. Bonis spoliatus, a, um.

Pom: APPAUVRI.

APOBRIT] APPAUVRI

APOBRIT. Lacavalleria també dona entrada al lema **EMPOBRIT** amb la mateixa informació que figura en aquest article, però sense posar-los en relació.

ÀPOCA del diner rebut. Haec acceptilatio, onis. Haec cautio, onis. Acceptae latae pecuniae syngraphus, (phi). Haec apocha, ae. **Fer, o firmar, àpoca del diner rebut.** Acceptum ferre nomen. Acceptam referre pecuniam. Acceptilatione debitori cavere. Apocha rem tutam praestare.

Tor: Àpoca; *Pom:* QUITTANCE.

APOCALIPSIS, revelació de misteris. Haec apocalypsis, is. Visorum descriptio, (onis). Visorum divinitus oblatorum narratio, (onis).

Pom: APOCALYPSE.

APÒCRIFO llibre. Incerti auctoris ac dubiae fidei scriptum, (ti). Nullius auctoritatis scriptum. Apocryphus liber, (bri).

Pom: APOCRYPHE.

APOFTEGMA, sentència. Hoc apophthegma, atis. Hoc effatum, ti. Illustre dictum, (ti). Haec sententia, ae.

Pom: APOPTHEGME.

1 APOFTEGMA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

APOL·LINARI, nom de home. Hic Apollinaris, ris. Hic Apollinarius, rii.

Pom: APOLLINAIRE.

APOL·LO, nom de un fals déu. Hic Apollo, inis. **Lo que pertany a Apol·lo.** Apollineus, a, um. Hic, haec Apollinaris, hoc re.

Pom: APOLLON.

APOL·LÒNIA, ciutat en Macedònia. Haec Apollonia, ae.

Pom: APOLLONIA.

---

en Macedònia] de Macedoine

APOLOGIA. Haec defensio, onis. Facti dictive purgatio, (onis). Facti dictive defensio. Haec apologia, ae. **Fer la apologia de algú**. Alicuius causam scripto tueri. Aliquem scriptis defendere. Alicuius defensionem scripto suscipere.

Pom: APOLOGIE.

1 **APOLOGIA**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APÒLOGO, *faula*. Hic apologus, gi. Haec fabula, ae.

Pom: APOLOGUE.

APÒLOGO. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APOPLEXIA, *feridura*, *malaltia*. Haec apoplexia, ae. Apoplecticus stupor, (oris). **Estar affligit de apoplexia**. Ap[o]plexia affici. **Qui és affligit de apoplexia**. Apoplecticus, a, um. Apoplex[i]a affectus, a, um.

Fon i Tor: Apoplexia; *Pom:* APOPLEXIE, APOPLECTIQUE.

1-2 **Estar ~ affici**] *add. Lac*

APOSAR alguna cosa a altra. Aliquid alteri rei apponere, adhibere, applicare.

Pom: APPOSER.

---

alteri] alicui *Pom*

APOSAR ~ altra. 1a doc. del verb *aposar* en el sentit de 'aplicar' segons el *DCVB*.

APOSEMA, *decocció*. Hoc decoctum, ti. Decoctus succus, (ci). Decoctae rei ius, (ris). Hoc apozema, atis.

Pom: APOSÈME.

1 **APOSEMA**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APOSENTADOR. Hospitii designator, (oris). **Aposentador de exèrcit**. Castrensis contubernii designator. Militaris hospitii designator.

Fon i Tor: Aposentador.

APOSENTAMENT. Haec habitatio, onis. Hoc tectum, ti. Hoc diversorium, rii. **Qui dona, o pren, aposentament**. Hic hospes, itis.

Tor: Aposentament; *Pom:* LOGEMENT, LOGER.

APOSENTAR en sa casa a algú. Aliquem hospitio excipere. Alicui hospitium prae-

bere. **Aposentar-se en casa agena.** Diversari apud aliquem. Alieno hospitio uti. Alienis uti aedibus. **La cavalleria està aposentada en lo raval.** Equitatus suburbano utitur hospitio. Equitatus in suburbio agit, degit. ||

43b APO

Fon: Aposentar en sa casa a algú; *Tor:* Aposentar en sa casa; *Pom:* LOGER.

APOSENTO, cambra. Hoc cubiculum, li.

Fon: Aposento; *Tor:* Aposento, o cambra; *Pom:* CHAMBRE.

APOSICIÓ, obra de aposar alguna cosa a altra. Haec appositio, onis. Haec applicatio, onis.

Pom: AP[P]OSITION.

1 **APOSICIÓ.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APOSIOPESA, figura de retòrica. Haec reticentia, ae. Haec aposiopesis, is.

Pom: APOSIOPESE.

APOSIOPESA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

APOSTA, obra de apostar sobre de una cosa en controvèrsia. Haec sponsio, onis.

Aposta, la suma apostada. Pecuniae sponsio. Sponsio pigneratitia. Pigneratitia certatio, (onis). Pecuniaria sponsio. Sponsa pecunia, (ae). **Provocar a algú a fer una aposta.** Sponsione aliquem lacessere, provocare. **Guanyar la aposta.** Sponsione vincere. Sponsionem vincere. **Aposta deposada en lloch sagrat.** Hoc sacramentum, ti. **Fer tal aposta.** Sacramento certare, contendere. V. **Apostar.**

5

Fon: Aposta; *Tor:* Aposta, o messions; *Pom:* GAGEURE sur une chose dont on conteste.

4 aliquem] alterum *Pom*

3 a algú] un autre

3 **a algú.** La versió catalana divergeix de la francesa, i aquesta divergència troba també el seu correlat en l'equivalència llatina.

APOSTADOR, qui fa una aposta. Sponsione certans, (tis). Sponsionem cum altero faciens, (tis).

Pom: GAGEUR.

1 **APOSTADOR.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APOSTAR, fer una aposta. Sponsione certare. Sponsionem interponere, facere. **Vós apostau una gran suma.** Ingenti sponsione certas. Magnae pecuniae sponsionem facis. **Jo aposto per ell.** Pro illo sponsione certo. **Apostar ab algú.** Pignore vel

5

sponsione certare cum aliquo. Sponsionem cum aliquo facere. **Ell apostà que aquest vers era en Virgili.** Sponsionem fecit ni versus iste apud Virgilium esset. **Jo aposto ab vós deu reals de vuyt que no podreu vèncer-lo.** Sponsionem tecum facio decem nummorum illum si viceris. **Què voleu apostar?** Quo pignore mecum

vis certare *vel* contendere? **Jo aposto deu doblés**. Decem dupliones depono, op-
pignero. Decem dupliones pignori addico. **Jo aposto lo meu cap y los meus béns**.
10 Sponsonem facio de capite fortunisque meis.

Fon: Apostar; *Tor*: Apostar, o posar messions; *Pom*: GAGER, PARIER.

9 dupliones] nummos *Pom*

6 *reals de vuyt*] *écus* **8** *doblés*] *écus*

1 **APOSTAR**. 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB*. Amb tot i amb això, ja es documenta als diccionaris de Font i de Torra.

APOSTASIA de la fe christiana, *renegament de la fe christiana*. Ab Christiana fide defectio, (onis). Christianae fidei desertio, (onis). **Apostasia de orde religiós**, *deserció de orde religiós en lo qual se ha fet professió*. Defectio ab religioso ordine. Desertio religiosi instituti.

Pom: APOSTASIE.

1 **APOSTASIA**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APÒSTATÀ, *qui comet lo crim de apostasia*. Sacrilegus desertor, (oris). Periurus et impius transfuga, (ae).

Fon i *Tor*: Apòstata; *Pom*: APOSTAT.

APOSTATAR de la fe christiana. Ab recta fide *vel* ab fidei norma *vel* ab fidei decretis deficere. Deserere rectam fidem. Ab religione Christiana desciscere. **Apostatar de un orde religiós**. Ab sacro ordine deficere, desciscere. Institutum religiosum deserere.

Fon: Apostatar de la fe, o fer-se gentil; *Tor*: Apostatar; *Pom*: APOSTASIER de la foy.

APOSTERMA, *posterma*, *brach*. Hic abscessus, us. Haec vomica, ae. Hoc apostema, atis. **Ob[r]ir una aposterma**. Vomicam aperire. **Aposterma madura**. Suppuratus abscessus. Hoc suppuratum, ti. Haec suppuratio, onis. **Madurar la posterma**. Sup[p]urare. **Lo que fa madurar la aposterma**. Suppuratorius, a, um. **La aposterma se infla o ve a cap**. Abscessus caput facit **La matèria de una aposterma**. Hoc pus, ris. Haec sanies, ei. Hoc tabum, bi. **Apretar una aposterma per a fer-ne exir la matèria**. Ex abscessu pus exprimere. Ex vomica tabum expressione educere. Ex apostemate saniem || expressione elicere. **La matèria de la aposterma raja**.
5 Apostematis pus manat, fluit, it, fertur. **Aquesta aposterma madura**. Vomica haec
10 suppurat. Hoc apostema pus fundit, mittit. **Aposterma plena de matèria**. Purulentum apostema.

Tor: Aposterma, o posterma; *Pom*: APOSTUME, ABSCÉS, PUS.

7 abscessu] vulnere *Pom* | vomica] *add. Lac* **8** apostemate saniem] *add. Lac* **9** Apostematis] *add. Lac* | Vomica haec] Vulnus hoc *Pom* **10** Hoc apostema] *add. Lac*

1 **APOSTERMA**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*. Tanmateix, ja es documenta en el

diccionari de Torra.

5 *Abscessus caput facit*. Expressió atribuïda a Plini s. v. *ABSCÉS* de *Pom*. (V. *HN.*, XXVI, 77, 1).

APOSTIL·LA. Haec appendix, icis. Haec appendicula, ae. *Apostil·la de carta o de altra escriptura*. Epistulae alteriusve scripti appendix.

Pom: APOSTILLE.

APÒSTOL. Christi apostolus, (li). Christi Servatoris legatus, (ti).

Fon i Tor: Apòstol; *Pom*: APOSTRE.

Servatoris *Pom*] Sarvatoris

APOSTOLAT. Apostolicum munus, (eris). Divini legati officium, (cii).

Tor: Apostolat; *Pom*: APOSTOLAT.

APOSTÒLICH. Apostolicus, a, um.

APÒSTROFA, *figura de retòrica*. Haec apostrophe, es. Haec compellatio, onis. *Apòstrofa*, *senyal de una vocal repel·lida*. Hic vel haec apostrophus, phi.

Pom: APOSTROPHE.

1-2 *Apòstrofa ed.*] *Apòstrafa*

1 **APÒSTROFA**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

APOSTROFAR a algú. Ad aliquem orationem convertere. Aliquem compellare.

Pom: APOSTROPHER *quelqu'un*.

APOSTROFAR. 1a doc d'aquest verb segons el *DECat*.

APOTECARI, o potecari. Hic pharmacopola, ae. *Apotecari de mercats*. Circumforaneus pharmacopola.

Fon i Tor: Apotecari; *Pom*: APOTICAIRE, OPERATEUR.

APOTECARIA, o potecaria. Hoc p[h]armacopolium, lii.

Tor: Apotecaria; *Pom*: APOTICAIRERIE.

APOTEOSA, *deïficació*. Haec consecratio, onis. Haec apotheosis, is. *Fer la apoteosa de algú*. In deos vel in deorum numerum aliquem referre, adscribere. In deorum numero aliquem collocare. Alicuius memoriam divinis honoribus consecrare.

Pom: APOTHÉOSE.

1 **APOTEOSA**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

APOYAR alguna cosa. Aliquid fulcire, suffulcire, sustentare, adminiculari. *Jo apoyo totes les mies esperances sobre del vostre favor*. Tua auctoritate vel in tua auctoritate omnes spes meae nituntur. *Estar apoyat de amichs*. Amicorum praesidio

muniri. Amicorum subsidio niti. *Assò se apoya sobre de conjectures*. Hoc in coniectura nititur. Hoc in opinione positum est. *Ell se apoya sobre de una canya*. Arundine innititur. Arundini *vel* in arundinem incumbit. Arundini insistit. *Apoyarse sobre de un bastó per assegurar lo pas*. Firmare scipione vestigia. *Ell se apoya a la paret*. Parieti *vel* ad parietem adnititur, incumbit, sese applicat. *Ell me ha comunicat lo seu intent y jo lo he apoyat*. Consilium aperuit mihi suum illudque probavi. Consilium aperuit mihi suum illudque auctoritate mea confirmavi.

Pom: APPUYER *quelque chose*.

1 APOYAR] Apoïar *Fon*, Apojar *Tor*

3 *Estar apoyat de amichs*] *Estre appuyé d'amis* **4** *Assò ~ conjectures*] *Ceci est appuyé sur des conjectures*

1 APOYAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB*. Amb tot, el documento tant a Font com a Torra, però amb grafies diferents.

APOYAT de vostre favor. Tua gratia fretus, a, um. *Apoyat de vostra autoritat*. Tua auctoritate nixus, a, um. *Apoyat de vostra justícia*. Tua aequitate fultus atque munitus, a, um. *Mitg apoyat*. Semifultus, a, um.

Pom: APPUYÉ *de vôtre faveur, de vôtre autorité, de vôtre justice*.

1 APOYAT *de vostre favor*] APPUYÉ *de vôtre faveur* | *Apoyat de vostra autoritat*] APPUYÉ ... *de vôtre autorité* **2** *Apoyat de vostra justícia*] APPUYÉ ... *de vôtre justice*

APOYO, sosteniment. Hoc adminiculum, li. Hoc fulcrum, cri. Hoc fulcimentum, ti. *Jo so pujat assí sens apoyo algú*. Per me nixus huc ascendi. Nullo adnitente huc ascendi. *Apoyo per a recolsar-se*. Hoc cubital, lis. Hoc cubitale, lis.

Pom: APPUY.

1 Hoc²] *add. Lac* | Hoc³] *add. Lac*

1 APOYO. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

APRECIACIÓ, avaluació. Haec aestimatio, onis.

Pom: APPRÉCIATION.

APRECIACIÓ. El *DECat* atribueix la primera documentació d'aquest substantiu al *Diccionari general de la llengua catalana*. (*DGLC*), però el fet d'aparèixer en el leuari de *Lac* em permet de retrotreure-la a 1696.

APRECIADOR, avaluador. Hic aestimator, oris.

Fon i Tor: Apreciador; *Pom*: APPRÉCIATEUR.

APRECIADOR. El *DECat* atribueix la primera documentació d'aquest substantiu al *DGLC*, però ja figura en els diccionaris de Font i de Torra.

APRECIAR, o avaluar, alguna cosa. Aliquid aestima- || re, taxare. Alicui rei pretium ponere, statuere. Alicuius rei pretium aestimare, censere, dicere. 44b APR

Fon: Apreciar; *Tor:* Apreciar, o avaluar; *Pom:* APPRÉCIER.

2 Alicuius ~ dicere.] *add. Lac*

APRENET. Hic tiro (*millor que tyro*), onis. Hic novitius, tii. **Petit aprenent, aprenentet.** Hic tirunculus, li. **Jo so aprenent en aquest ofici.** Sum in hac arte rudis et tiro. Sum huius artis tiro ac rudis. **Jo no so més aprenent, jo he fet lo meu aprenentatje.** Posui tirocinium. Tirocinii rudimenta deposui. Rude donatus sum. **En assò**
 5 **aveu vós fet una falta de aprenent.** Rudem hac in re [ac] tironem te praebuisti. V. **Aprenentatje.**

Pom: APPRENTIF.

5 ac] *Pom*

1 **Petit aprenent**] *Petit apprentif*

1 **APRENET.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

5 *ac.* Esmeno d'acord amb *Pom* perquè manca la conjunció copulativa per unir «rudem» i «tironem».

APRENETATJE. Hoc tirocinium, nii. Hoc rudimentum, ti. **Fer lo aprenentatje, ésser aprenent.** Tirocinium ponere. Rudimentum ponere. **Ell ha fet lo aprenentatje de aquella art.** Illius artis tirocinium deposuit. Illius artis rudimenta posuit. Illius artis tirocinio exiit, excessit. **Posar a algú en aprenentatje en casa de un bon oficial.**
 5 Perito artificii aliquem artis cuiuspiam praeeptis imbuendum dare, excolendum committere, erudiendum tradere. **Qui ha fet lo aprenentatje.** Tirocinio egressus, a, um. Tirocinium emensus, a, um. Tirocinium emeritus, a, um. Artem edoctus, a, um.

Pom: APPRENTISSAGE.

1 **APRENETATJE.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APRENETET. V. **Aprenent.**

APRENETETA, *petita aprenenta.* Haec tiruncula, ae.

Pom: APPRENTIF.

petita aprenenta] *Petit apprentif*

APRÈS, *instruyt.* Aliqua re *vel* aliqua disciplina doctus, eruditus, institutus, instructus, imbutus, a, um. **Jove ben après o ben criat.** Adulescens optime institutus. Adulescens liberaliter educatus. Adulescens bonis imbutus moribus. Adulescens optime moratus. **Jove mal après o malcriat.** Adulescens malis artibus institutus.
 5 Adulescens pravis imbutus moribus. Adulescens pessime educatus. **Cosa apresada de cor.** Res memoriter percepta. Res memoriter comprehensa. Res memoriae mandata. Res memoriae tradita.

Pom: APPRIS.

2 *ben après*] *bien appris* 4 *mal après*] *mal-appris*

APRESSURADAMENT. Festinanter. Festinato.

Fon: Apressuradament; *Pom:* HÂTIVEMENT.

APRESSURADAMENT] Apressadament *Tor*

APRESSURADAMENT. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest adjectiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però ja es documenta en el diccionari de Font.

APRESSURAMENT. Haec festinatio, onis. Sollicita festinatio. Nimia in agendo sollicitudo, (inis).

Tor: Apressurament, pressa o cuyta; *Pom:* EMPRESSEMENT.

APRESSURAR a algú. Aliquem urgere, incitare, adurgere. Alicui instare, insistere. *Apressurar-se de fer alguna cosa.* In aliquod opus diligenter sollicitoque animo incumbere. Aliquid operis festinanter exequi.

Tor: Apressurar, o cuytar; *Pom:* EMPRESSER *quelqu'un*, HÂTER.

1 **APRESSURAR**] Apresurar *Fon*

APRESSURAT. Festinus, a, um.

Fon: Apressurat; *Pom:* HÂTÉ.

APRETADAMENT. Anguste. Arcte. Stricte.

Pom: ÉTROITEMENT.

APRETAMENT. Haec adstrictio, onis. Haec compressio, onis. Hic pressus, us.

Pom: SERREMENT.

APRETAR alguna cosa. Aliquid stringere, restringere, adstringere, constringere, premere, comprimere. *Apretar a l'enemich.* Hostem premere, urgere. Hostem in angustias compellere. Hosti acriter imminere, instare. Hostem in angustias redigere, adigere. *La afflictió apreta al cor.* Maeror animum contrahit. Contrahitur animus in luctu. *Apretar a algú per aconseguir-ne alguna cosa.* Aliquem urgere. Aliquem insectari. Alicui instare. *Apretar a algú de fer lo que deu.* Aliquem ad officium acriter urgere, adurgere, incitare, concitare, premere, | impellere. *Quina necessitat vos apreta tant?* Quae necessitas te tanta premit? *La fam o la sed apretant.* Fame vel siti stimulante.

Fon: Apretar, Apretar a algú; *Tor:* Apretar, o estrènyer, Apretar lo contrari; *Pom:* PRESSER, SERRER.

3-4 redigere, adigere] *add. Lac*

4 *La ~ cor.* 1a doc. del verb *apretar* en el sentit de 'afligir amb una tribulació o perill greu' segons el *DCVB*.

4 *Maeror.* S. v. SERRER de l'exemplar de *Pom* que es conserva a la BUB hi ha una crida feta a mà sobre el diftong *oe* del mot «Moeror», i al marge dret de la pàgina hom ha escrit *ae*, esmena que

ha passat a *Lac*.

7-8 **Quina ~ tant?** 1a doc. del verb *apretar* en el sentit de ‘urgir, obligar amb insistència a fer qualque cosa’ segons el *DCVB*.

APRETAT. Arctus, a, um. Angustus, a, um. **Jo tinch lo cor apretat de dolor.** Animum meum dolor effodit.

Fon: Apretat; *Tor:* Apretat estret; *Pom:* ÉTROIT, SERRER.

APRETO. Hae angustiae, arum. **Reduhit en apreto.** In angustias *vel* in angustum coactus, adactus, adductus, compulsus, a, um. **Jo vos he reduhit en gran apreto.** In summas angustias te adegí, adduxi, redegí, compuli, coegi.

Fon: Apreto; *Tor:* Apreto, o estratura; *Pom:* ÉTROIT.

3 te] illum *Pom*

1 **APRETO.** 1a doc. d’aquest substantiu segons el *DCVB*. Amb tot, ja es documenta als diccionaris de Font i Torra.

2 **Jo ~ apreto.** Versió catalana de l’oració «*Je l’ay réduit à l’étroit*» en què Lacavalleria substitueix el pronom de 3a persona pel de 2a persona. I, alhora, per tal de mantenir la correspondència exacta entre les expressions catalana i llatina, modifica el pronom de 3a persona «illum» per «te».

APRIMAMENT. Haec attenuatio, onis. Haec extenuatio, onis.

Fon i *Tor:* Aprimament; *Pom:* MENUISEMENT.

APRIMAR alguna cosa. Aliquid attenuare, extenuare, levare, elevare, minuere. Aliquid reddere gracilius. Aliquid reddere tenuius.

Fon i *Tor:* Aprimar; *Pom:* AMENUISER *quelque chose*, MENUISER *quelque chose*, RAVALLER.

1-2 Aliquid reddere] facere quidpiam *Pom*

APROFANACIÓ. V. Profanació.

APROFANACIÓ. 1a doc d’aquest substantiu segons el *DCVB*.

APROFANADOR. V. Profanador.

APROFANAR. V. Profanar.

Tor: Aprofanar llocs sagrats.

APROFANAT. V. Profanat.

APROFITAR alguna cosa, usar-ne bé. Re aliqua bene uti, commode uti. Rem aliquam congruenter *vel* convenienter adhibere. V. **Profitar.**

Pom: MÉNAGER *quelque chose*.

APROPRIACIÓ de alguna cosa per a si. Haec vindicatio, onis. Haec assertio, onis. Haec usurpatio, onis.

Pom: APPROPRIATION.

1 **APROPRIACIÓ.** la doc d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APROPRIAR-SE alguna cosa. Aliquid sibi vindicare, sibi asserere, sibi usurpare, sibi arrogare, sibi tribuere, sibi sumere, sibi adscribere, sibi assumere, sibi attribuere.

Fon: Apropiar-se a si mateix; *Tor:* Apropiar-se alguna cosa; *Pom:* s'APPROPRIER quelque chose.

1 vindicare, sibi *Ee*] vindicare, re, sibi

APROVACIÓ. Haec probatio, onis. Haec approbatio, onis. Haec comprobatio, onis. Haec commendatio, onis. Haec assensio, onis. Hic assensus, us. Hoc suffragium, gii. **Dar la sua aprovació a alguna cosa.** Aliquid probare, approbare. Aliquid suo suffragio comprobare. **Dar la sua aprovació a algú.** Alicuius factum probare. Ali-

5 cuius factum habere ratum. Alicuius factum auctoritate sua comprobare. **Home que viu en la aprovació de tothom.** Spectatae probataeque vitae homo, (inis).

Fon i Tor: Aprovació; *Pom:* APPROBATION.

APROVADOR. Hic probator, oris. Hic approbator, oris. Hic assensor, oris.

Pom: APPROBATEUR.

APROVAR alguna cosa. Aliquid probare, approbare, comprobare. Aliquid habere ratum. **Jo aprovo les alabanses que ells vos donan.** Tuis laudibus suffragor. Iis, qui te laudant, assentior. Laudes tibi impertitas assensu meo comprobo. Eorum consilium, qui te laudibus efferunt, mihi valde probatur. **Jo aprovo la vostra excusa.**

5 Excusationem tuam accipio. Valet apud me excusatio tua.

Fon: Aprovar lo que altre diu; *Tor:* Aprovar lo que diu altre; *Pom:* APPROUVER quelque chose.

APRUSO, província en Itàlia. Hoc Aprutium, tii.

Pom: APRUSO.

Hoc *Ee*] Haec

en Itàlia] d'Italie

APTAMENT. Apte. Idonee. Convenienter. Commode.

Pom: CONVENABLEMENT.

APTE per a alguna cosa. Alicui rei *vel* ad aliquid aptus *vel* idoneus, a, um. Alicui rei *vel* ad aliquid habilis, *mas[culi]*, *femen[i]*, le *neut[re]*. Ad aliquid natus et aptus, a, um. Ad aliquid aptus et accommodatus, a, um.

Tor: Apte, o disposat; *Pom:* APTE.

APTITUT per a alguna cosa. Haec habilitas, atis. Idonea ad aliquam rem comparatio *vel* compositio *vel* constitutio, (onis). **Jo no tinch aptitut per a || axò.** Ad id non sum idoneus. Ad id non sum idone[e] comparatus. **Vós teniu una aptitut admirable per a les coses majors.** Ad praeclara quaeque mire factam indolem nactus es. Ingenio

5 es ad eximia quaeque mire habili *vel* idoneo *vel* comparato.

Pom: APTITUDE.

3 idonee] *Ee* 4 es *Ee*] est

1 **APTITUT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

3-4 **Vós ~ majors.** Versió catalana del passatge «*Vous avez une aptitude et une aisance à toutes les bonnes et belles choses qui ne se peut assez estimer*» que és a *Pom*, on s'indica que ha estat documentada a l'obra de Jean-Louis Guez de Balzac. (V. Jean-Louis GUEZ DE BALZAC, «Lettre VII. À monsieur Conrart», (de 16-08-1649), a: *Les oeuvres de monsieur de Balzac divisées en deux tomes*, Thomas Jolly, Paris, 1665, URL: <https://tinyurl.com/y44f7pwq> [cons. 18-04-2019], pàg. 874).

A PUNT. *Qui està a punt per a fer alguna cosa.* Ad aliquid paratus, comparatus, expeditus, accinctus, a, um. *Qui està a punt per a comètrer tot gènere de crims.* Ad omne facinus paratissimus, a, um. *Qui està a punt per fer alguna mort.* Ad caedem expeditus, a, um. Ad caedem imminens, (tis). *Qui està a punt per a dir burles.* Ad iocandum promptus, a, um. *Home a punt per a empèndrer y atrevir-ho tot.* Homo proiectus ad audendum. Homo promptus ad omnia. *Qui no està a punt.* Imparatus, a, um. *Jo estich a punt per a orar.* Paratus mediatu[s]que venio ad dicendum. Instructissimus accedo ad perorandum. *Jo diré lo que tinch a punt.* Ea dicam quae mihi sunt in promptu. *Estar a punt per a posar-se en camí.* In procinctu stare. *En aquesta ocasió y en tota altra jo estich a punt per a fer lo que vós voldreu manar-me.* Neque istic neq[ue] alibi tibi usquam erit in me mora. *Jo estich a punt per a fer tot lo que vós voldreu.* Ad nutum tuum praesto sum. Ad omnia, quae volueris, praesto sum. *Tenir a punt alguna cosa.* Aliquid habere in promptu. Aliquid habere ad manum *vel* sub manu. *Lo blat que està a punt per a segar.* 15 *Messi matura seges, (etis).* *Messi tempestiva seges.* *Messi idonea seges.*

Tor: A punt estich; *Pom*: PRÊT, *prest*.

11 *Neque ~ mora.* *Pom* atribueix aquesta expressió a Terenci. (V. *An.*, 2, 5, 9).

APUNTALAMENT. Hoc fulcimentum, ti. Haec fultura, ae.

Pom: ÉTAYEMENT.

Haec fultura, ae] *add. Lac*

APUNTALAMENT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

APUNTALAR alguna cosa. Aliquid fulcire, suffulcire. Aliquid fultura sustentare.

Pom: ÉTAYER.

APUNTAR una difficultat. Difficultatem leviter attingere. *Jo no faré sinó apuntar aquest cap.* Hoc caput perstringam obiter. *Jo apuntaré solament aquelles coses.* Res illas strictim attingam, leviter tangam, breviter perstringam, leviter transibo, tantummodo perstringam. Res illae breviter a me strictimque dicentur. *Apuntar,* 5 *assistar o aguinyar al blanch.* Collineare. Librare. Luminum intentu iaculum li-

brare. Oculorum intento coniectu telum dirigere, adigere. Oculis in scopum collineare. **Obra de apuntar al blanch.** In scopum intentio, (onis). Oculi ad metam intentus, (us). *Se dubta si haec collineatio, onis, és dicció llatina. Vós apuntau massa alt al blanch.* Sublimius intendis lumina quam ut recta collineas. Altius
 10 collineas quam ut telum adigas in scopum. **Per a tirar dret, apuntau tres dits més alt del blanch.** Ut recta collineas, libra catapultam ternos supra scopum digitos. **No se'n faltará la travessa de un dit que lo meu tret no vaja ahont jo auré apuntat.** Latum non aberraverim digitum ab eo puncto quod iaculando destinavi. **Tots los que han apuntat contra de mi no han sabut tocar-me ab llur tret.** Eorum qui
 15 direxerunt in me telum nemo unus non aberravit. ||

46a AQU

Fon: Apuntar la escopeta o la espasa; *Tor:* Apuntar la espasa al cap, Apuntau, o assistau, bé; *Pom:* EFFLEURER *le lait ou autre chose*, VISER, BLANC, LÉGÈREMENT, VISÉE.

1 attingere] attingit *Pom* 2 perstringam *Pom*] perstringam 15 direxerunt] direxerant *Pom*

1 **APUNTAR una dificultat.** Versió catalana de l'oració «*Il n'a fait qu'éffleurer la difficulté*» que Lacavalleria trasllada en infinitiu en comptes de fer-ho en una forma personal del verb com fa el model francès. I, alhora, per tal de mantenir la correspondència exacta amb l'equivalència llatina, escriu el verb llatí en infinitiu, «attingere», i no pas en 3a persona del pretèrit perfet d'indicatiu, «attingit», com fa *Pom*.

APUNYAGAR a algú, dar punyades a algú. Alicui pugnos valide incutere, ingerere, intentare, infligere. Aliquem pugnis liberaliter accipere. Aliquem pugnis caedere, contundere, onerare, conscindere.

Tor: Apunyagar, dar-se de punyades; *Pom:* GOURMER *un cheval*.

1 **APUNYAGAR**] Apuñegar *Fon*

1 **APUNYAGAR.** 1a doc d'aquest verb segons el *DECat*. Amb tot, ja figura als diccionaris de Font i de Torra.

APUNYALAR a algú, dar punyalades a algú. Alicui pugionem infligere, incutere. Alicui sicam impingere. Aliquem pugione percutere, ferire, fodere, confodere.

Pom: POIGNARDER.

1 **APUNYALAR.** El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest verb al diccionari de Pere Labèrnia, però el fet de figurar en el leuari de *Lac* em permet de retrodatar-la a 1696.

APURADOR de alguna cosa, qui examina per menut alguna cosa. Alicuius rei scrupulosior inquisitor *vel* indagator, (oris).

Pom: ÉPLUCHEUR.

1 **APURADOR.** 1a doc. d'aquest substantiu emprat en el sentit de 'persona que examina per menut alguna cosa' segons el *DCVB*.

APURADORA de alguna cosa, la qui examina per menut alguna cosa. Curiosior indagatrix, (icis). Religiosior indagatrix.

Pom: ÉPLUCHEUR.

APURAMENT de alguna cosa, obra de examinar per menut alguna cosa. *Scrupulosior indagatio*, (onis). *Scrupulosior investigatio*, (onis).

1-2 **APURAMENT** ~ *investigatio*, (onis). Aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació de l'article **APURADOR de alguna cosa**.

APURAR alguna cosa, examinar per menut alguna cosa. *Aliquid subtilius vestigare*, *investigare*, *indagare*. *Aliquid minutius vellicare*, *excudere*. *Aliquid studiosius expendere*. *Aliquid subtilius enucleare*. *Al[i]quid accuratius excudere*.

Fon i *Tor*: Apurar la veritat; *Tor*: Apurar alguna cosa; *Pom*: ÉPLUCHER.

3 *Aliquid*¹ ~ *excudere*] *add. Lac*

AQ.

AQUADUCTO, canonada per a guiar la aygua. *Aquarum ductus*, (us). *Hic aquaeductus*, us. *Hic vel haec canalis*, is. *Hoc incile*, lis.

Tor: Aquaductos, o canonades per a fer venir aygua; *Pom*: CONDUIT.

1 *guiar la*] fer venir *Tor*

AQUARI, signe celestial. *Hic Aquarius*, rii.

Tor: Aquari; *Pom*: VERSE-EAU, ou *Verseur d'eau*.

AQUÀTICH, lo que naix o habita dins de la aygua. *Hic*, *haec aquatilis*, *hoc le*. *Aquaticus*, a, um. **Aquàtich**, abundant en aygua. *Aquaticus*, a, um. *Aquosus*, a, um.

Pom: AQUATIQUE.

1 **AQUÀTICH**] *Aquàtil* *Fon*, *Tor*

1 **AQUÀTICH**. Per a l'adaptació al català d'aquest adjectiu, Lacavalleria parteix del llatí «*aquaticus*» i del francès «*aquatique*», en canvi, Font i Torra parteixen de l'adjectiu llatí «*aquatilis*».

AQUEIX. *Is*, *ea*, *id*, *genit[iu]* *eius*.

Fon i *Tor*: Aqueix; *Pom*: CELUY.

genitiu eius] *add. Lac*

AQUELL. *Ille*, *illa*, *illud*, *genit[iu]* *illius*. **Aquell mateix**. *Ille ipse*, etc.

Fon i *Tor*: Aquell; *Pom*: CELUY.

genitiu illius] *add. Lac*

AQUEST. *Hic*, *haec*, *hoc*, *genit[iu]* *huius*. *Iste*, *ista*, *istud*, *genit[iu]* *istius*. **Aquest mateix**. *Ipse*, *ipsa*, *ipsum*, *genit[iu]* *ipsius*.

Fon i Tor: Aquest; *Pom:* CELUY, ICELUY.

1 genitiu huius] *add. Lac* | genitiu istius] *add. Lac* **2** genitiu ipsius] *add. Lac*

AQUÍ, o *allí, és*. Eo loco est. Eo loci est. Eo in loco est. *Aquí mateix, súbitament*. Statim. Repente. Derepente. Illico. Subito. De subito. Quamprimum. Confestim. E vestigio. Extemplo. Sine ull[a] mora. Nulla interposita mora. Abiecta omni cunctatione. *Aquí mateix que jo seré tornat*. Ut primum rediero. Ubi primum rediero.
5 Simul primum rediero. Simul ut rediero. Simul ac rediero. Simul atque rediero. Statim ut reversus fuero. Continuo ut reversus fuero.

Tor: Aquí mateix que; *Pom:* AUSSI-TOST, LIEU.

1 Eo loci est] *add. Lac*

AQUIETAMENT. Haec sedatio, onis.

AQUIETAMENT ~ onis. Aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació de l'article **AQUIETAR**, o *quietar, a algú o alguna cosa*.

AQUIETAMENT. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest substantiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però atès que el documento a *Lac*, la puc retrodatar a 1696.

AQUIETAR, o *quietar, a algú o alguna cosa*. Aliquem vel aliquid tranquillare, pacare, placare, sedare. Alicui vel alicui rei tranquillitatem afferre, inducere, invehere. *Aquietar-se, o quietar-se*. Tranquillari. Pacari. Placari. Sedari. *Aquella passió essent passada, lo seu enteniment comensà de aquietar-se*. Sedata illa perturbatione, eius animus coepit acquiescere, conquiescere, residere. Cum deferbuisset
5 illa cupiditas, ad se redire mens eius coepit. Cum deferbuisset illa cupiditas, sese colligere animus eius coepit.

Pom: RASSEOIR, se rasseoir, s'asseoir derechef, TRANQUILLITÉ.

1 Aliquem vel] *add. Lac* **2** vel alicui rei] *add. Lac* **3** *Aquietar-se* ~ Sedari] *add. Lac*
6 eius] *add. Lac* **7** eius] *add. Lac*

AQUIETAT. Sedatus, a, um. Tranquillatus, a, um. | Pacatus, a, um. Placatus, a, um. 46b ARA

Pom: ADDOUCI.

Pacatus, a, um] *add. Lac*

ÀQUILA, ciutat en Itàlia. Haec Aquila, ae.

Pom: AQUILLA.

ciutat en Itàlia] ville de l'Abruzze

AQUILÈGIA, herba. Haec aquilegia, ae. Haec columbina, ae.

Tor: Aquilègia, herba; *Pom:* COLOMBINE.

AQUINO, ciutat en Itàlia. Hoc Aquinum, ni. *Qui és de Aquino*. Hic, haec Aquinas,

atis.

Pom: AQUIN.

1 AQUINO] AQUIN | en Itàlia] d'Italie

AQUISGRANO. V. Aix.

AQUITÀNIA, *província en França*. Haec Aquitania, ae. **Qui és de Aquitània**. Aquitanus, a, um.

Pom: AQUITAINE.

1 en França] de France

AR.

ARA, *adverbi*. Nunc. Hoc ipso tempore. Hac ipsa hora. Modo. In praesentia. **Ara mateix**. Mox mox. Iam iam. Nunc. **Ara tot just ell és partit**. Iam iam profectus est. Nunc nunc profectus est. Iam nunc profectus est. **Ara mateix ell partirà**. Mox mox proficiscetur. Iam iam proficiscetur. Quam primum proficiscetur. **Des de ara**.
 5 Hinc. Ex hac hora. Ex hoc ipso tempore. **Des de ara jo comenso de témer**. Nunc iam timere incipio. **Ara que la edat ho permet, etc**. Nunc dum per aetatem licet, etc. **Ara que vós ho podeu tenir**. Nunc cum a te haberi potest. **No és de ara que ell freqüenta les tavernes**. Non nunc primum versatur frequens in cauponis. **Ara sí que estich jo desocupat**. Nunc iam sum vacuus. **Ara sí que jo so mort**. Nunc enim
 10 vero occidi. **Emperò vós, que presumiu tant, digau-nos ara, què farieu?** Age porro tu, qui te sic iactas, quid faceres? **Vejam ara lo demés**. Iam porro videamus cetera. **Què diré jo ara de Itàlia?** Iam vero quid de Italia dicam? **Parlau vós ara**. Nunc vero loquere. V. Sia.

Fon: Ara, adverbi de temps; *Tor:* Ara, adverbi; *Pom:* MAINTENANT.

7 a te] *add. Lac* **9** Nunc¹ Ee] Num

ARÀBIA, *província en Àsia*. Haec Arabia, ae. **Qui és de la Aràbia**. Hic Arabs, abis. **Cosa de la Aràbia**. Arabicus, a, um.

Pom: ARABIE, ARABE, ARABIQUE.

1 en Àsia] de l'Asie

ARADA. Hoc aratrum, tri. **Esteva de la arada**. Haec stiva, ae. Haec buris, is. **Rella de la arada**. Hic vomer, eris. **Dental de la arada**. Aratri culter, (tri). Aratri dens, (tis). Aratri dentale, (lis).

Pom: CHARRUE, COUTRE de charrue.

1 ARADA] Aladre per a llaurar *Fon*; Aradre, o aradra *Tor*

1 **ARADA**. Vet aquí un mot amb solucions gràfiques diferents als diccionaris acarats: la forma més etimològica és representada per «Aradre, o aradra», que figura a Torra, la forma «Aladre» és la solució pròpia dels parlars occidentals i valencians, i «Arada» és la forma pròpia dels parlars orientals i balears.

ARAGÓ, *regne en Espanya*. Haec Aragonia, ae. **Qui és de Aragó, aragonès**. Hic Arragon, onis. Hic, haec Arragonensis, hoc se.

Pom: ARAGON, ARRAGON.

1 *en Espanya] d'Espagne*

ARAGÓ, *riu en Espanya*. Hic Arago, onis.

Pom: ARAGON.

en Espanya] d'Espagne

ARAGONÈS, *qui és de Aragó*. Aragonius, a, um.

Pom: ARAGONNOIS.

ARAM, *metall*. Hoc aes, aeris. **Lo que és de aram**. Aeneus, a, um. Aereus, a, um. Aheneus, a, um (*de l'últim usan los poetes*). **Lo que és guarnit de aram**. Aeratus, a, um. **Lo que és mesclat ab aram**. Aerosus, a, um. **Aram doblegadís a colps de martell**. Aes cyprium. Aes cupreum. Aes ductile. Aes regulare. **Aram apte per a fer fulles**. Aes bractearium. Aes coronarium. **Aram per a fer llàmines**. Aes tabulare. **Aram apte per a calderes**. Aes caldarium. **Aram apte per a olles**. Aes ollarium. **Aram usat y renovat**. Aes collectaneum. **Mina de aram**. Haec aeraria, ae. Aeris fodina, (ae). Haec aerifodina, ae. **Lo qui fabrica, o fa, obres de aram**. Hic aerarius, rii. Aerarius faber, (bri). **Obra feta de aram**. Hoc aeramentum, ti. Aeneum opus, (eris). **Oficina, o botiga, de aram**. Haec aeraria, ae. **Rovell de l'aram**. Haec scolecia, ae. **Pedra de la qual se trau || lo aram**. Haec cadmia, ae. Haec chalcitis, idis. Aerarius lapis, (idis).

Fon i Tor: Aram, o coure; *Pom*: AIRAIN.

4 cupreum *ed.*] cuprium *Lac, Pom* 11 Haec² *Pom*] Hoc 12 idis *ed.*] is *Lac, tis Pom* | lapis *Ee*] lipis

4 *cupreum*. S. v. AIRAIN de l'exemplar de *Pom* de la BUB una mà ha cancel·lat la *i* de l'adjectiu «cuprium» i ha escrit al marge una *e*. Aquesta esmena no ha passat a *Lac*, però considero que és una esmena correcta i que cal aplicar-la.

ARANYA, *cuca*. Hic araneus, nei. Haec aranea, ae. **Petita aranya, aranyeta**. Hic araneolus, li. Haec araneola, ae. **Tela de aranya**. Haec aranea, ae. Hae aranae, arum. Aranei tela, (ae). Aranae textum, (ti). **Casa (sic) plena de teles de aranyes**. Araneosus, a, um. **Fer càurer les teles de les aranyes**. Araneas deicere, confundere, decutere, dissipare.

Tor: Aranya; *Pom*: ARAGNÉE.

---

1 ARANYA] Araña *Fon*

1 *Petita aranya*] *Petite aragnée*

ARANYETA. V. **Aranya.**

ARANYÓ. V. **Pruna.**

Tor: Aranyó.

ARANYONER. V. **Pruner.**

Tor: Aranyoner.

ÀRBITRE, *jutje*. Hic arbiter, tri. Arbitrarius iudex, (icis). Domesticus disceptator, (oris). **Cosa de l'àrbitre**. Arbitrarius, a, um. **En àrbitre o com àrbitre**. Arbitrario. Arbitrii more. Ex arbitrii formula. **Pèndrer a algú per a àrbitre de alguna cosa**. De re aliqua arbitrum sumere, statuere. **Nosaltres vos prenem per a àrbitre de aquesta**
 5 **controvèrsia**. Controversiam hanc ad te deferimus tuo dirimendam arbitrio. **Fer lo ofici de àrbitre, judicar com ha àrbitre**. Arbitrari. Agere arbitrum. Arbitrio suo iudicare controversias. Arbitri iure pronuntiare. Ex arbitrii formula rem decidere.

Tor: Àrbitre¹; *Pom:* ARBITRE, ARBITRAIRE, ARBITRAIREMENT.

1 ÀRBITRE] Arbitrari *Fon* 7 iudicare] diiudicare *Pom*

ARBITRI, *judici de l'àrbitre*. Hoc arbitrium, trii. Hic [a]rbitratus, us. **Posem lo negoci en arbitri**. Rem deferamus arbitrio. Rem arbitrio permittamus. Peritorum arbitrato controversiam dirimamus. Peritorum arbitrato litem componamus. **Arbitri, alvedriu**. Hoc arbitrium, trii. **Franch arbitri**. Plenum arbitrium. Sui arbitrii voluntas, (atis). Suae spontis voluntas. Sui iuris voluntas. Voluntas libera. **Pèrdrer lo franch arbitri**. Voluntate libera spoliari. Arbitrio suo carere.

Fon: Arbitri; *Pom:* ARBITRAGE, ARBITRE.

1 ARBITRI] Àrbitre² *Tor*

ARBOLEDA. V. **Arbre.**

Fon i Tor: Arboleda.

ARBORAR lo estandart sobre de les muralles. In summis moenibus vexilla erigere, signa explicare, insignia tollere. **Ell arborà sobre del portal del seu palau les armes del rey**. Scutum regium praefixit in fronte palatii.

Pom: ARBORER *l'étendart sur les murailles*.

ARBÓS, *arbre*. Haec arbutus, ti. Haec comarus, ri. **Cosa feta de arbós**. Arbutus, a, um. **Cirera de arbós**. Hoc arbutum, ti.

Tor: Arbós; *Pom:* ARBOISE, ARBOISIER, *Arbousier*.

- ARBRE.** Haec arbor (*algunes vegades arbos*), oris. *Arbre fruyter de qualsevulla fruyta.* Arbor fructifera. Arbor frugifera. *Arbre fruyter de fruyta bona per a menjar.* Arbor pomifera. Arbor felix. *Arbre que no fa fruyta alguna.* Infelix arbor. Arbor sterilis. Arbor non frugifera. *Arbre cultivat.* Arbor sativa. Arbor sata. Arbor culta. *Arbre bort.* Arbor silvestris. Arbor agrestis. Arbor silvatica. Arbor bruta. *Arbre empeltat.* Arbor insita. *Arbre que fa fruyta dos y tres vegades en lo any.* Arbor bifera et trifera. *Arbre jove.* Arbor novella. Arbor tenera. *Arbre vell.* Arbor vetula. *Créixer en arbre.* Arborescere. *Plantar arbres per a servir de pals a les vinyes.* Arbustare vineas. *Petit arbre.* Haec arbuscula, ae. *Tallar la cima dels arbres.* Arbores decacuminare. *Arbres de rames esteses.* Arbores patulis diffusae ramis. *Arbres de* 10 *ll desmasiat orgull.* Luxuriantes arbores. *Branques dels arbres e[n]tremesclades les unes ab les altres.* Arborum rami alius alio implicati et coeuntes. *Arbres de molta fulla.* Continenti fronde tectae arbores. *Arbres de fruytes excel·lents.* Generosae arbores. *Arbres alts.* Procerae arbores. *Arbre sech, pudrit, consumit de* 15 *vellesa.* Defecta senio arbor. *Un arbre naix prop de un altre.* Arbor arbori adnascitur. *Cosa que té de l'arbre.* Arboreus, a, um. *Cosa que pertany, o serveix, als arbres.* Arborarius, a, um. *Esporgador de arbres.* Hic arborator, oris. Hic frondator, oris. *Esporgar un arbre.* Arborem frondare. *Aucells que fan llur niu en los arbres.* Arborariae volucres, (crum). *Lloch ahont se cria lo plansó dels arbres.* 20 *Hoc seminarium, rii.* Arborarum seminarium. *Lloch plantat de arbres, arboleda.* Hoc arbustum, ti. *Tallar les branques dels arbres que fan ombra desmasiada.* Arbores collucare. *Tallar les branques inútils dels arbres fruyters.* Arbores interlucare. *Descalsar un arbre.* Arborem ablaqueare. *Tornar la terra a un arbre descalsat.* Arborem aggerare. *Escorsar un arbre.* Arborem delibrare. *Petit arbre* 25 *que no creix molt.* Hic frutex, icis. Hoc arbustum, ti. *Lloch de molts petits arbres que no creixen molt.* Hoc frutetum, ti. Hoc fruticetum, ti. Fruticosus locus, (ci). *Arbre petit que no fa sinó vergues o tronquets.* Hoc virgultum, ti. *Arbre de nau.* Hic malus, li. Arbor nautica. *Arbre de consanguinitat.* Gentis in stirpes et capita descriptio, (onis). Arboraria generis in familias personasque tributio, (onis). 30 *Cognitionum singularum ab uno stipite ducta designatio, (onis).* Cognitionis universae in singula stemmata partitio, (onis).

Fon i Tor: Arbre; *Tor:* Arbre de nau; *Pom:* ARBRE, ARBRISSEAU.

12 coeuntes] coeuntes ut perpetuam obiecerant sepem Pom 20 Arborarum seminarium] *add. Lac*

16 *que té de l'arbre*] *qui tient de l'arbre* 24 *Petit arbre*] *petit arbre*

11 *Luxuriantes arbores.* Expressió atribuïda a Columel·la s. v. ARBRE de *Pom* que no he pogut localitzar.

11–12 *Branques ~ altres.* Versió catalana del passatge «*Les branches des arbres entrelassées les unes dans les autres bouchoient le passage*» que, al seu torn, és la versió francesa d'un passatge de Quint Curci elaborada per Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *op. cit.*, pàg. 398)

12 *Arborum ~ coeuntes.* Passatge atribuït a Quint Curci s. v. ARBRE de *Pom*. (V. Curt., V, IV, 24).

27 *Arbre petit*. L'ús atributiu de l'adjectiu *petit* contrasta amb l'ús predicatiu vist a la línia 24 d'aquest mateix article, que per mi és un gal·licisme.

28 *Arbre de consanguinitat*: 'arbre genealògic'.

ARCA, *cofre*. Haec arca, ae. **Arca de la confederació**. Arca foederis.

Pom: ARCHE.

Arca de la confederació: 'arca de l'aliança on es guardaven les taules de la llei jueves'.

ARCABOT. Hic leno, onis. Lenocinium faciens, (tis). Lenocinium exercens, (tis). Lenonem agens, (tis).

Tor: Arcabot; *Pom*: MAQUEREAU.

ARCABOTA. Haec lena, ae.

Pom: MAQUERELLE.

ARCABOTEJAR, *fer ofici de arcabot o arcabota*. Lenocinari. Lenocinium facere, exercere. Lenonem agere, *si és home*. Lenam agere, *si és dona*.

1-2 **ARCABOTEJAR** ~ *dona*. Aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació de l'article **ARCABOT**.

ARCABOTERIA, *acció de arcabot o arcabota*. Hoc lenocinium, nii.

Pom: MAQUERELAGE.

ARCABUSSADA, *mosquetada; tret de arcabúz o de mosquet*. Catapultae iactus, (us). Catapultae missio, (onis). Catapultae emissio, (onis). **Tirar una arcabussada**. Catapultam emittere, explodere, iaculari, adigere, adicere, excutere, librare. **Ell li tirà trenta arcabussades**. Catapultam tricies in illum emisit, excussit, explosit. **Ells dispararen una pluja de arcabussades sobre de nosaltres**. In nos imbrem catapultarum glandium effudere. In nos plumbeam catapultarum procellam emiserunt, iaculati sunt. **Ell fou ferit de una arcabussada**. Catapultae vulnus accepit. Inflic-tum ei fuit catapultae vulnus. Catapultae ictu percussus est, laesus est, vulneratus est. ||

Pom: ARQUEBUSADE.

5 nos] illos *Pom* 6 catapultarum] *add. Lac* 7 iaculati] eiaculati *Pom*

4-5 **Ells** ~ **nosaltres**. Versió catalana de l'oració «*Ils déchargerent sur eux une grêle d'arquebussades*» en la qual Lacavalleria trasllada el pronom personal de 3a persona del plural, «*eux*», pel de 1a persona, «*nosaltres*», i, a més, modifica el pronom «*illos*» de l'equivalència llatina per «*nos*» per tal de mantenir una correspondència exacta entre les equivalències catalana i llatina.

ARCABUSSEJAR a un criminós, *matar-lo a arcabussades*. Reum catapultae ictibus conficere. Reum catapultariis glandibus plectere, multare, traicere.

Pom: ARQUEBUSER *quelqu'un*.

1 **ARCABUSSEJAR**. 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB*.

ARCABUSSER, *mosqueter*. Hic catapultarius, rii. Catapultarius funditor, (oris). Ferreus fistulator, (oris).

Tor: Arcabusser; *Pom*: ARQUEBUSIER.

1 **ARCABUSSER**] Arcabuser *Fon*

ARCABÚZ, *mosquet*. Haec catapultula, ae. Hic sclopus, *o millor*, stlopus, pi. Ferrea fistula, (ae). *Arcabúz de metxa*. Funalis catapultula. Igniariae restis sclopus. *Caixa de arcabúz*. Catapultae scapus, (pi). Catapultarium armamentum, (ti). *Desparar, o tirar, un arcabúz*. Catapultam explodere, emittere, excutere.

Tor: Arcabúz, o esclafit de galtes, Arcabúz, pedrenyal, escopeta o artilleria; *Pom*: ARQUEBUSE.

1 **ARCABÚZ**] Arcabús *Fon* | stlopus *Pom*] stoplus

ARCADA, *arch*. [Hic] fornix, icis. Hic arcus, us. *Construyt en arcada*. Arcuatus, a, um. Fornicatus, a, um. *Construyr en arcada una paret o qualsevol altra cosa, arcar una paret o qualsevol altra cosa*. Parietem aut quidvis aliud fornicare, arcuare, concamerare. *Petita arcada*. Hic arculus, li. *Lloch ahont la arcada carrega*. Haec incumba, ae. Columnarii fornicis incumba. Testudinea incumba.

Fon: Arcada de edifici; *Tor*: Arcada de volta grassa, bòveda, Arcada, o arch, Arcada, lloch ahont carrega; *Pom*: ARCADE, ARCEAU, IMPOSTE.

4 *Petita arcada*] *petit arc, petite voute*

ARCÀDIA, *país en Grècia*. Haec Arcadia, ae. *Qui és de Arcàdia*. Hic, haec Arcas, adis. *Cosa de Arcàdia*. Arcadicus, a, um.

Pom: ARCADIE, ARCADIEN.

1 *en Grècia*] *de Grèce*

ARCAR. V. Arcada.

Tor: Arcar, o fer volta.

ARCAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB* i el *DECat*. Amb tot, ja el documento a Torra.

ARCH per a tirar fletxes. Hic arcus, us. *Los caps de l'arch*. Haec cornua, uum. *Parar, o armar, un arch*. Arcum tendere, intendere, contendere, adducere, sinuare. *Desarmar, o desparar, un arch*. Arcum remittere, relaxare, laxare, detendere. *Tirar ab lo arch*. Sagittare. Sagittas vibrare, iaculari, intorquere, iacere, emittere. *Tirador ab arch*. Hic sagittarius, rii. Hic iaculator, oris. *Cosa feta en forma de arch*. Arcuatus, a, um. *Encorbar alguna cosa en forma de arch*. Aliquid arcuare, sinuare. *En forma de arch*. Arcuatim. *Arch de Sant Martí*. Haec iris, idis. Caelestis arcus, (us). V. **Arcada**.

Tor: Arch per a tirar; *Pom*: ARC, ARCEAU, ARCHER.

1 **ARCH**] Arc *Fon*

---

5 *sagittarius ~ iaculator*. Aquestes dues equivalències es repeteixen a l'article **ARCHER**.

ARCHÀNGEL. Hic archangelus, li.

Pom: ARCHANGE.

ARCHEBISBAT, o *arquebisbat*, dignitat de l'*archebisbe*. Hic archiepiscopatus, us.

Tor: Archebisbat; *Pom*: ARCHÉVESCHÉ.

ARCHEBISBE, o *arquebisbe*. Hic archiepiscopus, pi. Hic archipraesul, lis. *Cosa de l'archebisbe*. Hic, haec archiepiscopalis, hoc le. *Palau de l'archebisbe*. Hoc archiepiscopium, pii. Archiepiscopale palatium, (tii).

Tor: Archebisbe; *Pom*: ARCHEVÊQUE, ARCHÉVECHÉ.

1-2 *Cosa ~ archiepiscopalis, hoc le*] *add. Lac* 3 Archiepiscopale palatium, (tii)] *add. Lac*

ARCHER, *qui tira fletxes ab arch*. Hic sagittarius, rii. Hic iaculator, oris.

Fon: Archer; *Tor*: Archer, o ballester; *Pom*: ARCHER.

ARCHET, *instrument guarnit de pèls per a tocar la viola*. Hoc plectrum, tri. Crineum plectrum.

Pom: ARCHET de viole ou violon.

1 ARCHET] Arch *Tor*

ARCHÍMEDES, *nom de home*. Hic Archimedes, is.

Pom: ARCHIMÈDE.

ARCHIMESA. Hoc scrinium, nii. *Lloch secret en la archimesa*. Hoc abditum, ti. *Calaix de archimesa*. Hic loculus, li. *Lloch de archimesa ahont se guarda la moneda*. Nummaria theca, (ae).

Tor: Archimesa.

1 ARCHIMESA] Arquimesa *Fon*

ARCHITECTE. Hic architectus, ti. Hic architector, oris. Aedificii effector (oris). Aedificii molitor, (oris). ‖

Pom: ARCHITECTE.

1 ARCHITECTE. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ARCHITECTURA, *art de l'architecte*. Haec architectonica, ae. Haec architectonice, es. Haec architectura, ae. Architectonica ars, (tis). *Obra de archite[c]tura*. Architectonicum opus, (eris). Arte aut manu architecti effectum opus. *Cosa de architectura*. Architectonicus, a, um.

Tor: Architectura; *Pom*: ARCHITECTURE.

---

1 ARCHITECTURA] Arquitectura *Fon*

ARCOS, *vila en Espanya*. Haec Aracosia, ae.

Pom: Arcos.

---

en Espanya] *d'Espagne*

ÀRCTICH polo. Arcticus polus, (li).

Pom: ARCTIQUE.

ARDENT, *abrasat*. Hic, haec, hoc ardens, tis. Hic, haec, hoc flagrans, tis. Inflammatus, a, um. Ignitus, a, um. **Desitg, passió, affició, ardent**. Ardens desiderium, (rii). Desiderium flagrans. Desiderium incensum. Desiderium inflammatum. Ardens studium, (dii). Studium flagrans. Studium incensum. Studium inflammatum.

5 Flagrans cupiditas, (atis). **Ingeni viu y ardent**. Acerrimum ingenium, (nii). **Oració ardent**. Fervidior oratio, (onis).

Fon i Tor: Ardent; *Pom*: ARDENT.

---

2 **affició Ee**] **affecció**

ARDIACA. [Hic] archidiaconus, ni.

Fon i Tor: Ardiaca; *Pom*: ARCHIDIACRE.

ARDIACONAT, *dignitat de l'ardiaca*. Archidiaconi dignitas, (atis). Archidiaconi gradus, (us). Hic archidiaconatus, us.

Fon i Tor: Ardiacонат; *Pom*: ARCHIDIACONAT.

ARDIT, *moneda del valor de dos diners*. Hic semissis, is. Hic semis, issis. Haec sembella, ae. **Ardit de guerra, estratagema**. Hoc stratagema, atis. Militare vafrementum, (ti). Circumveniendō hosti militares technae, (arum).

Tor: Ardit, moneda de valor de dos diners, Ardit de guerra; *Pom*: DOUBLE, RUSE.

ARDOR, *calor ardent*. Hic ardor, oris. Hic aestus, us. Ardens calor, (oris). Hic fervor, oris. Haec flagrantia, ae. **Ardor de passió**. Ardor animi. Inflammatum studium, (dii). Vehemens acerrimaque animi contentio, (onis). Incensa animi cupiditas, (atis). **Ab ardor**. Ardenter. Ferventer. **Ab gran ardor**. Ingenti ardore. Fervore maximo. Ardentiore studio. Avidissime. Acriter et ardenter. Inflammato studio. **Parlar ab ardor**. Ferventer loqui. **Si vós pensau que assò sia estat fet ab desmasiat ardor**. Hoc si tu cupidius factum existimas.

Fon: Ardor; *Tor*: Ardor, o calor; *Pom*: ARDEUR, ARDEMMENT.

---

4 Ferventer] *add. Lac*

ÀRDUAMENT. Aegre. Difficulter. Difficile. Difficiliter.

Pom: MAL-AISEMENT.

Difficile. Difficiliter] *add. Lac*

ÀRDUO. Hic, haec difficilis, hoc le. Impeditus, a, um. Arduus, a, um. Operosus, a, um. Difficultatibus implicatus, a, um. *Pujada àrdua*. Arduus ascensus, (us). Asper ascensus. Durus ascensus.

Pom: MAL-AISÉ, RUDE *au toucher*.

ARENA, *sorra*. Haec harena, ae. *Arena menuda*. Haec harenula, ae. Tenuius sabulum, (li). *Arena que cavant se traou dels arenals*. Harena fossitia. *Arena de riu*. Harena fluviatica. *Arena del mar*. Harena marina. *Arena mesclada ab terra*. Harena terrosa. *Arena grossa*. Hoc sabulum, li. Hic sabulo, onis. (*Rob[ert] Esteve diu que aquestes diccions signifiquen a la arena menuda, emperò Vòssius ho refuta en la dicció saburra*). *Arena aspra al tocar*. Sabulo masculus. *Arena suau o apassible al tocar*. Sabulo femina. *Cosa feta ab arena*. Harenatus, a, um. *Cavador de arena*. Harenarius fossor, (oris). *Lloch abundant en arena grossa*. Hoc sabuletum, ti. *Cosa de arena*. Harenaceus, a, um. *Abundant en arena*. Harenosus, a, um. *Abundant en arena grossa*. || Sabulosus, a, um. *Qui tragina arena*. Hic harenarius, rii. *Lloch ahont se guarda la arena*. Haec harenaria, ae. 49a ARG

Fon i Tor: Arena, Arena menuda; *Tor*: Arena grossa; *Pom*: SABLE, SABLONNIER, SABLONNIÈRE.

1-2 Tenuius sabulum, (li)] *add. Lac*

3-4 *Harena terrosa*. Terme atribuït a Vitruvi s. v. SABLE de *Pom*. (El documento a VITRUVIUS, *De architectura* [d'ara end. cit. com *De arch.*], II, 1, 1 i II, 6, 6).

6 *saburra*. Lacavalleria tradueix fidelment la nota que figura s. v. SABLE de *Pom*, en la qual Pomey esmena Robert Estienne seguint Vossius: Estienne, s. v. Sable, afirma que «sabulum» és «menu gravois ou grave». (V. Robert ESTIENNE, *Dictionnaire françois-latin, autrement dict Les mots François avec les manières d'user d'iceulx tournez en Latin*, París: imprimerie de Robert Estienne, 1549). En canvi, Vossius, s. v. SABURRA, sosté que «sabulo» no és «illa tenuior et minutior [...] sed crassior viliorque». (V. Gerardus Joannis VOSSIUS, *Etymologicon linguae Latinae*, Àmsterdam: apud Ludovicum et Danielem Elzevirios, 1662, URL: <https://tinyurl.com/y4evb4yg> [cons. 23-04-2019]).

6 *Sabulo masculus*. Terme atribuït a Vitruvi s. v. SABLE de *Pom*. (El documento a *De arch.*, VIII, 1, 2).

ARENAL, *lloch de arenes*. Hae harenariae, arum. *Arenal de arena grossa*. Hoc sabuletum, ti.

Tor: Arenal; *Pom*: SABLONNIÈRE.

ARENCH, *peix*. Hic harengus, gi. *Arench blanch*. Harengus albus. Harengus candidus. *Arench secat al fum*. Harengus infumatus. Harengus fumo fuscatus. Harengus fumo arefactus. *Lo qui ven arenchs*. Harengorum propola, (ae). *La qui ven arenchs*. Harengorum propola mulier.

Tor: Arench; *Pom:* HARANG, HARANGÈRE.

3 *Lo* ~ propola, (ae)] *add. Lac*

ARENES. V. Arenal.

Tor: Arenes.

ARENGADA, peix salat. Muriatica halex, (ecis). Halex muria imbuta.

Fon: Arengada salada; *Tor:* Arengada.

Halex muria imbuta] *add. Lac*

ARENÓS. Harenosus, a, um. *Arenós de arena grossa.* Sabulosus, a, um. *Terra arenosa.* Harenacea terra, (ae). Harenosa terra. *Terra arenosa de arena grossa.* Sabulosum solum, (li).

Fon: Arenosa cosa; *Tor:* Arenós; *Pom:* ARÉNEUX, SABLE.

AREOPAGITA, jutje de l'Areòpago. Hic areopagita, ae.

Pom: ARÉOPAGITE.

AREOPAGITA ed.] APEOPAGITA

AREÒPAGO, palau de justícia en la ciutat de Athenas. Hic Areopagus, gi.

Pom: ARÉOPAGE.

ARESTA de espiga. Haec arista, ae. *Aresta de peixos.* Piscium spina, (ae).

Tor: Aresta; *Pom:* ARÈTE de poissons.

AREZZO, ciutat en Itàlia. Hoc Aretium, tii. *Qui és de Arezzo.* Aretinus, a, um.

Pom: AREZZO.

ciutat en Itàlia] ville de Toscane

ARGAMASSA. V. Morter.

Tor: Argamassa.

ARGAMASSA] Argamasa Fon

ARGENT viu natural. Vivum argentum, (ti). *Argent viu artificial.* Hoc hydrargyrum, ri. *Lo argent viu desmasiadament cuyt se converteix en grans roitgs semblants a la arena.* Diutius et acrius incoctum argentum vivum in rubentes harenas abit, infriatur, discedit, dissolvitur. V. **Plata.**

Fon i Tor: Argent viu; *Pom:* ARGENT, PRÉCIPITER *quelqu'un.*

2-3 *Lo argent ~ arena] L'argent vif qui cuít longtemps se précipite*

ARGENTAR. V. Platejar.

Fon: Argentar; *Tor:* Argentar, o platejar.

ARGENTAT. V. Platejat.

Tor: Argentat.

ARGENTER. V. Plater.

Fon: Argenter; *Tor:* Argenter, o plater.

ARGENTERIA. V. Plater.

Fon: Argenteria.

ARGENTERIA] Argentaria *Tor*

ARGENTINA, *Strasburg, ciutat en Alsàcia*. Hoc Argentoratum, ti. Haec Argentina, ae. **Qui és de Argentina**. Hic, haec Argentoratensis, hoc se. Hic, haec Argentinensis, hoc se.

Pom: STRASBOURG.

---

1 ARGENTINA] STRASBOURG | *en Alsàcia] d'Alsace*

1 ARGENTINA. Lacavalleria no adapta el topònim francès *Strasbourg*, sinó que pren l'equivalent llatí «Argentina».

ARGILA, *terra blanca*. Haec argilla, ae. Haec creta, ae. **Argila roja**. Signata creta. Lemnia creta. **Cosa de argila**. Argillaceus, a, um. Cretaceus, a, um. **Cosa asenyalada ab argila**. Cretatus, a, um. **Lo que abunda en argila, argilós**. Argillosus, a, um. Cretosus, a, um.

Fon i Tor: Argila; *Pom:* ARGILLE, ARGILLEUX, CRAIE, SIGILLÉE.

ARGILÓS. V. Argila.

Fon: Argilosa cosa.

ARGILÓS] Argillós *Tor*

ARGO, *nau dels Argonautes*. Haec Argo (*indeclin[able]*).

Pom: ARGO.

ARGOLLA de ferro. Ferreus anulus, (li).

Fon i Tor: Argolla de ferro.

AR[G]ONAUTA. Hic Argonauta, ae (Vide *Biblioth[eca] Mus[arum]*).

Pom: ARGONAUTE.

ARGONAUTA] *ed.*

1 Vide ~ Musarum. Lacavalleria remet a l'article «Argonautae» de la seva altra obra de frases poètiques. (V. Joan LACAVALLERIA I DULAC, *Bibliotheca Musarum sive phrasium poetiarum thesaurus, epithetorum synonymorumque cum interpretatione hispana thesaurus... op. cit.*, pàg. 154).

ARGOS, *ciutat en Grècia*. Hoc Argos (*indeclin[able]*). Hi Argi, orum.

Pom: ARGOS.

en Grècia] de Grèce

ARGUMENT, *rahó*. Hoc argumentum, ti. Haec probatio, onis. Haec ratio, onis. **Argument**, *matèria, subjecte*. Hoc argumentum, ti. Haec materia, ae. **Assò me pot servir de un gran argument**. Hoc mihi maximo argumento esse potest. **Apretar un argument**. Premere argumentum. Acriter instare. | Urgere argumentum etiam atque etiam. **Reduhir en breu als seus arguments**. Breviter astringere sua argumenta. 49b ARM

Fon: Argument, Argument, o matèria; *Tor*: Argument, rahó o medi, Argument, subjecte o matèria; *Pom*: ARGUMENT.

4 *Premere argumentum*. *Pom* atribueix aquesta expressió a Ciceró. (V. *Tusc.*, I, 72).

5 *Breviter ~ argumenta*. *Pomey* atribueix aquesta expressió a Ciceró. (V. *Tusc.*, III, 6, 13).

ARGUMENTACIÓ. Haec argumentatio, onis. Haec ratiocinatio, onis.

Pom: ARGUMENTATION.

ARGUMENTAR. Argumentari. Disputare. Disserere. Ratiocinari.

Fon i Tor: Argumentar; *Pom*: ARGUMENTER.

ARGUS, *pastor lo qual tenia cent ulls*. Hic Argus, gi.

Pom: ARGUS.

ARIANO, *regne en la Amèrica*. Arianense regnum, (ni).

Pom: ARIAN.

en la Amèrica] de l'Amérique

ÀRIDAMENT. Aride. Ieiune. Sine succo.

Pom: ARIDEMENT.

ARIDITAT. Haec ariditas, atis. Haec siccitas, atis.

Pom: ARIDITÉ.

ÀRIDO. Aridus, a, um. Exsuccus, a, um. Torridus, a, um. Siccus, a, um. Exsuccatus, a, um. **Fer tornar àrida a alguna cosa**. Aliquid arefacere, torrefacere. Aridum efficere quidpiam. **Tornar-se àrido**. Arescere. Exarescere.

Pom: ARIDE.

ARISMÈTICA, *art de comptar*. Haec arithmetica, ae. Haec arithmetice, es. Numerandi ars, (tis). Supputandi scientia, (ae).

Pom: ARITHMÉTIQUE.

ARISMÈTICH, *perit en la arismètica*. Hic arithmeticus, ci. Arithmetices peritus, a,

um. *Arithmeticis doctus, a, um.*

Pom: ARITHMÉTICIEN.

ARISSAR-SE, o *arrufar-se*. Erectos pilos vibrare. Surrectis pilis inhorrescere. *La còlera fa arissar lo pèl al gos*. Ex ira pilis inhorrescit canis. *Los cabells del cap se li arissan*. Ei capillus inhorrescit. Arrectus eius est horrore pilus. Eius capilli arriguntur horrore. Eius capilli metu rigent. Eius capilli metu surriguntur.

Pom: HÉRISSER le poil, DRESSER une chose courbée.

1 **ARISSAR-SE**] *Erisar Tor* 3 **Eius**] *add. Lac* 4 **Eius**¹] *add. Lac* | **Eius**²] *add. Lac*

1 **ARISSAR-SE**: 'eriçar-se'.

ARISSÓ, *animal*. Hic erinaceus *vel* herinaceus, ei. Hic hericius *vel* ericius, cii. Hic echinus, ni.

Tor: Arissó del mar o terra; *Pom:* HÉRISSON.

1 **ARISSÓ**] *Ariçó Fon*

ARISTOLÒGIA, *herba*. Haec aristolochia, ae.

Tor: Aristològia, o astronomia; *Pom:* ARISTOLOCHIE.

ARI[S]TÒTIL, *nom de home*. Hic Aristoteles, is.

Pom: ARISTOTE.

ARISTÒTIL] *Ee*

ARLES, *ciutat en França*. Haec Arelate, es. Hae Arelatae, arum. Hoc Arelatum, ti. Haec Arelas, atis.

Pom: ARLES.

1 *ciutat en França*] *ville de Provence*

ARMA. Haec arma, orum. (Hoc telum, li, *significa algunes vegades certes armes ofensives com és ara una espasa, un punyal, una daga y altres semblants*). **Lo qui porta armes**. Armifer, a, um. Armiger, a, um. **Si se troba algú portar armes**. Si quis cum telo fuerit. **Arma de foch**. Flammantia tela, (orum). **Armes ofensives**. Arma impugnantia. Arma ferientia. Arma petentia. Arma offendentia. Arma ictum inferentia. **Armes defensives**. Arma tegentia. Arma tuentia. Arma propugnantia. Arma defendentia. Arma protegentia. **Hi ha armes defensives y n'i ha de ofensives**. Arma alia sunt ad tegendum, alia ad nocendum. **Fets, o accions, de armes**. Bellica facta, (orum). Bellica gesta, (orum). Bellica facinora, (orum). **Aplicar-se a les armes**. Bellicae disciplinae se dare. Arma tractare. Artem bellicam profiteri. Militari disciplinae dare operam. **Posar-se les armes**. Arma induere. **Pèndrer les armes per a bàtrer-se**. Arma capere, capessere, sumere. **Deixar les armes, renunciar a les armes**. Arma ponere, abicere, deponere. Ab ar- || mis discedere, recedere. **En-**

- tregar les armes.** Tradere arma. **Entregar les armes, confessar-se vençut.** Adversario cedere. **Estar en armes.** In armis stare. **Les armes són jornaleres.** Incertus est praeliorum exitus. Anceps est belli fortuna. **No hi ha cosa que pugua resistir a les armes.** Nulla est tanta vis quae non ferro debilitari frangique possit. **Terminar una pendència ab les armes y al perill de la sua vida.** Armis ac suo capite decernere de re aliqua. **Tota aquesta terra està en armes.** Regio haec tota armis tenetur. **Corren a pèndrer les armes.** Itur ad arma. **Passar a un soldat per les armes.** Militem reum catapultariis glandibus traicere. Militem reum catapultae ictibus conficere, plectere. **Condemnat a ésser passat per les armes.** Catapultariis glandibus lata sententia condemnatus, a, um. **Armes, insígnies de honra.** Gentis scutaria tessera, (ae). Gentilitius scuti typus, (pi). Gentilitium scuti symbolum, (li). **Armes verdades.** Legitimae compositionis typus scutarius. **Armes falses.** Adulterinus scutarius typus. **Camp de armes.** Haec area, ae. Hoc solum, li. Hic laterculus, li. **Assenyalat de armes.** Scutario typo impressus, notatus, inscriptus, inustus, signatus, a, um.

Fon i Tor: Armes, Armes, o insígnies; *Tor:* Arma de foch, Armer que porta les armes, Armes ofensives que's poden tirar, Armes defensives; *Pom:* ARME.

2-3 *Lo ~ armes*] Armer que porta les armes *Tor* **5** *Arma² ed.*] Arme **12** *bàtrer-se ed.*] *bràtrer-se* | capessere *Pom*] capescere

15 *Les ~ jornaleres*] *Les armes sont journalières*

7-8 *Arma ~ nocendum.* Pomey atribueix aquest passatge a Ciceró. (V. CICERO, *Oratio pro Aulo Caecina*, 60).

15 *Estar en armes.* la doc. d'aquesta expressió emprada en el sentit de 'estar armat per a lluitar', segons el *DCVB*.

15 *Estar en armes.* Versió catalana de l'expressió «*Estre sous les armes*», traducció francesa d'un passatge de Quint Curci deguda a la mà de Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *op. cit.*, pàg. 344).

15 *In armis stare.* *Pom* atribueix aquesta expressió a Quint Curci. (V. *Curt.*, IV, 13).

23 *Armes ~ honra.* Lacavalleria repeteix aquesta accepció a l'article independent **ARMES**, varien, però, les equivalències llatines.

ARMACAN, ciutat en Irlanda. Hoc Armacanum, ni.

Pom: ARMACAN.

en Irlanda] *d'Irlande*

- ARMADA, exèrcit.** Hic exercitus, us. Haec acies, ei. Hae copiae, arum. Armatae copiae. Militares copiae. Bellicae copiae. **Armada naval.** Haec classis, is. Navalis exercitus. Armata classis. **Armada de terra.** Terrestris exercitus. **Fer una armada.** Exercitum cogere, colligere, conficere, conflare, facere. Exercitum conscribere et comparare. Copias contrahere. Militum delectum habere. **Posar una armada en batalla.** Aciem instruere. Exercitum instruere. **Desfer, o derrotar, la armada dels enemichs.** Hostium copias delere, profligare, fundere, dissipare, prosternere. **Reforsar una armada.** Subsidiis aciem firmare. **Armada feta de cuyta.** Tumultuarius exercitus. **Armada de gent aplegadissa.** Collectitius exercitus. **Ell tenia lo mando**

- 10 **de un cos de armada.** Exercitus partem ducebat. Copiis ab reliquo exercitu se-
iunctis praeerat. **Avantguarda de una armada.** Prima acies. Structi exercitus frons,
(tis). **Retraguarda de una armada.** Exercitus postrema acies. Exercitus extremum
agmen, (inis). **Armada de gent nova o de soldats novicis.** Novae ac rudes copi-
ae, (arum). Exercitus tiro, (onis). **Armada de soldats vells.** Veteranus exercitus.
- 15 **Armada poderosa.** Exercitus firmus, valens, fortissimus. **Armada posada en ba-
talla.** Instructa acies. Instructus exercitus. **Armada en desorde.** Acies incomposita.
Armada derrotada o desfeta. Acies dissipata, fusa, profligata. **Capitans generals
de un[a] armada.** Exercitus duces, praesides, rectores.

Fon i *Tor*: Armada per terra; *Fon*: Armada de naus; *Tor*: Armada; *Pom*: Armée.

2 *naval*] de naus *Fon* **3** *de*] per *Fon*, *Tor*

11 *Avantguarda de una armada*] *La teste, le front d'une armée* **12** *Retraguarda de una
armada*] *Queue d'armée*

ARMADURA. Haec armatura, ae. Hic armatus, us.

Tor: Armadura; *Pom*: ARMURE.

ARMAMENT de soldats. Militum delectus, (us). **Fer un gran armament de soldats.**

Ingentes militum copias comparare. Militum magnum habere de- || lectum. **Arma-
ment, preparatius de guerra.** Bellicus apparatus, (us). Belli comparatio, (onis). 50b ARQ

Pom: ARMEMENT.

2 *Militum*] *add. Lac*

ARMANYACH, comptat en França. Hoc Armeniacum, ci. Armeniacus comitatus,
(us). Armeniacus ager, (gri). Armeniacum territorium, (rii). **Los de Armanyach.**
Hi Armeniaci, orum.

Pom: ARMAGNAC.

1 *comptat en França*] *comté de Gascogne*

ARMAR a algú. Aliquem armis instruere. Aliquem armare. Alicui arma dare. **Ar-
mar-se, pèndrer les armes.** Arma capere, sumere, capessere. **Armar-se, posar-se
les armes.** Arma induere. Armis se induere, se munire, se ornare, se instruere.
Armis se tegere.

Fon i *Tor*: Armar, Armar-se; *Pom*: ARMER.

ARMARI. Hoc armarium, rii. **Petit armari, armariet.** Hoc armariolum, li.

Fon i *Tor*: Armari; *Pom*: ARMOIRE.

1 *Petit armari*] *Petit armoire*

ARMARIET. V. **Armari.**

ARMAT. Armatus, a, um. Armis instructus, a, um. Armis munitus, a, um. Armis

tectus, a, um. Armis ornatus, a, um. **Mitg armat**. Hic, haec semiermis, hoc me. **Armat de punt en blanc, o de cap a peus**. Cataphractus, a, um. Undique armatus, a, um. A capite ad calcem armis tectus, a, um. **Qui no va armat**. Hic, haec inermis, hoc me. **Soldat lleugerament armat**. Levis armaturae miles, (itis). Leviter armatus miles. Hic veles, itis.

Fon i *Tor*: Armat; *Fon*: Armat de punt en blanc; *Tor*: Armat de punt en blanc, o de cap a peus; *Pom*: ARMÉ.

ARMÈNIA, país en Àsia. Haec Armenia, ae. **Qui és de Armènia**. Armenus, a, um. **Cosa de Armènia**. Armenius, a, um.

Pom: ARMÉNIE, ARMÉNIEN.

1 en Àsia] d'Asie

ARMER. V. **Pedrenyaler**.

Fon: i *Tor*: Armer que fa armes.

ARMES, insígnies de honra. Insigne gentilitium, (tii). V. **Arma**.

Fon: i *Tor*: Armes, o insígnies; *Pom*: ARMOIRIE.

ARMILLA. V. **Camisola**.

Tor: Armilla, o camisola.

ARMUSSA, vestiment de sacerdot. Sacerdotale amiculum, (li). Sacerdotalis amictus, (us).

Pom: AMICT de prestre.

1 **ARMUSSA**] Amit *Tor* | Sacerdotale] add. Lac | Sacerdotalis] add. Lac

1 **ARMUSSA**. 1a doc. d'aquest mot amb la forma *armussa* segons el *DCVB*. Anteriorment s'havia emprat amb les formes *mussa* i *almussa*.

1 **ARMUSSA**: 'amit'.

ARNA, cuca que rosega la roba. Haec tinea, ae. **Cosa plena de arnes**. Tineosus, a, um.

Tor: Arna, o tinya; *Pom*: TIGNE.

ARNAU, nom de home. Hic Arnaldus, di.

Pom: ARNAULD.

ARNÈS, vestit de ferro. Haec armatura, ae. Hic armatus, us. **Arnès de cavall**. Equi instructus, (us). Equi instrumentum, (ti). Equi stratum, (ti). **Posar lo arnès a un cavall**. Equum sternere. Equum strato induere, ornare, integere, instruere. Equo stratum indere. Equo instructum inducere. **Obra de posar lo arnès a un cavall**. Strati inductio, (onis). **Cavall portant lo arnès**. Equus instructu tectus. Equus instructu munitus.

Fon i Tor: Arnès; *Pom:* HARNOIS *de cheval*, HARNACHEMENT, HARNACHER *un cheval*.

5 Equus¹] *add. Lac* | Equus²] *add. Lac*

ARNULFO, *nom de home*. Hic Arnulphus, phi.

Pom: ARNOULD.

AROMÀTICH, *lo que pertany als aromàtichs*. Aromaticus, a, um. *Aromàtichs*, *drogues oloroses*. Haec aromata, tum.

Pom: AROMATIQUE, AROMATES.

ARPA. V. Harpa.

Fon i Tor: Arpa.

ARPADA. V. Harpada.

ARPADA. 1a doc. d'aquest mot segons el *DECat*.

ÀRPIES, *instrument de pagès*. Hoc rastellum, i. Hoc rastrum, i; *en lo plural* haec rastra, orum, *emperò més sovint* hi rastri, orum.

Tor: Àrpiès, instrument de pagès; *Pom:* RÂTEAU.

ARPINO, *ciutat en Itàlia*. Hoc Arpinum, ni. *Qui és de Arpino*. Hic, haec Arpinas, atis.

Pom: ARPIN.

1 **ARPINO**] ARPIN | *en Itàlia*] *d'Italie*

1 *ARPINO*. La forma d'aquesta entrada parteix de l'adaptació de l'equivalent llatí, no pas del francès.

ARQUEBISBAT. V. Archebisbat.

Fon: Archebisbat.

ARQUEBISBE. V. Archebisbe.

Fon i Tor: Archebisbe.

ARQUILLA *ahont se posan les coses més precioses*. Sanctius armarium, (rii). ||

51a ARR

Pom: CABINET.

ARRACADA. Haec inauris, is.

Fon i Tor: Arracades; *Pom:* PENDANT *l'été*.

ARRACONAR a l'enemich. Hostem in aliqua loca adigere, repellere, compellere. *Arraconar-se*, *posar-se en un racó*. In angulum se recipere, se conicere. In angulo se collocare. *Arraconar-se en un lloch per a defensar-se*. Munitum locum occupare, insidere.

Pom: CANTONNER, *se cantonner*, RECOIGNER *les ennemis*.

---

1 **ARRACONAR**. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

ARRAHONAR *ab algú*. Cum aliquo colloqui. Cum aliquo sermonem habere, conferre. Aliquem alloqui. ***Ell se posa a arrahonar ab aquest home com per a demanar-li lo camí***. Hunc hominem adit quasi percontaturus de itinere. Hunc hominem alloquitur quasi percontaturus de itinere. Cum hoc homine sermonem confert quasi percontaturus de itinere.

Pom: ARRAISONNER *quelqu'un*.

---

1 **ARRAHONAR**] Rahonar *Fon, Tor* 3 Hunc¹] *add. Lac* | adit] adire *Pom* 3-4 alloquitur] alloqui *Pom* 4 Cum hoc homine] *add. Lac* | confert] conferre *Pom*

---

1 **ARRAHONAR**] ARRAISONNER

---

1 **ARRAHONAR**. Versió catalana de la construcció «*Arraisonner quelqu'un*» de *Pom*, on es fa avinent que s'ha documentat a l'obra de Mézéry. (El localitzo a François Eudes de MÉZÉRAY, «Henry III. Roy LXI», *op. cit.*, pàg. 220).

2-3 ***Ell ~ camí***. Versió catalana de l'expressió «*Il se met à arraisonner cet homme*». Lacavalleria és fidel al model francès: manté la 3a persona del present d'indicatiu de l'original, i per tal de mantenir el paral·lelisme entre l'expressió catalana i les equivalències llatines, modifica el temps dels verbs principals de les tres equivalències llatines, que a *Pom* van en infinitiu, per la 3a persona del present d'indicatiu.

ARRAMANGAR *a algú*. Alicuius manicas ad cubitum *vel* cubito tenus reducere, colligere.

Tor: Arramangar; *Pom*: RETROUSSÉ.

---

1 **ARRAMANGAR**] Arremangar-se *Fon* | Alicuius] *add. Lac* 1-2 manicas ... reducere, colligere] manicis ... reductis collectisque *Pom*

1-2 *manicas ... reducere, colligere*. Lacavalleria trasllada l'oració «*Ayant les bras retroussés jusques au coude*» de *Pom*, construïda amb un participi de passat, mitjançant una paràfrasi en infinitiu, i per tal de mantenir la correspondència exacta amb les equivalències llatines, modifica les construccions d'ablatiu absolut de *Pom* per verbs en infinitiu.

ARRANCADOR. Hic evulsor, oris. Hic avulsor, oris. ***Arrancador de dents***. Dentium evulsor. Dentium avulsor.

Pom: ARRACHEUR *de dent*.

---

1 Hic¹ evulsor ~ avulsor, oris] *add. Lac*

ARRANCAMENT. Haec evulsio, onis. Haec revulsio, onis. Haec avulsio, onis.

Tor: Arrancament; *Pom*: ARRACHEMENT.

ARRANCAR *de algun lloch a alguna cosa*. Aliquid ex aliquo loco revellere, avellere, evellere. ***Arrancar de l'enteniment dels hòmens a una opinió molt arrelada***. Ex animis hominum opinionem penitus insitam evellere. ***Arrancar una dent***. Den-

tem evellere, excutere. **Arrancar un arbre.** Arborem eradicare, exstirpare, explan-
 5 tare, evellere. **Arrancar de rel.** Radicitus evellere. Funditus exstirpare. **Arrancar**
la pell. Cutem deripere, detrahere, eximere. **Arrancar los ulls a algú.** Alicui ocu-
 los exculpere, effodere, eruere. **Arrancar de un camp les herbes.** Agrum stirpibus
 eruncare, purgare. **Camp del qual les herbes són arrancades.** Eruncatus ager, (gri).
 Eruncatus stirpibus ager. **Arrancar a les criatures dels brassos de llurs mares.**
 10 Filios e parentum sinu divellere. Filios de matrum complexu abstrahere, avellere,
 abripere. **Arrancar una pallissada.** Septum revellere, convellere. **Arrancar la cor-**
reguda. Cursum arripere. **Jo no he pogut arrancar-li de les mans a aquest llibre.**
 Ei numquam librum hunc potui auferre *vel* extorquere. **Ni una paraula arranca-**
 15 **reu vós de la sua boca.** Ne verbum quidem unum ex eius ore exprimas, extorqueas,
 auferas.

Fon: Arrancar, Arrancar herba, Arrancar de rael; *Tor:* Arrancar la raël, o de rel, Arrancar herbes,
 Arrancar la correguda; *Pom:* ARRACHER *quelque chose de quelque lieu*, ESSARTER *une terre*.

5 **rel**] rael *Fon*, raël *Tor* 7 Agrum] Solum *Pom* 8 ager] solum *Pom* 13 Ei] *add. Lac*
 11 **pallissada.** Segons Coromines, s. v. PAL, pàg. 176b-177a, aquesta grafia amb *-ll-* té tradició.

ARRANCAT. Vulsus, a, um. Evulsus. Avulsus, a, um. Convulsus, a, um. Revulsus, a,
 um.

Pom: ARRACHÉ.

1-2 Revulsus, a, um] *add. Lac*

ARRAPAMENT. Pili abrasio, (onis). Pili derasio, (onis).

Pom: RASEMENT *de poil*.

ARRAPAMENT. 1a doc. d'aquest substantiu en el sentit de 'acte de raure el pèl' segons el *DCVB*.

ARRAPAR. Capillum radere, deradere. Ad cutem tondere. Ad vivum attondere.

Tor: Arrapar; *Pom:* RASER.

1 **ARRAPAR.** 1a doc. d'aquest verb en el sentit de 'raure els cabells' segons el *DCVB*.

ARRAPAT. Rasmus, a, um. Abrasmus, a, um. Derasus, a, um. **Mitg arrapat.** Semirasus,
 a, um.

Pom: RASER.

ARRÀS, ciutat capital en lo Artoès. Hoc Atrebatum, ti. Hi Atrebatas, tum, tibus. **Qui**
és de Arràs. Hic, haec Atrebatensis, hoc se. Hic, haec Atrebas, atis.

Pom: ARRAS.

1 en lo Artoès] *de l'Artois*

ARRASADOR de edifici. Hic eversor, oris.

Tor: Arrasador, que tal fa.

ARRASAMENT de edifici. Haec demolitio, onis. Haec l eversio, onis. Hoc excidium, 51b ARR
dii.

Pom: RASEMENT de poil.

1 **ARRASAMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ARRASAR un edifici. Aedificium funditus excindere, excidere, evertere, diruere, tollere, delere, complanare. Aedificium solo aequare. **Ell feu arrasar les muralles de aquella ciutat.** Urbis illius moenia iussit everti. Urbem illam moenibus denudari iussit. Urbem illam iussit muris nudari.

Fon i Tor: Arrasar alguna ciutat, o casa; *Pom:* RASER.

4 illam] Hanc *Pom*

2-3 **Ell ~ ciutat.** 1a doc. del verb *arrasar* en el sentit de 'aplanar' segons el *DCVB*.

ARRAVAL. V. Raval.

Fon i Tor: Arraval.

ARREBATAMENT, èxtasis. A sensibus animi alienatio, (onis). A corpore aliena[t]ae mentis abreptio, (onis). Extra sensus animi raptus, (us).

Fon: Arrebatament²; *Tor:* Arrebatament; *Pom:* EXTASE.

1 A²] Ab *Pom*

ARREBATAR, o extasiar, a algú. Quempiam ab sensibus abalienare, abducere, avocare. Quempiam usu sensuum abalienare. **Arrebatat-se, o extasiar-se.** Ab sensibus alienari, abduci, avocari, abripi. Sopitis sensibus a se ipso abalienari.

Fon: Arrebatat-se, o elevar-se; *Tor:* Arrebatat², o elevar-se; *Pom:* EXTASE.

1-2 Quempiam ~ sensuum abalienare] *add. Lac* 3 alienari] abalienari *Pom* | a ~ abalienari] in divino totum abripi *Pom*

1-2 *Quempiam ~ sensuum abalienare.* Lacavalleria afegeix aquesta variant transitiva, que manca a *Pom*.

ARREBATAT, o extasiat. Ab sensibus abalienatus, a, um. Ab sensibus abductus, a, um. Ab sensibus avocatus, a, um. Ab sensibus abreptus, a, um.

Tor: Arrebatat en esperit; *Pom:* EXTASIÉ.

1 Ab] a *Pom* 1-2 abductus, a, um] *add. Lac* 2 avocatus, a, um] *add. Lac*

ARRELLAR, o fer posar rels, a alguna cosa. Aliquid ra[dici]bus confirmare, corroborare. Aliquid in radices educere, emittere. **Arrellar-se, posar rels.** Radices agere, mittere. **Aquest mal se arrela més de dia en dia.** Magis magisque corroboratur hoc malum. In dies radices agit altiores hoc malum. Inveterascit hoc malum cottidie.

Tor: Arrellar; *Pom:* ENRACINER.

1 **ARRELLAR**] Araïgar *Fon* | radicibus] *Pom* 3 hoc] illud *Pom*

2 *Arrelar-se*] *S'enraciner* **3** *se arrela*] *s'enracine*

2 *Arrelar-se*. 1a doc. d'aquest verb en el sentit de 'fixar-se i fer-se fort a un lloc, a l'esperit' segons el *DCVB* i el *DECat*.

ARREMESA, *obra de arremètrer a l'enemich*. Haec aggressio, onis. Haec impressio, onis. In hostem irruptio, (onis). In hostem incursio, (onis). In hostem impressio. **Segona arremesa**. Nova in hostem impressio.

Pom: CHARGE, RECHARGE.

1 **ARREMESA**] *Arremetuda Fon, Arremetiment Tor*

ARREMÈTRER a l'enemich. In adversos hostes incurrere, irruere. In hostiles copias irrumpere. Invadere in hostium exercitum. Incursionem *vel* impressionem *vel* irruptionem facere in adversam hostium aciem. **Tornar arremètrer a l'enemich**. Altera impressione hostem incessere, urgere, vexare. Impressionem in hostem redintegrare. Alteram impressionem in hostem facere.

Tor: Arremètrer; *Pom*: CHARGER, RECHARGER.

1 **ARREMÈTRER**] *Arremetre Fon*

ARRENDADOR, *qui dona a arrendament*. Hic locator, oris.

Fon: Arrendador que done; *Tor*: Arrendador, que dona a lloguer o arrendament; *Pom*: ACENSEUR.

1 *qui*] *que Fon, Tor*

ARRENDADOR. 1a doc. d'aquest substantiu en el sentit inusual de 'qui dona a renda' segons el *DCVB*.

ARRENDAMENT de cosa donada a arrendament. Haec locatio, onis. **Donar alguna cosa a ar[r]endament**, *arrendar alguna cosa*. Aliquid locare. **Arrendament de cosa presa a arrendament**. Haec conductio, onis. Haec redemptio, onis. **Pèndrer alguna cosa a arrendament**, *arrendar alguna cosa*. Aliquid conducere, redimere.

Fon Arrendament; *Tor*: Arrendament¹, o lloguer tal, Arrendament², o lloguer tal (*sic*); *Pom*: ACENSEMENT *que l'on donne*, ACENSER.

2 Aliquid] *Fundum Pom* **4** Aliquid] *Agrum Pom*

ARRENDAR. V. Arrendament.

Fon i *Tor*: Arrendar, dar a lloguer; *Fon*: Arrendar, pendre a lloguer; *Tor*: Arrendar, pèndrer a lloguer.

ARRENDATARI, *qui pren a arrendament*. Hic conductor, oris. Hic redemptor, oris. Hic manceps, ipis. **Arrendatari de rendes públiques**. Hic publicanus, ni. Publicorum redemptor. **Arrendatari de delmes**. Hic decumanus, ni. Decumanum manceps.

Pom: FERMIER.

3 Decumanum *ed.*] *Decumarum Pom, Lac*

---

1 **ARRENDATARI.** El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest substantiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però la seva presència a *Lac* permet de retrodatar-la a 1696.

ARREGLADOR, *qui posa alguna [cosa] en orde.* Hic compositor, oris.

Pom: ARRANGEUR.

---

alguna cosa en] Ee

ARREGLADOR. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

ARREGLAMENT, *obra de posar alguna cosa en orde.* Haec collocatio, onis. Haec dispositio, onis. Haec compositio, onis. Haec ordinatio, onis. || Haec constructio, onis. Haec instructio, onis. Hic instructus, us. 52a ARR

Pom: ARRANGEMENT.

---

1 **ARREGLAMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

ARREGLAR alguna cosa, *posar en orde alguna cosa.* Aliquid dirigere, componere, concinnare, ordinare. Aliquid distincte et ordinate disponere. Aliquid in ordinem redigere. Aliquid ex ordine collocare. Aliquid in ordinem adducere.

Pom: ARRANGER *quelque chose.*

ARREPENTIMENT. V. Penediment.

ARREPENTIR-SE. V. Penedir-se.

Fon: Arrepentir-se.

ARREPENTIR-SE] Arrepentir *Tor*

ARREPENTIT. V. Penedit.

Fon: Arrepentit estic de mos pecats.

ARRESTAR a algú, *fer-lo presoner.* Quempiam comprehendere, tenere, capere. Manus in aliquem conicere.

Pom: ARRESTER *un homme qui court.*

---

2 conicere] iniicere *Pom*

---

1 **ARRESTAR.** 1a doc. d'aquest verb en el sentit de 'privar de llibertat' segons el *DECat*.

ARRIBAMENT, *obra de arribar.* Hic adventus, us. Hic accessus, us. **Arribament per aygua.** Hic appulsus, us.

Tor: Arribament, o acostament; *Pom:* ARRIVÉE.

---

1 **ARRIBAMENT.** El *DCVB* documenta aquest substantiu a *Lac*.

ARRIBAR a algun lloch. In aliquem locum advenire, pervenire, devenire, accedere. Aliquem locum attingere, tenere, tangere. **Arribar per aygua a algun lloch.** In aliquem locum appellere. **Arribar de defora.** Advenire, adventare. **A penas era jo**

arribat que, etc. Vix adveneram cum, etc. **Jo so arribat a la honra que jo desitjava.** Ad eum quem optabam honoris gradum ascendi, perveni, pervasi, conscendi, evectus fui, elatus fui, promotus sum. Eum dignitatis gradum ad quem aspirabam attigi, pertigi, adeptus sum, assecutus sum. **Ell és arribat a tal desvergonyiment que, etc.** Eo processit impudentiae ut, etc. Eo impudentiae venit ut, etc. Eo impudentiae devenit ut, etc. **La cosa és arribada a tal punt.** Res in eum locum deducta est, adducta est. V. **Venir.**

Fon: Arribar, Arribar a algun lloc; *Tor:* Arribar ad algun lloch; *Pom:* ARRIVER en quelque lieu.

1 a] ad *Tor* 2-3 In aliquem locum] *add. Lac* 7 assecutus sum] assecutus fui *Pom*

ARRIMAR, o acostar, alguna cosa a altra. Aliquid alteri rei admovere. **Ell se arrima a la paret.** Parieti vel ad parietem adnititur, incumbit, sese applicat. **Arrimar-se a la opinió de altre.** Stare iudicio et opinione alterius.

Fon i Tor: Arrimar-se al parer de algú; *Fon:* Arrimar una cosa a altra; *Tor:* Arrimar, o acostar, una cosa a altra; *Pom:* s'APPROCHER de quelqu'un, APPUYER quelque chose, JUGEMENT.

1 alteri rei] alicui *Pom* 3 et opinione] *add. Lac*

ARRIMAT, acostat. Admotus, a, um. **Home arrimat a la sua opinió.** Homo sui iudicii tenax. Homo sententiae suae tenacior. Homo suscepti iudicii retinentissimus. Homo inite sententiae tenacissimus. **Estar arrimat a la sua opinió.** Propositi sui esse tenacem. In sententia obfirmato animo perstare, permanere. Alicuius rei consilium obstinatum tenere. Obstinato animo tueri sententiam. Pertinacem esse in sua sententia.

Pom: s'AHEURTER à quelque chose, APPROCHÉ, ENTIER.

1 **ARRIMAT.** Adaptació catalana de l'adjectiu *entier* emprat en el sentit de 'tossut', 'obstinat', s. v. ENTIER de *Pom*, on es fa avinent que aquest ús s'ha documentat a l'obra de François Eudes de Mézeray. (El localitzo a François Eudes de MÉZERAY, «Henry III. Roy LXI», *op. cit.*, pàg. 117).

ARRIMO. Ell era lo arrimo de la sua pàtria. Patriae suae fuit praesidium vel columen. **Qui té lo ar[ri]mo del príncep.** Principis auctoritate fretus vel fultus, a, um.

Fon i Tor: Arrimo, o favor; *Pom:* APPUY, APPUYER quelque chose.

2 Principis] Amicorum *Pom* | auctoritate] potentia et auctoritate *Pom*

2 **Qui ~ príncep**] *Estre appuyé d'amis*

1 **ARRIMO.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*. Amb tot, ja el documento a Font i Torra.

2 **Qui ~ príncep.** Lacavalleria reelabora lliurement l'expressió «Appuyé sur le crédit et la puissance de ses amis», s. v. APPUYER de *Pom*, i adapta l'equivalència llatina corresponent amb vista a mantenir un paral·lelisme exacte amb el text català.

ARRISCAR los seus béns y la sua vida. Rem suam caputque in apertum discrimen adducere, conicere. In fortunarum periculum atque in vitae discrimen se inferre.

Arriscar-se, posar-se en risch. Aleam subire, sequi. Adire fortunam. Discrimen ultro adire, subire, inire, tentare, probare. Fortunae se committere. Fortunae periculum facere.

Tor: Arriscar; *Pom:* HAZARDER tout.

ARRISCAT, qui se arrisca temeràriament. In adeundis periculis inconsideratior, (oris). Ad discrimina proiectus, a, um. In pericula proclivior, (oris). ‖ Qui temere se in pericula conicit.

Pom: HAZARDEUR.

ARROBA, pes de vint-y-cinch lliures. Vigintiquinque pondo, (pondo és indeclinable). Vicena quina pondo.

Fon: Arroba, o mesura; *Tor:* Arroba, mesura; *Pom:* LIVRE.

2 Vicena quina pondo] *add. Lac*

ARRODONIMENT. Haec rotundatio, onis.

Pom: ARRONDISSEMENT.

ARRODONIR alguna cosa. Aliquid rotundare. Aliquid efficere globosum. Aliquid efformare in globum. Aliquid in sphaeram effingere. **Arrodonir alguna cosa al torn.** Aliquid tornare.

Tor: Arrodonir, o igualar; *Pom:* ARRONDIR quelque chose.

ARRODONIT. Rotundus, a, um. In circulum rotundatus, a, um. In globum effectus, a, um.

Pom: ARRONDI.

1 rotundatus *Pom*] rotundus

ARROGÀNCIA. Haec arrogantia, ae. Haec insolentia, ae. Haec superb[i]a, ae. **Arrogància de cara.** Fastuosus vultus, (us). Arrogans os, (oris). Arrogantis oris species, (ei). Arrogantis supercilium, (lii). Arrogantis fastidium, (dii). **Tenir arrogància.** Fastum vultu praeferre. Supercilium contumacius tollere. Arrogantis vultum ducere. Cristas surrigere. Altiores spirit[u]s praeferre. **Tractar ab arrogància a algú.** Alicui arroganter ac contemptim insultare. Oris contumaciam alicui minaciter intentare. Arrogantis supercilii fastum cuiquam incutere. **V. Arrogantment.**

Fon: Arrogància; *Pom:* ARROGANCE, MORGUE, MORGUER.

6 Alicui] alteri *Pom* | alicui] alteri *Pom*

ARROGANT. Hic, haec, hoc arrogans, tis. Hic, haec, hoc insolens, tis. Superbus, a, um. **Arrogant de cara.** Fronte arrogans. Vultu contumax, (acis). Ore fastum praeferens, (tis). Prae fastu vultuosus, (a, um). **Fer de l'arrogant, tenir arrogància.** Inani fastu efferre sese. Immodico fastu efferri. Impotentiore fastu extolli.

Fon: Arrogant; *Tor:* Arrogant, o superbo; *Pom:* ARROGANT, BRAVER, MORGANT.

ARROGANTMENT, *ab arrogància*. Arroganter. Insolenter. Per arrogantiam. Superbe. **Tractar a algú arrogantment**. Alicui ferocius insultare. Insolentius in aliquem invehi. Alicui contumacius insultare.

Fon: Arrogantment; *Tor:* Arrogant o superbament; *Pom:* ARROGAMENT, BRAVER.

2 Alicui] Alteri *Pom* | aliquem] alterum *Pom*

1 **ARROGANTMENT**. 1a doc. d'aquest adverbi segons el *DCVB*.

ARRONSAMENT. Haec contractio, onis. Haec coarctatio, onis. **Arronsament de nirvis**. Nervorum contractio.

Pom: RÉTRÉSSISSEMENT, CONTRACTION.

ARRONSAR alguna cosa. Aliquid contrahere, arctare, coarct[a]re. Aliquid facere arctius. Aliquid cogere in arctum. **Arronsar-se**. Sese contrahere. **Los nirvis se arronsan**. Nervi contrahuntur. Nervi sese contrahunt. Nervi rigescunt et in arctum coeunt. **Lo fret fa arronsar los nirvis**. Frigus nervos contrahit. Frigus nervos rigore coarctat. Frigus nervos rigore in arctum cogit. Frigus nervos rigore facit breviores.

Tor: Arronsar; *Pom:* RETIRER l'argent qu'on avoit baillé à un banquier, RÉTRÉSSIR.

ARROP, *vi dols*. Hoc defrutum, ti. Haec sapa, ae.

Fon i Tor: Arrop; *Pom:* VIN.

ARROPAMENT. Hoc velamentum, ti. Hic amictus, us. Hic vestitus, us.

Pom: AFFUBLEMENT.

ARROPAR a algú. Aliquem amicare, obtegere, obnubere, involuere, operire.

Fon: Arropar; *Tor:* Arropar, o vestir; *Pom:* AFFUBLER.

ARROPAR. El *DCVB* documenta aquest verb a *Lac*.

ARROPAT. Amictus, a, um. Opertus, a, um. Involutus, a, um. Tectus, a, um. Vestitus, a, um.

Fon: Arropat; *Pom:* AFFUBLÉ.

ARRÒS, *espècie de blat*. Haec oriza, ae. **Menjar espès de arròs**. Orizae vel ex oriza puls, (ultis). Orizae vel ex oriza pulmentum, (ti). Orizae vel ex oriza polenta, (ae).

Fon i Tor: Arròs; *Pom:* RIZ.

ARROSSEGAR, *o rossegar, a algú*. Aliquem rapere, abripere, abstrahere. Aliquem per vim abducere. || **Arrossegar a algú o a alguna cosa**. Aliquem vel aliquid trahere, raptare, pertrahere. Aliquem vel aliquid vi deducere. **Ell serà arrossegat a la forca**. Ad patibulum rapietur, raptabitur, trahetur. **Arrossegar-se o caminar**

5 **arrossegant-se.** Repere. Prorepere. Serpere. Proserpere. Perrepere. Reptare. **Obra de caminar arrossegant-se.** [Hic] reptatus, us. **Qui camina arrossegant-se.** Hic, haec, hoc repens, tis. Hic, haec, hoc reptans, tis. Hic, haec reptilis, hoc le. Reptabundus, a, um. **Pujar a una montanya arrossegant-se.** In montem adrepere, perrepere. In montem reptando evadere. Montis verticem reptando scandere, inscendere. **Ell hi pujà arrossegant-se de mans y de peus.** Eo evasit manibus pedibusque reptans. **Qui camina arrossegant-se y ajudant-se de mans y peus.** Qua manibus, qua pedibus reptans. **Si jo no puch caminar, me arrossegaré per a anar-hi.** Si pedibus ingredi non potuero, illuc adrepsero vel perrepsero vel proserpsero. **Vestit de gramalla de conseller, arrossega ell una llarga cua.** Consulari trabea amictus, promissam caudam pone trahebat. Consulari trabea amictus, fluenti syrmate humum verrebat. **La roba de aquella senyora arrossega per darrera.** Illius matronae stola pone serpit. Illius matronae stola ab tergo humi repit. Illius matronae stola promisso trahitur syrmate. **Tant llarga és algunes vegades la cua del llop que arrossega.** Tam promissa interdum est lupi cauda ut serpat humi, repat humi, verrat humum.

Pom: ENTRAÏNER, GRAVIR, RAMPMENT, RAMPER, TRAÏNER.

1 ARROSSEGAR] Arrastrar *Fon, Tor* **14** Consulari] Augusta *Pom*

10 Ell ~ peus. Versió catalana de l'expressió «*Il y monta en gravissant des mains et des pieds*», que figura s. v GRAVIR de *Pom*, on es fa avinent que s'ha documentat en l'obra de François Eudes de Mézeray. (V. François Eudes de MÉZERAY, «Henry II. Roy LVIII», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, París: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/yywm4edr> [cons. 27-04-2019], pàg. 647).

ARRUFAR-SE. V. Arissar-se.

Fon: Arrufar-se; *Tor:* Arrufar-se de fret.

ARRUGA, o ruga, de cara. Haec ruga, ae. **Ple de arrugues.** Rugosus, a, um. **Arruga de roba.** Haec ruga, ae. Hic sinus, us.

Pom: PLI, RIDE.

1 ARRUGA] Ruga *Fon, Tor*

1 ARRUGA. 1a doc d'aquest substantiu, amb la forma *a-*, probablement per metaplasme de fonètica sintàctica, segons el *DECat*.

ARRUGAMENT, o rugament, de roba. Haec contractio, onis. **Arrugament de cara.** Rugarum impressio, onis.

Pom: FRONSEMENT, RIDEMENT.

1 ARRUGAMENT] Rugament *Tor*

1 ARRUGAMENT. 1a doc. d'aquest substantiu, amb la forma *a-*, probablement per metaplasme de fonètica sintàctica, segons el *DECat*.

ARRUGAR, o rugar, tela o altra cosa semblant. Linteum aut aliud simile corrugare,

sinuare, in rugas sinuare, in sinus rugare. **Arrugar lo front.** Frontem corrugare, contrahere, caperare, adducere, obducere. Frontem rugis asperare, sulcare. Frontem sulcis exarare. Frontem in rugas contrahere, colligere, cogere. **Les ànsies vos arrugan la cara.** Curae ac sollicitudines vultum tibi rugis describunt, exarant, inarant, inurunt, sulcant. **Ell arruga lo front.** Frontem rugat, corrugat. Frontem rugis inarat, exarat, sulcat, describit. **Arrugar o arrugar-se.** Rugare, corrugare, irrugare.

Fon: Arrugar; *Pom:* FRONSER un linge ou autre chose semblable, RIDER.

1 ARRUGAR] Rugar *Tor* | aut aliud simile] *add. Lac*

1 ARRUGAR. 1a doc. d'aquest verb, amb la forma *a-*, probablement per metaplasme de fonètica sintàctica, segons el *DECat*.

ARRUGAT, o rugat, (com tela o roba). Rugatus, a, um. Sinuatus, a, um. In rugas coactus, a, um. **Front arrugat.** Rugata frons, (tis). Frons rugis inarata. Frons rugis sulcata. Frons rugis asperata. **Cara arrugada.** Caperatum os, (oris). Os corrugatum. Os rugis exaratum.

Pom: FRONSER un linge ou autre chose semblable, RIDER.

ARRUÏNAR, espatllar o assolar, un edifici. Aedificium evertere, diruere, exturbare, disicere, deicere, sternere, prosternere, demoliri. Aedificium delere funditus. **Arruïnar a algú, fer miserable a algú.** Aliquem perdere. Aliquem reddere miser- || rimum. Aliquem fortunis omnibus evertere, exturbare. Aliquem redigere ad incitas.

5 Ell vol arruïnar-me. Mihi perniciem conflatur. Mihi pestem molitur. Mihi exitium comparatur. Mihi perniciem machinatur. **Arruïnar-se, dissipar la hazienda.** Fortunas dissipare. Rem familiarem dilapidare. Patrimonium profunderere. **Arruïnar lo comers.** Commercia tollere. **Arruïnar, fer ruïnes.** Ruinas edere. **Arruïnar una ciutat sacajant-la.** Urbem funditus evertere, perdere, excindere, vastare, delere,

10 diruere, pessundare. Urbem rebus omnibus exhaurire. Urbi inferre excisionem, inflammationem, eversionem, depopulationem, vastitatem. **La guerra ha arruïnat lo nostre país.** Multis et gravibus damnis bellum regionem nostram vastavit, vexavit, afflixit, corrupit, prostravit, oppressit. Regio nostra bello percussa et prostrata iacet. **Jo estich arruïnat, jo so perdut, jo he perdut tot.** Funditus perii, occidi. Perierunt omnes fortunae meae. Mearum omnium fortunarum iacturam feci. Mearum omnium fortunarum perniciem tuli, subii, passus sum. Nihil mihi iam reliqui fortuna fecit. Naufragium feci rei familiaris. Bonis omnibus eversus sum. **La república està arruïnada.** Respublica concidit, periit, ruit, nulla prorsus est. Respublica formam pristinam amisit. Actum est penitus de republica.

Tor: Arruïnar, o destruyr; *Pom:* RUINER un bâtiment.

1 ARRUÏNAR] Arruïnar *Fon*

ARSÈNIT, metzines violentas. Hoc arsenicum, ci.

Fon: Arsènit (*sic*); *Tor:* Arsènit, orpiment; *Pom:* ARSENIC.

ARSÓ de sella de cavall. Anterior ephippii arculus, (li). Equariae sellae arculus.

Tor: Arsó de sella (s. v. Cavall); *Pom:* ARÇON de selle de cheval.

ART, ciència. Haec ars, tis. Haec disciplina, ae. Haec facultas, atis. *Art, indústria.* Haec ars, tis. Hoc artificium, cii. Haec solertia, ae. *Arts liberals.* Ingenuae artes, (tium). Artes liberales. Liberales ac ingenuae doctrinae, (arum). *Arts mecàniques.* Artes illiberales. Artes sordidae. *Home sense art y ciència.* Homo iners. Homo insciens. Homo ignarus. *Ensenyar a algú una art.* Artem alicui tradere. Quempiam arte imbuere, instruere, instituere. *Apèndrer una art.* Artem discere, addiscere, condiscere, percipere, combibere, comparare. *Exercitar, o professar, una art.* Artem facere, exercere, tractare, celebrare. Artem colere. Disciplinam colere. *Mostra del saber de algú en la sua art.* Artis specimen, (inis). Quaesitae facultatis exemplum, (li). *Obra del saber de algú en la sua art.* Editum specimen facultatis. *Fer la obra per a passar-se mestre en una art.* Sollemne artis specimen et exemplum edere. *Doctor en arts.* Artium magister, (tri). *Passar-se doctor en arts.* Magistralli laurea donari, insigniri, ornari. Magistrorum insigne consequi. Magistrorum in ordinem adscribi.

Fon i Tor: Art, Art lliberal, Art, o ciència; *Fon:* Art mecànica; *Tor:* Art mecànica, o de menestral; *Pom:* ART, ESSAY.

ARTÈRIA. Haec arteria, ae. *Les artèries baten.* Micant arteriae. *Lo pols de les artèries.* Arteriarum pulsus, (us). *Picar la artèria.* Arteriam incidere, violare. Arteriam aperire per imprudentiam.

Fon i Tor: Artèria, o vena; *Pom:* ARTÈRE.

ARTICLE. Hic articulus, li. *Dividir un llibre en articles.* Librum articulatim partiri. Librum articulis dividere. Librum membris distinguere. Li- l brum in varia secare membra. *Articles de un compta.* Rationum capita, (tum). *Articles de una lley.* Legis capita. *Articles de la fe christiana.* Fidei Christianae capita. *Articles de un contracte.* Pactionis condiciones, (num). *Tenir, o guardar, los articles pactats.* Conventis stare. Manere in conditione atque pacto.

54a ART

Fon i Tor: Article; *Fon:* Articles de la fe; *Tor:* Articles de la Fe Christiana; *Pom:* ARTICLE.

6 stare. Manere] Stabo ... manebo *Pom*

6 stare. Manere. Lacavalleria tradueix el verb de l'oració «Je garderay tous les articles arreztez» de *Pom* en infinitiu en comptes de la primera persona del futur d'indicatiu, i, per tal de mantenir una correspondència exacta amb les dues equivalències llatines, els verbs llatins també van en infinitiu.

ARTICULAR, pronunciar distintament. Appellare distincte voces. Plane pronuntiare. Clare distincteque omnium vocum singulas efferre syllabas.

Pom: ARTICULER.

ARTÍFICE, qui exercita alguna art. Hic opifex, icis. Hic artifex, icis. *Jo mateix so*

lo artífice de aquesta mia desdítxa. Calamitatem hanc mihi ipse peperit, creavit. Calamitatem hanc cudi ipse meam. Sum huius quam fero calamitatis artifex. **Gran, o ingeniós, artífice.** Artificiosus, a, um. Hic, haec, hoc solers, tis. Ingeniosus, a, um. Industrius, a, um.

Fon i Tor: Artífice; *Pom:* ARTISAN, ARTISTE.

3 hanc] *add. Lac*

ARTIFICI. Hoc artificium, cii. **Ab artífici.** Artificiose. **Ab gran artífici.** Affabre. **Obra feta ab admirable artífici.** Opus mirabili opere perfectum. Opus summo artificio factum. Opus summa elaboratum industria. **Coses fetes ab lo artífici de la mà.** Haec artefacta, orum. Manu et arte facta, (orum). **Sense artífici.** Inartificialiter. **Artífici, astúcia.** Haec fraus, dis. Haec fallacia, ae. Simulationis artificium.

Fon i Tor: Artífici; *Pom:* ARTIFICE.

ARTIFICIAL, fet ab artífici. Artificiosus, a, um. Artefactus, a, um.

Pom: ARTIFICIEL.

ARTIFICIÓS, astut. Callidus, a, um. Fallax et eruditus simulationis artificio.

Fon i Tor: Artificiós; *Pom:* ARTIFICIEUX.

Fallax] Homo fallax *Pom*

ARTIFICIÓS. 1a doc. d'aquest adjectiu en el sentit de 'astut' segons el *DCVB*.

ARTIFICIOSAMENT, ab gran art o artífici. Artificiose. Affabre. Solerter. Summa arte. Summo artificio.

Fon i Tor: Artificiosament; *Pom:* ARTIFICIEUSEMENT.

1 Affabre *Pom*] Affabte

ARTILLER. Muralium machinarum librator, (oris). Aeneorum tormentorum explorator, (oris).

Tor: Artiller, o bombarder; *Pom:* CANONIER.

ARTILLERIA, tot gènere de màchines de guerra. Bellicae machinae, (arum). Machinaria res, (rei). **Pessa de artilleria.** Bellicum tormentum, (ti). Tormentum murale. Muralis canna, (ae). Muralis fistula, (ae). Muralis aenea machina, (ae). **Boca de pessa de artilleria.** Tormenti bellici os, (oris). **Foradet de pessa de artilleria per ahont se posa lo foch.** Tenue ab tormenti tergo foramen, (inis). **Grossa pessa de artilleria.** Tormentum murale maius. **Fer, o fòndrer, una pessa de artilleria.** Tormentum conflare. Muralem machinam oblongum in tubum conflare. Muralem machinam oblongum in tubum et aequaliter teretem figurare ex aere fusili. **Carregar una pessa de artilleria.** Certo sulfurei pulveris modulo ferreisque ex arte globis tormentum bellicum temperare. **Pessa de artilleria carregada ab bala.** Tormentum

glande instructum. *Apuntar una pessa de artilleria per a tirar a algun lloch.* In aliquem locum tormentum librare, collibrare, dirigere, obvertere. *Una pessa de artilleria estava possada al devant de la brexa.* Obversum erat tormentum in muri labem. *Bàtrer una ciutat a colps de pesses de artilleria.* Aeneis tormentis urbis
 15 moenia quatere, verberare, quatefacere, ferire, impetere, concu- ltere, diverberare. *Assolar les muralles de una fortalesa a colps de pesses de artilleria.* Arcis
 20 muros bellicis tormentis disicere, labefactare, diruere, evertere. *Posar a punt una pessa de artilleria.* Tormentum bellicum adornare, instruere. *Desparar una pessa de artilleria.* Tormentum displodere, explodere. *Tret de una pessa de artilleria.*
 25 Tormenti iactus, (us). Tormenti explosio, (onis). *Ell feu saludar als enemichs ab algunes pesses de artilleria.* Ignitos globos tormentis al[i]quot in hostem adegit. *Tapar la boca de una pessa de artilleria.* Tormenti os obstruere. *Enclavar una pessa de artilleria.* Tormentum obturare. *Plantar una pessa de artilleria en algun lloch.* Alicubi tormentum statuere, locare, collocare, disponere. *La artilleria, les pesses de artilleria.* Bellica tormenta, (orum). Aeneae machinae, (arum). Tormenta muralia. *General de la artilleria.* Tormentorum summus praefectus, (ti). Summus rei tormentariae praefectus.

54b ASC

Fon i Tor: Artilleria; *Pom:* ARTILLERIE, CANON.

17–18 *Posar* ~ instruere] *add. Lac* **20** explosio] emissio *Pom*

26 *General de la artilleria*] *Le grand maître de l'artillerie*

ARTISTAMENT, *ab gran art o artifici.* Summo artificio. Artificiose. Solerter. Affabre. Subtiliter.

Pom: ARTISTEMENT.

1 **ARTISTAMENT**] ARTISTEMENT

1 **ARTISTAMENT.** 1a doc. d'aquest adverbí segons el *DCVB* i el *DECat*.

ARTISTE, *qui professa una art.* Artem exercens, (tis). Artem factitans, (tis). Artem profitens, (tis).

Pom: ARTISTE.

1 **ARTISTE**] ARTISTE

1 **ARTISTE.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ARTOÈS, *província en Flandes.* Hi Atrebates, tum. Atrebatensis comitatus, (us). Atrebatensis ager, (gri). *Qui és de Artoès.* Hic, haec Atrebatensis, hoc se. Atrebatiscus, a, um.

Pom: ARTOIS.

1 *província en Flandes*] *Province*

1 *província en Flandes.* L'Artois era un dels disset estats o províncies dels Països Baixos.

ARUGA, *cuca*. Haec eruca, ae. Haec campe, es. Haec multipeda, ae.

Tor: Aruga; *Pom*: CHENILLE.

ARXIDUCH. Hic archidux, ucis.

Pom: ARCHIDUC.

ARXIDUCH] Archiduc *Fon*, Arxeduch *Tor*

ARXIDUCH. 1a doc. lexicogràfica d'aquest substantiu segons el *DCVB*. Amb tot, ja es documenta en els diccionaris de Font i de Torra, però amb unes grafies diferents.

ARXIDUQUESSA. Haec archidux, ucis. *Comunament*, haec archiducissa, ae. (*Emperò aqueixes diccions no són llatines*).

Tor: Arxiduquessa; *Pom*: ARCHIDUCHESSE.

1 ARXIDUQUESSA] Archiduquessa *Fon* | *Comunament ed.*] Communament

ARXIPÈLAGO, *certa part del mar*. Aegeum mare, (ris).

Pom: ARCHIPEL (ARCHIPELAGUE, *Scudéri*).

ARXIPÈLAGO] Arxipèlech *Tor*

ARXIPÈLAGO. Pomey recull el terme «*Archipel*» seguit de la variant «*Archipelague*». Lacavalleria adapta aquest terme a partir de la variant «*Archipelague*», que *Pom* documenta a l'obra de George de Scudéry. (V. George de SCUDÉRY, *L'amant liberal. Tragi-comédie*, París: Chez Augustin Courbé, 1638, URL: <https://tinyurl.com/y375rbaz> [cons. 27-04-2019], pàg. 28).

ARXIPESTRE. Hic archipresbiter, teri.

Tor: Arxipestre; *Pom*: ARCHIPRÊTRE.

ARXIPESTRE] Arcipreste *Fon*

ARXITRAU, *part de columna*. Hoc epistylum, lii.

Pom: ARCHITRAVE.

ARXITRAU. 1a doc. d'aquest terme segons el *DCVB*.

ARXIU. Hoc tabularium, rii.

Tor: Arxiu; *Pom*: ARCHIVES.

ARXIU] Archiu de escriptures *Fon*

AS.

AS, *un punt en les cartes*. Lusorii folii monas, (adis). **As**, *un punt en los daus*. Lusoriae tesserae monas. **As**, *certa moneda del[s] romans*. Hic as, assis.

Fon: As, una part del dau; *Tor*: As, assis, certa moneda o diner que valia sinch mallas de coure dels Romans, per la qual contavan axí, As, és un punt en cartes o daus; *Pom*: As de carte ou de dez.

2 *Hic. S. v. As de carte ou de dez* de l'exemplar de *Pom* que es conserva a la BUB figura el mot «His». Hi ha una crida manuscrita sobre la essa i al marge esquerre de la pàgina hom ha escrit una *c*, que és el que correspon.

ASCENDENT, *autoritat*. Haec auctoritas, atis. **Tenir un gran ascendent sobre de algú**. Auctoritatem habere apud aliquem. Valere apud aliquem auctoritate et gratia. Auctoritatem tenere in aliquem. **Ascendent del Sol sobre de l'horizó**. Supra finitorem circulum Solis ascensus, (us). Supra horizontem Solis elatio, (onis). Supra horizontem Solis sublatio, (onis). Supra horizontem Solis evectio, (onis).

Pom: ASCENDANT.

1 **ASCENDENT**, *autoritat*. 1a doc. d'aquest substantiu en el sentit de 'autoritat' segons el *DCVB* i el *DECat*.

ASCENSAMENT, *o assensament, obra de dar a ascensament*. Haec locatio, onis. **Qui dona a ascensament**. Hic locator, oris. **Ascensament, obra de pèndrer a ascensament**. Haec conductio, onis. Haec redemptio, onis. **Qui pren a ascensament**. Hic conductor, oris. Hic redemptor, oris.

Tor: Ascens, o ascensament; *Pom*: ACENSEMENT que l'on donne, ACENSEUR.

1 **ASCENSAMENT**, *o assensament*] Ascens *Tor*

ASCENSAR, *o assensar, un camp, dar un camp a ascensament*. Agrum locare, elocare, ablocare. **Ascensar un camp, pèndrer un camp a ascensament**. Agrum conducere, redimere.

Pom: ACENSER.

1 **ASCENSAR**] Assensar *Tor* | Agrum] Fundum *Pom*

1 **ASCENSAR**: 'acensar'.

ASCENCIÓ de Christo, Senyor nostre. Festus ascensionis Christi dies, (ei). Christi Iesu in caelum ascensus, (us). Christi in caelum scandentis dies anniversarius. **Ascenció de cometa**. Cometae ascensus, (us). Cometae evectio, (onis). Cometae elatio, (onis).

Tor: Ascensió de Christo al cel; *Pom*: ASCENSION de nôtre Seigneur.

ASCO, *disposició al vòmit*. Haec nausea, ae. **Petit asco**. Haec nauseola, ae. **La febra me causa asco**. Nauseam mihi febris affert, creat, parit. Nauseam mihi febris excitat, generat, movet.

Fon: Asco; *Pom*: DÉGOUST des viandes.

1 **ASCO**] Ascos *Tor* 2 Nauseam] Fastidium *Pom*

1 **Petit asco**] Petit dégoût

1 **ASCO**. 1a doc. d'aquest substantiu amb el sentit de 'nàusea' segons el *DCVB*.

ÀSCOLO, *ciutat en Itàlia*. Hoc Asculum, li.

Pom: ASCOLI.

ÀSCOLO] ASCOLI *en Itàlia*] *d'Italie*

ASE, *burro, animal*. Hic asinus, ni. **Petit ase, burret, asenet**. Hic asellus, li. **Cosa de l'ase**. Asinarius, a, um. Asininus, a, um. **Pollí de ase**. Asininus pullus, (li). **Pastor de ases**. Hic asinarius, rii. **Pastora de ases**. Haec asinaria, ae. **Bramar lo ase**. Rudere. **Los ases braman en competència**. Mutua aemulatione rudunt asini.
5 **Bram de l'ase**. Hic ruditus, us. Rudentis asini asper et ingratus sonus, (ni). **Ase salvatge**. Hic onager, gri. **Pollí de ase salvatge**. Hic lalisio, onis. Onagri pullus. **Ase, tonto**. Brutus, a, um. Stupidus, a, um. Stolidus, a, um. Plumbeus, a, um. Haec pecus, dis. Hic stipes, itis. Obtusi in morem pecudis animi homo, (inis).

Fon: Ase, Ase silvestre, Ase petit; *Tor*: Ase, o asa, animal domèstich, Ase, o asa, salvatge; *Pom*: ASNE, ASNIER, ASNIÈRE, BRAIRE, BRAYEMENT.

1 ASE] asa *Tor* **2** Asininus, a, um] *add. Lac* **5 Ase**] Asa *Tor* **6 salvatge**] silvestre *Fon* | onager *Pom*] olager **7 Ase**] Asa *Tor*

1 Petit ase] *Petit asne*

1 ASE. El diccionari de Pere Torra recull tant *ase* com *asa*. Lacavalleria selecciona una sola forma gràfica per a aquest mot: **ASE**.

ASENET, *burret*. V. **Ase**.

ÀSIA, *una de les quatre parts del món*. Haec Asia, ae. **Qui és de Àsia, asiàtich**. Asiaticus, a, um.

Pom: ASIATIQUE, ASIE.

ASIÀTICH. V. **Àsia**.

ASILO. Hoc asylum, li. Hoc perfugium, gii.

Pom: ASYLE.

ASILO. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ASMA, *malaltia*. Hoc asthma, atis. Anxia et frequens spiratio, (onis). Laboriosus et creber anhelitus, (us). Respirandi anxietas, (atis). Haec anhelatio, onis. **Qui pateix mal de asma, asmàtich**. Asthmaticus, a, um. Suspriosus, a, um. Hic anhelator, oris.

Tor: Asma; *Pom*: ASTHMATIQUE, ASTHME.

ASMÀTICH. V. **Asma**.

Pom: ASTHMATIQUE.

ASMÀTICH. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ASPÀRECH, *herba*. Hic asparagus, gi. *Aspàrech salvatge*. Haec corruda, ae. Silvester asparagus.

Tor: Aspàrech; *Pom*: ASPERGE.

1 **ASPÀRECH**] Espàrec *Fon*

ASPERGES, *obra de dar los asperges*. Lustralis aquae aspersio, (onis). Lustralis aquae aspersus, (us). *Dar los asperges al poble*. Aqua lustrali populum aspergere, inspergere, respergere, spargere.

Fon: Asperges, donar-los; *Tor*: Asperges; *Pom*: ASPERGER, ASPERSION.

2 Aqua lustrali populum] Aliquid re quapiam *Pom*

2 *Aqua lustrali populum*. A l'hora d'il·lustrar l'ús del verb «*aspergere*» i dels sinònims «*inspergere*», «*respergere*» i «*spargere*», Lacavalleria és més específic que no pas Pomey: «*populum*» és el CD i «*aqua lustrali*» l'ablatiu instrumental; l'equivalència llatina del model francès, en canvi, és força més vaga: el CD és el pronom indefinit «*aliquid*», 'qualcom', i l'ablatiu instrumental és «*re quapiam*», 'alguna cosa'.

ASPI, *instrument per a aspiar*. Hoc alabrum, bri. Hoc alibrum, bri.

ASPI ~ *alibrum, bri*. Aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació continguda a l'article **ASPIAR fil**.

ASPIAR fil. Filum ducere in alabrum.

Tor: Aspiar.

ASPIRACIÓ. Haec aspiratio, onis.

Pom: ASPIRATION.

ASPIRAR a alguna cosa. Ad aliquid aspirare, niti, contendere. Ad aliquid suas cogitationes et studia conferre. Ad aliquid adicere animum. Aliquid *vel* ad aliquid spectare. Aliquid sequi. *Vós aspiarau a honres a les quals no podreu may arribar*. Ad eos honores eniteris quos assequi minime poteris. Eos honores ambis
5 quos assequi minime poteris. Eos honores prehensas quos assequi minime poteris.
Renunciar a les honres. Missos facere honores.

Pom: ASPIRER à quelque chose.

1 **ASPIRAR** ~ *cosa*. 1a doc del verb *aspirar* en el sentit de 'portar el propi desig a l'obtenció d'alguna cosa' segons el *DCVB*.

ASPRAMENT. Aspere. Acerbe. ||

Fon i *Tor*: Asprament; *Pom*: ÂPREMENT.

ASPRE al tocar. Asper, a, um. Scaber, bra, brum. *Aspre a l'oyr*. Asper, a, um. Durus, a, um. Hic, haec insuavis, hoc ve. *Home de aspre natural*. Asper homo, (inis). Homo durus. Homo acerbus. Homo immitis. Homo moribus acerbis. V. **Asprejar**.

Fon i Tor: Aspre, Aspre de condició; *Pom:* ÂPRE.

ASPREJAR a alguna cosa, fer aspra a alguna cosa. Aliquid asperare, exasperare. Alicui rei asperitatem inducere, indere, inferre, ingenerare. V. **Agrura.**

Tor: Aspreja[r], fer aspre, o arpach; *Pom:* ÂPRE.

1 **ASPREJAR.** 1a doc. d'aquest verb en el sentit de 'fer aspre' segons el *DCVB* i el *DECat*.

ASPRESA de camí. Viae asperitas, (atis). **Aspresa de pell.** Pellis scabrities, (ei).

Fon i Tor: Aspresa; *Pom:* ÂPRETÉ d'un chemin.

ASQUERÓS. Squalidus, a, um. Hic, haec, hoc squalens, tis. Squalore obsitus, a, um. **Ésser asquerós.** Squalere. Squalore esse obsitum. Illuvie squalere.

Fon: Asquerós; *Tor:* Asquerós, o brut; *Pom:* CRASSEUX.

1 **ASQUERÓS.** 1a doc. d'aquest adjectiu en el sentit de 'que té oi' segons el *DCVB*.

ASQUEROSITAT. Hic squalor *vel* squallor, oris. Haec illuvies, ei. Hae sordes, ium. Hic situs, us.

Pom: CRASSE.

ASSABORIDOR, o assahonador, de les viandes. Hic conditor, oris.

Pom: ASSAISONNEUR.

ASSABORIMENT, o assahonament, de les viandes. Hoc condimentum, ti. Haec conditio, onis. **Assaboriment, gust en alguna cosa.** Hic gustatus, us. Hic gustus, us. **Jo he perdut tot lo assaboriment.** Gustatum funditus amisi, perdidi. Nullius rei gustum habeo, percipio, sentio. **Trobar assaboriment, o gust, en menjar alguna cosa, assaborir alguna cosa.** Alicuius rei gustu affici, capi, oblectari, teneri.

Pom: ASSAISONNEMENT, GOUST, GOUTER.

1 Hoc *Pom*] Haec 5 Alicuius] *add. Lac*

1 **ASSABORIMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

ASSABORIR, o assahonar, les viandes, dar lo assaboriment a les viandes. Cibos condire. Cibis suavitatem afferre, dare. Cibis suavitatem conciliare condimentis. V. **Assaboriment.**

Pom: ASSAISONNER les viandes.

ASSACIAMENT. Haec satietas, atis. Famis expletio, (onis). Famis sedatio, (onis).

Pom: RASSASIEMENT.

ASSACIAR a un famolench. Famelicum satiare, exsatiare. **Assaciar la fam de algú.** Alicuius famem explere, sedare, obsaturare. **Assaciar lo desitg de algú.** Alicuius cupiditatem explere. Alicuius libidinem satiare. **Aquestes coses no assacian al**

nostre desitg. Hae res nostrae cupiditati non sufficiunt. Hae res nostram cupiditatem non explent. **Qui no pot assaciar-se.** Hic, haec insatiabilis, hoc le. Hic, haec inexplebilis, hoc le. Hic, haec insaturabilis, hoc le. **Sense poder-se assaciar.** In-satiabiliter. Insaturabiliter.

Tor: Assaciar; *Pom:* RASSASIER un famélique.

4 Hae res] Haec Pom 5 non] add. Lac

3-5 **Aquestes** ~ *explent*. Tant la versió catalana d'aquesta expressió com les dues equivalències llatines corresponents són una reelaboració en sentit negatiu de l'expressió «*Ces choses rassasient nostre convoitise*» i de les equivalències llatines «*Haec nostrae cupiditati sufficiunt, cupiditatem explent*».

ASSADOLLAMENT. Haec satietas, atis.

Pom: SAOULEMENT.

ASSADOLLAR a algú de alguna cosa. Quempiam aliqua re satiare, saturare, exsaturare, explere. Quempiam alicuius rei satietate afficere. **Assadollar-se de viandes.** Cibis se ingurgitare. Cibis se obruere. Cibis ventrem distendere. Cibis ventrem differcire. **Qui no se assadolla o no pot may assadollar-se.** Hic, haec insatiabilis, hoc le. Hic, haec insaturabilis, hoc le. Hic, haec inexplebilis, hoc le.

Tor: Assadollar; *Pom:* SAOULER quelqu'un.

ASSAGETAJAR a algú. Aliquem sagitta conficere. Aliquem telo transverberare. Aliquem iaculo figere, transfigere.

Tor: Assagetajar; *Pom:* DARDER.

ASSAHONADOR de cuiros. Hic coriarius, rii. Coriarius subactor, (oris). Effingendae pellis opifex, (icis). **Botiga de assahonador de cuiros.** Coriarii subactus officina, (ae). **Assahonador, o assa- || boridor, de les viandes.** V. **Assaboridor.**

56a ASS

Tor: Assahonador; *Pom:* TANEUR, TANERIE.

3 **Assahonador.** 1a doc. d'aquest substantiu en el sentit de 'assaboridor de les viandes' segons el *DCVB*.

ASSAHONAMENT de cuiros. Coriarius subactus, (us). Corii effictio, (onis). Corii politio, (onis). **Assahonament, o assaboriment, de les viandes.** V. **Assaboriment.**

Tor: Assahonament; *Pom:* CONROYEMENT de cuirs, de peaux, TAN.

2 **Assahonament.** 1a doc. d'aquest substantiu en el sentit de 'tast' segons el *DCVB*.

ASSAHONAR cuiros. Coria subigere, effingere, perficere, polire, concinnare. V. **Assaborir.**

Tor: Assahonar cuyro; *Pom:* CONROYER des peaux.

1 **ASSAHONAR**] Asaonar *Fon* | **cuiros**] cuyro *Tor* | subigere] add. *Lac*

ASSAJAR, *o ensajar, alguna cosa*. Aliquid periclitari, tentare, probare, experiri. Alicuius rei periculum facere. Alicuius rei experimentum capere. *Assajau si podreu alcansar-ho*. Experire an possis perficere. Tenta an possis perficere. *Assajar les sues armes contra de l'enemich*. Cum hoste in certamen venire. Cum hoste descendere in harenam. Cum hoste descendere in certamen. Cum hoste manus consecrere. *Avent ell assajat de agafar-lo*. Cum illum apprehendere conatus esset. Cum illum manibus appetiisset, attentasset.

Pom: ESSAYER.

1 **ASSAJAR**] Asajar *Fon*, Assajar-se *Tor*

ASSALT. Hic aggressus, us. Hic impetus, us. Haec impressio, onis. Haec aggressio, onis. Haec oppugnatione, onis. *Dar lo assalt a una ciutat*. Irrumpere ad urbis oppugnationem. Urbem oppugnare. Urbem aggredi. Urbi oppugnationem inferre. Ad urbem oppugnatione capiendam erumpere. *Repel-lir lo assalt*. Hostes ab aggressionem repellere. Irrumpentem in muros arcere hostem. Hostilem impetum reprimere ac frangere. Subeunti hosti acriter resistere. Oppugnationem propulsare. *Pèndrer a una ciutat de assalt*. Urbem vi capere. Impressione copiarum facta, urbem expugnare, occupare. *De primer assalt*. Primo impetu. Prima aggressionem. Primo aditu. Primo congressu. Ipso statim congressu. Repentino impetu. Derepente ac primo congressu. *Assalt general*. Generalis oppugnatione.

Tor: Assalt; *Pom*: ASSAUT, PRINSAUT.

1 **ASSALT**] Asalt *Fon*

2 *Dar ~ ciutat*] *Donner l'assaut à une ville*

ASSARIT. Impiger, gra, grum. Actuosus, a, um. Hic alacer, haec cris, hoc cre, *genit[iu]* cris. Promptus, a, um.

Tor: Assarit.

1 **ASSARIT**: 'eixerit'.

1 **ASSARIT**. 1a doc. d'aquest adjectiu, que també apareix a *Lac* amb la forma **ASSERIT**, segons el *DECat*, però ja es documenta a *Tor*.

ASSARRONAR a algú, *mòlrer o aplanar de colps a algú*. Pugnus onerare quempiam. Quempiam plagis commolere, contundere. Quempiam pessime habere. Quempiam vehementer iactare. Fuste demulcere alicuius caput et humeros. Cuiuspiam scapulas fuste demitigare, commitigare. Cuiuspiam scapulas fustuario delinire. Pugnus alicui liberaliter ingerere. Infractis pugnus aliquem egregie dedolare. Aliquem insigniter multare fustibus.

Pom: BOUCHONNER *un cheval*.

ASSATG, *o ensatg, de la virtut de alguna cosa*. Alicuius rei periclitatio, (onis). Alicuius rei probatio, (onis). Alicuius rei tentatio, (onis). Alicuius rei periculum, (li).

Alicuius rei experimentum, (ti). Alicuius rei specimen, (inis). **Fer lo assatg de les forses de algú.** Alicuius vires periclitari, tentare, probare. Virium alicuius periculum facere.

Tor: Assatg; *Pom:* ESSAY.

ASSEURADAMENT, sense dubtar. Asseveranter.

Pom: ASSEURANCE.

ASSEURAMENT. V. Seguretat.

Tor: Assegurament, o fiança.

ASSEURAR, o afirmar, alguna cosa. Aliquid asserere (asserere, rui, ertum). Aliquid asseverare, affirmare, confirmare. **Obra de assegurar o afirmar.** || Haec assertio, onis. **Jo vos asseguro que no li serà fet agravi algú.** Hoc tibi spondeo nullam ei factum iri iniuriam. **Qui pot assegurar al savi que aquest pler durarà sempre?** Istam voluptatem perpetuam quis potest praestare sapienti? **Assegarar, o afirmar, alguna cosa.** Aliquid stabilire, firmare. **Assegarar-se de algú, agafar a algú.** Aliquem in custodiam dare, tradere, includere. Aliquem in potestatem suam redigere. **Essent-se assegurat de la persona de aquell home.** Illo asservari iusso. **Assegarar-se de un puesto posant-hi guarnició.** Locum praesidio munire, firmare, vincire. **Per a assegurar-se del puesto, ell se posa a fortificar-lo.** Munire locum coepit quo tutior esset. **Y essent-se assegurat de tots los passatges.** Occupatoque itin[e]re. **Assegarar-se de algú per a tenir-lo del seu partit.** Aliquem sibi obstringere, devincire. Aliquem suarum partium vinculis irretire. Aliquem suae factionis foedere obligare. **Assegarar la quietut pública.** Quietui publicae securitatem afferre. **Assegarar los seus diners prenent fiances.** Cavere sibi de pecunia. Pro commodata pecunia fiduciam accipere. **Assegarar les sues coses posant-les en salvo.** Res suas in tuto collocare. **Assegarar, o animar, a algú.** Alicui animos addere. Alicuius animum confirmare. **Assegarar de perill a algú.** Alicui securitatem afferre. **Assegarar-se de l'enemich, posar-se en cobro de l'enemich.** Adversus hostem praestare se tutum securumque reddere. Extra iactum hostilium petitionum sese collocare. **Qui podia assegurar que no hi auria lladres?** Latrones nullos fore quis praestare poterat? **Jo no puch assegurar-vos que no vos serà feta violència.** Ego tibi a vi praestare nihil possum. Vim nullam tibi factum iri pro certo non polliceor. **Jo me asseguro de fer-vos comprendre, etc.** In me recipio, effecturum me, ut percipias, etc. Id me recipere posse putem, effecturum me, ut percipias, etc. **Jo vos asseguro que Cèsar vos perdonarà.** Praestabo Caesarem tibi parciturum. **Ell se assegurava de alcansar aquell govern.** Desponderat sibi illam provinciam.

Tor: Assegarar algú de un perill, Assegarar, o afirmar, Assegarar, o posar ses coses en salvo; *Pom:* ASSEURER *quelque chose en parlant*, ASSEURANCE.

1 ASSEURAR] Asegurar *Fon* **2 Obra ed.] Orba 2–3** Haec assertio, onis] *add. Lac* **6 affermar]** afirmar *Tor* **18 Assegarar]** Asegurar *Fon* **25** percipias² *Pom*] percipias

6 *Assegurar-se de algú*] *S'asseur de quelqu'un* **8** *Essent-se ~ home*] *S'estant asseuré de la personne de cet homme* **9** *Assegurar-se ~ guarnició*] *S'asseur d'une place en y mettant garnison* **10** *Per ~ fortificar-lo*] *Pour s'asseur de ce poste il s'applique à le fortifier* **11** *Y ~ passatges*] *Et après s'estre asseuré de tous les postes* **18** *Assegurar ~ algú*] *Assurer quelqu'un, l'encourager*

5 *Istam ~ sapienti?* Passatge atribuït a Ciceró s. v. ASSEURANCE de *Pom.* (V. *Fin.*, II, 27).

8 *Essent-se ~ home.* Versió catalana de l'expressió «*S'estant asseuré de la personne de cet homme*», que és, al seu torn, la versió francesa d'un passatge de Quint Curci feta per la mà de Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *op. cit.*, pàg. 350).

8-9 *Illo asservari iusso.* Expressió atribuïda a Quint Curci s. v. ASSEURER de *Pom.* (V. *Curt.*, III, 33).

11 *Y ~ passatges.* Versió catalana de l'expressió «*Et après s'estre asseuré de tous les postes*», que és, al seu torn, la versió francesa d'un passatge de Quint Curci a càrrec de Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *op. cit.*, pàg. 233).

11-12 *itinere.* Expressió atribuïda a Quint Curci s. v. ASSEURER de *Pom.* (V. *Curt.*, III, 7).

14 *Assegurar ~ pública.* S. v. ASSEURER de *Pom* hi ha l'expressió «*En m'assurant de sa personne, j'assurerais la tranquillité publique*». Lacavalleria només tradueix l'oració principal del seu model.

ASSEGUT. V. Assentat.

ASSESSAMENT. V. Ascensament.

ASSESSAR. V. Ascensar.

Tor: Assensar.

ASSESSAR, o *col·locar, en algun lloch una stàtua, una columna o altra cosa semblant*. In aliquo loco statuam, columnam aut aliud simile ponere, statuere, locare, collocare. *Assentar-se, sèurer-se.* Sedere. Assidere. Considerare. Residere. *Obra de assentar-se.* Haec sessio, onis. Hic consessus, us. *Tornar-se assentar.* Denuo considerare. Consessum redire. *Assentau-vos prop de mi.* Asside apud me. Conside iuxta me. *Assentau-vos a vostra comoditat.* Sume tibi sedem commodam. Cape tibi commodae sessionis locum. Asside loco tibi opportuno. *Assentau-vos.* Sede. *Que ell se assentia.* Sedeat. *Que ells se assentien.* Sedeant. *Assentar-se en taula.* Mensae assidere. Ad mensam considerare (accumbere, discumbere y *altres semblants no estan més en ús perquè vuy no se jau en taula*). | *Assentar-se prop de algú.* Alicui assidere. 57a ASS

Tor: Assentar, o posar en son lloch, Assentar, o assèurer-se, Assentar, o assèurer-se en taula, Assentar-se prop de altre; *Pom:* s'ASSEOIR, ASSEYEMENT, RASSEOIR, SÉANCE, SEOIR.

1 **ASSESSAR**] Asentar *Fon* **2** *simile*] *quidvis Pom* **3** *Assentar-se*] Asentar-se *Fon*

6 *Assentau-vos ~ comoditat*] *Seiez-vous à votre aise*

ASSESSAT, *assegut, segut.* Hic, haec, hoc sedens, tis. Hic, haec, hoc considens, tis. Hic, [haec,] hoc residens, tis. *Estar assentat.* Sedere. *Estar assentat prop de al-*

gú. Alicui assidere. *Estar assentat juntament ab altre o altres.* Considerere. *Obra de estar assentat.* Haec sessio, onis. *Obra de estar assentat juntament ab altre o altres.* Hic consessus, us. *Estar assentat sobre de alguna cosa.* Alicui rei insidere. Super aliquid sedere. Super aliqua re sedere. *Estar assentat en taula.* Mensae assidere. *Lo malalt no pot estar assentat.* Aeger nequit assidere in lectulo. Aeger non potest assidentis habitu insistere in lecto. Aeger non potest in assidentis habitum assurgere. *Estar assentat a terra sobre dels talons.* Appressis clunibus humi incubare, accubare. Deiecto tergo humi incubare, accubare. *Obra de estar assentat a terra sobre dels talons.* Desidentis habitu humi accubatio, (onis). *Qui està assentat a terra sobre dels talons.* Pronus tergoque humi accubans, (tis). Acclinatiss humi clunibus incubans, (tis). *Qui està ordinàriament assentat.* Sedentarius, a, um. Assiduus sessor, (oris). Assiduo considens, (tis). In assidua sessione degens, (tis). *Oficial qui treballa estant ordinàriament assentat.* Hic sellularius, rii. Sellularius opifex, (icis). Sedentarius opifex. Assiduae sessionis artifex, (icis). *Obra feta per lo qui està ordinàriament assentat.* Sedentarium opus, (eris). Sedentaria opera, (ae). *Assentat, reposat.* Moderatus, a, um. Sedatus, a, um. Placidus, a, um. Tranquillus, a, um.

Pom: ASSIS, CROUPETON, POSÉ, SÉANCE, SÉANT, SÉDENTAIRE.

ASSENTO, siti. Haec sedes, is. Hic locus, ci. *Ordenar los assentos.* Statuere vel praefinire vel decernere vel constituere quo quisque loco sedere debeat. Suum cuique pro cuiusque merito in sedendo locum assignare, designare. *Avent cada hu pres lo seu assento.* Cum suo quisque loco consedisset. Postquam omnes resedere destinatis in locis.

Tor: Assento, cadira o banch; *Pom:* SÉANCE, PLACE.

1 ASSENTO] Asiento *Fon* **2** loco] ordine *Pom*

ASSENALADAMENT, principalment. Maxime. In primis. Praecipue. Praesertim. *Assenyala[da]ment avent-li vós promès.* Maxime quod es ipsi pollicitus. Praesertim cum ei tuam obstrinxeris fidem. *Assenyaladament, excellentment.* Egregie. Peregregie. Insigniter. Eximie. Optime. Rectissime. Praeclare. Praeclarissime.

Tor: Assenyaladament; *Pom:* BRAVEMENT, NOMMÉMENT, PRINCIPALEMENT.

1 ASSENALADAMENT] Señaladament *Fon* **1-2** Assenyaladament] *Ee* **4** Optime ~ Praeclarissime] *add. Lac*

ASSENALADOR, qui assenyala. Hic signator, oris.

Pom: MARQUEUR.

ASSENALAMENT, obra de assenyalar. Haec notatio, onis. **V. Assignació.**

Pom: REMARQUE.

ASSENALAR una cosa per a conèixer-la. Rem notare, signare. Rem signo notare.

Rem tessera insignire. Rem peculiari nota distinguere. *Ell ab los ulls nos asse-nyala a cada hu de nosaltres per a matar-nos*. Notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum. *Los mandroners ferian lo lloch del cap que avian asse-nyalat*. Funditores vulnerabant quem locum destinassent capitis. *Sense assenyalar ni les persones ni lo temps*. Sine designatione personarum et temporum. *La rahó que vós me assenyala en les vostres cartes me ha persuadit*. || Me commovit ea ratio quam tuis literis expressisti *vel* designasti. *Lo que mereix ésser assenyalat*. Notatione dignus, a, um. *Assenyalar lo seu valor en una pelea*. Eximiae fortitudinis illustre specimen in pugna edere. Praeclaram invicti animi laudem e praelio referre. Singularem generositatis gloriam e certamine reportare. *Assenyalar-se ab alguna acció il·lustre*. Illustri quodam facinore nobilitare sese. Illustri quodam facinore magnum sibi nomen colligere, facere. Illustri quodam facinore singularem gloriam comparare. *Després de ésser-se assenyalat en un gloriós combat*. Egregia edita pugna. V. **Assignar**.

57b ASS

Tor: Assenyalar, Assenyalar, o elegir; *Pom*: MARQUER, REMARQUABLE, REMARQUER, SIGNALER *son courage dans un combat*.

1 ASSENYALAR] Aseñalar *Fon* **4** *mandroners ed.*] *mandroders*

3-4 *Notat ~ nostrum*. Passatge atribuït a Ciceró s. v. REMARQUER de *Pom*. (V. *Cat.*, I, 1).

ASSENYALAT, *il·lustre*. Hic, haec illustris, hoc tre. Hic, haec nobilis, hoc le. Hic, haec singularis, hoc re. Clarus, a, um. Eximius, a, um. Egregius, a, um. Praeclarus, a, um. Gloriosus, a, um. V. **Assignat**.

Tor: Assenyalat; *Pom*: SIGNALÉ.

1 ASSENYALAT] Señalat *Fon*

ASSER, *o acer*. Hic chalybs, bis. Primoris notae ad aciem ferrum, (ri). *Fet de asser*. Chalybeus, a, um.

Tor: Asser; *Pom*: ACIER.

1 ASSER] Acer *Fon*

ASSERAR, *o acerar, lo ferro*. Chalybe ferrum durare. Admisto chalybe durit[i]em et firmitatem ferro addere. Aciem cuspidemque ferri adhibendo chalybem solidare.

Pom: ACÉRER *du fer*.

1 duritiem] *Pom* **2** cuspidemque] cuspidemve *Pom*

ASSERENAMENT, *o serenament*. Haec serenitas, atis.

Pom: SÉRÉNITÉ.

ASSERENAR, *o serenar, alguna cosa*. Aliquid serenare, conserenare.

Pom: SEREIN.

ASSERENAR] Serenar-se lo temps *Fon*, Serenar o asserenar-se *Tor*

ASSERENAT, o *serenat*. *Serenatus*, a, um. *Conserenatus*, a, um.

ASSERENAT ~ *Conserenatus*, a, um. Aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria, atès que no figura a cap de les fonts emprades per aquest autor.

ASSERIT. V. **Asturdit**.

ASSERIT. 1a doc. d'aquest adjectiu, que també apareix a *Lac* amb la forma **ASSARIT**, segons el *DCVB*.

ASSESSINAMENT. *Truculenta ex insidiis caedes*, (dis). *Illata a sicario caedes*. **Comètrer algun assassinament**, *assassinar a algú*. *Ex insidiis vel in insidiis vel per insidias interficere quempiam*.

Pom: **ASSASSIN**, **ASSASSINAT**, **ASSASSINER** *quelqu'un*.

3 *quempiam*] *Aliquem Pom*

1 **ASSESSINAMENT**. 1a documentació d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ASSESSINAR. V. **Assessinament**.

Pom: **ASSASSINER** *quelqu'un*.

ASSESSINAR. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

ASSESSINO, (*comunament dit preufeyter*). *Hic sicarius*, *rii*. *Hic percussor*, *oris*. *Sicarius emptitius*.

Tor: **Assessino**; *Pom*: **ASSASSINATEUR**.

ASSESSOR. *Hic assessor*, *oris*. *Hic consessor*, *oris*. **Ésser assessor de algú**. *Adesse iudici in concilio*. *Sedere iudicem una cum alio*.

Tor: **Assessor**; *Pom*: **ASSESEUR**.

1 **ASSESSOR**] *Asesor Fon* **2** *concilio*] *consilio Pom*

ASSÈURER-SE. V. **Assentar**.

Tor: **Assèurer**.

ASSÈURER-SE] *Assure's Fon*

ASSÍ, *en aquest lloch*. *Hic*. *Hoc loco*. **Jo era assí**. *Hic eram*. *Hoc loco eram*. **Jo era assí mateix**. *Hoc ipso in loco eram*. **Veniu assí, veniu fins assí**. *Adi huc*. *Veni hunc in locum*. **Exiu de assí, apartau-vos de assí**. *Facesse hinc*. *Ex hoc loco facesse*. **De assí allà, o de allà fins assí, no hi ha sinó tres passos**. *Hinc eo terni tantum passus intercedunt*. *Illinc huc terni tantum passus intercedunt*. *Inde in hunc locum terni tantum passus intercedunt*. **De assí a tres dies**. *Post huius diei diem tertium*. *Post hoc triduum*. *Ad hoc triduum*. *Ad tres proximos dies*. **De assí en avant**. *Deinde*. *Deinceps*. *In posterum*. **Jo so de assí**. *Hinc sum*. *Hinc sum natus*. **Assí dedins**. *Hic*

intus. Intra hos parietes. Intra hunc locum. In hoc intus loco. **Ell és assí dedins.** Hic
 10 intus est. Est hic apud nos. Est intra hos parietes. Est intra hunc locum. **Ell ve assí**
dedins. Huc intus venit. Huc ad nos || introit. Intro ad nos adit. Ad nos ingreditur. 58a ASS
Ell ix de assí dedins. Hinc exit. Hinc a nobis egreditur. Ex hisce aedibus exit. **Ell**
ve de assí prop. Venit ex propinquo. Venit ex proximo. **Passau per assí.** Hac transi.
 15 iter faciet. Hac per nos iter faciet.

Fon i *Tor*: Assí; *Tor*: Assí, en aquest lloch; *Pom*: CÉANS, ICY.

3 hinc] istinc *Pom* **11** introit *ed.*] in-/ introit

ASSIDUÏT. Assiduus, a, um. Hic, haec, hoc frequens, tis. Hic, haec, hoc constans,
 tis. **Ésser assiduït en alguna cosa.** In aliqua re assiduam operam ponere.

Pom: ASSIDU.

1 **ASSIDUÏT**: 'assidu'.

1 **ASSIDUÏT.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

ASSIDUÏTAMENT. Assidue. Frequenter. Assiduo. Constanter. V. **Assiduïtat.**

Pom: ASSIDUEMENT.

ASSIDUÏTAMENT. 1a doc. d'aquest adverbium segons el *DCVB*.

ASSIDUÏTAMENT: 'assíduament'.

ASSIDUÏTAT. Haec assiduitas, atis. Haec constantia, ae. **Ab molta assiduïtat, assidu-**
ïtament. Assiduissime.

Pom: ASSIDUITÉ.

1 **ASSIDUÏTAT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ASSIGNACIÓ, o atribució, de alguna cosa a algunes persones. Alicuius rei tribuen-
 dae aliquibus addictio *vel* assignatio *vel* destinatio, (onis). Alicuius rei dividendae
 in aliquos addictio *vel* assignatio *vel* destinatio. (Addictio, assignatio, destinatio
 són del gènere femení). **Assignació, o assenyament, de temps y lloch.** Diei et
 5 loci conditio, (onis). Diei et loci constitutio. **Assignació de temps y lloch per a**
fer alguna cosa. Rei certo tempore ac loco gerendae denuntiatio, (onis). **Dar a**
algú assignació de temps y lloch. Alicui tempus et locum condicere, constitue-
 re, designare. **Faltar a la assignació de temps y lloch.** Non venire ad constitutum
 locum ac tempus.

Tor: Assignació; *Pom*: ASSINATION *ou* ASSIGNATION.

1 **ASSIGNACIÓ**] Assignació *Fon* **3-4** (Addictio ~ femení)] *add. Lac*

3-4 (Addictio ~ femení). En comptes d'indicar el gènere femení d'aquests mots mitjançant el
 demostratiu «Haec», Lacavalleria opta per fer-ho amb una nota.

ASSIGNAR, o atribuyr, alguna cosa a algú. Cuiquam aliquid assignare, addicere,

attribuere, destinare. **Assignar lo dot sobre de alguna heretat.** In aliquo praedio dotem collocare. **Ell ha assignat a tots lo que tenian de fer.** Descripsit omnibus officia. Attribuit suum cuique munus. **Ell me ha assignat lo salari sobre de les rendes públiques.** Mihi stipendium statuit de publico. **Assignar, o determinar, lo dia.** Diem definire. **Assignar, o assenyalar, lo dia y lloch en lo qual, etc.** Alicui diem et locum dicere *vel* condicere *vel* constituere quo, etc.

Tor: Assignar; *Pom:* ASSINER ou ASSIGNER *quelque chose à quelqu'un.*

1 ASSIGNAR] Asignar *Fon* | Cuipiam] Alicui *Pom*

ASSIGNAT, atribuÿt. Addictus, a, um. Destinatus, a, um. Attributus, a, um. Decretus, a, um. **Lloch assignat o determinat.** Certus ac definitus locus, (ci). **Dia assignat o assenyalat.** Dicta dies, (ei). Dies conducta. Dies constituta. Dies pacta. Dies praestituta.

Pom: ASSINÉ ou ASSIGNÉ.

ASSÍRIA, país en Àsia. Haec Assyria, ae. Haec Syria, ae. **Qui és de la Assíria.** Assyrus, a, um. Syrius, a, um.

Pom: ASSYRIE, ASSYRIEN.

1 en Àsia] de l'Asie

ASSISI, ciutat en Itàlia. Hoc Assisium, sii. **Qui és de Assisi.** Assisinus, a, um. Hic, haec Assisiensis, hoc se.

Pom: ASSISE.

1 ASSISI] ASSISE | ciutat en Itàlia] ville du duché de Spolète

ASSISTAR. V. Apuntar.

Tor: Assistar.

ASSISTAR. la doc. d'aquest verb, sinònim de *assestar*, segons el *DCVB*. Amb tot, ja es documenta a Torra.

ASSISTÈNCIA, ajuda. Hoc auxilium, lii. Hoc praesidium, dii. **Dar assistència a algú, assistir a algú.** Alicui ferre auxilium. **Assistència, presència.** Haec praesentia, ae. **Assistència, acompanyament.** Hic comitatus, us. V. **Assistent.**

Tor: Assistència; *Pom:* ASSISTANCE, PRÉSENCE, COMPAGNIE

1 ASSISTÈNCIA] Asistència *Fon*

ASSISTENT, qui dona assistència o ajuda. Opem || dans, (tis). **Assistent, present.** Hic, haec, hoc praesens, tis. **Assistent, nom de ofici.** Hic, haec, hoc assistens, tis. 58b ASS

Tor: Assistent; *Pom:* ASSISTANT.

1 ASSISTENT] Asistent *Fon*

ASSISTIR a algú, dar assistència o ajuda a algú. Alicui adesse. Alicui opem dare. Alicui ferre praesidium. Alicui navare operam et studium. In aliquem suam benevolentiam navare. *Sovint me aveu vós assistit ab lo vostre consell*. Tu mihi multa saepe cavisti. *Molts li han assistit en aquest ofici*. Hoc in munere ei multi commodarunt. Multos huius negotii adiutores habuit. Hac in re plurimi navarunt ei operam. *Assistir, o ésser present, a la missa o al sermó*. Sacro vel contioni adesse, interesse. *Assistir, o acompanyar, a algú*. Aliquem vel alicui comitari. Esse in comitatu alicuius.

Tor: Assistir, o acudir a algun lloch; *Pom*: ASSISTER.

1 ASSISTIR] Asistir *Fon* **4** Hoc] Illo *Pom* **5** Hac] Ea *Pom*

4 Molts li han assistit] *Plusieurs l'ont assisté*

ASSISTIT, *ajudat*. Adiutus, a, um. *Assistit, acompanyat*. Comitatus, a, um. Stipatus, a, um.

Pom: ASSISTÉ.

ASSITIADOR. Hic obsessor, oris.

Tor: Assitiador; *Pom*: ASSIÉGEANT.

ASSITIADOR. El *DCVB* documenta aquest substantiu a *Lac*, però ja figura en el diccionari de *Torra*.

ASSITIAMENT. Haec obsessio, onis.

Pom: SIÈGE pour s'asseoir.

ASSITIAMENT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

ASSITIAR una ciutat. Urbem obsidione cingere. Urbem aggere, vallo, munitionibus operibusque claudere. Urbem obsidere, circumsidere. Urbem vallo et fossa circumdare. Urbem tenere septam vel interclusam vel obvallatam. Urbem sepire suis copiis et exercitu. *Assitiar, o cenyir, a algú*. Aliquem cingere, circumcingere.

Tor: Assitiar ciutat; *Pom*: ASSIÈGER.

1 ASSITIAR] Sítar *Fon* | **una ciutat**] ciutat *Tor*

ASSITIAT. Obsessus, a, um. Circumsessus, a, um. Circumdatus, a, um. Circumseptus, a, um. Circumclusus, a, um. Interclusus, a, um. *Deslliurar una ciutat assiada*. Urbem obsessam liberare. Urbem obsidione eximere. Urbem ab obsidione vindicare.

Pom: ASSIÉGÉ.

1 ASSITIAT] Sitiada cosa *Tor*

ASSOCIABLE, *benigne, cortès*. Humanus, a, um. Urbanus, a, um. Benignus, a, um. Commodus, a, um. Hic, haec comis, hoc me. Hic, haec facilis, hoc le.

Pom: ASSOCIABLE.

---

1 ASSOCIABLE] ASSOCIABLE

---

1 ASSOCIABLE: ‘sociable’.

1 ASSOCIABLE. 1a doc. d’aquest adjectiu emprat en el sentit de ‘tractable i comunicatiu’ segons el *DCVB*.

ASSOCIACIÓ, o associament. Haec societas, atis. Haec consociatio, onis. Haec comunio, onis. V. **Associar.**

Pom: ASSOCIATION.

---

1 ASSOCIACIÓ. El *DECat* atribueix la 1a doc. d’aquest substantiu al diccionari d’Esteve-Bellvitges-Juglà, però atès que el documento a *Lac*, la puc retrodatar a 1696.

ASSOCIAMENT. V. Associació.

ASSOCIAMENT. 1a doc. d’aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

ASSOCIAR, o admètrer, a algú en alguna companyia. Quempiam in aliquem coetum legere, allegere. *Associar a algú en lo imperi.* Aliquem imperii socium sibi assumere, coaptare. Aliquem imperi participem efficere. Aliquem in societatem imperii asciscere. *Associar-se ab algú, fer associació ab algú.* Cum aliquo societatem inire, conflare, iungere, facere. Alicui societate coniu[n]gi.

Pom: ASSOCIER *quelqu’un, s’associer avec quelqu’un.*

---

5 coniu[n]gi] *Pom*

---

2 Associar ~ imperi. 1a doc. del verb *associar* en el sentit de ‘unir com a company, participant, soci, confederat’ segons el *DCVB* i el *DECat*.

ASSOCIAT, admès en alguna companyia. Consociatus, a, um. *Associat en lo imperi.* Imperii consors, (tis). *Ell és lo vostre associat en los delictes.* Cum illo in societatem sceleris coiisti.

Pom: ASSOCIÉ.

---

2 lo vostre associat] *vostre associé*

---

1 ASSOCIAT. 1a doc. d’aquest adjectiu segons el *DECat*.

ASSOLAR. V. Arruynar.

Tor: Assolar los camps.

ASSOLAR] Asolar *Fon*

ASSOLEYAR-SE, pèndrer lo sol en lloch abrigat. Ad solem apricari. Apricum solem captare. Apricatione se reficere.

Tor: Assoleyar-se; *Pom:* SOLEIL.

ASSOLIDOR de algun descuydat. Hic oppressor, oris. *Assolidor ab engany.* Hic deceptor, oris.

Pom: SURPRENDRE.

1-2 Hic deceptor, oris] *add. Lac*

---

1 **ASSOLIDOR.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ASSOLIMENT fet en descuyt. Haec interceptio, onis. Haec occupatio, onis. Haec oppressio, onis. **Asso-** || **liment fet ab engany.** Hic dolus, li. Haec fallacia, ae. Haec fraus, dis. 59a ASS

Pom: SURPRISE.

1-2 oppressio *Ee*] *opreffio*

---

1 **ASSOLIMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ASSOLIR a algú en descuyt. Quempiam occupare *vel* opprimere improvisum *vel* imprudentem *vel* incautum. Quempiam nec opinantem occupare *vel* opprimere. Quempiam occupare *vel* opprimere improviso *vel* de improviso *vel* ex improvviso. **Assolir a algú fugint.** Aliquem excipere fugientem. In fuga comprehendere aliquem. **Nos han avisats de tenir compta que Cèsar no nos assolís.** Admoniti sumus ut caveremus ne exciperemur a Caesare. **Qui se deixa assolir en descuyt.** Improvidus, a, um. Incautus, a, um. **Les vostres cartes són estades assolides.** Tu-ae literae interceptae sunt. **Assolir una ciutat.** Urbem clam occupare. Urbem ex insidiis capere. Urbem incautis custodibus arte invadere. Oppressis dolo defensoribus capta urbe potiri. **Procurar de assolir una ciutat.** Urbem attentare. **Procurar de assolir ab engany a algú.** Aliquem captare. Alicui insidiari. **Assolir a algú en falta.** Aliquem deprendere, intercipere. **Assolir a un lladre.** Furem excipere. **Jo lo he assolit quant robava.** Eum in manifesto furto deprehendi, intercepi, occupavi, oppressi. Illius furtum deprehendi. **Assolir a algú ab engany.** Aliquem decipere, fallere, capere. Aliquem circumscribere atque decipere. Aliquem captare. Aliquem in fraudem implicare, illigare, irretire, involvere. **Pregunta enganyadora y apta per a assolir a les persones.** Fallax et captiosa interrogatio, (onis). V. **Assolit.**

Tor: Assolir, aconseguir o haver; *Pom*: ATTRAPER, SURPRENDRE.

---

4 Aliquem] *add. Lac* 12 Aliquem] Quempiam *Pom* 13 in *Pom*] *om. Lac*

---

6 **Qui ~ descuyt.** 1a doc. del verb *assolir* en el sentit de 'agafar' segons el *DCVB*.

10 **Urbem attentare.** Expressió atribuïda a Ciceró s. v. SURPRENDRE de *Pom*. (V. CICERO, *Oratio pro Publio Sestio*, IV).

13 *in*. Esmeno d'acord amb *Pom*, ja que el complement de manera ha d'anar introduït per la preposició «in» + ablatiu.

ASSOLIT ab engany. Deceptus, a, um. **Ésser assolit en un delicte.** In maleficio deprehendi. Teneri in manifesto crimine. **Assolit en adulteri.** In adulterio compertus, a, um. **Assolit de una malaltia.** Morbo oppressus, a, um. **Assolit de la nit.** Nocte occupatus, a, um. Nocte oppressus, a, um. **La nit avent-lo assolit.** Cum nox illum

5 occupasset, oppressisset. **Assolit de lladres.** A latronibus exceptus, a, um.

Pom: SURPRIS.

3 *Assolit de una malaltia*] *Surpris d'une maladie* | *Assolit ~ nit*] *Surpris de la nuit* **5**
Assolit de lladres] *Surpris des voleurs*

4 *La ~ assolit.* 1a doc. del verb *assolir* en el sentit de 'Arribar a una persona que fuig o es mou, a força de fer més via en la mateixa direcció' segons el *DCVB*. En aquest cas, és un sentit figurat aplicat al temps.

ASSORTIMENT per a adornar. Hoc instrumentum, ti. Hoc ornamentum, ti. **Assortiment per a guarnir.** Hic instructus, us. Haec instructio, onis. Haec communitio, onis.

Pom: ASSORTIMENT, ASSORTISSEMENT.

1 **ASSORTIMENT**] ASSORTIMENT

1 **ASSORTIMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ASSORTIR, o guarnir, a algú de les coses necessàries. Aliquem rebus necessariis instruere, munire, communire. Aliquem munire necessariis instrumentis. **Assortir, o adornar, de alguna cosa a algú.** Quempiam re aliqua ornare.

Pom: ASSORTIR de choses nécessaires.

1 Aliquem] *add. Lac* **2** Aliquem] *Rem Pom* **2-3** **Assortir ~ ornare**] *add. Lac*

1 **ASSORTIR**] ASSORTIR

1 **ASSORTIR.** 1a doc. d'aquest verb segons el *DCVB* i el *DECat*.

ASSORTIT, o adornat, de alguna cosa. Re aliqua ornatus, a, um. **Assortit, o guarnit, de alguna cosa.** Re aliqua instructus, a, um. Re aliqua munitus, a, um. Re aliqua paratus, a, um.

Pom: ASSORTI.

1 **ASSORTIT**] ASSORTI

1-2 **Assortit ~ cosa.** 1a doc. de l'adjectiu *assortit* en el sentit de 'guarnit' segons el *DCVB*.

ASSOSSEGADAMENT. Sedate. Leniter. Placide.

Tor: Assossegadament; *Pom:* TRANQUILLEMENT.

ASSOSSEGADAMENT] Sosegadament *Fon*

ASSOSSEGAMENT. Haec tranquillitas, atis.

Tor: Assossegament; *Pom:* TRANQUILLITÉ.

ASSOSSEGAMENT] Sosiego *Fon*

ASSOSSEGAR alguna cosa. Alicui rei tranquillitatem afferre, inducere, invehere. **Aquella inquietut essent passada, lo seu enteniment comensà de assossegar-se.** Sedata illa perturbatione, eius animus coepit acquiescere, conquiescere, residere.

5 **Assossegar una sedició.** Seditiōem vel motus vel turbas comprimere, sedare, pacare, cohibere, extinguere. ‖

59b AST

Tor: Assossegar, o aquietar-se; *Pom:* ARRESTER un homme qui court, RASSEOIR, TRANQUILLITÉ.

1 ASSOSSEGAR] Sosegar *Fon* | rei] *add. Lac*

ASSOSSEGAT. Sedatus, a, um. Tranquillatus, a, um. **Home de enteniment assossegat.** Sedatae mentis homo, (inis). Tranquilli animi vir, (ri). **Ab lo enteniment assossegat.** Sedato animo.

Tor: Assossegat; *Pom:* RASSIS.

1 ASSOSSEGAT] Sosegat *Fon*

ASSOT, o assots, instrument per a assotar. Hoc flagrum, gri. Hoc flagellum, li. Haec scutica, ae. Hae virgae, arum. Haec verbera, rum. **Verdanch, o senyal, fet per lo assot.** Haec vibix és millor que vibex, icis. V. **Assotar.**

Tor: Assots; *Pom:* FOUET.

1 ASSOT] Açot *Fon*

ASSOTAMENT, obra de dar assots o assotar. Virgarum inflictus, (us). Inustae virgarum plagae, (arum). Flagellorum incussus, (us). Flagrorum inflictae plagae, (arum).

Pom: FUSTIGATION à coups de verges.

5 **ASSOTAR a algú, dar assots a algú.** Quempiam verberare. Quempiam flagro caedere. Quempiam verberibus accipere. Quempiam virgis caedere. Quempiam flagello multare. Quempiam flagris accipere. Alicui virgas infligere, incutere. Alicui virgarum verbera inurere. **Qui és sovint assotat o qui mereix de ser-ho.** Hic verbero, onis. Hic mastigia, ae.

Tor: Assotar; *Pom:* FOUETTER quelqu'un, FUSTIGER à coups de bâton.

1 ASSOTAR] Açotar *Fon*

ASSUERO, nom de príncep. Hic Assuerus, ri.

Pom: ASSUÈRE.

ASSUMPCIÓ de nostra Senyora. Beatae Virginis assumptio, (onis). Beatae Virginis in caelum ascensus, (us). **Dia de la assumpció de nostra Senyora.** Assumptae in caelum Deiparae sacra dies, (ei). Virginis in caelum ascendentis anniversaria celebritas, (atis).

Tor: Assumpció; *Pom:* ASSUMPTION de nostre Dame.

AST. Hoc veru, indecli[nable]. Veru focarium. (Hoc verutum, ti *significa una espècie de arma feta com un ast*). **Petit ast, astet.** Hoc veruculum, li. **Posar la carn a**

l'ast. Carnem veru indere. Torrendam carnem in veru inducere. ***Rodar lo ast.*** Veru ad focum versare. Instructum carnibus veru ad prunas circumagere. ***Qui mena, o roda, lo ast.*** Veru focarii motor, (oris). Versandi veru administer, (tri). ***Instrument fet ab roda per a rodar lo ast.*** Versando veru rotarum instrumentum, (ti).

Fon: Ast per a rostir; *Tor:* Ast; *Pom:* BROCHE, BROCHETTE.

6 rotarum *Pom*] rotatum

2 ***Petit ast***] *Petite broche*

1 *Hoc veru, indeclinable.* Malgrat la indicació que es tracta d'un nom neutre defectiu, el cert és que «veru» és un nom de la quarta declinació i es declina regularment.

ASTA, o àstil. Hoc hastile, lis. Haec pertica, ae.

Tor: Asta petita, àstil; *Pom:* PERCHE.

ASTAFERM. Equestris decursionis statarius pugil, (lis). ***Córrer a l'estaferm (sic).*** Decurrere in statarium pugilem.

Tor: Astaferm; *Pom:* FAQUIN.

1 *estaferm.* Malgrat que la forma del lema és amb *a* inicial, com en el diccionari de Torra, dins de l'article el mot apareix escrit amb *e* inicial. Atès que no he documentat cap altre ús d'aquest mot en el cos del diccionari, mantinc l'alternança gràfica.

ASTET. V. Ast.

ÀSTIL. V. Asta.

Fon: Àstil, hasta petita.

ASTOR, aucell de rapinya. Hic subbuteo, onis. Accipiter, [tris]. Asterias, ae.

Tor: Astor; *Pom:* AUTOUR.

tris ed.] om. *Pom, Lac*

ASTORGA, ciutat en Espanya. Haec Asturica, ae.

Pom: ASTORGE.

en Espanya] *d'Espagne*

ASTRE. Hoc astrum, tri. Hoc sidus, eris. ***Astres fixes y errants.*** Astra caelo infixa et errantia. ***Lo llevar dels astres.*** Astrorum ortus, (us). Astrorum exortus, (us).

Pom: ASTRE.

2 ***Lo*** ~ exortus, (us)] *add. Lac*

ASTREA, deessa de la justícia. Haec Astraea, ae.

Pom: ASTRÉE.

ASTRINGENT. Hic, haec, hoc adstringens, tis. Hic, haec, hoc restringens, tis. Hic,

haec, hoc comprimens, tis. Stypticus, a, um. **Les serves són astringents.** Sorba alvum adstri[n]gunt, comprimunt. Sorbis inest vis styptica. Sorbis inest facultas alvi adstringendae.

Pom: ASTRINGENT.

3 adstringunt] *Pom*

1 **ASTRINGENT.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ASTROLABO, *instrument matemàtic*. Hoc astrolabium, bii. |

60a ATA

Pom: ASTROLABE.

ASTROLABO. El *DCVB* documenta el terme amb aquesta grafia a *Lac*.

ASTRÒLECH. Hic astrologus, gi. Astrologiae peritus, (a, um).

Tor: Astròlech; *Pom:* ASTROLOGUE.

ASTRÒLECH] Astròlec *Fon*

ASTROLOGIA. Haec astrologia, ae. **La astrologia és la ciència de predir lo esdevenidor per la inspecció dels astres.** Astrologia scientia dicitur praedicendi res futuras ex inspectione siderum.

Fon i *Tor:* Astrologia; *Pom:* ASTROLOGIE.

ASTROLÒGICH. Astrologicus, a, um.

Pom: ASTROLOGIQUE.

ASTRONOMIA. Haec astronomia, ae.

Pom: ASTRONOMIE.

ASTRONÒMICH, *perit en la astronomia*. Hic astronomus, mi. **Astronòmich**, *pertanyent a la astronomia*. Astronomicus, a, um.

Pom: ASTRONOME, ASTRONOMIQUE.

1 **ASTRONÒMICH.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ASTÚCIA. Hic astus, us. Haec astutia, ae. Haec calliditas, atis. Haec fallacia, ae. Hoc artificium, cii. Haec fraus, dis. Hic dolus, li. **Usar de astúcia.** Dolos moliri. Adhibere fraudem. Cuniculis grassari. Fallacias texere. **Fer ab astúcia alguna cosa.** Astu aliquid gerere. Fraudulenter aliquid agere. **Emplear tot gènere de astúcies.**
5 Versipelles quasvis artes adhibere. Omnium astuum vafritiem interponere. **Astúcia de guerra.** Hoc stratagema, atis. Circumveniendo hosti militares technae, (arum). **Ab astúcia. V. Astutament.**

Fon i *Tor:* Astúcia; *Pom:* FINESSE, RUSE.

3 texere *ed.*] terere *Pom, Lac* **4** aliquid¹] rem *Pom* | aliquid²] *add. Lac*

2 **Usar de astúcia**] *User de finesse*

3 *texere*. Propono esmenar «terere» per «texere» perquè la forma «terere» no existeix. En canvi, «texere», infinitiu del verb «texo, is, ere, textum», vol dir 'ordir', i l'expressió «fallacias texere» significa 'ordir enganys'.

ASTURDIT, *asserit*. Hic alacer, haec cris, hoc cre *vel* hic, haec alacris, hoc cre, *genit[iu]* cris. Promptus et alacer.

Tor: Asturdit; *Pom*: ALLÈGRE.

1-2 *vel ~ genitiu cris*] *add. Lac*

ASTÚRIAS, *país en Espanya*. Hi Astures, rum, ribus. *Qui és de las Astúrias*. Hic, haec Astur, ris.

Pom: ASTURIE.

1 **ASTÚRIAS**, *país en Espanya*] ASTURIE, *pays d'Espagne*

ASTUT. Astutus, a, um. Callidus, a, um. Versutus, a, um. Artificiose astutus. Studiose versutus. Hic veterator, oris. Non incallidus, a, um. Vafer, fra, frum. Hic, haec versipellis, hoc le. Qui ingenium gerit callidum.

Fon: Astut; *Tor*: Astut, o sagàs en son art; *Pom*: FIN.

ASTUTAMENT, *ab astúcia*. Astute. Callide. Astu. Versute. Non incallide.

Fon i Tor: Astutament; *Pom*: FINEMENT.

Astu] *add. Lac*

AT.

ATACAR a algú. Aliquem aggredi, adoriri, invadere, appetere, petere, oppugnare, impugnare. In aliquem invadere, irruere, incurrere, insilire. In aliquem facere impetum. In aliquem impressionem facere. In aliquem sese immittere. In aliquem sese inicere. In aliquem se inferre. In aliquem ferri infestum. In aliquem infestum invehí. *Atacar una ciutat*. Urbem oppugnare.

Pom: ATTAQUER.

1 **ATACAR**. 1a doc. d'aquest verb segons el *DECat*.

ATACAT. Appetitus, a, um. Oppugnatus, a, um.

Pom: ATTAQUÉ.

ATACO, *obra de atacar*. Haec aggressio, onis. Haec oppugnatio, onis. Haec impressio, onis. Haec irruptio, onis. *Deixar lo ataco de una fortaleza*. Oppugnatione arcis desistere. *La nit avent fet cessar lo ataco*. Cum finem oppugnandi nox attulisset. *Fals ataco*. Ficta oppugnatio. Simulata impressio. *Fer un fals ataco*. Simulata irruptione locum oppugnare, distrahendi hostis causa.

Pom: ATTAQUE.

---

1 **ATACO.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

2–3 *Oppugnatione arcis desistere.* Pomey atribueix aquesta expressió a Cèsar. (La localitzo a CAESAR, *De bello civili, op. cit.*, II, 13, 1; v. també *BGall.*, VI, 39, 3 i VII, 12, 1).

3 *Cum ~ attulisset.* Pomey atribueix aquesta expressió a Cèsar. (V. *BGall.*, II, 6).

ATACONADOR. Veteramentarius sutor, (oris). Veteramentarius cerdo, (onis). **Ofici de ataconador.** V[e]teramentaria sutrina, (ae).

Tor: Ataconador; *Pom:* SAVETERIE, SAVETIER.

ATACONAMENT de sabates. Calceorum refectio, (onis). Calceorum reconcinnatio, (onis). Calceorum instauratio, (onis).

Pom: RADOUBEMENT.

---

1 Calceorum¹] *add. Lac* | Calceorum²] *add. Lac* 2 Calceorum] *add. Lac*

ATACONAR sabates. Calceos resarcire, reficere, reconcinnare, instaurare. ||

60b ATE

Pom: RADOUBER.

Calceos] *Aliquid Pom*

ATALAYA, lloch per a atalayar. Haec specula, ae.

Tor: Atalaya, lloch; *Pom:* SENTINELLE.

ATALAYADOR, qui atalaya. Hic speculator, oris.

Tor: Atalayador, o espia; *Pom:* GUETEUR.

ATALAYAMENT, obra de atalayar. Haec speculatio, onis.

ATALAYAMENT ~ speculatio, onis. Atès que no figura a cap de les fonts emprades per Lacavalleria, aquest article podria ser una contribució original d'aquest autor a partir de la informació dels articles **ATALAYADOR** i **ATALAYAR a algú**.

ATALAYAR a algú. Quempiam observare. Quempiam ex insidiis captare, speculari, custodire. Quempiam intentis oculis observare.

Tor: Atalayar, o fer centinella; *Pom:* GUETER.

ATANÀSIA, herba. Haec panaces, is. Haec panax, acis. **Lo fruyt de aquella.** Opopanax, [acis].

Tor: Atanàsia, herba; *Pom:* ATANASIE.

---

2 acis ed.] *om. Pom, Lac*

---

1 **ATANÀSIA.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*. Amb tot, ja es documenta en el diccionari de Torra.

ATAVIAR a una dona. Mulierem comere, ornare, exornare, adornare, expolire.

Fon i Tor: Ataviar; *Pom:* ATTIFFER *une femme*.

ATAVIAT. Ornatus, a, um. Comptus, a, um.

Fon: Ataviat; *Pom:* ATTIFFÉ.

ATAVIU. Hic comptus, us. Hic ornatus, us. Haec exornatio, onis. Haec expolitio, onis.

Tor: Ataviu, o adorno; *Pom:* ATTIFFEMENT.

ATAVIU] Ataviament *Fon*

ATEMORISAMENT. Terroris iniectio, (onis). Metus impressio, (onis). Incussus timor, (oris). Iniectus terror, (oris).

Pom: INTIMIDATION.

ATEMORISAR a algú. Alicui terrorem inicere, obicere. Alicui metum incutere, afferre. Aliquem terrere, perterrefacere. Aliquem timore percellere. Aliquem metu afficere. **Atemorisar amenassant alguna pena.** Damnum *vel* poenam inhibere.

Tor: Atemorisar; *Pom:* INTIMIDER *quelqu'un*.

1 ATEMORISAR] Atemorizar *Fon*

ATEMORISAT. Perterrefactus, a, um. Timore percussus, a, um. Metu affectus, a, um.

Tor: Atemorizat.

1 ATEMORISAT ~ *affectus, a, um*. El contingut d'aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació de l'article **ATEMORISAR a algú**.

ATENALLAR, o tenallar, a un criminós. Candent[i] forcipe reum laniare, dilaniare, concidere, convellere.

Fon: Atenallar; *Pom:* TENAILLER *un criminel*.

1 ATENALLAR] Atanallar *Tor* | Candenti] *Ee*

ATENCIÓ. Haec attentio, onis. Attenti animi studium, (dii). Attenta cogitatio, (onis). **Fer alguna cosa ab atenció, tenir atenció en fer alguna cosa.** Aliquid agere magna cura *vel* attentione singulari *vel* summa cum diligentia. **Tots miran a aquest quadro ab atenció.** Oculos omnium tenet haec tabula. Omnes hanc tabulam intentis oculis contemplantur. V. **Atentament.**

Fon i Tor: Atenció; *Pom:* ATTENTION.

ATENDÈNCIA, o respecte. Tenir atenció a alguna cosa. Alicuius rei rationem habere, ducere. Aliquid attendere, respicere, observare, spectare. Ad aliquid habere respectum. De re quapiam habere iudicium. **No és menester tenir atenció a les persones, sinó a llur mèrit.** Non est habenda ratio personae, sed causae. Non hominum respectus habendus est, sed rei ipsius et aequitatis. Nulla gratiae habenda est ratio. Gratiae nihil est concedendum *vel* dandum *vel*tribuendum. **Tenir aten-**

dència al temps. Tempori obsequi, consulere, servire. **Sense tenir atenció a persona alguna.** Nullius habita ratione. Nullo cuiuspiam respectu. Omni discrimine remoto. **No tinch jo per a tots les atencions que jo tinch per a ell.** Non perinde ceteros omnes atque illum soleo adhibere *vel* accipere. **Jo tinch grans atencions per a ella.** Non vulgari est apud me loco. Magni fit a me. Magnum est illius apud me meritum.

Pom: ÉGARD.

2 ducere] rationem ducere *Pom*

ATENT a alguna cosa. Alicui rei *vel* ad aliquid attentus, a, um. **Molt atent.** Acerrima atque attentissima cogitatione defixus, a, um. **Estar atent a alguna cosa, posar la atenció en alguna cosa.** Ad aliquid animum intendere. Ad aliquid animum referre. Ad aliquid admovere mentem. Ad aliquid || animum advertere. Ad aliquid attendere animo. Ad aliquid attentum animum tenere. Alicui rei se attentum praebere, praestare. **Feu-los estar atents.** Illos attentos redde, fac, effice, tene. Eorum tibi attentionem concilia. **Estau atents.** Adeste animis. Erigite mentes auresque vestras. Attentionem adhibete. Praestate vos attentos. Diligenter attendite. **Vós no estau atent mentres jo parlo.** Non es attentus dum loquor. Peregrinaris animo dum loquor. Tuae peregrinantur aures dum loquor. Dum loquor non te attentum praestas *vel* praebes.

61a ATH

Fon i Tor: Atent; *Tor:* Atent estar; *Pom:* ATTENTIF à quelque chose.

ATENTAMENT, ab atenció. Attente. Attento animo. Studiose. Acri et intento animo. Attenta cogitatione et cura. **Escoltar atentament (sic) al qui parla.** Erigere mentes auresque et dicentem attendere. Dicenti aures dare.

Tor: Atentament; *Pom:* ATTENTIVEMENT.

2 et] ac *Pom*

ATENTAR, o fer atentat, sobre la vida de algú. Alicui necem machinari. Alicui pestem exitiumque moliri. Alicuius vitam petere, violare. **Atentar sobre la honra de una donzella.** De puellae pudicitia nefarie cogitare. Puellae pudori vim machinari. **Atentar sobre la jurisdicció de algú.** Alienam iurisdictionem contumaci facinore minuere, laedere, elidere, violare.

Fon i Tor: Atentar; *Pom:* ATTENTER sur la vie de quelqu'un.

3 Puellae] Illius *Pom*

1 ATENTAR ... sobre la vida de algú] ATTENTER sur la vie de quelqu'un 2-3 Atentar sobre la honra de una donzella] Attenter sur la pudicité d'une fille 4 Atentar sobre la jurisdicció de algú] Attenter sur la jurisdiction de quelqu'un

3 Puellae. Lacavalleria repeteix el mot «puellae» de l'equivalència anterior; Pomey, en canvi, s'hi refereix mitjançant el pronom anafòric «Illius» per evitar la redundància.

ATENTAT, *crim.* Hoc scelus, eris. Hoc crimen, inis. Audax ac nefarium facinus, (oris). *Atentat, o empresa, sobre lo dret y autoritat de altre.* Audax et temeraria iuris et auctoritatis alienae violatio, (onis). Temerarium facinus alienam iurisdictionem inique laedentis *vel* minuentis *vel* violantis. V. **Atentar**.

Pom: ATTENTAT.

2 *Atentat ... sobre lo dret y autoritat de altre*] *Attentat, entreprise sur le droit et l'autorité d'autrui*

ATERRAMENT, *obra de aterrar.* Haec deiectio, onis. Haec eversio, onis. Humi abiectio, (onis).

Pom: ATTERREMENT.

1 Haec eversio, onis] *add. Lac*

1 **ATERRAMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ATERRAR, *o assolar, a algú.* Aliquem prosternere. Aliquem humi sternere. Aliquem evertere. Aliquem in terram allidere. Aliquem deturbare, abicere. Aliquem humi *vel* terrae affligere. Aliquem in terram affligere, prosternere, deturbare.

Pom: ATTERRER *quelqu'un.*

1-2 Aliquem³ evertere] *add. Lac* **3** *vel terrae*] *add. Lac*

ATERRAT, *o assolat.* Afflictus, a, um. Prostratus, a, um.

Pom: ATTERRÉ.

ATESTACIÓ, *certificació.* Haec testificatio, onis. Hoc testimonium, nii. Testimonii auctoritas, (atis). *Atestació en escrit, certificatòria.* Perscriptum testimonium. Scripto consignata testificatio. Tabulis perscripta testimonii auctoritas. *Dar una atestació a algú.* Alicui testimonium dare. *Pèndrer de algú una atestació.* Ab aliquo consignatum scripto testimonium accipere, sumere. *Atestació de vida y costums.* Vitae probatae consignatum scripto testimonium.

Pom: ATTESTATION.

1 **ATESTACIÓ.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ATHEISME. Error impius divinam tollens naturam. Impietas abiudicans Deum. Sacriligium divinitatem abrogans. Impietas abiudicati numinis. Impium flagitium abrogatae divinitatis. Haec athia, ae, (*vulgarment* hic atheismus, mi).

Pom: ATHÉISME.

ATHENES, *ciutat en Grècia.* Hae Athenae, arum. *Qui és de Athenes.* Hic, haec Atheniensis, hoc se. Atticus, a, um. *Territori de Athenes.* Haec Attica, ae. Atheniensis ager, (gri). ¶

Pom: ATHÈNES, ATHÉNIEN.

---

1 *en Grècia] de Grèce*

ATHEO. Hic atheus, thei. Deum negans, (tis). Deum tollens, (tis). Abiudicati Dei reus, (rei). Eiurati numinis reus. Sacrilegii numen tollentis reus.

Pom: ATHÉE.

ATHLETA. Hic athleta, ae. Hic pugil, lis.

Pom: ATHLÈTE.

ATHLETA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

ATHOS, *montanya en Tràcia.* Hic Athos, (*lo vocatiu Athos, los altres casos Atho y també Athone en lo ablatiu*).

Pom: ATHOS.

ATIAR lo foch. Ignem excitare, suscitare, accendere, succendere. *Atiar una baralla.* Rixam ciere, concitare, excitare, movere.

Fon: Atiar los tions, o lleña; *Tor:* Atiar al foch; *Pom:* ATTISER le feu.

1 *lo] al Tor*

ATINAR a alguna cosa, *endevinar alguna cosa per conjectura, conjecturar alguna cosa.* Aliquid coniectura augurari, assequi, colligere, deprehendere.

Fon: Atinar en alguna cosa; *Tor:* Atinar alguna cosa; *Pom:* CONJECTURE.

1 **ATINAR a]** Atinar en *Fon*, Atinar *Tor*

1 **ATINAR.** El *DCVB* documenta aquest verb a *Lac*.

ATLAS, *montanya en la Mauritània.* Hic Atlas, antis. *Cosa pertanyent a Atlas.* Atlanticus, a, um.

Pom: ATLAS, ATLANTIQUE.

1 *en la Mauritània] de Mauritanie*

ÀTOMO. Haec atomus, mi. Hoc corpusculum, li. Hoc individuum, dui.

Pom: ATOME.

ATÒNIT. V. Atordit.

Fon: Atònit; *Tor:* Atònit, atordit o abovat.

ATONTIMENT. Hic stupor, oris. Haec hebetatio, onis.

Pom: AGACEMENT.

ATONTIR a algú. Aliquem *vel* alicuius animum hebetare, stupefacere. Alicui *vel* alicuius animo stuporem afferre, inferre, generare, invehere. Aliquem hebetare, obtundere. *Lo aver jo estat desmasiadament al sol me ha atontit.* Ex diuturniore

insolatione capitis stuporem contraxi. **Lo menjar desmasiat atonteix lo enteniment y lo cos.** Cibis immodicus et plenior animum et corpus hebetat, stupefacit. Cibis immodicus et plenior animo corporique stuporem affert, creat, inducit, invehit, ingenerat. **Atontir-se.** Hebescere. Stupefieri. Hebetem fieri.

Pom: ÉLOURDIR, HÉBÉTER.

1 *vel*¹ alicuius animum] *add. Lac* **1-2** *vel*² alicuius animo] *add. Lac* **2** afferre ... generare, invehere] *add. Lac*

ATONTIT. Hic, haec, hoc hebes, etis. Stupefactus, a, um.

Pom: HÉBÉTÉ.

Stupefactus, a, um] *add. Lac*

ATORDIMENT. Hic stupor, oris. Haec stupiditas, atis.

Tor: Atordiment; *Pom:* ÉTOURDISSEMENT.

ATORDIR a algú. Aliquem stupefacere. Aliquem stupore obtundere. Aliquem stupore afficere. Aliquem reddere hebetem. Alicui stuporem inferre. Alicui afferre socordiam. **Atordir-se.** Obstupescere.

Tor: Atordir, o espantar; *Pom:* ÉTOURDIR.

2 hebetem *Pom*] habetem **3** Obstupescere] *add. Lac*

ATORDIT, o atònit. Stupefactus, a, um. Attonitus, a, um. Obstupefactus, a, um. Prae stupore haerens, (tis). Stupenti similis. **Vós sereu atordit.** Obstupesces. Attonitus haerebis. Haerebis stupenti similis.

Pom: RAVIR.

1 *atònit Ee*] *atontit*

ATORGAMENT, o concessió, obra de atorgar alguna cosa. Haec concessio, onis. Hic concessus, us. Haec facultas, atis. Haec potestas, atis. Haec copia, ae. Haec venia, ae. **Atorgament de les peticions fetes al rey.** Concessio postulatorum a rege. Concessus facultatis a rege postulatae. **Atorgament, o concessió, la cosa atorgada o concedida.** Hoc concessum, i. Hoc donum, ni. Hoc munus, eris. Donum concessum.

Fon: Atorgament; *Pom:* OCTROY.

4 rege] principe *Pom*

4 *rege.* Lacavalleria tradueix literalment l'oració «*Octroy des demandes faites au roy*». Manté, doncs, el substantiu *rey* a l'equivalència catalana *i*, amb vista a mantenir un paral·lelisme exacte amb l'equivalència llatina, substitueix el mot «principe», que figura a *Pom*, per «rege».

ATORGAR, o concedir, alguna cosa a algú. Alicui quidpiam concedere, permittere, dare, tribuere, impertiri, annuere. **Atorgar a algú lo que demana.** Alicuius postu-

latis annuere, acquiescere. **Atorgau-me la mia petició.** Petitioni meae indul- || ge, 62a ATR
 concede, annue. **Atorgau axò a la mia pregària.** Sine te id exorem. Id indulge
 5 precibus meis. **Jo ho atorgo, jo hi vinch bé, jo hi consento.** Descendo. Placet mihi.
 Audio. Acquiesco. Volo. Annuo. **Atorgau-me aquest favor.** Hoc mihi date. Hanc
 mihi concedite gratiam. Hoc mihi tribuite. **Atorgau-los aquesta gràcia per a amor
 de mi.** Sine te exorem illis hanc veniam. **Atorgar en casament la sua filla a algú.**
 Viro alicui filiam spondere, despondere, destinare.

Fon: Atorgar, Atorgar ab lo cap; *Tor:* Atorgar, o concedir, Atorgar inclinant lo cap; *Pom:* ACCORDER
les voix et les instrumens, OCTROYER.

3 annuere] add. Lac 6 Hoc] Id Pom

8 *Sine ~ veniam.* Expressió atribuïda a Plaute s. v. ACCORDER *les voix et les instrumens* de *Pom.*
 (V. PLAUTUS, *Bacchides*, V, 2, 82).

ATORMENTAR a algú, fer sufrir suplicis a algú. Aliquem torquere, cruciare, excru-
 ciare, discruciare, excarnificare, vexare. Aliquem supplicio afficere. Aliquem dare
 in cruciatum. **Atormentar cruelment a algú.** Aliquem omni crudelitate lacerare.
 In aliquem crudelitatem exercere, adhibere. **Atormentar a algú, dar o causar pena**
 5 **o inquietut a algú.** Aliquem vexare, angere. Aliquem habere sollicitum. **Per què
 vos atormentau axí?** Cur sic te vexas? Cur sic te afflictas? Cur sic te discrucias?
 Cur sic te angis? Cur sic te divexas? Cur sic te tot in laboribus exerces? **Jo estich
 sumament affligit, y les mies misèries no me atormentan més que les vostres.**
 Conficior maerore nec me meae miseriae magis exerciant quam tuae.

Fon i Tor: Atormentar; *Tor:* Atormentar-se; *Pom:* TOURMENTER.

9 exerciant] excruciant Pom

ATRACCIÓ. Haec tractio, onis. Haec attractio, onis.

Pom: ATTRACTION.

ATTRACTIU, lo que atrau ab alguna violència. Attractionis potens, (tis). Attrahendi
 efficax, (cis). Attrahendi vim habens, (tis). Attrahendi vi praeditus, a, um. **Virtut
 atractiva.** Attrahendi vis, (is). Attrahendi facultas, (atis). **Atractiu, lo que atrau
 afalagant.** Blandus, a, um. Illecebrosus, a, um.

Pom: ATTRACTIF, ATTRAYANT.

2-3 Virtut atractiva. Versió catalana del terme «*vertu attractive*», encunyat per Descartes. (V.
 René DESCARTES, *Les principes de la philosophie ... traduits en françois par un de ses amis*, Paris:
 Imprimerie de Pierre Des-Hayes, 1647). Amb aquest terme Descartes volia significar que la terra té
 una força, una 'virtut', que actua com un imant i atrau els cossos. La teoria cartesiana de l'atracció
 va quedar superada per la llei de la gravetat d'Isaac Newton. (V. Marie-Françoise MORTUREUX, «À
 propos du vocabulaire scientifique dans la seconde moitié du XVIIe siècle», a: *Langue française*, 17
 [1973], URL: <http://tinyurl.com/kzc9yxj>, pàg. 78).

ATRAPAR, o assolir, a algú. Aliquem deprehendere. **Atrapar, o enganyar, a algú.**

Aliquem decipere, inducere, fallere. Aliquem in fraudem inducere. **Ell està atrapat o assolit ab engany.** Habet, captus est.

Pom: ATTRAPER.

ATRAVESSAR, o travessar, a algú ab una espasa. Ense aliquem transfodere. Ense aliquem transverberare. Ense aliquem transfigere. Exigere ensem per hominem medium. **Ell li ha atravessat lo costat.** Eius latus transverberavit. Illum per latus transfixit. **Una estocada lo ha atravessat.** Ferrum toto corpore recepit.

Tor: Atravessa'l ab la espasa; *Pom:* PERCER *quelque chose avec une pointe*, TRANSPERCER *quelqu'un d'une épée*.

ATRÀURER a si a algú afalagant-lo. Aliquem ad se allicere, pellicere, allectare, prolectare, illicere. **Atràurer a algú ab afalachs per a fer-li fer alguna cosa.** Quempiam ad aliquid invitare atque allectare. Quempiam ad aliquid faciendum allicere, illicere, pellicere, allectare, prolectare, pertrahere, impellere. Quempiam ad aliquid faciendum incitare blanditiis *vel* illecebris *vel* lenociniis. **Atràurer a algú ab persuasions per a fer-li fer alguna cosa.** Aliquem ad aliquid traducere, adducere, inducere, perducere, impellere. **Atràurer a algú ab violència.** Aliquem attrahere, trahere.

Tor: Atràurer, afalagar o amoxar; *Pom:* ALLÉCHER *quelqu'un*, ATTIRER *quelqu'un par caresses*.

2-3 Quempiam] Aliquem *Pom* 3 Quempiam] Aliquem *Pom* 7-8 Atràurer ~ trahere] *add. Lac*

7-8 Atràurer ~ trahere. Lacavalleria reformula parcialment la informació continguda a l'article ATTIRÉ *avec quelque violence* de *Pom*.

ATRAÏMENT afalagador. Haec illecebra, ae. Hoc illicium, cii. Haec blanditia, ae. Hoc lenocinium, nii. Hoc blandimentum, ti. Hae illecebrae, arum. **Deixar-se vèncer per los atraïments del[s] vicis y de la voluptat.** Vitiorum illecebris et voluptatum lenociniis se dedere. **Lo que té atraïment afalagador.** Blandus, a, um. **Illecebrosus, a, um. La voluptat té major atraïment que les riqueses.** Maiores sunt voluptatis illecebrae quam divitiarum. Blandius *vel* potentius voluptates quam divitiae animum al[l]iciunt *vel* trahunt.

62b ATR

Tor: Atraïment per afalachs; *Pom:* ATTRAIT, ATTRAYANT.

7 alliciunt] *Ee*

1 **ATRAÏMENT.** El *DCVB* documenta aquest substantiu a *Lac*.

ATRESORAR. Pecunias accumulare, coacervare, congerere.

Tor: Atresorar; *Pom:* AMAS.

ATRET ab alguna violència. Attractus, a, um. Tractus, a, um. **Atret ab afalachs.** Delinitus, a, um. Pellectus, a, um. Captus, a, um. **Atret ab persuasions.** Adductus, a, um.

Pom: ATTIRÉ avec quelque violence.

ATREVIDAMENT, *coratjosament*. Fidenter. Fortiter. Fidenti animo. Ingentibus animis. **Atrevidament**, *llibrement*. Audacter. Libere. **Atrevidament**, *temeràriament*. Confidenter. Audacius ac temere. Liberior iusto ac petulantius.

Fon i Tor: Atrevidament; *Pom*: HARDIMENT.

ATREVIMENT, *coratje*. Animi magnitudo, (inis). Haec magnanimitas, atis. Haec fortitudo, inis. Haec generositas, atis. **Home de gran atreviment o coratje**. Ingentis animi vir, (ri). Eximiae fidentiae ac fortitudinis homo, (inis). **Dar atreviment, o coratje, a algú**. Alicui animos addere, afferre, dare, creare, facere, ingenerare, sufficere, suggerere. **Atreviment, o llibertat, en parlar o fer**. Dicendi agendive ingenua libertas, (atis). **Atreviment en fer alguna cosa**. In aliqua re agenda liberalis audacia, (ae). **Jo he pres lo atreviment de escriurer-vos**. Sumpsi hoc mihi ut [ad] te scriberem. **Atreviment, agosar**. Haec audacia, ae. **Dar atreviment, o agosar, a algú**. Alicui audaciam facere, addere, afferre, conferre, conciliare, creare, indere, ingenerare. Alicuius animos erigere ad audendum. **Pèndrer, o tenir, atreviment o agosar, atrevir-se**. Audere. **Pèndrer, o tenir, major atreviment**. Maiorem audaciam animo concipere, inducere. Maiorem audaciam in animum inducere. Audentiosem fieri. Audentiose animo fieri. Exsuscitare animos ad audendum. **Ell ha tingut lo atreviment de proposar-me assò**. Rem huiusmodi mihi proponere non dubitavit. Rem huiusmodi mihi proponere non est veritus. **Atreviment, temeritat**. Haec confidentia, ae. Temeraria fiducia, (ae). Effrenis audacia.

Fon i Tor: Atreviment; *Pom*: ENHARDIR, HARDIESSE.

7 ad] *Pom* 9 conciliare, creare] *add. Lac*

7 *ad*. Esmeno d'acord amb *Pom*: el verb «scribo» es construeix amb un complement directe i un complement de destinació que és introduït per la preposició «ad» + acusatiu.

ATREVIR-SE. V. Atreviment.

Fon i Tor: Atrevir-se.

ATREVIT, *coratjós*. Fortis ac fidens, (tis). **Home atrevit o coratjós**. Fidentis praesentisque animi homo. Ad audendum parato promptoque animo vir. **Un home atrevit, o coratjós, no se espanta a la vista dels perills**. Fortis animo vir pericula imminencia non extimescit. Fortis animo vir pericula imminencia intuetur impavidus. **Atrevit, o llibre, en dir son sentir**. In expromenda opinione liberaliter intrepidus, a, um. Sententiam libere audacterque dicens, (tis). **Home atrevit, o llibre, en dir son sentir**. Ingenuae audaciae vir in dicenda sententia. **Atrevit, temerari**. Hic, haec, hoc audax, cis. Temere audens, (tis). Temerarius, a, um. Sibi praefidens, (tis). Hic, haec, hoc con- || fidens, tis. Ad audendum proiectus, a, um. Audax ad omne facinus. **Jo sé que ell és molt atrevit o temerari**. Scio illum abundare audacia. **Sou vós tant**

63a ATU

atrevit que-m reprengau? Tantumne tibi arrogas ut me reprehendas? Itane vero tu me coarguere audeas? **Ell fou tant atrevit que-l baté.** Eo prog[r]essus est audaciae ut illum percusserit. Eo processit impudentiae ut illum percusserit.

Fon i Tor: Atrevit; *Pom:* HARDY.

12 progressus] *Pom*

ATRIBULAR a algú, causar inquietut o perturbació a algú. Alicuius quietem obturbare, interpellare, perturbare. Alicui perturbationem afferre. **Pensau vós que jo estiga molt atribulat?** Me magno animi motu perturbatum putas? **Ell se atribula de axò.** Ea re perturbatur, conturbatur. Ea re vehementer commovetur, percellitur.

5 **Qui té lo enteniment atribulat de alguna passió.** Animo turbidus, a, um. **Aquests cuydados me atribulan molt.** Harum rerum sollicitudo anxia animum meum vehementer conturbat. Harum rerum sollicitudo anxia animo meo grave turbamentum invehit.

Fon i Tor: Atribular, o turbar, Atribular, o afligir; *Pom:* TROUBLER *quelqu'un.*

3-4 Ell ~ axò] *Il se trouble de celà*

ATTRIBUT. Res quae cuipiam attribuitur.

Tor: Atributs; *Pom:* ATTRIBUT.

ATTRIBUT. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*. No obstant això, ja es documenta en el diccionari de Torra.

ATRIBUYR alguna cosa a algú. Aliquid cuipiam tribuere, adscribere, assignare. **Atribuyr a si alguna cosa.** Quidpiam sibi arrogare, sumere, assumere, asciscere, vindicare, tribuere, attribuere. **Jo atribuesch aquesta falta a la vostra ignorància.** Hunc errorem stupiditati tuae adscribo, assigno, attribuo. Hanc culpam in tuam

5 **ignorantiam confero. Hanc culpam ad tuam stoliditatem refero.**

Tor: Atribuyr, Atribuyr a si; *Pom:* ATTRIBUER *quelque chose à quelqu'un.*

1 ATRIBUYR] Atribuir *Fon* | cuipiam] alicui *Pom*

3 Jo ~ ignorància. 1a doc. del verb *atribuyr* en el sentit de 'referir una cosa a una altra com a la seva causa' segons el *DCVB*.

ATRINXERAMENT, fortificació. Hic agger, eris. Hoc vallum, i. Hae munitiones, num. Castrensia munimenta, (orum).

Pom: RÉTRANCHEMENT.

1 ATRINXERAMENT. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest substantiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però atès que el documento a *Lac*, la puc retrodatar a 1696.

ATRINXERAR-SE, fortificar-se. Se munire vallo, fossa et aggere. Validis munitionibus cingere se. Firmo aggere se circumsepire. **Ell se atrinxerà en lo mateix lloch.** In eodem loco castra communivit.

Pom: RÉTRANCHER.

---

2 se²] *add. Lac*

---

1 **ATRINXERAR-SE**. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest verb al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però atès que el documento a *Lac*, la puc retrodatar a 1696.

2 **ELL ~ lloch**. Versió catalana de l'expressió «*Il se rétrancha au même lieu*» que, al seu torn, és la versió francesa d'un passatge de Quint Curci feta per Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *op. cit.*, pàg. 400).

3 *In ~ communivit*. *Pom* atribueix aquesta expressió a Quint Curci. (V. *Curt.*, V, 5).

ATRONAR a algú ab crits. Vociferationibus caput alicui obtundere. Clamoribus alicuius animum obturbare. Vociferationibus alicuius mentem fatigare. Clamoribus aures alicui oblidere.

Pom: ROMPRE une corde.

---

1 Vociferationibus] Ex iteratis perpetuo eisdem verbis et ab re alienissimis *Pom* | alicui] mihi *Pom* | obtundere] obtundis *Pom* | Clamoribus] *add. Lac* **1-2** alicuius] *add. Lac* **2** obturbare] obturbas *Pom* | fatigare] fatigas *Pom* **3** alicui] mihi *Pom* | oblidere] oblidis *Pom*

ATRÒS. Hic, haec, hoc atrox, cis. Nefarius, a, um. **Injúria atròs**. Atròs iniuria, (ae). Acerba iniuria. Gravissima iniuria. Indignissima iniuria. Intolerabilis iniuria. Non ferenda iniuria.

Fon: Atròs, o cruel; *Tor*: Atròs cosa; *Pom*: ATROCE.

ATROSITAT. Haec atrocitas, atis.

Pom: ATROCITÉ.

ATROSMENT. Atrociter.

Pom: ATROCEMENT.

ÀTTICA, país en Grècia. Haec Attica, ae.

Pom: ATTIQUE.

---

en Grècia] *de Grèce*

ATURAR al qui corre. Currentem sistere, morari, retinere. Currenti moram et impedimentum inicere. **Aturar a un carro**. Currum sustinere. Equos inhibere. **Tota cosa que atura o deté**. Hoc retinaculum, li. Haec remora, ae. Haec mora, ae. **Lo que atura a una llansa o a una roda**. Lanceae aut rotae mora, remora, retinaculum. **Posar, o ficar, una llansa en cosa que la aturia**. Hastam inserere in moram. Hastam in retinaculum inicere. **Si lo vent no me atura**. Si me ventus non morabitur. Si me non tenuerit ventus. **Ell no pot aturar les || sues llàgrimes**. Fletum non potest reprimere, cohibere. Lacrimas nequit tenere, continere. A lacrymis temperare nequit. **Aturar-se, o parar-se**. Morari. Remorari. Haerere. **Aturar-se en algun**

- 10 **lloch**. Aliquo in loco stare, subsistere, resistere, residere, considerare, haerere, morari, commorari, remanere. *Ni me aturaré jo un momento*. Ne minimam quidem moram interponam. *Caminant se aturà ell tot curt*. Haesit in vestigio. *Ell se atura, la memòria li falta*. Haeret illi aqua. Memoria deficitur. *Parlant ell se atura en los llochs difícils*. Haeret oratio in salebra. *Ell se atura a cada pas*. Singulis gradibus insistit. *A penas podreu vós aturar-vos en aquest camí lliscador sense càurer*. In hac lubrica via insistere sine casu vix possis. *Vós vos aturau en camí pla*. Haeres in plano. In re expeditissima nodos reperis. *La aygua se atura*. Aqua haeret, consistit, subsistit. *Vós vos aturau a les paraules*. Verbis inhaeres. Solam spectas verborum speciem.

Fon: Aturar detenint, Aturar-se lo que camine; *Tor*: Aturar, detenir al que camina, Aturar-se; *Pom*: ARREST, ARRESTER *un homme qui court*.

8 nequit] non potest *Pom* 9 **Aturar-se** ~ Haerere] *add. Lac*

12 **Caminant ~ curt**] *Il s'est arrêté tout court en marchant* 16-17 **Vós ~ pla**] *Vous vous arrêtez en beau chemin*

16-17 **Vós ~ pla**. La versió catalana és traducció de l'equivalència llatina «Haeres in plano».

ATXA. Haec fax, cis. Hic cereus, rei. Hoc funale, lis. **Acompanyar ab atxes enceses a algú**. Aliquem accensis funalibus deducere.

Tor: Atxa, o antorxa; *Pom*: FLAMBEAU.

ATZERENA, o **etzerena**, **vestidura de dona**. Haec cyclas, adis.

Tor: Atzerena; *Pom*: ROBE.

AV.

- AVALL**, o **per avall**. Deorsum. Deorsum versus. *Les coses que tenen pes van per avall*. Gravia feruntur deorsum. *Ells corren per lo riu, lo hu per amunt y lo altre per avall*. Fluvium peragrant alter adverso, prono alter alveo. Fluvium perambulant alter adverso, prono alter alveo. Fluvium excursionibus infestum habent alter adverso, prono alter alveo.

Pom: AVAL.

1 Deorsum² versus] *add. Lac*

2-3 **Ells ~ avall**. Versió catalana de l'expressió «*Ils courent la rivière, l'un amont et l'autre aval*», que figura s. v. AVAL de *Pom*, on s'indica que aquest ús de l'adverbi *aval* s'ha documentat a l'obra de Mézéray. (El localitzo a François Eudes de MÉZÉRAY, «Charles IX. Roy LX», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, Paris: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/yywm4edr> [cons. 04-05-2019], pàg. 1133).

AVALOT, **obra de cridar avolotadament (sic)**. Hic tumultus, us. Tumultuosus clamor, (oris). Furiosa vociferatio, (onis). **Avalot, motí**. Hae turbae, arum. Haec tumultua-

tio, onis. Hic tumultus, us. **Mòurer, o causar, un avalot o motí.** Tumultum excitare, concitare, movere, commovere, ciere, conciere, suscitare. **Apassiguar un avalot o motí.** Tumultum pacare, sedare, comprimere, extinguere, restinguere, compescere, cohibere, reprimere.

Fon i Tor: Avalot; *Pom:* SÉDITION, TUMULTE, VACARME.

2 Furiosa vociferatio, (onis)] *add. Lac* **5** Tumultum] Seditioem *Pom*

1 *avolotadament.* Mantinc la grafia antiga *avo-* que en Lacavalleria alterna amb la forma dissimilada *ava-*.

1 *Hic tumultus, us.* Lacavalleria repeteix aquesta equivalència a la segona accepció d'aquest article.

AVALOTADAMENT, en motí. Tumultuose.

Tor: Avalotadament; *Pom:* TUMULTE.

AVALOTADOR, qui mou o causa motí. Tumultuosus, a, um.

Fon i Tor: Avalotador; *Pom:* TUMULTUEUX.

AVALOTAR, cridar avalotadament. Tumultuari. Vociferari. Debacchari. Fremere. Furiosis vociferationibus insanire. Furiosis vociferationibus debacc[h]ari. Furiosis vociferationibus omnia complere. **Avalotar, causar o mòurer un avalot o motí.** Tumultum ciere. Turbas movere. Tumultuationem concitare. Turbas edere. **Avalotar a una ciutat, causar o mòurer un avalot o un motí en una ciutat.** Urbem ad tumultum commovere, concitare. **Avulotar-se (sic), o amotinar-se, contra de son príncep.** A principe deficere. Adversus principem rebellare.

Fon i Tor: Avalotar; *Fon:* Avalotar, cridar molt; *Pom:* SOULEVER, TEMPÊTER, VACARME.

1 Vociferari] *add. Lac* **2** debacchari] *Pom*

AVALUACIÓ. Haec aestimatio, onis.

Pom: ESTIMATION.

AVALUACIÓ. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AVALUADOR. Hic aestimator, oris. ‖

Pom: ESTIMATEUR.

AVALUADOR. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

AVALUAR alguna cosa. Aliquid aestimare. Alicuius rei pretium aestimare, dicere, statuere. Indicare quidpiam. Indicare quanti sit aliquid.

Tor: Avaluar; *Pom:* ÉVALUER.

2 aliquid] res *Pom*

AVANSAMENT, obra de fer anar en avant a alguna cosa. Alicuius rei promotio, (onis).

Alicuius rei provectio, (onis).

Pom: AVANCEMENT de quelque chose en avant.

AVANSAR a alguna cosa, fer anar en avant a alguna cosa. Aliquid promovere, provehere. **Avansar-se, anar en avant.** Progredi. Procedere. **Fer avansar a un exèrcit envès algun lloch.** Versus aliquem locum exercitum promovere. **Fer avansar ab apressurament a un exèrcit.** Pleno gradu exercitum procedere iubere. **Jo no avantso (sic) res ab les mies queixes.** Meis querelis nihil proficio, nihil promoveo, nihil progredior, nihil efficio, nihil consequor. **Jo no avantso res, jo no guanyo res.** Nihil mihi procedit. **Ell se avansa envès la ciutat.** Ad urbem progreditur, accedit, contendit. **La nau se avansa envès lo port.** Navis in portum provehitur.

Tor: Avansar; *Pom:* AVANCER quelque chose.

4 exercitum] illum Pom

4 *exercitum.* Lacavalleria repeteix el substantiu «exercitum» ja expressat en l'equivalència llatina immediatament anterior, Pomey, en canvi, empra el pronom anafòric «illum» per evitar la redundància.

AVANSAT. Provectus, a, um. Promotus, a, um. Progressus, a, um.

Pom: AVANCÉ.

AVANT. Anar avant. Progredi. Procedere. Promoveri. Prorsum ire. **Lo ganivet entrà molt avant dins lo seu ventre.** Alte in eius ventrem gladius defixus est. **Pals ficats ben avant dins la terra.** Penitus humo defixi pali, (orum). **La cosa anà tant avant que, etc.** Eo usque processit res ut, etc. Eo usque progressa res est ut, etc. Ad id loci deducta res est ut, etc. Ad eum locum deducta res est ut, etc. **No aneu vós més avant.** Ne porro ire pergas. Ne ultra progrediaris. **Essent ja ell molt avant dins la mar.** Cum iam multum esset in altum provectus. **De ara en avant.** In posterum. Deinceps. Exinde. Posthac. **Casa que va avant dins lo carrer.** Domus in viam proiecta. **Roca que va avant dins la mar.** Rupes in mare procurrans. Rupes in mare prominens. **Lo que va en avant de una teulada o de una paret.** Haec proiectura, ae. Haec projectio, onis.

Pom: AVANT le jour, AVANCÉ, AVANCER quelque chose, DÉSORMAIS.

1-2 Lo ganivet ~ ventre] Le couteau est entré bien avant dans son ventre 2-3 Pals ~ terra] Des pax enfoncez bien avant en terre 6-7 Essent ~ mar] Estant déjà bien avant dans la mer

AVANTATJA, prerogativa. Praerogativae ius, (uris). Praerogativum ius. Praecipuum ius. Praecipui iuris beneficium, (cii). Praecipui iuris munus, (eris). **Dar la avantatja a algú.** Alicui potiores partes deferre. Alicui praerogativam dare. Aliquem iuris praerogativa donare. Aliquem praecipuo iure augere. Aliquem singulari praerogativa afficere, donare. **Dar major avantatja a algú que a un altre.** Aliquem alteri praeponere, praeferre, anteferre, antepone. **Jo li porto una gran avantatja.** Illum longe multumque antecello. Mihi praerogativae sunt quam illi longe clari-

ores. **Jo porto als me[u]s companys gran avantatja en ingeni y coratje.** Socios meos ingenio ac fortitudine supero. Socii mei ingenii praestantia mihi cedunt animique magnitudine. Sum ingeniosior ac fortior quam socii mei. **Ell no me porta avantatja alguna.** Nulla in re inferior illi ego sum. Non sum illi conditione peior. Ego et ille pari conditione utimur *vel* sumus. **La ànima porta gran avantatja al cos.** † Animus longe praestantior est corpore. **En aquest combat ell no ha tinguda la avantatja ni desavantatja.** Ex hoc certamine neque superior neque victus di[s]cessit. **En què porta avantatja un home docte a un ignorant?** Quid praestat intellegens imperito? **Avantatja del lloch.** Loci opportunitas, (atis). **Pèndrer la avantatja del lloch.** Loci opportunitate uti. Loci opportunitatem sequi.

64b AUC

Tor: Avantatja; *Pom:* AVANTAGE, AVANTAGER, PRÉCIPUT, PRÉCIPUER.

1 AVANTATJA] Avantatge *Fon* **2** Praecipui²] Praerogativi *Pom* **11** illi²] *add. Lac* **12** Ego et ille] *add. Lac* **14** hoc] eo *Pom* **15** discessit] *Pom* **16** Avantatja ed.] Avantatje

AVANTATJADAMENT, *honradament*. Eximie. Insigniter. Exquisite. Honorifice. Glorioso. Ornate. **Parlar de si avantatjadament.** Magnifice de se loqui. **Parlar de algú avantatjadament.** De aliquo honorifice loqui. Verborum laudem alicui tribuere. **Vós parlau massa avantatjadament de les vostres accions.** De te tuisque ambitiosius *vel* immoderatus *vel* insolentius *vel* gloriosius loqueris.

Tor: Avantatjadament; *Pom:* AVANTAGEUSEMENT.

2 Parlar¹ ~ loqui] *add. Lac*

1 AVANTATJADAMENT, *honradament*] *Avantageusement, honorablement* **2-3** Parlar² de algú avantatjadament] *Parler avantageusement de quelqu'un* **4** Vós ~ accions] *Vous parlez trop avantageusement de vos actions*

1 AVANTATJADAMENT, *honradament*: és a dir, 'elogiosament'.

1 AVANTATJADAMENT. El DCVB documenta l'ús d'aquest adverbi a *Lac*.

AVANTATJAT, *honrós*. Gloriosus, a, um. Honorificus, a, um. **Jo parlo ab tèrmens avantatjats de ell.** Illum honorificentissime appello. **Ell me té en una opinió molt avantatjada.** De me ornatissime et honorificentissime sentit.

Tor: Avantatjat; *Pom:* AVANTAGEUX.

2 appello] appellat *Pom*

1 AVANTATJAT, *honrós*] *Avantageux, honorable* **1-2** Jo parlo ~ de ell] *Il parle de luy en des termes avantageux* **2-3** Ell ~ avantatjada] *Il a des sentiments de moy fort avantageux*

1 AVANTATJAT, *honrós*: és a dir, 'elogiós'.

1-2 Jo parlo ~ de ell. Versió catalana de l'oració «*Il parle de luy en des termes avantageux*», en què Lacavalleria canvia la 3a pers. del present d'ind. del verb per la 1a del singular segurament per evitar una traducció que resultaria ambigua en català. Aplica el mateix canvi a l'equivalència llatina corresponent.

AVANTGUARDA de un exèrcit. Prima acies, (ei). Princeps acies. Velitum acies. Pri-

mum agmen, (inis).

Pom: AVANT-GARDE.

AVARÍCIA. Haec avaritia, ae. Bonorum nimia cupiditas, (atis). Immoderata opum cupiditas, (atis). **Per avarícia.** Per avaritiam. Avaritia. V. **Avariciós.**

Fon i Tor: Avarícia; *Pom:* AVARICE.

AVARICIÓS. Avarus, a, um. Parcus et tenax. Cupidus atque appetens. Divitiarum immoderate sitiens, (tis). Divitiarum supra modum cupidus, a, um. Ad divitias inflammatus, a, um. Sordidus et illiberalis. **Home avariciós.** Homo avaritia hiantate atque imminente. Homo praecipiti in avaritiam animo. **Ésser avariciós, tenir avarícia.** Avaritiae vitio laborare. Ad opes incumbere studio nimio *vel* immodico *vel* immoderato. Ad opes incumbere effrenata cupiditate. Opibus inhiare. Divitias avidius appetere. Avaritia ardere, ferri, flagrare, fervere. Ad divitias inflammata cupiditate rapi.

Fon i Tor: Avariciós; *Pom:* AVARE.

6 incumbere *Pom*] incumbere

AVARICIOSAMENT. Avare. Parce. Sordide. Anguste et exiliter. Parce et restricte.

Pom: AVAREMENT.

AUCELL, o moxó. Haec avis, is. Hic, haec ales, itis. Haec volucris, is. Hic volucer, cris. **Petit aucell, aucellet, moxonet.** Haec avicula, ae. **Cosa pertanyent a aucell.** Aviarius, a, um. **Lloch ahont se crian aucells.** Hoc aviarium, rii. Hic ornithon, onis. **Qui té lo cuydado de nodrir los aucells en una casa.** Hic aviarius, rii. **Cassa de aucells.** Hoc aucupium, pii. Haec aucupatio, onis. Haec aucupatoria, ae. **Casador de aucells.** Hic auceps, cupis. Aucupium faciens, (tis). Aucupium exercens, (tis). Aucupatoriam factitans, (tis). **Cassar los aucells.** Aucupium facere, exercere. Aucupatoriam factitare. **Aucell de nit.** Avis nocturna. Avis noctivaga. **Aucell de aygua.** Avis aquatilis. **Aucell de rapinya.** Hic accipiter, tris. Avis praedatrix. Avis rapax. Avis rpto vivens. Ales praedator. Ales praedo. Ales vena- || tor. **Aucell casador.** Hic accipiter, tris. Avis auceps. Avis aucupatoria. Avis aucupiaria. **Aucell de cant.** Avis canora. Avis oscinis. Avis oscen (*genit[iu]* oscinis). **Aucell passatjer.** Avis peregrina. Avis extera. Avis hospes. Avis alienigena. Avis advena. **Aucell de la nostra terra.** Avis indigena. Avis patria. Avis perennis. Avis apud nos perennans. **Aucell que habita sis mesos en les nostres terres, com la oraneta.** Semestris avis. **Aucell domèstich.** Avis cicur. Avis mansueta. **Aucell salvatje.** Avis fera. Avis agrestis. Avis immansueta. **Aucell de auguri.** Avis auguralis. Avis auspicalis. Avis nata auspicio. Avis nata augurio. **Aucell de qui la volada és de bon auguri.** Ales praepes. **Aucell de qui la volada és de mal auguri.** Avis enebra. Avis inebra. **Aucell de qui la volada, o lo cant, pronostica bon succès de la cosa consultada.** Ales

65a AUD

admissiva. Ales admittens. Ales addicens. Ales iubens. **Aucell de qui la volada, o lo cant, pronostica mal succés de la cosa consultada.** Avis arcula. Avis clivia. Avis vetans. Avis prohibens. Avis abdicens. Avis non admittens.

Fon i Tor: Aucell; *Fon:* Aucells que canten; *Tor:* Aucell que canta, Aucell salvatje; *Pom:* OISEAU, OISELET, OISELIÈRE, VOLER.

7 facere] *add. Lac* 8 Aucupatorium] Aucupium *Pom* 11–12 **de cant**] que canta *Tor* 12 Avis canora] Aves canorae *Pom* | Avis oscen] Aves oscines *Pom*

2 **Petit aucell**] *petit oiseau* 12–13 **Aucell passatjer**] *Oiseau de passage* 13–14 **Aucell de la nostra terra**] *Oiseau du lieu demeurant toujours en nôtre pais* 17 **Aucell de auguri**] *Oiseau d'augure*

11–12 **Aucell de cant** ~ *oscen (genitiu oscinis)*. Lacavalleria recull el terme català i les equivalències llatines en singular. Pomey, en canvi, dona el terme francès en singular, però les equivalències llatines van en plural.

14–15 *Avis* ~ *perennans*. A l'exemplar de *Pom* que es conserva a la BUB hi ha una taca de tinta sobre els dos primers mots d'aquesta equivalència, i una mà ha cancel·lat tota l'expressió i l'ha reescrita sencera a peu de pàgina.

AUCELLET. V. Aucell.

AUDÀCIA, *agosar*. Haec audacia, ae. **Cruel audàcia**. Immanis audacia. **Reprimir la audàcia dels dolents**. Improborum audaciam debilitare, frangere, reprimere, coercere, comprimere, fraenare, refraenare, domare, contundere. V. **Audaciós. Audaciosament**.

Pom: AUDACE.

1 **Cruel audàcia**] *Une étrange audace*

AUDACIÓS, *qui té gran audàcia o agosar*. Hic, haec, hoc audax, acis. Audacia abundans, (tis). Ad audendum proiectus, a, um. Audacia armatus, a, um.

Pom: AUDACIEUX.

1 **AUDACIÓS**. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DCVB*.

AUDACIOSAMENT, *ab audàcia o agosar*. Audacter. Fidenter.

Pom: AUDACIEUSEMENT.

AUDACIOSAMENT. 1a doc. d'aquest adverbi segons el *DCVB*.

AUDICIÓ de testimonis. Testium auditio, (onis).

Pom: AUDITION des témoins.

AUDICIÓ. El *DECat* atribueix la 1a doc. d'aquest substantiu al diccionari d'Esteve-Bellvitges-Juglà, però atès que el documento a *Lac*, la puc retrodatar a 1696.

AUDIÈNCIA, *obra de escoltar*. Haec audientia, ae. [Haec] attentio, onis. **Fer dar audiència a algú**. Alicui audientiam agere, facere, conciliare. **Tenir audiència**. Au-

diri. **Dar audiència a algú, escoltar a algú.** Alicui aures dare, praebere. Aliquem attente audire. **Peraquè jo no abusia de la vostra audiència.** Ne abutar vestra in audiendo patientia. Ne auribus vestris taedium afferam, fastidium pariam, molestiam creem. **Lo rey ha donat audiència als embaxadors.** Rex legatis concilium dedit. Rex legatos audiit. **Aqueix embaxador avent obtingut del rey la audiència de despedida.** Cum is legatus valedixisset regi. Cum is legatus a rege veniam abeundi impetrasset. **Ell fou acompanyat a la audiència del rey.** Ad regem vel in regis concilium deductus est. **Audiència real, senat.** Summa curia, (ae). Supremus senatus, (us). **Los senyors de la audiència real, los senadors.** Supremae curiae patres, (trum). Senatus patres conscripti. **Palau de la audiència real o del senat.** Senatus curia, (ae). Senatus palatium, (tii). Senatus basilica, (ae). **La sala de la audiència real ahont són los taulells dels notaris.** Hoc forum, ri. **Cosa de la tal sala.** Hic, haec forensis, hoc se. **Notari de la audiència || real.** Forensis notarius, (rii). Forensis scribe, (ae). 65b AVE

Fon i Tor: Audiència; *Pom:* AUDIANCE, BARREAU, GREFFE d'arbre, PARLEMENT.

1 Haec²] om. ja a Pom 8 regi] principi Pom 15 Hic, haec forensis, hoc se] add. Lac 15-16 Forensis notarius, (rii)] add. Lac

4 **Peraquè ~ audiència.** Versió catalana de l'oració «Pour ne point abuser de votre audience» que figura s. v. AUDIANCE de *Pom*, on es fa avinent que s'ha documentat a l'obra de Nicolas Perrot d'Ablancourt. (La localitzo a LUCIEN, «La double accusation, ou la chicane. Dialogue de Jupiter et de Mercure», a: *Lucien*, trad. de Nicolas Perrot d'ABLANCOURT, Chez Augustin Courbé, Paris, 1655, URL: <https://tinyurl.com/yxwu5eq6> [cons. 05-05-2019], pàg. 175 & 183).

6 **Lo rey ~ embaxadors.** Versió catalana de l'oració «Le roy a donné audience aux ambassadeurs» que, al seu torn, és la traducció d'un passatge de Quint Curci duta a terme per Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *op. cit.*, pàg. 318).

7 *legatos audiit.* Expressió atribuïda a Quint Curci s. v. AUDIANCE de *Pom*. V. (V. *Curt.*, IV, 8).

AUDITOR. Hic auditor, oris. Hic, haec, hoc audiens, tis.

Pom: AUDITEUR.

AUDITORI, concurs de auditors. Hic coetus, us. Hic consessus, us. Haec contio, onis. Haec panegyris, is. Audientium corona, (ae). Hoc auditorium, rii. **Ell ab lo seu dir arrebatava a l'auditori.** Dicendo tenebat coetum. **Despedir a l'auditori.** Coetum dimittere. Contionem solvere. **Gran auditori.** Frequentissimus auditorum coetus. Celeberrima audientium corona. **Aquest predicador té sempre un gran auditori.** Contionantem hunc virum semper frequens nobilisque consessus celebrat. Ad hunc virum audiendum magna hominum illustrium multitudo confluere solet. **Ell té un auditori molt petit quant predica.** Mira est, dum contionatur, auditorum infrequentia. Dum contionatur, valde infrequens est auditorum coetus. Dum contionatur, auditorium paene vacuum est. Dum contionatur, auditoribus destituitur. **Si vós y jo predicam en la mateixa ciutat, jo arruynaré al vostre auditori.** Si eadem in urbe contionabimur auditorio tuo vastitatem inferam. Si eadem in urbe

contionabimur, ad me audiendum, tui te auditores destituent, deserent. **Auditori**, *lloch ahont estan los auditors*. Hoc auditorium, rii.

Fon i Tor: Auditori; *Pom*: AUDITOIRE.

7 hunc virum] eum *Pom*

1 **AUDITORI** ~ *auditors*. 1a doc. del substantiu *auditori* emprat en el sentit de ‘conjunt dels assistents a un discurs, conferència o audició’ segons el *DCVB*. Amb tot, aquest mot ja figura amb aquest sentit als diccionaris de Font i de Torra.

7 *hunc virum*. Lacavalleria repeteix aquest sintagma explicitat a l’equivalència anterior, Pomey, en canvi, opta pel pronom anafòric «eum» per evitar de ser redundant.

AVEHINAMENT, *obra de avehinar-se*. Haec admotio, onis. Haec appropinquatio, onis.

Pom: AVOISINEMENT.

1 **AVEHINAMENT**. El *DECat* atribueix la 1a doc. d’aquest substantiu al diccionari d’Esteve-Bellvitges-Juglà, però la seva presència a *Lac* permet de retrodatar-la a 1696.

AVEHINAR-SE a algun lloch, *acostar-se de algun lloch*. Alicui loco *vel* ad aliquem locum appropinquare. Alicui loco *vel* ad aliquem locum se admovere, se applicare, se appellere.

Pom: AVOISINER.

1 **AVEHINAR-SE**] Avehynar-se *Tor*

1 *acostar-se de algun lloch*] *s’approcher de quelque lieu*

AVELLANA, *fruyta de l’avellaner*. Haec avellana, ae. Columna nux, (cis). Nux avellana. Nux Praenestina. Nux Persica.

Fon i Tor: Avellana; *Pom*: NOISETTE.

AVELLANAR, *lloch de avellaners*. Hoc coryletum, ti.

Tor: Avellanar.

AVELLANER, *arbre fruyter*. Avellana arbor, (oris). Sativa corylus, (li). Corylus domestica. Corylus hortensis.

Tor: Avellaner; *Pom*: NOISETIER.

1 **AVELLANER**] Avallaner *Fon*

AVENIR, *o apassiguar, una controvèrsia*. Litem dirimere. Dissidium tollere. Controversiam componere. Concordiam constituere. *Avenir, o concordar, als que estan desavinguts*. Inter se dissidentes componere, conciliare, coniungere. *Se tracta de avenir-se*. Res ad pactionem venit. *Ab ningú podeu vós avenir-vos*. Cum nemine prorsus tibi convenit. Tui mores ab omnium moribus abhorrent. Ab omnibus discrepas. *Ells se avenen bé, ells viuhen en bona concòrdia*. Conveniunt plane. Inter illos praeclare convenit. Illis optime convenit. Concordissimi sunt.

Concordissime vivunt. Inter se consentiunt. **Los nostres naturals se avenen molt bé.** Conveniunt mores. **Ells no se avenen.** Inter se dissident, dissentiunt. Inter illos non convenit. Non conveniunt inter se.

Fon i Tor: Avenir-se ab altre; *Tor:* Avenir, o concertar a alguns; *Pom:* ACCORDER *les voix et les instrumens.*

9 *Conveniunt mores.* Pomey atribueix aquesta expressió a Terenci. (V. *An.*, IV, 2, 13).

AVENT, en diferents verbs, v[erbi] g[ratia], **Avent llegit les vostres cartes, jo so partit.**

Postquam legi tuas literas, profectus sum. Ubi legi tuas literas, profectus || sum. Simul ac legi tuas literas, profectus sum. Tuis lectis literis, profectus sum. **No avent-vos jo trobat, pujo en un cert lloch eminent.** Ubi te non invenio, ibi ascendo in quemdam editum locum. **Avent-lo interrogat, ell respongué.** Interrogatus respondit. Postquam interrogatus est, responsum dedit. Cum interrogatus esset, responsum dedit. **Avent ell pregat a Déu, se posà al llit.** Deum precatus, petiit cubitum. Postquam Deum precatus est, petiit cubitum. Cum Deum precatus esset, petiit cubitum. **Avent ell estudiat la sua llissó, la recità.** Cum studuisset lectioni suae, illam recitavit. Postquam studuit lectioni suae, illam recitavit.

Pom: AYANT.

1 verbi gratia] *add. Lac*

4-5 *Ubi ~ locum.* Pomey atribueix aquesta expressió a Terenci. (V. *An.*, II, 2, 19).

AVENTURA, *ventura, fortuna.* Haec fortuna, ae. Hic casus, us. Hic eventus, us. Hoc eventum, ti. **Aventura mala o desdixada.** Adversa fortuna. Adversus casus. Adversae res, (rerum). Adversus eventus. Fatalis eventus. **Aventura ditxosa o bona.** Secunda fortuna. Eventus prosper. Fortuna prospera. **Estau vós aparellat per a qualsevol aventura?** Esne paratus ad omnem eventum[?] **Dir a alguna [persona] la sua bona aventura.** Alicui praedicere quae ipsi casura sunt. Alicui praenuntiare quae ipsi eventura sunt. Praesagire cuiquam futuros ipsius casus. **Qualsevol aventura que succehesca.** Quicumque se casus obtulerit. Quicumque se casus dabit. **V. Aventurar.**

Pom: AVANTURE.

AVENTURADOR, *temerari.* Temerarius, a, um. Praefracte audax, (cis). Ad audendum proiectus, a, um.

Pom: AVANTURIER.

1 **AVENTURADOR.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

AVENTURAR alguna cosa, exposar alguna cosa a la aventura. Aliquid fortunae committere. Aliquid casui permittere. Aliquid exponere fortunae casibus. Aliquid dubiae sorti dare. **Aventurar-se, exposar-se a la aventura o als perills.** In incerta casuum sponte descendere, venire. Dedita opera subire fortunae aleam. Conicere

5 se in discrimen. Sese obicere periculis.

Fon i Tor: Aventurar sa vida; *Fon:* Aventurar-se; *Tor:* Aventurar[-se], o atrevir-se; *Pom:* AVANTURE, S'AVANTURER.

AVER, o **haver**. (*Advertiu que totes les vegades que vos encontrareu la partícula hi ab lo verb aver, ordinàriament vos servireu del verb sum al lloch de habeo, y lo nom que segueix serà lo nominatiu del dit verb sum*). *Assí hi ha algun tra[h]idor*. Est hic proditor aliquis. *En la mà hi ha cinch dits*. Quinque digiti sunt in manu.

5 *Avia dues hores*. Duae horae erant. *Hi ha agut gran treball*. Magnus fuit labor. *Hi avia agut delectació*. Voluptas fuerat. *Hi aurà soroll*. Rumor erit. *Hi aguera agut tres dies*. Tres dies fuissent. *Que hi aja miserables*. Sint miseri. *Que hi aja agut esclaus*. Fuerint captivi.

Pom: AVOIR.

3 trahidor] *Ee*

5 Avia dues hores] *Il y avoit deux heures* **6-7 Hi² ~ dies**] *Il y eust eu trois jours*

AVERIGUAR alguna cosa, provar alguna cosa. Aliquid probare, testari. Aliquid proferre in lucem. Aliquid palam collocare. **Averiguar, o apassiguar, una controvèrsia**. Controversiam decidere, dirimere, tollere, componere, sedare. **Què teniu vos que averiguar ab ell?** Quid tibi cum illo commercii est? Quid tibi rei cum illo est? **Jo no vull tenir cosa que averiguar ab vos**. Nihil mihi tecum esse | velim. **Nosaltres no tenim entre nosalt[r]es cosa que averiguar**. Nihil est inter nos controversiae.

Tor: Averiguar alguna cosa; *Pom:* AVÉRER quelque chose, DÉMESLER des choses meslées.

1 AVERIGUAR] Averiguar-se *Fon*

AVERIGUAT, sabut o conegut. Perspectus, a, um. Exploratus, a, um. Testatus, a, um. Notus, a, um. Compertus, a, um. Notus atque testatus. Perspectus et exploratus. **És cosa públicament averiguada**. Res est in confesso apud omnes.

Pom: AVÉRÉ.

AVERSIÓ, horror. Hic horror, oris. Hoc odium, dii. **Tenir aversió per a alguna cosa, tenir alguna cosa en aversió**. Aliquid horre[r]e, abhorre[r]e, exhorrere, exhorrescere, aversari. Ab aliqua re abhorrere, alienari. Ab aliqua re aversum esse. Ab aliqua re remotum esse. Ab aliqua re averso esse animo. Ab aliqua re alienum animum habere. **Aversió, refredament de affició per a algú**. Ab aliquo alienatio, (onis). **Tenir aversió per a algú, tenir a algú en aversió**. Ab aliquo animo abhorrere. Ab aliquo alienum esse. Ab aliquo alienissimo esse animo. Ab aliquo studio ac voluntate abhorrere. Ab aliquo alienum h[a]bere animum. **Ell té alguna abversió (sic) per a mi**. Alienior est a me. **Los que ell té en aversió**. Quos habet invisos. **Ell té aversió per a lo estudi**. Aversus est a musis. A literis adhorret (sic). Alienum habet

66b AUG

a musis animum.

Pom: AVERSION.

1 **AVERSIÓ.** Ia doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB* i el *DECat*.

9 **Los ~ aversió.** Versió catalana de l'oració «*Ceux qu'il a en aversion*» que, al seu torn, és la traducció d'un passatge de Quint Curci duta a terme per Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *op. cit.*, pàg. 519).

9 **Quos habet invisos.** Pomey atribueix aquesta frase a Quint Curci. (V. *Curt.*, VII, 2, 35) .

10 **adhorret:** Cal llegir «abhorret».

AVESAR. V. Acostumar.

Fon: Avesar a altre; *Tor:* Avesar, o acostumar a altre.

AVESAT. V. Acostumat.

Fon i Tor: Avesat.

AVET, arbre. Haec abies, etis. Haec elate, es. **Soca de l'avet.** Haec sapinus, ni. Abietis sapinea pars, (tis). **Les branques de l'avet fins a la cima.** Haec fusterna, ae. Nodosa abietis pars. Ramosa abietis pars. **Nuhu en la fusta de avet.** Hoc centrum, tri. Abiegnum centrum. **Cosa de avet.** Abiegnus, a, um. **Cosa pertanyent a l'avet.**

5 Abietarius, a, um. **Cosa de la soca de l'avet.** Sapineus, a, um.

Tor: Avet; *Pom:* SAPIN.

AUGMENT. V. Augmentació.

Tor: Augment.

AUGMENT] Aument *Fon*

AUGMENTACIÓ, augment. Hic auctus, us. Hoc augmentum, ti. Hoc incrementum, ti. Haec accessio, onis. Haec amplificatio, onis. Haec accretio, onis. **Augmentació de riu o de aygua corrent.** Exundantis amnis vel aquae incrementum. **Augmentació de exercit.** Militarium copiarum facta accessio. Exercitus supplementum, (ti).

5 **Nova augmentació de tribut.** Nova tributi accessio. **Augmentació de dot.** Dotis accessio.

Pom: AUGMENT, AUGMENTATION, CRUE.

5 **Nova tributi accessio]** Novae tributorum accessiones *Pom*

5 **Nova ~ tribut.** Versió catalana de l'expressió «*De nouvelles crues de tailles*» que Lacavalleria trasllada en singular, i, amb vista a mantenir el paral·lelisme entre els textos català i llatí, reescriu l'equivalència llatina també en singular.

AUGMENTADOR. Hic ampliator, oris. Hic amplificator, oris.

Tor: Augmentador; *Pom:* AUGMENTATEUR.

AUGMENTAR alguna cosa. Aliquid augere, adaugere, exaggerare. Aliquid augere et amplificare. Aliquid magnum facere. **Jo he augmentada la segona edició de**

aquest llibre de moltes coses bones. Alteram huius libri editionem multis praeclarisque rebus locupletavi, auxi. *Ell ha augmentades les sues riqueses*. Suas amplificavit facultates. Fortunis suis accessionem adiunxit. *Ab aquesta acció aveu vós augmentades les obligacions que jo vos tinch*. Ad tua in me merita maximus hoc facto cumulus accessit. *Les sues rendes són augmentades de mil reals de vuyt*. Ad eius reditus mille nummorum accessio facta est. *Aquella nova ha augmentat lo meu dolor o pesar*. Nuntius ille ad dolorem meum non nihil acerbitatis attulit. Nuntius ille dolorem meum cumulavit. *Lo número dels oradors està augmentat*. Increbuit oratorum numerus. *Augmentar-se*. Augescere. Augeri. Adcrescere. Incrementum capere. *Lo mal se augmenta de dia en dia*. Morbus in dies ingravescit. *Lo vent se augmenta*. Ventus increbescit.

67a AVI

Tor: Augmentar, Augmentar-se; *Pom*: AUGMENTER *quelque chose*.

1 AUGMENTAR] Aumentar *Fon* **3** Alteram] Alteram hanc *Pom* **9** non nihil] nonnihil *Pom* | acerbitatis *ed.*] acerbitatis

2-3 *Jo ~ bones*] *J'ay augmenté cette seconde édition de ce livre de plusieurs belles choses* **7** *Les sues ~ vuyt*] *Ses revenus sont augmentez de mille écus* **10** *Lo número ~ augmentat*] *Le nombre des orateurs est augmenté* **12** *Lo mal ~ dia*] *La maladie s'augmente de jour en jour* **13** *Lo vent se augmenta*] *Le vent s'augmente*

AUGMENTAT. Auctus, a, um. Amplificatus, a, um. Auctus et exaggeratus, a, um.

Tor: Augmentat; *Pom*: AUGMENTÉ.

AUGURADOR, *pronosticador per la consideració dels aucells*. Hic augur, uris. Inspectis avibus futura coniectans vates, (is). *Ofici, o dignitat, de l'augurador*. Hic auguratus, us. *Cosa pertanyent als auguradors*. Hic, haec auguralis, hoc le.

Pom: AUGURE.

1 **AUGURADOR**. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AUGURI, *pronòstich o presagi fet per la consideració dels aucells*. Hoc augurium, rii. Hoc auspicium, cii. Hoc omen, inis. Hoc praesagium, gii. Haec auguratio, onis.

Fer auguri de l'esdevenidor. Res futuras augurari, praedicere, praesagire. *Jo tinch axò per bon auguri*. Omen accipio. *Anunciar, o fer, mals auguris*. Obnuntiare.

5 Infausta praenuntiare. *Quin auguri feu vós de mi?* Quid mihi auguraris? Quid auguraris de me? *Jo fas auguri que tu moriràs*. Tibi mortem auguror.

Tor: Auguri de paraula, o fet de home o altre animal, Auguri de aucells; *Pom*: AUGURE, AUGURER.

6 *moriràs ed.*] *miraràs*

AUGUSTO, *lo que és sagrat*. Augustus, a, um. **Augusto**, *nom de home*. Hic Augustus, ti.

Pom: AUGUSTE.

AVI, *pare del pare o de la mare*. Hic avus, vi. (*Si lo avi és pare del pare, se diu avus*

paternus; *si lo avi és pare de la mare, se diu avus maternus*). **Avi segon**, besavi, pare de l'avi o àvia. Hic proavus, vi. **Avi tercer**, rebesavi, pare del besavi o besàvia. Hic abavus, vi. **Avi quart**, pare del rebesavi o rebesàvia. Hic atavus, vi. **Avi quint**,
5 *pare de l'avi quart o àvia quarta*. Hic tritavus, vi.

Fon: Avi segon, o besavi, Avi tercer; *Tor*: Avi, pare de pare o mare, Avi, o besavi, pare de l'avi o àvia, Avi tercer, rebesavi, o pare del besavi, Avi quart, o pare del rebesabi (*sic*), Avi quint, pare del quart; *Pom*: AYEUL.

1-2 (Si ~ maternus)] *add. Lac* **2 segon**] *add. Lac* **3** o besàvia] *add. Lac* **4** o rebesàvia] *add. Lac* **5** o àvia quarta] *add. Lac*

ÀVIA, mare del pare o de la mare. Haec avia, ae. (*Si la àvia és mare del pare, se diu avia paterna; si la àvia és mare de la mare, se diu avia materna*). **Àvia segona**, besàvia, mare de l'avi o àvia. Haec proavia, ae. **Àvia tercera**, rebesàvia, mare del besavi o besàvia. Haec abavia, ae. **Àvia quarta**, mare del rebesavi o rebesàvia.
5 Haec atavia, ae. **Àvia quinta**, mare de l'avi quart o àvia quarta. Haec tritavia, ae.

Fon: Àvia, Àvia segona, Àvia tercera; *Tor*: Àvia, mare de pare o mare; *Pom*: AYEULE.

1-2 (Si ~ materna)] *add. Lac*

2-5 **Àvia segona** ~ *tritavia*, ae. Llevat de les equivalències llatines, que procedeixen de la font francesa, el contingut de cadascuna de les subaccepcions procedeix de l'article AVI i únicament s'ha feminitzat.

AVIAT, prest. Cito. Mature. **Més aviat**. Citius. Maturiu[s]. Ante. Antea. **Jo vindré aviat**. Cito veniam. Quam primum veniam. Mature veniam. **Vós no sou vingut prou aviat**. Non advenisti mature vel satis mature vel tempori vel tempestive vel in tempore. **La flota arribarà molt aviat**. Classis aderit cito vel mox vel proxime vel post paulo vel brevi vel iam iam vel statim vel in brevi. **Jo penso que nosaltres nos veurem molt aviat**. Celeriter una futuros nos arbitror. **No és menester partir tant aviat**. Proficisci non oportet adeo mature vel tam cito vel tam celeriter. **Vós tornau massa aviat**. Redis iusto maturius. Redis aequo temporius. **Ell me ha promès que tornaria aviat**. Spem mihi fecit propinqui reditus. Spem mihi fecit celerem fore reditum. **Jo vos declaro que morireu aviat**. Propinquam tibi mortem de- || nuntio. 67b AVI
Cosa que passa aviat. Hic, haec brevis, hoc ve. **Jo dech més aviat ajudar al meu germà que meu cusí**. Citius vel potius vel prius fratrem quam sobrinum iuvare debeo. **Jo moriré més aviat que de sofrir-ho**. Prius vel potius vel lubentius duriore occumbam fato quam ut id patiar. Quavis nece peream potius quam ut id feram.
15 Quavis nece peream potius quam illud patiar. **La veu me faltará més aviat que la matèria**. Vox me citius deficiet quam argumenti copia. **Ha succehit més aviat per accident que per culpa mia**. Potius casu quam ulla mea culpa contigit. **Ell deu més aviat tenir pesar de aver errat que de, etc**. Magis est ut ipse moleste ferat errasse se quam ut, etc. **Més aviat (quant se tracta de elecció y de preferiment)**.
20 Potius. **Per què no portaré jo més aviat la pena que Miló?** Cur non id meo capite

potius luitur quam Milonis? **Jo temo que no sian més aviat envejosos que amichs.** Vereor ne magis invidi sint quam amici. **Veni lo més aviat que vós podreu.** Quam celerrime poteris, advola. Quam primum adveni. Sine mora matureque accurre. **Ell vindrà més aviat que no pensau.** Opinione celerius veniet. **Ell és vingut tant aviat com jo.** Tam cito pervenit quam ego ipse. **Tant aviat fet com dit.** Dictum, factum. Dictum ac factum.

Tor: Aviat, o prest; *Pom:* AUSSI-TOST, PLUSTÔT, TÔT.

12 *que ed.*] *qua*

13 *Jo ~ sofrir-ho*] *Je mourray plutôt que de le souffrir* **20** *Per què ~ Miló?*] *Pourquoy n'en porteray-je pas plutôt la peine que Milon?*

1 **AVIAT.** El *DCVB* documenta l'ús d'aquest adverbi a *Lac*.

18–19 *Magis ~ quam ut, etc.* Expressió atribuïda a Ciceró *s. v.* *PLUSTÔT* de *Pom.* (V. CÍCERO, *Oratio pro Marco Caelio*, VI, 14).

19 *Més aviat ~ preferiment).* 1a doc. de l'expressió *més aviat* en el sentit de 'amb preferència' segons el *DCVB*.

ÀVIDAMENT. *Avide. Cupide. Studiose.*

Pom: AVIDEMENT.

AVIDITAT. *Haec cupiditas, atis. Haec aviditas, atis. Ardens desiderium, (rii).*

Pom: AVIDITÉ.

ÀVIDO. *Avidus, a, um. Cupidissimus, a, um. Hic, haec, hoc appetens, tis.*

Pom: AVIDE.

ÀVIDO. 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

ÀVILA, *ciutat en Espanya.* *Haec Abula, ae.*

Pom: ÁVILLA.

en Espanya] *d'Espagne*

AVILIMENT, *obra de avilir.* *Hic contemptus, us. Haec contemptio, onis. Haec despicientia, ae.*

Pom: AVILISSEMENT.

1–2 *despicientia*] *Pom*

1 **AVILIMENT**] *AVILISSEMENT*

1 **AVILIMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

AVILIR *alguna cosa, fer menyspresable a alguna cosa.* *Vile quidpiam reddere, facere. Aliquid in vilitatem adducere. Aliquid in contemptum adducere. Abiectum et contemptum reddere aliquid. Avilir la sua autoritat.* *Suae dignitatis auctoritatem indigne abicere, deprimere. Auctoritatem suae dignitatis adducere in abiectam*

5 vilitatem. Suae dignitatis auctoritatem iusto viliores reddere.

Pom: AVILIR *quelque chose.*

1 AVILIR] Envilir-se *Tor*

1 AVILIR] AVILIR

1 AVILIR. 1a doc. del verb *envilir* amb la grafia *avilir* segons el DCVB.

AVILIT, *menyspreat*. Contemptus, a, um. Despicatus, a, um.

Pom: AVILI.

AVILIT, *menyspreat*] AVILI

AVINENSA, *ajust, pacte, concert*. Hoc pactum, ti. Hoc conventum, ti. Haec conventio, onis.

Tor: Avinensa; *Pom:* ACCORD.

AVINGUT. *Estar avingut*. Consentire. Animis consentire, convenire, concordare. **En assò jo estich avingut ab Cèsar**. Convenit hoc mihi cum Caesare. **Nosaltres estam avinguts**. Convenit inter nos. Convenimus. Nobis optime convenit.

Pom: ACCORD *de son, de voix.*

AVINYÓ, *ciutat en França pertanyent a la Santa Sede*. Haec Avenio, onis.

Pom: AVIGNON.

ciutat ~ Santa Sede] *ville du Contat*

AVÍS, *nova que algú dona de alguna cosa*. Hic nuntius, tii. Haec significatio, onis. Haec denuntiatio, onis. **Jo vos donaré avís de assò, jo vos avisaré de assò**. Huius rei *vel* de hac re certiorum te faciam. Hoc significabo tibi. Mittam ad te hac de re nuntios. Hoc tibi curabo significari, nun- tiari, declarari. **Avís, amonestació, consell**. Hoc consilium, lii. Haec monitio, onis. Haec admonitio, onis. Hoc monitum, ti. Hoc admonitum, ti. Hic monitus, us. Hic admonitus, us. **Dar avís a algú**. Alicui consilium dare, tradere, afferre. Alicui consilio praesto esse. Alicui monita dare. Alicui admonita tradere. Aliquem consilio iuvare. Aliquem consilio instruere. Auctorem esse alicui ut aliquid faciat. **Jo vos donaré bons avisos sobre de aquesta matèria**. Instruam te consiliis ad hoc idoneis. **Pèndrer lo avís, o consell, de algú**. Aliquem audire. Aliquem consulere. Alicuius consilium exquirere. Consilium ab aliquo capere. Uti alicuius consilio. **És cosa fàcil a tots nosaltres, quant tenim salut, de donar bons avisos als mala[l]ts**. Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus. **Avís, parer. V. Parer.**

Fon i Tor: Avís, o consell; *Fon:* Avis que's done de alguna cosa; *Tor:* Avís que's dona de alguna cosa; *Pom:* ADMONITION, AVIS, CONSEIL.

3 Hoc] Illud *Pom* **4** Hoc] Id *Pom* **7-8** Alicui monita dare] *add. Lac*

4-5 Avís, amonestació, consell] *Avis, conseil* **6** Dar avís a algú] *Donner des avis à quel-*

qu'un 9–10 **Jo ~ matèria**] *Je vous donneray de bons avis sur ce sujet* 10 **Pèndrer ~ algú**] *Prendre avis de quelqu'un* 12–13 **És cosa ~ malalts**] *Qu'il est aisé à ceux qui se portent bien de donner de bons avis aux malades!*

13–14 **Facile ~ damus**. Expressió atribuïda a Terenci s. v. *Avis de Pom.* (V. *An.*, II, 1, 9).

AVISADOR, amonestador. Hic admonitor, oris.

Tor: Avisador; *Pom*: AVISEUR.

AVISADORA, o amonestadora, cosa. Monitorius, a, um.

Pom: MONITOIRE.

AVISAR, o amonestar, de alguna cosa a algú. Aliquid *vel* de aliqua re quempiam monere, admonere. Alicui aliquid significare, declarare, denuntiare. Alicuius rei *vel* de aliqua re quempiam commonere, commonefacere. Alicuius rei *vel* de aliqua re quempiam facere certiore. **Era menester avisar-me.** Monitum me oportebat.

5 **Ell és partit sense avisar-me.** Me inscio, profectus est. Me insciente, profectus est. **Jo los aviso de allò.** Illud eos admoneo. V. **Avís.**

Fon i *Tor*: Avisar, o fer a saber; *Fon*: Avisar, o amonestar; *Tor*: Avisar, o advertir a altre; *Pom*: AVERTIR *quelqu'un de quelque chose*.

AVISAT, prudent o discret. Consideratus, a, um. Hic, haec, hoc sapiens, tis. Hic, haec, hoc sagax, acis. Consultus, a, um. Bene sanus, a, um. Prudens et cautus. Prudens ac providus. Ad consilia prudens, (tis). Consultissimus, a, um. Prudentissimus, a, um. Alta mente praeditus, a, um. **Aquell home és molt avisat en reprendre als altres.**

5 Apud hominem illum summa est observatio in aliorum factis reprehendis. **Mal avisat, imprudent, indiscret.** Inconsideratus, a, um. Hic, haec, hoc imprudens, tis. Inconsultus, a, um. Parum consultus, a, um. **Ell és molt avisat.** Prudentiae laude praeditus est. Sagacitate pollet. Sapientiae laude excellit. Iudicii vi fulget. Ingenii acumine et solertia ornatus est. **Avisat, amonestat.** Monitus, a, um. Admonitus, a,

10 um.

Fon: Avisat; *Tor*: Avisat, o discret; *Pom*: AVERTI, AVISÉ.

3 Consultissimus] *Vir consultissimus Pom*

1 **AVISAT, prudent o discret**] AVISÉ, prudent 4 **Aquell ~ als altres**] *Cet homme est très avisé à reprendre les autres* 5–6 **Mal avisat**] *Un homme mal avisé* 7 **Ell és molt avisat**] *Il est très-avisé*

AVIVAR alguna cosa, dar vida a alguna cosa morta. Alicui rei vitam indere, inducere, infundere, immittere, inicere. **Lo calor de la primavera aviva als insectes que lo rigor del fret avia morts.** Insecta rigente gelu exanimata verno tempore viviscunt. Insecta rigente gelu exanimata verno tempore ad vitam excitantur. Insecta rigente gelu exanimata verno tempore vitam concipiunt. **Lo que aviva, o dona vida, al que és mort.** Hic, haec vitalis, hoc le. Vitae efficiens, (tis). Efficiendae vitae potens, (tis). **Avivar-se, pèndrer vida, tornar en vida.** Viviscere. Ad vitam

5

excitari. Vitam concipere. **Avivar a algú**, *dar ànimo a algú*. Alicuius animum excitare, erigere, accendere, inflammare. Alicui animos addere, exsuscitare. **Avivar-**
 10 **ll se, pèndrer ànimo**. Animum erigere. Adesse animo. Erigere atque excitare sese. 68b AUR
Animo esse erectiorem.

Fon i Tor: Avivar-se; Fon: Avivau a vostre amic, Avivar-se lo que està mort; Tor: Avivau a vostre amich, Avivar-se lo que és mort; Pom: COEUR, COURAGE, RESUSCITER, VIVIFIER, VIVIFIQUE.

3 tempore] tepore *Pom* **7** Viviscere] *add. Lac* **8** Vitam concipere] *add. Lac*

AULA de estudiantis. Haec schola, ae. Scholastica exhedra, (ae). Literarius ludus, (di). Hoc auditorium, rii.

Tor: Aula; Pom: CLASSE.

AUNIS, país en França. Hoc Onisium, sii. Altensis tractus, (us).

Pom: AUNIS.

país en França] pays de Xaintonge

AVORRIBLE, digne de avorrimet o de odi. Odio dignus, a, um. Odiosus, a, um.

Fon: Avorrib[[]e; Tor: Avorrible cosa; Pom: HAÏSSABLE.

AVORRIMENT, odi. Hic horror, oris. Hoc odium, dii. V. **Avorrir**.

Fon i Tor: Avorrimet; Pom: HORREUR.

AVORRIR a algú, *tenir a algú en avorrimet, tenir odi a algú*. Invisum habere aliquem. Alienum esse ab aliquo. **Avorrir a algú o a alguna cosa**. Aliquem *vel* aliquid abhorrere, exhorrere, exhorrescere, abominari, perhorrescere, execrari, odisse, detestari. Ab aliquo *vel* ab aliqua re abhorrere. **Axò me ha fet avorrir al vi**. Id mihi
 5 vini horrorem creavit. Id mihi odium vini generavit.

Fon i Tor: Avorrir; Pom: ABHORRER, HORREUR.

2 *vel* aliquid] *add. Lac* **3-4** detestari *Pom*] detetari **4** *vel* ab aliqua re] *add. Lac*

AVORRIT, o odiat, de algú. Alicui invisus, a, um. Alicui odiosus, a, um. Alicui exosus, a, um.

Tor: Avorrit és de tots; Pom: ABHORRER.

AVORT, fruyt del gastament de la dona prenyada. Hic abortus, us. Abortivus partus, (us). Abortionis fetus, (us). Abortu eiectus fetus.

Tor: Avort, o gastament; Pom: AVORTON.

1 **AVORT**. El *DCVB* documenta aquest substantiu a *Lac*.

AVORTAMENT, gastament de dona prenyada. Hic abortus, us. Haec abortio, onis. Hic aborsus, us. Abortivus partus, (us). Partus abortivi fetus. Abortivae prolis nixus, (us).

Pom: AVORTEMENT.

---

1 **AVORTAMENT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AVORTAR, *gastar-se la dona prenyada*. Abortire. Abortionem facere. Abortum facere. Abortum eniti. Immaturum edere partum. **Fer avortar, o gastar, a la dona prenyada**. Partum abigere. Abortum afferre praegnanti. Abortionem efficere. Abortioni causam dare. **Lo que fa avortar, o gastar, a la dona prenyada**. Abortivus, a, um.

Tor: Avortar, Avortar, gastar-se la dona; *Pom:* AVORTER.

AVRANXES, *ciutat en França*. Hae Abrincae, arum.

Pom: AVRANCHES.

---

ciutat en França] *ville de Normandie*

AUREJAR, *o orejar, alguna cosa, posar alguna cosa a l'ayre*. Aliquid in patenti sudoque caelo habere expositum. Aliquid in patente arentique loco explicatum et ventilandum habere. **Aurejar una cambra infectada**. Cubiculum infectum putido halitu vento perflandum exponere. Cubiculum infectum putido halitu vento difflandum praebere. **Aurejar-se, pèndrer lo ayre en lloch descubert**. Sub dio liberiozem auram captare.

Pom: AÉRER *une chambre infecte*, ESSORER *quelque chose*.

---

1 **AUREJAR**] *Orejar Fon, Tor*

---

3 **cambra infectada**] *chambre infecte*

AURELLA, *o orella*. Haec auris, is. **La orella exterior**. Haec auricula, ae. **Lo fondo de la orella exterior**. Auris concha, (ae). Auris conchula, (ae). **Lo capdemunt de la aurella**. Auriculae ala, (ae). Auriculae pinna, (ae). **La vora de la aurella girada en dedins**. Auris helix, (icis). Auris sinuosa ora, (ae). **Lo capdevall de la aurella**. Auris lobus, (bi). Ima auricula. Auriculae molle, (lis). **Forat de la aurella**. Auris alveolus, (li). Auris flexuosus cavus, (vi). **Concavitat de la aurella plena de ayre ahont se forma lo so**. Haec cochlea, ae. Auditoria cochlea. **Campaneta de la aurella**. Hoc tympanum, ni. Auricularium tympanum. **No presteu || vós la aurella a les adulacions**. Noli adulationibus aures praebere, admovere, dedere, dare. Ne pateant aures tuae adulationibus. Ne adulationes auribus admitte, excipe, percipe. **Prestar atentament la aurella per a oyr alguna cosa**. Aliquid studiose auscultare. Aliquid avidis auribus excipere. Aliquid auribus captare, venari, explorare, investigare. **Prestar la aurella per a oyr lo so**. Captare sonitum aure admota. **Prestar la aurella a tot lo que se diu**. Omnes rumorum ventos colligere, captare, venari, aucupari. **Abaxar-se per a dir alguna cosa a la aurella de altre**. Demittere se ad aurem alterius. **Acostar-se a la aurella de algú per a dir-li alguna cosa**. Alicui ad

69a AUR

aurem accedere. *Assò essent arribat a les aures del rey*. Hoc ubi ad aures accidit regis. *Ell adressa les aures*. Aures arrigit, erigit. *Jo li tiraré la aurella*. Ipsi auriculam vellicabo, distraham. *Alsar les aures y los ulls*. Aures et oculos erigere.

20 *Les aures me siulan*. Sonant mihi aures. Tinniunt mihi aures. Tinnitum edunt aures meae. Mihi aures personant. Interior tinnitus mihi ferit aures. *Siulament de les aures*. Aurium tinnitus, (us). *Quin so ha ferit les mies aures?* Quis sonus aures meas feriit? Quis sonus meas ad aures appulit *vel* accidit? *Aquell rumor essent pervingut a les mies aures*. Cum rumor ille ad aures meas permanasset, pervenisset. *Aquestes coses ofenen a les mies aures*. Haec aures meas offendunt, verberant. Has res aures meae respuunt, reiciunt, aversantur, improbant. *Lo que sia dit sens ofensa de les aures*. Honos sit auribus. *Vós me rompeu les aures*. Mihi aures obtundis. Meas aures obtundis, offendis. Auribus meis fastidium paris. Auribus meis taedium affers. Auribus meis nauseam moves. Te meis auribus inculcas importunius. *Les vostres aures són delicades*. Aures vestrae sunt teretes *vel* religiosae *vel* delicatae *vel* argutae. *Ell tenia les aures doctes per a distinguir los diferents caràcters dels poetes*. Tritas habebat aures notandis poetarum generibus. *Los qui tenen les aures doctes y qui judican bé de les coses*. Qui teretes aures habent intellegensque iudicium. *Jo tinch les aures rompudes de aquells rahonaments*. Sermonibus illis aures meae circumsonant *vel* calent. Sermonibus illis aures tritas habeo. *Jo li diré a la aurella que és menester, etc.* In *vel* ad aurem illi insusurrabo *vel* dicam oportere, etc. *Axò no acontenta, o satisfà, a la aurella*. Id aures non implet, [non] complet. *Ell té la aurella del príncep, ell és lo afavorit del príncep*. Principi gratus est. Apud principem gratus est. Apud principem gratia valet, floret, pollet. Apud principem in gratia est. *Lo príncep li presta benigne la sua aurella*. Princeps facillimas ei praebet aures. *Nosaltres no tenim la sua aurella*. Abhorret a nobis eius auris. Abalienato a nobis est animo. *Ell té bona aurella, ell té bon oïdo*. Habet aures acutiores. Ei acuta auris est. Ei acutus auditus est. *Ell no té bona aurella, ¶ ell té dura la aurella, ell és* 69b AUT

45 *dur de aurella, ell és dur de oïdo*. Hebetiores aures ei sunt. Ei auris gravior est. Ei auris hebetior est. *Lo oli de ametlles cura la duresa de les aures o de l'oïdo*. Gravitatem auditus discutit oleum amygdalinum. *Cosa pertanyent a la aurella, cosa auricular*. Auricularius, a, um. Hic, haec auricularis, hoc re. *Qui té aures*. Auritus, a, um. Auribus instructus, a, um.

Tor: Aurella; *Pom*: CORNEMENT, CORNER, DRESSER *une chose courbée*, OREILLE, TIRER *un bateau, une charrette, etc.*

1 AURELLA] Orella *Fon* 20 mihi²] tibi *Pom* 30 importunius *Pom*] importunitus 38 non²] *Pom*

33 *Los qui ... judican bé de les coses*] *Ceux ... qui jugent bien des choses* 38 *Ell té la aurella del príncep*] *Il a l'oreille du Prince*

17–18 *Hoc ~ regis*. Expressió atribuïda a Titus Livi s. v. OREILLE de *Pom*. (V. *Liv.*, VIII, 24).

20 *Les ~ siulan.* Versió catalana de l'oració «*Les oreilles vous cornent*», en què Lacavalleria canvia el pronom personal de segona persona pel de primera persona del singular, i, amb vista a mantenir la correspondència exacta entre les versions catalana i llatina, també reescriu el pronom personal del text llatí.

26–27 *Lo ~ aures.* Versió catalana de l'expressió «*Ce qui soit dit sans offenser les chastes oreilles*» que, al seu torn, és una traducció d'un passatge de Quint Curci feta per Vaugelas. (V. QUINT-CURCE, *op. cit.*, pàg. 381)

27 *Honos sit auribus.* Expressió atribuïda a Quint Curci s. v OREILLE de Pom. (V. Curt., V, 1, 22).

38 *non².* Esmeno d'acord amb Pomey: l'equivalència llatina consta de dues oracions negatives juxtaposades, l'absència de l'adverbi de negació a la segona oració fa que no tingui sentit.

AURICULAR. V. Aurella.

Pom: AURICULAIRE.

AURORA. Haec aurora, ae.

Pom: AURORE.

AUSPICI, *pronòstich fet per la consideració dels aucells.* Hoc auspicium, cii. **Qui fatal pronòstich.** Hic, haec auspex, icis. Hic, haec augur, uris. **Auspiciis favorables o ditxosos.** Secunda auspicia, (orum). Auspicia bona. Auspicia optima. **Auspiciis desditxats.** Auspicia mala. Auspicia adversa. Auspicia fatalia. **Jo ho empendré baix dels vostres auspiciis.** Te auspice rem aggrediar. Tuis fretus auspiciis rem aggrediar.

Pom: AUSPICE.

4–5 *Jo ~ auspiciis.* 1a doc. del substantiu *auspici* en el sentit de 'patrocini' segons el *DCVB*.

AUSPURG, ciutat en Alemanya. Haec Augusta, ae. Augusta Vindelicorum. Qui és de Auspurg. Augustanus, a, um.

Pom: AUSBOURG.

1 **AUSPURG**] AUSBOURG | *en Alemanya*] *d'Allemagne*

AUSTERAMENT, o severament. Austere. Severe. Rigide. Acerbe. Duriter.

Pom: AUSTÈREMENT.

AUSTERITAT, severitat. Haec austeritas, atis. Haec severitas, atis. Haec acerbitas, atis. Haec asperitas, atis. **Les austeritats, o mortificacions, del cos.** Corporis afflictationes, (num). Voluntariae poenae, (arum). Sponte suscepti cruciatus, (tum).

Pom: AUSTÉRITÉ.

1 **AUSTERITAT.** 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DCVB*.

AUSTERO, severo. Austerus, a, um. Severus, a, um. Rigidus, a, um. Acerbus, a, um. Durus, a, um. **Home de natural austero.** Natura asper homo. **Qui és un poch a[u]stero.** Subacerbus, a, um. **Home austero en son modo de viurer, qui fa una**

vida molt austera. Homo sibi ipsi durus ac rigidus. Homo implacabilis sui hostis.
 5 Homo laborem appetens ac patiens. Homo voluptatis osor. Homo se ipse assiduo labore vexans. Homo spontaneis poenis se ipse torquens. Homo vigiliis ieiuniisque vires suas atterens. Homo inedia sese discrucians atque conficiens. Homo severissime vitam exigens. **Vida molt austera.** Victus cultusque imprimis horridus et asper.

Pom: AUSTÈRE.

5 se ipse] Seipse *Pom* **7** suas] *add. Lac*

1 **AUSTERO.** 1a doc. d'aquest adjectiu segons el *DECat*.

AUSTRÀSIA, país en Alemanya. Haec Austrasia, ae.

Pom: AUSTRASIE.

país en Alemanya] pays d'Allemagne contenant aussi la Lorraine

ÀUSTRIA, província en Alemanya. Haec Austria, ae. **Qui és de Àustria.** Austriacus, a, um.

Pom: AUSTRICHE.

1 *en Alemanya] d'Allemagne*

AUTÈNTICAMENT, en forma autèntica. Rite. **Aqueixes coses estan autènticament posades en los actes públics.** Publicis literis monumentisque consignata ea sunt.

Pom: AUTHENTIQUEMENT.

AUTENTICAR a un escrit. Scriptum publicis literis monumentisque consignare. Scriptum firmissima auctoritate comprobare

Fon i Tor: Autenticar escriptures.

1-2 **AUTENTICAR** ~ *comprobare*. El contingut d'aquest article podria ser una contribució original de Lacavalleria a partir de la informació dels articles **AUTÈNTICAMENT** i **AUTÈNTICH**.

AUTENTICAT. V. Autèntich.

AUTÈNTICH, autenticat. Certus, a, um. Publicis literis consignatus, a, um. Firmissima auctoritate comprobatus, a, um. **Escrit autèntich.** Iustissimae auctoritatis ac fidei scriptum, (ti). Plenissimae certissimaeque auctoritatis scriptum. Scriptum ||
 5 **Testimonis autèntichs.** Auctoritates publicae ac testimonia.

70a AUT

Pom: AUTHENTIQUE.

3 auctoritatis *Ee*] au&toritatis

AUTOR. Hic auctor, oris; (*si és dona*) haec auctor, oris. **Autor vertader y digne de ésser cregut.** Auctor bonus. Auctor certus. Auctor locuples. Auctor luculentus.

Auctor idoneus. Auctor certissimus. **DÉU no és lo autor dels mals.** Malorum DEUS effector non est. Malorum DEUS causa non est. **Autor de una maldat.** Sceleris architectus, (ti). Sceleris molitor, (oris). Sceleris auctor. **Aquella nova va corrent, emperò no se diu lo autor d'ella.** Rumor ille percrescit sed sine capite. **Vós sou lo autor de aquestes turbacions.** Harum turbarum stimulator et concitator es. Harum turbarum incentor es. **Vós sou lo autor de aquell designe.** Illud a tuo capite manavit consilium.

Fon: Auctor, o lo principal en algun negoci; *Tor:* Auctor, Auctor, o principal; *Pom:* AUTEUR.

2 Auctor² ed.] Auctus **3** Malorum] Horum malorum *Pom*

6–7 *Vós ~ turbacions.* El DCVB documenta a *Lac* l'ús del substantiu *autor* en el sentit de 'aquell qui és causa eficient d'una cosa'.

AUTORITAT. Haec auctoritas, atis. **De la mia pròpria autoritat.** Meo iure. Pro meo iure. **Ab la autoritat del senat.** Auctoritate senatus. Ex auctoritate senatus. **Home de autoritat.** Vir auctoritate gravis. Vir magna auctoritate. Homo spectatus. Vir in quo summa auctoritas est et amplitudo. Vir habens auctoritatem et nomen. **Home de poca autoritat.** Homo auctoritate tenui. Homo nullius ferme auctoritatis. Homo nullius fere nominis. Homo exiguae existimationis. **Tenir gran autoritat.** Auctoritate valere, florere, pollere. **Ell governa aquesta ciutat ab una autoritat soberana.** Huic urbi praeest summo cum imperio. **Vós preneu molta autoritat sobre dels altres.** Plurimum tibi in alios arrogas. Multum tibi in alios auctoritatis attribuis, vindicas, usurpas, suscipis. **Vós no teniu autoritat alguna sobre de mi.** Nihil habes in me iuris. **Jo he presa la autoritat de reprènder-vos.** Hoc mihi sumpsi atque arrogavi ut te reprehenderem. **Pèrd[r]er la sua autoritat.** Existimationem perdere. Auctoritatem perdere. **Usurpar de la autoritat de algú.** Alicuius auctoritatem violare, laedere, minuere. **Disminuyr la autoritat de algú.** Alicuius auctoritatem levare, elevare, extenuare, infirmare, debilitare. De alicuius auctoritate aliquid derogare, imminuere. **Vós perdeu la vostra autoritat.** Hebescit acies auctoritatis tuae. **Ell no té més autoritat, ell ha perduda la sua autoritat.** Eius auctoritas concidit, cecidit, nulla est. V. **Autorizar.**

Fon i *Tor:* Auctoritas; *Pom:* AUTORITÉ.

11 *autoritat* ed.] *auctoritas* **13–14** *Usurpar ~ minuere*] *add. Lac*

8–9 *Vós ~ dels altres*] *Vous prenez beaucoup d'autorité sur les autres*

AUTORIZAR algú, dar autoritat a algú. Alicui auctoritatem dare, tribuere. Aliquem auctoritate sua roborare. **Autorizar alguna cosa.** Aliquid probare. Aliquid auctoritate sua firmare. Auctorem se praestare alicuius rei. Alicuius rei auctoritatem comprobare. Rei alicui auctoritatem afferre, adiungere, addere. Alicui rei pondus afferre. **Ésser autorizat, tenir autoritat.** Auctoritate valere. Auctoritatem habere. **Vós no deveu recusar de autorizar lo que aveu fet.** Defugere non debes auctoritatem facti tui.

Fon: Autorizar a algú; *Tor:* Autorizar a altre; *Pom:* AUTORISER *quelqu'un.*

1 *algú*] altre *Tor*

AUTUMNO, *o tardor, primavera de l'ivern.* Hic au- l tumnus, ni. ***Cosa pertanyent a l'autumno.*** Hic, haec autumnalis, hoc le. ***Al principi de l'autumno.*** Ineunte autumnno. ***Al mitg de l'autumno.*** Adulto autumnno. ***A la fi de l'autumno.*** Exeunte autumnno. 70b AXA

Tor: Autumnno, o primavera de l'ivern; *Pom:* AUTOMNE.

AUTUN, *ciutat en França.* Hoc Augustodunum, ni. ***Los pobles del territori de Autun.*** Hi Aedui, orum.

Pom: AUTUN.

1 *ciutat en França*] *ville du duché de Bourgogne*

AUVERNYA, *província en França.* Haec Arvernia, ae. ***Qui és de Auvernya.*** Arvernus, a, um.

Pom: AUVERGNAT, AUVERGNE.

1 *en França*] *de France*

AVUY, *dia de avuy.* Hodie. Hodiernus dies, (ei). Hodierna dies. Hodierna lux, (cis). ***La disputa de avuy.*** Hodierna disputatio, (onis). ***No és de avuy que ell freqüenta les tavernes.*** Non nunc primum versatur frequens in cauponis. Non id modo temporis propinas frequentat. Non id modo temporis est cum cauponarum terit limina. 5 ***No és de vuy que los hòmens de bé són perseguits.*** Non nunc primum vexantur homines probi. Non hac nostra primum aetate vexantur homines probi. ***Anau, com si nosaltres no nos conexiam sinó de vuy.*** Age, quasi nunc norimus nos inter nos. **V. Vuy.**

Pom: AUJOURD'HUY.

1 **AVUY**] *Vui* *Fon*, *Vuy* *Tor* **4** *propinas*] *popinas* *Pom* **7** *Age*] *Age*, *inepte* *Pom* **8** **Vuy** *Ee*] **Avuy**

7 *Age ~ inter nos.* Pomey atribueix aquest passatge a Terenci. (V. *Ad.*, II, 271).

AUX, *ciutat en França.* Auscorum Augusta, (ae). Augusta Novempopulonia. Hi Ausci, orum. ***Territori de Aux.*** Auscorum ager, (gri). Auscorum solum, (li). Auscorum terra, (ae). Auscorum territorium, (rii). ***Qui és de Aux.*** Hic, haec Auscensis, hoc se. Auscitanus, a, um.

Pom: AUCH ou AUSCH.

1 *en França*] *de Guyenne*

AUXERRA, *ciutat en França.* Hoc Antisiodorum, ri.

Pom: AUXERRE.

ciutat en França] ville du duché de Bourgogne

AUXESIS, *figura de retòrica*. Haec auxesis, eos. Hoc augmentum, ti. Haec hyperbole, es.

Pom: AUXÈSE.

1 hyperbole *Ee*] hypetbole

AUXILI, *ajuda*. Hoc auxilium, li. Hoc subsidium, dii. **Dar auxili a algú**. Alicui auxilium ferre. Alicui esse auxilio. **Qui dona auxili**. Hic auxiliator, oris. **Demandar auxili a algú**. Opem ab aliquo petere. Alicuius opem implorare. V. **Auxiliar**.

Pom: SECOURS.

AUXILIAR, *lo que dona auxili*. Hic, haec auxiliaris, hoc re. **Tropes auxiliars**. Auxiliares copiae, (arum). Haec auxilia, orum.

Pom: AUXILIAIRE.

1 **AUXILIAR**. 1a doc. d'aquest adjectiu en el sentit de 'secundari' segons el *DCVB* i el *DECat*.

AX.

AXA, *instrument de fuster*. Haec ascia, ae. Haec dolabra, ae. **Petita axa, axeta**. Haec dolabella, ae. **Tallar ab una axa**. Ascia dissecare. Ascia detruncare. **Polir, o allisar, ab la axa a una biga**. Tignum ascia dolare, dedolare, edolare. Trabem dolabra asciare, exasciare. **Axa encorbada en dedins, també instrument de fuster**. Incurva ascia. Adunca dolabra.

Fon: Axa; *Tor:* Axa, axeta o plana, Axa, o destrai; *Pom:* HACHE, HACHER, ERMINETE.

3 edolare] *add. Lac* 5 dolabra *Ee*] dolobra

1 **Petita axa**] *Petite hache*

AXADAGAT, *qui té gran sed*. Hic, haec, hoc sitiens, tis. Siti laborans, (tis). Graviore siti affectus, a, um.

Tor: Axadagat; *Pom:* ALTÉRÉ.

1 *sed*] set *Tor*

1 **AXADAGAT**: 'Assedegat'.

AXAM de abelles. Hoc examen, inis. Apum examen. Apum grex, (gis). Apum manipulus, (li). **Axam de abelles apilat y penjat a la branca de un arbre**. Pensilis apiaria uva, (ae). Pensilis et confertus apum globus, (bi). **Fer axam de abelles**. Examinare. Fetum educere. Examen emittere.

Tor: Axam de abelles; *Pom:* ESSAIN d'abeilles, ÉCHEMER.

---

1 AXAM] Exam Fon

AXAMPLAMENT, o *dilatació, de alguna cosa*. Haec explicatio, onis. *Axamplament de les cames o de coses semblants*. Divaricantium hiatus, (us). || Rerum diductarum intermissio, (onis). 71a AXI

Pom: ÉLARGISSEMENT, ÉQUARUILLEMENT.

AXAMPLAR, o *dilatar, alguna cosa*. Aliquid explicare, aperire, extendere, dilatare. *Allò me axampla lo cor, allò me dona gran contento*. Illud me totum exhilarat. Illud me oblectat. Illud animum meum mira voluptate perfundit, permulcet, afficit. *Axamplar les cames o altra cosa semblant*. Crura aut aliud simile divaricare, diducere. *Axamplar un compàs*. Circinum vel circini crura diducere, explicare, distrahere. *Axamplau-vos, soldats!* Milites, laxate ordines!

Tor: Axamplar; *Pom*: ÉLARGIR, ÉPANOUIR, ÉQUARQUILLER *les jambes ou autre chose*, LARGE.

4 simile] quidvis *Pom*

4 *Axamplar* ~ *semblant*. Versió catalana de l'oració «Équarquiller les jambes ou autre chose», en què Lacavalleria afegeix l'adjectiu *semblant*, i, amb vista a mantenir el paral·lelisme entre la versió catalana i la llatina, reescriu el pronom indefinit «*quidvis*» de l'equivalència llatina de *Pom* per l'adjectiu «*simile*».

AXARCOLADOR, *qui axarcola*. Hic sarculator, oris. Hic sarritor, oris. *Axarcolador, cavaguet per a axarcolar*. Hoc sarculum, li.

Pom: SARCLEUR, SARCLOIR.

AXA[R]COLADORA, *la qui axarcola*. Haec sarculatrix, icis.

Pom: SARCLEUSE.

AXARCOLADORA] *Ee*

AXARCOLAMENT, *obra de axarcolar*. Haec sarculatio, onis. Haec sarritio, onis. Haec sarritura, ae.

Pom: SARCLURE.

AXA[R]COLAR als sembrats. Segetes sarrire. Segetes sarculare. Segetes sarculo purgare. Sarculo segetes noxiis herbis liberare.

Tor: Axarcolar; *Pom*: SARCLER *les bleds*.

1 AXARCOLAR] *Ee*

AXAROP, *beguda medicinal*. Medicum propoma, (atis). Medicamentum propoma. (*Comunament, hic syrupus, pi*).

Fon: Axarop; *Pom*: SIROP.

1 AXAROP] Exarop *Fon*, Axarobs *Tor*

1 **AXAROP.** Font dona entrada a aquest mot amb les formes «Exarop» i «Axarop», i aquesta última és la triada per Lacavalleria.

AXELLA. Haec ala, ae. Haec axilla, ae.

Fon i Tor: Axella; *Pom:* AISELLE.

AXETA. Hic saliens, tis. Salientis rostrum, (tri). Salientis canaliculus, (li). Salientis rostellum, (li). Hic siphunculus, li. Hic siphon, onis. **Canó de axeta.** Emissarius tubulus, (li). Emissaria fistula, (ae). **Mascle de axeta.** Hoc epistomium, mii. Clusilis siphunculus. Clusile epistomium. **Axeta, petita axa.** V. **Axa.**

Tor: Axeta; *Pom:* ROBINET.

2 **de]** de la *Tor* 3 **Mascle]** Mascle o tap *Tor*

4 **petita axa]** *Petite hache*

AXÍ, o així, de aquesta manera. Ita. Sic. Hoc pacto. In hunc modum. Ad hunc modum. **Axí com jo he dit.** Ut dixi. Uti dixi. Qua dixi ratione. Quemadmodum dixi. **Axí com jo he degut fer.** Pro eo ac debui. **Sobre del teatro axí com al mitg de una plassa.** Sicut in medio foro, item in theatro. **La cosa ha succehit axí com jo desitjava.** Res obtigit atque optabam. **Parlau-li, y axí vós alcansareu lo que voleu.** Cum illo loquere atque adeo impetrabis. **Axí com jo ho comprench.** Perinde atque ego ipse cogitans sentio. **Que axí no sia, vejam, vos prego, etc.** Verum secus res habeat, videamus, amabo, etc. Ne sit ita sane, videamus, amabo, etc. At esto demus rem secus se habere, videamus, amabo, etc. Et vero, videamus, amabo, etc. **Vos prego de sentir los meus agravis axí com jo sento los vostres, etc.** A te peto ut meas iniurias perinde doleas ac doleo tuas. **Jo fas axí com los més savis.** Facio perinde atque facere solent sapientissimi. Facio item ut solent sapientes. **Axí no deveu vós témer cosa alguna.** Itaque nihil est tibi timendum. Proinde metuere nihil debes. Nihil ergo est quod formides. **Axí se troba vertader lo que jo avia dit al principi.** Ita sit verum illud quod initio dixeram. **És axí com vós ho diheu.** Ita res est ut dicis. Sic se res habet uti ais. Est ut dicis. **És axí que vós estudiau, o axí estudiau vós?** Siccine studes? Itane ¶ vero incumbis literarum studio? **Lo que essent axí.** Quae cum ita sint. Quae cum ita se habeant. Quam ob rem. Quas ob res. **Suposem que axò sia axí.** Sit ita sane. Verum esto. Fac ita esse. **Axí és que vós parlau?** Itane vero loqueris? Siccine loqueris? **És home axí fet, és home de tal compàs o natural.** Ita est homo. Ita est ingenium viri. **Axí se viu.** Sic vivitur. **Axí sia, Déu vulla que sia axí.** Ita sit. Faxit Deus. **Axí sia, o que sia axí, (atorgant).** Esto. Sit ita sane. **Si vós voleu que ell ho aja fet, sia axí.** Esto fecerit, si ita vis. Fecerit sane, quando ita placet. Age, sit ita factum, si hoc etiam libet.

Fon i Tor: Axí, Axí com; *Pom:* AINSI, BASTE, SOIT qu'il vienne, soit qu'il demeure.

18 **sint Pom]** sunt 24 **Fecerit ed.]** Dixerit *Pom, Lac*

---

21 *Axí se viu*] *On est ainsi fait*

---

21 *Axí se viu*. En la traducció d'aquesta expressió Lacavalleria no segueix el text francès, sinó l'equivalència llatina «Sic vivitur».

24 *Fecerit*. Respecte de les edicions de Pomey i Lacavalleria, esmeno per mantenir la correspondència entre l'expressió catalana i l'equivalència llatina: «*que ell ho aja fet*» es correspon amb «*Fecerit*». Si mantinc «*Dixerit*», l'expressió catalana hauria de dir «*que ell ho aja dit*».

AXIMA, *ciutat en Pèrsia*. Haec Axima, ae.

Pom: AIME.

AXIMA] AIME *en Pèrsia*] *de Perse*

AXIMA. Lacavalleria tradueix el topònim a partir de l'equivalència llatina, no pas de la forma francesa.

AXIOMA, *sentència*. Hoc axioma, atis. Hoc effatum, ti. Hoc pronuntiatum, ti.

Pom: AXIOME.

AXIOMA. 1a doc. d'aquest substantiu segons el *DECat*.

AXIQUIENT de alguna cosa. Haec extenuatio, onis. Haec attenuatio, onis. Haec imminutio, onis.

Pom: APPÉTISSEMENT.

AXIQUIR a alguna cosa. Aliquid extenuare, tenuare, attenuare, minuere, imminuere. *Ells volen que llurs ulls sian engrandits y llur boca axiquida*. Oculorum orbes explicari sibi cupiunt orisque rictum contrahi. *Axiquir-se*. Decrescere. Minui. Diminui.

Tor: Axiquir, Axiquir-se; *Pom*: APPÉTISSEMENT *quelque chose*, DÉCROITRE.

---

2 *Ells ~ axiquida*. Versió catalana de l'oració «*Elles veulent qu'on leur croisse les yeux et qu'on leur appétisse la bouche*» s. v. APPÉTISSEMENT de *Pom*, on es fa avinent que aquest ús del verb *appétisser* s'ha documentat a l'obra de Madeleine de Scudéry. (V. Madeleine de SCUDÉRY, *Clélie, histoire romaine*, vol. 10, París: Augustin Courbé, 1661, URL: <https://tinyurl.com/yqsq6axe> [cons. 14-05-2020], pàg. 746).

AXIQUIT. Attenuatus, a, um. Extenuatus, a, um. Tenuatus, a, um. Imminutus, a, um.

Pom: APPÉTISSEMENT.

AXÒ, o això. Is, ea, id, *genit[iu]* eius, *dat[iu]* ei. *Axò de què jo parlava*. Id de quo dicebam. *Jo sé solament axò per oyr dir*. Id tantum auditione accepi. Id solummodo auditione accepi. Id rumore duntaxat ad aures meas pervenit. *Axò que*. Quod, *genit[iu]* cuius. *Axò me és tot hu*. Perinde mihi est. *No ho he jo fet per axò que*
 5 *jo ame més a qualsevol altre*. Non quo quemquam plus amem eo feci. *Per axò és menester tenir major compta que ninguna persona entre*. Quo magis cavendum est ne quis introeat. *Emperò que ell fos en casa, axò és lo que ell nega*. Sed tunc

fuisse illum domi id vero pernegat.

Tor: AXÒ; *Pom*: CE, CELUY.

2 Id¹] Illud *Pom* 4 genitiu cuius] *add. Lac*

5 Non ~ feci. Passatge atribuït a Terenci s. v. CE de *Pom*. (V. *Eun.*, I, 2, 96-97).

AXORDAR a algú. Alicuius aures *vel* animum obtundere.

Pom: ESSOURDER.

AXUGAMÀ. Hoc mantelium, li. Hoc mantile, lis.

Tor: Axugamans, o tovallola; *Pom*: ESSUYE-MAIN.

li] lii *Pom*

mantelium. Pomey fa avinent que aquest mot és emprat per Varró. (El documento a VARRO, *De lingua latina*, VI, 85).

AXUGAR, o secar, alguna cosa al foch. Igne *vel* ad ignem aliquid siccare, exsiccare.

Axugar, o secar, alguna cosa al sol. Sole *vel* ad solem aliquid siccare, exsiccare.

Axugar les coses brutes y humides fregant. Sordida et humida effingere, extergere. Sordida et humida detergendo exsiccare. **Axugau-vos les mans ab aquesta**

5 **tela aspra.** Aspero hocce linteo manus tibi absterge *vel* exterge. **Jo vos axugaré lo front ab aquesta tela.** Hoc linteo frontem tibi fingam, effingam, abstergam. **Ells**

axugaven la sanch escampada en la plassa ab esponges. E foro sanguinem spongiis effingebant extergebant, detergebant. **Axugar ab una tela la suor de la cara.**

Vultus sudorem linteo abstergere, detergere, extergere. **Axugar, o agotar, alguna**

10 **cosa.** Aliquid exsiccare, exhaurire, exinanire. **Axugar, o secar, un pou o una font trahent-ne la aygua.** Putei aut fontis aquam hauriendo, exstin- || guere. **Durant**

los grans calors de l'estiu certes fonts se axugan. Aestivis ardoribus certi quidam fontes exarent, exarescunt, exsiccantur. Aestivis ardoribus certi quidam fontes ad tempus exstinguntur. **Fonts axugades durant los calors.** Aestu aridi fontes, (ium).

15 Ardoribus torridi fontes. Ab a[e]stu sicci et exhausti fontes. **Axugar-se, o secar-se.** Arescere. Inarescere. Exarescere. **Pou que no se axuga, o seca, may.** Iugis puteus, (ei). Perennis puteus.

Fon: Axugar lo mullat; *Tor*: Axugar; *Pom*: ESSUYER, TARIR, TORCHER.

15 aestu] *Pom*

6-8 *effingam ... effingebant.* Verb que figura s. v. TORCHER de *Pom*, on fa avinent que l'ha documentat a l'obra de Ciceró, sense especificar on. (El localitzo a CICERO, *De oratore*, 135a i 141a; v. també CICERO, *De legibus*, 161a; *Tusc.*, 161a; *N. D.*, 14a i 64a; CICERO, *De divinatione* [d'ara end. cit. com *Div.*], 85a).

AXUT, o sech. Siccus, a, um. Exsiccatu, a, um. Desiccatu, a, um.

Fon i *Tor*: Axut.

AY.

AY, o **a**, interjecció. Heu! **Ay! què faré jo**. Heu! quid agam. **Ay de mi! jo no puch més**. Heu me! viribus animoque deficior. **Ay! desdixat de mi**. Heu me miserum! O me infelicem! Hei mihi, omnium infortunatissimo! Vae mihi misero! **Ay! ahont és la pietat! ahont és la antiga fidelitat!** Heu pietas! heu prisca fides! **Ay! què aveu vós fet**. Vah! quid fecisti. Heu! quid fecisti. **Ay! que pesar tinch jo de aver-vos deixat**. Quam doleo quod a te discesserim! **Ay!, fill meu, què feu vós?** Ah, fili mi, quid agis? Heu!, mi fili, Quid agis? **Ay, Déu! què veig jo?** Pro Deus immortalis! quid video? Pro Deum immortalem! quid video? O superi! quid video?

Tor: Ay, Ay de mi; *Pom:* AH! qu'avez-vous fait, HÉLAS, LAS.

1 **AY**] Ai Fon 2 **desdixat Ee**] desditjat

AYA de un príncep, la que cria a un príncep. Pueri principis custos et procuratrix.

Tor: Aya que cria fill de altre; *Pom:* GOUVERNANTE d'une ville.

AYGUA. Haec aqua, ae. **Poca aygua**, aygua en poca quantitat. Haec aquula, ae. **Ay-gua bona per a bèurer**. Haec aqua, ae. Haec frigida, ae. **Aygua natural**. Aqua naturalis. Aqua nativa. **Aygua viva**. Aqua viva. Aqua iugis. Aqua perennis. **Aygua morta, o embassada**. Aqua reses, (idis). Aqua pigra. Aqua stagnans. **Aygua cor-
5 rent**. Aqua profluens. **Aygua clara**. Aqua limpida. **Aygua tèrbola**. Aqua turbida. Aqua lutulenta. Aqua inquinata. **Aygua bruta per aver rentat alguna cosa en ella**. Aqua colluviaria. Ex colluvie sordens aqua. **Aygua de roca**. Saxo fluens aqua viva. Erumpens rupe aqua. **Aygua de font**. Aqua fontana. **Aygua de riu**. Aqua fluviatilis. Aqua amnica. **Aygua de mar**. Aqua marina. **Aygua de llach**. Aqua lacustris. **Aygua
10 de pou**. Aqua puteana. Aqua putealis. **Aygua de cisterna**. Aqua cisternina. **Aygua de pluja**. Aqua pluvia. Aqua pluvialis. Aqua imbrium. **Aygua artificial**. Aqua facticia. **Aygua destil·lada**. Aqua stillatitia. **Aygua ferrada, o bullida ab ferro**. Aqua ferro excocta. **Aygua medicada**. Aqua medicata. **Aygua dolsa**. Aqua dulcis. **Ay-
15 gua amargant**. Aqua marina. Aqua amara. **Ayguafort de argenter per a separar lo or de la plata quant són confusament mesclats**. Aqua excretoria. Aqua aurata. **Aygua-ros**. Aqua rosacea. **Aygua nafa**. Citrii floris aqua. **Aygua de olor**. Aqua aromatica. Aqua odoraria. **Aygua ardent**. Haec vinaria, ae. Aqua vinaria. Aqua a vino vaporaria. Aqua ex vino vaporata. **Aygua beneïda**. Aqua lustralis. Aqua lustrica. Aqua piacula. Aqua piacularis. **Ayguacuyt, cola**. Hoc gluten, inis. **Fer aygua, por-
20 tar** || aygua a una nau per a la provisió. Aquatum ire. Adaquatum venire. In navem 72b AYG dulcem aquam convehere, subvehere. **Obra de fer aygua, o de portar aygua, a una nau per a la provisió**. Haec aquatio, onis. **Aygua entre carn y cuyro**. Aqua intercus, (utis). **Vena de aygua**. Aqua scaturigo, (inis). **Canonada per a encaminar la aygua**. Hic aquaeductus, us. **Cosa composta de aygua**. Aqueus, a, um. **Cosa de la
25 naturalesa de la aygua o cosa abundant en aygua**. Aquosus, a, um. **Cosa perta-**

nyent a l'aygua. Aquarius, a, um. *Cosa mesclada, o abeurada, de aygua.* Aquatus, a, um. *Cosa que viu dins la aygua.* Aquaticus, a, um. Hic, haec aquatilis, hoc le. *Fer provisió de aygua.* Aquari. *Anar a cercar aygua.* Aquatum ire. Ad aquationem ire. *Provehidor de aygua.* Hic aquator, oris. *Obra de fer provisió de aygua.* Haec aquatio, onis. *Lloch ahont està la provisió de la aygua.* Hoc aquarium, rii. *Mestre de les aygües.* Rei aquariae praefectus, (ti). Aquis praepositus, (ti). Aquis praefectus. *Dau ayguamans.* Cedo aquam manibus. Da aquam manibus. *Donar, o dar, ayguamans.* Aquam manibus dare, fundere, ministrare, praebere. *Posar aygua al vi.* Vinum aqua diluere, temperare, immiscere. *Hi ha vins flachs, que no valen res, mesclats ab aygua.* Levia quaedam vina nihil valent in aqua. *Font de aygua deliciosa per a bèurer.* Fons delicatam vehens aquam. *Anar per aygua, navegar.* Navigare. Navigio proficisci. *Anar aygua amunt, navegar aygua amunt.* Adversa aqua navigare. Adverso flumine navigare. *Llansar a algú en aygua corrent.* In profluentem abicere aliquem. *Empènyer a algú per avall del corrent de la aygua.* In profluentem impellere aliquem. *Ésser arrossegat per lo corrent de la aygua de un riu.* Amnis fluente abripi. Secundo flumine agi. Secundo amnis fluente agi. *A flor de aygua.* Summa aqua. *Nadar entre dues aygües.* Urinari. *La nau fa aygua, la aygua entra dins de la nau.* Aquam navis accipit. *La nau fehia molta aygua, molta aygua entrava dins la nau.* Navis plurimum maris accipiebat. *Les aygües són baixes.* Depressiores sunt aquae. (*Y per adagi*), *Les sues aygües són baixes, ell se troba reduhit en apreto.* Eius res sunt pessimo loco. In angustum coactus est. Ad angustias redactus est. *La aygua avia faltat.* Defecerat aqua. *Encaminar la aygua a algun lloch.* Aquam aliquem in locum ducere, deducere. *Assò me fa venir la aygua a la boca, o la menció de assò encén en mi un gran desitg de possehir-ho.* Huius rei commemoratio illius potiundae mirum mihi desiderium parit. Huius rei commemoratio illius potiundae cupiditatem in me vehementius accendit. *Resclosa per a aturar al corrent de la aygua.* Hic agger, eris. *Fer una resclosa per a aturar al corrent de la aygua.* Ad aquam coercendam vel cohibendam vel inhibendam aggerem extruere, excitare. *Moll dins la aygua.* Haec moles, lis. *Fer un moll per a construyr dessobre.* Molem iacere ad structuram. Iacta mole sub-structionem aedificationi parare. *Lo corrent de la aygua.* Aquae fluentum, (ti). *Tot lo que la aygua corrent escup a la vora.* Ex aqua eiecitius, a, um. *La aygua enclosa se corromp fàcilment.* Conclusa aqua facile corrumpitur. *Rumor suau de la aygua corrent.* Fluentis aquae lene murmur, (uris). Leniter strepentis rivuli susurrus, (ri). *Lo rumor suau de aquella aygua corrent delecta.* Rivus ille iucundum murmur edit suas evoluens et allidens undulas. Rivus ille suavem et amoenum susurrum emittit. Rivus ille peramoeno murmure aurem demulcet vel oblectat. *Ruýdo de la aygua que raja ab vehemència.* Aquae frementis eruptio, (onis). Vi erumpentis aquae fremitus, (us). *La aygua que raja de la font fa gran ruýdo.* Saliens aquam cum fremitu eructat vel evomit. Frementis strepitu aquam saliens eicit vel erumpit. *Raitg de aygua que salta en alt.* Hic saliens, entis. *De ahont exia molta aygua, la*

qual dividint-se en set regarons, etc. Unde ingens erumpebat aquae vis, quae in septenos divisa rivos, etc. **Fil de aygua.** Aquae stilla, (ae). Tenuiter rorans aquae stilla. **Aygua rajant en forma de garsota.** Aqua in ardeolae cristam emicans *vel* erumpens. Aquea crista, (ae). Aqueus cirrus, (ri). Aquarius cincinnus, (ni). **Bulliment de aygua en la sua vena.** Undatim scaturiens aqua. **Bulliment de aygua.** Undatim ebulliens aqua. **Aygua que cau precipitant-se de un lloch alt.** Praeceptus ex alto aquae lapsus, (us). **Safareix de aygua rodó.** Orbiculatus crater, (eris). Circulare labrum, (bri). **Safareix de aygua quadrat.** Quadratus crater. Aqueum quadrum, (dri). **Bassa de aygua en reserva.** Hic lacus, us. **Bassa de aygua per a abeurar al bestiar.** Haec piscina, ae. Hoc aquarium, rii. **Què aveu vós guanyat? Vós aveu feta la aygua tota clara.** Quid assecutus es? Tuus omnis conatus fuit irritus. Lusisti operam. Perdidisti operam. Cribro hausisti aquam. Arasti littus. Frustra laborasti. **Finalment los seus versos no són sinó aygua clara.** Eius porro carminibus nihil insulsius, nihil frigidius et ineptius esse potest. **Aygües medicinals, ara sian per a bèurer, ara sian per a banyar-se en elles.** Hae aquae, arum. Aquae medicae. **Pèndrer les aygües banyant-se.** Lavare in aquis. **Pèndrer les aygües bevent.** Medicis aquis ad potum uti. Aquas medicas potare. Aquas medicas ad potum adhibere. **Aygua, suor.** Hic sudor, oris. **Jo estich tot en aygua, jo estich tot suat.** Totus maeo. Multo sudore mano. Toto meo corpore manat sudor. Sudore diffluo. **Aygua, o such de la fruyta.** Hic liquor, oris. Hoc liquidum, di. Hic succus, ci. **Aygua, urina.** Hoc lotium, tii. Haec urina, ae. **Escampar aygua, urinar.** Meiere. Lotium mittere, emittere. Urinam reddere.

Tor: Aygua, Aygua ardent, Aygua beneyta o beneÿda, Aygua corrent, Aygua de pluja, Aygua de pou, Aygua destil·lada, Aygua viva, o perpètua, Ayguacuit, Ayguafort de argenter, Dar o donar ayguamans (s. v. Ayguader, ayguador, o mosso de tragar aygua); *Pom:* AIGUADE, AQUATIQUE, COLE, EAU, GARGUILLEMENT d'une eau qui sort, GARGOILLER, GAZOUILLEMENT d'oyseau, GAZOULLER, LAVAILLE, LEVÉE, MARE, NAFE, RENFERMER, VARECH ou varesque.

1 AYGUA] Aigua *Fon* **11–12** facticia *Ee*] fracticia **15** aurata] auraria *Pom* **32–33** **Donar** ~ praeberere] *add. Lac* **47** **La aygua** ~ aqua] *add. Lac* **85** meo] *add. Lac*

14–15 **Ayguafort** ~ mesclats] *Eau de départ* **30–31** **Mestre de les aygües**] *Maître des eaux* **42** **Nadar entre dues aygües**] *Nager entre deux eaux* **44–45** **Les aygües són baixes**] *Les eaux sont basses* **46** *ell* ~ *apreto*] *il est réduit à l'étroit* **76–77** **Vós ~ clara**] *Vous avez fait l'eau toute claire* **79** **Finalment ~ clara**] *Pour ses vers ce n'est que de l'eau toute claire* **84** **Aygua, suor**] *Eau, sueur* | **Jo ~ aygua**] *Je suis tout en eau* **85–86** **Aygua ~ fruyta**] *Eau, suc, jus de fruit* **86** **Aygua, urina**] *Eau, urine* **87** **Escampar aygua, urinar**] *Faire de l'eau, pisser*

5 *profluens*. S. v. EAU de l'exemplar de Pomey que es conserva a la BUB, hi ha el mot «grofluens». Una mà ha ratllat la g i al marge esquerre de la pàgina ha escrit una p, que és el que correspon.

11–12 *facticia*. S. v. EAU de *Pom* que es conserva a la BUB hi ha l'adjectiu «fractitia». Una mà ha cancel·lat les lletres 'ract' i a peu de pàgina ha escrit 'act', que és el que es llegeix al *Gazophylacium*.

19 **Fer aygua**. Versió catalana de l'expressió «*Faire de l'eau*» que figura s. v. EAU de *Pom*, on es fa avinent que s'ha documentat a la *Gazette des sçavants*.

30–31 **Mestre de les aygües**. Pere Torra, s. v. Ayguader, recull l'expressió «*Ayguader, mestre o*

guardià de fons».

35 *Levia ~ aqua*. Passatge atribuït a Ciceró s. v. EAU de Pom. (V. *Tusc.*, 5, 13).

37 *Anar aygua amunt*. La versió francesa d'aquesta expressió diu «*Aller selon le cours de l'eau*». Una mà ha cancel·lat el mot «*selon*», i al marge esquerre de la pàgina ha escrit «*contre*», que és el mot que pel sentit escau en aquell passatge.

48–49 *Assò ~ boca*. 1a doc. del mot *aigua* en el sentit de 'saliva' segons el DCVB.

69–70 *cristam ...crista*. S. v. EAU de l'exemplar de Pomey que es conserva a la BUB figuren els substantius «*crystam*» i «*crysta*». Una mà ha escrit sobre les is gregues sengles is llatines, i és amb i llatina que figuren a *Lac*.

AYGUADER, *qui no beu vi*. Abstemijs, a, um. **Ayguader**, *signe celestial*. Hic Aquarius, rii.

Tor: Ayguader, qui no beu vi; *Pom*: BOIRE, VERSE-EAU, ou *Verseur d'eau*.

1 **Ayguader**, *signe celestial*. El DCVB documenta l'ús d'aquest substantiu en el sentit de 'aquari' a Lacavalleria.

AYGUAT, *o inundació, sobreximent de les aygües corrents*. Haec exundatio, onis. Haec eluvio, onis. Haec alluvies, ei.

Tor: Ayguat, abundància de aygües; *Pom*: INONDATION.

1 **AYGUAT**] Aiguat *Fon*

AYGÜERA de sala. Hoc lavacrum, cri. **Aygüera de ll cuyna**. Haec lavatrina, ae. **Canonada per ahont se escorren les aygües de les aygüeres**. Hoc emissarium, rii. Aquarium emissarium.

Tor: Aygüera, Aygüera de sala; *Pom*: ÉVIER, LAVOIR.

AYGUAMORTA, *ciutat en França*. Hae Aquae-mortuae, arum. **Qui és de Ayguamorta**. Hic, haec Aquimortensis, hoc se. **Llach de Ayguamorta**. Hic Rubrasus, si. Rubrasus lacus, (us). Rubratus lacus. Rubracensis lacus. Aquimortanus lacus.

Pom: AIGUE-MORTE.

1 **AYGUAMORTA**] ciutat en França] ville de Languedoc

AYO, *o mestre*. Hic praeceptor, oris. **Ayo, o pedagog, de un príncep, qui cria a un príncep**. Principis educator, (oris). Qui principem instituit.

Tor: Ay[o], o pedagog, Ayo, qui cria criatura d'altri; *Pom*: GOUVERNEUR.

1 **AYO**] Aio *Fon*

AÏR, *lo dia de aÿr*. Heri. Hesterna dies, (ei). **Los jochs de aÿr**. Hesterni ludi, (orum). Ludi pridiani. **La disputa de aÿr**. Hesterna disputatio, (onis). Hesterni diei disputatio. **Abans-de-aÿr**. Nudiustertius. Ante diem hesternum. Pridie diei hesternae. **Lo dia de abans-de-aÿr**. Nadiusquartus. **Aÿr al vespre**. Heri vespere. Hesterno vespere. Heri ad vesperam. Sub hesternam vesperam.

Tor: Aÿr; Pom: HIER.

---

1 AÿR] Air Fon

AYRE, *hu del[s] elements*. Hic aer, eris. Hic spiritus, us. **Ayre pur y sutil**. Aer purus et tenuis. **Ayre grosser**. Aer crassus. Aer concretus. **Ayre reclòs**. Mucidus aer. **Ayre que nosaltres respiram**. Aer quem spiritu ducimus. **Què cosa tan comuna als vivents com és lo ayre?** Quid tam commune quam spiritus vivis? **Cosa de l'ayre**.
 5 Aereus, a, um. Aerius, a, um. **Los animals de l'ayre**. Aeriae animantes, (tum). In caelo degentes animantes. **Dar entrada a l'ayre**. Aeri dare aditum. **Fer amenesses en l'ayre**. Minas iactare. **Vós feu proposicions en l'ayre**. Inania proponis. Vana profers. Inutilia inducis. Futilia in medio ponis. **Tirar una mosquetada en l'ayre**. Sclopum emittere in auras. **Vós tirau en l'ayre, vos treballau en l'ayre o**
 10 **en va**. Tuus omnis conatus in irritum cadit. Tuus omnis conatus in vanum recidit. **Ayre de algun lloch**. Hoc caelum, li. **Ayre natural, ayre de la pàtria**. Natale caelum. Patrium caelum. **Ayre pur y sutil**. Caelum purum ac tenue. **Ayre espès y grosser**. Caelum pingue. Caelum crassum. Caelum concretum. **Ayre sa**. Salubre caelum. **Ayre suau**. Mite caelum. **Ayre benigne**. Commoda caeli temperies, (ei).
 15 Clemens caelum. **Ayre malsà**. Caelum insalubre et grave. **Lo ayre de llur terra és espès y grosser**. Utuntur caelo crasso et concreto. **Aquest ayre no és bo per a mi**. Caeli huius affectio mihi adversaria est. **Ayre, frescor**. Haec aura, ae. **Ayre suau**. Lenis aurae flatus, (us). **No fa ayre**. Non flat aura. **Fer ayre, donar ayre, recrear ab lo ayre**. Auram dare, praebere. Mitioe aura recreare, reficere. Leniore spiritu recreare, reficere. Iucundioe spiritu recreare, reficere. **Essent ell caygut desmayat, corren los criats, li donan ayre**. Cum exanimis concidisset, accurrunt famuli auram aegro praebent. Cum exanimis concidisset, accurrunt famuli aura aegrum mitioe recreant. Cum exanimis concidisset, accurrunt famuli aura data aegrum reficiunt. **Pèndrer lo ayre**. || Auram captare, excipere. **Anem nosaltres a**
 25 **la campanya a pèndrer lo ayre**. Rus petamus liberioe caelo fruituri. Rus petamus lenioem mollioremqe auram spiraturi. **Jàurer tota la nit a l'ayre**. Sub dio cubare, pernoctare. Sub divo cubare, pernoctare. **Ayre, modo de procehir o de viurer**. Agendi ratio, (onis). **Lo vostre ayre, lo vostre modo de viurer o de procehir**. Tui mores, (rum). Vitae tuae ratio. Tuus vivendi modus, (di). Tuus agendi modus. **Ell és estat criat segons los ayres de la cort**. Ad aulicorum agendi rationem institutus est. **Axò sab als ayres de la cort**. Id aulam sapit. Ea res aulicam redolet urbanitatem. Ea res aulicorum moribus est consentanea. **Ell parla de un ayre que demostra tenir ell pesar**. Et voce et vultu conceptum animo dolorem prodit. **Ella tenia los ayres del món**. Docta erat factaque ad morum elegantiam politioemqe civilis vitae rationem. **Jo li he parlat de un cert ayre, etc**. Illum ita sum allocutus, etc. **Ella va vestida de un bunich ayre**. Venusto, splendido elegantique vestitu nitet. **Ayre, garbo o tall**. Hic habitus, us. Haec species, ei. **Lo ayre, trets y colors de la cara**.

74a AYR

Oris species, lineamenta et color. **Té ell lo ayre tant gran?** Eane est oris dignitate corporisque praestantia? **Ell té lo ayre molt modest.** Singularis in eius ore habitu-
 40 que modestia emicat. Singularem prae se fert modestiam. **Minyó de bunich ayre.** Puer oris habitu praeclaro. Puer vultu liberali. Puer specie plena ingenii et modestiae. **Home de mal ayre.** Homo agresti oris habitu. Homo specie illiberali. || Homo vultu turpiore ac inurbano. **Ayre de música.** Musici carminis concentus, (us). **Ayre de cansó.** Cantilenae modulatio, (onis). **Lo ayre que vós veniu de cantar és grave y melancòlich.** Symphoniae quam effecisti modo habitus austerus et moestus est.
 45 **Al contrari, és un ayre molt alegre.** Immo concentus est multa vividae alacritatis et iucundae hilaritatis suavitate conditus. **Jo he compost lo ayre y ell la paraula.** Subiecit materiam, ego vero modulate illam descripsi. Ego carmen, ille composuit argumentum.

74b AZU

Tor: Ayre, Ayre, o tall bo de lletra, Ayre, o tall bo té; *Pom:* AIR, RECLUS.

1 AYRE] Aire *Fon* **18** No ~ aura] *add. Lac* **20** Iucundiore *Pom*] Iacundiore **22** aegro] *add. Lac* | exanimis *Pom*] examinis **33** prodit *Ee*] concipit **42** Homo¹] *add. Lac* | Homo²] *add. Lac* | Homo³] *add. Lac*

2 Ayre grosser] *Un air grossier* **2-3 Ayre que nosaltres respiram**] *L'air que nous respirons*
7 Vós ~ en l'ayre] *Vous faites des propositions en l'air* **9 Vós tirau en l'ayre**] *Vous tirez en l'air* **44-45 Lo ayre ~ melancòlich**] *L'air que vous venez de chanter est grave et mélancolique*

7 Vós ~ en l'ayre. Versió catalana de l'expressió «*Vous faites des propositions en l'air*» que figura s. v. AIR de *Pom*, on es fa avinent que s'ha documentat a l'obra de Mézeray. (La localitzo a François Eudes de MÉZERAY, «Henry III. Roy LXI», *op. cit.*, pàg. 455).

47 Jo ~ paraula. El *DCVB* documenta a Lacavalleria el mot *aire* emprat en el sentit de 'cant'.

AZ.

AZANYES, *fets memorables*. Haec gesta, orum. Haec facta, orum. Haec facinora, orum. Gestae res, (rerum). **Azanyes**, *fets memorables de guerra*. Bello praeclare g[e]sta. Illustria gloriosaque belli facinora. Insignia facta bellica.

Tor: Azanya; *Pom:* GESTES.

AZUL, *blau celestial*. Hoc caeruleum, lei. Hic cyanus, ni. Caeruleus color, (oris). Cyaneus color. **Azul fi.** Caeruleum Aegyptium. Caeruleum eximium. Caeruleum eximiae notae. **Azul del més fi.** Caeruleum praecellentissimum. Caeruleum Nestorianum. **Azul en pols.** Hoc lomentum, ti. Lomentum ex caeruleo. **Color semblant a l'azul.** Subcaeruleus color. Hypocyaneus color. Caeruleo affinis color. Cyaneo suppar color. Cyaneo haud absimilis color. **Pintar de azul a alguna cosa.** Aliquid caeruleo pingere. Aliquid cyano inficere, colorare. **Pintat de azul.** Caeruleo colore pictus, a, um. Cyano tinctus, a, um.

Pom: AZUR, AZURIN, AZURER, AZURÉ.

---

5 color¹] *add. Lac* | color²] *add. Lac* **6** Aliquid] *add. Lac* **7** Aliquid] *add. Lac*
1 AZUL, *blau celestial*] AZUR, *bleu celeste*

10. Textos complementaris

10.1. Irregularium verborum elenchus. Adnotatio

Nullum existimes verbum esse latinum quod, cum eius praeteritum ac supinum sit irregulare, aut formatu difficile hic elenchus non comprehendat. Omittuntur verba quae regulas servant generales, praesertim illa qua sunt primae et quartae 1037
 5 coniugationis: non enim te latet terminari praeterita primae in avi ac supina in atum; similiter praeterita quartae in ivi atque supina in itum.

Quoad praeterita ac supina verborum secundae et tertiae coniugationis, scias, lector, nulla praetermitti verba, quae sunt in usu exceptis iis quae tibi multa occur-
 10 rent in sco desinentia, supino praeteritoque carentia, v[erbi] g[ratia] lapidesco, gemmasco, solidesco, etc.

Subiuguntur deponentia verba irregularia.

Carent praeterito ac supino aut alterutro verba quibus non subiici deprehen-
 das.

A.

1037a

15 Prima coniugatio.

Accubare, bo, bui, itum.

Adiuvare, vo, adiuvi, adiutum.

Adstare, sto, adstiti, adstitum.

Affricare, co, cui, ictum.

---

17 vo Pom] om. Lac

1 Irregularium ~ Adnotatio. Això és: «Llista de verbs irregulars. Advertència». La nota en llatí que precedeix la llista de verbs irregulars és un resum de la que Pomey va escriure en francès (François-Antoine POMEY, «Liste des prétérīts et des supins des verbes latins rangez par ordre alphabetique», a: *Le Dictionnaire Royal augmenté*, Lió: Antoine Molin, 1680, pàg. 49 - 50):

No hi ha cap verb llatí irregular o difícil de conjugar que no quedi recollit en aquesta llista, juntament amb les formes de perfet i supí. S'han omès els verbs que segueixen les regles generals, particularment els que són de la primera i de la quarta conjugació: no se t'escapa que els perfets de la primera conjugació acaben en *-avi* i els supins en *-atum*; de la mateixa manera, els perfets de la quarta acaben en *-ivi* i els supins en *-itum*.

Pel que fa als perfets i supins dels verbs de la segona i tercera conjugació, sàpigues, lector, que no n'he oblidat cap dels que estan en ús, llevat dels nombrosos verbs acabats en *-sco*, que no tenen supí, per exemple, *lapidesco*, *gemmasco*, *solidesco*, etc.

Els verbs deponents figuren a continuació dels irregulars.

Has de saber que els verbs que no duen la forma de perfet, de supí o qualsevol altra és que no en tenen.

Applicare, co, avi *vel* ui, atum *vel* itum.
Astare, sto, astiti, astitum.

Secunda coniugatio.

- Abhorrere, eo, abhorruí.
- 5 Abolere, leo, evi, itum.
Absorbere, beo, bui *vel* psi, ptum.
Abstergere, geo, ersi, ersum.
Absterrere, reo, erruí.
Abstinere, neo, nui, abstentum.
- 10 Acere, aceo, cui.
Aaugere, geo, xi, ctum.
Adhaerere, eo, aesi, esum.
Adhibere, beo, bui, itum.
Adiacere, eo, adiacui.
- 15 Adimplere, eo, evi, etum.
Admiscere, sceo, iscui, admistum *millor que admixtum*.
Admonere, neo, nui, itum.
Admovere, veo, vi, otum.
Adolere, leo, evi, ultum.
- 20 Adurgere, eo, ursi, ursum.
Aequivalere, leo, lui, itum.
Affulgere, geo, affulsi.
Albere, eo, ui.
Algere, geo, alsí.
- 25 Apparere, reo, rui, itum.
Appendere, deo, appendi, ensum.
Arcere, ceo, cui, (citum *vix in usu*).
Arere, reo, aruí.
Arridere, deo, isi, sum.
- 30 Assidere, deo, edi, essum.

11 Aaugere *Pom*] Aaugero *Lac* **23** Albere, eo, ui] *add. Lac*

1 *Applicare ... avi vel ui, atum vel itum.* Segons el paradigma de «Applicare», el perfet pot prendre les formes *applicavi* o *applicui* i el supí, *applicatum* o *applicitum*.

6 *Absorbere ... bui vel psi.* Segons el paradigma de «Absorbere», el perfet pot prendre les formes *absorbui* o *absorpsi*.

16 *admistum millor que admixtum.* La nota morfològica fa saber que de les dues formes que pot tenir el supí, és millor *admistum que admixtum*.

23 *Albere, eo, ui.* A l'exemplar del diccionari de Pomey que es conserva a la sala de reserva de la biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB), hi ha una crida a mà entre els paradigmes dels verbs «Affulgere» i «Algere» i, a peu de pàgina, s'ha afegit, també a mà, el paradigma de «Albere», que manca en el model francès.

27 *citum vix in usu.* La nota fa saber que el supí del verb *arcere*, *arcitum*, a penes s'usa.

Attinere, neo, attinui, entum.

Attondere, deo, attondi, sum.

Audere, deo, ausus sum.

Augere, geo, xi, ctum.

5 Avere, veo.

Tertia coniugatio.

Abdere, do, abdidit, abditum.

Abdicere, co, xi, ictum.

Abducere, abduco, xi, ctum.

10 Abedere, do, edi, esum.

Abesse, absum, abfui.

Abhorrescere, sco, abhorruí.

Abicere, cio, abieci, ectum.

Abiungere, go, xi, ctum.

15 Abigere, go, egi, abactum.

Abludere, do, usi, usum.

Abluere, uo, ui, utum.

Abnuere, nuo, abnui.

Abolescere, sco, abolevi, itum.

20 Abradere, do, asi, asum.

Abripere, pio, ipui, eptum.

Abrodere, do, osi, osum.

Abrumpere, po, upi, uptum.

Abscedere, do, essi, essum.

25 Abscindere, do, idi, issum.

Abscondere, do, ondi, onsum.

Absistere, sto, abstiti.

Absolvere, vo, vi, utum.

Abstergere, go, si, sum.

30 Abstrahere, ho, xi, ctum.

Abstrudere, do, usi, usum.

Absumere, mo, umpsi, umptum.

Accedere, do, essi, essum.

Accendere, do, di, ensum.

35 Accersere, so, sivi vel sii vel ersi, itum.

7-8 *Abdere ~ xi, ictum.* Al diccionari de Pomey figura en primer lloc el paradigma de «Abdicere» i després el de «Abdere». Lacavalleria els reordena.

35 *Accersere ... sivi vel sii vel ersi.* Segons el paradigma de «Accersere», el perfet pot prendre les formes *accersivi, accersii* o *accersi*.

- Accidere (*a caedo*), accidi, sum.
 Accidere (*a cado*), accidi.
 Accingere, go, inxi, inctum.
 Accinere, no, inui, entum.
 5 Accipere, pio, accepi, eptum.
 Accolere, lo, lui, ultum.
 Accrescere, sco, evi, etum.
 Accumbere, bo, ubui, itum.
 Accurrere, rro, accurri, accursum.
 10 Acescere, sco, cui.
 Acquiescere, sco, evi, etum.
 Acquirere, ro, isivi, itum.
 Acuere, uo, acui, utum.
 Adbibere, bo, adbibi, adbibitum.
 15 Adcrescere, sco, adcrevi, etum.
 Addere, do, addidi, additum.
 Addicere, co, xi, ctum.
 Addiscere, sco, addidici, addiscitum.
 Adducere, co, xi, ctum.
 20 Adesse, adsum, adfui.
 Adferre, ero, attuli, allatum.
 Adhaerescere, sco, adhaesi, aesum.
 Adigere, go, egi, actum.
 Adicere, cio, eci, ectum.
 25 Adimere, mo, emi, emptum.
 Adiungere, go, xi, ctum.
 Admittere, tto, isi, issum.
 Adnectere, cto, xui, xum.
 Adolescere, sco, adolevi, adultum.
 30 Adpromittere, tto, isi, issum.

---

15 sco] *om. Pom*

1–2 *Accidere ~ accidi*. Per tal de discriminar semànticament les formes homògrafes dels verbs compostos sobre *caedo*, ‘colpir’, ‘abatre’, ‘matar’, i *cado*, ‘caure’, Lacavalleria, seguint el seu model francès, ho especifica en els paradigmes corresponents. L’única diferència entre *Pom* i *Lac* rau en el fet que el model francès presenta els homògrafs en el mateix paradigma mentre que *Lac* ho fa en paradigmes diferents.

16 *Addere ~ additum*. Al diccionari de Pomey el paradigma de «Addere» figura abans que el de «Adcrescere». Lacavalleria els reordena.

19 *Adducere ~ ctum*. Al diccionari de Pomey el paradigma de «Adducere» figura després del de «Adhaerescere».

20 *Adesse, adsum, adfui*. Al diccionari de Pomey el paradigma de «Adesse» figura abans del de «Addiscere». Lacavalleria els reordena.

- Adradere, do, asi, asum.
 Adrepere, po, psi, ptum.
 Adsciscere, sco, adscivi, adscitum.
 Adscribere, bo, psi, ptum.
 5 Adserere, ro, adsevi, adsitum.
 Adstringere, go, inxi, ictum.
 Adstruere, uo, uxi, ctum.
 Advehere, ho, xi, ctum.
 Advertere, to, ti, sum.
 10 Advolvere, vo, vi, utum.
 Adurere, ro, ussi, ustum.
 Afferre, ero, attuli, allatum.
 Afficere, cio, eci, ectum.
 Affigere, go, xi, ictum.
 15 Affingere, go, inxi, ctum.
 Affligere, go, ixi, ictum.
 Affluere, uo, xi, xum.
 Affundere, do, udi, usum.
 Aggerere, ro, essi, estum.
 20 Agnoscere, sco, agnovi, agnitum.
 Agere, go, egi, actum.
 Albescere, sco, albui.
 Alere, lo, lui, alitum *melius quam* altum.
 Allambere, bo, bi.
 25 Allegere, go, egi, ectum.
 Allicere, cio, exi, ectum.
 Allidere, do, isi, isum.
 Allinere, no, ini *vel* evi *vel* ivi, nitum.
 Alludere, do, usi, usum.
 30 Alluere, uo, ui, utum.
 Ambedere, do, esi, esum.
 Ambigere, go.
 Amburere, ro, ssi, stum.
 Amittere, tto, isi, issum.
 35 Angere, go, xi.
 Animadvertere, to, ti, ersum.
 Annectere, cto, exui, xum.

23 *alitum* ~ *altum*. La nota morfològica fa saber que és millor la forma de supí del verb *alere*, *alitum*, que no pas *altum*.

28 *Allinere* ... *ini vel evi vel ivi*. Segons el paradigma de «Allinere», el perfet pot prendre les formes *allini*, *allevi* o *allivi*.

- Annuere, nuo, annui.
 Antecedere, do, essi, essum.
 Antecellere, llo, ellui.
 Anteferre, ero, antetuli.
 5 Antepone, no, sui, itum.
 Antevertere, to, ti, sum.
 Appellere, llo, appuli, ulsum.
 Appendere, do, di, sum.
 Appetere, to, ivi *vel* ii, itum.
 10 Appingere, go, xi, ictum.
 Applaudere, do, si, sum.
 Apponere, no, osui, itum.
 Apprehendere, do, di, sum.
 Apprimere, mo, essi, essum.
 15 Appromittere, tto, isi, issum.
 Arcessere, sso, ssivi, ssii, ssi, itum.
 Ardescere, sco, arsi.
 Arefacere, cio, eci, actum.
 Arescere, sco, arui.
 20 Arguere, guo, gui, utum.
 Arradere, do, asi, asum.
 Arrigere, go, exi, ectum.
 Arripere, io, ipui, eptum.
 Ascendere, do, di, ensum.
 25 Asciscere, sco, ivi, itum.
 Ascribere, bo, psi, ptum.
 Aspergere, go, si, sum.
 Aspicere, cio, exi, ectum.
 Asserere, ero, asserui, assertum.
 30 Assidere, do, edi, essum.
 Assistere, sto, astiti, itum.
 Assuescere, sco, assuevi, etum.
 Assuere, uo, ui, utum.
 Assurgere, go, assurrexi, ectum.
 35 Astituere, uo, tui, utum.

---

12 osui Pom] osei

9 *Appetere ... ivi vel ii.* Segons el paradigma de «Appetere», el perfet pot prendre les formes *appetivi* o *appetii*.

16 *Arcessere ... ssivi, ssii, ssi.* Segons el paradigma de «Arcessere», el perfet pot prendre les formes *arcessivi*, *arcessii* o *arcessi*.

Attendere, do, di, sum *vel* tum.

Atterere, ro, attrivi, attritum.

Attexere, exo, xui, extum.

Attingere, go, attingi, attactum.

5 Attollere, llo.

Attrahere, ho, xi, ctum.

Attribuere, buo, ui, utum.

Avellere, llo, lli *mellius quam* avulsi, avulsum.

Avertere, to, ti, sum.

10 Auferre, ero, abstuli, ablatum.

Quarta coniugatio.

Abire, abeo, ivi, itum.

Absilire, io, lui, absultum.

Accire, cio, ivi, itum.

15 Adaperire, rio, erui, ertum.

Adire, eo, ivi, itum.

Advenire, nio, eni, entum.

Ambire, bio, ivi, itum.

Amicire, cio, cui *vel* xi, *olim* ivi, amictum.

20 Anteire, eo, ivi, itum.

Aperire, rio, aperui, apertum.

Assentire, tio, si, sum.

Assilire, lio, lui *vel* lli, assultum.

Deponentia.

25 Aboriri, rior, abortus sum.

Abuti, tor, abusus sum.

Adipisci, scor, adeptus sum.

Admetiri, ior, admensus sum.

Adnasci, scor, adnatus sum.

30 Adniti, tor, adnisis *vel* adnixus sum.

1 *Attendere ... sum vel tum.* Segons el paradigma de «Attendere», el supí pot prendre les formes *attensum* o *attentum*.

8 *Avellere ... lli mellius quam avulsi.* La nota morfològica fa saber que és millor la forma del pretèrit perfet *avelli* que no pas *avulsi*.

19 *Amicire ... cui vel xi, olim ivi.* Segons el paradigma de «Amicire», les formes de perfet en ús són dues, *amicui* o *amixi*, i en altre temps s'havia emprat la forma *amivi*.

23 *Assilire ... lui vel lli.* Segons el paradigma de «Assilire», el perfet pot prendre les formes *assilui* o *assilii*.

30 *adnisis vel adnixus sum.* Segons el paradigma de «Adniti», el perfet pot prendre les formes *adnisis sum* o *adnixus sum*.

Aggredi, dior, aggressus sum.
 Allabi, bor, allapsus sum.
 Alloqui, quor, allocutus sum.
 Amplecti, ctor, amplexus sum.
 5 Antegredi, dior, essus sum.
 Assequi, quor, assecutus sum.
 Assentiri, tior, assensus sum.

B.

Batuere, tuo, batui.
 10 Bibere, bo, bibi, bibitum.

C.*Prima coniugatio.*

Circumdare, do, umdedi, datum.
 Circumstare, sto, stiti, stitum.
 15 Complicare, co, avi *vel* icui, atum *vel* itum.
 Computare, to, avi, atum.
 Concrepare, po, epui, epitum.
 Consonare, no, nui, itum.
 Constare, sto, iti, itum *vel* atum.
 20 Crepare, po, pui, pitum.
 Cubare, bo, bui, itum.

Secunda coniugatio.

Calere, leo, lui, itum.
 Callere, lleo, llui.
 25 Calvere, veo, vi.
 Candere, deo.
 Canere, neo, nui.
 Carere, reo, rui, itum.
 Cavere, veo, vi, cautum.
 30 Censere, seo, sui, censum.
 Ciere, eo, civi, citum.
 Circumsidere, deo, edi, essum.
 Clarere, reo, rui.
 Coalere, leo, lui.

1038c

15 *Complicare ... avi vel icui, atum vel itum.* Segons el paradigma de «Complicare», el perfet pot prendre les formes *complicavi* o *complicui* i el supí, *complicatum* o *complicitum*.

19 *Constare ... itum vel atum.* Segons el paradigma de «Constare», el supí pot prendre les formes *constitum* o *constatum*.

- Coercere, ceo, cui, citum.
 Cohaerere, reo, cohaesi, sum.
 Cohibere, beo, ibui, itum.
 Cohorrere, reo, rui.
 5 Collucere, ceo, xi.
 Commerere, reo, rui, itum.
 Commiscere, sceo, iscui, istum.
 Commonere, neo, nui, itum.
 Commovere, eo, vi, otum.
 10 Comparere, reo, rui, ritum.
 Complacere, eo, cui, citum.
 Complere, eo, evi, etum.
 Condocere, eo, cui, ctum.
 Condolere, leo, lui.
 15 Connivere, veo, ivi *melius quam* ixi.
 Considerere, eo, edi, essum.
 Conticere, ceo, icui.
 Continere, neo, inui, entum.
 Contorquere, queo, orsi, ortum.
 20 Convalere, leo, lui, itum.

Tertia coniugatio.

- Cadere, cado, cecidi, casum.
 Caedere, do, cecidi, caesum.
 Calefacere, cio, eci, actum.
 25 Calescere, sco, calui.
 Canere, no, cecini, cantum.
 Canescere, sco, canui.
 Capessere, sso, ivi *vel* ii *vel* essi, itum.
 Capere, pio, cepi, captum.
 30 Carpere, po, psi, ptum.
 Cedere, do, cessi, cessum.
 Cernere, no, crevi, cretum.
 Cingere, go, xi, cinctum.
 Circumagere, go, egi, actum.
 35 Circumcidere, do, idi, isum.
 Circumducere, co, xi, ctum.

15 *Connivere ... ivi melius quam ixi.* La nota morfològica fa saber que és millor la forma de pretèrit perfet *connivi* que no pas *connixi*.

28 *Capessere ... ivi vel ii vel essi.* Segons el paradigma de «Capessere», el perfet pot prendre les formes *capessivi, capessii* o *capessi*.

- Circumflectere, cto, xi, xum.
 Circumfluere, uo, xi, xum.
 Circumpangere, go, anxī, actum.
 Circumscribere, bo, psi, ptum.
 5 Circumsistere, sisto, stiti, stitum.
Cetera verba ex circum composita simplicium regulam servant.
 Clangere, go, xi.
 Claescere, sco, clarui.
 Claudere, do, si, sum.
 10 Clepere, po, psi, ptum.
 Coacescere, sco, coacui.
 Coalescere, sco, coalui.
 Coemere, mo, emi, emptum.
 Cogere, go, coegi, coactum.
 15 Cognoscere, sco, ovi, itum.
 Cohorrescere, sco, cohorrui.
 Colere, lo, lui, cultum.
 Collidere, do, isi, isum.
 Colligere, go, egi, ectum.
 20 Combibere, bo, bibi, bibitum.
 Comburere, ro, ussi, ustum.
 Comedere, do, edi, esum *vel* estum.
 Comere, como, compsi, comptum.
 Comminuere, nuo, nui, utum.
 25 Commiserescere, sco, commiserui *vel* commisertus sum.
 Committere, tto, isi, issum.
 Commolere, lo, lui, itum.
 Commonefacere, cio, eci, actum.
 Comparcere, co, si, sum.
 30 Compellere, llo, compuli, ulsum.
 Compescere, sco, scui, itum.
 Competere, to, tii, itum.
 Compingere, go, egi, actum.
 Compluere, uo, ui.
 35 Componere, no, sui, itum.

1039a

6 *Cetera ~ servant.* La nota diu: «La resta de verbs compostos amb *circum* segueixen la regla dels verbs simples respectius.»

22 *Comedere ... esum vel estum.* Segons el paradigma de «Comedere», el supí pot prendre les formes *comesum* o *comestum*.

25 *commiserui vel commisertus sum.* Segons el paradigma de «Commiserescere», el perfet pot prendre les formes *commiserui* o *commisertus sum*.

- Comprehendere, do, di, sum.
 Comprimere, mo, essi, essum.
 Compromittere, to, isi, issum.
 Compungere, go, xi, unctum.
 5 Computrescere, sco, computrui.
 Concalescere, sco, concalui.
 Concedere, do, essi, essum.
 Concidere, do (*a caedo*), idi, isum.
 Concidere, do (*a cado*), concidi.
 10 Concinere, no, inui, entum.
 Concipere, pio, epi, eptum.
 Concoquere, quo, xi, ctum.
 Concreescere, sco, evi, etum.
 Concumbere, bo, ubui, itum.
 15 Concupiscere, sco, ivi, itum.
 Concurrere, rro, urri, ursum.
 Concutere, tio, ussi, ussum.
 Condepsere, pso, epsui.
 Condere, do, condidi, conditum.
 20 Condicere, co, xi, ctum.
 Condiscere, sco, condidici, condiscitum.
 Condolescere, sco, condolui.
 Conducere, co, xi, ctum.
 Conferre, ero, contuli, collatum.
 25 Conficere, cio, eci, ectum.
 Confidere, do, confisus sum *vel* idi, isum.
 Configere, go, xi, xum.
 Confingere, go, inxi, ictum.
 Confligere, go, ixi, ictum.
 30 Confluere, uo, xi, xum.
 Confodere, dio, odi, ossum.
 Confringere, go, egi, actum.
 Confundere, do, udi, usum.
 Congerere, ro, essi, estum.
 35 Congruere, uo, ui.
 Conicere, cio, eci, ectum.
 Coniungere, go, xi, ctum.

---

26 *confisus ed.*] *confitus Pom, Lac*

8–9 *Concidere ~ concidi*. V. la nota *Accidere ~ accidi* a la pàgina 602.

26 *confisus sum vel idi*. Segons el paradigma de «Confidere», el perfet pot prendre les formes *confisus sum* o *confidi*.

- Connectere, cto, exui *vel* exi, exum.
 Conquiescere, sco, evi, etum.
 Conquiniscere, sco, conquexi.
 Conquirere, ro, isivi, itum.
 5 Consanescere, sco, consanui.
 Conscendere, do, di, sum.
 Conscindere, do, idi, issum.
 Consciscere, sco, ivi, itum.
 Conscribere, bo, psi, ptum.
 10 Consenescere, sco, consenui.
 Conserere, ro, evi, itum.
 Conserere, ro, erui, ertum.
 Considerere, do, edi, essum.
 Consistere, sto, constiti, itum.
 15 Conspergere, go, ersi, ersum.
 Conspicere, cio, exi, ectum.
 Conspuere, uo, ui, utum.
 Consternere, no, constravi, atum.
 Construere, tuo, ui, utum.
 20 Constrepere, po, pui, itum.
 Constringere, go, inxi, ictum.
 Constituere, uo, xi, ctum.
 Consuere, uo, ui, utum.
 Consuescere, sco, consuevi, etum.
 25 Consulere, lo, lui, consultum.
 Consumere, mo, umpsi, ptum.
 Consurgere, go, consurrexi, ctum.
 Contabescere, sco, contabui.
 Contegere, go, exi, ectum.
 30 Contemnere, mno, empsi, emptum.
 Contendere, do, di, sum *vel* tum.
 Conterere, ro, contrivi, itum.
 Contexere, xo, xui, extum.
 Conticescere, sco, conticui.
 35 Contingere, go, igi, actum.
 Contrahere, ho, xi, ctum.
 Contundere, do, contudi, usum.

1039b

1 *Connectere ... exui vel exi.* Segons el paradigma de «Connectere», el perfet pot prendre les formes *connexui* o *connexi*.

31 *Contendere ... sum vel tum.* Segons el paradigma de «Contendere», el supí pot prendre les formes *contensum* o *contentum*.

Convalescere, sco, convalui.

Convehere, ho, exi, ectum.

Convellere, llo, lli *mellius quam* vulsi, vulsum.

Convertere, rro, erri, ersum.

5 Convertere, to, ti, sum.

Convivere, vo, xi, ctum.

Convolvere, vo, vi, olutum.

Praetermissa verba ex con composita simplicium regulam retinent.

Coquere, quo, xi, ctum.

10 Corrigere, go, exi, ectum.

Corripere, pio, ipui, eptum.

Corrodere, do, osi, osum.

Corrumpere, po, upi, uptum.

Corruere, uo, rui, rutum.

15 Crebrescere, sco, crebrui.

Credere, do, credidi, creditum.

Crescere, sco, crevi, cretum.

Crucifigere, go, xi, xum.

Cudere, do, di, sum.

20 Cupere, pio, ivi, itum.

Currere, rro, cucurri, cursum.

Quarta coniugatio.

Caecutire, tio, ivi.

Circumvenire, nio, eni, entum.

25 Circumsaepire, pio, epsi, ptum.

Coire, eo, ivi, itum.

Comperire, rio, comperi, compertum.

Confercire, cio, si, tum.

Consentire, tio, si, sum.

30 Consepire, pio, psi, ptum.

Convenire, nio, eni, entum.

Deponentia.

Collabi, bor, collapsus sum.

Comminisci, scor, commentus sum.

15 Crebrescere Pom] Crebescere

3 *Convellere ... lli mellius quam vulsi.* El paradigma de «Convellere» dona dues formes de perfet, però el comentari morfològic fa saber que *convelli* és millor que *convulsi*.

8 *Praetermissa ~ retinent.* La nota diu: «Els verbs compostos amb *con* que manquen segueixen la regla dels verbs simples respectius.»

Commori, ior, commortuus sum.

Complecti, ctor, complexus sum.

Confiteri, teor, confessus sum.

Congredi, dior, congressus sum.

5 Conniti, tor, connisus *vel* connixus sum.

Conqueri, ror, conquestus sum.

Consequi, quor, consecutus sum.

Contueri, contueor, contuitus sum.

Cooriri, ior, coortus sum.

10 **D.**

Prima coniugatio.

Dare, do, dedi, datum.

Decubare, bo, ubui, ubitum.

Defricare, co, cui, ictum.

15 Desecare, co, ecui, ectum.

Detonare, no, nui, itum.

Dimicare, co, avi *aliquando* icui, atum.

Discrepare, po, pui, epitum.

Discubare, bo, ubui, itum.

20 Dissecare, co, ecui, ectum.

Dissonare, no, onui, itum.

Distare, sto, distiti *vix in usu*

Domare, mo, mui, itum.

1039c

Secunda coniugatio.

25 Debere, beo, bui, bitum.

Decere, decet, decuit.

Dedocere, ceo, cui, ctum.

Defervere, veo, deferbui.

Deflere, eo, evi, etum.

30 Delere, leo, evi, etum.

Deliquere, queo, cui.

Delitere, teo, itui.

Demerere, reo, rui, itum.

5 *connisus vel connixus sum.* Segons el paradigma de «Conniti», el perfet pot prendre les formes *connisus sum* o *connixus sum*.

17 *Dimicare ... avi aliquando icui.* La nota morfològica del paradigma de «Dimicare» fa avinent que, a part de la forma de perfet *dimicavi*, de vegades també s'empra *dimicui*.

22 *distiti vix in usu.* La nota morfològica del paradigma de «Distare» fa saber que la forma de perfet *distiti* a penes s'usa.

Dependere, deo, endi, ensum.
 Deridere, deo, isi, isum.
 Desidere, deo, edi.
 Despondere, deo, di, onsum.

5 Detergere, geo, si, sum.
 Deterrere, rreo, rui, itum.
 Detinere, neo, inui, entum.
 Detondere, deo, ondi, onsum.
 Detorquere, queo, si, tum.

10 Detumere, meo, umui.
 Deturgere, geo, si.
 Devovere, veo, vi, itum.
 Dilucere, ceo, xi.
 Dimovere, veo, vi, tum.

15 Dirigere, geo, gui.
 Discavere, veo, vi, discautum.
 Displicere, ceo, cui, citum.
 Dissidere, deo.

Dissuadere, deo, si, sum.
 20 Distinere, neo, inui, entum.
 Distorquere, queo, si, tum.
 Docere, ceo, cui, octum.
 Dolere, leo, lui, itum.

Tertia coniugatio.

25 Decedere, do, essi, essum.
 Decernere, no, decrevi, etum.
 Decerpere, po, psi, ptum.
 Decidere (*a caedo*), decidi, isum.
 Decidere (*a cado*), decidi.

30 Decipere, pio, epi, eptum.
 Decoquere, quo, xi, ctum.
 Decrescere, sco, decrevi, etum.
 Decumbere, bo, bui, itum.
 Decurrere, rro, rri, ursum.

35 Decutere, tio, ussi, ussum.
 Dedere, do, dedidi, deditum.

---

3 *Desidere, deo, edi.* A l'exemplar del diccionari de Pomey que es conserva a la sala de reserva de la BUB s'ha afegit a mà la forma apocopada de supí *sessum* a continuació de la forma de perfet, que després ha estat cancel·lada per la mateixa mà, perquè, de fet, aquest verb no té supí.

28–29 *Decidere ~ decidi.* V. la nota *Accidere ~ accidi* a la pàgina 602.

- Dediscere, sco, dedidici.
 Deducere, co, xi, ctum.
 Deesse, desum, defui.
 Defendere, do, di, sum.
 5 Deferre, ero, detuli, delatum.
 Defervescere, sco, deferbui.
 Deficere, cio, eci, ectum.
 Defigere, go, xi, xum.
 Deflectere, cto, xi, xum.
 10 Deflorescere, sco, deflorui.
 Defluere, uo, xi, xum.
 Defodere, dio, odi, ossum.
 Defrigescere, sco, defruxi.
 Defringere, go, egi, actum.
 15 Defugere, gio, gi, itum.
 Degere, go, gi.
 Deglubere, bo, bi, itum.
 Dehiscere, sco.
 Deicere, cio, eci, ectum.
 20 Deligere, go, egi, ectum.
 Delinere, no, ini *vel* ivi *vel* evi, itum.
 Delinquere, quo, iqui, ictum.
 Deludere, do, si, sum.
 Demergere, go, ersi, ersum.
 25 Demetere, to, ssui, essum.
 Deminuere, nuo, nui, utum.
 Demittere, tto, isi, issum.
 Demere, mo, demi, demptum.
 Depangere, go, anxi, actum.
 30 Depascere, sco, avi, astum.
 Depectere, cto, xui, xum.
 Depellere, llo, depuli, ulsum.
 Dependere, do, di, sum.
 Depingere, go, inxi, ictum.
 35 Depluere, uo, ui.
 Deponere, no, osui, situm.
 Deposcere, sco, depoposci, deposcitum.
 Deprehendere, do, di, sum.

1040a

21 *Delinere ... ini vel ivi vel evi.* Segons el paradigma de «Delinere», el perfet pot prendre les formes *delini, delinivi* o *delinevi*.

- Deprimere, mo, essi, essum.
 Depromere, mo, deprompsi, depromptum.
 Depsere, pso, psui.
 Deradere, do, asi, asum.
 5 Derelinquere, quo, iqui, ictum.
 Deripere, pio, ipui, eptum.
 Derodere, do, osi, osum.
 Descendere, do, di, sum.
 Desciscere, sco, descivi, itum.
 10 Describere, bo, psi, ptum.
 Deserere, ro, rui, ertum.
 Desidere, do, edi.
 Desinere, no, desii, desitum.
 Desipere, ipio, ipui *vel* ivi.
 15 Desistere, sto, destiti, itum.
 Despernere, no, desprevi, pretum.
 Despuere, uo, pui, putum.
 Desternere, no, destravi, atum.
 Destituere, tuo, tui, utum.
 20 Destringere, go, inxi, ictum.
 Destruere, uo, xi, ctum.
 Desuescere, sco, evi, etum.
 Desumere, mo, desumpsi, umptum.
 Detendere, do, di, sum *vel* tum.
 25 Detergere, go, si, sum.
 Deterere, ro, detriivi, detritum.
 Detexere, xo, xui, xum.
 Detrahere, ho, xi, ctum.
 Detrudere, do, di, sum.
 30 Detumescere, sco, detumui.
 Devehere, ho, xi, ctum.
 Devergere, go.
 Devincere, co, ici, ictum.

12 *Desidere, do, edi.* A l'exemplar del diccionari de Pomey que es conserva a la sala de reserva de la BUB s'ha afegit a mà la forma apocopada de supí *sessum* a continuació de la forma de perfet del paradigma de «Desidere», però després ha estat cancel·lada per la mateixa mà, perquè, de fet, aquest verb no té supí.

14 *Desipere ... ipui vel ivi.* Segons el paradigma de «Desipere», el perfet pot prendre les formes *desipui* o *desipivi*.

24 *Detendere ... sum vel tum.* Segons el paradigma de «Detendere», el supí pot prendre les formes *detensum* o *detentum*.

- Devolvere, vo, vi, olutum.
 Dicere, co, xi, ctum.
 Diducere, co, xi, ctum.
 Differre, ero, distuli, dilatam.
 5 Diffidere, do, di, isum.
 Diffindere, do, idi, issum.
 Diff[r]ingere, go, egi, actum.
 Diffluere, uo, xi, xum.
 Diffugere, gio, gi, gitum.
 10 Diffundere, do, udi, usum.
 Digerere, ro, digessi, estum.
 Dignoscere, sco, dignovi, otum.
 Diligere, go, exi, ectum.
 Dilucescere, sco, diluxi.
 15 Diluere, uo, lui, utum.
 Diminuere, nuo, nui, utum.
 Dimittere, tto, isi, issum.
 Dirigere, go, exi, ectum.
 Dirimere, mo, emi, emptum.
 20 Diripere, pio, ipui, eptum.
 Dirumpere, po, upi, uptum.
 Discedere, do, essi, essum.
 Discernere, no, discrevi, etum.
 Discerpere, po, psi, ptum.
 25 Discere, sco, didici, discitum.
 Discludere, do, usi, usum.
 Discumbere, bo, bui, itum.
 Discurrere, rro, discurri, ursum.
 Discutere, tio, ussi, ussum.
 30 Disicere, cio, eci, ectum.
 Disiungere, go, xi, ctum.
 Dispendere, do, di, sum.
 Disperdere, do, didi, ditum.
 Dispergere, go, si, sum.
 35 Dispescere, sco, dispescui, itum.
 Displodere, do, osi, osum.
 Disponere, no, sui, itum.

1040b

32 Dispendere, do, di, sum] *add. Lac*

32 *Dispendere, do, di, sum.* A l'exemplar del diccionari de Pomey que es conserva a la BUB hi ha una crida manuscrita entre els paradigmes de «Disiungere» i «Disperdere» i, a peu de pàgina, s'ha afegit també a mà el paradigma de «Dispendere», que manca a la font francesa.

Dispungere, go, unxi, unctum.
 Disquirere, ro, disquisivi, itum.
 Disrumpere, po, upi, uptum.
 Disserere, ro, rui, ertum. *Discórrer*.

- 5 Disserere, dissevi, itum. *Sembrar*.
 Dissolvere, vo, vi, dissolutum.
 Dissuere, uo, ui, utum.
 Distendere, do, di, sum *vel* tum.
 Distrahere, ho, xi, ctum.
 10 Distribuere, buo, bui, butum.
 Distringere, go, inxi, ictum.
 Divellere, llo, elli *melius quam* divulsi, divulsum.
 Divendere, do, didi, ditum.
 Divertere, to, ti, sum.
 15 Dividere, do, isi, isum.
 Ducere, co, xi, ctum.
 Durescere, sco, durui.

Quarta coniugatio.

- Desilire, io, lui *vel* lii, desultum.
 20 Devenire, nio, eni, entum.
 Devincire, cio, xi, inctum.
 Differcire, cio, ersi, ertum.
 Dissentire, tio, si, sum.
 Dissepire, pio, psi, ptum.
 25 Dormituri, rio.

Deponentia.

Degredi, dior, degressus sum.
 Delabi, bor, delapsus sum.
 Demereri, eor, demeritus sum.

12 Divellere *Pom*] Devellere

4-5 *Disserere ~ Sembrar*. Seguint el seu model francès, Lacavalleria discrimina semànticament les formes homògrafes d'aquests dos paradigmes mitjançant les equivalències catalanes. L'única diferència rau en el fet que Pomey presenta els verbs homògrafs en el mateix paradigma i Lacavalleria en paradigmes diferents.

8 *Distendere ... sum vel tum*. Segons el paradigma de «Distendere», el supí pot prendre les formes *distensum* o *distentum*.

12 *Divellere ... elli melius quam divulsi*. La nota morfològica fa saber que és millor la forma del pretèrit perfet *divelli* que no pas *divulsi*.

19 *Desilire ... lui vel lii*. Segons el paradigma de «Desilire», el perfet pot prendre les formes *desilui* o *disilii*.

Diffiteri, teor.
 Digredi, dior, digressus sum.
 Dilabi, bor, dilapsus sum.
 Dimetiri, tior, dimensus sum.

- 5   **E.**
Prima coniugatio.
 Edomare, mo, mui, itum.
 Emicare, co, cui (*olim avi*).
 Enecare, co, cui *et avi*, ectum *et atum*.
 10 Explicare, co, cui (*olim avi*), itum *et atum*.
 Exsecare, co, cui, ectum.
 Exstare, to, exstiti, exstitum *et atum*.

- Secunda coniugatio.*
 Edocere, ceo, cui, ctum.
 15 Effervere, veo, efferbui.
 Effulgere, geo, si.
 Egere, geo, gui.
 Elanguere, gueo, gui.
 Elucere, ceo, xi.
 20 Elugere, geo, xi, ctum.
 Emerere, reo, rui, itum.
 Eminere, neo, inui.
 Emovere, veo, vi, tum.
 Emulgere, geo, si, sum.
 25 Exardere, deo, si, sum.
 Exarere, reo, rui.
 Exaugere, geo, xi, ctum.

---

17 Egere, geo, gui] *add. Lac*

8 *Emicare ... cui (olim avi)*. La nota morfològica del paradigma de «Emicare» fa avinent que la forma de perfet usual és *emicui*, però abans s'havia emprat la forma *emicavi*.

9 *Enecare ... cui et avi, ectum et atum*. Segons el paradigma de «Enecare», el perfet presenta les variants formals *enecui* i *enecavi*, i el supí, *enectum* i *enecatatum*.

10 *Explicare ... cui (olim avi), itum et atum*. Segons el paradigma de «Explicare», la forma de perfet usual és *explicui*, però abans s'havia emprat la forma *explicavi*, i el supí presenta les variants formals *explicitum* i *explicatum*.

12 *Exstare ... exstitum et atum*. Segons el paradigma de «Exstare», el supí presenta les variants formals *exstitum* i *exstatum*.

17 *Egere, geo, gui*. A l'exemplar del diccionari de Pomey que es conserva a la BUB hi ha una crida manuscrita entre els paradigmes de «Effulgere» i «Elanguere» i, a peu de pàgina, s'ha afegit, també a mà, el paradigma del verb «Egere», que manca en el model francès.

Exercere, ceo, cui, itum.

Exhibere, beo, bui, itum.

Exhorrere, rreo, orrui.

Exolere, leo, evi, etum.

5 Expallere, eo, llui.

Exsorbere, beo, bui, ptum.

Exterrere, rreo, ui, itum.

Extorquere, eo, orsi, ortum.

Tertia coniugatio.

10 Ebibere, bo, ebibi, ebibitum.

Edicere, co, xi, ctum.

Edere, do, edidi, editum. *Produhir.*

Edere, do, edi, sum. *Menjar.*

Edissere, ro, erui, ertum.

15 Educere, co, xi, ctum.

Efferre, ero, extuli, elatum.

Effervescere, sco, efferbui.

Efficere, cio, eci, ectum.

Effingere, go, inxi, ictum.

20 Efflorescere, sco, efflorui.

Effluere, uo, xi, xum.

Effodere, dio, odi, ossum.

Effringere, go, egi, actum.

Effugere, gio, gi, itum.

25 Effundere, do, udi, usum.

Egerere, ro, essi, estum.

Eicere, cio, eci, ctum.

Elidere, do, isi, isum.

Eligere, go, egi, ectum.

30 Eludere, do, si, sum.

Eluere, uo, lui, utum.

Emarcescere, sco, emarcui.

Emere, mo, emi, emptum.

Emergere, go, si, sum.

35 Emittere, tto, isi, issum.

Emolere, lo, lui, itum.

Emungere, go, unxi, unctum.

Enitescere, sco, enitui.

12-13 *Edere ~ Menjar.* V. la nota *Disserere ~ Sembrar* a la pàgina 617.

- Enubere, bo, psi, ptum.
 Eradere, do, si, sum.
 Erubescere, sco, erubui.
 Erumpere, po, upi, uptum.
 5 Eruere, uo, ui, utum.
 Evadere, do, asi, asum.
 Evanescere, sco, evanui.
 Evehere, ho, exi, ectum.
 Evellere, llo, elli, evulsum.
 10 Everrere, rro, erri, ersum.
 Evertere, to, ti, sum.
 Evilescere, sco, evilui.
 Evirescere, sco, evirui.
 Evolvere, vo, vi, utum.
 15 Evomere, mo, mui, itum.
 Exacuere, cuo, cui, utum.
 Exalbescere, sco, exalbei.
 Exardescere, sco, exarsi, sum.
 Exarescere, sco, exarui.
 20 Excalpere, po, psi, ptum.
 Excedere, do, essi, essum.
 Excellere, llo, llui, elsum.
 Excernere, no, excrevi, etum.
 Excerptere, po, psi, ptum.
 25 Excidere (*a caedo*), excidi, excitum. *Tallar*.
 Excidere (*a cado*), excidi. *Càurer*.
 Excindere, do, idi, isum.
 Excipere, pio, epi, eptum.
 Excludere, do, usi, usum.
 30 Excolere, lo, lui, ultum.
 Excoquere, quo, xi, ctum.
 Excrescere, sco, excrevi.
 Excudere, do, di, sum.
 Exculpere, po, psi, ptum.
 35 Excurrere, rro, urri, ursum.
 Excutere, tio, ssi, ssum.
 Exedere, do, edi, esum.
 Exerere, ro, rui, ertum.
 Exhorrescere, sco, exhorruui.

1041a

- Exigere, go, egi, actum.
 Eximere, mo, emi, emptum.
 Existere, sto, extiti, extitum.
 Expallescere, sco, expallui.
 5 Expandere, do, di, sum.
 Expavescere, sco, expavi.
 Expellere, llo, uli, ulsum.
 Expendere, do, di, sum.
 Expetere, to, ivi *vel* ii, itum.
 10 Expingere, go, inxi, ictum.
 Explodere, do, osi, osum.
 Exponere, no, sui, itum.
 Exporrigere, go, exi, ectum.
 Exposcere, sco, expoposci, exposcitum.
 15 Exprimere, mo, essi, essum.
 Expromere, mo, psi, ptum.
 Expuere, uo, expui, utum *raro*.
 Expungere, go, xi, ctum.
 Exquirere, ro, sivi, situm.
 20 Exscendere, do, di, sum.
 Exscindere, do, exscidi, issum.
 Exscribere, bo, psi, ptum.
 Exsugere, go, xi, ctum.
 Exsurgere, go, exsurrexi, exsurrectum.
 25 Extabescere, sco, extabui.
 Extendere, do, extendi, ensum *vel* entum.
 Exterere, ro, extrivi, itum.
 Extimescere, sco, extimui.
 Extinguere, guo, inxi, inctum.
 30 Extollere, llo, extuli, elatum.

14 Exposcere, sco, expoposci, exposcitum] *add. Lac*

2 *Eximere*. Entre els paradigmes de «Eximere» i «Existere» del diccionari de Pomey que es conserva a la BUB es repeteix el paradigma de «Excludere» que ha estat cancel·lat a mà perquè ja figura més amunt.

9 *Expetere ... ivi vel ii*. Segons el paradigma de «Expetere», el perfet pot prendre les formes *expetivi* o *expetii*.

14 *expoposci*. Al diccionari de Pomey que es conserva a la BUB la forma de perfet és «exposci», que és errònia. D'aquesta forma, s'ha ratllat la *o* a mà i s'ha escrit al marge esquerre, la forma reduplicada correcta *opo*, que és la que figura a *Lac*.

17 *Expuere ... utum raro*. La nota morfològica fa avinent que el supí *exputum* és inusitat.

26 *Extendere ... ensum vel entum*. Segons el paradigma de «Extendere», el supí pot prendre les formes *extensum* o *extentum*.

- Extrahere, ho, xi, ctum.
 Extrudere, do, usi, usum.
 Extruere, uo, xi, ctum.
 Extundere, do, udi, usum.
 5 Exuere, uo, ui, utum.
 Exugere, go, uxi, uctum.
 Exungere, go, unxi, unctum.
 Exurere, ro, ussi, ustum.
 Exurgere. *Vide* exurgere.
- 10 *Quarta coniugatio.*
 Empturare, rio.
 Esurire, rio, ivi, (*raro* tum).
 Evenire, nio, eni, entum.
 Exhaurire, rio, si, stum.
 15 Exilire, lio, lui *vel* lii, exultum.
 Exire, eo, ivi, itum.

Deponentia.

- Egredi, dior, egressus sum.
 Elabi, bor, elapsus sum.
 20 Eloqui, quor, elocutus sum.
 Ementiri, tior, ementitus sum.
 Emetiri, tior, emensus sum.
 Emori, rior, emortuus sum, (*participium* emoriturus).
 Eniti, tor, enixus *vel* enisus sum.
 25 Exequi, quor, executus sum.
 Exordiri, dior, exorsus sum.
 Exoriri, rior, exortus sum, (*participium* exoriturus).
 Expergisci, scor, experrectus sum.
 Experiri, rior, expertus sum.

1041b

12 *Esurire* ... (*raro tum*). En el paradigma de «Esurire» s'indica que el supí *esurtum* és inusitat.

15 *Exilire* ... *lui vel lii*. Segons el paradigma de «Exilire», el perfet pot prendre les formes *exilui* o *exilii*.

23 *Emori* ... (*participium emoriturus*). La nota morfològica fa saber que el participi de futur actiu de *emori* és *emoriturus*.

24 *enixus vel enisus sum*. Segons el paradigma de «Eniti», el perfet pot prendre les formes *enixus sum* o *enisus sum*.

27 *Exoriri* ... (*participium exoriturus*). La nota morfològica fa saber que el participi de futur actiu de *exoriri* és *exoriturus*.

F.*Prima coniugatio.*

Fecundare, do, avi, atum.

Fricare, co, cui, ctum.

5 *Secunda coniugatio.*

Favere, veo, vi, fautum.

Fervere, veo, bui.

Fideiubere, eo, ssi, ssum.

Flaccere, eo.

10 Flavere, veo.

Flere, eo, evi, etum.

Florere, reo, rui.

Foetere, teo.

Fovere, veo, vi, tum.

15 Fracere, ceo.

Frendere, deo, dui.

Frigere, geo, xi *vel* gui.

Frondere, deo, dui.

Fulgere, geo, si.

20 *Tertia coniugatio.*

Facere, cio, feci, factum.

Facessere, sso, ivi *vel* ii *vel* ssi, itum.

Fallere, llo, fefelli, falsum.

Ferre, fero, tuli, latum.

25 Fidere, do, di *vel* fisis sum, fisum.

Figere, go, xi, xum.

Findere, do, fidi, fissum.

9 *Flaccere, eo.* Entre els paradigmes «Fideiubere» i «Flavere» de l'exemplar del diccionari de Pomey que es conserva a la BUB hi ha el paradigma «Placere» per «Flaccere». Una mà ha escrit sengles crides sobre la *p* i la *c* i ha escrit al marge esquerre una *f* i al marge dret dues *cc*.

17 *Frigere ... xi vel gui.* Segons el paradigma de «Frigere», el perfet pot prendre les formes *frixi* o *frigui*.

20 *Tertia coniugatio.* A més dels verbs inclosos sota aquest epígraf, *Pom* recull també els paradigmes dels verbs «Faticere», «Flaccescere», «Flavescere» i «Frigescere». Lacavalleria, en canvi, no els inclou a la seva llista probablement perquè té present l'advertència expressada a la presentació d'aquestes llistes, segons la qual s'estalvia d'incloure-hi els verbs de la segona i tercera conjugació acabats en *-sco* que no tenen supí, i cap dels verbs esmentats en té.

22 *Facessere ... ivi vel ii vel ssi.* Segons el paradigma de «Facessere», el perfet pot prendre les formes *facessivi*, *facessii* o *facessi*.

25 *Fidere ... di vel fisis sum.* Segons el paradigma de «Fidere», el perfet pot prendre les formes *fidi* o *fisis sum*.

- Fingere, go, finxi, fictum.
 Flectere, cto, xi, xum.
 Florescere, sco, florui.
 Fluere, uo, xi, xum.
 5 Fodere, dio, di, ssum.
 Frangere, go, egi, actum.
 Fremere, mo, mui, itum.
 Frigere, go, xi, xum *vel* ctum.
 Frondescere, sco, frondui.
 10 Fugere, gio, gi, itum.
 Fundere, do, fudi, fusum.
 Furere, ro.

Quarta coniugatio.

- Farcire, cio, si, tum.
 15 Ferire, io, ivi *vel* ii, itum.
 Fulcire, cio, si, tum.

Deponentia.

- Fateri, fateor, fassus sum.
 Fieri, fio, factus sum.
 20 Frui, or, fruitus *vel* fructus sum.
 Fungi, gor, functus sum.

G.

Prima coniugatio.

- Huius literae nullum est verbum quod non habeat avi in praeterito et atum in*
 25 *supino iuxta regulam generalem.*

1041c

1 *Fingere, go, finxi, fictum.* A l'exemplar del diccionari de Pomey quees conserva a la BUB i a continuació del paradigma del verb «Fingere» venen els paradigmes dels verbs «Flaccescere» i «Flavescere», que Lacavalleria no va recollir a la llista de verbs irregulars del *Gazophylacium*. Entre els dits paradigmes hi ha una crida feta a mà i, a peu de pàgina, s'ha escrit, també a mà, el paradigma de «Flavere», que després ha cancel·lat la mateixa mà en adonar-se que el dit verb ja havia estat transcrit sota l'epígraf dels verbs de la segona conjugació.

3 *Florescere, sco, florui.* Pomey indexa aquest paradigma abans de «Flectere», Lacavalleria el reordena.

8 *Frigere ... xum vel ctum.* Segons el paradigma de «Frigere», el supí pot prendre les formes *frixum* o *frictum*.

15 *Ferire ... ivi vel ii.* Segons el paradigma de «Ferire», el perfet pot prendre les formes *ferivi* o *ferii*.

20 *fruitus vel fructus sum.* Segons el paradigma de «Frui», el perfet pot prendre les formes *fruitus sum* o *fructus sum*.

24–25 *Huius ~ generalem.* La nota diu: «No hi ha cap verb començat per g que no faci *avi* en pretèrit perfet i *atum* en supí, d'acord amb la regla general.»

Secunda coniugatio.

Gaudere, deo, gavisus sum.

Glabrere, eo, ui.

Tertia coniugatio.

5 Gemere, mo, mui, itum.

Gemiscere, sco, gemui.

Gerere, ro, gessi, gestum.

Gignere, gno, genui, itum.

Gliscere, sco.

10 Glubere, bo, bi, itum.

Gruere, uo, grui.

Quarta coniugatio.

Gestire, tio, ivi.

Deponentia.

15 Gradi, dior, gressus sum.

H.

Prima coniugatio.

Hiare, hio, avi, atum.

Secunda coniugatio.

20 Habere, beo, bui, itum.

Haerere, reo, si, sum.

Humere, meo, mui.

Tertia coniugatio.

Hiscere, sco.

25 Humescere, sco, humui.

Quarta coniugatio.

Haurire, rio, hausu, haustum.

Deponentia.

Nulla sunt huius literae.

---

29 *Nulla ~ literae.* La nota diu: «No n'hi ha cap d'aquesta lletra.»

I.*Prima coniugatio.*

- Implicare, co, cui *vel* avi, itum *vel* atum.
 Increpare, po, epui, itum.
 5 Incubare, bo, ubui, itum.
 Infricare, co, icui, ictum.
 Insecare, co, insecui, ectum.
 Insonare, no, nui, itum.
 Instare, sto, institi, itum *vel* atum.
 10 Intermicare, co, icui.
 Internecare, co, cui, ecatum.
 Intersecare, co, cui, ectum.
 Intonare, no, nui, itum.
 Iuvare, vo, iuvi, iutum *vix in usu*.

15 *Secunda coniugatio.*

- Iacere, ceo, cui.
 Illucere, ceo, xi.
 Imminere, neo, nui.
 Immiscere, sceo, scui, stum.
 20 Implere, eo, evi, etum.
 Incalere, leo, lui, itum.
 Indigere, geo, gui.
 Indolere, leo, lui, itum.
 Indulgere, geo, si, itum.
 25 Inhaerere, reo, si, sum.
 Inhibere, beo, bui, itum.
 Insidere, deo, edi, essum.
 Interiacere, ceo, cui.
 Intermiscere, sceo, scui, stum.
 30 Intorquere, eo, si, tum.
 Invalere, leo, lui, itum.
 Invidere, eo, isi, isum.

---

16 Iacere, ceo, cui] *add. Lac*

---

3 *Implicare ...cui vel avi, itum vel atum.* Segons el paradigma de «Implicare», el perfet pot prendre les formes *implicui* o *implicavi* i el supí, *implicitum* o *implicatum*.

9 *Instare ...itum vel atum.* Segons el paradigma de «Instare», el supí pot prendre les formes *institum* o *instatum*.

14 *Iuvare ... iutum vix in usu.* Segons el paradigma de «Iuvare», el supí *iutum* a penes s'usa.

16 *Iacere, ceo, cui.* A l'exemplar del diccionari de Pomey que es conserva a la BUB hi ha una crida feta a mà entre l'epígraf d'aquest apartat i «Illucere» i a peu de pàgina s'ha afegit, també a mà, el paradigma del verb «Iacere», que manca a la font francesa.

Irridere, eo, isi, isum.

Iubere, beo, iussi, iussum.

Tertia coniugatio.

Iacere, cio, ieci, iactum.

5 Icere, co, ici, ictum.

Ignoscere, sco, ovi, otum.

Illicere, cio, exi, ectum.

Illidere, do, isi, isum.

Illinere, no, ini *vel* ivi *vel* evi, itum.

10 Illudere, do, si, sum.

Imbibere, bo, imbibi, imbibitum.

Imbuere, buo, bui, utum.

Immarcescere, sco, immarculi.

Immeiere, io, imminxi, immictum.

15 Immergere, go, si, sum.

Imminuere, nuo, nui, utum.

Immittere, tto, isi, issum.

Impallescere, sco, impallui.

Impellere, llo, uli, ulsum.

20 Impendere, do, di, sum.

Impetere, to, ivi, itum.

Impingere, go, egi, actum.

Implectere, cto, xi, xum.

Impluere, uo, ui.

25 Imponere, no, sui, situm.

Imprimere, mo, essi, essum.

Imputrescere, sco, imputrui.

Inalbescere, sco, inalbui.

Inardescere, sco, inarsi.

30 Incalescere, sco, incalui.

Incandescere, sco, incandui.

Incanescere, sco, incanui.

Incedere, do, essi, essum.

Incendere, do, di, sum.

35 Incessere, sso, ssi.

Incidere, do (*a caedo*), idi, isum.

9 *Illinere ...ini vel ivi vel evi*. Segons el paradigma de «Illinere», el perfet pot prendre les formes *illini, illivi* o *illevi*.

627.36–628.1 *Incidere ~ asum*. V. la nota *Accidere ~ accidi* a la pàgina 602.

- Incidere, do (*a cado*), incidi, asum.
 Incinere, no, inui, entum.
 Incingere, go, xi, inctum.
 Incipere, pio, epi, eptum.
 5 Inclarescere, sco, inclarui.
 Includere, do, si, sum.
 Incolere, lo, lui, ultum.
 Incoquere, quo, oxi, octum.
 Increbescere, sco, increbui.
 10 Increscere, sco, increvi, etum.
 Incudere, do, di, sum.
 Incumbere, bo, bui, itum.
 Incurrere, rro, rri, ursum.
 Incutere, tio, ssi, ssum.
 15 Indere, do, indidi, inditum.
 Indicere, co, xi, ctum.
 Inducere, co, xi, ctum.
 Induere, uo, ui, utum.
 Indurescere, sco, indurui.
 20 Inferre, ero, intuli, illatum.
 Infervescere, sco, inferbui.
 Inficere, cio, eci, ectum.
 Infigere, go, xi, xum.
 Inflectere, cto, exi, xum.
 25 Infligere, go, xi, ctum.
 Influere, uo, uxi, xum.
 Infodere, dio, odi, ossum.
 Infremere, mo, mui, itum.
 Infringere, go, egi, actum.
 30 Infundere, do, udi, usum.
 Ingemere, mo, mui, itum.
 Ingemiscere, sco, ingemui.
 Ingerere, ro, essi, estum.
 Ingnere, gno, ingenui, itum.
 35 Ingruere, gruo, grui.
 Inhaerescere, sco, inhaesi, aesum.
 Inhorrescere, sco, inhorruui.
 Inicere, cio, eci, ectum.
 Iniungere, go, unxi, unctum.

---

1 do ed.] *om. Lac*

- Innectere, cto, xui *vel* xi, xum.
 Innotescere, sco, innotui.
 Innubere, bo, psi, ptum.
 Innuere, nuo, nui.
- 5 Inolescere, sco, inolevi, inolitum.
 Inquiescere, sco, evi, etum.
 Inquirere, ro, isivi, itum.
 Inscribere, bo, psi, ptum.
 Insculpere, po, psi, ptum.
- 10 Inserere, ro, insevi, situm.
 Inserere, ro, inserui, ertum.
 Inserpere, po, psi, ptum.
 Insidere, do, edi, essum.
 Insistere, sto, institi, itum.
- 15 Inspargere, go, si, sum.
 Inspicere, cio, exi, ectum.
 Inspuere, uo, ui, utum.
 Insternere, no, instravi, instratum.
 Instituere, uo, tui, utum.
- 20 Instrepere, po, pui, itum.
 Instruere, uo, xi, ctum.
 Insuere, uo, ui, utum.
 Insuescere, sco, insuevi, etum.
 Insumere, mo, umpsi, umptum.
- 25 Insurgere, go, rrexī, ectum.
 Intabescere, sco, intabui.
 Intellegere, go, exi, ectum.
 Intendere, do, di, sum.
 Intepescere, sco, intepui.
- 30 Intercedere, do, essi, essum.
 Intercidere, do (*a caedo*), idi, isum.
 Intercidere, do (*a cado*), isi, asum.
 Intercipere, pio, epi, eptum.
 Intercludere, do, usi, usum.
- 35 Interdicere, co, xi, ctum.
 Interere, ro, intrivi, itum.
 Interesse, intersum, interfui.

---

14 institi *Pom*] iustiti

---

1 *Innectere* ... *xui vel xi*. Segons el paradigma de «*Innectere*», el perfet pot prendre les formes *innexui* o *innexi*.

31–32 *Intercidere* ~ *asum*. V. la nota *Accidere* ~ *accidi* a la pàgina 602.

- Interficere, cio, eci, ectum.
 Interiacere, cio, eci, actum.
 Intericere, cio, eci, ectum.
 Interimere, mo, emi, emptum.
 5 Interluere, luo, lui, utum.
 Intermittere, tto, isi, issum.
 Internoscere, sco, internovi, internotum.
 Internotescere, sco, internotui.
 Interponere, no, osui, itum.
 10 Interrumpere, po, upi, uptum.
 Interserere, ro, evi, itum.
 Interserere, ro, interserui, ertum.
Alia ex inter composita simplicium regulam sequuntur.
 Intexere, xo, xui, xtum.
 15 Intingere, go, inxi, inctum.
 Intremere, mo, mui.
 Intromittere, tto, isi, issum.
 Introspicere, cio, exi, ectum.
 Intrudere, do, si, sum.
 20 Intumescere, sco, intumui.
 Invadere, do, si, sum.
 Invalescere, sco, invalui.
 Invehere, ho, xi, ctum.
 Invergere, go.
 25 Invertere, to, ti, sum.
 Inveterascere, sco, inveteravi.
 Invisere, so, si, sum.
 Inungere, go, xi, ctum.
 Involvere, vo, vi, utum.
 30 Inurere, ro, ussi, ustum.
 Irrauescere, sco, irrausi *vel* irrauci, ausum.
 Irrepere, po, psi, ptum.
 Irruere, rruo, irrui, utum.
 Irrumpere, po, upi, uptum.
 35 Iungere, go, xi, ctum.

1042c

13 *Alia ~ sequuntur.* La nota diu: «Els altres compostos amb *inter* segueixen la regla dels verbs simples corresponents.»

31 *irrausi vel irrauci.* Segons el paradigma de «Irrauescere», el perfet pot prendre les formes *irrausi* o *irrauci*.

Quarta coniugatio.

Illinire, nio, ivi, itum.

Ineptire, tio, ivi.

Infarcire, cio, arsi, artum.

5 Inire, eo, ivi, itum.

Insilire, lio, lui *vel* lii, ultum.

Interire, eo, rii, itum.

Invenire, nio, eni, entum.

Irraucire, cio, si, sum.

10 *Deponentia.*

Illabi, bor, illapsus sum.

Immori, rior, immortuus sum.

Ingredi, dior, ingressus sum.

Innasci, scor, innatus sum.

15 Inniti, tor, isus *vel* ixus sum.

Insequi, quor, insecutus sum.

Interfari, for, interfatus sum.

Interlabi, bor, apsus sum.

Interloqui, quor, interlocutus sum.

20 Introgredi, dior, introgressus sum.

Intueri, eor, itus sum.

Invehi, hor, invectus sum.

Irasci, scor, iratus sum.

L.25 *Prima coniugatio.*

Labare, bo.

Lavare, vo, lavi, lotum *vel* lautum *vel* lavatum.*Secunda coniugatio.*

Languere, gueo, gui.

30 Latere, eo, tui, itum.

---

17 interfatus *Pom*] inteafatus

---

6 *Insilire ... lui vel lii.* Segons el paradigma de «Insilire», el perfet pot prendre les formes *insilui* o *insilii*.**15** *Inniti ... isus vel ixus sum.* Segons el paradigma de «Inniti», el perfet pot prendre les formes *innisus sum* o *innixus sum*.**27** *lotum vel lautum vel lavatum.* Segons el paradigma de «Lavare», el supí pot prendre les formes *lotum*, *lautum* o *lavatum*.

Libere, libet, buit *vel* libitum est.
 Licere, ceo, cui, itum.
 Livere, veo.
 Lubere, bet, lubuit *vel* lubitum est.
 5 Lucere, ceo, xi.
 Lugere, geo, xi, ctum.

Tertia coniugatio.

Labefacere, cio, eci, actum.
 Laedere, do, si, sum.
 10 Lambere, bo, lambi.
 Languescere, sco, langui.
 Legere, go, gi, ectum.
 Linere, no, ni *vel* vi *vel* levi, litum.
 Lingere, go, linxi, linctum.
 15 Linquere, quo, liqui.
 Liquefacere, cio, eci, actum.
 Liquescere, sco, liqui.
 Ludere, do, usi, usum.
 Luere, luo, lui.

20 *Quarta coniugatio.*

Linire, nio, ivi, itum.

Deponentia.

Labi, bor, lapsus sum.
 Largiri, ior, largitus sum.
 25 Liceri, ceor, licitus sum.
 Liqui, quor.
 Loqui, quor, locutus sum.

1043a

M.

Prima coniugatio.

30 Micare, co, cui.

1 *Libere ... buit vel libitum est.* Segons el paradigma de «Libere», el perfet pot prendre les formes *libuit* o *libitum est*.

4 *lubuit vel lubitum est.* Segons el paradigma de «Lubere», el perfet pot prendre les formes *lubuit* o *lubitum est*.

13 *Linere ... ni vel vi vel levi.* Segons el paradigma de «Linere», el perfet pot prendre les formes *lini*, *livi* o *levi*.

Secunda coniugatio.

Macere, ceo, cui.

Madere, deo, dui.

Maerere, reo.

5 Manere, maneo, mansi, mansum.

Marcere, ceo, cui.

Merere, reo, rui, itum.

Miscere, sceo, scui, mistum *melius quam* mixtum.

Monere, neo, nui, itum.

10 Mordere, deo, momordi, morsum.

Movere, veo, ovi, otum.

Mucere, ceo, cui.

Mulcere, ceo, si, sum *vel* ctum.Mulgere, geo, si *vel* xi, sum *vel* ctum.15 *Tertia coniugatio.*

Macescere, sco, macui.

Madescere, sco, madui.

Maledicere, co, xi, ctum.

Malle, malo, malui.

20 Mandere, do, di, sum.

Mansuefacere, cio, eci, actum.

Manumittere, tto, isi, issum.

Marcescere, sco, marcui.

Maturescere, sco, maturui.

25 Meiere, io, minxi, mictum.

Mergere, go, si, sum.

Metere, meto, essui, ssum.

Metuere, tuo, metui.

Mingere (*non est in usu, vide meiere*).

30 Minuere, nuo, nui, utum.

Miserescere, sco, misertus sum.

Mittere, tto, isi, issum.

8 *mistum melius quam mixtum*. La nota morfològica fa saber que és millor la forma de supí *mistum* que no pas *mixtum*.

13 *Mulcere ... sum vel ctum*. Segons el paradigma de «Mulcere», el supí pot prendre les formes *mulsum* o *mulctum*.

14 *Mulgere ... si vel xi, sum vel ctum*. Segons el paradigma de «Mulgere», el perfet pot prendre les formes *mulsi* o *mulxi* i el supí, les formes *mulsum* o *mulctum*.

29 *Mingere ~ meiere*. La nota morfològica fa saber que el verb *mingere* és inusitat i remet al verb *meiere*.

Molere, lo, lui, itum.
Mutescere, sco, obmutui.

Quarta coniugatio.

Nulla sunt huius literae verba qua regulam generalem non servant.

5 *Deponentia.*

Mederi, deor, medicatus sum.

Mentiri, tior, mentitus sum.

Mereri, reor, meritus sum.

Metiri, tior, mensus sum.

10 Misereri, reor, misertus sum.

Mori, rior, mortuus sum, (*participium moriturus*).

N.

Prima coniugatio.

Cuncta huius literae verba sequuntur regulam generalem.

15 *Secunda coniugatio.*

Nere, neo, nevi, netum.

Nocere, ceo, cui, citum.

Tertia coniugatio.

Nectere, cto, xi *vel* xui, xum.

20 Negligere, go, exi, ectum.

Nigrescere, sco, grui.

Ningere, go, ninxi.

Nitescere, sco, enitui.

Nolle, nolo, nolui.

25 Noscere, sco, novi, notum.

Notescere, sco, innotui.

---

2 sco *Pom*] suo

2 *obmutui*. «Obmutui» és la primera persona del pretèrit perfecte d'indicatiu del verb «obmutesco», compost format sobre «mutesco».

4 *Nulla ~ servant*. La nota diu: «No hi ha cap verb començat per aquesta lletra que no segueixi la regla general.»

11 *Mori ... participium moriturus*. Segons el paradigma de «Mori», el participi de futur té la forma *moriturus*.

14 *Cuncta ~ generalem*. La nota diu: «Tots els verbs de la primera conjugació començats per *n* segueixen la regla general.»

19 *Nectere ... xi vel xui*. Segons el paradigma de «Nectere», el perfet pot prendre la forma *nexi* o *nexui*.

Nubere, bo, psi, ptum.

Quarta coniugatio.

Nequire, eo, ivi, itum.

Deponentia.

5 Nancisci, scor, nactus sum.

Nasci, scor, natus sum, (*participium nasciturus*).

Niti, tor, nisus *vel* nixus sum.

O.

Prima coniugatio.

10 Obstare, sto, stiti, stitum *vel* statum.

Occubare, bo, bui, itum.

Secunda coniugatio.

Obolere, leo, lui, itum.

Obmordere, deo, obmordi, orsum.

15 Obrigere, geo, obrigui.

Obsidere, deo, edi, essum.

Obsolere, leo, evi, etum.

Obticere, ceo, cui.

Obtinere, neo, inui, entum.

20 Occallere, lleo, occallui.

Olere, leo, lui, olitum.

Oportere, tet, oportuit.

Opplere, eo, evi, etum.

Tertia coniugatio.

25 Obarescere, sco, obarui.

Obbibere, bo, obbibit, ibitum.

Obdere, do, didi, itum.

Obdormiscere, sco, mivi, itum.

Obducere, co, xi, ctum.

30 Obdurescere, sco, obdurui.

6 *Nasci ... participium nasciturus.* Segons el paradigma de «Nasci», el participi de futur té la forma *nasciturus*.

7 *nisus vel nixus sum.* Segons el paradigma de «Niti», el perfet pot prendre les formes *nisus sum* o *nixus sum*.

10 *Obstare ... stitum vel statum.* Segons el paradigma de «Obstare», el supí pot prendre les formes *obstitum* o *obstatum*.

- Obicere, cio, eci, ectum.
 Oblaedere, do, aesi, aesum.
 Oblidere, do, isi, isum.
 Oblinere, no, ini *vel* evi *vel* ivi, itum.
 5 Obludere, do, usi, usum.
 Obmutescere, sco, obmutui.
 Obrepere, po, psi, ptum.
 Obrigescere, sco, obrigui.
 Obruere, uo, ui, utum.
 10 Obserere, ro, evi, itum.
 Obsistere, sto, obstiti, itum *vel* atum.
 Obsolescere, sco, obsolevi.
 Obstrepere, po, pui, tum.
 Obstringere, inxi, ictum.
 15 Obstruere, uo, xi, ctum.
 Obstupefacere, cio, eci, actum.
 Obsurdescere, sco, obsurdui.
 Obtegere, go, exi, ectum.
 Obtendere, do, di, sum *vel* tum.
 20 Obstrudere, do, usi, usum.
 Obstupescere, sco, obstupui.
 Obtrudere, do, di, sum.
 Obtundere, do, obtudi, usum.
 Obvertere, to, ti, sum.
 25 Obvolvere, vo, vi, utum.
 Occallescere, sco, occallui.
 Occinere, no, inui, entum.
 Occludere, do, usi, usum.
 Occulere, lo, ui, ultum.
 30 Occumbere, bo, ubui, itum.
 Occurrere, rro, rri, ursum.
 Odisse, odi.
 Offendere, do, endi, sum.
 Offerre, ero, obtuli, oblatum.
 35 Officere, cio, eci, ectum.

1043c

4 *Oblinere ... ini vel evi vel ivi.* Segons el paradigma de «Oblinere», el perfet pot prendre les formes *oblini, oblevi* o *oblivi*.

11 *Obsistere ... itum vel atum.* Segons el paradigma de «Obsistere», el supí pot prendre les formes *obstitutum* o *obstatum*.

19 *Obtendere ... sum vel tum.* Segons el paradigma de «Obtendere», el supí pot prendre les formes *obtentum* o *obtentum*.

Offundere, do, udi, usum.

Oppedere, do, edi, itum.

Oppetere, to, tii, itum.

Opponere, no, osui, itum.

5 Opprimere, mo, essi, essum.

Ostendere, do, endi, ensum.

Quarta coniugatio.

Obsepire, pio, epsi, eptum.

Operire, rio, rui, opertum.

10 *Deponentia.*

Oblivisci, scor, oblitus sum.

Obloqui, quor, oblocutus sum.

Obniti, tor, obnixus sum.

Obsequi, quor, obsecutus sum.

15 Opperiri, rior, oppertus sum.

Ordiri, dior, orsus sum.

Oriri, rior, ortus sum, (*participium oriturus*).

P.

Prima coniugatio.

20 Perdomare, mo, mui, itum.

Perfricare, co, cui, atum.

Personare, no, nui, itum.

Pessumdare, do, edi, datum.

Plicare, co, cui *vel* cavi, itum *vel* atum.

25 Potare, to, avi, atum *vel* potum.

Praestare, sto, stiti, itum *vel* atum.

Procubare, bo, bui, bitum.

Promicare, co, cui.

Prostare, sto, prostiti, itum *vel* atum.

17 *participium oriturus*. Segons el paradigma de «Oriri», el participi de futur té la forma *oriturus*.

24 *Plicare ... cui vel cavi, itum vel atum*. Segons el paradigma de «Plicare», el perfet pot prendre les formes *plicui* o *plicavi* i el supí, les formes *plicitum* o *plicatum*.

25 *Potare ... atum vel potum*. Segons el paradigma de «Potare», el supí pot prendre les formes *potatum* o *potum*.

26 *Praestare ... itum vel atum*. Segons el paradigma de «Praestare», el supí pot prendre les formes *praestitum* o *praestatum*.

29 *Prostare ... itum vel atum*. Segons el paradigma de «Prostare», el supí pot prendre les formes *prostitum* o *prostatum*.

Secunda coniugatio.

- Pallere, lleo, llui.
 Parere, reo, rui, itum.
 Patere, teo, tui.
 5 Pellucere, ceo, xi.
 Pendere, deo, pependi, pensum.
 Perhibere, beo, bui, itum.
 Perlucere, ceo, xi.
 Permanere, neo, ansi, ansum.
 10 Permiscere, sceo, scui, istum.
 Permovere, veo, ovi, otum.
 Permulcere, ceo, xi *vel* si, sum *vel* ctum.
 Perolere, leo, lui, itum.
 Persorbeo, bui, ptum.
 15 Persuadere, deo, si, sum.
 Pertaedere, pertaedet, pertaedit *vel* pertaesum est.
 Perterrere, rreo, rruui, itum.
 Pertinere, neo, inui, entum.
 Pigere, get, guit *vel* pigitum est.
 20 Placere, ceo, cui, itum.
 Paenitere, paenitet, paenituit.
 Pollere, eo.
 Pollucere, ceo, xi, ctum.
 Possidere, deo, sedi, sessum.
 25 Posthabere, beo, bui, bitum.
 Praebere, beo, bui, bitum.
 Praesidere, deo, edi, essum.
 Praevalere, leo, lui, itum.
 Praevidere, deo, di, sum.
 30 Prandere, deo, di, sum.
 Prohibere, beo, bui, bitum.
 Prolugere, geo, xi, ctum.
 Promerere, reo, rui, itum.
 Prominere, neo, nui.
 35 Promovere, veo, vi, itum.

1044a

12 *Permulcere ... xi vel si, sum vel ctum.* Segons el paradigma de «Permulcere», el perfet pot prendre les formes *permulxi* o *permulsi* i el supí, *permulsum* o *permulctum*.

16 *pertaedit vel pertaesum est.* Segons el paradigma de «Pertaedere», el perfet pot prendre les formes *pertaedit* o *pertaesum est*.

19 *Pigere ... guit vel pigitum est.* Segons el paradigma de «Pigere», el perfet pot prendre les formes *piguit* o *pigitum est*.

Propendere, deo, di, sum.
 Providere, deo, di, sum.
 Pubere, beo, bui.
 Pudere, det, puduit *vel* puditum est.
 5 Putere, teo, tui.
 Putrere, treo, trui.

Tertia coniugatio.

Pallescere, sco, pallui.
 Pandere, do, di, assum.
 10 Pangere, go, pepigi *vel* panxi, pactum.
 Parcere, eo, peperci, parcitum.
 Parere, rio, peperci, partum.
 Pascere, sco, pavi, pastum.
 Patescere, sco, patui.
 15 Pavescere, sco, expavi.
 Pectere, cto, xui, *vel* xi, xum.
 Pedere, do, pepedi, peditum.
 Pellere, llo, pepuli, pulsum.
 Pellicere, cio, exi, ctum.
 20 Pendere, do, pependi, pensum.
 Peracescere, sco, peracui.
 Peracuere, cui, utum.
 Peragere, go, egi, actum.
 Percallescere, sco, percallui.
 25 Percellere, llo, perculi, perculsum.
 Percurrere, rro, percurri, ursum.
 Percutere, tio, ussi, ussum.
 Perdere, do, perdidici, perditum.
 Perdiscere, sco, perdidici, perdiscitum.

4 *puduit vel puditum est.* Segons el paradigma de «Pudere», el perfet pot prendre les formes *puduit* o *puditum est*.

10 *pepigi vel panxi.* Segons el paradigma de «Pangere», el perfet pot prendre les formes *pepigi* o *panxi*.

15 *Pavescere, sco, expavi.* El verb «pavescere» no té perfet. La forma «expavi» és el perfet de «expavesco». Pomey també dona la forma «expavi».

16 *Pectere ... xui, vel xi.* Segons el paradigma de «Pectere», el perfet pot prendre les formes *pexui* o *pexi*.

25 *Percellere ~ perculsum* A l'exemplar del diccionari de Pomey que es conserva a la BUB hi ha una crida a mà entre els paradigmes de «Percellere» i de «Percurrere» i, a peu de pàgina s'ha afegit, també a mà, el paradigma del verb «Percrebresco» que després ha estat cancel·lat per la mateixa mà.

- Perducere, co, xi, ctum.
 Perferre, ero, pertuli, perlatum.
 Perfluere, uo, xi, xum.
 Perfodere, dio, di, ssum.
 5 Perfrangere, go, egi, actum.
 Perfringere, go, egi, actum.
 Perfugere, gio, gi, itum.
 Perfundere, do, udi, usum.
 Pergere, go, perrexi, perrectum.
 10 Perhorrescere, sco, perhorruí.
 Perimere, mo, emi, emptum.
 Perlegere, go, egi, ectum.
 Permittere, tto, isi, issum.
 Perpellere, llo, perpuli, perpulsum.
 15 Perpendere, do, endi, ensum.
 Perrumpere, po, upi, uptum.
 Perscribere, bo, psi, ptum.
 Persentiscere, sco, persensi, sum.
 Persistere, sto, perstiti, perstitum.
 20 Persolvere, vo, vi, utum.
 Perspergere, go, ersi, sum.
 Perspicere, cio, exi, ectum.
 Perstrepere, po, pui, itum.
 Perstringere, go, inxi, ictum.
 25 Pertexere, xo, xui, xtum.
 Pertingere, go, pertigi, pertactum.
 Pervadere, do, si, sum.
 Pervehere, ho, xi, ctum.
 Pervertere, to, ti, sum.
 30 Petere, to, ivi, itum.
 Pingere, go, pinxi, pictum.
 Pinsere, so, sui, pistum *vel* pinsum *vel* situm.
 Plangere, go, xi, anctum.
 Plaudere, do, si, sum.
 35 Plectere, cto, xui *melius quam* xi, xum.
 Pluere, uo, plui.
 Polluere, lluo, llui, utum.

1044b

32 *pistum vel pinsum vel situm*. Segons el paradigma de «Pinsere», el perfet pot prendre les formes *pistum, pinsum* o *pinsitum*.

35 *Plectere ... xui melius quam xi*. La nota morfològica fa saber que de les dues formes que pot tenir el perfet de «Plectere», és millor *plexui* que no pas *plexi*.

- Ponere, no, posui, situm.
 Porrigere, go, exi, ectum.
 Portendere, do, di, sum.
 Poscere, sco, poposci, poscitum.
 5 Posse, possum, potui.
 Postferre, ero, postuli, postlatum.
 Postponere, no, osui, itum.
 Praecedere, do, essi, essum.
 Praecellere, llo, llui, elsum.
 10 Praecinere, no, inui, entum.
 Praecingere, go, inxi, inctum.
 Praecipere, pio, epi, eptum.
 Praecurrere, rro, praecurri *vel* praecurri, praecursum.
 Praedicere, co, ixi, ictum.
 15 Praesesse, praesum, praefui.
 Praeferre, ero, praetuli, praelatum.
 Praeficere, cio, eci, ectum.
 Praelegere, go, egi, ectum.
 Praeludere, do, si, sum.
 20 Praemittere, tto, isi, issum.
 Praenoscerere, sco, praenovii, praenotum.
 Praeponere, no, sui, itum.
 Praescribere, bo, psi, ptum.
 Praestringere, guo, inxi, ctum.
 25 Praesumere, mo, umpsi, umptum.
 Praetendere, do, di, sum.
 Praetexere, xo, xui, xtum.
 Praevalescere, sco, praevalui, itum.
 Praevertere, to, ti, sum.
 30 Prehendere, do, di, sum.
 Premere, mo, essi, essum.
 Procedere, do, ssi, ssum.
 Procudere, do, di, sum.
 Procumbere, bo, cubui, itum.
 35 Procurrere, rro, procurri *vel* procurri, procursum.
 Prodere, do, didi, proditum.
 Prodesse, prosum, profui.

13 *praecurri vel praecurri*. Segons el paradigma de «Praecurrere», el perfet pot prendre les formes *praecurri* o *praecurri*.

35 *procurri vel procurri*. Segons el paradigma de «Procurrere», el perfet pot prendre les formes *procurri* o *procurri*.

- Prodigere, go, egi.
 Producere, co, xi, ctum.
 Proferre, ero, protuli, prolatum.
 Proficere, cio, eci, ectum.
 5 Profluere, uo, uxi, xum.
 Profundere, do, udi, usum.
 Progignere, gno, progenui, itum.
 Proicere, cio, eci, ectum.
 Proludere, do, si, sum.
 10 Promere, mo, psi, ptum.
 Promittere, tto, isi, issum.
 Pronubere, bo, psi, ptum.
 Propandere, do, di, ansum.
 Propellere, llo, propuli, ulsum.
 15 Proponere, no, sui, situm.
 Prorepere, po, psi, ptum.
 Proripere, pio, pui, eptum.
 Proruere, uo, ui, utum.
 Prorumpere, po, prorupi, uptum.
 20 Proscribere, bo, psi, ptum.
 Proserpere, po, psi, ptum.
 Prosilire, lio, lui *vel* lii, ultum.
 Prospicere, cio, exi, ectum.
 Prosternere, no, prostravi, prostratum.
 25 Prostituere, uo, ui, utum.
 Protegere, go, xi, ctum.
 Protundere, do, di, sum.
 Proterere, ro, protrivi, protritum.
 Protollere, llo.
 30 Protrahere, ho, xi, actum.
 Protrudere, do, si, sum.
 Provehere, ho, exi, ectum.
 Provoluere, uo, ui, utum.
 Psallere, llo, psalli.
 35 Pubescere, sco, pubui.
 Pungere, go, pupugi *melius quam* punxi, punctum.
 Putrescere, sco, putrui.

1044c

22 *Prosilire ... lui vel lii*. Segons el paradigma de «Prosilire», el perfet pot prendre les formes *prosilui* o *prosilii*.

36 *pupugi melius quam punxi*. La nota morfològica fa saber que *pungere* té dues formes de perfet, però que és millor la forma amb reduplicació, *pupugi*, que no pas *punxi*.

Quarta coniugatio.

- Parturire, rio, ivi.
 Perire, reo, rii, itum.
 Pervenire, nio, eni, entum.
 5 Praeire, eo, ivi, itum.
 Praesentire, tio, si, sum.
 Praeterire, eo, ivi, itum.
 Praevenire, nio, eni, entum.
 Prodire, eo, ivi, itum.
 10 Provenire, nio, eni, entum.

Deponentia.

- Pacisci, scor, pactus sum.
 Pati, tior, passus sum.
 Perfrui, uor, itus sum.
 15 Perpeti, tior, perpessus sum.
 Persequi, quor, ecutus sum.
 Polliceri, ceor, pollicitus sum.
 Praegredi, dior, praegressus sum.
 Proficisci, scor, profectus sum.
 20 Profiteri, teor, professus sum.
 Progredi, dior, progressus sum.
 Prolabi, bor, prolapsus sum.
 Proloqui, quor, prolocutus sum.
 Prosequi, quor, prosecutus sum.

25 **Q.***Prima coniugatio.*

Prima et secunda coniugatio nullum habet huius literae verbum irregulare.

Tertia coniugatio.

- Quaerere, ro, sivi, itum.
 30 Quatere, tio, quasi, quassum.
 Quiescere, sco, quievi, quietum.

Quarta coniugatio.

Quire, eo, ivi, itum.

---

27 *Prima ~ irregulare.* La nota diu: «No hi ha cap verb irregular de la primera i segona conjugació començat per q.»

Deponentia.

Queri, ror, questus sum.

1045a

R.*Prima coniugatio.*

- 5 Recubare, bo, bui, itum.
 Refricare, co, cui, ctum.
 Relavare, vo, relavi, otum.
 Resecare, co, ecui, ectum.
 Resonare, no, nui, itum.
 10 Restare, sto, restiti, itum *vel* atum.

Secunda coniugatio.

- Recensere, seo, sui, itum.
 Redhibere, beo, bui, itum.
 Redolere, leo, olui, itum.
 15 Reflorere, reo, refluui.
 Refrigere, geo, xi.
 Refulgere, geo, si.
 Relanguere, gueo, gui.
 Relucere, ceo, xi.
 20 Remanere, neo, ansi, ansum.
 Remordere, deo, remordi, orsum.
 Remove, veo, ovi, otum.
 Renidere, deo.
 Renitere, teo, tui.
 25 Replere, eo, evi, etum.
 Residere, deo, edi, estum.
 Resorbere, beo, bui.
 Respondere, deo, di, sum.
 Reticere, ceo, cui.
 30 Retinere, neo, inui, entum.
 Retorquere, queo, si, tum.
 Ridere, deo, risi, risum.
 Rigere, geo, gui.
 Rubere, beo, bui.

---

10 *Restare ... itum vel atum.* Segons el paradigma de «Restare», el supí pot prendre les formes *restitum* o *restatum*.

Tertia coniugatio.

Radere, do, si, sum.

Rapere, pio, pui, ptum.

Rauescere, sco, rausi, ausum.

5 Recedere, do, essi, essum.

Recidere (*a caedo*), idi, isum.Recidere (*a cado*), recidi.

Recinere, no, inui, entum.

Recipere, pio, epi, eptum.

10 Recludere, do, si, sum.

Recognoscere, sco, recognovi, itum.

Recolere, lo, lui, ultum.

Recolligere, go, egi, ectum.

Recondere, do, didi, itum.

15 Recrudescere, sco, crudui.

Recudere, do, di, sum.

Recumbere, bo, ubui, itum.

Recurrere, rro, recurri, ursum.

Redarguere, go, gui, utum.

20 Reddere, do, reddidi, redditum.

Redigere, go, egi, actum.

Redimere, mo, emi, emptum.

Reducere, co, xi, ctum.

Refellere, llo, refelli.

25 Referre, ero, retuli, relatum.

Refervescere, sco, referbui.

Reficere, cio, eci, ectum.

Refigere, go, xi, xum.

Reflectere, cto, exi, xum.

30 Reflorescere, sco, refluui.

Refodere, dio, di, ssum.

Refrigescere, sco, refrixi.

Refugere, gio, gi, itum.

Regere, go, rexi, rectum.

35 Regerere, ro, essi, estum.

Reicere, cio, eci, ectum.

Relegere, go, egi, ectum.

1045b

3 *Rapere* ~ *ptum*. Entre els paradigmes «Radere» i «Rapere» de l'exemplar del diccionari de Pomey que és a la BUB hi ha una crida manuscrita i a peu de pàgina s'ha afegit, també a mà, el paradigma del verb «Rarescere, sco», que finalment no va passar al *Gazophylacium*.

6-7 *Recidere* ~ *recidi*. V. la nota *Accidere* ~ *accidi* a la pàgina 602.

- Relinere, no, ivi *vel* ini *vel* evi, itum.
 Relinquere, quo, reliqui, relictum.
 Remittere, tto, isi, issum.
 Renuere, nuo, nui.
- 5 Repangere, go, anxī, actum.
 Repellere, llo, repulī, ulsum.
 Rependere, do, dī, sum.
 Repercutere, tio, cussi, cussum.
 Repere, po, psi, ptum.
- 10 Repetere, to, ivi, itum.
 Reponere, no, sui, itum.
 Reposcere, sco, repoposci, reposciturum.
 Reprimere, mo, essi, essum.
 Repromittere, tto, isi, issum.
- 15 Repungere, go, repupugi *vel* repunxi, unctum.
 Requiescere, sco, evi, etum.
 Requirere, ro, isivi, itum.
 Rescindere, do, rescidi, issum.
 Resciscere, sco, ivi, itum.
- 20 Rescribere, bo, psi, ptum.
 Residere, do, edi, essum.
 Resipere, pio, pui *vel* ivi.
 Resistere, sto, restiti, restitum.
 Resolvere, vo, vi, utum.
- 25 Respergere, go, ersi, ersum.
 Respicere, cio, exi, ectum.
 Respuere, uo, ui.
 Restinguere, guo, inxi, inctum.
 Restringere, guo, inxi, inctum.
- 30 Resumere, mo, umpsi, umptum.
 Resuere, uo, sui, sutum.
 Resurgere, go, resurrexi, ectum.
 Retegere, go, exi, ctum.
 Retrahere, ho, xi, actum.
- 35 Retrocedere, do, essi, essum.

1 *Relinere ... ivi vel ini vel evi.* Segons el paradigma de «Relinire», el perfet pot prendre les formes *relinivi, relini* o *relevi*.

15 *repupugi vel repunxi.* Segons el paradigma de «Repungere», el perfet pot prendre la forma reduplicada *repupugi* o la forma *repunxi*.

22 *Resipere ... pui vel ivi.* Segons el paradigma de «Resipere», el perfet pot prendre les formes *resipui* o *resipivi*.

Retrudere, do, si, sum.

Retundere, do, retudi, retusum.

Revellere, llo, lli, ulsum.

Revertere, to, ti, sum. (*Praesens indicativi non est in usu*).

5 Revirescere, sco, revirui.

Revisere, so, si, sum.

Reviviscere, sco, revixi, ctum.

Revolvere, vo, vi, utum.

Revomere, mo, mui, itum.

10 Rigescere, sco, rigui.

Ringere, go, rinxi, rinctum.

Rodere, do, si, sum.

Rubescere, sco, rubui.

Rudere, do, di.

15 Ruere, ruo, rui, ruitum.

Rumpere, po, rupi, ruptum.

Quarta coniugatio.

Reperire, rio, reperi, repertum.

Resilire, lio, lui, ultum.

20 *Deponentia.*

Regredi, dior, regressus sum.

Relabi, bor, relapsus sum.

Remetiri, tior, remensus sum.

Reminisci, scor.

25 Reniti, tor, renixus sum.

Reri, reor, ratus sum.

Retrogredi, dior, essus sum.

Revereri, eor, reveritus sum.

S.

30 *Prima coniugatio.*

Secare, co, cui, ctum.

Secubare, bo, bui, itum.

14 Rudere, do, di] *add. Lac*

4 *Praesens ~ usu.* La nota fa saber que el verb «Revertere» no s'usa en present d'indicatiu. Amb tot, Lacavalleria, seguint Pomey, dona la primera persona del present d'indicatiu.

14 *Rudere, do, di.* Entre els paradigmes dels verbs «Rubescere» i «Ruere» de l'exemplar del diccionari de Pomey que és a la BUB hi ha una crida manuscrita i a peu de pàgina s'ha afegit, també a mà, el paradigma de «Rudere», que manca en el model francès.

Sonare, no, nui, itum.
 Stare, sto, steti, statum.
 Subsecare, seco, ecui, ectum.
 Substare, sto, substiti, itum *vel* atum.

- 5 *Secunda coniugatio.*
 Scatere, teo, tui.
 Sedere, deo, di, ssum.
 Silere, leo, lui.
 Solere, leo, solitus sum.
 10 Sorbere, beo, bui, ptum.
 Splendere, eo, dui.
 Spondere, deo, spondi, sponsum.
 Squalere *vel* squallere, eo, ui.
 Stridere, deo, di.
 15 Studere, deo, dui.
 Stupere, peo, pui.
 Suadere, deo, suasi, suasum.
 Sublucere, ceo, xi.
 Subolere, leo, lui, itum.
 20 Subrubere, beo, bui.
 Subsidiere, deo, edi, essum.
 Succensere, seo, sui.
 Supersedere, deo, di, essum.
 Suspendere, deo, di, sum.
 25 Sustinere, neo, inui, entum.

Tertia coniugatio.
 Sallere, llo, lli, sum.
 Sanescere, sco, sanui.
 Sapere, pio, pui *vel* ivi *vel* ii.
 30 Satagere, go, sategi.
 Satisfacere, cio, eci, actum.
 Scabere, bo, bi.

---

4 *Substare ... itum vel atum.* Segons el paradigma de «Substare», el supí pot prendre les formes *substitutum* o *substatum*.

13 *Squalere vel squallere.* El paradigma «Squalere», juntament amb la variant *squallere*, manca a *Pom*, però tampoc figura manuscrit a peu de pàgina del model francès, com passa en d'altres casos.

29 *Sapere ... pui vel ivi vel ii.* Segons el paradigma de «Sapere», el perfet pot prendre les formes *sapui*, *sapivi* o *sapii*.

- Scalpere, po, psi, ptum.
 Scandere, do, di, sum.
 Scindere, do, scidi, issum.
 Sciscere, sco, ivi, itum.
 5 Scribere, bo, psi, ptum.
 Sculpere, po, psi, ptum.
 Secedere, do, essi, essum.
 Secernere, no, secrevi, secretum.
 Secludere, do, si, sum.
 10 Seducere, co, xi, ctum.
 Seiungere, go, xi, ctum.
 Seligere, go, egi, ectum.
 Senescere, sco, senui.
 Seponere, no, sui, itum.
 15 Serere, ro, sevi, satum.
 Serpere, po, psi, ptum.
 Sidere, do, di.
 Sinere, no, sivi, situm.
 Sistere (*neutrum*), steti, statum.
 20 Sistere (*activum*), stiti, statum.
 Solvere, vo, vi, utum.
 Spargere, go, si, sum.
 Spernere, no, sprevi, spretum.
 Spuere, uo, ui, itum.
 25 Sternere, no, stravi, stratum.
 Sternuere, nuo, nui.
 Stertere, to, tui.
 Strepere, po, pui, itum.
 Stridere, do, stridi.
 30 Stringere, go, inxi, ictum.
 Struere, uo, xi, ctum.
 Stupefacere, cio, eci, actum.
 Stupescere, sco, stupui.
 Subdere, do, didi, ditum.
 35 Subducere, eo, xi, ctum.
 Subesse, subsum, subsiti.
 Subigere, go, egi, actum.
 Subicere, cio, eci, ectum.

1046a

19–20 *Sistere* ~ *stiti*, *statum*. Lacavalleria recull *sistere* en dos paradigmes, com si fossin dos verbs diferents, quan, de fet, es tracta del mateix verb, i, seguint Pomey, distingeix els usos intransitius (*neutrum*) dels transitius (*activum*).

- Sublegere, go, egi, ctum.
 Submergere, go, si, sum.
 Submittere, tto, isi, ssum.
 Subrepere, po, psi, ptum.
 5 Subrubescere, sco, subrubui.
 Subruere, ruo, ui, utum.
 Subscribere, bo, psi, ptum.
 Subsidiere, do, di, essum.
 Subsistere, sto, substi, itum *vel* atum.
 10 Substernere, no, substravi, atum.
 Substituere, uo, ui, utum.
 Substringere, go, inxi, ictum.
 Substruere, uo, xi, ctum.
 Subtrahere, ho, xi, ctum.
 15 Subvehere, ho, xi, ctum.
 Subvertere, to, ti, sum.
 Succedere, do, essi, essum.
 Succendere, do, di, sum.
 Succernere, no, succrevi, etum.
 20 Succidere, do, di, sum.
 Succingere, go, inxi, inctum.
 Succrescere, sco, succrevi, etum.
 Succumbere, bo, cubui, itum.
 Succurrere, rro, succurri, ursum.
 25 Succutere, tio, ssi, ssum.
 Suere, uo, sui, sutum.
 Suescere, sco, suevi, etum.
 Sufferre, ero, sustuli, sublatum. *Llevar*.
 Sufferre, ero. *Sufrir*.
 30 Sufficere, cio, eci, ectum.
 Suffigere, go, xi, xum.
 Suffodere, dio, di, ossum.
 Sugere, go, xi, ctum.
 Suggestere, ro, essi, estum.
 35 Sumere, mo, sumpsi, sumptum.
 Suppetere, to, ivi, itum.
 Suppingere, go, egi, actum.
 Supponere, no, sui, situm.

---

9 *Subsistere ... itum vel atum*. Segons el paradigma de «Subsistere», el supí pot prendre les formes *substitutum* o *substatum*.

28–29 *Sufferre ~ Sufrir*. V. la nota *Disserere ~ Sembrar* a la pàgina 617.

Supprimere, mo, essi, essum.
 Surgere, go, surrexi, surrectum.
 Surrigere, go, exi, ectum.
 Suscipere, pio, epi, eptum.
 5 Suspendere, do, di, sum.
 Susplicere, cio, exi, ectum.
 Sustollere, llo, sustuli, sublatum.

Quarta coniugatio.

Salire, lio, ivi, itum. *Salar.*
 10 Salire, lio, salii *vel* salui, saltum. *Saltar.*
 Sancire, cio, xi *vel* ivi, ctum *vel* itum.
 Sarcire, cio, si, tum.
 Scaturire, rio, ivi.
 Sentire, tio, si, sum.
 15 Sepelire, lio, ivi, sepultum.
 Sepire, pio, psi, *melius quam* ivi, ptum.
 Singultire, tio, ivi, singultum.
 Subire, eo, ivi, itum.
 Sublinire, nio, ivi, itum.
 20 Suffulcire, cio, si, tum.

1046b

Deponentia.

Sequi, quor, secutus sum.
 Sublabi, bor, sublapsus sum.
 Suboriri, rior, subortus sum.

25 **T.***Prima coniugatio.*

Tonare, no, nui *raro* tonavi, itum.

16 pio *Pom*] pro

9–10 *Salire ~ Saltar.* V. la nota *Disserere ~ Sembrar* a la pàgina **617**.

10 *salii vel salui.* Segons el paradigma de «Salire», ‘saltar’, el perfet pot prendre les formes *salii* o *salui*.

11 *Sancire ... xi vel ivi, ctum vel itum.* Segons el paradigma de «Sancire», el perfet pot prendre les formes *sanxi* o *sancivi* i el supí, *sanctum* o *sancitum*.

16 *Sepire ... psi, melius quam ivi.* La nota morfològica fa saber que és millor la forma del pretèrit perfet *sepsi* que no pas *sepsivi*.

19 *Sublinire.* A l'exemplar del diccionari de Pomey que és a la BUB el paradigma diu «Sublinore» en comptes de «Sublinire», i hi ha una crida feta a mà sobre la *o* i al marge dret s'ha corregit, també a mà, per una *i*.

27 *raro tonavi.* La nota morfològica fa saber que la forma de perfet *tonavi* és inusitada.

Secunda coniugatio.

- Tacere, ceo, ui, itum.
 Taedere, taedet, taedit.
 Tenere, neo, nui, tentum.
 5 Tepere, peo, pui.
 Tergere, geo, si, sum.
 Terrere, rreo, rui, itum.
 Timere, eo, mui.
 Tondere, deo, totondi, tonsum.
 10 Torpere, eo, pui.
 Torquere, eo, si, tum.
 Torrere, rreo, rruui, tostum.
 Translucere, ceo, xi.
 Tumere, meo, mui.
 15 Turgere, eo, si.

Tertia coniugatio.

- Tabescere, sco, tabui.
 Tangere, go, tetigi, tactum.
 Tegere, go, xi, ctum.
 20 Temnere, no, tempsi, temptum.
 Tondere, do, tetendi, tonsum *vel* tentum.
 Tepescere, sco, tepui.
 Terere, ro, trivi, tritum.
 Tergere, go, si, sum.
 25 Texere, xo, xui, xtum.
 Tingere, go, tinxi, tinctum.
 Tollere, llo, sustuli, sublatum.
 Tradere, do, tradidi, traditum.
 Traducere, co, xi, ctum.
 30 Trahere, ho, xi, ctum.
 Traicere, cio, eci, ectum.
 Transcribere, bo, psi, ptum.
 Transducere, co, xi, ctum.
 Transferre, ero, transtuli, translatum.
 35 Transfigere, go, xi, xum.
 Transigere, go, egi, actum.
 Transmittere, tto, isi, issum.

---

21 *tonsum vel tentum*. Segons el paradigma de «Tondere», el supí pot prendre les formes *tonsum* o *tentum*.

Transponere, no, sui, itum.
 Transvehere, ho, exi, ectum.
 Tremere, mo, tremui.
 Tremiscere, sco, tremui.
 5 Tribuere, buo, bui, utum.
 Trudere, do, si, sum.
 Tumescere, sco, tumui.

1046c

Deponentia.

Transgredi, dior, transgressus sum.
 10 Tueri, tueor, tutus *vel* tuitus sum.

V.*Prima coniugatio.*

Venumdare, do, dedi, datum.
 Vetare, to, tui, itum.

15 *Secunda coniugatio.*

Valere, leo, lui, itum.
 Videre, deo, di, sum.
 Vigere, geo, vigui.
 Virere, reo, virui.
 20 Vovere, veo, vi, tum.
 Urgere, geo, si, sum.

Tertia coniugatio.

Vadere, do, si, sum.
 Vanescere, sco, vanui.
 25 Vehere, ho, xi, ctum.
 Velle, volo, volui.
 Vellere, llo, velli *melius quam* vulsi, vulsum.
 Vendere, do, didi, venditum.
 Vergere, go.
 30 Verrere, rro, verri *vel* versu, sum.
 Vertere, to, ti, sum.

10 *tutus vel tuitus sum.* Segons el paradigma de «Tueri», el perfet pot prendre les formes *tutus sum* o *tuitus sum*.

27 *velli melius quam vulsi.* La nota morfològica fa saber que és millor la forma del pretèrit perfet *velli* que no pas *vulsi*.

30 *verri vel versu.* Segons el paradigma de «Verrere», el perfet pot prendre les formes *verri* o *versu*.

Veterascere, sco, veteravi.

Vincere, co, vici, victum.

Virescere, sco, virui.

Visere, so, si, sum.

5 Vivere, vo, vixi, victum.

Ungere, go, unxi, unctum.

Volvere, vo, vi, volutum.

Vomere, mo, mui, itum.

Quarta coniugatio.

10 Venire, nio, veni, ventum. *Venir.*

Venire, neo, is, venii, venum. *So venut.*

Vincire, cio, vinxi, vinctum.

Deponentia.

Vereri, reor, veritus sum.

15 Vesci, scor.

Ulcisci, scor, ultus sum.

Uti, utor, usus sum.

10–11 *Venire* ~ *venut*. V. la nota *Disserere* ~ *Sembrar* a la pàgina 617.

10 *ventum*. Lacavalleria recull la forma de supí de *venire*, *ventum*, en canvi, a la font francesa es diu que *ventum* «est plustost un nom que le supin de ce verbe».

10.2. Irregularium quorundam verborum impersonalium elenchus

	Decet, decuit.	1047a
	Libet, libuit <i>vel</i> libitum est.	
5	Licet, licuit <i>vel</i> licitum est.	
	Liquet.	1047b
	Lubet, lubuit <i>vel</i> lubitum est.	
	Miserer, miseruit <i>vel</i> misertum est.	
	Pertaedet, pertaedit <i>vel</i> pertaesum est.	
10	Piget, piguit <i>vel</i> pigitum est.	1047c
	Placet, placuit <i>vel</i> placitum est.	
	Poenitet, poenituit.	
	Pudet, puduit <i>vel</i> puditum est.	
	Taedet, taedit.	

15

FINIS

1–2 *Irregularium ~ elenchus*. Això és: «Llista d'alguns verbs impersonals irregulars».

4 *libuit ~ est*. Segons el paradigma de «Libet», el perfet pot prendre les formes *libuit* o *libitum est*.

5 *licuit ~ est*. Segons el paradigma de «Licet», el perfet pot prendre les formes *licuit* o *licitum est*.

7 *lubuit ~ est*. Segons el paradigma de «Lubet», el perfet pot prendre les formes *lubuit* o *lubitum est*.

8 *miseruit ~ est*. Segons el paradigma de «Miserer», el perfet pot prendre les formes *miseruit* o *misertum est*.

9 *pertaedit ~ est*. Segons el paradigma de «Pertaedet», el perfet pot prendre les formes *pertaedit* o *pertaesum est*.

10 *piguit ~ est*. Segons el paradigma de «Piget», el perfet pot prendre les formes *piguit* o *pigitum est*.

11 *placuit ~ est*. Segons el paradigma de «Placet», el perfet pot prendre les formes *placuit* o *placitum est*.

13 *puduit ~ est*. Segons el paradigma de «Pudet», el perfet pot prendre les formes *puduit* o *puditum est*.

Bibliografia

Ara ojats tothom generalment ... que-us notifican y fan a saber de part del serenísim senyor don Joan de Àustria ... se hajen denunciat y publicat per traydors, rebeldes e infels a sa magestat, Barcelona, 1655, [fons Bonsoms, 6559].

Bibliographia Anissoniana seu Catalogus Librorum qui prostant in aedibus Sociorum, tam Parisiis quam Lugduni, ad Annum 1724, Lugduni: Anisson & Posuel, 1724.

«Carta de la major y més santa reyna de la terra...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 3, [amb data de 7 de setembre de 1644], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. en blanc].

«Cartas de Sa Magestat escrites a l'excel·lentísim senyor mariscal de la Mote...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, [amb data del 21 i 26 d'octubre de 1651], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [2 fols.]

«Còpia de las cartas que Sa Magestat ha escrites a Sa Excelència...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 3, [amb data del 10 d'abril de 1642], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. en blanc].

«Còpia de una carta escrita a Sa Excelència per los cònsols de Cadaqués...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 2, [amb data del 29 de novembre de 1643], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [2 fols., 1v. en blanc].

«Còpia de una lletra del rey nostre senyor escrita a monsenyor lo duc...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTING-

HAUSEN, vol. 3, [amb data de 23 i 24 d'abril de 1643], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols.]

Diccionari llatí-català, dir. Antoni SEVA, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.

Edictes e crides fetes y publicades per manament del eminentissim Miquel Mazarin cardenal de la Sancta Romana Esglesia ... lloctinent y capità general en lo Principat de Cathalunya y Comtats de Rossello y Cerdanya, Antoni Lacavalleria, 1648, pàg. 44.

Edictes e crides fetes, y publicades per manament del Excellentissim senyor Philip de la Motte Houdancourt Mariscal de França, del Consell de sa Magestat, y son lloctinent, y Capità General en lo Principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello y Cerdanya. Ab Llicencia dels Superiors, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1642.

Edictes e crides fetes, y publicades per manament del ... senyor Henrich de Lorena, comte de Harcourt ... lloctinent, y capità general en los Principats de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1645.

Gradus ad Parnassum, sive Bibliotheca Musarum, vel, Novus Synonymorum, Epithetorum, Phrasium Poëticarum, et Versuum Thesaurus, cuius emendationem curabat Petrus de Ville, 2 vol., Lió: apud Fratres de Ville, 1742.

Relació de la continuació del siti de Lleyda, de 29 de maig ... Ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, [amb data de 4 de juny de 1646], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 4v. en blanc].

«Relació de lo que ha passat a l'exèrcit de Sa Magestat, governat per lo sereníssim senyor comte de Harcourt», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 2, [esdeveniments del 14 d'agost de 1645], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 4v. en blanc].

Relació per dies de tot lo que ha passat dins la armada de Sa Magestat en Cathalunya ... al camp devant Lleyda, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 2, [esdeveniments fins el 29 de maig de 1646], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. en blanc].

«Relació verdadera de la emboscada [que] féu, y guanyà lo capità ...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN,

- vol. 2, [esdeveniments del 22 de juny de 1646], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. i 4v. en blanc].
- «Relació verdadera de un rencontre [que] tingueren en Rosselló las companyias...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, [esdeveniments del 3 de novembre de 1642], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [2 fols., 1v. en blanc].
- «Relación hecha a los muy ilustres señores deputados del Principado...», a: *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, ed. d'Henry ETTINGHAUSEN, vol. 3, [esdeveniments del 26 d'agost de 1644], Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993, [4 fols., 1v. i 4v. en blanc].
- AGUILÓ I FUSTER, Marià, *Recorts de juvenesa: poesies amoroses*, Barcelona: Llibreria d'Àlvar Verdaguer, 1900.
- ALCOVER, Antoni M. i Francesc de Borja MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Editorial Moll, 1930 - 1962.
- ALVAR EZQUERRA, Manuel, «El largo viaje hasta el diccionario monolingüe», a: *Voz y Letra. Revista de Filología*, v.1 (1994), pàg. 47 - 66.
- «Los diccionarios bilingües: su contenido», a: *Lexicografía descriptiva*, Bibliograf, Barcelona, 1993, pàg. 145 - 164.
- AMELANG, James S., *The flight of Icarus. Artisan autobiography in early modern Europe*, Stanford: Stanford University Press, 1998.
- ANTOLÍ MARTÍNEZ, Jordi M., «El procés de constitució del Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern (CIGCMod). Objectius, criteris i avaluació», a: *Notandum*, 48 (2018), pàg. 3 - 20, DOI: [10.4025/notandum.48.1](https://doi.org/10.4025/notandum.48.1), URL: <http://hdl.handle.net/10045/74708> (cons. 03-07-2020).
- ARRIBAS JIMÉNEZ, María, *La lexicografía bilingüe español-francés de los siglos XVI y XVII: estudio y edición del Diccionario español de fr. Pierre Séguin*, tesi doctoral dir. per Manuel ALVAR EZQUERRA, Madrid: Universidad Complutense, 2014.
- ASTOR, Jacques, *Dictionnaire des noms de familles et noms de lieux du midi de la France*, París: Éditions du Beffroi, 2002.
- BALIBAR, Renée, *L'institution du français. Essai sur le colinguisme des Carolingiens à la République*, París: Presse Universitaire de France, 1985.

- BARBIER, Antoine-Alexandre, *Examen critique et complément des dictionnaires historiques les plus répandus depuis le dictionnaire de Moréri jusqu'à la biographie universelle inclusivement*. 2 vol., Paris: Chez Rey et Gravier, libraires, 1820, URL: <https://tinyurl.com/y57kbuyr> (cons. 27-09-2019).
- BARÓ I QUERALT, Xavier, *La historiografia catalana en el segle del Barroc (1585-1709)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009.
- BARRI I MASATS, Montserrat, *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999, (Biblioteca Filològica, 39).
- BASSOLS DE CLIMENT, Mariano, *Sintaxis latina*, vol. 2, Madrid: Centro Superior de Investigaciones Científicas, 1981.
- BERLAIMONT, Noël, *Vocabulare van nyeus gheordineert = Vocabulaire de nouveau ordonne pour aprendre legierement a bien lire, escripre et parler francois et flameng*, Anvers: Willem Vorsterman, 1536, 2a ed.
- BOUHOURS, Dominique, *Remarques nouvelles sur la langue françoise*, Paris: Sébastien Mabre-Cramoisy, 1675, URL: <https://books.google.es/books?id=KMdFAAAAcAAJ> (cons. 16-10-2014).
- BRAVO, Bartolomé, *Thesaurus verborum, ac phrasium ad orationem ex hispana latinam efficiendam, et locupletandam*, Barcinone: ex typographia Sebastiani à Cormellas, 1635 (1590).
- BRAY, Laurent, *César-Pierre Richelet (1626-1698). Biographie et oeuvre lexicographique*, Tübingen: Max Niemeyer, 1986, (Lexicographica: Series Maior, 15).
- BURGAYA, Cecília, «Consultes de Tolrà de Bordas a Verdaguer per la traducció francesa de *Canigó*», a: *Miscel·lània Jordi Carbonell*, ed. de Jenny BRUMME *et al.*, vol. 4, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, (Estudis de llengua i literatura catalanes, 25), pàg. 99 - 118.
- CALBET I CAMARASA, Josep M., *Diccionari biogràfic de metges catalans*, vol. 3, Barcelona: Rafael Dalmau, Fundació Salvador Vives Casajuana i Seminari Pere Mata, Universitat de Barcelona, 1981 - 1983.
- CAMPRUBÍ, Xevi, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, Barcelona: Fundació Noguera, 2018, (Estudis, 75), URL: <https://tinyurl.com/y7qfgewz> (cons. 09-07-2020).

- *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, Barcelona: Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, 2013, [tesi doctoral].
- CARETA I VIDAL, Antoni, *Diccionari de barbrismes introduhits en la llengua catalana*, Vilanova i la Geltrú: Oliva, tipògraf, 1901.
- CLAES, Frans, «In het Nederlands bewerkte woordenboeken van twee Franse jezuiteten», a: *Trefwoord*, 13 (1998 - 1999), pàg. 152 - 157, URL: <http://tinyurl.com/ydbnyfks> (cons. 15-04-2013).
- CLEMENTE SAN ROMÁN, Yolanda, «Los catálogos de librería de las sociedades Anisson-Posuel y Arnaud-Borde conservados en la Biblioteca Histórica de la Universidad Complutense», a: *Revista General de Información y Documentación*, 20 (2010), pàg. 353 - 389.
- COLÓN, Germà i Amadeu SOBERANAS, *Panorama de la lexicografia catalana: de les glosses medievals a Pompeu Fabra*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986, (Biblioteca Universitària, 7).
- COLONIA, Dominique de, *Histoire littéraire de la ville de Lyon avec une bibliothèque des auteurs lyonnais sacrez et profanes distribuez par siècles*, Lió: François Rigollet, 1730.
- COMET, Joachim, «L'imprimerie à Perpignan depuis les origines jusqu'à nos jours», a: *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales*, 49 (1908).
- COROLEU, Alejandro, «Notes sobre la difusió dels textos clàssics a la Catalunya del Sis-cents», a: *Els clàssics i la llengua literària*, ed. de Montserrat JUFRESA, Societat Catalana d'Estudis Clàssics. Institut d'Estudis Catalans, 2017, (Els Peus d'Ícar, 3), pàg. 71 - 85.
- COROMINES, Joan, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, amb la col·laboració de Josep GULSOY i Max CAHNER, 10 vol., Barcelona: Curial, 1980 - 2001.
- CHARLET-MESDJIAN, Béatrice i Jean-Louis CHARLET, «Une méthode *Assimil* pour apprendre le latin à l'époque humaniste: les *Colloquia* dérivés du *Vocabulaire* de Noël de Berlaimont», a: *Rursus*, 6 (2011), URL: <http://journals.openedition.org/rursus/495;%20DOI%20:%2010.4000/rursus.495> (cons. 12-09-2019).

- CHEVAUCHÉ, Sylvain, *Confiscations en Catalogne française (1642-1652). La faveur royale loin du roi*, Paris: École Nationale des Chartes, 2015.
- DARBELNET, J., «Dictionnaires bilingues et lexicologie différentielle», a: *Langages*, 19 (1970), pàg. 92 - 102.
- DELESALLE, Simone i Chantal GIRARDIN, «Les formes du colinguisme dans les dictionnaires français-latin (1539-1671)», a: *Langage et société*, 83-84 (1998), pàg. 79-96, URL: www.persee.fr/issue/lsoc_0181-4095_1998_num_83_1 (cons. 14-05-2020).
- DELGADO CASADO, Juan, *Diccionario de impresores españoles. (Siglos XV-XVII)*, 2 vol., Madrid: Arco libros, 1996.
- ESTEVE, Joaquim i Josep BELLVITGES i Antoni JUGLÀ i FONT, *Diccionario catalán-castellano-latino (etc.)* 2 vol., Tecla Pla, 1803 - 1805.
- ETTINGHAUSEN, Henry, «Barcelona, un centro mediático a principios del siglo XVII», a: *Cervantes, el «Quijote» i Barcelona*, ed. de Carme RIERA i Guillermo SERÉS, 2005, pàg. 149 - 167.
- ed., *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993.
- EXPÓSITO AMAGAT, Ricard, *Informació i persuasió: en els orígens de la premsa catalana (c. 1500-1720)*, Girona: Universitat de Girona. Departament d'Història i Història de l'Art, 2014, URL: <http://hdl.handle.net/10803/403989>, [tesi doctoral].
- FELIU, Francesc, *L'obra filològica d'Antoni de Bastero i Lledó: edició de la Història de la llengua catalana*, Universitat de Girona, 1996, [tesi doctoral].
- «Mansana, temprana, eriso, i tots els altres mots “desconeguts”: el problema dels castellanismes en la llengua literària de Fontanella», a: *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, ed. de Pep VALSALOBRE i Gabriel SANSANO, Bellcaire d'Empordà: Vitel·la, 2006, (Philologica: Sèrie Estudis, 1), pàg. 65 - 91.
- «Problemes en l'edició de textos catalans de l'edat moderna», a: *Anuari Verdager*, 16 (2008), pàg. 353 - 376.
- FITÉ, Marcel, «Una bíblia independentista», a: *Llengua nacional*, 90 (2015), pàg. 11 - 13.

- FONT, Antoni, *Fons verborum et phrasium ad iuventutem latinitate imbuendam ex thesauris variis derivatus*, Barcinone: apud Sebastianum et Iacobum Mathevat, civ[itatis] et uni[versitatis] typ[ographos], 1637.
- FURNO, Martine, «Editing the *Thesaurus Linguae Latinae*: Robert Estienne's Dream and Nightmare», a: *Buying and Selling: The Business of Books in Early Modern Europe*, ed. de Shanti GRAHELI, Brill, Leiden, 2019, (Library of the Written Word, 72).
- «Les dictionnaires de Robert Estienne: sens et finalités d'une oeuvre lexicographique», a: *Voces*, 10-11 (1999 - 2000), pàg. 11 - 27.
- GARCÍA BASCUÑANA, Juan Francisco, «En torno al "diccionario trilingüe" (castellano-francés-catalán) de Pere Lacavalleria (Barcelona, 1642): originalidad, imitación, plagio», a: *Linguistique plurielle: Actas del VII congreso de lingüística francesa*, 2 (2008), coord. Júlia Pinilla MARTÍNEZ *et al.*, dir. congrés Brigitte LÉPINETTE i Brisa GÓMEZ ÀNGEL, pàg. 537 - 547.
- GARCIA OMS, Arcadi, *El dret notarial català. La implantació a Catalunya del model castellà, 1716-1755*, Universitat de Barcelona, 2010, [tesi doctoral].
- GIRALT I RAVENTÓS, Emili, «La colonia mercantil francesa de Barcelona a mediados del siglo XVII», a: *Estudios de historia moderna*, 6 ([1959]), pàg. 215 - 278.
- GIRARDIN, Chantal, «Une doctrine jésuite de l'exemple. *Le dictionnaire royal augmenté* de François-A. Pomey», a: *Langue française*, 106 (1995), pàg. 21 - 34.
- GONZÁLEZ I SUGRAÑES, Miquel, *Contribució a la història dels antics gremis dels arts y oficis de la ciutat de Barcelona: II LlibreTERS estampers*, Barcelona: Henrich i Companyia, 1918.
- GONZÁLEZ VAQUERO, Miguel, *La mujer fuerte, por otro título La vida de D. Maria Vela, monja de S. Bernardo en el convento de Santa Ana de Avila*, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1640.
- GOUJET, Claude-Pierre, «Des dictionnaires pour la langue françoise», a: *Bibliothèque françoise ou histoire de la littérature françoise* (1740).
- GOUWS, Rufus i Danie PRINSLOO, «Cross-Referencing as a Lexicographic Device», a: *Lexikos*, 8.1 (2012), pàg. 17 - 36, URL: <https://lexikos.journals.ac.za/pub/article/view/943>.
- GRIERA, Antoni, «Un Diccionari català d'autor desconegut», a: *Estudis romànics: llengua i literatura*, 1917, (Biblioteca Filològica, 9), pàg. 116 - 175.

- GRIFFIN, Clive, *Oficiales de imprenta, herejía e Inquisición en la España del siglo XVI*, Madrid: Ollero y Ramos, 2009.
- GUARDIOLA SAVALL, M. Isabel, «Diccionaris de diccionaris o tresors lexicogràfics», a: *Estudis Romànics*, 39 (2017), pàg. 427 - 436, URL: <http://dx.doi.org/10.2436/20.2500.01.232> (cons. 28-11-2019).
- GUILLAUMIE, Gaston, *J. L. Guez de Balzac et la prose française. Contribution à l'étude de la langue et du style pendant la première moitié du XVIIe siècle*, Ginebra: Slatkine Reprints, 1977 (1927).
- GUILLEUMAS, Rosalia, «Sobre les edicions gramaticals erasmianes impreses a Barcelona els segles XVI i XVII», a: *Homenatge a Jaume Vicens i Vives*, vol. 2, Barcelona: Núñez, 1967, pàg. 213 - 230.
- HATZFELD, Adolphe i Arsène DARMESTETER, *Traité de la formation de la langue française. Formation savante latine*, a: *Dictionnaire général de la langue française du commencement du XVIIe siècle jusqu'à nos jours*, vol. 1, París: Delagrave, 1964 (1895 - 1900), [réimpression intégrale].
- HELANDER, Hans, «Neo-latin Studies: Significance and Prospects», a: *Symbolae Osloenses*, 76 (2001), pàg. 5 - 102.
- HORGUELIN, Paul A., *Traducteurs français des XVIe et XVIIe siècles*, Montréal: Linguatex, éditeur inc.
- IJSEWIJN, Jozef, «Editorial principles», a: *Companion to neo-Latin studies. Part II Literary, linguistic, philological and editorial questions*, Lovaina: Leuven University Press, 1998 (1977), (Supplementa humanistica Lovaniensia, 14), pàg. 224 - 225.
- JANÉ, Òscar, «L'elit catalana al Rosselló després de 1652: una generació d'adaptació», a: *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, ed. de Pep VALSALOBRE i Gabriel SANSANO, Bellcaire d'Empordà: Vitel·la, 2006, (Philologica: Sèrie Estudis, 1), pàg. 65 - 91.
- KAILUWEIT, Rolf, «El canvi de l'arquitectura lingüística de les terres catalanes en els segles XVIII i XIX», a: *Caplletra*, 27 (1999), pàg. 189 - 211, URL: <https://tinyurl.com/y436wfwf> (cons. 16-06-2019).
- KIBBEE, Douglas A., «The Humanist Period in Renaissance Bilingual Lexicography», a: *The History of Lexicography. Papers from the Dictionary Research*

- Centre Seminar at Exeter*, ed. de R. R. K. HARTMANN, Benjamins, Àmsterdam, 1986, pàg. 137 - 147.
- KRAMER, Matthias, *Le vraiment parfait dictionnaire roial, radical, etimologique, synonymique, phraseologique et syntactique françois-allemand*, 5 vol., Nuremberg: in Verlegung Johann Andreä Endters seel[igem] Sohn und Erben, 1712 - 1715.
- LABÈRNIA I ESTELLER, Pere, *Diccionari de la llengua catalana: ab la correspondencia castellana*, vol. 2, Estampa dels Hereus de la V. Pla, 1839 - 1840.
- LACAVALLERIA I DULAC, Joan, *Addicio a les allegacions en fet, y en dret, que se son donades impressas per esta causa en favor del doctor en drets Joan Lacavalleria y Dulach, ciutadà de Barcelona : contra Ioseph Iaumar, doctor en medicina, també ciutadà de Barcelona*, s.l., s.a.
- *Gazophylacium Catalano-Latinum, dictiones phrasibus illustratas comprehendens, cui subicitur irregularium verborum elenchus*, apud Antonium Lacavalleria, in via Libraria, 1696.
- «In Crucis aede iacet», a: *Festivos y magestuosos cultos que la nobilissima y muy illustre ciudad de Barcelona en 23 y 30 de octubre 1686 dedicò a su inclita hija, patrona, virgen y protomartyr Santa Eulalia ...* Barcelona: En casa Comellas, 1686, pàg. 139, [fons Bonsoms, 7659].
- *Per lo doctor en drets Ioan Lacavalleria y Dulach, ciutadà de Barcelona, contra Ioseph Iavmar, doctor en medicina, també ciutadà de Barcelona*, s.l., s.a.
- LACAVALLERIA I DULAC, Joan i Ramon PAR I DULAC, *Allegacions en dret per Joan Lacavalleria, y Dulach, Doctor en Drets, ciutadà de Barcelona contra Ioseph Iaumar, Doctor en Medicina, tambe ciutadà de Barcelona*, s.l., s.a.
- LACAVALLERIA, Pere, *Dictionario castellano – Dictionarie françois – Dictionari catala*, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1642.
- LLANAS I PONT, Manuel, *L'edició a Catalunya: segles xv a xvii*, Barcelona: Gremi d'editors de Catalunya, 2002.
- LLUCH, Ernest, «La producció de llibres en la “morta viva”: 1476-1860», a: *La Catalunya vençuda del segle xviii. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona: Edicions 62, 1996, pàg. 35 - 53.
- MAIANS I SISCAR, Gregori, «J. A. Mayans a J. Vega Sentmenat, 18 de febrero de 1783», a: *Epistolario xvii. Cartas literarias. Correspondencia de los herma-*

- nos Mayans con los hermanos Andrés, F. Cerdá y Rico, Juan Bta Muñoz y José Vega Sentmenat*, estudio preliminar, transcripción y notas por Amparo ALEMANY PEIRÓ, Oliva: Ayuntamiento de Oliva, 2000, pàg. 409 - 411.
- MAIANS I SISCAR, Gregori, «J. A. Mayans a J. Vega Sentmenat, 29 de febrero de 1784», a: *Epistolario XVII. Cartas literarias. Correspondencia de los hermanos Mayans con los hermanos Andrés, F. Cerdá y Rico, Juan Bta Muñoz y José Vega Sentmenat*, estudio preliminar, transcripción y notas por Amparo ALEMANY PEIRÓ, Oliva: Ayuntamiento de Oliva, 2000, pàg. 473 - 476.
- MARINER BIGORRA, Sebastián, *La(s) ortografía(s) escolares del latín*, 2006, URL: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcvm4p6>.
- MARRUGAT CUYÀS, Ramon, *L'adaptació a la llengua catalana dels noms dels vegetals procedents d'Amèrica i llur incidència en la lexicografia*, Universitat de Tarragona, 2014, [tesi doctoral].
- MARTINES, Josep i Vicent MARTINES, ed., *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern*, ISIC, IVITRA i Universitat d'Alacant.
- MAS, Joseph, «Notes sobre stampers antics a Catalunya», a: *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 7 (1917), pàg. 37 - 46.
- MEDINA GUERRA, Antonia M., «Las fuentes del Thesaurus de Bartolomé Bravo», a: *Estudios de lingüística general (III). Trabajos presentados en el II Congreso Nacional de Lingüística General*, ed. de José Andrés de MOLINA REDONDO i Juan de DIOS LUQUE DURÁN, Granada: Método Ediciones, 1997, pàg. 315 - 322.
- MEURIER, Gabriel, «Breve Instruction contenant la maniere de bien prononcer et lire le François, Italien, Espagnol et Flamen = Korte Instructie inhoudende de maniere om wel te prononceren ende te lesen Franchois, Italiaensch, Spaensch ende Nederduytsch», a: *Conjugaisons, règles et instructions moult propres et nécessairement requises pour ceux qui désirent apprendre françois, italien, espagnol et flamen*, Anvers: Jan van Waesberghe, 1558.
- MIÈGE, Guy, *A New Dictionary French and English with another English and French*, London: printed by Thomas Dawks, for Thomas Basset, at the George, near Cliffords-Inn, in Fleetstreet, 1677.
- MILLÀ, Francesc, *L'art de la impremta a Catalunya. Assaig històric amb notes tècniques*, Millà, 1949, (L'ocell de paper, 1).

- MIQUEL I VERGÉS, Josep M., *La filologia catalana en el període de la decadència*, ed. de Mila SEGARRA, Crítica, 1989 (1938).
- MOLL, Francesc de Borja, *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*, 2a edició molt augmentada, Mallorca: Editorial Moll, 1982.
- MONET, Philibert, *Invantaire des deus langues, françoise et latine. Assorti des plus utiles curiositez de l'un et de l'autre idiome*. Lió: chez la veuve de Claude Rigaud et Philippe Borde, 1635, URL: <https://tinyurl.com/rt3dka8> (cons. 19-02-2020).
- MONTALAT, Pere, «Contribució a l'estudi del lèxic del *Gazophylacium Catalano-Latinum* de Joan Lacavalleria», a: *Estudis Romànics*, 37 (2015), pàg. 373 - 384, URL: <https://www.raco.cat/index.php/Estudis/article/view/313147/403260>.
- «L'aportació del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria, a la terminologia catalana», a: *Magnificat. Cultura i literatura medievals*, 4 (2017), pàg. 93 - 105, URL: <https://ojs.uv.es/index.php/MCLM/article/view/10063/10291>.
- «La font francesa del *Gazophylacium Catalano-Latinum* de Joan Lacavalleria», a: *Llengua & Literatura*, 25 (2015), pàg. 7 - 27, URL: <https://www.raco.cat/index.php/LlenguaLiteratura/article/view/298798/388047>.
- MORTUREUX, Marie-Françoise, «À propos du vocabulaire scientifique dans la seconde moitié du XVIIe siècle», a: *Langue française*, 17 (1973), pàg. 72 - 80, URL: <http://tinyurl.com/kz9yxj>.
- NADAL, Josep M., «La fi del temps de la pantera?», a: *La llengua sobre el paper*, ed. de Francesc FELIU, CCG Edicions, Girona, 2005, (Veus del Temps, 3), pàg. 95 - 145.
- NEBRIJA, Antonio de, *Elii Antonii Nebrissensis Grammatica enucleata, latinae linguae facillimo negotio perdiscendae cupidis unice necessaria, quinque comprehensa libris*, ed. de Joan LACAVALLERIA I DULAC, Barcelona: Antoni Lacavalleria, 1684.
- PALAU I DULCET, Antonio, *Manual del librero hispanoamericano. Bibliografía general española e hispanoamericana desde la invención de la imprenta hasta*

nuestros tiempos con el valor comercial de los impresos descritos, por Antonio Palau i Dulcet, Barcelona: Librería Palau, 1954.

- PASCUAL, Jaime, «Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII (el caso de Antonio Lacavalleria)», a: *El crotalón. Anuario de filología española*, 2 (1985), pàg. 607 - 639.
- PEREA, M. Pilar, «L'aportació de Jaume Bofarull a l'Obra del *Diccionari de la Llengua Catalana*», a: *Miscel·lània d'homenatge a Joan Martí i Castell*, ed. de Miquel Àngel PRADILLA, vol. 1, Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, Arola editors i Gràfiques Arrels, 2016, pàg. 129 - 137.
- PIZARRO CARRASCO, Carlos, «Imprenta y gobierno municipal en Barcelona. Sebastián y Jaime Matevat al servicio del Consell de Cent (1631-1644)», a: *Hispania*, 63.213 (2003), pàg. 137 - 160.
- POMEY, François-Antoine, *Indiculus universalis rerum fere omnium, quae in mundo sunt scientiarum item artiumque nomina apte breviterque colligens. L'univers en abrégé où sont contenus en diverses listes presque tous les noms des ouvrages de la nature, de toutes les sciences et de tous les arts avec leurs principaux termes*, Lió: Antoine Molin, 1667.
- *Le dictionnaire royal augmenté. Seconde Édition. enrichie d'un grand nombre d'expressions elegantes; de quantité de mots François nouvellement introduits; des Termes des Arts, & de cinquante Descriptions; comme aussi d'un petit Traité de la Venerie & de la Fauconnerie. Composé par le P. François Pomey, de la compagnie de Jésus*, Lió: Antoine Molin, 1680 (1671).
- *Le Grand Dictionnaire royal, I. François-latin-alleman. II. Latin-alleman-françois. III. Alleman-françois-latin, ci-devant composé par le R. P. François Pomey*, Frankfurt: Zubrodt, 1681, [Bencard, 1690, 1700, 1709, 1715, 1730; Noethen, 1733, 1740; s. e. 1743; Rieger, 1767].
- «Liste des préterits et des supins des verbes latins rangez par ordre alphabetique», a: *Le Dictionnaire Royal augmenté*, Lió: Antoine Molin, 1680, pàg. 49 - 60.
- *Nieuw Nederduytsch-Latynsch Woorden-boek*, Mechelen: Pierre Joseph Hanicq, 1819.
- *Novum Dictionarium Belgico-Latinum, ex optimis authorum monumentis et praesertim e Dictionario regio R. P. Francisci Pomey concinnatum*, Maas-

- tricht: Lambertus Bertus, 1717, [1728; Lekens, 1739, 1753, ca. 1764, 1769, 1776, ca. 1780, 1795; Verdussen, 1741, 1752, 1760, 1769, 1777; Granje, 1762].
- QUEMADA, Bernard, *Les Dictionnaires du français moderne, 1539-1863; étude sur leur histoire, leurs types et leurs méthodes*, Paris: Didier, 1968.
- RABBIE, Edwin, «Editing Neo-Latin Texts», a: *Editio* (1996), pàg. 25 - 48.
- «Remarks on Editorial Principles», a: *Hugo Grotius, Ordinum Hollandiae ac Westfrisiae pietas (1613): Critical Edition with English Translation and Commentary*, ed. d'Edwin RABBIE, Leiden, New York, Köln: Brill, 1995, (Studies in the history of Christian thought, 66).
- RAFEL, Joaquim, ed., *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*, Institut d'Estudis Catalans, URL: <https://ctilc.iec.cat/scripts/> (cons. 17-05-2020).
- *Lexicografia*, Barcelona: Editorial UOC, 2005, (Manuals. Filologia, 94).
- REULA BIESCAS, Jaime, «Guerra y propaganda en la Cataluña de 1635-1659», a: *Historia y Comunicación Social*, 1 (1996), pàg. 87 - 107.
- RICO, A. i J. SOLÀ, *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, Publicacions de la Universitat de València, 1995.
- RULL, Xavier, «L'adaptació de gal·licismes en català», a: *Revue d'Études Catalanes*, 8-9 (2005 - 2006), pàg. 269 - 304.
- SÁEZ RIVERA, Daniel M., «El diccionario castellano-francés-catalán (1642) de Pere Lacavalleria: indicios de una política lingüística en el S. XVII», a: *Revista de Filología Románica*, 22 (2004), pàg. 97 - 119.
- *La lengua de las gramáticas y métodos de español como lengua extranjera en Europa (1640-1726)*, tesi doctoral dir. per José Luís GIRÓN ALCONCHEL, Madrid: Universidad Complutense, 2007.
- SARRIÀ RUEDA, Amalia, «La imprenta en el siglo XVII», a: *Historia ilustrada del libro español. De los incunables al siglo XVII*, dir. Hipólito ESCOLAR, 3 vol., Madrid: Pirámide, 1994, (Biblioteca del libro, 60), pàg. 141 - 199.
- SEDGWICK, Alexander, *The Travails of Conscience: The Arnauld Family and the Ancien Régime*, Cambridge: Harvard University Press, 1998.
- SEGARRA, Mila, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona: Empúries, 1985, (Les Naus d'Empúries. Timó, 1).

- SÉGUIN, Pierre, *Diccionario español = Dictionnaire espagnol*, a: ARRIBAS JIMÉNEZ, María, *La lexicografía bilingüe español-francés de los siglos XVI y XVII: estudio y edición del Diccionario español de fr. Pierre Séguin*, ed. de María ARRIBAS JIMÉNEZ, tesi doctoral dir. per Manuel ALVAR EZQUERRA, Madrid: Universidad Complutense, 2014, pàg. 613 - 1023.
- SERRA I PUIG, Eva, ed., *Escritos políticos del siglo XVII. Tom II. Secretos públicos de Gaspar Sala i altres textos*, Vic: Eumo editorial. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, 1995, (Jaume Caresmar, 8).
- SOBERANAS, Amadeu J., «Las "Introductiones Latinae" de Nebrija en Cataluña. Guía bibliográfica», a: *Nebrija a Catalunya. Exposició commemorativa en el cinquè centenari de les Introductiones Latinae*, ed. de Francisco RICO i Amadeu J. SOBERANAS, Biblioteca de Catalunya, 1981, pàg. 21 - 53.
- SOLÀ I CORTASSA, Joan, «El català a les gramàtiques i els diccionaris llatins dels segles XVII-XVIII», a: *Episodis d'història de la llengua catalana*, Barcelona: Empúries, 1991 (1989), pàg. 29 - 56.
- SOLER I BOU, Joan, *Definició lexicogràfica i estructura del diccionari*, ed. de Joaquim RAFEL, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2006, (Biblioteca Filològica, 54).
- SOMMERVOGEL, Carlos, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Première partie: Bibliographie*, 10 vol., Brussel·les: Imprimerie Pollensis et Centerick, 1895.
- STEENBAKKERS, Piet, «Accent-marks in Neo-Latin», a: *Acta conventus neo-latini Hafniensis: Proceedings of the Eight International Congress of Neo-Latin Studies*, ed. de Rhoda SCHNUR, 1997, (Medieval and Renaissance texts and studies, 120), pàg. 925 - 934.
- STRODTMANN, Joannes Christophorus, *Gregorii Maiansii, generosi Valentini, vita*, trad. i intr. d'Antonio MESTRE, Oliva [Wolfenbüttele]: Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva, 1974 (1756), (Serie Menor, 1).
- SUSO LÓPEZ, Javier, «Norme et bon usage au XVIIe siècle en France», a: *La lingüística francesa: gramàtica, historia, epistemologia*, ed. d'Emilia ALONSO i Manuel BRUÑA i María MUÑOZ, Grupo Andaluz de Pragmática, vol. 1, Sevilla, 1996, pàg. 175 - 188.

- TORRA, Jordi, «La impremta als països de parla catalana del Renaixement al Barroc», a: *Item. Revista de Biblioteconomia i Documentació*, 5 (juliol-desembre 1989), pàg. 83 - 92.
- TORRA, Pere, *Dictionarium seu thesaurus Catalano-Latinus verborum ab phrasium*, Barcelona: impremta de Joan Piferrer, 1726.
- *Dictionarium seu thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium*, Barcellona: ex praelo et aere Antoni Lacavalleria, 1683 (1640).
- TORRES AMAT, Fèlix, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona: Imprenta de Verdaguer, 1836.
- TUDÓ, Antoni de, «Sobre la lengua catalana», a: *Tractar de nostra llengua catalana. Apologies setcentistes de l'idioma al Principat*. Ed. de Francesc FELIU et al., Vic: Eumo, 1992, (Biblioteca universitària. Història de la llengua, 2), pàg. 161 - 166.
- VAUGELAS, Claude Favre de, *Remarques sur la langue françoise, utiles à ceux qui veulent bien parler et bien écrire*, París: chez la veure Jean Camusat et Pierre Le Petit, 1647, URL: <https://tinyurl.com/y9bsfpeq> (cons. 17-06-2020).
- VENY, Joan, «Elements diatòpics en la lexicografia catalana», a: *Noves aproximacions a la lexicografia dialectal*, ed. de M. Pilar PEREA i Àngels MASSIP-BONET, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 2018, (Lingüística catalana, 17), pàg. 149 - 176.
- «Influència del diccionari català-llatí de Font sobre el de Torra (s. XVII)», a: *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 33), pàg. 11 - 22.
- «Lexicografia comparativa del segle XVII: els diccionaris de Font, Torra i Lacavalleria», a: *Miscel·lània d'homenatge a Joan Martí i Castell*, ed. de Miquel Àngel PRADILLA, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, vol. 1, Tarragona, 2016, pàg. 177 - 189.
- «Lexicografia i dialectalismes: a propòsit del Diccionari català-llatí d'Antoni Font (segle XVII): Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes», a: *Dialectologia filològica*, Barcelona: Curial edicions catalanes i PAM, 1993, (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 33), pàg. 227 - 250.

- VENY, Joan, «Transfusió i adaptació d'ictònims en el *Dictionarium* de Pere Torra (segle XVII)», a: *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 33), pàg. 23 - 86.
- VERDAGUER, Jacint, *Le Canigou, légende pyrénéenne du temps de la reconquête. Traduction française, avec le texte catalan en regard*. Trad. de Joseph TOLRÀ DE BORDAS, París: A. Savine, 1889.
- VOLTAIRE, *Le Siècle de Louis XIV*, Francfurt: Chez la veuve Knoch & J. G. Eslinger, 1753, URL: <https://tinyurl.com/t9o23cf> (cons. 09-04-2020).
- WEINRICH, Harald, «Vaugelas und die Lehre vom guten Sprachgebrauch», a: *Zeitschrift für romanische Philologie*, 76 (1960), pàg. 1 - 33.
- YOURCENAR, Marguerite, *Le labyrinthe du monde, I : Souvenirs pieux*, París: Gallimard, 1974, (Folio, 1165).

Documents manuscrits

- LACAVALLERIA, Pere, [Mémoire de Pere Lacavalleria pour demander des compensations pour les sommes qui lui sont dûes depuis les troubles de Catalogne], París, La Courneuve: AMAE, CP Espagne 21, f° 478, s. d. (1644?).
- [Lettre de Pere Lacavalleria à Mazarin], París, La Courneuve: AMAE, CP Espagne 21, f° 364, 16.09.1644.

Textos documentats en el diccionari

- BOUHOURS, Dominique, «Deuxième entretien: La langue française», a: *Les entretiens d'Ariste et d'Eugène*, Sébastien Mabre-Cramoisy, 1671, pàg. 52 - 212, URL: <https://tinyurl.com/y7q6seus> (cons. 14-10-2014).
- CAESAR, *De bello civili*.
- *De bello Gallico*.
- CICERO, *Academicæ quaestiones*.
- *De amicitia*.
- *De divinatione*.

- *De finibus bonorum et malorum.*
- *De imperio Cnei Pompei.*
- *De inventione rhetorica.*
- *De legibus.*
- *De natura deorum.*
- *De officiis.*
- *De oratore.*
- *De re publica.*
- *De senectute.*
- *Divinatio in Caecilium.*
- *Epistulae ad Atticum.*
- *Epistulae ad familiares.*
- *Epistulae ad Quintum fratrem.*
- *In Catilinam.*
- *In Verrem.*
- *Oratio pro Aulo Caecina.*
- *Oratio pro Caio Rabirio perduellionis reo.*
- *Oratio pro Marco Caelio.*
- *Oratio pro Publio Sestio.*
- *Orationes Philippicae.*
- *Tusculanae disputationes.*

CLAUDIANUS, Claudius, *De laudibus Stiliconis.*

CURTIUS RUFUS, Quintus, *Historiae Alexandri Magni.*

DESCARTES, René, *Les principes de la philosophie ... traduits en françois par un de ses amis*, París: Imprimerie de Pierre Des-Hayes, 1647.

ESTIENNE, Robert, *Dictionnaire françois-latin, autrement dict Les mots François avec les manières d'user d'iceulx tournez en Latin*, París: imprimerie de Robert Estienne, 1549.

GUEZ DE BALZAC, Jean-Louis, «Lettre III. À monsieur du Puy, conseiller du Roy en ses conseils, et bibliothécaire de sa Majesté», (de 20-10-1644), a: *Les oeuvres de monsieur de Balzac divisées en deux tomes*, Thomas Jolly, París, 1665, URL: <http://tinyurl.com/y2b6xr4v> (cons. 09-04-2019).

- GUEZ DE BALZAC, Jean-Louis, «Lettre VII. À monsieur Conrart», (de 16-08-1649), a: *Les oeuvres de monsieur de Balzac divisées en deux tomes*, Thomas Jolly, Paris, 1665, URL: <https://tinyurl.com/y44f7pwq> (cons. 18-04-2019).
- LACAVALLERIA I DULAC, Joan, *Bibliotheca Musarum sive phrasium poetiarum thesaurus, epithetorum synonymorumque cum interpretatione hispana thesaurus...* Barcinone: apud Antonium Lacavalleria, 1681, URL: <http://tinyurl.com/yxjot78q> (cons. 03-04-2019).
- LE MAISTRE DE SACY, Isaac-Louis, *Comédies de Térence traduites en françois avec le latin à costé et rendues très-honnêtes en y changeant fort peu de chose, par le sieur de Saint-Aubin*, Paris: Veuve Martin Durand, 1647, URL: <https://tinyurl.com/yybs8xcl> (cons. 29-03-2019).
- LE MAISTRE, Antoine, «Plaidoyé III. Pour un don fait à des enfants naturels», a: *Les plaidoyez et harangues de Monsieur Le Maistre*, ed. de Jean ISSALI, Paris: Pierre le Petit, 1658 (1651), URL: <https://tinyurl.com/y3xbnsq6> (cons. 31-03-2019).
- «Plaidoyé VII. Pour une fille desavouée par son père et par sa mère», a: *Les plaidoyez et harangues de Monsieur Le Maistre*, ed. de Jean ISSALI, Paris: Pierre le Petit, 1658 (1651), URL: <https://tinyurl.com/y3xbnsq6> (cons. 06-04-2019).
- «Plaidoyé XXVI. Pour un mari qui avoit tué le père de sa femme», a: *Les plaidoyez et harangues de Monsieur Le Maistre*, ed. de Jean ISSALI, Paris: Pierre le Petit, 1658 (1651), URL: <https://tinyurl.com/y3xbnsq6> (cons. 08-03-2019).
- LIVIVS, Titus, *Ab urbe condita*.
- LUCIEN, «La double accusation, ou la chicane. Dialogue de Jupiter et de Mercure», a: *Lucien*, trad. de Nicolas Perrot D'ABLANCOURT, Chez Augustin Courbé, Paris, 1655, URL: <https://tinyurl.com/yxwu5eq6> (cons. 05-05-2019).
- MANUTIUS, Aldus, *Purae, elegantes et copiosae Latinae linguae phrases*, Colonia: apud Ioannem Gymnicum, 1574 (1572), URL: <https://tinyurl.com/y465b9kq> (cons. 30-03-2019).
- MÉZERAY, François Eudes de, «Charles IX. Roy LX», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, Paris: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/yywm4edr> (cons. 04-05-2019).

- «De l'origine des François», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, Paris: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651.
  - «Henry II. Roy LVIII», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, Paris: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/yywm4edr> (cons. 27-04-2019).
  - «Henry III. Roy LXI», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, Paris: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/y2b7jevt> (cons. 25-04-2019).
  - «Henry IV. Roy LXII», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, 3 vol., Paris: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651, URL: <https://tinyurl.com/y2b7jevt> (cons. 25-04-2019).
  - «Saint Louys. Roy XLIII», a: *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à maintenant*, Paris: Mathieu Guillemot, 1643 - 1651.
- PLAUTE, *L'avaricieux*, a: *Les comédies de Plaute, avec des remarques en latin et en françoys*, trad. de Michel de MAROLLES, vol. I, Paris: Pierre l'Amy, 1658, URL: <https://tinyurl.com/yxchbqc3> (cons. 28-03-2019).
- PLAUTUS, *Aulularia*.
- *Bacchides*.
  - *Mercator*.
- PLINIUS, *Epistulae*.
- PLINIUS SECUNDUS, Gaius, *Historia naturalis*.
- QUINT-CURCE, *De la vie et des actions d'Alexandre le Grand*, trad. de Claude Favre de VAUGELAS, Paris: Augustin Courbé, 1653 (1646), URL: <https://tinyurl.com/y6gmupyd> (cons. 28-04-2019).
- SCUDÉRY, George de, *L'amant liberal. Tragi-comédie*, Paris: Chez Augustin Courbé, 1638, URL: <https://tinyurl.com/y375rbaz> (cons. 27-04-2019).
- SCUDÉRY, Madeleine de, *Clélie, histoire romaine*, vol. 10, Paris: Augustin Courbé, 1661, URL: <https://tinyurl.com/yqsq6axe> (cons. 14-05-2020).
- SENECA, Lucius Annaeus, *Epistulae*.
- SUETONIUS, *Divus Vespasianus*.
- TERENTIUS, *Adelphoe*.
- *Andria*.
  - *Eunuchus*.

TERENTIUS, *Hecyra*.

— *Phormio*.

VARRO, *De lingua latina*.

— *De re rustica*.

VITRUVIUS, *De architectura*.

VOSSIUS, Gerardus Joannis, *Etymologicon linguae Latinae*, Amsterdam: apud Ludovicum et Danielem Elzevirios, 1662, URL: <https://tinyurl.com/y4evb4yg> (cons. 23-04-2019).